

COL·LEGI NOTARIAL DE BARCELONA

ESTUDIS HISTÒRICS
I DOCUMENTS

DELS

ARXIVS DE PROTOCOLS

XI - XII

BARCELONA

1983 - 1984

**ESTUDIS HISTÒRICS I DOCUMENTS
DELS
ARXIVS DE PROTOCOLS**

XI - XII

COL·LEGI NOTARIAL DE BARCELONA

ESTUDIS HISTÒRICS
I DOCUMENTS

DELS

ARXIVS DE PROTOCOLS

XI - XII

DIRECTOR:

DR. ÀNGEL MARTÍNEZ SARRIÓ

REDACTOR-CAP:

DR. JOSEP MARIA SANS I TRAVÉ

BARCELONA

1983 - 1984

«Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols» ressenyarà a la secció de Notes Bibliogràfiques tots aquells llibres i articles sobre Història del Notariat i els treballs realitzats sobre documentació notarial que se li trametin.

© Elisa Badosa i Coll
Editorial Virgili & Pagès, S. A.
I.S.B.N.: 84-86387-06-X
Dipòsit legal: L-257-1985
Enquadernació: Fontanet (Lleida)
Imprès: Virgili & Pagès, S. A.
Bobalà, 3 - 25004 Lleida

*A Ferran i Elisa,
els meus pares.*

Pròleg

El 28 d'abril de 1980, el jurat del Premi Par Tusquets, per unanimitat concedia aquest guardó al treball d'investigació dut a terme per la doctora Elisa Badosa i Coll. Amb això hom reconeixia una pacient i conscienciosa tasca d'heurística documental duta a terme per una jove i entusiasta investigadora, que havia sentit i aplegat energies suficients per endinsar-se en l'estudi d'una època complexa i difícil, com és aquest grapat d'anys que van des del 1670 al 1840. La gent que els va viure, i especialment el clergat barceloní, amb els vells motlles encunyats, són protagonistes impensats d'una evolució fonda, on els esdeveniments cavalquen més ràpids que l'elasticitat que possibiliten les estructures jurídiques i deixen endevinar que quelcom de novell s'albira a la llunyania.

Hom ha de seguir vivint com abans malgrat que des de la Reial Cèdula de 1750 s'hagin d'arbitrar altres ingressos complementaris. I res millor per a demostrar aquests esforços, unes vegades, i aquelles veleitats, d'altres vegades, que la desfilada de monestirs i convents com el de les Dames de Jonqueres —estudiat meticulosament des de 1670 a 1850—, el Convent de Carmelites de la Rambla, el resum de l'ecònom del Prat de Llobregat i les seves repercussions en el conreu dels grans, de la vinya i les inversions dels masovers.

La relació, malgrat la fredor de les xifres, s'arriba a fer apassionant. Aquesta part justifica amb escriu l'atorgament del

guardó. Sempre els avançats, fins i tot gaudint del privilegi de la novetat, són els que pesadament, delerosament, han obert els camins, que deixen pas lliure i còmode als altres i que, consegüentment, els possibiliten de perfeccionar-lo, rectificant-lo o canviant-lo. I ací radica, al meu entendre, l'aspecte positiu i encomiàstic de l'obra.

Les conseqüències que s'extreuen en tota tasca científica, i molt més en el camp històric, estan sempre subjectes a revisió. La seva provisionalitat és una manifestació de la mateixa naturalesa dels fets que només coneixem en la mesura, per cert ben petita, en què han quedat empresonats en el document. Per això, és lícit —i a vegades obligat— que hom tingui dubtes sobre l'ajustat de la seva naturalesa, l'abast o extensió, i fins i tot que discrepi de la versió o orientació que se li ha assignat. És el relativisme de les concepcions, que no es fonamenten en prototipus, sinó en el poder acomodaticí demandat per les necessitats socials i econòmiques. I en ús d'aquesta facultat, més que una reserva mental dels corollaris extrets, caldria afegir que no deixen de ser conclusions originals aquelles que predominen en l'elaboració de la doctora Badosa, quan s'allunya de les normes establertes.

Amb això vull fer un crit d'atenció al lector o estudiós a l'hora d'atansar-se a judicar les aplicacions jurídiques. Aquesta última és una matèria en certa manera estranya als nostres historiadors que, a força de talent i d'aplicació i, si m'és permès, fins i tot de fantasia, han d'omplir el buit que deixa la manca d'ensenyament de la Història del Dret Privat a les Facultats d'Història. Difícil per a aquests que no arriben a penetrar en el fons de les institucions subministrades pels documents, però no en les formes pures d'un tractat, sinó mesclades amb els volers i sabers dels individus que les distorsionen i entremesclen per tal d'aplicar-les millor al servei de la seva voluntat i a la satisfacció de les seves necessitats. Per això, la denominació que hom assigna al document, molt sovint no es pot utilitzar com a senyal d'identitat. Aquest fenomen no és nou ja que la seva constatació es dona fins i tot en els diplomes més vells.

A més, però, en les alternatives obligades en les quals el curs dels fets del seu desenvolupament sotmet als pobles, és evident que per manca d'altres millors, les figures institucionals ances-

trals, tot conservant el seu nom, adopten el seu contingut cada vegada més complex i divers, com ja sota l'influx dels darwinisme segons Wiacker, havia observat a Roma Rudolf von Ihering, en el dret germànic i dels pobles nòrdics, Karl von Amira i Emilio Bussi en el dret comú, fent trànsit als processos que Savatier genèricament ha apellat com de metamorfosis. I això és el que amb les seves peculiaritats ha pogut constatar també, a la distància de segles, la doctora Badosa i Coll.

Metamorfosis que ofereixen diversos punts d'enfocament en el qual, per les mateixes limitacions del quefer humà, no necessàriament els de l'autor o investigador hagin de ser els més compartits o acceptats. Respecte a això, hi ha opinions que des de l'específic penorama notarial no poden ésser compartides. Això, a part, amb la humilitat que tot investigador genuí comporta, la doctora Badosa confessa al final de la seva introducció que els anys transcorreguts entre el que inicialment fou la seva tesi doctoral, de la seva refosa presentada al Premi Par Tusquets—afegeixo jo— i de la present redacció que cobreix un període del 1979 al 1982 «m'han servit per aprofundir alguns aspectes. Això ha motivat que acabés canviant l'orientació d'acord amb la qual havia iniciat l'estudi». Aquest és un nou valor per tenir en compte, que palesa un ventall d'esperances en la maduresa i assaonada joventut d'aquella que s'albira ja com a veritable capdavantera de la investigació històrica.

Amb tot i això, quan es narra de veritat cal evitar la temptació en els altres de creure que es troben davant un etiquetat laudatori, tallat sobre un formulari comú amb més o menys amplitud d'arenga. Per això, és obvi que jo degui aclarir per la meua part, que algunes precisions que el lector trobarà no s'han de fer transcendir amb un sentit apodíctic sinó, considerar-les, més bé, com inicials hipòtesis que, potser, amb el passar dels anys, la mateixa autora trobarà arguments més grans per confirmar i roborar, o per deixar o bé rectificar. Pel seu tipisme m'interessa precisar que l'escriptura del 12 de gener de 1666, davant el notari Jaume Corbera, que figura com annex 2 (pàgina 450), del qual diu a la pàgina 277 «en el que pertoca a la limitació temporal recorda la "precària"», repassant tant el conegut treball de Raimon Noguera, al qual es refereix a peu de pàgina, com els aplicats al «prestimonio» del senyor Claudio

Sánchez Albornoz, i especialment la famosa col·lecció del Diplomatarium de Saint Gallen, que sobre els cèlebres Libri traditionum va compilar Wartmann, es veu la diferent interpretació en el temps entre aquestes institucions dels segles IX al XII i la del document de la segona meitat del XVII que la pugui contenir la simple al·lusió històrica.

Per tot això que he exposat cal concloure dient que aquesta obra és una tasca investigadora de primera mà que posa al descobert l'oripell reformista d'una legislació desvinculadora i desmortalitzadora orientada a mitges en aquelles que més que a l'eficàcia anaven encaminades al desig fàcil de novetat. Com empal·leixen, després de la lectura meditada d'aquest text, les pàgines de Jovellanos que, més que estudi profund, deixen el simple regust de treball literari de jocs florals! Endavant, doctora Badosa, per tal de seguir exhaurint a la llum del nostre Arxiu històric i de protocols la història adormida i amagada de casa nostra, d'aquesta estimada Catalunya de l'ànima.

ANGEL MARTÍNEZ i SARRION

Notari Arxiver General de Protocols
Llicenciat en Història i Doctor en Dret

Abreviatures i observacions

A.C.A.=Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona.

A.D.B.=Arxiu Diocesà de Barcelona.

A.H.C.B.=Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

A.H.P.B.=Arxiu Històric de Protocols de Barcelona.

A.M.M.=Arxiu del Monestir de Montserrat.

A.R.A.C.A.=Arxiu de la Real Acadèmia de Ciències i Arts, Barcelona.

B.C.=Biblioteca de Catalunya, Barcelona.

La moneda que sol aparèixer és la lliura catalana. 1 lliura equival a 20 sous, i 1 sou a 12 diners. La moneda fraccionària apareix representada amb la utilització de les comes. Així 27'15'11 (lliures) indica la quantitat de 27 lliures, 15 sous i 11 diners.

Els grans són mesurats en quarteres i quartans. Una quartera (71 litres) equival a dotze quartans (5'91 litres).

El vi és mesurat en cargues. Una carga és igual a 121 litres.

L'oli té com a mesura màxima la carga, però la que utilitzo aquí és el quartà (4'15 litres).

El cànem és mesurat en quintars (41'700 quilos), arroves (10'400 quilos) i lliures (400 grams).

Introducció

Els propietaris

En un país on les fonts d'origen patrimonial semblen, ara com ara, tan escasses, la documentació procedent del clergat apareix com a primordial per a l'estudi d'èpoques anteriors al segle XIX. I això no tan sols pel fet de donar una documentació molt abundant i temàticament rica sinó també pel fet de ser un dels hisendats més importants del país. La clerecia no podia deixar de ser, per tant, un dels objectius d'aquest estudi.

El capítol primer vol presentar-lo com a protagonista d'activitat econòmica. En ell intento definir la seva mentalitat i eliminar la difosa imatge que fou un pèssim i desinteressat administrador de llurs béns. D'altra banda, al llarg del treball crec que es pot veure com, amb totes les matizacions i excepcions que es vulguin, i que foren nombroses, aquesta idea no es correspon, substancialment, amb la realitat.¹ El clergat no era diferent d'altres sectors socials amb un nivell de renda homologable. Efectivament, parlar de Poblet o Santes Creus pot equivaler

1. Sembla que les propietats de fundacions, hospitals i capítols acostumaven a ser mal administrades i sense cap criteri de rendibilitat. Això, però, no pot fer-se extensiu a les finques de parròquies i sobretot d'ordes religiosos. Des del punt de vista econòmic el clergat era un grup molt heterogeni.

a parlar de noblesa; referir-se a ordes religiosos com els Agustins o els Mercedaris significa esmentar la burgesia urbana o propietaris rurals benestants, mentre que determinats ordes mendicants, o el clergat rural, representen els grups més pobres de la població. Res no permet de creure que les seves mentalitats i actuacions haguessin de diferir de les de llurs grups socials respectius.

Es pot veure com, per exemple, un monestir destinat a filles de la noblesa es comportava com un autèntic noble. Els afers eren portats per un procurador en contacte amb col·lectors de delmes i comerciants, mentre que les despeses anaven per a l'ornamentació de l'església, millores a l'edifici, plets i préstecs. Els altres convents estudiats, integrats per fills de burgesos o de pagesos rics, portaven els seus llibres de comptabilitat i discutien a les reunions capitulars aspectes tan prosaics com la conveniència de plantar una vinya o de desnonar un pagès.

Que el clergat intentava obtenir el màxim guany dels seus béns és una cosa evident si s'examina la comptabilitat del monestir de Jonquieres entre els anys 1677 i 1825, ininterrompudament. Les entrades de la institució configuren dos grans períodes que apareixen dividits pel trienni 1756-1759. En el primer període, més de la meitat dels ingressos ve donada per la suma de la renda senyorial i la dels interessos dels censals; en contraposició, les partides procedents de l'explotació de les finques són ben migrades. En canvi, en els anys posteriors al trienni 1756-1759 la percepció dels interessos dels censals queda molt reduïda, mentre que la renda senyorial mantindrà la seva importància relativa fins ben entrat el segle XIX.

La disminució de les entrades dels censals després del 1756-1759 fou conseqüència de l'aplicació d'una reial cèdula del 1750, per la qual es feia extensiva als antics regnes de la Corona d'Aragó la que el 1705 havia estat promulgada per a Castella, i que rebaixava l'interès dels censals del 5 al 3 per cent anual.

Però el que resulta més interessant de la comptabilitat de Jonquieres no és tant aquesta constatació com el fet que a partir del 1756 es produí un gran augment en els ingressos procedents

de les finques rústegues, els quals vingueren a supplantar el dèficit produït per la disminució de l'interès dels censals. I cal dir que de les tres finques rústegues que tenia aleshores el convent dues havien estat comprades deu anys abans i foren considerablement millorades a partir de la seva adquisició el 1746 i, especialment, del 1751. La intenció de la comunitat a l'hora de comprar-les, i especialment a la d'invertir en elles, fou la de preservar la minva dels seus ingressos com a conseqüència de la ja prevista disminució dels interessos dels censals.

Semblant degué ser la reacció de molts altres censualistes. Els cabals que abans del 1750 eren oferts en préstec, a partir d'aquest any es desviaren cap a inversions més productives, especialment cap a l'adquisició o la millora de finques rústegues. Els convents més empenedors utilitzaren així els diners de les dotacions d'obres pies i fundacions instituïdes pels fidels. Els superiors d'alguns convents arribaren a demanar els fons privats dels professors, oferint-los a canvi els corresponents interessos.

Sembla que cap el 1780 la col·locació dels capitals experimentà un nou canvi i que els diners es desviaren passant de les finques rústegues a les urbanes. El clergat participà activament en l'augment de construcció de vivendes a la Barcelona d'aquells anys.

L'explotació de la terra: L'evolució dels rendiments agrícoles i la qüestió de la crisi de finals de segle

El capítol segon, referent al conreu i producció de la terra, ha estat dividit en tres apartats, en funció dels productes predominants a les diferents finques.

L'estudi de dues propietats dedicades a grans i blat tingué un plantejament semblant al d'un treball anterior.² El moviment descrit per l'evolució de les collites coincideix amb el de la

2. BADOSA I COLL, Elisa: *El desenvolupament de tres explotacions agrícoles en el segle XVIII (1715-1769)* a «Estudis d'Història Agrària», núm. 1 (Barcelona, 1978), pàgs. 197 a 207.

producció general descrita per Pierre Vilar, i assenyala un descens per a després del 1770 el qual s'accentua a partir del 1780.

La documentació d'una de les finques estudiades dona bona informació sobre la causa de l'esmentada decadència, ja que la comptabilitat permet reproduir la composició anual de les diferents partides que formaven les despeses d'explotació, any per any, entre 1753 i 1798. Es pot veure com a partir del 1778 hi ha una notable disminució en l'adquisició d'adobs, sense que això es correspongui amb una reducció de l'àrea productiva. A partir del 1780 la disminució dels adobs es tradueix en una forta caiguda de la producció total de blat, cereals i llegums.

L'exemple d'aquesta finca connecta amb un fet que considero que fou prou freqüent; i és que pels volts del 1770, en moltes explotacions comença a disminuir la quantitat d'adobs orgànics emprats en el conreu de la terra. Efectivament, a partir dels anys setanta els propietaris començaren a castigar amb multes els pagesos que adobaven el camp amb una insuficient quantitat de fems i els masovers que es venien els que havien estat produïts a la pròpia finca. Els adobs eren cada vegada més difícils d'obtenir, més cars i de pitjor qualitat; la tècnica dels formiguers intentà paliar aquest problema però sembla que no pogué eliminar-lo. Allí on es produí, el deficient adobament de la terra tingué dos efectes; a curt termini, la disminució de les collites; a llarg termini, una indefensió dels conreus davant de les inclemències del clima.

És a les terres mal adobades on, segons el testimoni de l'alcalde major d'Agramunt, el fred de l'hivern produeix els pitjors estralls:

«En el invierno pasado de 1789 el excesivo rigor de los fríos acabó con los panes y olivos y perecieron algunas viñas; los campos y plantados estercolados se salvaban y resistieron aquel rigor porque el fuego del estiércol mezclado con la tierra impidieron y cerraron la entrada al frío cuando el exceso es tal. Luego que el año se pone benigno o pierde su vigor el fuego reconcentrado en la tierra abonada se pone en acción y empieza la planta a reproducirse y adquiere rápidamente una prodigiosa lozania que admiran los labradores y reconocen que la planta en tierra

abonada trabaja más en un mes que otra de igual calidad no abonada en tres meses.»³

L'illustrat funcionari ens explica que una meteorologia adversa no és, per ella mateixa, la causa de les males collites i ens ratifica en la teoria que d'existir una llarga crisi finisecular aquesta tindria com a primera causa antics defectes de tipus estructural. A hores d'ara no crec que aquest punt sigui gaire conflictiu. El problema rau a donar-li una aparença concreta. Per part meva considero que la causa de l'encariment dels fems i de la seva disminució en el conreu de moltes explotacions a l'últim terç del segle XVIII es troba en la incompatibilitat que en moltes contrades tenien la ramaderia i la vinya, cosa que determinà el procés del tancament de terres. Per a les autoritats que concediren als pobles el permís de tancament, l'explotació de noves terres i la plantació de la vinya eren contràries al bosc i a la ramaderia.⁴

La crisi agrícola de finals de segle —i utilitzo aquesta expressió amb tota classe de reserves— seria, en tot cas, la manifestació d'uns desequilibris que arrencarien de mitjans de segle, quan els viticultors assoliren de fer inviable la ramaderia en llurs municipis. Tant per ells com pels funcionaris que autoritzaven els tancaments la ramaderia no mereixia ni tan sols la consideració d'una activitat complementària per a l'agricultura.

Però crisi, decadència... ¿per a qui i a on? Si bé crec que les finques estudiades en aquest treball són exemples de la situació descrita, i que aquesta es degué produir a les comarques dels voltants de Barcelona, o les vinícoles del litoral, considero que en altres zones la qüestió fou totalment diferent. Un cas és el de la Plana de Vic. És precisament després del 1780 que la producció de la Plana experimentà el major increment de tot el segle.⁵

3. A.C.A., Real Audiència, Reg. 1.007, pàg. 844 (20-IX-1790). Actualment hi ha en projecte la publicació dels informes dels corregidors reproduïts en els registres de la Reial Audiència.

4. BADOSA I COLL, Elisa: *Los cercamientos de tierras en Cataluña en el siglo XVIII*. «Revista de Historia Económica», núm. 3, 1984, pàgs. 149 a 161.

5. SUDRIÀ, Carles: *L'ingrés agrícola a la Plana de Vic al segle XVIII. Les rendes d'origen agrari*, a «Recerques», núm. 9. Barcelona, 1979, pàgs. 77 a 101, pàg. 90.

És a dir, Osona i el Baix Llobregat semblen descriure, en llur producció agrícola, trajectòries oposades. ¿Quina és la causa d'aquesta diferència? La resposta sembla òbvia: millores tècniques a Osona i estancament al Baix Llobregat; resulta, però, insatisfactòria. L'increment de la producció agrícola a Osona sembla sustentada en dos fets diferents; per una part, la persistència d'antics sistemes de conreu, dels quals la utilització de la fanga en podria ser un bon exemple. Per altra part, la relativament ràpida adopció d'innovacions, especialment la dels prats artificials.⁶ Hi ha un tercer aspecte a considerar: el dilema entre ramaderia-bosc i roturació no es planteja a Osona. L'explotació de la terra es fa aquí amb una mentalitat diferent a la que tenen els pagesos de les comarques properes a Barcelona, o els dels pobles dedicats a la vinya.

Deturem-nos un moment en un plet que enfronta als membres d'una mateixa família de Vespella (Osona) per a la possessió d'un mas.⁷ L'argumentació de la part demandant gira al voltant de la destrucció de la propietat realitzada pels antics usufructuaris de la finca. El litigant no solament reclama la propietat, a la qual té dret com hereu del seu pare, sinó que a més vol l'import dels perjudicis que li han causat en haver-li malmès la finca i que consisteixen, ni més ni menys, en la seva total roturació.

Els testimonis pagesos són ben explícits; durant el període en què la usufructuària havia tingut la propietat s'havien tallat els boscos de manera que ja no es podien tenir ramats de bens

6. «Con esta explicación adquirió la noticia de que en el llano de Vich y sus cercanías se usaban prados artificiales, que forman aquellos naturales sembrando una semilla, que ellos llaman trapadella...»

A.C.A., Real Audiència, Consultas, Registre 810, pàg. 73 (10-III-1770) «...Se siembra el mijo, maíz, judías en tierras de regadio o lluviosas; en tierra layada prueban mejor; y el llano de Vique presenta un testimonio de las ventajas de este cultivo pues apenas se deja descansar la tierra en cuatro años. La operación del layar es costosa, pero no puede suplirse, ni con el arado, ni con otro instrumento...»

ARACA Manuel Barba y Roca: *Observaciones generales sobre el actual estado de la agricultura en Cataluña*, (11-IV-1787), caixa 17.

Sobre els beneficis d'aquesta tasca pel conreu de la terra, vegi's GIORGETTI, Giorgio: *Contadini e proprietari nell'Italia Moderna. Rapporti di produzione e contratti agrari dal secolo VII a oggi*, Torino, 1974, pàg. 288.

7. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 297 (b) (Mercedaris). Apèndix 22.

i mancaven els fems necessaris per al conreu. D'altra banda, en desaparèixer els arbres, les aigües de la pluja s'emportaven la minsa capa de terra que aquells fixaven a la roca; el mal era important, ja que la plantada d'arbres que es fes «*no verà perfeccionada la edad de ningún hombre*».

Davant d'aquests arguments l'advocat de la usufructuària de la finca s'expressava com un bon barceloní: en el pla de Barcelona poques cases tenien bosc o erm per a la manutenció de ramats que donessin fems. La resposta dels testimonis, pagesos de Vespella, és una bona exposició sobre les diferències entre les explotacions d'Osona i les de les comarques llimdants amb Barcelona; la ciutat de Barcelona, en proveir de fems els conreus dels pobles dels seus voltants, permetia sostreure's a la dependència del bosc i la ramaderia dedicant tot el terreny a conreus, però les explotacions de Vespella i la major part d'Osona precisaven d'autoproveir-se d'adobs.

L'Audiència de Barcelona considerà que la roturació de la finca havia estat una acció depredadora i condemnà la usufructuària a pagar perjudicis. El 1772, és a dir vint-i-dos anys després d'aquesta sentència, les terres del mas «*...se hallan en el día todas o la mayor parte de ellas... otra vez hiermas*».

La proximitat a un nucli urbà important permetia suprimir l'activitat ramadera; l'extensió de la vinya, la combatia. Fou a les contrades humides de l'interior de Catalunya on es fomentà la cria de bestiar, en el cas d'Osona per mitjà de prats artificials d'er i trepadella. El resultat és que mentre, a finals del segle XVIII, Osona es troba en plena expansió agrícola, altres comarques semblen entrar en un període de regressió, com si el creixement anterior, basat en l'aprofitament del sòl pam a pam, hagués estat mancat del necessari equilibri.

Cal dir que la referència a l'agricultura de la comarca d'Osona pot servir per a delimitar l'abast de les conclusions del present treball. Aquest es basa en l'estudi de finques que, o bé són sota la influència de la ciutat de Barcelona, o bé són explotacions dedicades al monocultiu de vinya, circumstàncies que fan que les zones respectives gaudeixin d'un gran dinamisme i d'una

agricultura que es desenvolupa sota unes coordenades diferents de la d'altres contrades. En aquestes el desenvolupament pot ser menys espectacular però és més harmònic.

Per a bona part de Catalunya el conreu fonamental era la vinya. Les finques vinícoles que apareixen aquí han estat estudiades des del punt de vista de les tècniques d'explotació, i es pot constatar la importància de determinats aspectes que obliguen a matisar els plantejaments sota els quals s'analitzen les lluites dels rabassaires abans de la filloxera. Em referixo a la distribució de la superfície de la finca en funció de la vinya com a monocultiu, les particularitats de la tasca de la plantada, el significat dels colgats, i la pervivència del cicle vinya-bosc fins ben entrat el segle XIX.

Els contractes de conreu

L'apartat referent als arrendaments s'inicia amb una valoració sobre el seu significat en diner i el de la parceria. Magen Boserup distingeix quatre tipus fonamentals d'estructures agràries, una d'elles, la mediterrània, és basada en la parceria, i es caracteritza per ésser de poc estímul per al progrés econòmic i perquè ni propietaris ni aparcers poden ser qualificats com a empresaris.⁸

D'antuvi se'm plantejà com es podia compaginar aquest aspecte negatiu, la difusió de la parceria a Catalunya, amb una agricultura en expansió, una part de la qual era destinada a l'exportació. Aquest era el punt que feia necessari interpretar el significat de les dues modalitats d'arrendaments.

En un primer moment de l'estudi em semblà que la parceria catalana era compatible amb el progrés agrícola. Fins i tot havia trobat exemples en els quals el pas de l'explotació directa a la parceria havia representat un augment considerable de la producció.⁹ Més endavant, però, vaig veure que a partir d'un de-

8. BOSERUP, Magen: *La estructura agraria y el despegue*, a W. W. Rostow, «La economía del despegue», Madrid, 1967, pàgs. 232 a 240.

9. BADOSA I COLL, Elisa: *El desenvolupament...*

terminat moment del segle XVIII la pervivència de la parceria apareix com incompatible amb una agricultura desenvolupada. És cap el 1775-1780, quan queden configurats els trets més representatius de la parceria moderna —consistents en la limitació de la capacitat de gestió del parcer i en l'explicitació expressa del no reconeixement del propietari de les millores i inversions fetes pel pagès de la finca— quan aquest contracte evidencia el seu caràcter regressiu. A aquests dos aspectes cal sumar-hi un tercer, el de la curta durada per la qual se solia escripturar tot arrendament, tot i que en la pràctica era freqüent la seva renovació fins i tot durant diverses generacions. Aquest era, però, un aspecte que es remuntava a l'Edat Mitjana.

Els contractes estudiats solen ser per a masoveries de finques relativament grans i eren atorgats a petits propietaris que gaudien d'estabilitat econòmica. Alguns d'ells apareixen com a pagesos benestants que dotaven les filles i situaven els fills en oficis o en bones masoveries. Però hi ha prou indicis per a creure que en arribar el segle XIX la seva situació empitjora, degut a l'enduriment de les relacions de producció, el qual és palpable a partir dels anys 1770-1775.

A mitjants del set-cents un hisendat podia permetre que el seu masover pogués adquirir un petit capital, fins i tot ho deuria veure amb bons ulls perquè sabia que això acabaria repercutint en benefici de la seva pròpia finca. De fet, la bonhomia del senyor formava part de la seva política com a hisendat: amb els seus propis diners el pagès milloraria la terra sense demanar cap retribució. Com a contrapartida, el propietari era tolerant amb els deutes del masover.¹⁰ A l'últim quart de segle el mecanisme començà a esquarterar-se. Per a després del 1780 és evident un canvi d'actitud per part de molts propietaris, tal com ho manifesten els contractes de parceria. En incrementar-ne el seu cost

10. ¿Podria establir-se una relació directa entre el grau d'inversió del pagès a la terra i el patriarcalisme del senyor? Potser per això el senyor català de mitjan del segle XVIII no sembla gaire impacient amb els petits deutes del masover. En canvi, en altres contrades on el propietari invertia, el cas de la Romanya o la Vall del Po, el senyor era molt inflexible amb els deutes dels pagesos.

GIORGETTI, Giorgio: *Ob. cit.*, pàgs. 296, 305-306, 318, 284-385.

i quedar disminuïda la participació del masover en la renda, quedava també reduïda la seva inversió en la terra i aquesta era fonamental per a l'explotació. Els senyors ho reconeixien així des del moment en què començaren a obligar els masovers a fer determinades tasques, a esmerçar-hi un nombre de jornades de treball o una quantitat de diner. Els propietaris sabien ja, el 1780, quina era la reacció dels pagesos.

A finals de segle nombroses finques devien patir els efectes d'una descapitalització. Davant de l'encariment de les parceries, o dels arrendaments en diner, el conreador defensava la seva participació en la renda disminuint les despeses de conreu i especialment les que eren més cares —també més imprescindibles—, com eren les adquisicions de fems. És per això que començaren a sovintejar els pactes que pretenien evitar un conreu de rapinya. A la llum dels contractes d'arrendament no resulta estrany que moltes finques experimentessin una caiguda dels rendiments unitaris i una disminució de les collites: els contractes impulsaven una degradació de l'activitat agrícola i això repercutia en la depauperació orgànica del sòl. En última instància era el pagès qui empobria a la terra i no pas la terra al pagès.

En el XIX el propietari absentista ja ha eliminat els trets patriarcalcs en les relacions amb els seus pagesos i masovers. Encara, però, en manipularà algun per convertir-lo en caricatura del que havia estat cent anys enrera; de la parceria en dirà contracte de societat i, en època de crisi social, la preferirà a l'arrendament monetari pel valuós element de subjecció que representa pel pagès.¹¹ En aquest sentit les temptatives de l'hisendat són ben reeixides. El ric propietari i agrònom empordanès Narcís Fages de Romà, en un model de carta d'un masover a un propietari, suggereix com se li ha de notificar la necessitat de fer un paller: «Jo per ma part faria las traginas y posaria un manobra, puig convensut com estich de que en les heretats a masoveria amo y masover deuen ajudarse recíprocament per lograr un mateix fi, que és lo augment del producto de la finca». El que no deia

11. FAGES DE ROMÀ, Narcís: *Escrituras de arrendamiento, aparcería y a precio fijo. Modelos premiados por la Junta Provincial de Agricultura de Gerona en los concursos de 1856 y 1863*, Figueras, 1863, pàg. 89.

Fages en el seu llibret, dedicat a la bona criança dels pagesos, era que aquest hipotètic masover no rebria cap import per la tasca feta ni se li donaria cap garantia de pervivència a la finca. Així ho aconsellava el mateix Fages de Romà en un altre llibret, aquest només per a ús dels propietaris.¹²

De tot el que s'ha dit no se n'ha de deduir l'existència d'una fissura que pogués diferenciar l'actitud del senyor del XVIII amb la de l'hisendat del XIX. Alguna vegada pot haver-hi un canvi d'adscripció social, però la continuïtat dels seus respectius plantejaments és total. La trajectòria apareix clarament definida a partir del 1775 i, ja en el segle XIX, la burgesia no farà altra cosa que continuar-la. És a dir, les principals característiques del que seran els contractes de conreu en el segle XIX i bona part del XX havien estat encunyats pels propietaris de l'antic règim. A començaments de la Segona República el pagès encara insistia que li fossin reconeguts els drets a percebre les millores fetes a la terra i una durada decennal del contracte.¹³ No resulta estrany que a partir del 1780 agricultura i mentalitat empresarial apareguin com aspectes incompatibles per al sector de la pagesia que fins aleshores havia estat el més emprenedor. Als pobles de les rodalies de Barcelona, masovers rics canviaren el cultiu de la terra pel negoci a la ciutat i invertiren els estalvis en el comerç de colonials o en el negoci del vi. Algun d'ells morí convertit en ric burgès.

Però, que a molts llocs l'horitzó dels pagesos masovers s'enfosqués no vol dir que l'agricultura deixés de ser rendible. Destacats ciutadans van veure en l'agricultura un negoci sanejat. Que pagesos dels pobles propers a Barcelona deixessin la terra

12. Tal com fa notar Josep Fontana, els propietaris tenien les seves tàctiques de persuasió a l'hora de dirigir-se a la pagesia. Una d'elles era la utilització en el llenguatge escrit, del català, mentre que entre ells es dirigien en castellà. Una altra era incloure, en les seves obres de difusió de tècnica agrícola, dirigida als pagesos, recomanacions d'ordre moral que aconsellaven als conreadors treballar fort i ser respectuosos amb el senyor.

FONTANA, Josep: *Revolución Liberal (Política y Hacienda 1833-45)*, Madrid, 1977, pàg. 343.

FAGES DE ROMA, Narcís: *Reglas de urbanitat o bona criansa, estil de cartas familiars y cristianas. Oracions al ús dels cultivadors*, Figueres, 1855, pàg. 30.

FAGES DE ROMA, Narcís: *Escrituras de arrendamiento...*, pàg. 89.

13. GENERALITAT DE CATALUNYA, *Els contractes de conreu. Documents per al seu estudi*, Barcelona, 1933.

al mateix temps que els burgesos passessin a invertir-hi era una de les conseqüències de l'enduriment de les relacions de producció. D'altra banda, Barcelona era cada vegada millor mercat per a determinats productes com eren els de l'horta, i Amèrica una bona sortida pel vi. Alguns comerciants i algun advocat es convertiren en censualistes o rabassaires de grans finques molt abans de la desamortització.

Cal considerar quina fou l'autèntica significació econòmica de l'accés de la burgesia a la propietat agrícola en el segle XIX. Si tal com es ve dient, aquests nous propietaris representaren una millora qualitativa important respecte als anteriors posseïdors, ¿quin fou l'àmbit concret de la seva actuació? Podria ser-ne un el mecanisme d'extracció de la renda agrària, però, com s'ha dit, això fou una herència que recolliren. Podria ser-ne un altre la inversió. En aquest punt es trobarien exemples que avalarien aquesta afirmació; el problema no rau tant en això com en definir-ne l'abast. És a dir, ¿quants? I, sobretot, ¿per quant de temps? ¿Durant quantes generacions una família burgesa era disposada a invertir en la terra? ¿Quina continuïtat tenien les iniciatives del propietari absentista? La qüestió és saber si, a llarg termini, aquest assolí de pal·liar l'efecte negatiu que per a l'agricultura tingué el relatiu empobriment del sector de masovers i de la classe mitjana pagesa a finals del XVIII.

* * *

El present treball és, en bona part, la meua tesi de doctorat en Història Moderna, la qual fou presentada a la Universitat de Barcelona el setembre del 1979.¹⁴ Els tres anys passats des d'aquesta data fins el setembre del 1982 m'han servit per aprofundir alguns aspectes. Això ha motivat que acabés canviant l'orientació d'acord amb la qual havia iniciat l'estudi.

En el transcurs d'aquesta reelaboració la clerecia ha deixat el protagonisme que tenia a la tesi i ha passat a ser un instrument per a investigar l'evolució de l'empresa agrícola i de les relacions

14. BADOSA I COLL, Elisa: *Actituds i comportaments econòmics d'un sector de propietaris de la terra. El clergat barceloní (1670-1835)*, Facultat de Geografia i Història.

de producció al camp. Les conclusions a les que he arribat no són, però, diferents de les que havia sostingut a la meva tesi, a l'any 1979. El suport d'una documentació més àmplia i la perspectiva donada pels anys transcorreguts des de la presentació d'aquell treball espero que hagin servit per a fer-les més sòlides i fonamentades.

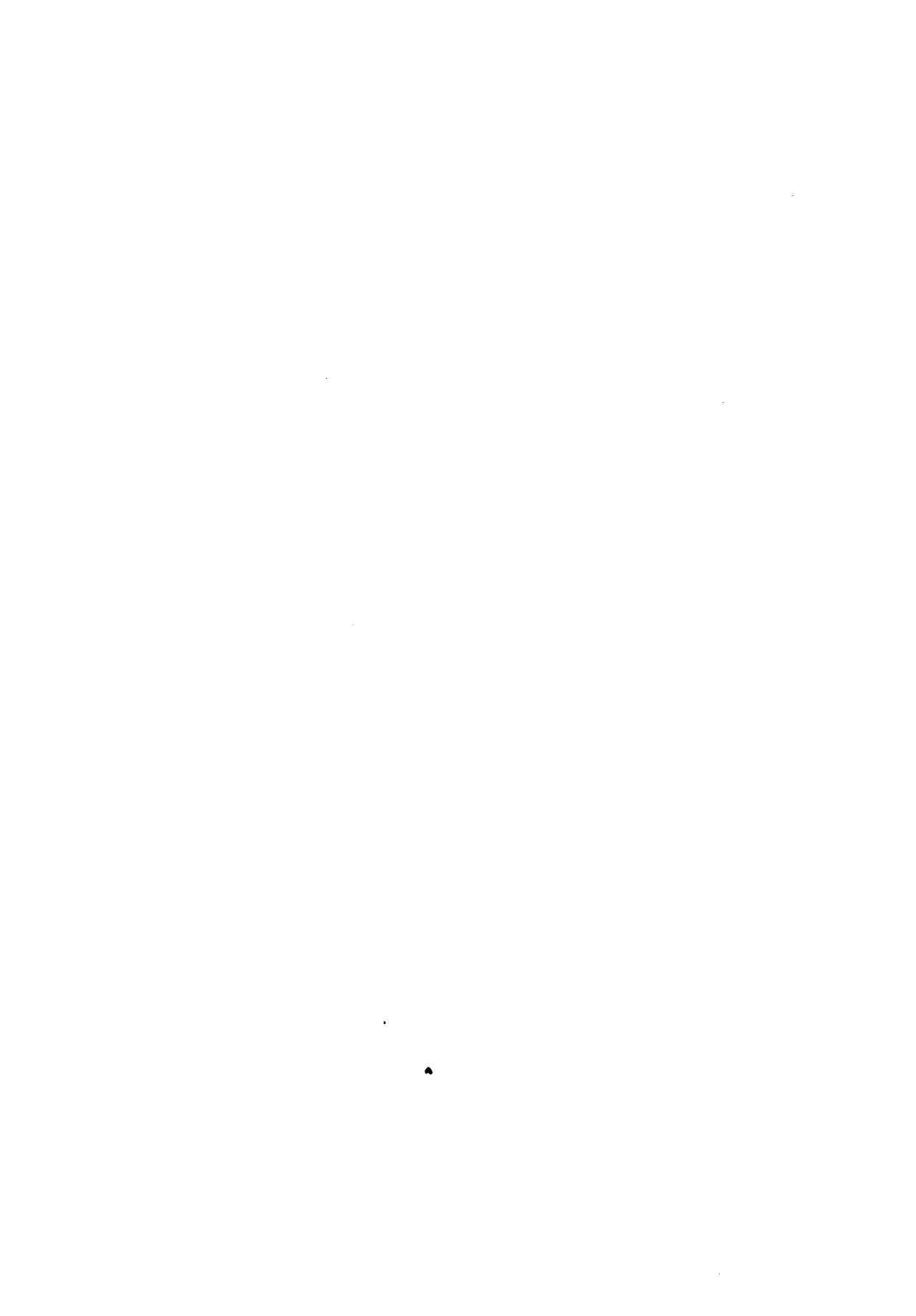
Em cal fer constar aquí el meu reconeixement a les valuoses orientacions de Ramon Garrabou. Així mateix he d'agrair a Manuel Arranz, Ferran Badosa i Josep M. Gay les nombroses referències i els suggeriments que m'han ofert.

Al Col·legi de Notaris de Barcelona el meu regreïament per la publicació d'aquest treball.

Barcelona, octubre de 1982

CAPÍTOL I

**EL CLERGAT, UN HISENDAT
A L'ANTIC RÈGIM**

La comunitat religiosa com a cèl·lula social

Els professors i l'activitat intel·lectual

Els membres dels convents estudiats formaren part dels estrats més alts de la societat. Abans de prendre l'hàbit els aspirants havien de superar unes proves que formaven l'expedient anomenat de «*limpieza de sangre*». La inspecció havia de demostrar que no tenien ascendents moros, jueus o conversos, o bé pares o avis que haguessin exercit oficis no honorables.

Els religiosos eren fills de famílies benestants de les ciutats o de pagesos rics i tenien estudis de gramàtica, filosofia, llatí, música, etc. Alguns degueren ser autèntics artistes, especialment en el cas dels organistes o dels pintors. Els documents de Sant Jeroni de la Murtra parlen d'un fra Damià que cap a finals del segle XVI era un pintor de retaules de certa anomenada.¹

Un dels ordes amb un major nombre de figures destacades fou el de Sant Agustí. El cardenal José Molina Lario, generós donant al convent de Barcelona, cosa que fa pensar que l'hi lligava alguna relació personal, fou bisbe de Màlaga des del 1776 fins al 1783 i un il·lustrat que es féu famós per haver fet una pastoral sobre la indústria popular i per haver gastat del fons

1. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 498 (varis).

de la mitra 2.000.000 de rals per a la construcció d'un aqüeducte per a la ciutat.²

Francesc Armanyà i Font fou un destacat il·lustrat, promotor de la instrucció, fundador de la Societat d'Amics del País de Tarragona, bisbe de Lugo i arquebisbe de Tarragona, on el 1798 invertí totes les rendes del seu càrrec per a la reconstrucció de l'aqüeducte romà.³

Altres membres destacats de l'orde, dels quals no he pogut conèixer actuacions concretes, foren Nicolàs Sardà, assistent d'Espanya a Índies, o Agustí d'Eura, bisbe de Lugo.

El frare agustí més important i un dels més valuosos economistes del país fou Eduald Jaumeandreu. Ernest Lluch fa d'ell un extens estudi i el qualifica com «l'economista més representatiu de la primera burgesia industrial». Algunes de les idees de Jaumeandreu, com la del desenvolupament d'una indústria llanera al camp i l'alleujament de la pobresa del pagès per mitjà de la cria de bous, semblen tenir les seves arrels en el corrent il·lustrat que animava l'orde de Sant Agustí a l'últim terç del segle XVIII.⁴

Una de les figures prestigioses que tingueren els Carmelites calçats a començaments del segle XVIII fou l'austriacista Francesc Bataller que rebutjà l'oferiment de l'emperador de ser bisbe de Nàpols i acceptà finalment la més modesta seu d'Urgento.⁵

Els frares dedicats al treball intel·lectual i al res eren els membres de ple dret, és a dir, els claustrals o capitulars que podien assistir i votar a les reunions convocades pel prior o l'abat, on es decidien les qüestions importants. Entre aquest grup s'elegien els càrrecs i es votaven les admissions de novicis i nous professors.

2. DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio: *La sociedad española en el siglo XVIII*, vol. I, Madrid, 1955, pàg. 138.

3. TORT I MITJANS, Francesc: *Armanyà i Font, Francesc*, a Gran Enciclopèdia Catalana, vol. II, Barcelona, 1970, pàg. 461.

4. LLUCH, Ernest: *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, Barcelona, 1973, pàgs. 259 i ss., 298-299.

5. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 14.

Les actes d'aquestes reunions capitulars poden ser d'un gran interès i reflectir la vida interna de la comunitat. Són escrites en català, excepte en dos ordes religiosos, el Benedictins de Montserrat i els Agustins.

La utilització del castellà a les actes dels monestirs de Montserrat i de Sant Benet pot explicar-se per les característiques d'aquestes comunitats i el rerafons polític que, des del segle xv, marcava la seva existència. Aquests monestirs pertanyien a la «Claustral Vallisoletana» en comptes de a la «Tarraconense», a on eren adscrits els restants monestirs benedictins catalans.⁶

Els Agustins del segle xvii eren partidaris d'expressar-se en castellà mentre que a la centúria següent ho feren en català. L'explicació d'això deu radicar en el prestigi que tenia el castellà com a llengua literària a Catalunya en el sis-cents, i al seu protagonisme en la producció literària durant el Barroc. Però aquesta llengua no era utilitzada habitualment i això és evident en el cas dels Agustins que demostren un coneixement de l'idioma poc profund. La primera acta capitular redactada en català és del 1725, cosa que ve a demostrar que la comunitat actuava amb criteris més culturalistes que polítics. En determinades expressions apareix la influència castellana que penetra fortament a través dels llibres de religió i devocionaris.⁷

Els frares llecs i el treball manual

Els frares llecs i els criats eren els encarregats de les tasques domèstiques i del treball físic en general. Protegits per la indiferència dels claustrals gaudien de certa permissibilitat i estaven en constant contacte amb la població menestral i pobra. Per tant, res no té d'estrany que tinguessin actuacions similars i que fins i tot en alguns moments apareguin com a personatges d'una novella picaresca.

6. BARAUT, Cebrià: *Montserrat*, a Gran Enciclopèdia Catalana, vol. X, Barcelona, 1977, pàg. 280.

7. NADAL FARRERAS, Josep: *La cultura catalana del Renaixement a la decadència*, a «Història de Catalunya Salvat», vol. IV, Barcelona, 1974, pàgs. 134 i 135. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 627.

El 1673 els Agustins trobaren que el frare cuiner abans de marxar del convent havia deixat a deure 120 lliures al carnisser i a d'altres proveïdors. La comunitat ja sabia d'aquests procediments entre els cuiners i havia previngut els botiguers: «*Le había dado aviso [al carnisser] no le fiara cosa y al sucrero lo mismo*».

Més greu fou el que succeí el 1746 al convent de Carmelites de la Rambla. Els oficials del tribunal de rendes del tabac van presentar-se a l'edifici i van fer un exhaustiu registre: «Reconegueren fins les sepulturas dels religiosos». La recerca finalitzà amb la troballa de tabac, i altres mercaderies de contraband com teixits, en la cella del cuiner, cosa que «causà considerable pasmo i sentiment a la comunitat». Algun dels frares ja hi estava avesat, «que sempre los llecs han donat que merèixer en matèria de contrabando desde que jo ingrassí en esta sta. religió». Un dels implicats fou desterrat a un convent de Toledo i l'altre a Perpinyà.⁸

Dintre d'un mateix convent, claustrals i llecs pertanyien a dos mons oposats i entre ells les diferències socials creaven una autèntica barrera.

Però els frares llecs eren necessaris, i amb el temps es féu palesa la seva gran utilitat. Molts convents de caire aristocràtic tenien un gran nombre de criats i això en una època de salaris alts podia incidir en l'economia de la institució. El 1786 els Jerònims, sumant els monestirs de la Murtra i de la Vall d'Hebron, tenien 55 professors, 10 llecs i 15 criats. És evident que l'augment del nombre de llecs permetria reduir el de criats, però més important que això era l'estalvi que podia representar en els alts salaris de determinats oficis. El 1761 els Jerònims de la Vall d'Hebron després de reconèixer el mal estat de llur economia veien que «lo modo que se podia separar los danys que amenasava la ruïna de dita casa era vestir lo St. hàbit a oficials pràctichs en la facultat de fusters y mestres de cases, que així ho

8 A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 627. Monacals, Universitat, vol. 27.

mostra la experiència de todas las comunitats religiosas de la ciutat de Barna».⁹

Segons indiquen les actes de les reunions de la Murtra entre els anys de 1760 i de 1800 prengueren l'hàbit 4 mestres de cases, 2 fusters, 3 forners i 1 sastre. En aquestes admissions sembla haver-hi una claudicació per part dels claustrals i, certament, en elles no es valoren gaire les qualitats humanes del pretendent. El 1787 en admetre un cirurgià les condicions de la Murtra eren «ab la obligació antes de péndrer lo hàbit de apéndrer de aphotecari y no altrament». A Castella, els Jerònims, com a facècia del seu superior enginy, anomenaven els llecs «*bolonios*».¹⁰

Els Benedictins de Sant Benet de Bages el 1787 tenien una població de 7 professors, cap llec i 8 criats.¹¹ Aquest desproporcionat nombre de criats agreujava la decadència del monestir, per això quan el 1789 un forner va pretendre entrar a Sant Benet els monjos veieren el cel obert: «...*por falta de panadero diferentes veces y con frecuencia la comunidad se ha visto obligada a comer un pan indigno y de muy mala calidad*». Tot i això es veien inconvenients en l'admissió del frare, «*que después de profesos [els llecs] podían imposibilitarse, y ser entonces gravosos al monasterio*». Certament, el frare llec era considerat un criat. Hi havia un altre perill i era que Montserrat, de qui depenia Sant Benet de Bages, cridés el forner per al seu servei. Finalment Montserrat donà garanties que no pensava reclamar el nou frare i Sant Benet va decidir consentir en el seu ingrés.¹²

9. IGLÉSIES, Josep: *La població monacal catalana a l'any 1787 segons el cens de Floridablanca*, a «II Col·loqui d'Història del Monaquisme Català», Poblet, 1972, pàg. 245.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall, 20, pàg. 34 (27-VIII-1761).

10. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 498, (varis).

«*Se ha hablado también de monjes de "misa y olla" llamados monjes bolonios, que la comunidad, forzada por el número de misas a que tenía que atender, recibía sin estudios y preparaba muy rudimentariamente.*»

Referència extreta de l'obra de ZARCO CUEVAS, Fr. Julián: *Los Jerónimos de San Lorenzo el Real del Escorial*. San Lorenzo del Escorial (1930). Treball reproduït a l'obra de MADRID, Ignacio O. S. H.: *Los estudios entre los Jerónimos españoles*, a «Los monjes y los estudios», Poblet, 1963, pàg. 270.

11. IGLÉSIES, Josep, *Ob. cit.*, pàg. 245.

12. A.M.M., Fons de Sant Benet de Bages, «Libro de Consejo», 1757 a 1798, (3-X-1789), pàg. 97.

A finals del segle XVIII molts convents aristocràtics admeteren amb recança joves amb oficis manuals com a frares llecs, amb el temor que algun dia poguessin ser «*gravosos*». No resulta estrany que menestrals i gent d'ofici entressin a congregacions com Franciscans o Caputxins. Ordes com Jerònims o Benedictins a canvi de conservar el seu esperit elitista, van veure disminuir les seves professions.

El monestir de Jonqueres.

Un indicati de l'evolució de la noblesa catalana

El monestir de Jonqueres fou un de tants cenobis destinats a recollir dames de la noblesa.

La seva història té molts trets comuns amb altres institucions religioses, no sols de la mateixa Catalunya, sinó també de països catòlics de l'àmbit mediterrani. En veure la similitud existent entre les institucions de monges nobles en aquests països, es constata la uniformitat existent en el món de la dona: les nobles catalanes, franceses o italianes, tenien idèntics problemes i solucions per la seva subsistència, i per subsistència s'ha d'entendre la possibilitat de mantenir un nivell de vida d'acord amb el seu origen social.

Cap al final del Segle de les Llums, el seu horitzó s'eixamplà considerablement, cosa que reflectia els avantatges del desenvolupament precedent.

El monestir de Jonqueres fou fundat el 1214 per Maria de Terrassa i altres dames nobles, en el lloc de Sant Vicenç de Jonqueres, prop de Terrassa. El bisbe de Barcelona concedí a la fundació l'església parroquial d'aquell lloc i tots els seus drets. L'any 1233, després d'uns anys de pertànyer a la regla de Sant Agustí, van quedar subjectes a l'orde militar de «*Santiago de la Espada de Uclés*». Les monges visqueren uns anys a Sant Vicenç de Jonqueres, després, prop del seu molí de Carbonell i del Fort Pius i, finalment, al 1300, passaren a viure dins de les muralles de la ciutat, aproximadament en el lloc on avui es

troba la Caixa d'Estalvis entre la Via Laietana i el carrer de Jonqueres.¹³

Com molts convents femenins durant l'Edat Mitjana, Jonqueres oferia una gran llibertat a les seves recollides. Tot i això, sembla que les seves monges podien donar exemple a altres convents.

El 1481, el visitador lloava la seva virtut:

«Porque somos informados que en esta ciudad algunas religiosas de otras órdenes andan ruando a las andas de las mulas de gentiles hombres lo qual quan feo sea a todos es muy cierto: E por tanto loamos mucho e aprobamos la honesta fama e trato que las religiosas conventuales de la casa e orden han tenido y tienen cerca de esto e otras cosas.»¹⁴

Tot i això, el visitador va prohibir que a partir d'aleshores, les monges es quedessin a dormir fora del convent sense permís de la priora.¹⁵

La noblesa de les monges quedava palesa pel seu comportament a les cerimònies de la ciutat, ocasions en les quals sovintejaven els litigis entre membres de l'aristocràcia. Així, la priora de Jonqueres es barallava amb les d'altres convents aristòcrates pels llocs preferents, tant en els funerals de la reina Sibilla, muller de Pere III, com en els de Violant de Bar, muller de Joan I.

Per evitar més espectacles d'aquesta mena, quan va celebrar-se el funeral d'En Carles de Viana, l'Ajuntament va decidir no convidar les comanadores de Jonqueres a la cerimònia, però la priora i tota la comunitat hi anaren, i allí litigaren amb l'abadessa de Sant Pere de les Puelles. Les comanadores, veient-se en una situació desairada, sense quedar-se al funeral, retornaren al cenobi.¹⁶

13. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 8.

14. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 8.

15. COSTA, Maria Mercè: *Les dames nobles de Jonqueres*, a «II Coloqui d'Història del Monaquisme Català», vol. II, Abadia de Poblet, 1974, pàg. 272.

16. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 8 (quadernet manuscrit titulat «Libro de la Real Casa de Ntra. Sra. de Junqueras», sense data).

A començament de l'Època Moderna la categoria del monestir es reflectia en les visites que hi feren Carles I, Felip II i Felip III, a més de les de princeses i infants.

Tot i la nissaga de les monges, sembla que en els primers segles de l'existència del convent hi entraren filles de mercaders. Més endavant, possiblement coincidint amb la consolidació de la noblesa barcelonina, el convent només admeté membres de famílies nobles.

Fou el 1549, quan els visitadors incorporaren la informació sobre el llinatge de l'aspirant, la qual no tindria sang mora, jueva ni conversa, i tenien preferència les barcelonines filles de cavallers i dames de l'orde.¹⁷ No sé des de quina data, però sí que fins a la seva extinció, Jonqueres prohibia l'ingrés de la jove filla o néta de «*mercaderes o cambiadores*».¹⁸

Com a membres del seu estament, les religioses foren austriacistes. No sé fins a quin punt es manifestaren de la manera que ho feren altres establiments, com el de Vallbona, ja que l'índole dels documents consultats no és idònia per a esbrinar aquest punt.¹⁹ Però la seva fidelitat a Carles d'Àustria queda reflectida en anotacions com la que diu: «se feren abimarias... per la nova de haver elegit a Ntre. Rey y Sr. Emperador d'Alemanya». En referir-se a la manca de cobrament de les rendes d'Alcoletge, prop de la ciutat de Lleida, diuen que es deu a ser «de domini de diferent príncep», és a dir de Felip d'Anjou.²⁰

La llibertat que gaudiren les monges durant l'Època Medieval, no sembla que els fos gaire minvada durant l'Època Moderna. La regla de Santiago era feta per a les senyores nobles, les quals en entrar al convent seguien un tarannà de vida semblant al que tenien a la seva llar paterna. Les monges vivien dins el recinte conventual en cases separades, construïdes, ja feia molts anys, per antigues famílies, que, d'aquesta manera, es feren amb el

17. COSTA, Maria Mercè, *Ob. cit.*, pàg. 258.

18. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 7 (Agustins).

19. Vallbona acollí austracistes perseguïts. PIQUER I JOVER, Josep Joan: *Carta de visita de Fr. Benet Llort, adreçada a les monges de Vallbona*, a «Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus», Santes Creus, 1978.

20. Monacals, Universitat, vol. 359.

privilegi de fer entrar en el convent les filles que no es casaven, barrant el pas a les joves d'altres famílies sense casa.

El 1628, hi havia 16 cases més o menys grans i ben parades, segons la fortuna de la família propietària. Les monges feien vida a les seves cases del recinte, amb les criades pròpies i la companyia d'amigues i visites.

L'obligació d'assistir tota la comunitat al cor i altres cerimònies, només era per a algunes comptades ocasions a l'any.

Per privilegi de 7 d'agost de 1507, donat pel papa Juli II, les monges podien casar-se i conservar els privilegis, immunitats, exempcions i indults dels quals gaudien les monges i els cavallers casats de l'orde de Santiago.²¹

Tot i que les comanadores pertanyien a les genealogies més nobles de Catalunya, no totes aquestes famílies es trobaven en el seu millor moment econòmic, especialment en el segle XVII, època en què els dots de les noies arribaren al punt més alt, tal com si els dots i les dificultats econòmiques del període seguisin una mena de *in crescendo*, en tot cas no gens casual. Fontanella esmenta que el 1610, es donaven dots de 3.000 lliures i en el regnat de Felip III les Corts de Barcelona intentaren frenar això, tot plantejant la possibilitat que els dots fossin proporcionals a les fortunes de les famílies, establint-se unas quantitats determinades, però res d'això no es féu.²²

Els dots constituïen un sacrifici, no sols per als nobles i benestants, sinó també per a economies més febles.

Al 1684, un pagès del pla de Barcelona, propietari de 10 mujades deixava en el seu testament 200 lliures de dot a cada una de les seves cinc filles. Mentre les filles d'aquest pagès, que era l'arrendatari de la torre que Jonqueres tenia a Gràcia, rebien 200 lliures per dot, les monges propietàries de la torre que menava el seu pare professaven amb un dot de 300 lliures, quan-

21. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 8.

22. FONTANELLA, Ioannes Petrus: *De pactis nuptialibus*, t. II, clàusula V, glossa I, pars I, núm. 21, 2 vols., Genevae, 1659.

El 1688 les filles d'un ric botiguer de teles de Barcelona rebien 4.000 lliures. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 149 (carmelites calçats).

titat que romangué inalterada des de començaments del segle XVII i fins el segle XIX.

Sembla que el dot per a les nobles que volguessin professar en un convent era bastant menor que no el que tindrien en cas de casar-se. Així a finals del segle XVII, la quantitat demanada per Sant Joan de Jerusalem era de 700 lliures; per això crec que Jonqueres degué ser un dels monestirs més «econòmics» de què disposava la noblesa catalana.²³

Tal com reconeixia un anònim historiador del monestir, possiblement un dels administradors:

«La utilidad y provecho que se sigue a las casas de los cavalleros y sus linages no es posible poderlas referir, quien tiene juicio y capacidad podrá algo rastrear. Por ventura un cavallero tendrá muchas hijas, no puede acomodar más que una o dos, si las demás tienen el mismo intento, díganme si no fuese dicha casa cómo lo harían. Qué cuydados no les perdona esta casa ¡Qué vigiliat! ¡Qué desvelos! Qué bueno sería hubiese otras casas para los demás estados, no llorarían ni llevarían tantos lutos de tragedias se han experimentado; de todo lo cual se infiere que esta casa es el amparo total de los cavalleros; preservatorio de la honra y fama de

23. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 149 (carmelites calçats).

També a França molts convents de monges nobles establien uns lliuraments de dots molt inferiors al de les dames que es casaven. Els dot d'aquestes monges eren de l'ordre dels que rebien les noies de la petita burgesia: *«Pour un patricien, il est aussi couteux de donner la fille à Dieu que la marier. Pour un gentil-homme, par contre, la première solution est plus économique».*

VIGUERIE, Jean de: Ressenya de l'obra de Roger Davos: *Vie religieuse féminine et société. Les Visitadines d'Annecy aux XVII et XVIII siècles*, Annecy, 1973, a «Revue Historique», París, 1976, núm. 517, pàgs. 184 i ss.

La ressenya de VIGUERIE, Jean de, a «Revue Historique», París, 1976, núm. 517, pàgs. 184 i ss.

A Marsella les monges nobles rebien també dots poc quantiosos. PILLORGET, René: *Réforme monastique et conflits de rupture dans quelques localités de la France méridionale au XVII siècle*, a «Revue Historique», París, 1975, núm. 541, pàgs. 211 i ss.

El mateix succeïa a Florència entre els segles XV i finals del XVIII. La professió de les filles era una solució per a l'aristocràcia florentina ja en el segle XV *«...les familles à revenus moyens dépensaient volontiers, pour réaliser une bonne alliance matrimoniale, une somme importante dotant une, ou peut-être deux de leurs filles, mais elles devaient alors placer les autres au convent».* *«Le monastère se montrait utile à ces familles en proportion du prix que le père devait payer pour faire entrer et pour entretenir sa fille en religion... elles restaient très inférieures à celles qu'un mariage exigeait».*

TREXLER, Richard C., *Le célibat à la fin de Moyen Age: les religieuses de Florence*, a «Annales, Economies, Sociétés, Civilisations», núm. 6, (1972), pàgines 1.339 i 1.340.

En el cas d'Espanya vegi's DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio: *Las clases privilegiadas...*, pàg. 322.

los linages, desahogo de toda necesidad. Qué linage hay que no reconozca los beneficios de esta casa.»²⁴

Veient els dots de les monges, no semblen exagerats aquests panegírics, si bé moltes famílies, àdhuc nobles, no hi podien accedir per no tenir-hi casa.

La possibilitat que els dots fossin petits i no obstant el monestir fos ric, es devia a les altes rendes que en tot temps va gaudir Jonqueres. Els importants ingressos anuals rebuts per diferents conceptes i el limitat nombre de religioses, feia que aquelles poguessin mantenir un alt nivell de vida. Algunes famílies aprofitaren plenament les possibilitats que Jonqueres els oferia i, tal com era freqüent en els convents de nobles, sovint professaven en poc temps dues o tres germanes.²⁵

Cap el 1800, cada monja rebia una mesada de 9 lliures, a més de 7'10 lliures en concepte de pa; per tant, al cap de l'any rebien 205'10 lliures, sense comptar els lliuraments en espècie de llenya, oli, etc. Per raó del seu càrrec, la priora, d'elecció triennal, cobrava 20 lliures a l'any, i la subpriora cobrava 10 lliures a l'any, que se sumaven a les 205'10 que els corresponia com a les altres.²⁶

Tenint en compte que es tractaven de nobles i que tenien servei, aquests pagaments no semblen massa alts, però, per altra part, penso que a més d'aquesta quantitat teòrica, potser les

24. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 8.

25. De 1746 a 1749, el marquès de Castellvell féu entrar a les seves quatre filles que duïen els cognoms d'Amat i de Rocabertí i més endavant hi entra una cinquena filla. En aquest mateix període ingressaren tres germanes Villalonga, dues germanes Desvalls i Ardena, filles del marquès de Sardanyola. De 1768 a 1771, dues Despujol i Villalba, filles del marquès de Palmerola, que el 1785 hi féu entrar una tercera filla. De 1771 a 1774, sollicitaren l'ingrés tres germanes Fivaller i Bru i dues Magarola i Ardena.

A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 362.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 379.

Els nobles barcelonins tenien altres convents per a solució dels problemes de la seva estirp, com era el de Sant Pere de les Puel·les. Entre les professes de Sant Pere n'hi han moltes d'una mateixa família. A la llista de les professes de Sant Pere del 1749, figuren cognoms que també apareixien a Jonqueres a diferents períodes, com Fivaller i Magarola. La majoria, però, pertanyien a famílies de les quals no he vist que hi haguessin professes en el convent de Jonqueres del segle XVIII: Vega i de Copons, Oliver, Escarrer, Cruïlles, Copons i Cordellas, Sans i Montrodon, Megarola i Montoliu.

A.H.P.B., Carles Rondo, 9 d'abril de 1749, pàg. 35.

26. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 379. Monacals, Universitat, vol. 358.

monges gaudissin d'altres beneficis materials no especificats en els comptes. No va ser la davallada d'entrades de diners allò que va causar la mort de Jonqueres, sinó una altra raó més complexa.

La funció social que el monestir representava per a la societat catalana, concretament per a la noblesa, crec que queda ben palesa en els panegírics fets per l'hagiògraf del convent i que he reproduït més amunt. Precisament la manca d'aquesta funció i la fi del convent com a instrument de la noblesa fou la causa de la seva mort. Jonqueres hagués pogut sobreviure, com molts altres convents per a dames, però això precisava d'un procés de reconversió que ni a les monges ni a l'orde de Santiago, ni al *Consejo de Ordenes*, els degué interessar.

No és una gran tasca d'interpretació deduir tot això en llegir l'escrit fet pels visitadors el 1790. Ells veieren clarament el caire que prenia la societat i el perill que això representava per la pervivència del convent. En primer lloc, a l'escrit és ben explícita la idea que els monestirs nobles femenins no eren tan sols per al seu estament, sinó que eren la seva propietat privada;²⁷ era un servei a què tenien dret unes quantes famílies amb casa en el recinte. Però, tal com segueix explicant el document, i com palesa la disminució del nombre de professes al llarg del set-cents, fou cada cop menys valorat i moltes famílies deixaren de fer-hi entrar llurs filles, malbaratant-se així les cases bastides pels seus avantpassats.

27. L'actitud de les famílies de Jonqueres així ho palesa, quan s'oposen a la reedificació de les cases enrunades. És possible que les famílies intervinguessin en altres qüestions d'ordre intern, com l'elecció de prioras o règim de vida. Que els monestirs eren considerats com a cosa pròpia, ho mostra el conflicte creat en el convent de Saint Césaire de Marsella, quan el bisbe de la ciutat volgué imposar una major observància de la regla i una reforma com tantes altres es donaren després de Trento. L'Ajuntament de la ciutat, pressionat pels pares de les joves, prengué partit contra el bisbe per defensar l'anterior règim de vida. PILLORGET, René: *Ob. cit.*, pàgs. 77 i 78.

Exactament el mateix succeí a finals del segle XVI, entre el bisbe de Tàrragona i les monges de San Benito de Calatayud, que foren secundades per l'Ajuntament, ja que les professes eren filles de les millors famílies de la població. DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio: *Las clases privilegiadas...*, pàg. 332.

Efectivament, el nombre de monges disminuí: ²⁸

Regnat de Felip II	40 monges
1779	11 »
1787	9 »
1804	5 »
1808	2 »

Durant els segles XVII i XVIII la quantitat de professions evolucionà de la següent manera: ²⁹

1601 a 1625	22 profeses
1626 a 1650	16 »
1651 a 1675	15 »
1676 a 1700	18 »
1701 a 1725	11 »
1726 a 1750	5 »
1751 a 1755	13 »
1776 a 1800	4 »

La visita de 1790 recomanava que s'edifiquessin noves cases i que entressin filles de famílies noves, les quals donarien nou impuls al convent. Res d'això no es féu. El cens de Floridablanca, referent a la població eclesiàstica de la ciutat de Barcelona, palesa com les «comendadoras» de Santiago, les monges de Valldonzella, i les Jerònimes eren, amb 8 i 9 profeses, els convents femenins amb menys religioses.³⁰

¿Per què aquesta davallada en el nombre de vocacions nobles? Penso que és relacionada amb el canvi de conjuntura produït en el set-cents. L'afluència de noies que entraven monges en el segle XVII reflectia el gran montant dels dots i les necessitats econòmiques dels pares per deixar llurs filles en una posició adicnt a la del llinatge. El pagament dels dots degué incidir greu-

28. Les dades són preses de COSTA, Maria Mercè: *Ob. cit.*, pàg. 294 (Regnat de Felip II).

A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 358 (any 1723). Monacals, Hisenda, lligall gran 379 (any 1778).

IGLÉSIES, Josep: *Ob. cit.*, pàg. 245.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 379, any 1804 i 1808.

29. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 164.

30. IGLÉSIES, Josep: *Ob. cit.*, pàg. 245.

ment en les febles economies de la noblesa del segle XVII, mentre que, per altra part, constituïa una solució per a moltes famílies nobles que assoliren integrar al seu patrimoni una bona quantitat de diners procedents d'un dot. A més d'això, les dificultats financeres plantejades per la creació i manteniment d'una llar aristocràtica podia fer del dot un pressupost imprescindible per al casament d'un jove de nissaga. Aquest problema econòmic degué constituir per a aquests cavallers un impediment per al matrimoni. ¿És possible que, tal com sembla que succeí a la Venècia de finals del segle XV, això influís en la disminució del nombre de membres de la noblesa?³¹

Possiblement, molts joves nobles de la societat catalana del Barroc no podien casar-se per causes econòmiques. Jonquieres ens dóna algun exemple. El 1675 professaren tres germanes, Caterina, Teresa i Josepa de Copons Grimau, amb el dot de 300 lliures cada una. Anys després, el 1703, el seu germà Francesc es casava amb Isabel Gibert i Sentmenat que aportava a la família del marit el dot de 18.000 lliures. Sembla clar que un dot d'aquesta magnitud, multiplicat per tres o més germanes, era quelcom que no estava a l'abast de la família Copons Grimau, la qual amb la modesta quantitat de 900 lliures resolvia honorablement el futur de les filles. Segurament les 18.000 lliures que Isabel Gibert proporcionava a la fortuna dels Copons consolidava el patrimoni d'aquesta nissaga.³²

Les dificultats de l'aristocràcia catalana foren ben reals. Eva Serra parla dels difícils equilibris econòmics que féu l'estrat més alt de la noblesa en el sis-cents i també de l'alleujament que li representà, en el segle XVIII, l'augment de la renda senyorial.

Pierre Vilar i Eva Serra estableixen el moviment dels ingressos senyorials, que es sintetitzaria així: una alça entre els anys 1760 i 1780; estagnació, o potser davallada, de la renda entre 1782 i 1787, seguint després una recuperació posterior al 1788. Resulta

31. TREXLER, Richard C.: *Ob. cit.*, pàg. 1.347, comenta aquest aspecte de l'obra de J. Davies «The declin of the venetian nobility as a ruling class». Baltimore, 1963.

32. A.H.P.B., Joan Francesc Verneda, 5-VI-1704, pàg. 97.

colpidor comparar aquesta trajectòria amb la del ritme de professions de monges de Jonqueres al llarg del XVIII: ³³

1730 a 1760	11 professions
1760 a 1782	7 »
1782 a 1787	2 »
1788	0 »

Amb la millora de la seva renda sembla com si la noblesa hagués disminuït la necessitat dels grans dots. En oferir-se el matrimoni de les nobles com una possibilitat accessible a la majoria, l'aristocràcia deixà d'utilitzar el recurs de fer professar les seves filles. Les noves perspectives que oferia l'economia del segle XVIII als nois en edat de casar-se hauria fet minvar la necessitat del gran dot.

Els convents seguien donant els seus incentius, però aquests ja no eren valorats com una solució econòmica. Jonqueres seguia cobrant íntegres i acrescudes totes les seves rendes pel 1808 i, fins i tot, el 1850, quan el convent ja no existia.

En el segle XIX, aquests aristocràtics convents seguiren dos camins oposats. Alguns d'ells perderen les seves exigències en arribar a la segona meitat del vuit-cents i acabaren acceptant noies de classes mitjanes.

Un exemple d'aquests convents fou Valldonzella, que només amb 8 monges el 1808, tot i essent suprimit l'edifici conventual, mantingueren no obstant la vida en comú i, potser per la influència dels religiosos de l'orde, sembla que conservaren la idea de tornar a fer un nou convent a Barcelona. Després de 1835 començaren a entrar novícies i, finalment, el 1853, reemprengueren la vida conventual.³⁴

Les monges de Vallbona (Urgell), també nobles i d'un sistema de vida com el de Jonqueres i Valldonzella, tornaren a la vida

33. SERRA, Eva: *Evolució d'un patrimoni nobiliari català durant els segles XVII i XVIII. El patrimoni nobiliari dels Sentmenat*, a «Recerques», núm. 5 (1975), pàgs. 48 i 63.

A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 164.

34. PAULÍ MELÉNDEZ, Antoni: *Santa Maria de Valldonzella*. Barcelona, 1972, pàgs. 100 a 102.

en comú i amb un règim més sever que el d'abans, impulsades pels monjos cistercens (aleshores exclaustats), els quals, possiblement veieren que amb la supervivència³⁵ de la branca femenina, tenien més fàcil el retorn als seus cenobis.

A la segona meitat del segle XIX, no solament Vallbona o Vallonzella reviscolaren, sinó molts altres convents de monges nobles, com Sant Pere de les Puelles, l'any 1858, o les Clarisses de Pedralbes, el 1860.

Però la seva població canvià totalment i ja no entraren nobles que no es podien casar, sinó devotes burgeses i filles de menestrals, les quals no serien reticents a viure en una real penitència i pobresa, i les cases particulars dels interiors dels recintes conventuals foren enderrocades. Es va produir, evidentment, una democratització de les vocacions. Vallbona que, pocs anys abans, només admetia les filles de les famílies nobles vinculades, el 1871, admeté la filla del sagristà i fuster del cenobi.³⁶

Altres convents desaparegueren. Jonqueres sucumbí orgullosament abans d'admetre nova sang. Les pressions que féu com a mínim des de 1819 el *Consejo de Órdenes* perquè fessin vida comuna, no produïren cap efecte. Les dues supervivents, vivien cada una a casa seva, cobrant la mensualitat assignada de 200 ducats i negant-se a viure plegades i organitzar el convent, si no en el mateix lloc (que aleshores era hospital militar), en un altre indret. Però res no es féu. Una de les monges morí a l'epidèmia de 1822. L'altra es casà el 1827 i morí el 1841.³⁷

35. PIQUER I JOVER, Josep-Joan: *Els monestirs cistercencs de dones a la Corona d'Aragó al segle XIX*, a «Miscel·lània Populetana», Poblet, 1966, pàgs. 528 i 531.

36. PIQUER I JOVER, Josep Joan: *Ob. cit.*, pàg. 558.

37. A.C.A., Monacals, Universitat, vols. 248 i 249.

COSTA, Maria Mercè: *Ob. cit.*, pàg. 301.

Composició de la renda d'una institució noble. Jonqueres (1670-1850)

Evolució de la composició de la renda al llarg del segle XVIII (Quadre I)

Més endavant analitzaré amb detall les característiques i el moviment dels diferents capítols de la renda de Jonqueres. En aquest apartat només pretenc veure quina va ser l'evolució general dels ingressos i sobre qui va recaure el manteniment de la comunitat. En ser un convent de nobles, el seu comportament pot il·lustrar la capacitat d'adaptació d'aquest estament a la situació econòmica general.

Si s'examina l'evolució dels percentatges de les entrades fixes es veu que la composició de la renda descriu dos moments. El primer, arribaria fins a 1756-1759 i en ells els puntals serien la renda senyorial i les entrades dels censals; més de la meitat dels ingressos seria constituït per aquests dos apartats, cosa que vindria a reflectir el caràcter senyorial i religiós de la institució. Front a ells les rendes de les finques rústegues i urbanes resultaven molt reduïdes, i es palesava la importància relativa del molí de Carbonell.

Un segon moment apareix després de 1756; a partir d'aquesta data el capítol dels censals quedarà molt minvat. Aquesta reduc-

ció no és més que l'efecte de l'aplicació de la reial cèdula de 1750, que estenia a la Corona d'Aragó la que havia estat dictada, el 1705, per a Castella. Segons aquella, l'interès dels censos consignatius i censals quedava reduït i esdevenia del 3 per cent, en comptes del 5 per cent vigent fins aleshores.³⁸

L'extensa comptabilitat de Jonquieres, que abasta des de 1677 fins a 1825, permet veure l'evolució de les entrades procedents del cobrament dels interessos dels censals deixats (Quadre I). En examinar aquesta comptabilitat es veu que les entrades en concepte de censals són molt desiguals. Des de 1677 fins a 1707 els ingressos dels censals representen entre el 30 i el 50 per cent del total. Aquest percentatge davalla amb motiu de la Guerra de Successió, anys en què per les pensions degudes la proporció va baixar a nivells d'un 28 a un 23 per cent del total. Els anys 1713 i 1714 veuen una intensificació de la guerra amb els bombardeigs de la ciutat de Barcelona; consegüentment apareix un gran descens en el cobrament de les pensions, les quals pujaran lleugerament en el període de la postguerra, i vénen a representar un 15 per cent de l'ingrés total entre els anys de 1715 i 1717. D'ençà el 1718 s'inicia una recuperació i aquestes entrades assoliren el 30 per cent del total, davallant entre 1730 i 1736 a un 20 per cent. El gran esfondrament, però, es produirà després d'aquest any i, sobretot, en el període 1759-1764.

Com es veu la disminució de la renda dels censals no es va manifestar sobtadament i no es va palesar clarament fins el 1760. El motiu de la lentitud d'aquesta resposta al decret de 1750 pot raure en el cobrament de quantitats degudes amb anterioritat al decret del 1750 i, per tant, encara subjectes a l'interès del 5 per cent. Possiblement a partir del 1756-59 la major part d'aquests deutes estaven liquidats i és a partir d'aquest moment que es manifestà la transcendència econòmica que aquella mesura tingué per als censualistes.

Però, més que en els percentatges generals, aquesta disminució es veu millor si s'analitza l'evolució de les entrades dels

38. CARRERA PUJAL, Jaime: *Historia Política y Económica de Cataluña*, 4 vols., Barcelona, 1947, vol. II (1947), pàg. 253.

censals per mesos corresponents als diferents períodes comptabilitzats reflectida en el següent quadre:

<i>Períodes</i>	<i>Ingrés mitjà mensual (lliures)</i>	<i>Períodes</i>	<i>Ingrés mitjà mensual (lliures)</i>
1677-79	78	1724-27	153
1679-81	76	1727-30	112
1681-83	120	1730-33	59
1683-86	104	1734-35	54
1687-89	101	1735-38	33
1689-91	163	1738-40	80
1691-93	146	1740-43	62
1693-94	167	1743	76
1694-95	183	1743-46	60
1696-97	133	1746-49	97
1697-98	131	1749-53	84
1698-99	218	1753-56	101
1699-1700	103	1756-59	92
1701-02	111	1759-64	65
1702-03	87	1764-67	49
1704-05	96	1767-71	41
1705-07	68	1771-74	39
1707-08	86	1774-78	68
1708-10	80	1778-80	
1710-14	74	1780-82	36
1712-13	51	1782-85	69
1713-14		1785-89	72
1715-17	53	1789-93	70
1718-19	78	1793-97	63
1719-21	86	1797-1800	40
1721-24	111	1800-06	63

En primer lloc es manifesta l'impacte de la Guerra de Successió i la subsegüent crisi corresponent als anys entre 1702 i 1718. Durant aquest últim s'iniciarà una recuperació que arribarà a tocar els nivells de la pre-guerra el 1721. Des de l'any 1731 i fins el 1738 apareix novament una caiguda en la percepció

així com en els ingressos realment rebuts, si bé amb un retard de les rendes dels censals, i la recuperació se situa cap a 1740 i fins el període de 1759-64. El descens d'aquests últims anys cal atribuir-lo a l'aplicació de la reial cèdula de 1750. Els baixos ingressos es perllongaran fins el 1782, i s'inicia després una feble recuperació sense que això representi cap augment substancial respecte al període anterior.

El descens posterior als anys de 1750-1760 ve corroborat per l'examen de les quantitats teòriques que, en virtut dels censals creats, devien cobrar cada any les monges. És a dir que deixant de banda les quantitats realment cobrades a cada període, les quals oscil·laven degut a guerres, crisis econòmiques, períodes de recuperació, etc., i que repercutien en el muntant de la xifra registrada, la renda teòrica dels censals experimentà la següent evolució: ³⁹

Any 1679	1.527 lliures	Any 1750	1.121 lliures
1683	2.190	1771	774
1693	1.693	1785	528
1705	1.320	1800	960
1743	1.192	1819	651

La baixa posterior al 1750 es manifesta també en el muntant de les pensions anuals que teòricament devia rebre el monestir, així com en els ingressos realment rebuts, si bé amb un retard d'uns sis anys entre un i altre ingrés, degut al fet que entre 1750 i 1756 es degueren cobrar pensions retardades que corresponien a dates anteriors a la promulgació de la cèdula. Per altre part es veu que, tot i la cèdula esmentada, l'atorgació de censals no s'interrompé del tot ja que per inèrcia i comoditat moltes institucions religioses seguiren esmerçant d'aquesta manera els capitals procedents de fundacions pies. Sovint quan un d'aquells censals era redimit es cuitava a deixar-ne un altre per tal que el capital rendís. Els que sí es degueren retreure molt del mercat

39. A.C.A., Monacals, Universitat, vols. 355 i 359. Monacals, Hisenda, lligall 379. Monacals, Universitat, vols. 362, 367.

creditici foren els procedents dels estalvis de cada comunitat religiosa, és a dir, els anomenats «diners lliures».

D'ençà de 1756, o de 1760, es produeix per a Jonqueres un gran creixement a les entrades de les finques rústegues que vénen així a supplantar amb èxit la davallada dels censals. El 1756 es manifesten clarament els beneficis produïts per dues adquisicions fetes el 1746, la torre del Prat i la de Sant Joan Despí. Després d'haver-hi fet diverses millores l'administrador va signar amb el masover del Prat, on era la finca de més qualitat del convent, un contracte de mitgeria a l'any 1751. Aquesta partició de fruits obligava el monestir a esmerçar fortes sumes de diner en fems, jornals i millores a curt termini, però el rendiment econòmic de la finca del Prat va compensar la inversió feta. D'aquesta manera els ingressos de les finques rústegues vingueren a substituir en pocs anys el buit deixat per la disminució de la renda dels censals. El 1774-78 la renda de les rústegues es trobava en el seu punt més alt i venia gairebé a igualar les entrades senyorials.

Com es veu, les dues finques rústegues esmentades havien estat comprades molt oportunament. Ignorem si el convent va poder tenir notícia d'allò que s'estava preparant a Madrid pel que fa als interessos que en el futur reeditarrien els censals.⁴⁰ No sabem tampoc si la masoveria a meitat de fruits signada el 1751 fou inspirada en el desig de remuntar la renda del monestir en previsió d'una possible davallada dels censals. És cert que la mitgeria del Prat va representar una font de despeses per al convent, però quan els efectes d'aquelles inversions en fems, sembres, etc., es manifestaren, els rendiments van passar de 481 lliures en el període de 1749-53 (39 mesos), a 1.427'82 lliures en el de 1753-56 (37 mesos). Crec que si bé es pot dubtar de la intenció que va moure a l'adquisició de les finques el 1746, queda clar que la intenció del procurador el 1751, en subscriure la mitgeria i comprometre's a fer unes despeses en inversions, era mantenir inalterat el volum de les entrades. Per la força de les circumstàn-

40. Vegi's l'apartat sobre l'explotació agrícola de l'heretat d'Horta.

Cap el 1767 els Jerònims es plantejaren donar les seves finques en arrendament en previsió d'un decret que va aparèixer el 1772.

cies Jonqueres deixava a segon terme la seva faceta de rendista i s'exposava a exercir d'empresari agrícola.

Si bé el 1760 els censals van ser substituïts del seu preponderant paper en la composició de la renda per les finques rústegues, la importància de la renda senyorial va mantenir-se fins ben entrat el segle XIX. Front al binomi «renda senyorial-censals», per abans del 1760, i «renda senyorial-finques rústegues», per a després d'aquella data, els altres factors integrants dels ingressos de Jonqueres tenen una importància molt secundària, especialment pel que pertoca a finques urbanes i pagament d'interessos dels antics censals de la Ciutat i la Diputació.⁴¹ En canvi ressalta la importància relativa que tenia el molí Carbonell.

El canvi esdevingut a partir de 1750-1760 per Jonqueres va afectar també moltes altres comunitats religioses. Sigui per causa del decret del govern, sigui per causa de l'augment de les rendes agrícoles, el cas és que devia créixer en molts l'apreci per la terra com a lloc de col·locació de capital i disminuï en alguna mesura el ritme de prestació de censals. Per al monestir de Jerònims de la Vall d'Hebron, entre els períodes de 1757-61 i 1829-33, els censals passaren a representar del 39 al 13 per cent de l'ingrés total, mentre que a l'inrevés, el rendiment de les finques evolucionà passant d'un 50 a un 76 per cent.⁴²

En el cas dels Agustins calçats els censals varen disminuir i del 27 per cent del 1794-98 van ser del 21 per cent el 1814-18, mentre que les entrades en concepte de finques van passar del 59 al 61 per cent de l'ingrés total en el decurs del mateixos vint

41. Creats a diferents èpoques, el seu producte era subjecte a les entrades anuals de les dues institucions. Al 1717 van ser incorporats al Reial Patrimoni que va fer-se càrrec dels interessos, però a partir d'aleshores els creditors o censalistes tingueren dificultats per a cobrar la part de la pensió estipulada (la meitat de la pensió), i durant llargs períodes no cobraren res.

Jonqueres tenia 17 censals de la Ciutat i 56 de la Diputació, cosa que representava una quantitat anual de 300'6 i 451 lliures anuals respectivament, en arribar l'any 1780. Però la realitat fou que des del 1734 al 1738, del 1743 al 1753 i del 1775 al 1777 no van cobrar cap quantitat. Els posseïdors d'aquests censals hagueren de tractar i transigir en diferents ocasions per tal de cobrar algunes sumes de pensions retardades.

CARRERA PUJAL, Jaime, *Ob. cit.*, vol. III, pàg. 249, Barcelona, 1947. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 358 (comptes de 1780).

42. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 7. Vegi's l'apartat sobre les entrades i sortides del monestir.

anys. La minva en el ritme d'atorgació de censals sembla una cosa clara en el cas dels Agustins. Aquests van emprar els diners de fundacions i obres pies en millores a les seves finques. Així entre 1762 i 1771, un 35 per cent de l'import de les 50.000 lliures que va costar la reedificació de les cases que posseïen al carrer de Sant Pau, varen ésser pagades amb fundacions d'aniversaris i misses, capital que potser en altre temps hagués anat destinat a donar censals. També abans de 1775 feren diferents plantades de vinya a les seves hisendes rústegues.⁴³

En forma de finques o bé en delmes i drets senyorials, la renda agrària era l'única que garantia la persistència de les entrades de les institucions religioses a la segona meitat del XVIII. Amb tots els seus inconvenients representats per males collites —resistència al pagament de delmes i drets senyorials, deutes de masovers i arrendataris—, la possessió de drets relatius a la terra proporcionava una entrada segura enfront a la dels censals o censos que podien prescriure, i el cobrament dels quals es perdia en un percentatge variable. Bé ho diu un acta del capítol de la Vall d'Hebron en parlar de prendre un censal per a poder recobrar una finca de Martorelles de la Selva, que havien venut abans a carta de gràcia: «Y sent de major utilitat los béns rahizes per sa inmovilidad encara que produescan menos que los censals que estan subjectes a mil contingencias».⁴⁴

La davallada dels ingressos de les institucions religioses produïda per la repercussió de la cèdula de 1750 els va obligar en molts casos a replantejar-se la seva actuació econòmica. És a dir que, fins a cert punt, la baixa de les rendes procedents dels censals obligaria a una recerca de noves fonts d'ingressos o a l'increment d'altres que ja tenien, i, concretament, les estimularia a explotar més i millor les seves finques.⁴⁵ No sé fins a quin

43. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 695. Vegi's l'apartat sobre la renda anual dels Agustins calçats.

44. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20 (27-VII-1767).

45. Després de 1750 una família noble d'Igualada interromprà el préstec de diners en censals i es dedicarà a comprar finques rústegues que després donarien en emfiteusi i a rabassa morta. TORRAS RIBÉ, Josep Maria: *Evolución de las cláusulas de los contratos de «rabassa morta» en una propiedad de la comarca de Anoia*. A «Hispania», Madrid, 1976, vol. XXVI, pàg. 666.

punt pot ser gaire representatiu, o un índex d'això, el fet que la comptabilitat de les explotacions agrícoles sigui tan relativament abundant a la segona meitat del set-cents. Però en arribar a aquest punt cal aturar-se i considerar que en aquest procés de millora de les explotacions agrícoles —del qual la comptabilitat acurada en seria una «emanació» —l'element primordial degué ser l'augment dels preus agrícoles. En tot cas, la influència de l'augment dels preus s'hi degué afegir la disminució dels ingressos dels censals després de 1760.

Les rendes a mitjans del segle XIX

Al 1835 moltes rendes senyorials passaren a ser cobrades per l'Estat. La institució de Jonqueres es veié afectada per aquesta disminució, si bé els arrendaments senyorials es trobaven ja en una certa decadència abans d'aquell any.

Tot i que a mitjan segle XIX la comunitat havia desaparegut, els administradors dels béns del monestir feien grans demostracions d'afanar-se a augmentar les rendes. El 12 de desembre de 1840 en una carta enviada al Tribunal del Consell d'Ordes Militars, a Madrid, es queixaven que els ingressos eren insuficients, si bé no deien el motiu ni tampoc no és fàcil d'imaginar si es considera que ja no quedava cap monja i que, per tant, el capítol de despeses era pràcticament nul. La carta anava dirigida a demostrar el zel dels administradors i a impressionar els seus superiors, però també a moure els ànims per assolir el permís que els permetés de donar a cens emfitèutic les propietats del convent i evitar així les molèsties de la gestió de les finques.⁴⁶

Tot i que per a dades posteriors a 1828 no existeixen més comptes, un parell d'anotacions sobre els ingressos, datades a 1838 i a 1854, permeten de saber quin era el producte anual de Jonqueres i la seva evolució entre els dos anys.

46. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 158.

ANY 1838 ⁴⁷

	<i>Lliures</i>
Torre de Jesús, a Gràcia. Arrendament a Agustí Mariner	558'13
Peça de terra per a fer rajoles. Arrendament .	75
Solars de la torre de Gràcia en emfiteusi. Censos	351
Concessió a rabassa morta de la torre de Gràcia	30
Rabassa morta a Nostra Senyora del Coll (vinya de 58 anys)	44
Part de l'arrendament del molí Carbonell . .	250
Arrendament de la torre de Sant Joan Despí .	216
Arrendament de la meitat de la torre del Prat	300
Parceria d'una finca a Santa Margarida i Els Monjos	40
Arrendament de tres cases al carrer de Jonqueres	367
Censals (entrada teòrica)	367
	1.300
TOTAL LLIURES .	3.531'13

A part de la disminució de les rendes per causa de la desaparició de l'ingrés senyorial, els administradors es queixaven de la dificultat de cobrar les pensions endarrerides de censos i censals; i no és d'estranyar considerant la desaparició de la institució atorgant. Però tot i les disminucions, les rendes seguien afluint regularment, si bé havia variat la composició de l'ingrés.

Apareix en aquests comptes una nova finca, la de Santa Margarida i Els Monjos que va arribar a les mans de Jonqueres, el 1827, en pagament de l'import de les pensions degudes i capital d'un censal que el convent havia deixat el 1783.⁴⁸

L'última referència sobre el monestir la dóna una visita feta el 24 de juny de 1854 per manament del Consell d'Ordes de Madrid. Sembla com si el document resultant tingués per finalitat demostrar la bona gestió dels administradors i que el siste-

47. A.C.A., Hisenda Moderna, lligall 775.

48. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 20.

ma d'haver donat les terres en emfiteusi havia reportat un gran benefici. Tot i això les seves xifres són verídiques.

Aquest document constata que entre 1840 i 1854 tots els béns immobles havien estat donats a cens emfitèutic.

ANY 1854 ⁴⁹

	<i>Lliures</i>
Torre de Jesús a Gràcia. A cens emfitèutic a Sa- font (1841)	750
Altres solars de la torre de Jesús, en emfiteu- si (1827-28)	396
Torre de Sant Joan Despí, en emfiteusi (1840)	—?
Torre de Santa Margarida i Els Monjos, en em- fiteusi (1841)	110
Finques urbanes a Barcelona, en emfiteusi (1841)	610
Vinya a rabassa morta de la torre de Jesús (1838)	90
Vinya a rabassa morta a Nostra Senyora del Coll (1850)	55
Part de l'arrendament del molí Carbonell . .	250
Pensions de censals (quantitat teòrica) . .	1.323
TOTAL LLIURES .	3.584

No apareix en aquesta relació cap referència de la finca del Prat ni sobre el cobrament del seu cens.

Entre 1838 i 1854 el canvi més important fou la desaparició dels arrendaments, és a dir del domini útil de les propietats immobles. En el decurs dels 16 anys els seus ingressos evolucionaren de la següent manera:

49. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 20. Hisenda Moderna, lligall 775.

	1838	1854
Arrendament de finques	44%	
Censos de les finques donades en emfi- teusi	9%	56%
Censos de finques a rabassa morta	2%	4%
Arrendament del molí Carbonell	7%	6%
Pensions de censals	36%	39%

No hi ha cap dada sobre el destí que tingueren els diners rebuts anualment, i que pujaven una suma considerable, sense que hi hagués la contrapartida de cap despesa ni inversió. Possiblement l'examen de la documentació del Consell d'Ordes Militars en donaria alguna referència, puix sóc de l'opinió que algun organisme oficial va rebre aquell capital un cop desapareguda la comunitat.

Les despeses. Evolució periòdica dels diferents components (1677-1805) (Quadre I)

En els costos anuals del convent figuren en primer lloc per la seva importància, el de les pensions mensuals pagades a les monges en concepte d'aliments, salaris a la priora, subpriora i a altres càrrecs de la comunitat. Seguien en volum les sortides per causa de les obres, aquest apartat sovint podria contribuir a disminuir en una part considerable el superàvit existent. En un tercer lloc figura el pagament dit de «mals», és a dir el de les monges en concepte d'aliments, salaris a la priora, subpriora i a altres càrrecs de la comunitat. Seguien en volum les sortides per causa de les obres; aquest apartat sovint podria contribuir a disminuir en una part considerable el superàvit existent. En un tercer lloc figura el pagament dit de mals, és a dir el de les pensions de censos i censals que havia rebut Jonquieres. Finalment un capítol menys important era l'ocasionat pels plets i també el de les obres de reparació del molí Carbonell, pagat

a mitges entre les monges de Jonqueres i les de Pedralbes, ja que totes dues comunitats eren propietàries d'aquell establiment.⁵⁰

D'ençà de 1724 apareix detallat el salari del procurador i finalment, el 1746, després de les compres de les finques del Prat de Llobregat i de Sant Joan Despí, s'inclouen els salaris agrícoles, pagats en preferència per la finca del Prat. Un últim apartat és l'intitulat «altres» i que inclou diverses despeses, com els pagaments al forner pel pa de les monges, salaris al servei, despeses de l'església, celebracions de festivitats, etc.

Cal dir, que aquest estudi sobre les sortides de Jonqueres es veu limitat pel desconeixement sobre les variants que afecten a molts d'aquests apartats, com són les oscil·lacions de la població monacal, els accidents i desgast del molí, el nombre i magnitud dels plets, etc. Per això, em detindré només a analitzar les despeses que em semblin més representatives del seu comportament econòmic.

a) *Les obres*

A l'hora de veure com s'esmerçaren bona part dels ingressos del monestir es constata la importància que en molts moments van tenir les obres fetes en els immobles propietat de Jonqueres, o en el propi edifici conventual.

Tot i que l'economia del monestir era ben sanejada, ja que la major part de la seva comptabilitat periòdica es liquidava amb superàvit, es pot constatar que la causa principal de molts dèficits havien estat les obres. En el període 1683-86 hi va jugar també un important paper l'alt import dels plets, d'un total de 420 lliures, quan en general voltava les 100 lliures. En el període de 1697-98 hi tingueren bona part de culpa les 1.661 lliures esmerçades en el viatge i estada de la comunitat a

50. Totes les dades sobre les despeses de Jonqueres procedeixen de la comptabilitat dels procuradors (Quadre I). A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 379 (Jonqueres). Monacals, Universitat, vols. 355, 358, 359, 362, 367 i 557.

Tarragona (maig del 1697 a gener del 1698), per fugir del bombardeig de la ciutat de Barcelona. El dèficit de 1698-99 també fou conseqüència de la guerra ja que la reedificació de les cases ensorrades va costar 5.661 lliures. Les obres de reparació del convent i església van ser fetes els anys de 1713-14 i 1718-19. El dèficit de 1724-27 està justificat per la construcció de la casa de l'heretat de Gràcia i de les finques urbanes de Barcelona (Quadre II).

D'altra banda, si es considera el volum de les reparacions i millores innecessàries, la magnitud dels superàvits resulta emascarada en molts períodes per aquest tipus de despeses. Així succeeix en els anys de 1782-85 i 1785-89. En els dos períodes a un superàvit de més de 1.200 lliures s'hi podrien realment afegir les 5.097 lliures i les 1.387 lliures que, respectivament, s'esmerçaren en obres, els diners de les quals procedien de les entrades periòdiques. Aquesta mateixa situació es perllongaria fins a 1805.

Es pot dir que els excedents derivats de les abundants entrades del monestir no van ser estalviats més que en una petita proporció. El dipòsit de cabals procedents de les entrades ordinàries a l'anomenada «caixa de les tres claus» sembla tenir una importància relativa, i, en els casos en què això es produí, el capital no hi va romandre gaire temps, i va ser esmerçat posteriorment en obres que sovint eren de tipus sumptuari.⁵¹

DESPESES EN OBRES

<i>Anys</i>	<i>Improductives (església/convent) (lliures)</i>	<i>Productives (finques) (lliures)</i>	<i>Procedència Diners Entrades (lliures)</i>	<i>Caixa Tres Claus (lliures)</i>
1677-79	213	319	532	
1679-81		92	92	
1681-83	85		85	
1683-89	446	58	504	

51. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 379 (Jonqueres).

<i>Anys</i>	<i>Improductives (església/convent) (lliures)</i>	<i>Productives (finques) (lliures)</i>	<i>Procedència Diners Entrades (lliures)</i>	<i>Caixa Tres Claus (lliures)</i>
1689-91				
1691-93	364	17'13	381	
1694-95	238'13	18'3	319	52
1695-96	100	13'8	113	
1697-98				
1698-99	162'8	5.849	5.824	
1699-1700	1.571	541'14	1.571	541'14
1701-02	8.147		8.147	
1702-03				
1704-05	83	21	78	26
1705-07	48'15	187	232	
1707-08	140	115	265	
...				
1711-13	35,6	50	85	
1713-14		351'17	351'17	
1715-17	188	126	1.451	
1717-19	31	212	243	
1719-21	109		109	
1721-24	9.766	131'4	3.135	6.779
1724-27	6.467	6.330	6.467	6.330
1727-30	234		234	
1730-33		963	963	
1734-35	79		79	
1735-38	152	29	181	
1738-40	1.281	172	1.897	3.291
1740-43	291	203	494	
1743-46	459		459	
1746-49	1.567	13	1.580	
1749-53	798	616	1.072	342
1753-56	1.360	143	1.503	
1756-59	590	548	1.138	
1759-64	193	414	607	
1764-67	766	398	1.164	
1767-71	7.238	5.418	491	7.745
1771-74	259	2.150	531	1.878

<i>Anys</i>	<i>Improductives (església/convent) (lliures)</i>	<i>Productives (finques) (lliures)</i>	<i>Procedgncia Entrades (lliures)</i>	<i>Diners Caixa Tres Claus (lliures)</i>
1774-78	4.403		695	3.708
...				
1780-82	600		601	
1782-85	5.097		5.097	
1785-89	1.388		1.388	
1789-93	4.185		4.185	
1793-97	1.322		1.322	
1797-1800	4.074		4.074	
1800-1805	4.895		4.895	

Les xifres més importants, que corresponen a 1697-1699 i a 1701-1702, són degudes a les reedificacions i valuoses reparacions que es feren a la torre de Gràcia i finques urbanes i a la reedificació de l'església, respectivament, fetes posteriorment al setge de 1697. El molí fou destruït dues vegades, durant el setge de 1705-06 i el de 1713-14; aquest últim fou el que més va perjudicar, ja que la reedificació posterior costà 2.144 lliures, pagades a mitges entre els dos convents propietaris, Pedralbes i Jonqueres. Entre 1721 i 1724 tan sols la decoració de l'església costà entre 9.766 i 9.814 lliures. Hi treballaren l'escultor Pere Costa, el pintor Antoni Viladomat i el daurador Agustí Viladomat. El 1738-40 s'esmerçaren 3.069 lliures en la construcció de la nova sagristia.

Una important inversió fou feta entre 1724 i 1727, període en el qual es reedificà la torre de Gràcia i foren construïdes dues cases en el carrer de Jonqueres, davant la porta del tragí del convent. El 1730-33 la finca de Gràcia va ser millorada; s'hi feren el celler, dos cups de pedra i el graner. També són importants, dintre de les obres considerades com a inversió, les tres cases bastides davant la porta de l'església, entre 1769 i 1770. Però que la comunitat valorava més el benestar immediat, per no dir el luxe, ho palesa que en aquell mateix període es gastaren 7.000 lliures en obres al parlador; és a dir, que en una dependència del convent es va desprendre un 25 per cent més que en l'edificació

de tres cases, si bé s'ha de dir que les finques urbanes foren millorades, l'any següent, en 1.419 lliures.

D'ençà dels anys 1774-1778 les partides destinades a obres de l'església i convent, i les de les finques rústegues i urbanes no queden clarament delimitades, però sembla que els diners anaren amb preferència a millorar el convent i no pas les finques. Així sembla desprendre's d'un inventari fet el 1805, segons el qual els edificis urbans estaven «*bastante deteriorados y ruinosos... para su reparación sería preciso 1.065 libras*». En quant a la torre de Sant Joan Despí i la del Prat caldrien per a la seva reparació 167 i 280'15 lliures, respectivament. L'única que semblava no necessitar cap millora era la torre de Gràcia, construïda de bell nou el 1727.⁵²

Es pot dir que Jonqueres invertia tots els diners que sobraven del balanç periòdic d'entrades i eixides. Aquesta inversió es feia en una gran proporció en obres sumptuàries, per altra part destinades a un recinte relativament petit, és a dir al sector del convent d'utilitat comuna i on les monges es reunien poques vegades, només en les festivitats i cerimònies, ja que cada professora vivia en cases separades, bastides i reparades per la seva família o bé a càrrec seu. Però com ja s'ha vist, no sols el sobrant de la comptabilitat periòdica, sinó que també, en algunes ocasions, els estalvis dipositats a la caixa de les tres claus tingueren el destí esmentat.

b) *Els censals*

En parlar de les inversions de diners es planteja la qüestió de quina era la política del convent en una operació tan pròpia de l'estament eclesiàstic com la de l'atorgació de censals. Les dades són confuses i escadusseres, ja que la documentació emprada en aquest punt és la dels capitals estalviats dipositats a la dita caixa de les tres claus, font que resulta molt fragmentària i deficient.⁵³

52. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall gran 33.

53. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 379 (Jonqueres). Es tracta d'uns quadernets que inclouen el moviment de cabals de la caixa de les tres claus. Manquen els dels anys corresponents del 1753 al 1763.

Els estalvis del convent dipositats a la caixa de les tres claus estaven formats preferentment per entrades procedents dels de-

<i>Anys</i>	<i>Monestir com a censalista Redempció (lliures)</i>	<i>Atorgació</i>	<i>Monestir com a censitari⁵⁴ Redempció (lliures)</i>	<i>Petició</i>
1677-79	600	600		
...				
1681-83		2.075		
1683-89	100			
...				
1693	5.200	5.200		
1694-95	495		1.000	
1696	1.350		4.050	
1697-99	3.384	540	1.075	
...				
1701-02	4.910			
...				
1704-05	4.050	4.350		
...				
1713		2.300		
...				
1716	1.300			
1717-27	5.402			
1727-30	3.300			
1730-43	10.318	700		
1743-46	1.700	10.622	382	
1746-49	2.564	5.326		
1750-53	1.000	1.450	345	
...				
1763-65	300	700		
1765-69	3.460	2.600		
1769-71	6.673	280		
1771-74		432		
...				
1782-85	3.750	9.345	900	

54. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 379 (Jonqueres).

sapropis de les monges, dots de les profeses i altres entrades de tipus extraordinari, si bé en una menor proporció també s'hi dipositaren diners procedents de les entrades regulars.

Aquests estalvis eixien en casos determinats per a la comunitat, com per a obres i per a creació de censals. Tot i que les fonts consultades donen molt poca llum sobre aquest aspecte, sembla que la concessió de censals amb diner lliure del convent, és a dir no procedent de fundacions i obres pies, fou una cosa esporàdica ja abans de 1750, quan els interessos es reduïren del 5 al 3 per cent anual.

En alguns casos, com el de 1677-79, o 1693, la lluïció d'un censal i la inversió d'aquest capital en la creació d'un nou censal és simultània, cosa que fa pensar que es tractaria de diners de fundacions i obres pies, els quals no podrien romandre sense reditar. En altres casos aquesta simultaneïtat no s'observa i per tant resta la incògnita sobre la procedència dels diners. Només he pogut saber que és de diners lliures de la comunitat un sol censal, el fet a 1713, per valor de 2.300 lliures.

c) *Les despeses produïdes pel pagament de les pensions de censos i censals: «els mals».*

Jonqueres no es veié gairebé mai necessitada de demanar censals a altres institucions o a particulars. No obstant, degué correspondre al pagament de les pensions d'alguns d'aquests préstecs, dels quals es podria dir que el mateix convent era alhora concessor i rebedor, ja que els diners de la major part d'aquests préstecs, de nombre molt limitat, procedien de capitals de fundacions d'aniversaris i misses, fets a l'església del monestir per famílies nobles amb casa en el recinte, és a dir, amb dret a fer entrar en el convent alguna de les seves filles. Moltes famílies nobles teixiren, a Jonqueres, un perfecte entramat; les seves deixes testamentàries servien, alhora, tant pel sufragi de

la seva ànima com per a la preservació de l'honor i decòrum del seu llinatge.⁵⁵

Donada la procedència dels capitals dels censals resulta lògic que Jonquieres no veiés la urgència a retornar aquests manlleus. Per això, si entre 1730 i 1780 hi hagué un ritme lent en la redempció de censals, s'ha d'atribuir no a una manca de cabals sinó al desinterès que comportava per a la comunitat l'escàs risc d'aquestes concessions.

El total de les pensions que Jonquieres pagava com a censitari experimentà la següent evolució.⁵⁶

<i>Any</i>	<i>Pensions censals (lliures a l'any)</i>	<i>Pensions censos (lliures a l'any)</i>
1693	141'10'6	58'2
1727	312'3	44'6'8
1750	92	104'14
1770	92	104'14
1780	92	104'14

Segons els comptes hi ha uniformitat entre les xifres de 1750 a 1780, uniformitat que em sembla molt sospitosa i de la qual desconfio totalment, ja que segons els comptes de la caixa «de les tres claus», entre 1743 i 1744 es redimiren, com a mínim, quatre censals, per un valor total de 1.327 lliures. Com es veu, es tractava de préstecs no gaire importants, que oscil·laven entre les 345 i les 600 lliures cada un. La notícia de la redempció

55. El 1695 els censualistes de Jonquieres eren: un canonge, els frares del convent de Jesús de Gràcia, preveres del Pi, comunitat del Pi, i de capitals procedents de fundacions de l'església del monestir (benefici de Sant Honorat, benefici de Santa Margarida, causa pia de Paula de Foxà, causa pia Grimau, censal de la priora del monestir Josepa de Magarola i Saportella, dos censals de la subpriora Isabel de Copons, i un de la sagristana). Els anys del 1727, 1750 i 1770 al 1780 els censals eren tots procedents de l'església del monestir (Benefici de Sant Honorat, benefici de Santa Margarida, causa pia de Marina d'Aragó i causa pia de Francina Romeu).

A.C.A., Monacals, Universitat, volums 359, 358 i 362. Monacals, Hisenda, lligall gran 379 (Jonquieres).

56. Comptes dels procuradors. A.C.A., Monacals, Universitat, volums 355, 359, 358, 362, 367 i 557. Comptes de la caixa de les tres claus. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 379 (Jonquieres).

d'aquests quatre censals indiquen l'existència d'alguna anomalia entre els comptes d'entrades i sortides del monestir i els del moviment de la caixa «de les tres claus».

Resulta perfectament normal la uniformitat en el pagament de les pensions dels censos per a les finques del convent, ja que aquest, en arribar l'any 1746, va adquirir les dues últimes propietats, la de Gràcia i la del Prat de Llobregat.

d) *El salari del procurador del convent*

Aquests pagaments apareixen detallats a partir dels anys 1727-30, essent procurador el notari Pere Anton Llosses i Oms.

En un començament s'establia el pagament segons el sistema del «capsou», és a dir que quedava a benefici del procurador un sou per a cada lliura cobrada de tots els arrendaments rústecs i urbans de les pensions dels censals de la Ciutat i Diputació.⁵⁷ Pel que fa al cobrament de censos i censals, en considerar-se de percepció més difícil, el procurador es quedava amb 1'6 sous per lliura recaptada.

En arribar 1774, i fins el 1780, el salari del procurador va consistir en un 5 per cent del que rebés dels censals de la Ciutat i Diputació, drets senyorials d'Alcoletge, Terrassa, Sant Esteve d'En Bas i Mallorca, i arrendament del molí Carbonell, a més del 7'5 per cent del que percibia pel producte dels arrendaments i pensions de censals. Rebia, també, 30 lliures per la feina de passar els comptes en cada període i 7 lliures pel port de cartes al correu. Per exemple, els anys de 1774 a 1778 el procurador va rebre 1.668 lliures per 53 mesos de feina, cosa que venia a representar unes 31 lliures mensuals.

La visita al monestir ordenada pel Consell d'Ordes, i que es clogué el 28 de setembre de 1780, considerava excessius aquells pagaments, ja que d'ençà d'aquell moment va ser alterat el sis-

57. Pròpiament es deia capsou al dret que tenien els escrivans de càmera de l'Audiència de Barcelona de cobrar un sou per lliura sobre els ingressos procedents de multes i bans.

tema de retribució al procurador. Es convenia, per al futur, fer un pagament de 350 lliures anuals, havent-se d'encarregar el procurador tan sols de percebre l'import dels arrendaments i de portar el comptes generals. Pel cobrament de les pensions de censos i censals apareixia la figura d'un altre procurador especialitzat en aquesta tasca, el qual cobraria un salari fix anual de 50 lliures. El procurador general cobrava a part la feina de portar la comptabilitat, la redacció de les cartes i altres treballs extres. Aquest procediment fou el que persistí com a mínim fins el 1824.

Possiblement el pagament fet a partir de 1780 va constituir una rebaixa a la xifra cobrada pel procurador, i d'això se'n va poder ressentir l'atenció de les finques, si bé no hi ha constància sobre aquest punt, ja que si el 1781 la finca de Gràcia va ser donada en arrendament en diner, la del Prat de Llobregat va seguir en parceria a mitges fins el 1891.

El procurador de Jonqueres tenia un altre càrrec per sobre seu, l'administrador d'ordre, imposat pel Consell d'Ordes des de Madrid. L'administrador d'ordre era un títol més aviat honorífic i amb ben poques atribucions reals. Tenia lloc preferent a les celebracions litúrgiques i cerimònies, però no exercia cap tasca de l'administració, la qual era menada pel procurador triat per les monges. L'administrador d'ordre venia a ser un càrrec creat per al control dels convents pertanyents a ordes militars i tenia un paper de supervisió. Era tolerat per la comunitat i de fet l'única cosa que se li demanava era que complís amb una funció decorativa, cosa que sembla ser feren tots fins arribar el 1805, any en què l'administrador Juan de Zendoya va escriure una carta al Consell d'Ordes revelant tot un teixit d'intrigues i malversacions de diners.

Tot i la poca tasca a càrrec de l'administrador d'ordre, aquest cobrava algunes quantitats, com les 50 lliures de cada prova de sang que havia de presentar cada monja abans de la professió; també tenia altres ingressos i gaudia de casa franca.

La pressió del fisc i els vals reials

Tot i que l'estament eclesiàstic no estava obligat a pagar impostos fixos a l'Estat, en els moments greus el rei recorria a les institucions religioses cercant un ajut al que aquelles es consideraven obligades. He trobat peticions del monarca a l'abat de Sant Jerònim de la Murtra els anys 1527, 1553, 1634, 1682, 1697, 1743, 1753 i en els últims anys del segle, època en la qual les crides a la generositat eren constants.

La clerecia no sembla que es resistís al que considerava com a contribucions per emergències i guerres. D'altra banda, les peticions del rei eren fetes amb gran tacte. El 1682 el rei demanava diners per a fortificar la frontera «...y aunque se procuran juntar los medios necesarios es preciso valerme de los que la fineza de mis vasallos puedan suministrar... y así he resuelto decirlos que será muy de mi agrado que me sirváis con el donativo gracioso de tres años».⁵⁸

Els documents de Jonquieres són molt lacònics a l'hora de dir el que podia haver representat per al monestir l'ajut a l'erari. Resulta impossible esbrinar aquest aspecte, tant si s'utilitzen els comptes de les entrades i sortides del monestir com els corresponents al moviment de capitals de la caixa de les tres claus. Només uns escadussers documents i anotacions fragmentàries permeten aproximar-se al tema. Resulten molt més útils altres fons documentals com els del monestir de la Murtra i la Vall d'Hebron i, sobretot, el dels Carmelites calçats.

Segons la comptabilitat de Jonquieres les contribucions que el convent va pagar no constituïren una despesa important, i això ni tan sols en els últims anys del segle quan els pagaments fets per les comunitats religioses s'incrementaren molt per causa de les guerres exteriors. Segons els comptes de Jonquieres es podrien reduir a:

Import de 7'5 lliures anuals pel cadastre i augment de salari del diputat, per dues cases a Barcelona i des del 1789 al 1804.

58. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 498 (Varis).

Import de 30 lliures «per los sis mesos que dit Rl. Monastir oferí contribuir» per la guerra contra França, el 1793.

Import d'1'6 lliures. Lliurament a la caixa de manutenció dels miquelets, corresponent a tres mesos de cadastre, a l'any 1796.

Import 24'16 lliures. Doble cadastre d'un any per la torre del Prat. Any de 1796.⁵⁹

Segons aquestes anotacions les contribucions fetes, voluntàries o imposades, per Jonqueres foren molt modestes. La quantitat més important va ser les 30 lliures pagades per a contribuir a la guerra contra França, que si bé sembla que va excitar el fervor i la generositat de la clerecia, això no va succeir en el cas de Jonqueres ja que el donatiu no corresponia a les seves possibilitats.

Aquesta quantitat, al voltant de les 60 o 70 lliures anuals, sembla que fou la subscripta per alguns monestirs. Sant Jeroni de la Murtra donava 75 lliures anuals mentre durés la guerra; no obstant el 1797 «feia dàdiva de 150 lliures al rei per socórrer sas necessitats».⁶⁰ Els convents de Barcelona foren més generosos, en la guerra contra França. Cada un d'ells va decidir donar 6 duros mensuals mentre durés la campanya, que venia a representar unes 135 lliures anuals. Els Carmelites estaven disposats a donar-ne més si també ho feien els Dominics.⁶¹

El 1797 i el 1798 es reproduïren les peticions de diners. El 1798 el clergat subscriuí, a invitació del rei, un emprèstit destinat a sanejar la caixa d'amortització de vals reials, pel qual l'Estat pagaria el 3 per cent anual fins a la restitució del capital. La clerecia dubtava que cap de les dues coses es portés a terme.

La quantitat de l'emprèstit que correspongué a la congregació de Carmelites calçats a Catalunya fou la de 40.000 rals de billó, és a dir unes 3.750 lliures. La xifra fou repartida entre els diferents convents de l'orde a proporció de la seva riquesa. La participació dels Carmelites hagués estat important en cas

59. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 379 (Jonqueres).

60. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 498 (Varis).

61. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 27.

d'haver-se lliurat en diner efectiu; però, segons apareix en els comptes del convent de Barcelona, es féu amb vals reials procedents de redempcions de quatre censals propietat dels convents de Barcelona, Lleida, Reus i Cardó. Si la part de l'emprestit corresponent als Carmelites va ser realment pagada amb vals reials devaluats es pot dir que l'ajut donat fou insignificant.⁶²

Pot ser que degut a la poca efectivitat d'aquests auxilis l'Estat decidís passar a l'acció directa i a sistemes més expeditius. Una reial cèdula del 6 de novembre del 1799 obligava els censualistes a acceptar la redempció de censos i censals pagats en vals reials. En aquest punt sembla que la irritació de l'estament eclesiàstic es féu evident. El 1801 un frare carmelità escriu al llibre d'actes:

«També per motiu de la guerra contra los inglesos que nos afligés molt temps ha, se han posat tants pagaments de doble catastro y altres de diferents milions als cossos eclesiàstics, de llicències de poderse quitar los censals y censos tant redimibles com irredimibles ab vales reals, de vendras las fincas subjectas a obras pias y fundacions de missas, officis, etcètera, de apoderarse lo Rey de la novena part dels delmes ab llicència del papa Pio VII; de falta de circulació del comerç, y de la molta escassès de adventici de celebracions que apenas se pot viurer.»⁶³

L'exposició del frare és tot un compendi dels diferents camins que seguia l'administració, i sobretot suggereix la idea que existia una ofensiva contra la riquesa de la clerecia espanyola.

Efectivament, la reial cèdula de l'any 1799 representà un gran perjudici per a moltes institucions. La Vall d'Hebron, que el 1797 havia donat en emfiteusi una gran finca a Horta, va haver d'acceptar el 1806 que el censitari redimís part del cens per un valor de 2.000 lliures en vals reials, «segons son intrínsech i sonant valor, encara que en lo acta de establiment se havia estipulat que dat el cas de ferse la lluïció en vales estigués dit Sr. obligat a resarcir lo quebranto y pèrdua que tinguessin en la plasa de Barcelona en lo dia de la lluïció». Tot i la protesta del prior, l'intendent dóna per bona la redempció en vals, «pues lo rei los admetia en son valor sonant». Després d'un plet d'apellació desfavorable, la Vall d'Hebron es conformà.⁶⁴

62. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 513 (Varis).

63. A.C.A., Monacals, Un'versitat, vol. 27.

64. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20.

És lògic pensar que en aquestes circumstàncies, els vals reials foren mal rebuts pels cònvets i que procuraren treure-se'ls de sobre així que els arribaven a les mans. Durant uns anys els vals reials procedents de quitacions de censos, censals i dotacions de fundacions piadoses eren endossats tot seguit en operacions de préstec a censal.

L'any 1800 els Carmelites calçats determinaren deixar a censal «diferents vales reals depositats en el arxiu de diferents quitacions de censos y censals y tots los que aniran entran». La dotació d'una fundació piadosa en vals reials no representava cap problema per als convent, ja que les celebracions depenien de la renda d'aquell capital i és de creure que amb la desvaloració dels vals reials els fidels es veieren aviat privats de tot sufragi. Si la comunitat rebia la dotació d'una fundació en diner metàl·lic «lo convent se aprofita de dit diner per sa necessitat, y aplica vales reals, que tenia llibres».⁶⁵

En arribar l'any 1804 s'aprecia un canvi en la mentalitat de la comunitat: els vals reials comencen a ser acceptats i fins i tot es veu l'afany d'especular amb ells:

«Veyent lo convent que los molts pagos se tenian de fer al Rey y per altres necessitats no era possible referse totas las partidas de depòsits se havian gastat per ferse la mina de l'Hospitalet; haventse consultat si se podia lícitament comprar vales reals al preu de la plassa, y segons autorisaban los papers públichs, y havent-se resolt que se podrian comprar lícitament, a fi de refer los depòsits que se havian gastat... y com en la ocaació en què se compraren dits vales estaban o tenian de pèrdua segons la comuna estimació de la Plassa de Barcelona a 42 y 41 5/8 per cent, lo convent ab 1.345'6'3 comprà lo capital (nominal) de 2.310 lliures ab diners de blat que lo convent se havia venut, per lo que li queda de ganància 964'13'9 lliures las que en cas los vales reals patissen algun defalç, apareix que lo convent tindria de refer dita ganància.»

Els Carmelites, un cop assabentats sobre la moralitat d'aquesta operació, arriscaren els seus diners en vals reials desvalorats, confiant en una recuperació del seu valor nominal. Així es retornarien les 2.310 lliures que havien esmerçat en la construcció d'una mina a la finca de l'Hospitalet. No pot resultar més evident la mentalitat agrarista del convent i, d'altra banda, el seu

65. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 27.

esperit d'adaptació als nous temps, ja que en tres anys passaren de desconfiar dels vals reials a voler especular-hi. En els anys de 1805 i de 1806 tornaren a adquirir vals reials amb els diners procedents de fundacions.

Però les actes de 1804 i de 1805 registren també la contrarietat produïda per les reials cèdules que manaven dipositar les redempcions de censals i censos a la caixa d'amortització de vals reials: «...ab lo que nos van estrenyent y apoderantse lo rei de las nostras rendas, encara que per ara paga lo tres per cent, pero (Deu vùlguia) o pùguia y vùlguia pagar en lo succesiu». L'acta també registra l'ordre de pagar els delmes al rei. Pel contrari, cap comentari mereix el decret de la venda d'una part de les finques del clergat de l'any 1806 i que els va afectar en ser subhastat un camp de 6 hectàrees que tenien a Cornellà. Respecte a l'aparició de la cèdula del 1807 el frare arxiver només feia constar que calia facilitar una relació del producte líquid de les finques des del 1798 fins el 1802.

L'any 1806 tornaven a parlar de la utilitat de comprar vals reials, però la seva opció s'evidencia com molt més negativa que la del 1804, perquè si en aquest any els vals eren una manera d'invertir, en 1806 era l'única: «Atenent que los diners dels dipòsits que se faran de aquí al devant lo més segur serà emplearlos en vals reals, pues és supèrfluo comprar alguna finca, perquè ara lo Rey... pot fer vèndrer totas las que se li acomòdian».

No tornen a aparèixer més referències sobre els vals reials fins el 1817, en un període en què tornaven a ser molt mal considerats. Un censalista, «nos amenassa que si no li cedíam setse mojudes de las 60 que nos té hipotecadas per lo censal de 8.000 lliuras nos quitaria lo censal ab vales reals (lo que hagués estat una gran pèrdua per lo convent)». Evidentment cediren a la pressió.⁶⁶

Si s'ha de judicar per aquesta manifestació es pot dir que les subscripcions de vals reials no foren un bon negoci per al convent dels Carmelites i possiblement molt abans del 1817 els

66. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 27.

rebutjaven. Per altra part, sense el perill d'una desamortització, que el retorn de Ferran VII semblava conjurar, els convents degueren tornar a interessar-se per la inversió en finques. Possiblement la major part dels vals reials que tenien les comunitats religioses després de la Guerra del Francès foren resultat de les redempcions de censos, censals i fundacions piadoses, i no es pot creure que l'aventura de comprar-ne els hagués temptat gaires vegades.

No tinc referències sobre l'actitud que seguiren les altres congregacions religioses respecte dels vals reials. El monestir de Jonqueres pot afegir alguna puntualització més sobre el tema.

La primera operació amb vals reials que va fer Jonqueres data de l'any 1799:

«A 31 d'agost de 1799 en virtut de l'ordre de dita Sra. Priora en conseqüència de la resolució presa per la comunitat entreguí a Dr. Josep Saurí y Tria, tesorer interino de la caixa de reducció de vales reals, sinch mil reals de velló per una acció que dit real monastir ha pres de interès ab lo establiment creat ab Rl. cèdula de 17 de juliol últim.»

L'acció esmentada era de 464'16'11 lliures. El 1800, Jonqueres tenia tres vals reials de 150 pesos que donaven 25 lliures d'interès i un valor real de 300 pesos, a més de l'esmentat abans de 5.000 rals de billó que se'ls retornà el 1803.⁶⁷

Cal destacar que el 1799 la iniciativa havia estat de la priora Anna Amat i de Rocabertí, a qui el baró de Maldà considerava una bona administradora que havia fet augmentar molt les rendes del monestir.⁶⁸ Segons sembla, per les referències dels Carmelites i les de Jonqueres, des del 1799 al 1806 existia certa confiança en els val reials com a font d'especulació.

Els comptes posteriors a l'any 1805 són molt incomplets pel que fa a les sortides del monestir, situació que s'agreuja en arribar la guerra de 1808 i la dissolució de la comunitat, sense que per altra part desaparegui l'existència jurídica i administrativa del convent. Possiblement la comptabilitat lliurada pels

67. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 379 (Jonqueres).

68. B.C., Rafael d'Amat, baró de Maldà. *Calaix de Sastre*, vol. XIV, pàg. 58 (23-I-1797).

administradors al Consell d'Ordes a Madrid fos més completa que no la conservada a l'arxiu del convent. No obstant els seus defectes, apareix alguna referència respecte a l'adquisició de vals reials. El 1805, compraren un val de 300 pesos, del qual, el 1807, reberen un interès de 16'14'8 lliures. El 1805, el convent tenia tres vals reials de 300 pesos i altres set de 150 pesos, i va rebre, el 1806, la quantitat de 108'19'7 en concepte d'interessos.⁶⁹

Després de 1805 no he trobat cap més notícia sobre l'adquisició de vals reials fins arribar al 1818. Els interessos de 14 vals reials de 50 pessetes cada un, els dos vals de 100 pessetes i un val de 200 pessetes, tots ells consolidats i amb un interès de 61'10'6 lliures.

Per un inventari notarial dels vals reials, es veu que el 1818 i el 1824 els administradors del monestir havien dedicat considerables sumes a la compra de títols, o bé aquests havien arribat per altres camins que desconec. Segons l'inventari el convent tenia en vals 28.226 rals de billó, és a dir 6.735 lliures.⁷⁰ En cas d'haver estat adquirits en diner voldria dir que l'economia de Jonqueres es trobava en molt millor estat del que deien els administradors en les seves queixes enviades al Consell d'Ordes.⁷¹

69. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 379 (Jonqueres).

70. A.H.P.B., Eduald Rovira i Elies, 25-V-1825, pàg. 92.

71. Abans d'arribar a la gran escomesa de les desamortitzacions del vuitcents, l'Església espanyola experimentà un llarg procés d'exacció que partint de finals del segle XVIII travessà per diferents fases o temptatives. En primer lloc les desamortitzacions parcials anteriors a 1808, d'amplitud ben reduïda ja que molts ordes religiosos i convents aconseguiren evitar les vendes de finques que teòricament entraven en el projecte de la venda; així els Agustins calçats de Barcelona, el propi convent de Jonqueres, o el cas dels Benedictins d'Amer, esmentat per Fontana. El segon podria ser el de la contribució directa que sembla que tingué ben poca efectivitat. El sistema dels préstecs més o menys forçosos podria constituir una temptativa més reeixida que les anteriors de cara a aconseguir diners de la clerecia. ¿Fins a quin punt les comunitats religioses s'endeutaren per pagar alguns d'aquests préstecs? ¿Va ser més efectiu el sistema de préstecs forçosos que el de les contribucions, o que el de les desamortitzacions anteriors al 1808 per a l'apropiació de part de la riquesa de les comunitats religioses?

Prosseguint pel terreny de la pura especulació, cal dir que resulta molt sospitosa l'adquisició de vals per més de 6.000 lliures en uns anys com 1818 i 1824, anys en què els administradors es queixaven al Consell d'Ordes —bé val a dir que ho feien en les peticions de permís per acensar— de les escasses rendes del monestir.

FONTANA, Josep: *La quiebra de la monarquía absoluta (1814-1820)*, Barcelona, 1971, pàgs. 153, 154 i 161.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall petit 158.

Segons la documentació, els administradors que menaven els negocis del pràcticament desaparegut monestir de Jonqueres, no participaren en els ajuts voluntaris a l'erari amb finalitats socials o caritatives; i no hi ha registrat cap donatiu per a palliar l'atur, o per a tallar epidèmies, tal com consta que feren altres convents.⁷² El 1820, la Vall d'Hebron envià diners per a socórrer els malalts de Mallorca; i els Carmelites, responnent a les demandes dels seus companys de Palma, enviaven 207 lliures.⁷³ Però en canvi sí que consta que Jonqueres va ser molt gravat per grans impostos a partir del 1820. El 20 de maig del 1820 pagaren 520 rals al tresorer de la Junta General d'Administració i Govern dels Drets de Portes de la ciutat de Barcelona. Segons diu la referència de l'administrador la quantitat «*se prestó a la Junta de Gobierno del Derecho de Puertas*».⁷⁴

Les pressions augmentaren amb l'arribada del Trienni. El maig de 1823 el general Espoz y Mina va assenyalar per a Jonqueres un lliurament obligatori de 1.000 duros, dels quals, 250 duros s'havien de pagar al cap de quatre hores de rebut l'avís, «*y de no, sufrir apremios militares con doble paga a la tropa por cada hora que se retardaría*». L'administrador, que veié el perjudici que comportava el retard va decidir pagar, i demanà els 250 duros a la muller d'un prestamista que li va deixar la quantitat amb un interès del 19 per cent.⁷⁵ Si aquest tipus de coaccions sovintejaren no és d'estranyar la joia del clergat en caure el règim constitucional.

Possiblement Jonqueres es trobés en una situació més vulnerable que la dels altres convents. Orde militar, i per tant pertanyent al patronat reial, amb una comunitat extingida, ja que les dues monges sobrevivents habitaven a casa de llurs famílies des de l'any 1808, amb unes entrades regulars importants, la pressió feta per a obtenir donacions de diners pogué ser major que en altres congregacions.

72. El 1797, Sant Jeroni de la Murtra donava 7'10 lliures al mes «per limosna per donar feina als pobres de Barcelona».

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 498 (Varis).

73. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20 (17-VI-1820).

A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 27.

74. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 367.

75. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 367.

La Guerra del Francès i les contribucions

Són ben coneguts molts aspectes de l'ocupació francesa a Barcelona. Els invasors empraren diferents mitjans per dominar una població hostil, i no fou el menor l'exacció econòmica del país. Aquesta no sempre tingué una certa aparença de legalitat, com fou el cas de diferents impostos creats, o les requises fetes amb finalitats més o menys militars, sinó que hi hagueren altres formes d'extracció de cabals. Els saqueigs, les peticions de segrests, els lliuraments forçosos de determinades quantitats de grans, el manteniment de tropes per la població civil, etc. És a dir, tot el que formava part de la invasió d'una potència estrangera i que contribuí a exhaurir la malparada economia del país. Joan Mercader Riba estudia molts dels aspectes socials i econòmics produïts per la dominació napoleònica.⁷⁶

Com se sap les tropes invasores i molts afrancesats del país sentiren ben poca simpatia vers els membres de l'Església. Per motivacions ideològiques, i, a més, perquè el clergat era justament considerat propietari de moltes riqueses, aquest fou possiblement el sector de la població que patí una expoliació més intensa. Els convents serviren com a dipòsits de l'exèrcit, casernes o hospitals. Per altra part, la clerecia fou privada de les seves

76. MERCADER RIBA, Joan: *Barcelona durante la ocupación francesa (1808-1814)*, Madrid, 1949.

rendes i tots els seus béns immobles foren incautats per la nova administració. Però els perjudicis infringits a la seva economia no finiren aquí. Tal com reflecteix l'obra d'un coetani, la *Barcelona cautiva*, del frare de l'Oratori de Sant Felip Neri, fra Raymundo Ferrer, el nerviosisme en què visqué l'element eclesiàstic fou molt gran.⁷⁷ De ser un estament amb un tractament social privilegiat esdevingué el blanc de l'hostilitat dels francesos i de molts del país; empresonats per motius més o menys fútils, sota l'amenaça de supressió en el cas dels regulars, o del jurament de fidelitat al principi de la jurisdicció civil en el cas dels seculars, la seva vida fou potser més insegura que no la de la resta de la població.

Crec d'interès exposar amb cert detall què pogué representar l'ocupació francesa per a l'economia del clergat, emprant dos exemples. En els dos casos, la documentació que he consultat permet de saber quin fou, aproximadament, el cost econòmic de la guerra per a un convent resident a la ciutat de Barcelona, els Carmelites calçats de la Rambla, i per un capellà rural, com el del Prat de Llobregat.

El convent dels Carmelites de la Rambla

La comptabilitat portada per aquesta comunitat permet de saber que molt de l'endeutament de la clerecia no fou solament de tipus impositiu sinó més aviat d'exacció. Possiblement degut a la situació paranoica en què vivia la població eclesiàstica i a la certitud que la seva existència com a tal depenia del caprici dels invasors, l'actitud d'un bon sector del clergat vers els francesos degué ser de submissió i fins i tot en alguns casos de cert servilisme. Així sembla ser en el cas dels Carmelites, els quals en una primera etapa de la guerra s'empobriren considerablement

77. FERRER, Raymundo Fr., *Barcelona cautiva o sea diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad mientras la ocuparon los franceses*, 7 vols., Barcelona, 1815.

degut a les fortes sumes lliurades als francesos amb la finalitat d'aconseguir un millor tracte.⁷⁸

En els primers temps de la guerra els Carmelites assoliren evitar que el seu convent fos convertit en hospital militar mitjançant el pagament de 2.849 lliures, efectuat abans de finir l'any 1808. L'Hospital, però, fou instal·lat en els locals del convent de la Casa Missió l'any 1809. En aquest mateix any el llibre de comptes dels Carmelites inclou la quantitat de 937'10 lliures gastades «per a demostració de agraïment a alguns beneficis rebuts dels francesos y altres que esperan rébrer y realment se han rebut».

Sembla que després de 1809 els obsequis voluntaris foren interromputs degut a les dificultats econòmiques, ja que en el mateix any havien pagat en impostos 1.157'10 lliures.

Les seves heretats també es veien afectades per contribucions i lliuraments. El 1808 la torre de l'Hospitalet havia de pagar 468 lliures per tal de redimir 100 quarteres de blat que els francesos havien posat de contribució a l'heretat. A més d'això se'ls lliurà 56 lliures i «per los bons oficis que esperem nos faran de aquí al devant sels entregaren y regalaren dos coberts de plata de la torre».

Entre contribucions i regals en el decurs dels cinc mesos finals de 1808 la comunitat de la Rambla havia gastat per causa dels invasors la respectable quantitat de 5.532 lliures. Hi havia alguna altra partida de menor importància, com les 60 lliures esmerçades a alimentar en el propi convent oficials francesos, els quals venien a costar diàriament 7'6 sous per home.

La repercussió que produí aquesta extraordinària despesa per a l'economia del convent es manifestà amb rapidesa. Abans que acabés l'any demanaven llicència al superior de l'orde per a vendre «algunas alajas per socórrer las necessitats del con-

78. Totes les dades sobre aquest apartat referent als Carmelites calçats es troben a la mateixa documentació, per la qual cosa faré omissió d'esmentar-la constantment.

A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 63. (A la pàg. 212 del volum diu: «aquí començan los pagos fets als francesos i per ocasió de ells»).

vent». El 1809 es reduí molt el ritme de les despeses, especialment pel que pertoca al lliurament de regals. A partir d'aleshores els francesos aconseguïen els diners per mitjà de la coacció i els impostos. Les diferents partides gastades en aquell any es poden classificar així:

Manutenció d'oficials	237 ll.
Impostos	701 ll. 15 s.
Obsequis	138 ll. 15 s.
Obres en el claustre per a instal·lació de la tropa	31 ll. 15 s. 6 d.
	<hr/>
	1.109 ll. 5 s. 6 d.

Aquesta despesa correspon, tan sols, al que fou pagat en la ciutat de Barcelona, però no consten en els comptes els impostos a què sens dubte van estar subjectes les finques rústegues i que possiblement foren pagats en la seva major part pels masovers. Pel que pertoca al convent de Barcelona, les quantitats pagades per impostos foren de 99'5 lliures mensuals, fins arribar al juny del 1809; després el cobrament fou fet en partides irregulars inferiors, que quedaren interrompudes el mes de setembre del 1809, com a conseqüència del desenvolupament de la guerra.

Tot i que feren alguns obsequis, aquests ja no influïren gaire en l'ànim dels invasors, i els frares es queixaven del fet que alguns soldats els robaven i estripaven papers de valor que tenien amagats. A més la comunitat hagué de gastar unes 32 lliures en acondicionar part del claustre per tal d'instalar soldats francesos que es quedaren a viure en el convent.

Tal com es palesa en arribar la segona meitat del 1809, la pressió de les tropes franceses disminuí molt el 1810. En els comptes no apareix cap referència a la presència d'oficials ni de tropa. El pes del fisc fou també molt menor; 75 lliures per l'impost de «personal, industrial o ganancial», i 200 lliures pagades a l'Ajuntament. Pel que pertoca a l'any 1810 la despesa total fou de 275 lliures.

El 1811 sorgeix en la comptabilitat un nou impost per les finestres i balcons exteriors dels edificis. El convent en tenir un total de 87 obertures al carrer havia de pagar 5'1'8 lliures al mes. En el mateix any s'imposa el pagament d'un cadastre extraordinari per l'edifici conventual, pel qual pagaren 82'14'2 lliures al semestre. Tot i que aquestes eren les quantitats a lliurar, figuren en els comptes moltes variacions respecte a les quantitats pagades per aquests impostos, i fins i tot en algun moment no hi figuren apuntades. El que els Carmelites pagaren el 1811, segons fou registrat, sumat les 103'10'2 lliures.

El 1812 els impostos eren els mateixos que els de l'any anterior, si bé la suma pagada en acabar l'any havia estat de 271'8'9 lliures.

No consta que el 1813 lliuessin l'impost de balcons i finestres. Els pagaments fets foren de dues classes, el personal de 4'4'10 lliures al mes i el cadastre de 14'17'3 lliures mensuals. Aquestes quantitats apareixen regularment; en arribar octubre o novembre havien lliurat als francesos 224'5 lliures. A últims de novembre, abans de marxar, els invasors van intentar acabar de treure tot el que pogueren de l'empobrit país: «A últims de novembre de 1813 nos obligaren a pagar mitg añ de dit catastro y personal corresponent al añ 1814. Per tant per pagar per los sis primers mesos de 1814 lo catastro sobredit se han pagat 318 francs que son 114 lliuras».

El rector del Prat de Llobregat

El poble del Prat era predominantment blader i normalment la seva producció era de les més altes en relació amb les dels altres municipis del Barcelonès o del Baix Llobregat. Això degué constituir un dels allicients del poble per als invasors, els quals el visitaren freqüentment i li imposaren requisites i contribucions.

A pocs mesos de començada la guerra, i molt poc després de feta la collita, la fam feia la seva aparició al poble. El capellà

ecònom (ja que la rectoria es trobava vacant) dóna testimoni d'un amotinament de pobres:

«Los días 13 y 14 de setembre (de 1808) per evitar lo motí de pobres que ocasionava lo traures lo blat de la rectoria y perquè no sen apoderasen del blat per medi de robo los distribuí 82 quarteres y mitja en dresarne un poch a cada pobre, com consta en la llista que se notaren los pobres y lo blat que tenian cada un, obligant-se ells a pagarlo quant y com podrian; las 25 quarteres y mitja era de blat ordiós o mestall, rexelltx i espigalls a preu de 12 pesetas (4'10 lliures) la quartera; las 57 quarteres eren de blat bo, las 8 las dexí per sembrar y las tornaran la collita vinent los dueños, que són Gabriel Montaner y Joseph Dexeus; Gabriel Montané ne té sis y Joseph Dexeus dos; las 49 las distribuí als pobres a 18 pesetas (6'15 lliures) y els pobres pagan com poden.»⁷⁹

És possible que el capellà no pensés cobrar íntegrament la totalitat del blat deixat, ja que per altra part semblava home caritatiu. A un feligrès que el 1808 se li va cremar el paller el va ajudar donant-li 50 quintars de palla, valorats en 23'10'7 lliures. El seu exemple sembla que fou acompanyat pel d'altres pagesos.

Però el capellà també intentava eludir alguns pagaments imposats arbitràriament.⁸⁰

Degut a l'abundant producció bladera del Prat els impostos carregats pels francesos foren alts, tot i que no sembla que arribessin a ser insuportables per a la rectoria. El 1808, i per ordre del comandant, el capellà va portar a la sitja de Viladecans un total de 278 quarteres de blat bo, però se li va autoritzar perquè en tragués 103 quarteres i les vengués per al seu sosteniment, per la qual cosa el total lliurat fou de 165 quarteres. El gener de

79. Totes les dades sobre el rector del Prat procedeixen de la mateixa font. A.D.B., Fons parroquial, caixa 50.

80. «Al temps del primer somatent vingué la justícia junt ab la major parts dels pagesos bolent quels donés tots los sobrants del rector del any 1807 per los gastos ocurrents, y jo digué que no ho volia fer senza ordre de superior y menos que me abonasen; y beyenme precisat per no poder recórrer, esperí la ocasió, envihi al vicari general Sans per explicar lo que me passava y me respongué que podia gastà fins algunas 100 lliuras poch més o menos en tal circumstància, que se bingueren a distribuir del modo següent; de un partir 8 duros, de altre 3 duros y de altre 4 duros que bestregué al rector junt ab alguns altres pagos, que junts feren 150 duros per pagar un caball que obligaran a pagar al comú d'aquells dient que los de aquí lo havian mort; y balgam la mia estúcia que tots los 150 duros los volian carregar al rector. Y aixís tenim que lo bestret al rector a favor del camú és per lo caball». Eren un total de 84'7'6 lliures. A.D.B., Fons parroquial, caixa 50.

1809 va fer lliurament de 120 duros de plata, és a dir 222 lliures, a compte de la contribució de blat de 1808 i, més endavant, va donar 42 lliures més.

El 1809 la contribució de blat fou de 252 lliures. El lliurament obligat de blat fou de 28 quarteres, però en no tenir-ne va haver de pagar el seu valor. Les quarteres es cotitzaren a 7 duros una, 13'1'8 lliures, que representava un pagament de 365'11 lliures.

L'any 1810, la contribució de blat fou de 292 lliures, sense que aparegui l'obligació de fer cap lliurament de blat en espècie. En 1811, consta el lliurament de 70 quarteres de blat, al preu de 14 lliures la quartera, quantitat que equivalia a 980 lliures. El mateix any, el comissionat de la Junta Superior del govern va recaptar els sobrants de les rectories vacants per als hospitals militars. Es tragué de la rectoria del Prat 800 lliures.

El 1812 el lliurament del capellà ecònom fou de 50 quarteres de blat i de 76'10 d'ordi i civada. Procedent del sobrant de la rectoria es féu lliurament de 959'7 lliures. El 1813, només vénen esmentades dues partides, la primera de 157'10 lliures i la segona de 375 lliures, és a dir, el capellà va pagar un total de 532'10 lliures, sense que es parli de cap més lliurament.

Els perjudicis econòmics no sols vingueren representats per impostos i lliuraments de blat, sinó que hi hagué algun altre sistema de coacció vers els pagesos. Aquest consistí principalment en la venda forçada de blat al govern francès, el qual fixava per a la seva compra preus més baixos que no els del mercat. Complint amb el decret de juliol de 1814 el capellà del Prat vengué al govern 40 quarteres al preu de 15 lliures cada una, mentre que el pagat habitualment era de 19 i 20 lliures. Les 42 quarteres venudes el 1813 ho foren a 10'10 lliures, essent el preu de mercat a 12/14 lliures; va vendre també 75 quarteres d'ordi a 5'5 lliures unitat, mentre que el preu era de 6'15 lliures.

Impostos, vendes forçades, lliuraments de blat... Foren també importants les requises i simples furts, que semblen tenir més importància en el primer i últim any de l'estada dels francesos en el poble; és a dir el 1808 i el 1813. El capellà detalla com fou minvada la collita per les requises del 1808.

	<i>Producció total</i>	<i>Producció requisada</i>	<i>%</i>
Blat	484'6 quarteres	22'4 quarteres	4 %
Ordi	30'10 »	19'4 »	63 %
Civada	30 »	12 »	34 %
Mill	3 »	2'8 »	70 %
Favolins	31'10 »	15'8 »	48 %
Tapissots	6'1 »	6'1 »	100 %
Vi	30 cargues	8 cargues	26 %

S'ha de considerar que entre la requisada —les 165 quarteres lliurades als francesos— i les 65 quarteres donades als pobres, el capellà disposava, com a molt, del 52 per cent de la seva collita de blat. En arribar el 1813 els francesos s'endugueren tota la palla i el vi.

També constituí un capítol de dispendis per a la rectoria el manteniment d'alguns soldats francesos. El juliol de 1808 el sopar de sis oficials va sumar 2'5 lliures; com es veu va ser un sopar senzill ja que resultà a 7'6 sous per cap. El 12 de febrer s'hostatjaren a la rectoria cinc oficials i va sumar l'import de la seva estada 49 lliures. En el mes de març cinc oficials s'hi van estar un dia, del que resultà una despesa de 2 lliures. El mes de març arribà al poble un bon nombre de francesos: «bingueren 1.200 de infanteria y 500 de cavalleria, y lo general Biseres y lo ajudan lo posaren en la rectoria, y los criats, y estaren 5 dias». El consum del general i dels seus acompanyants fou de 27 lliures.⁸¹

81. En el mateix any, però sense dir la data exacta, van hostatjar-se per sopar vuit oficials. L'àpat per persona va consistir en dos ous, 75 grams de carn, un porró de vi, quasi bé mitg litre d'oli i 600 grams de pa. L'import del sopar es desglossa així:

18 ous	1' 2'6 lliures
Una terça de carn	0' 7'6 lliures
Vuit porrons de vi	0'11'4 lliures
12 lliures de pa a 33 sous lliura	1'16 lliures
2 quartes d'oli a 19 quartos un	0' 8'2 lliures

4' 9'2 lliures

També s'hi comptaren 18'9 sous d'ordi i sègol que menjaren els cavalls. El capellà esmenta els 3 sous que va pagar per rentar les estovalles. En total el sopar resultà per 6'11 lliures. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, caixa 50.

En total el cost del sojorn dels francesos a la rectoria durant l'any 1809 va resultar ser de 77'3'6 lliures. Després d'aquell any el capellà no anota més entrades d'invasors fins arribar el final de l'ocupació, el 1813. En aquest any tornaren a aparèixer per la rectoria del Prat amb una actitud poc cordial.

A part de les despeses produïdes pels francesos també n'hi hagueren per part dels del país. Els anomenats miquelets van fer algu àpat a càrrec del capellà. A l'agost de l'any 1808 cinc oficials miquelets s'hi estaren quinze dies i van tornar un altre cop el setembre, sojornant-hi vuit dies, però la despesa que produïren va ser només de 35 lliures. El capellà no esmenta cap robatori dels miquelets; sembla que l'únic perjudici que va tenir per la seva presència va ser el lliurament d'un matalàs de llana, de pes 10'400 quilos i de 7'16 lliures de valor.

No finiren aquí els càrrecs de guerra ocasionats a l'economia del capellà, ja que el mossèn va participar en ajut del poble amb quantitats no gens menyspreables. El 1810 va esmerçar 75 lliures a treure alguns feligresos de la Ciutadella on es trobaven empresonats; així mateix féu caritat per valor de 300 lliures. El 1813, la caritat sumava les 400 lliures. Degut a la gran quantitat de pobres l'ecònom demanava permís al vicari de la diòcesi per a augmentar l'assignació mensual de la rectoria destinada a almoines fins a poder donar 33 lliures mensuals, cosa que va fer des del gener de 1813.⁸²

82. A.D.B., Fons parroquial, caixa 50.

Els ingressos senyorials de Jonqueres

El convent de Jonqueres havia estat dotat des de la seva fundació amb diferents concessions reials i de membres de la noblesa, les quals foren conservades al llarg dels temps, fins a la desaparició de la comunitat. Algunes d'aquestes donacions foren fetes en béns immobles, com el molí de Carbonell, però sembla que la major part consistiren en drets senyorials.

Aquests tipus d'ingressos eren de natura vària, com delmes, quísties, i carnalatges, i estaven localitzats en indrets geogràficament dispersos. Molts d'aquests drets proporcionaven entrades poc importants; la causa d'aquesta migradesa era la pobresa i escassa població que patien alguns dels llocs afectats, però el total d'aquestes entrades constituïa un capítol important en la renda anual del monestir. Els ingressos senyorials eren constituïts, en la seva major part, per drets que gravaven Sóller, Binissalem i Sencelles, a l'illa de Mallorca, i els seguien en importància els de Sant Esteve d'En Bas (la Garrotxa).

La renda senyorial de Jonqueres estava formada pel conjunt dels drets que gravaven els següents llocs.⁸³

83. Les dades sobre el cobrament de drets senyorials procedeixen de la comptabilitat dels administradors. D'aquí en avant evitaré de referir-me a la procedència de la font.

A.C.A., Monacals, Universitat, volums 359, 357. Monacals, Hisenda lligall gran 379 (Jonqueres). Monacals, Universitat, vols. 362, 367. Hisenda Moderna, lligall 15.

Terrassa (Vallès Occidental)

Algunes masies d'aquest terme havien de pagar al convent diferents censos, delmes de blat i vi, carnalatge i meitat dels llüïsmes.

L'arrendament de les càrregues de Terrassa va ser invariable des del 1673 fins al 1790, i eren d'11 lliures anuals. Entre el 1791 i el 1796 va ser apujat a 12 lliures, i des del 1796 al 1821 varen arrendar-se per 13 lliures a l'any. Després del Trienni, el 1824, la quantitat va quedar fixada en 15 lliures.

Des de mitjan segle XVIII els arrendataris pertanyien a una mateixa família, els Rodó. Successivament Joan, Cristòfol i Ramon monopolitzaren durant uns 85 anys el modest arrendament de Terrassa.⁸⁴

Santa Maria de Jonqueres (Sabadell, Vallès Occidental)

Fou aquest el primer indret on es va instal·lar el monestir en el segle XIII i d'on prengué el nom. La comunitat tenia el dret de cobrar alguns censos, i no sé si la totalitat o només una part, del delme de grans de la circumscripció d'aquella antiga parròquia, avui barriada de Sabadell.

Excepte en el període transcorregut entre 1732 i 1742, en què els drets de Jonqueres foren arrendats en diners, normalment aquests delmes i censos foren cobrats en espècie, en blat i metall. Estava encarregat de collectar-lo un agent del monestir, al qual es pagava el salari corresponent a la seva tasca. Normalment el blat era consumit per la comunitat, però alguns anys fou venut, tot o en part.

84. És possible que la família es dedicés a aquest afer. El 1838 un Pere Rodó va arrendar a l'administració de Béns Nacionals els delmes i primícies de Sant Cugat, en el poble de Sant Cugat del Vallès, per 1.300 lliures a l'any. També va arrendar la meitat de delme y primícia de Cerdanyola per 811 lliures a l'any. El mateix Pere Rodó va comprar un paller al carrer de l'Hospital de Sant Cugat del Vallès, procedent d'aquest monestir per 5.160 rals de billó.

A.H.P.B., Josep Pla i Soler, *Manual de Venda de Béns Nacionals*, 23-VIII-1838 i 3-III-1839.

Manuel Clavillart, *Manual de Venda de Béns Nacionals*, 2-XI-1842.

Degut a les variacions anuals en el cobrament d'aquests drets i al fet que sovint la seva comptabilitat era integrada per partides de diferent naturalesa, en gra i en diner, el balanç final d'aquestes entrades resulta confús.

Alcoletge (Segrià)

Aquest petit poblet, a pocs minuts de Lleida, pertanyia a la baronia de Jonqueres que tenia sobre ell la jurisdicció civil. Com a drets de tipus econòmic gaudia dels del forn, fleca, taverna, carnisseria, quístia i una tercera part del rendiment de les pastures del lloc.⁸⁵

De tots aquests drets sembla que, ja des de finals del segle XVII, només se'n cobrava la quístia i la tercera part de les herbes. La quístia queda fixada, almenys des del 1730 fins al 1828, en 74 lliures anuals, mentre que el rendiment de les herbes constituïa una quantitat variable.

Des de l'any 1677 fins al 1706 les càrregues d'Alcoletge foren arrendades en metàl·lic. Segons explicació de l'administrador del monestir, des del 1709 fins al 1714, el lloc quedà despoblat per causa de la Guerra de Successió. El 1717, el Reial Segrest es va quedar amb l'ingrès de les herbes i l'any següent nous perjudicis se sumaren als efectes de la guerra: «*La causa del atraso en la cobranza de dichos réditos ha sido por haber escusado el cobrar por ocasión de las novedades y accidentes [que] corrían [en] el año de 1718 sobre el curso y admisión de la moneda de vellón de Aragón, nombrada dinerillos de cruz*».⁸⁶ És a dir, des del 1708 fins al 1718 Alcoletge va donar ben poc benefici al monestir. Entre els anys 1726 i 1731 aquells drets foren arrendats per 163 lliures i des del 1732 fins al 1760 per 175 lliures. L'arrendament per períodes triannuals encara es perllongà fins al 1766, però després d'aquell any un procurador s'encarregà del cobrament dels drets d'Alcoletge, i enviava cada any l'import metàl·lic

85. A.C.A., Monacals, Universitat, vo. 358.

86. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 358.

i els comptes a l'administrador general del convent. L'administrador d'Alcoletge era retribuït, no mitjançant un salari, com els col·lectors de Santa Maria de Jonquieres, sinó amb una part alíquota de l'import anual obtingut.⁸⁷

Després del 1766 sembla que les rendes d'Alcoletge davallaren, i apareixen rendiments molt baixos durant alguns anys. Els comptes posteriors al 1766 són relativament clars i amb tot el montant de la xifra total oscil·la molt d'un any a l'altre. No obstant, degut a la regularitat amb què foren lliurats els comptes he considerat que els drets d'Alcoletge podien ser inclosos en l'estudi de l'evolució de la renda senyorial de Jonquieres (Quadre IV).

Sant Esteve d'En Bas (la Garrotxa)

Les monges comanadores de Jonquieres percebien la meitat del delme de tots els fruits, censos, delmes i foriscopis i la meitat del lluïsmo del poble de Sant Esteve d'En Bas, prop d'Olot. Els drets es trobaren sempre arrendats en períodes que variaren entre els tres i els cinc anys (Quadre III).

L'arrendament de Sant Esteve augmentà constantment des del 1677 fins al 1718, i experimentà després d'aquest any una baixa important. El 1738 l'augment de l'ingrés nominal situava els drets de Sant Esteve d'En Bas als nivells anteriors al del 1718. El 1763 hi hagueren noves pugues importants, i més endavant, el 1767, 1777 i 1787. Després del 1767 l'augment de la xifra de l'arrendament és gairebé espectacular, arribant a quadruplicar amb escreix els rendiments de la primera meitat de segle,

87. Aquests tipus d'arrendaments de drets senyorials potser fos més estès abans del set-cents. N'existia un d'específic, l'anomenat «batllia de sach»; l'arrendatari o batlle de sac tenia la facultat de col·lectar els drets i posar plets. D'altra banda havia de donar comptes del rebut, «reteniéndose por su trabajo y salario de su encargo la undécima parte de los frutos y la décima tercia del dinero que recoja». No crec que el col·lector de Jonquieres fos, estrictament, batlle de sac.

COMES, José: *Tratado teórico práctico del arte de Notaría*. Edició castellana, Barcelona, 1829, vol. III, pàg. 46-47.

i en arribar a finals del segle XVIII havia desplaçat en importància els de Mallorca.

Des del 1808 i fins al 1812 no es va cobrar res per causa de la guerra, però el nou arrendament escriturat el 1811 resultava inferior als signats amb anterioritat. La davallada dels arrendaments prosseguí el 1823 i el 1828.

Sóller, Binissalem i Sencelles, a l'illa de Mallorca

Aquests drets consistiren en censos i delmes i foren arrendats en períodes de dos, tres i sis anys (Quadre III). Fins arribar el 1787 els beneficis obtinguts d'aquests tres pobles constituïren la part més important de la renda senyorial de Jonqueres, i es convertí en un capítol important en el context de les entrades generals del convent. El seu rendiment era major que no el de qualsevulla finca de les que tenia la comunitat.

Aquests pobles eren situats en la zona montuosa del nord de l'illa, on la producció d'oli era més abundant. Eren tres llocs relativament poblats; el 1747, Binissalem tenia 586 veïns i Sencelles 720. El 1756 el nombre d'habitants era de 2.345 i 2.829, respectivament.⁸⁸

Com se sap, l'oli era el primer producte de Mallorca, el qual en bona part s'exportava cap a Catalunya, però eren freqüents les males collites d'olives ja que un any de cada dos la producció no resultava rendible per als agricultors.⁸⁹ L'oli mallorquí era molt necessari per al consum barceloní, ja que la producció de la contrada era insuficient. La ciutat de Barcelona, i en general tot el Principat, rebia oli de Mallorca i d'Aragó, mentre que la producció catalana de la Ribera de l'Ebre i de l'Empordà era exportada a preu més alt del que pagaven per l'oli importat.⁹⁰

88. JUAN VIDAL, José: *Las crisis agrarias y la sociedad en Mallorca durante la Edad Moderna*. Tesi de Doctorat. Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona (1973), vol. I, pàg. 243, vol. II, pàg. 397, Document 67, pàg. 1.488 i 1.490.

89. JUAN VIDAL, José, *Ob. cit.*, vol. I, pàg. 243.

90. CARRERA PUJAL, Jaime, *Ob. cit.*, vol. III, Barcelona, 1947, pàg. 13.

L'augment de l'arrendament dels drets de Mallorca és una constant des del 1665 fins al 1804, amb algunes interrupcions. Aquest augment es correspon en molts moments amb el del preu de l'oli. Examinant l'evolució de l'arrendament nominal es constata en primer lloc la gran puja posterior al 1712 i que es perllongaria fins al 1720, ja que fins i tot durant la Guerra de Successió, Mallorca seguí enviant l'import de l'arrendament. La guerra i els efectes posteriors provocaren una considerable inflació i el preu fixat entre el 1712 i el 1724 va oscil·lar entre les 1.100 i les 1.468 lliures anuals. Un import d'aquesta magnitud no tornaria a aparèixer fins el 1765.

Un altre augment de tipus inflacionista aparegué a finals de segle. El 1792 l'arrendament va pujar un 36 per cent respecte al quinquenni precedent (del 1788 al 1792). L'esmentat augment del 1792 podria ser la conseqüència de l'experimentat en la cotització de l'oli aparegut a la segona meitat de l'any.⁹¹

D'ençà el 1795 la importància que per a la renda de Jonqueres havien tingut els drets de l'illa va davallar i el seu import esdevingué inferior al de Sant Esteve d'En Bas. Amb tot i això les 1.766 lliures en què s'arrendaren els drets de Mallorca durant els anys del 1798 al 1803 constituí la xifra més alta en què foren cotitzats. A partir del 1804 l'arrendament dels drets de Mallorca disminuïen un 18 per cent respecte al període anterior; aquesta baixa, però, fou contrarestada per l'augment de la part de l'arrendament a pagar en espècie.

A més de l'ingrés en metàl·lic el convent cobrava una part de l'arrendament en espècie, és a dir en oli, part que també experimentà grans augments. Des del 1678 fins al 1743 les monges rebien 539'50 litres anuals (130 quartans). El 1748 hi hagué la primera puja de la sèrie estudiada; en aquell any particularment difícil per als habitants de l'illa, molts d'ells afectats per un llarg procés de desnutrició i sobre els quals va caure una greu epidèmia de verola i xarampió, es va veure agreujada aquesta situació a l'any següent.⁹² Però tot i les dificultats per les

91. VILAR, Pierre: *Catalunya...* vol. IV, Barcelona, 1966, pàg. 415.

92. JUAN VIDAL, José: *Ob. cit.*, vol. II, pàgs. 482 i ss.

quals degueren passar els pobles tributaris de Jonqueres, l'arrendament dels seus drets el 1748 fixava el lliurament de l'oli en 747 litres (180 quartans), quantitat que seguí inalterable fins al 1774. Un nou augment va ser imposat el 1775, segons el qual el pagament seria de 830 litres (200 quartans). Aquest increment anava parell al de la puja dels preus de l'oli, que datava del 1766 i, que arribava al seu punt màxim el 1775. Un nou contracte firmat el 1804 tornava a apujar la part en espècie a 913 litres (220 quartans); aquesta puja sembla respondre a una altre augment de la cotització del producte a un 12 per cent respecte de l'any anterior.⁹³ Cal destacar com, paral·lelament a l'augment de la part en espècie, es rebaixava el preu en diner de l'arrendament, talment com si la comunitat, amb l'increment de l'oli rebut, volgués participar en els beneficis derivats de la comercialització directa d'un producte que pujava de preu, mentre que, a l'inrevés, el poder adquisitiu del diner minvava ràpidament.

L'arrendament del 1804, no sols determinava una puja en la part de l'oli, sinó que també introduïa un producte que fins aleshores no havia aparegut en el contracte i que consistia en el lliurament de 38'400 quilos de formatge d'Alcúdia, a més d'algun altre lliurament «cuatre alfàbias de biscuit de bona qualitat usuals, quatre alfàbias de xucladors també usuals i dos quintars de baso de mella de bona qualitat dins dos sachs».⁹⁴ La baixa de l'arrendament monetari s'intentava palliar amb un augment de la part en espècie, però tot i així no sembla que ho assolissin totalment, ja que si els 200 quartans d'oli representaven en el quinquenni del 1798 al 1803 una quantitat mitjana de 461'12 lliures, els 220 quartans imposats el 1804 equivalien a 472 lliures. Penso que el convent ja preveia que l'augment de l'oli fet el 1804 no arribaria pas a eixugar les 316 lliures en què havia disminuït l'arrendament en metàl·lic, i que la rebaixa en diner representava una rebaixa efectiva, tot i que fos contrarestada amb el lliurament de l'oli i el formatge. Però també podien tenir esperances que l'augment de preus dels aliments arribés a produir, a llarg

93. VILAR, Pierre: *Catalunya...*, Barcelona, 1966, vol. IV, pàg. 415.

94. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 375 (Jonqueres).

termini, una compensació, tal com degué succeir el 1806. D'altra banda, ¿es pot pensar que Jonquieres intentés frenar el procés de desvalorització monetària amb una nova estratègia en la percepció dels drets senyoriais? Penso que no, ja que si hagués estat així hauria seguit el mateix procediment en l'arrendament dels drets de Sant Esteve d'En Bas; és a dir hagués imposat el lliurament d'una part més o menys gran en espècie. L'augment de la part en espècie en l'arrendament de Mallorca era un intent de paliar la rebaixa de la part en diner.

El moviment de l'ingrés senyorial de Mallorca és molt semblant al de Sant Esteve d'En Bas. La puja inflacionària de les rendes durant i després de la Guerra de Successió es palesa en els dos arrendaments; però la rebaixa d'aquests que corresponen a l'estabilització econòmica posterior es manifestà primer a En Bas (1718) que a Mallorca (1724). En un i altre indret els preus dels 1716, 1717 i 1718 foren els més alts de la primera meitat del segle XVIII. Ja en el segle XIX la rebaixa de l'arrendament es manifestà primer a En Bas (1802) que a Mallorca (1804), però per altra part coincideixen en l'augment dels arrendaments en uns mateixos anys: el 1730, 1733-34, 1792. Durant la segona meitat del segle XVIII la puja és més intensa i regular a Sant Esteve d'En Bas que a l'illa, de manera que la diferència existent entre els dos arrendaments queda reduïda fins arribar a desaparèixer el 1787. D'ençà d'aquest any fins el 1819 l'arrendament d'En Bas fou econòmicament més important que el de Mallorca.

Des del 1808 fins al 1814 la percepció dels drets de Sant Esteve i de Mallorca va quedar molt reduïda per causa de la guerra. Referent a Mallorca el 1812 només es varen cobrar 187'10 lliures, però després d'aquesta data les entrades es normalitzaren i fins al 1816 es cobrà el mateix import que abans de la guerra. Els efectes d'aquell període bèl·lic no varen motivar cap mena de rebaixa per als drets de l'illa però sí per a Sant Esteve d'En Bas, que va veure minvat l'arrendament des del 1814. El 1816 la percepció de Mallorca augmentava, passant de les 1.450 lliures a les 1.685 lliures.

Foren freqüents les rebaixes dels arrendaments rústecs i urbans, i també dels drets senyorials un cop finalitzada la Guerra del Francès.⁹⁵ El que Mallorca no es beneficiés d'aquesta pràctica no volia dir que l'illa hagués sortit del període bèl·lic més ben parada que altres llocs de la nostra geografia.

El 1820 una epidèmia feia estralls a Mallorca i el govern demanava ajut a algunes institucions religioses de Catalunya. El 17 de juny del 1820 els Jerònims de la Vall d'Hebron esmentaven la petició de diners per als mallorquins «afectats de la peste». Una acta de les reunions capitulars dels Carmelites calçats de Barcelona deia que l'epidèmia es localitzava a Artà, Son Cervera i Capdepera, a l'est de l'illa, i que la ciutat de Barcelona obria una subscripció en favor dels malalts. Per altra part, els Carmelites de Palma escrivien als altres convents de l'orde demanant diners i el convent de Barcelona envià 112 duros, és a dir, 206 lliures.⁹⁶

No consta quina pogué ser l'ajuda de Jonqueres, un dels més importants senyors de l'illa; ni tant sols és possible de saber si n'hi hagué cap. En qualsevol cas la percepció del dret no fou inferior a l'establert en l'arrendament. La gran davallada en els drets de Mallorca no es constata fins després del Trienni.

Els arrendaments dels drets de Sóller, Binissalem i Sencelles eren firmats per comerciants mallorquins o catalans que degueren tenir els seus agents, pagesos d'aquells pobles, per a collectar els fruits. Els comerciants es feien càrrec del transport per mar a Barcelona, exposant-se a les pèrdues per accident o naufragi. El comerciant arrendatari tenia, a més, obligacions econòmiques: donar 10 lliures mallorquines i casa franca al jutge jurisdiccional quan s'hagués de capbrevar, pagant el notari i les escrip-

95. BADOSA I COLL, Elisa: *Els lloguers de cases a la ciutat de Barcelona* (1780-1835) a «Recerques», núm. 10 (Barcelona, 1980), pàgs. 139 a 156.

96. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20 (17-V-1820).

A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 27.

L'epidèmia del 1820 degué ser especialment greu en un país on aquest estrall sovintejava.

SUAU I PUIG, Jaume: *La pagesia mallorquina al segle XVIII i primera meitat del XIX*. Tesi de Doctorat. Departament d'Història Contemporània, Universitat de Barcelona, (1979) (inèdita), pàgs. 321 i ss.

tures del capbreu; donaria 12 quartans d'oli a l'any als regidors de l'Ajuntament de Binissalem per al llum d'oli de l'església.

Considerant el volum de la renda anual que Jonquieres percebia de Mallorca i que gravava solament tres pobles, el pagament d'aquests drets degué constituir una càrrega ben feixuga per a aquests llocs. Penso que seria possible trobar per altres fonts que les del convent, indicis de rebel·lia contra el pagament i contra els arrendataris dels drets. El monestir no esmenta cap conflicte amb els camperols mallorquins, possiblement perquè si n'hi hagué no es traduí en una disminució de la renda cobrada. Explicant la causa de la disminució de l'arrendament en el període del 1694 al 1698, diuen que era deguda al fet que el fruit d'unes vinyes de Binissalem es trobava en litigi.⁹⁷ No es pot descartar l'ocasió que oferiren la renovació dels capbreus com a font de conflictes; el contracte del 1804 especificava que l'arrendatari pagaria íntegrament l'elaboració del document, excepte els plets que poguessin esdevenir.⁹⁸

El moviment de la renda senyorial de Jonquieres

Caldria esbrinar fins a quin punt les variacions fetes en els preus dels arrendaments de drets senyorials traduïen l'estat de la riquesa dels pobles afectats i una conjuntura favorable, i si els augments dels arrendaments foren una resposta més o menys relacionada amb la conjuntura general o el moviment de preus, com sembla que succeí en el període posterior a la Guerra de Successió i en el de després del 1790. La valoració de la renda senyorial com a representativa de la conjuntura econòmica general ha estat ja examinada per Pierre Vilar.⁹⁹

Un segon punt a què cal referir-se és l'evolució de la renda de Jonquieres, no solament la nominal, sinó la que realment fou

97. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 375 (Jonquieres).

98. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 375 (Jonquieres).

99. VILAR, Pierre: *Catalunya...*, vol. III, Barcelona, 1966, pàg. 527.

percebuda més enllà de les oscil·lacions del preu estipulat en la firma del contracte. Per veure el valor real de la renda cobrada per Jonquieres he emprat el mateix sistema que el dels professors Caminal, Canales, Solà i Torras, en llur estudi sobre l'ingrés senyorial del duc de Medinaceli a Catalunya.¹⁰⁰ A part de ser aquest un dels pocs treballs editats sobre el càlcul de la renda senyorial en el Principat, el sistema utilitzat basat en els índexs dels arrendaments anuals i de l'elaboració d'aquests índexs amb les mitjanes mòbils dels preus agrícoles de Vilar, perfila el moviment de l'ingrés real, tot eliminant les oscil·lacions de curta durada.

El quadre de la renda senyorial de Jonquieres està fet a base de les entrades d'Alcoletge (Segrià), Sant Esteve d'En Bas (Garrotxa) i de Sóller, Binissalem i Sencelles (Mallorca). Degut a la irregularitat de les seves entrades i a llur relativa petitesa he deixat de banda les de Terrassa (Vallès Occidental) i també les de Santa Maria de Jonquieres (Vallès Occidental), aquestes últimes degut a la manca d'homogeneïtat en la percepció de les entrades, fetes en espècie i en diner i d'una forma gens sistemàtica (Quadre IV).

a) *Evolució de la renda nominal dels drets senyorials de Jonquieres* (Quadre IV)

El primer que destaca és el gran augment en els anys de 1716 al 1723, com a conseqüència de la situació inflacionària produïda per la guerra. D'ençà del 1724 els arrendaments seguien alts si bé s'inicià una davallada que va arribar al seu punt màxim durant els anys de 1727 a 1729. El 1730 seguí una nova puja, així com el 1738. En el període comprès entre 1762 i 1766 es marca l'inici d'una puja ininterrompuda al llarg de la segona meitat del segle XVIII, puja que quedarà estabilitzada el 1785 i que serà un dels indicis del desenvolupament de la producció agrícola.

100. CAMINAL, Montserrat; CANALES, Esteban; SOLÀ, Angels; TORRAS, Jaume: *Moviment de l'ingrés senyorial a Catalunya (1770-1835). Els arrendaments de la casa de Medinaceli*, a «Recerques», núm. 8, Barcelona, 1978.

L'augment esdevingut a la segona meitat del segle XVIII s'intensificarà considerablement el 1792. Aquest fet en alguna mesura reflecteix la situació d'inflació i crisi econòmica de l'última desena del segle. Des del 1792 fins al 1802 l'augment nominal en la percepció dels drets de Jonquieres es manifestarà com un efecte de la duració de la situació anterior. El 1802 s'inicia una lleugera davallada que, accentuant-se, es perllongarà fins després de la guerra. Finalment apareix una nova disminució, símptoma no tant d'una baixa en la producció agrícola com d'un canvi d'actitud per part de la pagesia, canvi que es manifestarà en la freqüent defraudació i resistència al pagament dels delmes, i que serà difícil de vèncer després del Trienni.¹⁰¹

Aquesta evolució de la renda nominal té una cronologia semblant a la que Vilar dóna en el seu estudi de les rendes senyorial del rei a Catalunya, si bé l'intercicle d'estancament dels anys 1782 al 1787 no queda reflectit en una rebaixa dels arrendaments, sinó en una disminució del seu ritme de creixement.¹⁰²

Però el mateix que Vilar estableix per a la renda senyorial del rei a Catalunya esdevé amb la de Jonquieres a Sant Esteve d'En Bas. Entre el 1730 i el 1800 el valor d'aquests ingressos es quintuplica (Quadre III). Per a Vilar és l'augmenta del líquid imponible, més que no pas la pressió senyorial, el responsable d'aquest gran increment.¹⁰³ I així es manifesta si es fa la comparació entre els ingressos procedents de Mallorca i els de la Garrotxa. Essent la pressió senyorial la mateixa, la renda es va quintuplicar a Sant Esteve d'En Bas i només es multiplica per dos a Mallorca. A cap dels dos llocs no disminuï la presència de Jonquieres al llarg del temps, sinó que persistí fins a la dissolució del règim senyorial.

101. Sobre la resistència al pagament de delmes, vegi's: CAMINAL, CANALES, SOLÀ i TORRAS, *Ob. cit.*, pàgs. 60 i 61.

BADOSA COLL, Elisa: *Procés d'una resistència pagesa. El poble de Navarcles contra el monestir de Sant Benet de Bages (1771-1835)* a Primer Col·loqui d'Història Agrària, Barcelona, 13-15 d'octubre de 1978, (València, 1983), pàgs. 411 a 424.

102. VILAR, Pierre: *Catalunya...*, vol. IV, Barcelona, 1966, pàg. 535.

103. VILAR, Pierre: *La fin des éléments féodaux et seigneuriaux en Catalogne au XVIII siècle et au XIX, avec quelques vues comparatives pour le reste de l'Espagne et le Roussillon*, a «L'abolition de la «féodalité» dans le monde occidental», 2 vols., tom II, París, 1971, pàgs. 745 a 756, pàgs. 747 i 748.

b) *Evolució de la renda real dels drets senyorials. (Quadre IV)*

El creixement manifestat després del 1775 resulta molt inferior al que va experimentar la casa de Medinaceli per aquests mateixos anys, és a dir entre 1775 i 1784.¹⁰⁴ L'augment, tant en termes reals com nominals, que des del 1775 fins al 1789 experimentà l'ingrés de Jonqueres fou lent i irregular. El 1790 i 1791 hi hagué un gran descens d'aquest, seguit per una forta puja el 1792. Puja que en termes monetaris es va perllongar fins al 1796, però que en la seva acceptió real representava una interrupció. Va aparèixer a l'any següent, 1793, una gran davallada.

El 1797 es manifesta un augment alt i de curta duració. La renda senyorial de Jonqueres seguí en aquest any el mateix comportament que el 1792. És a dir, que la puja del 1797 es va mantenir en termes monetaris fins al 1801, mentre que en el real la caiguda es manifestava amb celeritat i ja el 1799.

Després del 1802 els drets senyorials del monestir davallaren des de tots els punts de mira.

La percepció dels drets senyorials de Jonqueres palesa una evolució temporal força irregular si es compara amb la de la casa de Medinaceli.¹⁰⁵ En les oscil·lacions de Jonqueres hi pot tenir un paper considerable la irregularitat de la renda d'Alcoltge que en no ser arrendada a preu fix, depenia en bona part del rendiment anual de les herbes (Gràfic I).

Les oscil·lacions que palesa la corba de Jonqueres respecte a la de Medinaceli, també poden ser explicades per la diferent composició de productes agrícoles en què es basaren les rendes de les dues institucions. Una bona part dels drets senyorials de Jonqueres depenia de l'oli de Mallorca; la puja del 1792 fou

104. CAMINAL, CANALES, SOLÀ, TORRAS, *Ob. cit.*, pàg. 56.

105. La comparació entre la renda senyorial de la casa de Medinaceli i del convent de Jonqueres no pot ser feta més que parcialment. En primer lloc, en l'estudi de les rendes del convent no he emprat l'índex dels preus de blat de Cervera; en segon lloc, i per haver utilitzat els preus agrícoles que dona Vilar fins el 1805, la comparació només ha estat feta pel període comprès entre el 1770 i el 1805. Tot i això cal recordar que són precisament aquests anys en els quals la desvirtuació dels valors nominals és major degut a la inflació apareguda en els últims anys del segle XVIII.

protagonitzada en gran part per aquell arrendament, el qual, signat al segon semestre de l'any, responia a l'augment del preu de l'oli que havia començat a ser vigent en aquella mateixa data. Però tampoc no s'ha de sobrevalorar el paper de l'oli mallorquí; la punta que figura en el gràfic el 1797 vingué determinada per l'arrendament de Sant Esteve d'En Bas, establert en un moment de baixa de la cotització del blat, cosa que sembla contradictòria, és a dir, com si aquest contracte hagués estat fet en una data que encara regissin els alts preus del 1796 i no s'hagués manifestat encara la baixa cotització d'aquell any. En tot cas l'ingrés senyorial de Jonqueres reflecteix una major elasticitat que el de la casa de Medinaceli. Les corbes de la gràfica del convent palesen la intensitat de les oscil·lacions que, per altra part, resulten d'una duració efímera.

El molí

Fou aquesta una de les primeres propietats concedides al monestir de Jonqueres formant part del patrimoni fundacional. Era situat fora les muralles de la ciutat, prop el fort Pius, aproximadament on avui es troba el pont de Marina.

Jonqueres no era l'únic propietari del molí, sinó que compartia el seu dret amb el monestir de Pedralbes, per la qual cosa tant les rendes com les despeses ocasionades per causa de reparacions, així com l'adquisició de moles i eines necessàries es repartien a mitges entre els dos convents.

Les vicissituds a què estigué sotmesa la renda del molí foren vàries, i al llarg del segle el comportament de Jonqueres evolucionà cap a posicions més rígides, per tal d'assolir majors ingressos.

El primer contratemps que va afectar al molí fou la seva destrucció en el setge que patí Barcelona el 1697. Més endavant, el 10 d'agost del 1713, és a dir, 15 dies després d'iniciat un nou setge contra la ciutat, la molinera va recollir tots els estris i els duqué al convent, i l'edifici va ser destruït novament: «casal, canalias, bassa, y rech de aquella patiren gran dany y ruïna y per son reparo y refecció se gasta molt gran suma». No va tornar a ser posat en servei fins el juny del 1715.¹⁰⁶

106. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 357.

El monestir no solament es veié perjudicat per la despesa feta en la reparació d'aquell establiment, sinó també perquè en tractar-se d'una finca que depenia del producte de la terra, el contracte d'arrendament comportava l'obligació de perdonar el preu de la pensió anual en cas de guerra, pesta o esterilitat total. Per tant, la guerra representà per a Jonquieres, com per a molts propietaris agrícoles, no sols la destrucció de la finca, sinó, a més, la pèrdua de bona part de la renda.

Un altre motiu pel qual el propietari havia de renunciar al preu de l'arrendament era en cas de sequera total. Sembla que aquesta no fou mai tan greu com per a deixar de cobrar la totalitat de l'arrendament, almenys en el segle XVIII. Però sí que foren freqüents les falles temporals en el corrent de l'aigua que originaren pèrdues econòmiques que eren compartides pel convent, el qual rebaixava l'import de l'arrendament a raó d'un tant per dia en atur.¹⁰⁷

Aquesta impossibilitat de moldre durant períodes més o menys llargs fou cosa freqüent, però no sempre fou per causes estrictament naturals, sinó més aviat polítiques. Carrera Pujal esmenta la competència entre els arrendataris dels molins reials i els dels particulars que existia l'any 1723 i que es reproduí en diferents ocasions. La Intendència, influenciada pels arrendataris dels molins reials, cercava atreure les moltures cap els seus establiments, infligint greus perjudicis als moliners particulars.¹⁰⁸ Jonquieres, complint la clàusula del seu contracte, l'any 1740 va rebaixar la quantitat de 166'13'4 lliures per la prohibició feta per la superintendència general de moldre durant 205 dies, a raó de 9'3 sous per dia.¹⁰⁹ El 1744, un manament de l'intendent obligava tots els veïns de Barcelona a moldre el blat en els molins reials. Fins aleshores aquesta obligació només afectava als forners i semolers de la ciutat, però no als particulars. L'Ajuntament, secundat per l'Audiència, va apellar al Consell i poc després una reial provisió anul·lava l'edicte. Però, a la pràctica, del 1743 al 1744 els molins

107. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 379 (Jonquieres).

108. CARRERA PUJAL, Jaime: *Ob. cit.*, vol. III, Barcelona, 1946, pàgs. 392-393.

109. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 379 (Jonquieres).

particulars alimentats amb aigües del Besòs o de la Sèquia Comtal romangueren inactius.¹¹⁰

A partir d'aleshores els contractes d'arrendament dels molins de particulars es degueren endurir, o almenys així succeí en el cas de Jonqueres. En el nou contracte firmat el 1745 el convent no compartiria més les pèrdues produïdes per manques d'aigua, que ja començaven a sovintejar i no per causes pròpiament naturals.

Els efectes d'aquesta renúncia els va patir el fill de l'anterior arrendatari del 1745 pocs anys més tard. Des del 22 de juny fins l'11 de novembre del 1752, per causa de la gran sequera, el marquès de la Mina va manar que no es fessin moltures en molins de particulars. L'arrendatari del molí, Carbonell, va demanar a les dues comunitats propietàries rebaixa del preu per quatre mesos d'inactivitat forçada i, «*por ser este caso igual al de un asedio*». El moliner deia que havia deixat de moldre 1.250 quarteres de blat i que a 3 sous la quartera el perjudici resultant era de 189 lliures, i demanava que aquesta quantitat li fos rebaixada del preu de l'arrendament. Enfront la negativa del monestir el moliner inicià el plet, dipositant prèviament el preu de l'arrendament a les dependències d'un notari. El jutge va fallar a favor de Jonqueres.¹¹¹

Aquest procediment consistent a prohibir moldre en els molins de particulars, per tal d'afavorir els arrendataris dels establiments reials, degué ser emprat en altres ocasions al llarg del segle. En els arrendaments firmats per Jonqueres el 1775 i el 1781 es tornava a esmentar que el preu no seria rebaixat, «en cas que los ministros reals per alguna causa pública privassen lo curs de la aygua al mateix molí». Per aquells anys, és a dir entre el 1778 i el 1781, es construïren nous conductes per portar més aigua del Besòs.¹¹²

L'escassetat d'aigua, sempre que no arribés a paraitzar totalment el funcionament del molí, no perjudicava excessivament

110. CARRERA PUJAL, Jaime: *Ob. cit.*, vol. III (Barcelona, 1946), p. 406.

111. A.C.A., Monacas, Hisenda, lligall gran 379 (Jonqueres).

112. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 375 (Jonqueres).

el moliner, ja que aquest encaria més el preu de la quartera molta. En última instància els realment perjudicats per la disminució del cabal d'aigua eren els clients.¹¹³

Sembla que després del 1770 el molí Carbonell fou sovint arrendat per homes que no eren d'aquest ofici: un comerciant l'any 1769, un brodador el 1781. El 1792 va torna a ser arrendat per un moliner, Jaume Gibert, a qui succeí el seu fill Francesc. La família Gibert fou encarregada del molí des del 1792 fins al 1829, com a mínim. Alguns anys més tard desaparegué la primitiva funció del molí i es transformà en establiment industrial, ja que el 1852 el trobem convertit en fàbrica de paper.¹¹⁴

El moviment de l'arrendament (Quadre V)

A grans trets té similitud amb el de la renda senyorial del monestir, especialment en els primers anys de la sèrie, fins 1730.¹¹⁵ També en el cas del molí és palesa la gran puja de l'arrendament posterior a la Guerra de Successió, entre el 1715 i el 1724. El 1727 el preu va davallar tornant a situar-se als nivells de la pre-guerra.¹¹⁶

Però si la renda senyorial pujà ininterrompudament des del 1730 fins al 1803, l'arrendament del molí experimentà en aquells 73 anys grans oscil·lacions. En primer lloc, des del 1727 fins al 1751 l'ingrés va caure i romangué a nivells de pre-guerra. El 1751 els va depassar i a partir d'aleshores i fins el 1769 el creixement esdevingué molt intens. En el contracte signat el 1769 la puja

113. CARRERA PUJAL, Jaime: *Ob. cit.*, vol. III, Barcelona, 1946, pàg. 410.

114. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 375 (Jonquieres). Monacals, Universitat, lligalls 29 i 33.

115. Hagués estat més idònia la comparació de la renda de Carbonell amb la d'alguna finca rústega, però, en primer lloc, dispo de poques dades d'arrendaments en diner de finques rústegues; en segon lloc, perquè durant bona part del segle XVIII l'evolució dels arrendaments senyorials poden servir de referència per veure l'evolució de la renda agrària.

116. Les dades sobre la quantia dels arrendaments procedeixen dels comptes dels administradors. D'aquí en endavant deixaré de referir-me constantment a la font.

A.C.A., Monacals, Universitat, vols. 359, 357. Monacals, Hisenda, lligall gran 379 (Jonquieres). Monacals, Hisenda, lligall gran 375 (Jonquieres). Monacals, Universitat, volums 362, 367.

s'interrompia sobtadament, i el 1775 i fins el 1807 una forta tirada cap amunt tornava a fer pujar l'import nominal de l'arrendament.

Els anys de la Guerra del Francès comportaren la paralització del funcionament del molí. El següent contracte, vigent el 1810 i el 1811 seguí mantenint-se baix, però dels anys 1812 al 1820 l'arrendament arribà a un dels seus punts més alts. Una nova caiguda aparegué entre el 1820 i el 1828, i l'any següent es manifestava un nou augment.

Mentre que en la renda senyorial de Jonquieres el creixement monetari fou ininterromput entre els anys 1730 i 1804, en el del molí apareix algun parèntesi que ve a alterar la tònica ascendent, així els del 1769 al 1775 i del 1787 al 1791.

Potser la característica més palpable en el moviment dels ingressos del molí és la intensitat amb què es manifesten les alces i baixes, potser en part determinada per les variacions meteorològiques aparegudes al final del període anterior i que podrien influir en el preu fixat en el següent contracte. Aquestes oscil·lacions degueren ser intrínseques a aquesta espècie d'establiments.

Així sembla dependre's de l'observació de l'evolució dels preus d'un molí que els Agustins d'Igualada tenien a Odena. Els arrendaments d'aquest molí, segurament paperer, són més alts que no els de Jonquieres, però aquest últim registra uns índexs de creixement majors; amb tot, el moviment que tenen els dos establiments és el mateix, almenys en els pocs períodes en què m'ha estat possible establir una comparació.¹¹⁷

117. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 14 (Agustins).

1776-80 = 100			1775-80 = 100		
<i>Anys</i>	<i>ÒDNA (lliures)</i>	<i>Index</i>	<i>Anys</i>	<i>CARBONELL (lliures)</i>	<i>Index</i>
1772-76	537'10	76	1772-75	276'6	80
1776-80	700	100	1775-78	343,16	100
...			...		
1791-95	750	107	1792-97	490	142
1795-1800	800	114	1797-1802	600	174
...			...		
1816-20	1.150	164	1812-20	690	201

La coincidència en l'evolució dels dos arrendaments i la diferència d'aquesta amb el dels arrendaments de les finques rústegues i urbanes fa pensar en un comportament totalment oposat entre els dos. Així, el creixement posterior a la guerra, els arrendaments del 1812 i el 1816, respectivament, se situa en franca contraposició al moviment dels arrendaments de les finques, i per descomptat, del dels drets senyorials.¹¹⁸

A part del pagament en diner, el moliner era sotmès a altres prestacions, principalment la de moldre el gra que les dues comunitats propietàries necessitessin pel seu consum. El 1802, la quantitat s'evaluà en 200 quarteres anuals de blat, que el moliner havia de moldre de franc. El motiu que portava a les propietàries a avaluar la quantitat de gra era que, reduïda la comunitat de Jonqueres, la clàusula de moldre el blat suficient per al consum esdevenia una càrrega insignificant. Donat que no preveien l'augment del nombre de monges, l'única manera de rehabilitar la clàusula i donar-li un significat econòmic fou el fixar una quantitat mínima de gra per la moltura gratuïta. El 1817 l'arrendatari era alliberat de l'obligació de moldre, pagant, a canvi, 40 lliures més per any.¹¹⁹ L'antiga clàusula de reminiscències medievals era transformada, modernitzada, però no eliminada.

118. Vegi's apartat sobre el moviment de la renda senyorial de Jonqueres.

119. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 375 (Jonqueres).

Canvis en el plantejament de l'explotació del molí

L'augment de l'arrendament del molí no es manifesta tan sols en la puja del preu, sinó també en altres pactes que reflecteixen una disminució de la participació del convent en els diferents riscos de l'explotació. Ja he dit abans que en un principi els convents propietaris, Jonqueres i Pedralbes, participaren en els perjudicis que patia l'arrendatari per falles en el corrent d'aigua, i com les disposicions de l'intendent per a protegir els molins reials produí pèrdues al moliner, les quals foren en part compensades per l'abonament d'un tant per dia d'atur. Tot això es va interrompre el 1745, quan les dues comunitats propietàries deixaren d'estar a falles d'aigua.

Més endavant les dues comunitats van concretar bé quines eren les reparacions que estaven disposades a pagar, excloent-ne algunes que abans corrien a càrrec seu. Així, en el contracte del 1770 es deia que no compartirien

«gastos alguns qu'es pujan oferir en aquell, ni per rompuda de resclosa ni del rech condal, ni de excusa general, que anualment se acostuma a fer, menos en lo cas de siti o invasió de enemichs o de peste, y no més; emperò ofereixen dits monestirs fer a llurs propis gastos las obras que en dit temps se oferiran haverse de fer en lo casal de aquell, y provehir de molas quant sia menester fins posadas devant del casal; no emperò ferlas picar ni assentar.»¹²⁰

En el contracte firmat el 1778 tampoc no volien córrer amb cap despesa «per rahó dels nous conductos que se fan per las ayguas del Besòs.¹²¹ És a dir, sembla que fins i tot acabaren per no participar en les millores importants i que eren necessàries per al funcionament del molí, millores que es podrien considerar de llarg termini.

El 1817, i com a conseqüència de la recent experiència de la lluita contra els francesos, es va suprimir la clàusula que protegia l'arrendatari en cas de pesta o guerra. Per això, sens dubte assessorades per un advocat o notari, introduïren en el contracte una nova fórmula, segons la qual no s'arrendava el molí, sinó que tan sols se cedia el dret de moldre. Per tant, en no ser arren-

120. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 375 (Jonqueres).

121. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 375 (Jonqueres).

dament sinó solament cessió d'un dret, ni per guerra, ni per pesta, o per cap altra calamitat, se li faria cap més rebaixa o esmena de preu. D'aquesta manera les dues comunitats propietàries esquitllaren definitivament compartir qualsevol risc, ni que fos de tipus catastròfic, cosa a què estaven obligades per tot contracte d'arrendament i que van eludir.¹²²

Finalment, el 1824, de les obres que fins aleshores encara pagaven íntegrament les dues comunitats, a partir d'aquell any només en pagarien la meitat, i el moliner es faria càrrec de l'altre meitat.¹²³

Com es veu, l'augment dels arrendaments no es manifestava tan sols en el preu metàl·lic, sinó en l'augment de la responsabilitat econòmica de l'arrendatari, el qual havia d'esmerçar cada cop més capital en la conservació i reparació del molí.

No m'ha estat possible de trobar referències sobre el funcionament econòmic de molins de propietat de laics, però crec que els administradors de les monges actuaren amb una mentalitat ben capitalista, és a dir, responen plenament a les oportunitats ofertes pels nous temps. Penso que degué ser freqüent l'aparició d'aquella clàusula esmentada introduïda per Jonquieres en l'arrendament del 1817, en virtut de la qual es transformava l'arrendament en cessió de drets. Aquesta evolució es produí quan, amb la guerra del 1808-1814, es va veure que les antigues fórmules jurídiques no solament tenien un valor purament estètic, sinó que també podien tenir vigència en un moment donat.

122. A partir del Dret romà era inherent al contracte d'arrendament la remissió de la pensió anual per motiu de la pèrdua total dels fruits o utilitats de la finca arrendada, sempre que fos per causes insòlites, com pesta o guerra. Aquesta clàusula només era implícita en el contracte d'arrendament i no en el de cessió de drets.

El jurista Jaume de Càncer, autor d'un tractat de notaria, descriu un cas pel qual es veu la importància d'emprar determinada fórmula jurídica aparentment inòcua per al no avesat. El 1599 l'arrendatari d'un peatge es va trobar amb el fet que degut a una epidèmia no havia tret cap benefici durant sis mesos i demanava rebaixa de l'arrendament. Càncer decidí que, en conèixer l'arrendatari l'existència de l'epidèmia en el moment del contracte d'arrendament es podia considerar aquell com una cessió d'usdefruit, i, per tant, sense dret a remissió de la pensió. *CANCERII, Jacobi: Variarum resolutionum iuris universalis caesarei pontificii et municipales Principatus Cathaloniae. Pars Tercia (Lugduni 1626), Cap. XV, núm. 135.*

123. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 375 (Jonquieres).

La inversió en finques : origen dels capitals esmerçats

**L'antic interès per la propietat immoble i vies
per a la seva adquisició**

A partir del 1725-1730 es pot detectar un gran corrent en la compra de finques per part d'ordes religiosos mendicants, que tenien els seus convents als centres urbans i, concretament, a la ciutat de Barcelona. Per diferents vies, i amb diners de diverses procedències, molts convents incrementaren considerablement el total de les seves propietats.

Però molt abans del segle XVIII els antics i més rics monestirs portaven segles acumulant en les seves mans grans extensions. En algun cas, la gran propietat no venia determinada per concessions de reis o nobles, sinó que era el producte d'una pacient tasca de generacions. Això és el que va succeir a la cartoixa de Montalegre, a Tiana.

El monestir, que a Catalunya podria ser considerat com a gran propietari, era una institució reclosa i amb poca participació en els esdeveniments socials i polítics del país. Potser degut a això, i al seu aristocràtic distanciament, poques vegades es veié afavorit per devots generosos i no he trobat que, per exemple, cap

finca de les que tenien fos donada a títol de fundació ni de cap altre; totes elles apareixen comprades o bé obtingudes per permutes.

L'activitat de Montalegre va ésser ben discreta, però sense el ressò de la que tingué Poblet, Santes Creus o Montserrat, el seu poder econòmic era considerable. La major part de les seves propietats es concentrava al voltant del monestir i de l'anomenada Conreria, a Tiana, i s'estenia, al nord, pels termes de Martorelles i Sant Fost de Capcentelles; a l'est, per Santa Perpètua de la Moguda i, al sud, per Badalona. És a dir, que en una àrea relativament reduïda tenia 473 hectàrees, el 1835, i una extensió superior, abans de finals del XVIII, època en què donaren terres a rabassa morta i degut a això no es feren constar en els documents procedents de l'aparell desamortitzador.¹²⁴

El valor econòmic que representava aquesta extensió queda reduït si es considera que el 50 per cent era bosc i el 7 per cent erm i que, per tant, conreu, vinya i horta ocupaven el 47 per cent de la finca, és a dir, unes 234 hectàrees. Tot i això, no s'ha de creure que el bosc no tingués rendabilitat econòmica, ben al contrari, la seva explotació per fusta i llenya era molt profitosa.¹²⁵

La formació d'aquesta gran propietat es manifesta com l'obra pacient de segles. A poc a poc, el monestir anà comprant terres al seu voltant i la seva hisenda s'estengué com una taca d'oli partint de tres nuclis; el de Tiana, amb Sant Fost i Martorelles; el de la Quadra Moguda, amb el mas Cabanyes; i el de Badalona.

Les 166 hectàrees del nucli de Tiana, al voltant del monestir, foren comprades els anys 1415-1417, 1422, 1434, 1500, 1534, 1726, 1735, 1738, 1771, 1775, 1800 i 1801. Les 250 hectàrees de la Qua-

124. A.H.P.B., *Manual de Venta de Bienes Nacional, Protocolos de Manuel Clavillart*, 28-XI-1843, 2-II-1844, 12-II-1844, 20-II-1844, 4-VII-1844, 24-XII-1844, 9-XII-1845, 25-III-1844 i 30-IV-1844.

A.H.C.B., Fons Patrimonial, Secc. VII, lligall 8, lletra E.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 785 (varis).

125. La finca que Sant Jeroni de la Murtra tenia a Santa Coloma rendia una mitja anual de 6.000 lliures entre els anys del 1798 i 1802. Aquesta xifra estava integrada en primer lloc, en un 37 per cent, per la venda de fusta i llenya, i, en segon lloc, en un 26 per cent, per la collita de la vinya.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 283 (Jerònims).

dra Moguda i mas Cabanyes els anys 1434, 1493, 1559 i 1681, i les 58 hectàrees de Badalona els anys 1467 i 1614. Altres amortitzacions de les que desconec el lloc, es feren els anys 1432, 1606, 1718 i 1754.¹²⁶

La història d'alguna d'aquestes compres palesa un gran interès i la clara intenció del monestir cap a la consecució d'una gran hisenda unitària i aplegada. L'adquisició del Mas Ram, a Badalona, va ser feta en subhasta pública motivada pel deute de pensions atrassades d'un censalista del monestir; el censal havia estat fet per un capital de 1.000 lliures. A la subhasta, celebrada l'any 1467, hi va assistir un comerciant de Barcelona que *«en poder del propio notario firmó admisión de buena fe a favor del monasterio»*.

L'any 1500, els Cartoixans cediren el delme, censos, domini directe i altres drets que gravaven un mas i, a canvi, el propietari d'aquest cedia una gran extensió prop del monestir. L'any 1559, Montalegre tornava a fer una permuta de terres per engrandir la finca de la Moguda.¹²⁷

La possibilitat d'obtenir petits camps també formava part de l'objectiu de la cartoixa i així ho féu el 1681. Les adquisicions d'aquest any poden servir d'exemple de com s'endeutava un pagès en el segle XVII.

L'origen d'aquest endeutament es remunta més enllà del 1649, any en què les finques que tenia Joan Pau Bruguera a Santa Perpètua de la Moguda i a Montmeló es varen vendre a Miquel Joan Granollach, de Barcelona. Anys després Bruguera reclamava a la vídua Granollach per aquella adquisició dient «no ésser ben venuda per la lesió ultra dimidiam». S'arriba a una concòrdia per la qual dita senyora pagava a Pere Bruguera 300 lliures i li cedia dues peces de terra, una de 15 quarteres i una altra de 5 quarteres, i que eren de la finca subhastada.

El 1675 Pere Bruguera necessitava diners i demanava un censal de 120 lliures amb pensió anual de 6 lliures a la comu-

126. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 225 (Cartoixos).

127. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 225 (Cartoixos).

nitat de preveres de la parròquia de Santa Perpètua de la Moguda,

«...pro emendo frumentum ad alendum me, uxorem meam, et familiam meam, et ad seminandum terras meas; quod frumentum defficit me, eo quia hoc amdo ante collectam grandinavit in dicta parochia Santa Perpètua de Moguda.»

El censal es garantia amb les dues peces de terra obtingudes amb la concòrdia amb Granollach. Però els mals temps no acabaven encara i el 1681 els Bruguera, pare i fill, venien els dos camps per lluir el censal, pagar les 16 lliures de pensions degudes i, novament,

«...pro emendo tuctum et alios granos pro seminando terras hereditatis nostra in presenti anno: et pro expeditione aliquorum negotiorum nobis de presenti valde ocurrentium necessaria am habemus pecunia quantitatem infrascriptam...»

Els dos camps eren d'alou del monestir i al costat de les seves propietats, pel que aquest els va comprar utilitzant el dret de fadiga.¹²⁸

El mateix any de 1681 Montalegre aprofità una altra oportunitat per engrandir el seu domini, i comprà a un pagès, endeutat per qüestió d'uns censals amb el monestir de Sant Jeroni de la Murtra, el Mas Cabanyes, prop de Santa Perpètua.¹²⁹

La gran extensió que a finals del segle XVIII tenia la cartoixa i que es podria avaluar en unes 500 ha. era fruit de la constància en l'objectiu d'assolir una gran hisenda que encerclés el cenobi. Dues qüestions més podrien plantejar-se de la gestió de Montalegre: en primer lloc, el poc apreci vers els drets senyorials que eren supeditats a la propietat alodial, com es veu per l'operació realitzada l'any 1500. En segon lloc, les escasses transaccions entre el 1559 i el 1681 i que podria ser interpretat com un reflex de la depressió econòmica, de la «crisi del segle XVII».

128. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 224 (Cartoixos). Còpies de les escriptures fetes per Josep Puig i Bossom, notari de Barcelona, a 24-X-1675 i per Jacint Borràs, notari de Barcelona, a 16-VII-1681).

129. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 224 (Cartoixos).

Molt sovint es considera que el camí pel qual els eclesiàstics obtingueren llurs finques no fou la compra sinó la donació graciosa d'un devot. En la manca de dispendi que això representava s'hi ha vist la causa d'una pretesa manca de zel en l'administració d'aquests béns.

Certament, alguna vegada una persona devota donava en vida les seves propietats a un convent, però aquestes donacions tenien molt d'interessades i sovint no resultaven gens barates per al beneficiari. L'exemple del Mas Gomis, a Gràcia, indica quina era la contrapartida d'una d'aquestes cessions.

El 1659, Josep Gomis donava al col·legi dels Dominics de Barcelona la seva propietat «per la devoció diu tenia a la religió de St. Domingo». A canvi el col·legi li donaria 200 lliures a l'any fins a la seva mort i després es donarien 100 lliures anuals a la seva muller. Amb la desaparició del matrimoni els Dominics havien de pagar a una filla 50 lliures anuals fins que es casés i en cas de fer-ho 200 lliures com a dot. Els pagaments es farien per terces anticipades i de manera que «si una tersa aconseguia altra tersa puga dit Gomis pèndrer dita heretat». A més d'això hi havien lliuraments de vi i blat, i Josep Gomis volia que se li construís una capella a la mateixa finca on seria enterrat i on diàriament se li resaria una missa amb absoluta.

A la mort de Gomis, produïda a l'abril del 1663, el col·legi havia pagat en concepte de pensions 900 lliures, essent el valor total de la finca de 4.000 lliures. Desconec el que es va pagar a la vídua i a la filla, però sembla evident que la cessió no resultà, ni de bon tros, gratuïta.¹³⁰

El 1606, els Jerònims de la Murtra van rebre d'una devota la Torre Ribera a Santa Coloma de Gramenet, donant-li el monestir 4 quarteres de blat, i 1 carga de vi al mes a part d'altres coses. La senyora morí el 1617, però el plet que seguí amb els hereus no es resolgué fins el 1624.¹³¹

130. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 471 (Varis).

131. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 3.834.

Tot i que aquest tipus de cessions eren considerades com a donacions de devots, el fet era que estaven subjectes a càrregues considerables. Més avantatjoses resultaven les donacions estipulades en testament i fetes en fundació per al rés de misses, però no he trobat cap gran propietat cedida d'aquesta manera i penso que això succeï poques vegades; les més freqüents eren les fundacions pietoses dotades amb petits camps o cases.

Una actuació bastant tèrbola tingueren els Mercedaris de Barcelona. Una vella i debilitada senyora de 86 anys era assistida, dia i nit, per tres mercedaris que tenien com a missió no menys important controlar que la benefactora no canviés el testament a última hora, per la qual cosa no la deixaven mai «...y dormían en la pieza de ésta y la conducían con sus brazos al servicio». Altres detalls no menys esperpèntics es troben en les relacions del plet que des del 1806 fins al 1816 els hereus seguiren contra el convent. El tribunal de l'Audiència de Barcelona que jutjà l'apel·lació tenia els seus dubtes sobre la legalitat amb què es comportà el convent, però amb tot aquest obtingué la possessió d'una finca al Prat.¹³²

Com es veu, aquestes donacions podien arribar a resultar molt cares quan, a més dels pagaments a què s'obligava durant la vida del devot, el convent havia de sostenir un plet de bastants anys amb els hereus. Es pot dir que sovint la clerecia acabà pagant, d'una manera o altra, molta part del valor real del que se li donava.

Els fons privats dels conventuals

La propietat agrícola era considerada com un mitjà de vida per a les comunitats propietàries. En el segle XVIII, la finca que ofería possibilitats era menada i enriquida en les seves instal·lacions, plantada de vinya, dotada de regadiu, etc., segons les seves característiques. En general, es pot dir que la gestió rutinària

132. A.C.A., Plets Civils, núm. 1.806. Reial Audiència, Reg. 1.379, pàg. 107 i ss..

no s'acostumava a fer, a no ser que la terra fos de qualitat molt dolenta, on no es preveia que la inversió produís cap guany.

El corrent inversor augmentà molt en els moments de major increment de la renda agrícola i, especialment, a la segona meitat de segle, però no es pot considerar que això fos iniciat aleshores ja que, per a moltes institucions, la millora feta a les finques era quelcom relativament freqüent abans del segle XVIII.

El 1652 el virrei de Catalunya va fer prendre la plata de les esglésies de Barcelona per poder socórrer les necessitats de la població, degut al setge i a la pesta. La plata fou dipositada a la Taula de la ciutat i va ser retornada als propietaris el 1658 i 1659. El convent de Carmelites calçats de la Rambla, un cop coneguda aquesta notícia, va escoltar la proposta del prior de vendre la plata dels ornaments i esmerçar els diners a plantar vinya a la finca de Cabrera i lluir-la de les càrregues que la gravaven; si bé la proposta del prior no arribà a complir-se és interessant el fet que es plantegés la idea. Més endavant, el 1708, dos frares van pagar de llur diner la plantada. Això fou bastant freqüent en el monestir de Sant Jeroni de la Murtra durant el segle XVII.¹³³

Els membres de la comunitat dels Agustins que tenien diners podien treure'n un rendiment a base de col·locar-los a les hisendes que aquella tenia. Entre el 1677 i el 1760 aquests inversors rebien pel seu préstec un interès igual al que donaven els censals, si bé de vegades es fixaven rèdits més alts. Per plantar de vinya la finca de Tiana un frare agustí es comprometia a donar durant set anys 100 lliures anuals, i, a partir del vuitè any, i fins el dotzè, 50 lliures. Durant aquests 12 anys es beneficiaria del rendiment de la finca que més endavant quedaria íntegrament per al convent. Aquest conveni, fet entre el frare i la seva comunitat l'any 1694, serví de base per als que es feren amb els pagesos que van plantar les finques de Tiana i Sant Pere de Ribes, els anys 1705 i 1732, respectivament.¹³⁴

133. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 14. Monacals, Hisenda, lligall gran 498 (Varis).

134. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 627.

El 1709, tres frares carmelites donaven capitals per a plantar vinya, obtenint-ne un major guany que en el cas esmentat, ja que aquests tenien l'usdefruit de la collita durant tota la vida.¹³⁵

El 1737, el secretari del bisbe d'Orense, antic profès del convent de Barcelona, va donar 2.000 lliures per a reparar una finca que els Agustins tenien a les Corts, i a canvi rebé una renda vitalícia del 3 per cent anual, és a dir, igual a la dels censals castellans però inferior a l'interès del 5 per cent que encara, i fins el 1750, regia a Catalunya.

El bisbe d'Orense, fra Agustín de Eura, cap el 1760, va donar 2.000 lliures, «*a fin de esmercio en parte tuta y segura y sus réditos y seguros aplicarlos a la obra de la iglesia*». Es tractava del nou convent que s'estava edificant al carrer de l'Hospital. Bona part dels diners anaren per la millora de les finques.¹³⁶ Més endavant es veurà amb detall com sovint aquests préstecs eren fets amb una doble finalitat; per una part, la renda vitalícia que reportava l'interès anual i, per altra, l'obligació d'aplicar aquesta per al rés de sufragis un cop mort el donant.

Despres del 1775 molts convents tingueren un gran interès a invertir. Per aquests anys es feren obres importants i es milloraren moltes finques. Aquesta activitat no tenia per causa col·locar un excedent de diner, o la reinversió d'un alts beneficis; ben al contrari, el que s'invertia era el diner dels propis frares. A molts convents es palesa una certa agressivitat per a captar aquests diners. Els priors feien freqüents crides i, com a incentiu per animar als indecisos, es reglamentava la concessió de rèdits més substanciosos.

El 1774, els Carmelites feien obres en el seu convent i en una reunió capitular es va determinar que el rèdit dels capitals deixats no romandria fix sinó que augmentaria amb l'edat del donant: fins els 40 anys seria del 3 per cent anual, és a dir com un censal; dels 40 als 50 anys donaria el 4 per cent, i a partir dels 50 anys, el 5 per cent. Aquest progressiu augment de

135. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 14.

136. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 627.

la renda a mida que hom envellia podia haver constituït un irresistible al·licient per als qui tinguessin algun estalvi.¹³⁷

Els Agustins resolgueren el mateix a l'any 1776; si abans es pagava el mateix interès que el dels censals, el 3 per cent, a partir d'aquest any es pagaria també el 4 i el 5 per cent anual, segons l'edat del donant. En una relació dels Agustins que varen deixar diners a llur convent entre el 1776 i el 1808, i que cita 28 noms, consta que el destí dels capitals fou el següent:¹³⁸

Obres per finques urbanes	5.549 lliures (29%)	
Compra de finques urbanes	150 »	
Préstec en censals	1.600 »	
Vals reials	840 »	
Obres del convent	4.180 »	
Despeses sumptuàries	1.150 »	
Obres per a finques rústiques	500	} 5.545 (29%)
Obres per a dotar-les de regadiu	2.645	
Plantada de vinya	700	
Obres per a la finca de Sant Pere de Ribes	1.700	
TOTAL	19.014 lliures	

Pel que sembla, la captació de diners fou molt positiva i el seu destí va ser [en un 80 per cent] la millora de les finques o les obres del nou convent. Cal remarcar els pocs diners deixats a censal, cosa lògica si es pensa que la política del convent era la d'invertir en llurs propis béns. Encara fou inferior la quantitat esmerçada en la compra de finques, tot i que hi havia el precedent que amb part dels fons d'origen privat s'havia comprat una finca a Tiana el 1709. L'import total d'aquella transacció fou de 3.300 lliures de les quals 1.424, és a dir gairebé la meitat, havien estat donades per dos frares, als quals s'havia de retornar 924 lliures amb les pròximes redempcions de censals, i les 300 lliures restants quedaven subjectes al rèdit del 5 per cent, és a dir la pensió d'un censal abans del 1750.¹³⁹ Però a finals de segle el convent

137. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 14.

138. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 485 (Varis).

139. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 627.

preferia posar en plena explotació les finques que ja tenia abans de fer noves adquisicions.

Les fundacions d'aniversaris i misses

Moltes persones que disposaven d'algun diner desitjaven que els fossin resades misses, no tant sols en els dies posteriors a la seva mort, sinó indefinidament, sense que l'oblit dels parents i el temps poguessin interrompre els precis i sufragis. Per això aquests devots constituïren fundacions per al rés d'aquests oficis.¹⁴⁰ les quals eren dotades amb un capital que redituava el mateix interès que els censals, és a dir, un 5 per cent abans del 1750 i un 3 per cent després d'aquesta data. Amb l'import d'aquest rèdit es calculaven els aniversaris i misses corresponents. L'estipendi de les misses resades va anar augmentant al llarg del segle XVIII, passant de 4 a 5 sous per missa durant la primera meitat de segle i fixant-se a 7'6 sous (una pesseta) durant la segona meitat del XVIII i primer terç del segle XIX.¹⁴¹

Cal considerar que tot rector, comunitat religiosa, o capellà administrador d'una fundació, tenia l'obligació i la greu responsabilitat moral de fer redituar el capital fundacional, ja que d'aquest rendiment depenia la celebració dels oficis. Mentre el capital reditués les misses eren escrupolosament resades. Les visites fetes als convents pels provincials dels diferents ordes religiosos, i les que feren els bisbes a les diferents parròquies de la seva diòcesi, sembla que foren molt minucioses a l'hora de controlar, per mitjà de llibres, el rés de les misses i, possiblement, en moltes ocasions aquest fou el principal objectiu de la visita.

140. Sobre les motivacions dels fidels per a instituir fundacions es pot consultar el treball —que tracta el tema ben superficialment— de VIGUERIE, Jean de: *Les fondations et la foi du peuple chrétien. Les fondations de messes en Anjou au XVII et XVIII siècle*, a «Revue Historique», núm. 520, X-XII, París, 1976, pàgs. 289 a 320.

141. Preu de les misses resades: Any del 1679 a 1696: 4 sous. Any 1758: 8 sous (missa cantada ?) Any 1819: 7'6 sous. Any 1828: 7'6 sous. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20. Fons parroquial, caixa 47. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 31.

Els diners de les fundacions no podien ser esmerçats en coses no rendibles, ni tant sols per al pagament de deutes o per a solucionar un problema econòmic apremiant. En aquest cas el capital deuria ser retornat amb urgència i de diner lliure. Si això no era possible, el capellà, o la congregació, havia de recórrer a la dispensa del papa. Fou aquest el cas ocorregut el 1799 als monjos del monestir de la Vall d'Hebron:

«...Esta comunitat havia consumit algs. capitals, forçada de la necessitat i que estos tenia la comunitat obligació de retornarlos de diner lliures i sobrant; y com assò se considera per imposible atesas las pocas rentas de la comunitat. Per tant que se havia pensat recórrer a sa Santedat, pera que dispensàs dita obligació y permetès que dits capitals de aquí en avant se fixàs en una part de aquell capital de 28 mil lliuras, que lo Sr. Dn. Joseph Milà de la Roca donà de las terras que la comunitat li acensa...»¹⁴²

Quan aquests capitals deixessin de redituar, o no donessin cap benefici —cosa que podria passar per prescripció d'un censal, deteriorament de la finca deixada com a capital, impagament de cens, etc.—, el capellà o la comunitat afectats demanaven al bisbe de la diòcesi, o bé al superior general de l'orde, la disminució de les misses resades o bé la seva supressió total. Un de tants exemples podria ser el de les monges de Jonquieres que, el 1808, cobraven 2.272 lliures procedents de la celebració de 101 aniversaris i de 6.988 misses resades al llarg de l'any. Els diners rebuts eren el producte dels censals creats i dels censos que pagaven cases i terres donades en emfiteusi. En arribar al 1819 tot aquell capital havia quedat reduït a 895 lliures, per la qual cosa van demanar al bisbe de Barcelona que reduís en un cert nombre l'obligació de celebrar tants oficis.¹⁴³

La clerecia disposava d'unes entrades considerables, de les quals, però, no podia desprendre-se'n per resoldre les seves dificultats econòmiques, o per augmentar el seu consum, sinó que havien de ser forçosament invertides per assolir un rendiment mínim del 3 per cent. El destí de les dotacions fundacionals fou variable; el més còmode, i durant molt de temps el més segur, fou el préstec a censal.

142. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 289 (12-II-1799).

143. A.C.A., Monacas, Universitat, lligall 31.

a) Els censals

Es sabut que la clerecia catalana tingué un paper primordial com a concedidora de censals, és difícil, però, mesurar aquest amb exactitud. Parlar d'aquesta funció de prestadora no és l'objecte d'aquest estudi; tot i així, cal referir-se forçosament als censals en tractar de qualsevulla de les activitats econòmiques del sector eclesiàstic.

Contràriament al que es podria pensar els convents no eren partidaris de tenir els seus capitals inactius a la Taula de la ciutat o a qualsevol altre arxiu on es dipositaven diners. Sant Jeroni de la Murtra ho deia clarament a començaments del segle XVII, i, diverses vegades va treure diners de la Taula per deixar-los a censal.¹⁴⁴ Fou degut a aquesta activitat que l'estament eclesiàstic s'oposa a que la reducció de l'interès dels censals, imposada el 1705 a Castella, es fes extensiva a la Corona d'Aragó, cosa que esdevingué el 1750. Un dels arguments que es varen utilitzar per evitar aquell còp fou el del perjudici ocasionat a les ànimes dels fundadors dels aniversaris en minvar el rés dels sufragis, degut al fet que es basaven en l'interès del capital fundacional.

Un altre motiu no menys important era que les rendes d'aquests censals constituïen una considerable font d'ingressos per a moltes institucions religioses. En efecte, la reducció de les pensions dels censals del 5 al 3 per cent, imposada per la pragmàtica del 1750, retallà de forma espectacular el que per a molts convents era un essencial mitjà de subsistència.

El cobrament de les pensions dels censals representava per a Jonqueres el 10 per cent dels seus ingressos periòdics per a després del 1760, mentre que per períodes anteriors havia estat de l'ordre del 20 al 30 per cent. Per al monestir de la Vall d'Hebron, el producte conjunt de censos i censals per al quinquenni del 1757 al 1761 representava el 39 per cent del total i per al quinquenni del 1829 al 1833 el percentatge fou del 30. Per als Agus-

144. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 3.834.

tins calçats el producte dels censals era d'un 27 per cent per als anys del 1794 al 1978, davallant a un 21 per cent de l'ingrés anual entre el 1814 i el 1818.¹⁴⁵ Si per dates posteriors al 1750 les pensions dels censals deixats als Agustins i als Jerònims de la Vall d'Hebron els proporcionava al voltant d'una quarta part dels seus mitjans de vida, ¿quin degué ser el percentatge abans d'aquell any? No tinc elements per a calcular-ho, però si es considera l'exemple de Jonqueres la resposta és que, per a aquests convents, la funció dels rèdits dels censals era primordial.

La disminució de capitals destinats a censals degué ser la reacció de la burgesia i la noblesa vers el decret del 1750. Però l'atorgació de censals, si bé degué minvar, no s'interrompé i, possiblement, la vigència d'aquesta institució fos deguda als capitals procedents de les fundacions pietoses, els quals seguiren invertint-se en aquests préstecs. Després del 1750 el censal esdevingué una activitat monopolitzada pel clergat, degut a la comoditat que representava per als administradors de les fundacions seguir col·locant els diners en censals, mentre que els «lliures» eren invertits en altres llocs on donaven major interès.

Joan Mercader i Riba diu que, com a mínim, la meitat dels censals atorgats pel monestir de Poblet el 1814 procedien de fundacions pietoses, i de l'altra meitat un bon nombre no resulta clar si n'eren.¹⁴⁶ En el cas del monestir de Jonqueres he comprovat que, com a mínim, el 75 per cent dels censals vigents havien estat fets amb diners de fundacions.¹⁴⁷ No dispo de cap dada sobre el tema per al convent dels Agustins, però resulta difícil creure que lliuressin gaires cabals per a censals ja que, com s'ha vist, la congregació estimulava als seus propis membres que deixessin diners per a la millora de les seves finques, en les quals, fins i tot, hi esmerçaven els de les fundacions.

145. Vegi's l'apartat corresponent a *L'evolució de la composició de la renda (de Jonqueres) al llarg del segle XVIII*. També, *La renda anual del convent dels Agustins calçats, i Els diferents apartats que composaven les entrades i sortides del monestir (de la Vall d'Hebron)*.

146. MERCADER RIBA, Joan: *Incidències polític-socials damunt la propietat monacal catalana en el primer terç del segle XIX*, a «I Col·loqui d'Història del Monaquisme Català», Santes Creus, 1967, pàgs. 178 a 209, pàg. 184.

147. A.C.A., Monacals, Universitat, lligalls 1, 2, 30 i 39.

La solució de la clerecia davant la disminució de les seves rendes va ésser un major interès en l'explotació de propietats rústegues i urbanes. En algun cas, com Jonqueres a la seva finca del Prat, el monestir assumí per alguns anys el paper d'autèntic empresari agrícola. I és que la clerecia lliurava una part dels capitals cedits pels fidels al mercat del censal, però amb els cabals propis seguia el mateix comportament que els laics, és a dir, desviar-los cap a profits més alts.

b) La compra i millora de finques.

Influència del decret del 1750

La rebaixa de l'interès dels censals feta el 1750 fou un cop previst per molts convents els quals feia temps havien començat a retreure cabals dels préstecs. Però ja uns quants anys abans de l'aparició del decret l'interès dels censals experimentava variacions.

En data de 15 de març del 1741 els Agustins calçats de Barcelona reflexionaven sobre l'ús que havien de donar a 5.000 lliures procedents de lluïcions de censals: «*Como a más de correr por cierto la rebaja de los censales y lo sea también el riesgo de todo resmerso por lo difícil de las cobranzas según enseña la experiencia*». Resolgueren gastar les 5.000 lliures, i tot el que anés venint de futurs lluïsmes fins arribar a la xifra de 15.300 lliures, per a comprar una finca a la Travessera de les Corts, «*con el seguro de quede su arriendo y fruto oy se saca y sacará el convento algo más del tres por ciento según varias visuras se han hecho por diferentes expertos*».¹⁴⁸ Uns deu anys abans de la promulgació de la cèdula els Agustins preveïen la rebaixa dels censals com a cosa imminent.

Vers el 1740, els diners començaven a dirigir-se cap a llocs més profitosos que el censal, potser perquè el comprador de censals ben informat ja especulava amb aquella situació d'inte-

148. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 627.

rinitat. El 1743, una noble, Victòria de Foxà i Catà, prenia 4.200 lliures de Sant Jeroni de la Murtra a un rèdit del 4 per cent anual.¹⁴⁹ L'adquisició d'una finca a la Travessera de les Corts que els Agustins varen decidir comprar el març del 1741, va ser pagada amb diners de censals que el convent havia rebut, pagant un rèdit del 5 per cent. Més endavant, en oferir-se'ls diners al 4 per cent, redimiren amb aquest diner més barat els censals presos al 5 per cent.¹⁵⁰

No tots els convents foren tan previsors com els Agustins. Als Carmelites els sorprengué el decret: «Se ha ocasionat imponderable dany al estat eclesiàstic y se tem lo pitjor. *Deus miseratur nostri*». L'alarma del bon frare era excessiva i dos anys més tard tenien diners per a reparar l'església, «no obstant que patí la rebaixa dels censals feta per lo rey en lo any 1750 y així mateix lo defalc dels arbitres del vi que no ajudavan poc a est convent».¹⁵¹

Poc abans de l'aparició del decret, els Agustins entraven de ple en la inversió de finques:

*«supuesto la real rebaxa de los censos redimibles del cinco a tres por ciento y parecer de mayor utilidad emplear porción de dinero existente de pnte. en el arca del convento en plantar varios terrenos y yermos que el convento posee en laazienda del lugar de Tiana para viña, que no emplear dicho dinero a censos redimibles. Todos los pp. convinieron a ello.»*¹⁵²

La declaració del frare fa veure com la rebaixa dels rèdits dels censals tingué un paper decisiu en el canvi de la política inversora dels convents, els quals a partir d'aleshores canalitzaren tots els seus cabals en la millora de les seves propietats.

Sant Jeroni de la Murtra cercava un major guany que el minso 3 per cent que donaven els préstecs. A la segona meitat de segle feia importants obres a les seves finques per a la recerca d'aigua, cosa que li permetria arrendar les terres a un alt preu. També volia augmentar el nombre de les seves propietats i per això quan deixava un censal ho feia amb recança. El 1786

149. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 498 (Varis).

150. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 627.

151. A.C.A., Monacals, Universitat volum 14.

152. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 627.

en vengué un «ab pacte de que si la comunitat ha de menester diners per comprar casas o terras hage de donar a lluir 4.000 lliuras avisant dos mesos antes». No resulta arriscat relacionar aquesta ambició a millorar i adquirir finques amb les contínues invitacions que entre el 1750 i el 1762 feia el monestir als seus censitaris perquè lluïssin els censals, tot i enllaminint-los amb rebaixes de les pensions retardades per un equivalent a la meitat del deute. Des del 1760 al 1776 es feren tres insinuacions al duc de Híjar perquè redimís un censal de 1.000 lliures.¹⁵³

El llibre de resolucions dels Trinitaris calçats, en data de 15 de gener del 1754, incloïa la següent anotació:

«...como hallándose la Rda. Comunidad con unas 1.500 libras en el archivo libres a la comunidad y con la oferta de algunas limosnas que algunos devotos habian ofrecido (compadecidos de la disminución de la renta del convento por la reducción del 5 al 3 por cien de los censales) si el convento emprendía edificar una casa en el parage donde está la establia y enjabonador para así resarcir algún tanto la renda disminuida.»

I així es féu.¹⁵⁴

Els convents no sols retragueren diners del préstec, sinó que acudiren a demanar-ne per tal d'invertir-los en les seves propietats. El 1751, Sant Jeroni de la Murtra precisava diners per a lluir un censal de 14.000 lliures que havien demanat per a comprar una finca. També Sant Felip Neri havia demanat dos censals, el 1789, per un valor total de 13.000 lliures per a adquirir i reparar finques urbanes.¹⁵⁵

Sovint els diners de les fundacions pietoses anaven també cap a aquells objectius. Els exemples són nombrosos i algun d'ells testimonia un enginios maridatge entre la fe religiosa i el desig d'un guany material.

El 1819, els Carmelites calçats gastaren 1.000 lliures, de la fundació de l'aniversari d'un novici del convent, en l'anomenat Canal de la Infanta que regava les terres de la finca de l'Hospi-

153. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 498 (Varis).

154. A.C.A., Monacas, Hisenda, lligall gran 485 (Varis).

155. A.C.A., Monacas, Hisenda, lligall gran 498 (Varis).
Monacals, Hisenda, lligall gran 257 (Sant Felip Neri).

talet. El dia 21 de maig el prior i cinc religiosos anaren a la cerimònia d'inaguració de les obres convidats pel capità general i la junta del dit canal. Els Carmelites tenien un gran interès en la seva propietat de l'Hospitalet que cultivaven ells mateixos sense tenir-hi masovers; el mateix any van engrandir la finca amb la compra de dos camps.¹⁵⁶

L'any 1828, el rector de Parets demanava permís al bisbe de Barcelona per a gastar 425 lliures de la seva propietat per a construir una mina i convertir en regadiu un camp de la rectoria de 3 quarteres i mitja de secà. Però el capellà veia una nova possibilitat per al seu capital i proposava al bisbe:

«cargar al curato la obligación de la celebración de ocho aniversarios anuales con sacerdote, la limosna de 1'10 libras cada uno, y dos misas rezadas anuales, limosna de 7'6 sueldos cada una, que corresponderá a la referida suma de 425 libras, las que prestará el recurrente para verificar el expresado regadío, con la condición de no empezar dicha celebración hasta seguida la muerte del suplicante, a favor del cual y sus obligaciones quiere sirva dicha celebración.»

Aquest exemple palesa la possibilitat que existissin fundacions administrades pel propi fundador abans de la seva mort, fundador que gaudiria en vida de la renda del seu capital.

Un dels testimonis que el capellà presentà per informar sobre la seva petició era el minador d'Alella, el qual deia que ja havia començat a fer l'obra, en la qual hi havia gastades més de les 425 lliures. Manifestava també que el rendiment del camp seria de 22 lliures a l'any en comptes de les 15 que donava fins aleshores. El bisbe de Barcelona va donar el seu permís: els rectors que succeïssin el capellà de Parets quedarien obligats a celebrar vuit aniversaris i dues misses resades.

En arribar el 1882 la utilitat de la mina havia finit. Després de molts anys en què la finca havia estat administrada per la hisenda pública com a bé de l'Estat, l'hort havia deixat de ser-ho en inutilitzar-se la mina. El rector de Parets demanava al

156. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 27.

bisbe que li fos anul·lada la celebració, o bé que les misses poguessin passar a ser les segones dels dies feriatos.¹⁵⁷

Els capitals de les fundacions s'esmerçaren a plantar vinyes, com féu el rector de Salomó, poblet pertanyent al Tarragonès però de la diòcesi de Barcelona. En 1791 el capellà informava el bisbe que el seu predecessor havia deixat uns diners perquè un cop acomplertes les seves voluntats es fundessin aniversaris; la petició que feia era que se li donés facultat perquè amb aquell capital es plantessin 2.500 ceps en un tros de terra que no donava fruit. Amb el rendiment d'aquella vinya celebraria les misses. El rector, prevenint les possibles objeccions, completava la seva demanda tot dient que, quan al cap de 50 o 60 anys la vinya morís, perquè els nous rectors no es veiessin perjudicats en haver de celebrar misses sense haver-hi cap renda, ell proposava com a solució dipositar 3 lliures anuals a descomptar del rendiment de la vinya. Al cap de tretze anys resultaria la quantitat de 39 lliures, que era el capital dels aniversaris i que podria tornar a ser invertit de nou.¹⁵⁸

El 29 de maig del 1792 els monjos de Sant Benet de Bages, en reunió capitular, acordaren demanar permís a l'abat de Montserrat per a despendre 400 lliures per a plantar una vinya. Els diners els havia donat un devot que volia un sermó anual el dia de Sant Valentí, patró del poble de Navarcles. El donant deixava al monestir la llibertat d'invertir els diners com li semblés i que la renda anual quedés per l'abat, mentre que al predicador se li pagués un dobló. La comunitat veia que *«este capital empleado en plantar viña sin duda produciría más que dado a censo al quitar, y mucho más si se planta en la heredad de casa»*. L'abat de Montserrat va donar el permís.¹⁵⁹

El 26 de febrer del 1796 els Mercedaris de Barcelona demanaven al seu provincial resident a Pamplona, poder emprar els fons de les fundacions de misses i aniversaris per reedificar tres cases ruïnoses. Ja anteriorment, l'any 1760, els Mercedaris

158. A.D.B., Fons Parroquial, caixa 47.

159. A.D.B., Fons Parroquial, caixa 56.

160. A.M.M. (Fons casa Guitart), Monestir de Sant Benet de Bages, «Libro de consejo» (1757-1798) (B I b 22), pàg. 132 (21-V-1792).

havien comprat dues cases al carrer Ample, cantonada al d'Escudillers, amb diner procedent d'aniversaris i misses.¹⁶⁰

També els Agustins empraren aquests capitals per millorar les seves propietats. Les reparacions realitzades a les seves cases del carrer de Sant Pau i de l'Hospital valorades en 50.000 lliures, foren pagades en part amb diners de causes pies, per valor de 16.000 lliures. Les obres foren fetes entre 1762 i 1771, i, en algun cas, varen ésser reedificacions del que ells consideraven «casuchas».

El Agustins utilitzaren diners de fundacions per a comprar finques. Les de Sant Pere de Ribes, Tiana i l'Hospitalet van ser pagades en més de les dues terceres parts amb capitals d'aquestes fundacions.¹⁶¹

La compra de béns i les inversions fetes amb aquests capitals podia plantejar problemes ètics com els que tingué un frare agustí per les despeses fetes a la finca de Tiana: ¿les celebracions es farien segons el 3 per cent dels capitals deixats o bé segons els productes anuals de l'heretat?¹⁶² Però el problema greu per aquests convents es presentà el 1806 quan hagueren de demostrar als encarregats de realitzar la venda d'una setena part de les finques de l'Església que les seves propietats no havien estat comprades amb diners de fundacions, ja que les finques subjectes a càrregues espirituals serien les primeres a veure's afectades per la venda. En un altre punt comentaré com els Agustins aconseguiren esquitllar el zel del comissionat de la venda fent declaracions fragmentàries que ocultaven la realitat, i manifestant que havien estat comprades amb «*dinero libre del convento sin ninguna carga espiritual*».¹⁶³

La publicació de la Reial Cèdula del 1799, que permetia redimir els capitals de censos i censals amb vals reials va constituir

160. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 2.737.

161. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 666. Vegi's també l'apartat sobre *les inversions dels Agustins* (a les finques de Sant Pere de Ribes i Tiana).

162. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 666, Apèndix 1.

163. A.C.A., Hisenda, lligall 752.

un nou atac contra els interessos dels eclesiàstics. Aquesta cèdula venia a sancionar l'encert de la política de molts convents en desviar les seves inversions dels censals després del 1750; però tot i això fou un cop dur, sobretot per a les institucions que havien tingut un comportament rutinari i desfasat.

CAPÍTOL II

**PRODUCCIÓ, RENDIMENTS
I TÈCNICA AGRÍCOLA**

El conreu dels grans

1) La finca de Barcelona-Gràcia, del monestir de Jonqueres

Fou comprada el 1671 al comte de Robres per 450 lliures. El nucli de la propietat tenia unes 28 mujades (14 ha.) i es trobava fora les muralles de la ciutat, entre el que avui són els carrers de Consell de Cent i la Diagonal, doncs la part del Passeig de Gràcia compresa entre aquests dos carrers va ser feta amb terrenys de la finca.¹

La hisenda també tenia cinc peces de terra situades a la part inferior del poble de Gràcia, les quals eren d'un total de 6 mujades. L'extensió més gran eren les 4 mujades immediates al Torrent de l'Olla, en el carrer Goya que encara a començaments d'aquest segle es deia de Jonqueres, en record de l'antiga institució propietària.

Un plànol d'aquesta heretat, corresponent al segle XVIII, es troba reproduït en el *Llibre de Recanació* de les finques del Pla de Barcelona de l'any 1730,² on hi consten les següents mesures:

1. Vegi's l'apartat sobre l'acensament i urbanització en la construcció del passeig de Gràcia.

2. A.H.C.B., Sala Cadastre, «Llibre de recanació de terres». Any 1730.

- Casa i gleva . . . 27 mujades i mitja, distribuïdes com segueix:
 De 1.ª qualitat, 4 mujades i mitja.
 De 2.ª qualitat, 11 mujades i mitja.
 De 3.ª qualitat, 11 mujades i mitja.
- Una peça 1 quartera i mitja, de 2.ª qualitat.
- Una peça 1 quartera, de 2.ª qualitat.

Hi havia altres camps dels quals no he pogut localitzar el plànol; un d'ells tenia dues mujades de segona qualitat, un altre era de dues quarteres i tres quartans de segona i tercera qualitat, i una altra peça de terra al costat del Torrent de l'Olla.

En el conjunt de la finca la qualitat de la terra era la següent: 14 mujades de segona qualitat, 11 i ½ de tercera i 4 i ½ de primera. Hi havia a més 4 mujades, 2 quarteres i 3 quartans que no apareixen classificats. La propietat tenia en total 34 mujades, 4 quarteres i 3 quartans, cosa que venia a representar unes 17'23 hectàrees.

Segons una acta d'arrendament, signada el 1786, la finca era considerada com d'un total de 34 mujades,³ és a dir, 16'64 ha., mentre que segons una relació dels béns del convent feta pel procurador l'any 1805 tenia 36 mujades, 12 quarteres i 9 picotins, el que representava 19'37 ha.⁴ Aquestes discrepàncies entre dues canacions fetes a diferents moments són freqüents en aquesta època i sovint, com en aquest cas, no són atribuïbles a noves compres.

La meitat de la finca era de secà i l'altra meitat tenia la facultat de poder-se regar durant una hora diària de les aigües del rec comtal, d'on sortia un canal que arribava al convent de Jesús i a la propietat de Jonqueres, a més d'altres dotze finques. Totes elles podien ser regades entre una hora i una hora i mitja al dia, excepte el convent de Jesús que ho podia fer durant vuit hores.⁵

3. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 375 (Jonqueres).

4. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 33.

5. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall petit 15.

La major part de les terres de Jonquieres eren dedicades al conreu dels grans i, d'ençà el 1848, que el convent va pagar una plantada, quatre mujades es dedicaven a la vinya.⁶ L'any 1799, una mujada de terra va ser arrendada a un rajoler que hi va construir un forn per a fer rajoles.⁷

Són poques les dades que informin de la manera com fou explotada aquesta finca. Sembla ser que el control del monestir no era tan estricte com en el cas de la torre del Prat, cosa que fins a cert punt resulta natural, ja que la comunitat no feia cap despesa en el conreu d'aquella finca de Gràcia i el masover gaudia d'una major independència que el seu company del Prat. Fins l'any 1728 va ésser arrendada en diner a un pagès propietari del mateix terme que disposava de certa fortuna, tal com ho demostra el seu testament i altres documents de la família.⁸ Del 1729 fins al 1780 la torre de Jesús va ser donada a parts de fruits, cosa que fa possible de saber quina fou la producció anual i el seu rendiment.

Distribució de conreus (quadres VI i IX)

La producció de cereals i llegums era molt inferior a la de la finca del Prat. Com a producte predominant hi havia l'ordi, que normalment donava entre el 50 i el 60 per cent del total dels cereals. Les altres collites eren el blat i el mestall, i, en unes quantitats molt petites i en anys esparsos s'hi collia la civada, el fajol i el mill.

Entre els llegums, el conreu dominant eren les faves que venien a ser del 10 al 20 per cent de la producció total de grans. A partir del 1748 i en alguns anys isolats s'hi collien veces, mongetes, cigrons, fesols i lleties.

Sembla que una bona part del terme de Gràcia no tenia gaires condicions per a donar una bona producció de blat. Tant

6. Vegi's l'apartat sobre *el valor de la plantada de vinya*.

7. A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 20-VI-1799, pàg. 245.

8. A.H.P.B., Joan Guiu (Manual testaments, 1661-1698), 3-IX-1679, pàg. 177. 17-VII-1696, pàg. 331. Pau Mollar, 20-VI-1723, pàg. 373. Apèndixs 16, 17, 18 i 19.

a la propietat de Jonqueres com a la de Sant Felip Neri la collita primordial era l'ordi.⁹ La finca de Jonqueres, de millor qualitat, donava un percentatge important de blat i una mica de mestall, mentre que a la de Sant Felip Neri la producció de forment desapareixeria després del 1736. La producció de llegums fou menys important a la finca de Jonqueres que a la de Sant Felip Neri; possiblement això fos indicatiu de la pitjor qualitat d'aquesta a la qual m'he referit, punt que també podria venir avalat per la menor àrea dedicada a la vinya que hi havia a la torre de Jesús. Tot i això, els productes conreats a les dues heretats sovint són els mateixos. La finca de Sant Felip Neri, que en principi em semblava inexplicablement més mal explotada que les que aquest convent tenia a Sants-l'Hospitalet, o a Santa Creu d'Olorde, devia la migradesa de la seva producció a la mala qualitat del terreny. La concordança que s'observa en els diferents productes de les dues torres fa recordar que, en últim terme, era la terra la que imposava les normes de cada explotació.

La vinya

El vi que se'n treia era claret i de poca qualitat; evidentment no s'exportaria mai i seria venut a algun taverner de Barcelona com el més corrent vi de taula.

La collita es repartia a mitges entre la comunitat i el masover, ja que les despeses de plantació havien anat completament a compte de Jonqueres. El 1747, el convent va plantar de vinya una peça situada prop de la Travessera de Gràcia, de quatre mujades d'extensió. El que es va esmerçar en el primer any va ser de 233'6'10 lliures, però els dispendis de conservació de la vinya anaven a mitges, és a dir, reparar les bótes, tancar les vines, comprar fems, fer els colgats, etc.

En alguns moments s'arribarà a obtenir una collita abundosa, però no existeix una relació entre els preus del vi, pro-

9. BADOSA I COLL, Elisa: *El desenvolupament...*

ducció general i producció de la finca. La producció de vi a la torre de Gràcia descriu quatre períodes diferents:

1749 a 1758	Producció mitjana de 71 cargues anuals
1759 a 1763	» » » 39 » »
1764 a 1769	» » » 70 » »
1772 a 1777	» » » 26 » »

A finals de la sèrie la collita decau, així com els altres productes de la finca.

2) La finca del Prat de Llobregat, de Jonquieres

El 1746, el monestir va comprar dues finques al Baix Llobregat, una en el terme del Prat i l'altra a Sant Joan Despí. Ambdues eren propietat de Francesc Salas i Comas, comte de Rocabertí i canonge de la catedral de Toledo. Les dues finques eren gravades amb diversos censals, el major dels quals era de 5.303 lliures a favor de l'hospital de Nostra Senyora dels Angels, de la ciutat de Lleida. L'hospital, en no percebre la pensió anual, va administrar les dues heretats des del 1729 fins al 1746, any que varen ser venudes al convent de Jonquieres pel preu total de 7.500 lliures.¹⁰

La finca del Prat estava repartida en quatre peces de terra, de les quals, la més gran, era el terreny que ocupava la casa i gleba de terra, que tenia un total de 22 mujades, situada al costat de la torre Bossoms, propietat dels Mercedaris de Barcelona, i de la carretera reial a València. El total de la finca era de 51 mujades, 5 quartes i 4 mundines, és a dir, 25'70 hectàrees.¹¹

En adquirir aquestes finques la intenció del monestir era la seva explotació i l'extracció d'un benefici. Ja tot seguit d'haver pres possessió d'elles es van fer les primeres despeses per a la plantada d'arbres —sobretot fruiters—, la qual, del 1746 fins

10. A.H.P.B., Pere Anton Lloses i Oms. 2-VII-1746.

11. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 33.

al 1759, va ésser molt intensa a Sant Joan Despí, finca que, des d'aleshores, tingué el conreu de grans com a producció secundària, mentre que, a l'inrevés, la torre del Prat era orientada cap a la producció de blat i se n'obtenien collites de certa consideració. Com es veu cada una de les finques va ser dirigida, segons les característiques de la terra, cap a un millor profit monetari, i explotades en règim de monocultiu.

En les primeres plantades, fetes els anys 1746 i 1747, no s'especifica el nombre de plançons destinats a cada explotació. Quinze dies abans de prendre'n possessió ja s'havien comprat 150 moreres que costaren 4 sous cadascuna i pel juny del 1747 se'n compraren 109 més a 3'10 sous unitat: és a dir entre el mes de juny del 1746 i el de setembre del 1747 s'havien esmerçat en la plantada de moreres 51 lliures.¹²

D'ençà del 1747 és possible diferenciar les quantitats destinades a cada una de les propietats. En el cas de la torre del Prat el 1747 es van plantar 177 moreres que representaren 60'4'10 lliures.¹³ El 1748 es plantaren 40 àlbers amb una despesa de 24'8 lliures, que junt amb petits treballs pujaria tot plegat a les 34'6 lliures.

Quant a la plantada de vinya no es registra en els comptes cap sortida de diners per a aquesta finalitat. La collita era molt migrada i de qualitat dolenta, qualificada generalment com a «vi grech». Els comptes donen petites despeses sobre reparació i adquisició dels estris del celler.

El primer contracte d'arrendament firmat per Jonquieres data del 2 de juliol del 1746, no sé si a favor del mateix masover que abans la menava o bé d'un altre pagès. Les particions que s'establien eren d'una quarta part de blat i les dues novenes parts dels altres grans.¹⁴

12. Al llarg del segle es plantaren àlbers i moreres, i al 1756, 2.000 salzes. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 362.

13. La quantitat fou distribuïda així: Plançons: 35'8. 16 jornals de plantar: 5'16'6. 18 jornals dallar empall: 5'8. Fems: 6'13'4. Ports plançons: 2. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 362.

14. A.H.P.B., Pere Anton Lloses i Oms, 2-VII-1746.

El control del procurador del convent sobre aquesta finca va ser constant, cosa que no s'observa que passés amb la torre de Gràcia. El 1747 i 1748, el procurador va fer-hi diferents viatges d'inspecció. En arribar el 1751, es va decidir de fer un nou plantejament per la seva explotació i en la qual el monestir hi participaria en la despesa anual del conreu. Aquesta nova etapa s'inicià amb la firma d'un contracte d'arrendament que establia la partició a meitat de fruits, participant el monestir en la meitat de les despeses anuals del conreu. Almenys en teoria, aquesta partició era el sostre màxim que podia assolir aquell contracte de societat, que era com molts juristes qualificaven la parceria. Propietari i pagès es repartien les despeses i el benefici, si bé no és difícil suposar que el parcer es trobaria a la pràctica en una situació desfavorable respecte a la del propietari, i que la seva inversió esdevindria molt major que no la d'aquell.

Segons aquest contracte de mitgeria, el posseïdor de la finca pagava la meitat de l'import de la sembra, tots els fems, i la meitat de les despeses de segar i batre en forma de jornals en diner pagats als jornalers, mentre que el masover els faria la vida, és a dir pagaria la seva alimentació. El propietari posava també els animals de conreu, dos o quatre bous, encarregant-se el masover d'alimentar-los.¹⁵ Degut a aquestes despeses el procurador va portar una acurada comptabilitat i control de tot el que s'esmerçà al Prat, comptabilitat que molt sovint ve avalada amb la conservació dels rebuts d'aquelles operacions agrícoles.¹⁶

Distribució de conreus (quadres VII i IX)

Gairebé la totalitat del benefici procedia de la collita de grans, sobretot el blat que donava entre el 75 i el 90 per cent

15. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 362.

Vegis l'apartat dedicat a la *mitgeria* (cont. d'arrendament).

16. La comptabilitat agrícola ve inclosa dins de la general que periòdicament lliurava el procurador a la comunitat. A.C.A., Monacals, Universitat, volums 355, 357, 358, 359, 363, 365 i 367. Monacals, Hisenda, lligall gran 379.

Les dades dels rebuts es corresponen amb les dels comptes dels procuradors. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligalls petits 15, 22 i 28.

D'aquí en endavant en parlar d'aquests comptes no em referiré més a la font.

de la producció. Pel nombre de quarteres collides seguien en importància les faves i, després, la civada.

Els llegums entre 1758 i 1765 donaven al voltant del 28 o 30 per cent del total dels grans, davallant entre 1765 i 1781 a un 20 per cent, i d'ençà del 1782 només fou del 10 per cent. En aquest últim període la civada i l'ordi varen guanyar terreny a la producció de llegums, representada gairebé totalment per les faves i els favolins.

El conreu de les faves es trobava molt estès arreu de les diferents comarques barcelonines. Aquests llegums tingueren un paper primordial per a l'alimentació del pagès i dels treballadors en general.¹⁷ És possible que com aliment de la gent pobre no fos substituït fins a mitjan segle XIX amb la difusió de la patata. La freqüència amb què les faves apareixien entre els conreus de les finques bladeres vindria justificada per ser un aliment de baix preu i relativament nutritiu, essent un substitutiu del pa per a la població més pobra.¹⁸

La proporció de les diferents collites de la finca del Prat té una gran similitud amb la que el convent de Sant Felip Neri tenia a Sants-l'Hospitalet. El forment ocupava allí el 75 per cent dels cereals i els llegums una quarta part del total dels grans. L'ordi tenia un paper molt menys important a la torre del Prat que a la de Sants-l'Hospitalet.¹⁹

Altres conreus secundaris foren el vi i el cànem. El vi no va superar mai les 20 cargues. Més important pel seu valor era el cànem, però la part que arribava al monestir era molt petita,

17. CODINA, Jaume: *L'alimentació humana a l'Hospitalet del Llobregat durant el segle XVII*, a «Estudios Históricos y documentos de los archivos de protocolos», vol. V, Barcelona, 1974, pàgs. 286 i 287.

18. La difusió d'un aliment d'inferior qualitat entre la gent pobra, en perjudici del blat, podia ser una causa de l'augment de la desnutrició. Amb la difusió de la patata, algunes regions de França exportaren més blat, descendint el consum de pa i augmentant el d'aquell aliment més barat.

En el Nord de França l'aliment dels pobres era l'estès conreu de la civada, mentre que a Catalunya, com a molts llocs d'Itàlia, ho foren les faves.

MORINEAU, Michel: *La pomme de terre au XVII siècle*, a «Annales E.S.C.» XIXII, París, 1970, pàg. 1.178.

CATTINI, M.: *In Emilia Orientale: mezzadria cinquecentesca e mezzadria settecentesca. Continuità o frattura?* a «Quaderni Storicci», núm. 39, Ancona, 1978, pàg. 870-871.

19. BADOSA I COLL, Elisa: *El desenvolupament...*, pàgs. 200 i ss.

per la qual cosa, tot i el seu alt preu, el rendiment monetari no fou mai gaire alt. En els millors anys se'n treien unes 50 o 60 lliures.

La producció de les heretats de Barcelona-Gràcia i del Prat

En examinar el moviment temporal de la producció de les finques de Gràcia i el Prat he cregut convenient afegir la que la Vall d'Hebron tenia a Vallirana, la qual ofereix una llarga sèrie de dades sobre collites des del 1762 al 1834, amb algunes interrupcions. Tot i que els anys d'aquesta sèrie no es corresponen totalment amb els de Gràcia, o el Prat, la comparació d'aquestes dues finques amb la de Vallirana pot fer més complet aquest examen (Quadre VIII).

La descripció de les característiques i evolució de l'explotació de Vallirana està inclosa en un altre apartat, ja que l'estudi d'aquesta finca resulta interessant des de molts angles i no és pas el més important el de la producció de grans. He cregut millor no abstreure l'estudi d'aquesta finca del de les altres que posseïa el monestir de la Vall d'Hebron, perquè totes elles responien a un plantejament semblant.²⁰

La producció de grans oscil·la segons un ritme marcat per uns períodes cíclics de duració variable, entre els cinc i els deu anys, i que, en el cas de les finques estudiades aquí, resulta molt irregular. En algun cas la curta duració d'un cicle ve determinada per les limitacions de la comptabilitat; he considerat convenient forçar la utilització d'aquests anys en la composició d'un cicle per tal de poder establir comparacions. Així per exemple ho he fet amb els períodes de 1762-63 a 1766-67 de la torre de Vallirana.

Cal considerar que la comparació sobre els ritmes de producció de tres finques situades en termes diferents i amb dades

20. Vegi's l'apartat sobre la finca de Vallirana. *Els problemes d'una terra pobra*.

sobre períodes distints resulta arriscada. Amb tot, crec que és possible deduir uns quants punts.

La producció de cereals

S'observa una davallada ininterrompuda en el cas de la finca de Gràcia, excepte durant els anys del 1752 al 1760, en què pot considerar-se que es manté el nivell de la collita precedent. El procés d'aquesta decadència és suau i entre el primer i l'últim cicle la minva ha estat lleu. La finca que Sant Felip Neri tenia a Gràcia també palesava aquest retrocés existent entre el primer cicle i l'últim (1725-1726/1735-1736 i 1755-1756/1760-1761).²¹

TORRE DE GRÀCIA

Anys		Nombre quarteres	Índex Producció
1737-1738	1742-1743	432	117
1742-1743	1746-1747	376	101
1746-1747	1751-1752	384	104
1751-1752	1759-1760	392	106
1759-1760	1767-1768	369	100
1767-1768	1775-1776	359	97

TORRE DEL PRAT

Anys		Nombre quarteres	Índex Producció
1752-1753	1757-1758	293	89
1757-1758	1761-1762	240	73
1761-1762	1768-1769	327	100
1768-1769	1774-1775	299	91
.....			
1780-1781	1787-1788	294	89
1787-1788	1793-1794	244	74

21. BADOSA I COLL, Elisa: *El desenvolupament...*, pàgs. 189-190.

TORRE DE VALLIRANA

Anys		Nombre quarteres	Index Producció
1762-1763	1766-1767	149	100
.....			
1770-1771	1776-1777	136	91
1776-1777	1781-1782	136	91
1781-1782	1787-1788	129	86
.....			
1795-1796	1801-1802	120	80
1801-1802	1806-1807	148	99
.....			
1823-1824	1831-1832	102	68

Però el que per Gràcia no em resultava estrany, a causa de l'esmentat punt de referència, ho constatava també a la finca que Jonqueres tenia al Prat, en un terme on la producció de blats era de les altes de Barcelona, i en la que el convent participava en les despeses del conreu, per la qual cosa era de suposar que tindria un especial interès en el seu rendiment. La finca del Prat corroborava el que succeïa a la de Gràcia, és a dir la disminució de la producció després del 1768-1769.

En intentar fer la comparació de la torre del Prat amb una altra de característiques similars, la de Sants-l'Hospitalet, de Sant Felip Neri, es veia que en els pocs períodes en els que aquella era possible, l'evolució de la finca de Sant Felip Neri i la de Jonqueres eren totalment diferents.²²

La caiguda de la collita de cereals de la finca del Prat es va incrementar a partir del 1787-1788.

Les collites de Vallirana eren molt poc abundants degut a la mala qualitat del terreny. La manca de dades d'èpoques anteriors al 1762 fa que aquesta producció no pugui ser comparada amb la de les finques de Jonqueres, només que en els dos primers períodes; no obstant això, aquests també palesen l'inici

22. BADOSA I COLL, Elisa: *El desenvolupament...*, pàg. 188.

d'una reducció de les collites a partir del 1769-1770. La magnitud d'aquesta davallada serà pràcticament igual a la de Gràcia, o el Prat, però penso que la semblança existent entre els índexs corresponents a cada una de les finques a partir dels anys seixanta és purament casual.

La finca de Vallirana ofereix dades fins ben entrat el segle XIX. Com es veu en observar el gràfic III els efectes de la Guerra del Francès es varen deixar sentir fortament en la producció posterior, corresponent als anys del 1814 al 1820 posterior.

La producció de blat (Quadres VI, VII i VIII)

A les dues finques de Jonqueres, la del Prat i la de Gràcia, l'evolució del blat és semblant a la dels cereals, bé que amb algunes diferències.

En el cas de la del Prat, el 1769 hi ha un augment de la producció, cosa totalment oposada al que succeïa amb la de la resta dels cereals; la davallada del blat no es produirà fins el 1780, com si la reducció observada pels cereals el 1770 es retardés durant 10 anys. Si es considera que la disminució dels cereals posteriors al 1768 és lleugera, es pot creure que és més representativa la trajectòria del blat que la dels cereals. És a dir, que la minva de la producció s'hauria manifestat ja d'una manera clara a la finca del Prat el 1780, si bé deu anys abans ja s'iniciava una paralització en el ritme de creixement.

PRODUCCIÓ DE BLAT

TORRE DE GRÀCIA

<i>Anys</i>		<i>Nombre quarteres</i>	<i>Índex Producció</i>
1737-1738	1742-1743 191	178
1742-1743	1746-1747 152	142
1746-1747	1751-1752 129	120
1751-1752	1759-1760 126	117
1759-1760	1767-1768 107	100
1767-1768	1775-1776 84	78

TORRE DEL PRAT

<i>Anys</i>			<i>Nombre quarteres</i>	<i>Índex Producció</i>
1752-1753	1757-1758	251	119
1757-1758	1761-1762	208	99
1761-1762	1768-1769	210	100
1768-1769	1774-1775	262	124
.....				
1780-1781	1787-1788	205	97
1787-1788	1793-1794	204	97

TORRE DE VALLIRANA

<i>Anys</i>			<i>Nombre quarteres</i>	<i>Índex Producció</i>
1761-1762	1766-1767	72	100
1769-1770	1778-1779	61	84
1778-1779	1787-1788	53	73
.....				
1795-1796	1801-1802	83	115
1801-1802	1806-1807	109	151
.....				
1815-1816	1819-1820	78	108
.....				
1823-1824	1830-1831	69	95

En el cas de Gràcia no es perceben discrepàncies entre el comportament de les collites de cereals i les de blat. En els dos productes la caiguda apareixerà el 1768, coincidint amb la de cereals al Prat.

A la finca de Vallirana els cicles de la producció de blat i els dels cereals són diferents; no obstant això, l'evolució del blat no se sostraurà al que hem establert per als cereals. D'ençà del 1771 una i altra producció minvaren, primer lleugerament per anar intensificant el ritme de la davallada després del 1778 i del 1782, respectivament.

En els últims anys del segle XVII i fins a la guerra del 1808 al 1814, es produeix —tan sols pel blat— una forta recuperació de les collites. Però la guerra degué representar per a Vallirana una gran pèrdua en els nivells de les collites de blat així com en els dels cereals. El punt més baix de la immediata postguerra va ser el 1817, any d'una gran sequera. Després de la interrupció de les dades, imposada pels esdeveniments del Trienni, es veu com la producció inicia una recuperació que aviat superarà els nivells dels anys 1814 al 1820. La pitjor collita d'aquest últim període és la del 1825, pel que sembla inferior a la del 1817.

La producció del llegum (Quadres VI, VII i VIII)

La finca de Gràcia manifesta la persistència dels trets ja esmentats en parlar dels cereals i el blat.

La lleugera disminució observada el 1770 en la producció de cereals del Prat es torna a produir en els llegums, però en realitat la decadència d'aquest conreu s'havia manifestat acusadament en el període del 1762 al 1769, amb una important disminució respecte al període anterior.

Es pot dir que per a la torre del Prat l'arribada dels anys setanta va representar un retrocés dels llegums i els cereals i que en entrar els anys vuitanta també es veuria afectat el blat. Aquest retard de la davallada del forment, ¿podria ser degut a una reducció dels conreus secundaris i a un millor aprofitament de la terra per a l'obtenció de blat, ja que aquest experimenta un augment entre el 1769 i el 1775? Hi ha molts indicis que diuen que no va ser això el que succeí, i que l'augment del blat enfront d'una disminució dels «gran grossers» i llegums no respongué a cap millora real. No es manifestà cap increment en la inversió que féu el monestir en aquests anys, sinó que ben a l'inrevés, les despeses anuals disminuïren sensiblement d'ençà del 1757 pel que pertoca als fems, i aquest era un dels factors que més s'havia d'incrementar en cas de voler augmentar l'àrea del blat i reduir la dels grans secundaris.

A la reducció dels fems utilitzats és pot atribuir el que experimentà el rendiment sembra-collita després del 1764. La disminució de la producció dels llegums és un exemple més de la davallada de la finca del Prat d'ençà dels anys de 1770 i sobretot de 1780.

PRODUCCIÓ DE LLEGUMS

TORRE DE GRÀCIA

<i>Anys</i>		<i>Nombre quarteres</i>	<i>Index Producció</i>
1737-1738	1743-1744	77	111
1743-1744	1752-1753	70	101
1752-1753	1760-1761	53	76
1760-1761	1768-1769	69	100
1768-1769	1777-1778	52	75

TORRE DEL PRAT

<i>Anys</i>		<i>Nombre quarteres</i>	<i>Index Producció</i>
1753-1754	1761-1762	100	151
1761-1762	1768-1769	66	100
1768-1769	1775-1776	64	96
.....			
1779-1780	1787-1788	35	53
1787-1788	1795-1796	30	45

TORRE DE VALLIRANA

<i>Anys</i>		<i>Nombre quarteres</i>	<i>Index Producció</i>
1768-1769	1774-1775	14	100
1774-1775	1780-1781	13	92
1780-1781	1784-1785	18	128
1784-1785	1788-1789	9	64
.....			
1795-1796	1800-1801	8	57
1802-1803	1806-1807	8	57
.....			
1823-1824	1828-1829	10	71
1828-1829	1830-1831	10	71

A Vallirana la producció dels llegums descriu, fins el 1781, una trajectòria semblant a la de les altres dues finques; entre 1781 i 1785 la collita de llegums remuntarà considerablement.

A partir del 1824 i sobretot del 1829 els llegums tornen a tenir un paper relativament important. Aquest augment sembla correspondre a una minva del blat i dels cereals. La disminució d'aquestes dues collites i l'augment dels llegums, ¿podria respondre a una necessitat imposada pel desgast d'una terra de qualitat mediocre? Hi hauria la possibilitat que l'extensió de l'àrea dedicada a llegums hagués estat motivada per l'exhauriment de la terra. Fins el 1807, el blat i els cereals augmenten i els llegums davallen; en canvi, després de la guerra (i concretament del 1817) es produeix una situació inversa, tal com si es manifestés la reacció del masover davant d'uns rendiments decreixents en voler tornar a incrementar la presència dels llegums en la rotació de conreus. Però cap indicatiu concret no permet establir del cert aquesta afirmació.

L'augment dels llegums té el seu punt més alt el 1832, any en què inexplicablement s'arribaren a collir 120 quarteres. La dada corresponent aquest any no ha estat inclosa en el cicle per tal de no desvirtuar-lo amb la presència d'un creixement espectacular del qual en desconec la causa.

Relació entre les collites de les finques i la producció general

L'estudi de les tres finques ve a corroborar el que fou establert per Pierre Vilar, és a dir que els anys posteriors al 1740 i fins el 1770 representen el màxim període d'expansió agrícola.²³ Posteriorment les tres finques manifesten una lleugera davallada que s'accentuarà després del 1780.

Els gràfics II i III assenyalen els anys de les pitjors collites, i cal dir que molts d'ells coincideixen amb els que Vilar dona com a anys dolents.²⁴ El gràfic reflecteix els mals anys de 1747 a 1754, si bé l'any 1752 resultarà per a Gràcia un any de producció extraordinària. A nivell general foren especialment dolentes per a l'agricultura la tardor del 1752 i la primavera del 1753; entre el 26 de novembre del 1752 i l'11 de juny del 1753 hi hagueren 5 rogatives per a demanar pluja, fent-se una nova pre-gària pel març del 1754.²⁵

També es manifesten les males collites entre el 1763 i el 1765, arrencant la caiguda de l'any 1762. Un frare carmelita ens serveix de testimoni:

«Aventse experimentat que havia casi tres mesos que los demàs dels dias plovia, de manera que aquells que havian sembrat especialment en parts fondas, sels podria lo blat, y los que no habian encara sembrat se miraban casi impossibilitats de sembrar pues no era practicable lo entrar per las ditas terras per la impossibilitat de sembrar (lo que era en altrás parts de França, Alemania, etc.) se determina en Barna fer rogatives para que Déu Ntre. Señor se apiadés de nosaltres».

A la tardor del 1766 el mateix frare parla de rogatives per «serenitat», ja que des de l'agost al novembre d'aquell any va ploure intensament.²⁶

23. VILAR, Pierre: *La Catalunya industrial: reflexions sobre una arrancada i sobre un destí*, a «Recerques», núm. 3, Barcelona, 1974, pàgs. 12 i 14.

24. VILAR, Pierre: *Catalunya...*, vol. III, Barcelona, 1966, pàg. 445.

25. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 14.

26. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 14.

L'any 1773, que es considera en general com a dolent, no sembla ser-ho de manera especial per a les propietats estudiades, i sí, en canvi, ho fou el 1774.

Les tres finques manifesten clarament les migrades collites del 1788, la qual cosa fou el detonant que desencadenà els rebomboris del pa, l'hivern del 1789.

Els bons esplets dels anys 1756 a 1758 es reflectiran a la torre del Prat.

Deixant de banda la relació existent entre les collites de les finques i les del Principat, pel que fa a les seves alces i baixes més acusades, hi ha uns quants anys que resulten per a alguna de les torres particularment dolents. Per a les del Prat i de Vallirana en són el 1784 i el 1797. Tan sols per al Prat són de mala producció el 1791 i el 1795, mentre que per a Vallirana en són només el 1778 i el 1780 i, ja en el segle XIX, els 1801, 1804-1805, 1807, 1815, 1817 i 1825.

Si s'adopten els quatre cicles en què Vilar, basant-se en els preus del blat, divideix el segle XVIII, resulta que els índexs dels preus i els de la producció de blat i de cereals de les torres evolucionen de la següent manera:²⁷

<i>Anys</i>	<i>Preu sous quarteres</i>	<i>Índex</i>	<i>GRÀCIA Producció quarteres blat</i>	<i>Índex</i>	<i>PRAT Producció quarteres blat</i>
1762-1741	63,3	100	192	100	
1742-1757	67,9	110,7	141	153	169
1758-1770	84,9	138,4	103	53	217
1771-1789	107,7	175,6	90	46	241

La torre de Gràcia té una evolució totalment contrària a la general, però no així la del Prat. Si, per tal de poder fer la comparació, s'estableix com a índex el cicle del 1742 al 1747 resulta (1742-1747 = 100):

27. El primer cicle només està format pels anys del 1729 al 1734 i 1738 al 1741. Així mateix l'últim cicle comprèn solament des de 1771 a 1781.

<i>Anys</i>	<i>Index preus</i>	<i>Index Gràcia</i>	<i>Index Prat</i>
1742-1757	100	100	100
1758-1770	125	67	128
1771-1779	159	59	142

La producció de la torre del Prat i el moviment de llarga duració dels preus resulten molt semblants.

Però aquesta semblança disminueix molt si el moviment dels preus es compara amb la producció de cereals:

<i>Anys</i>	<i>Index preus</i>	<i>Index Gràcia</i>	<i>Index Prat</i>
1742-1757	100	100	100
1758-1770	125	100	106
1771-1789	159	77	121

Pel que toca a la finca del Prat el creixement entre el primer i el segon cicle es manifesta molt lleu, però l'existent entre el segon i el tercer cicle és molt similar al que estableix el moviment dels preus.

En definitiva es pot dir que la producció d'una finca com la del Prat, eminentment bladera, es correspon amb l'evolució de la producció al Principat. No així la torre de Gràcia.

El rendiment sembra-collita

Es possible determinar, per a alguns anys en els quals apareixen dades concretes sobre quantitats sembrades, la relació existent entre gra sembrat i gra collit.

<i>Anys</i>	<i>Blat</i>	<i>Ordi</i>	<i>Civada</i>	<i>Faves</i>	<i>Favolins</i>	<i>Mongetes</i>
1753	5'4	—	—	—	—	—
1754	10	11	—	4'5	—	—
1755	9'4	11'7	—	7'8	—	—
1756	5'5	4'3	4'6	3'8	—	—
1757	8	8	7'3	4	—	—
1758	5	3	5'3	5'3	—	—
.....						
1765	5'5	—	3'7	4	10'9	—
.....						
1775	—	—	—	—	—	7'2
1776	—	—	—	—	—	5'5
1777	—	—	—	—	—	5
1778	—	—	—	—	—	—
1779	—	—	—	—	—	2
1780	7'5	—	—	—	—	—
1781	5'4	—	—	—	—	—
1782	5'5	—	—	—	—	—
1784	5	—	—	—	—	—
1784	6	—	—	—	—	—
1785	6'7	—	—	—	—	—

El rendiment del blat no arribà a ser francament dolent ja que en els anys pitjors dona el 5 per 1, profit mediocre. Cal observar que del 1754 al 1758 els rendiments arribaren a xifres que no es troben en els anys posteriors al 1780. Tot i que la manca de dades dels anys intermedis no permet asseverar res concret, és possible que aquest inferior rendiment sigui degut a una menor inversió en fems en tombar la segona meitat de la sèrie, tal com exposaré tot seguit.

L'ordi no té un rendiment unitari gaire més alt que el del blat i en alguns anys és inferior, tot i que en general l'ordi dona més rendiment respecte al gra sembrat que el blat. Com es veu les variacions del profit sembra-collita oscilla d'una manera semblant en tots els conreus.

El rendiment de la finca del Prat no desdiu del que era habitual en el terme.²⁸

Molt inferiors resulten els rendiments de la finca que els Mercedaris tenien a Sant Martí de Provençals (Barcelonès). Cap els anys de 1740 era el següent: ²⁹

<i>Anys</i>	<i>Blat</i>	<i>Ordi</i>	<i>Faves</i>
1738	3,5	3,4	5
1739	3,7	5,7	
1740	4,4	3,5	
1741	3,7	6	

Aquests baixos rendiments, potser per sota del que la qualitat de la terra feia preveure,³⁰ degueren resultar evidents per al mateix convent, que en els contractes d'arrendament fets el 1746 demanava supervisar la llavor que se sembraria: «la llevar sembrada deu ser aprovada per lo convent». Una altra de les mesures que semblen dirigides a la finalitat de millorar la producció era l'obligació de posar 60 carretades de fems escampant-los amb l'ajut d'un frare. Aquesta estreta vigilància del propietari, que a més de controlar les tasques de la collita volia també controlar les de l'adobament i les de la sembra, cal relacionar-la amb els migrats rendiments de la finca els anys anteriors. No he trobat cap altre arrendament on el gra sembrat hagués de ser aprovat pel propietari.³¹

El rendiment per unitat de superfície

El *Llibre de Recanació* de les finques del Pla de Barcelona de l'any 1730 inclou una relació feta el 1721 per alguns pagesos

28. CODINA, Jaume: *El Delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*, Barcelona, 1971, pàg. 253.

29. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 2.915.

30. Segons l'acta de la venda, el 1845, la finca tenia unes 13 ha. (26 mujades), de les quals 2'50 ha. eren de primera qualitat, 2'50 ha. de segona i 8 ha. de tercera.

A.H.P.B., *Manual de Venta de Bienes Nacionales*, Manuel Clavillart, 20-II-1845 i 26-IV-1845.

31. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris).

experts. Les dades es refereixen a la producció per unitat de superfície i crec interessant exposar-les aquí degut a la deficiència de dades que he trobat per aclarir aquest punt.³²

Prèviament a la utilització d'aquest document cal considerar alguns aspectes. En primer lloc no hi és esmentada la quantitat de gra sembrat per unitat de superfície. És possible que aquesta manca de precisió sigui deguda a una qüestió que els pagesos que feren el document degueren considerar com a òbvia; potser a la sembra feta a les finques d'un mateix indret s'hi esmerçava una quantitat de gra semblant, que era considerada com a òptima i per sobre de la qual no s'assoliria una millor collita. Però de cara al rendiment també era important la qualitat del gra sembrat; el document tampoc no dóna cap referència respecte d'això. Sembla que la relació només pretenia indicar els resultats que normalment s'obtenien en aquell territori, prescindint de tota altra consideració.

Segons aquest document el rendiment per mujada era el següent:

<i>Qualitat de la terra</i>	<i>Blat quarteres</i>	<i>Ordi o civada quarteres</i>	<i>Faves quarteres</i>
Horta o regadiu	10	14	12
Secà de 1. ^a	8	12	4
Secà de 2. ^a	6	8	3
Secà de 3. ^a	4,6	5	2

Els rendiments per unitat de superfície al Baix Llobregat són coneguts gràcies a les investigacions de Jaume Codina.³³ Entre el 1780 i el 1790 la torre Bossoms, del Prat, al costat de la que tenien les monges de Jonqueres, donava el següent rendiment mig:³⁴

32. A.H.C.B., Sala del Cadastre, «Llibre de Recanació de terres», any 1730.

33. CODINA, Jaume: *El Delta...*, pàg. 253.

34. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 297 (Mercedaris).

	Any de xeixa		Any de llegum	
	quarteres/mujada	Hl/ha.	quarteres/mujada	Hl/ha.
1. Camp 4 mujades	12	17'04	10	14'20
2. Camp 5 mujades	7	10'22	6	8'52
3. Camp 4 mujades	7	10'22	5	7'10

Aquests rendiments es corresponen amb els de la finca que Sant Felip Neri tenia a Sants-l'Hospitalet, els quals oscil·laven entre els 14 i els 17 Hl/ha.³⁵ Superiors són els rendiments de la finca del col·legi dels Dominics en el Prat i que, segons les dades de Codina, el 1789 donaven 23 Hl/ha. i el 1790 17 Hl/ha., superioritat que sembla atribuïble a la millor qualitat de la terra.³⁶

La tècnica agrícola

En el Baix Llobregat, el Pla de Barcelona i a les comarques properes a Barcelona cada any se sembrava la meitat de la terra de blat o cereals i l'altra meitat de llegums, juntament amb melons, carbasses, etc., tractant-se, per tant, d'un aprofitament de la terra bastant intensiu.³⁷

A la torre del Prat, de Jonqueres, la llavor del blat era la que s'enduia la major part de les despeses de la sembra. Generalment en els comptes apareix englobada junt amb la de tots els altres grans, però per a alguns anys és possible de saber quina era la quantitat que s'hi dedicava.³⁸

35. BADOSA I COLL, Elisa: *El desenvolupament...* pàgs. 197 i 198.

36. CODINA, Jaume: *El Delta...*, pàg. 253.

37. CODINA, Jaume: *El Delta...*, pàg. 253. BADOSA I COLL, Elisa: *El desenvolupament...*, pàg. 200. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris).

38. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligalls petits 15, 22 i 28.

Anys	Sembra blat	Sembra total	Percentatge
1765	92 ll. 10 s.	122 ll. 6 s.	75 %
.....			
1778	94 ll. 4 s.	124 ll. 12 s.	77 %
.....			
1780	108 ll. 16 s.	158 ll. 6 s.	68 %
1781	115 ll. 6 s.	152 ll.	75
1782	108 ll.	146 ll.	73
1783	120 ll. 18 s.	161 ll.	74
1784	114 ll.	120 ll.	95
1785	116 ll. 7 s.	152 ll. 10 s.	76

En general, les tres quartes parts de l'import de la sembra eren per al blat; això juntament amb la importància de les collites fa pensar que la major part de l'extensió de la finca se sembrava cada any d'aquest cereal.

La sembra del blat era una de les operacions que precisava més atenció i aquesta devia començar per la selecció de la llavor. El *Llibre d'Agricultura del Prior* recomanava que fos «ple, gros, pesat, ferm, color vermell, bon llustre y a contrari lloc, ço és lo del aspre a la plana y lo de la plana al aspre, y del lloch humit al lloch sech, de manera que lo gra de una terra dolenta sie sembrat en terra bona y el de terra bona en terra dolenta».³⁹ Generalment, l'atenció del propietari sobre aquest punt no apareix reflectida en els documents; només els Mercedaris, en els seus arrendaments de la finca de Sant Martí de Provençals corresponents al 1746 i 1764, es reserven la facultat de triar la llavor del blat.⁴⁰

El 1797 l'agrariista Barba i Roca deia que ell havia provat de sembrar segons el sistema de Tull, i li havia resultat de poc profit. Parlant dels defectes més corrents en el conreu del blat

39. AGUSTÍ, Fra. Miquel: *Llibre dels secrets d'agricultura, casa rústica y pastoril*, Barcelona, 1617, pàg. 79.

40. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris).

esmentava el de no llaurar la terra amb profunditat, adobar-la amb fem poc fet i sembrar el gra massa espès, aspecte aquest que cal ressaltar, doncs ve a dir que la prodigalitat en la sembra no era garantia de rendiments alts. Barba donava com consell als agricultors el de sembrar el gra en solcs profunds i alternats, barrejant la llavor amb cendra i calç, la qual un cop llençada en el solc es cobriria amb fems de manera que la llavor quedés colgada en el sot i no poguessin menjar-la els ocells ni deixés d'arrelar per manca d'humitat.⁴¹

El llaurar era important perquè, com deia Barba i Roca, fent-ho a poca profunditat es perdia llavor. La terra llaurada a fons necessitava la utilització de bous o vaques llauradores i s'ha de dir que les hisendes de certa importància a Catalunya n'acostumaven a tenir dos o quatre, però era poc freqüent, en canvi, llaurar amb mules. El masover de la torre del Prat, de Jonqueres, tenia obligació de mantenir sempre quatre bous per a llaurar i no és fins el 1809 que no se li imposa suprimir dos bous per dues mules. Els Agustins llogaven els bous de la finca de Vallirana als altres pagesos del poble.⁴²

Els propietaris rics tenien problemes per al manteniment del bestiar boví. Les reglamentacions municipals d'alguns pobles, com les de Sant Boi del 1769, eren molt radicals en aquest punt.⁴³ Més taxatius eren els regidors d'Agramunt quan el 1772 feren crides «relativos a expeler de aquella villa y término los bueyes», de manera que ni tant sols es podien tenir els necessaris per a llaurar. Alguns dels propietaris més rics posaren plet contra l'Ajuntament per tal de tenir dret a mantenir bous i a utilitzar les pastures del comú. El 1777 l'Audiència va resoldre que no tenien efecte les crides del 1772 i que, si l'Ajuntament volia, es redactessin unes reglamentacions per a evitar els mals que els bous poguessin fer a les terres. Les ordenances es presentaren

41. VILAR, Pierre: *Catalunya...*, vol. III, pàg. 319. A.R.A.C.A., BARBA I ROCA, Manuel: *Observaciones generales sobre el actual estado de la agricultura en Cataluña, 1787* (Caixa 17).

42. A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 18-III-1809, pàg. 14. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 1.

43. BADOSA I COLL, Elisa: *El cercamiento de tierras en Cataluña (1770-1820)*, a «Revista de Historia Económica», núm. 3, Madrid, 1984, pàgs. 149 a 161, pàgines 152 i 153.

a l'aprovació de l'Audiència el 1784 i feien ben difícil la possibilitat de mantenir bestiar boví degut als estralls que feien en els camps de vinya. Segons les ordenances del 1784 no podien entrar a les terres plantades ni a les sembrades, encara que n'hi fos tret la collita; els dies que no treballessin havien d'anar a determinat indret del terme, i no podia haver-hi en tot el poble vaques de cria ni vedells.⁴⁴

A finals de segle el manteniment de bous i vaques resultava difícil degut a l'actitud negativa dels petits i mitjans propietaris, sobretot en els pobles amb conreus d'horta, o amb plantacions d'arbres, on aquests predominaven en quantitat suficient com per a poder presentar una oposició important. Però com a mínim fins a la guerra del 1808-1814 els hisendats varen seguir conreant amb bous i vaques. Pel que sembla, el propietaris mitjans ho feren amb mules i els petits propietaris, que llogaven els bous als hisendats, passaren a contractar amb els propietaris mitjans i a conrear amb mules des de finals del segle XVIII. Les mules s'imposaren com animals resistents, més barats i de fàcil manteniment en relació als bous.

La importància de l'adobament orgànic

En els pobles dels voltants de Barcelona era habitual l'aprofitament intensiu de la terra. Això, juntament amb la poca superfície dedicada a bosc i a ramaderia, feia que als pagesos d'aquesta zona els calgués comprar a la ciutat els adobs per als seus camps. Fins i tot en el cas de les hisendes que temporalment podien mantenir ramats era necessari recórrer a l'adquisició de fems fora de la finca. En un arrendament firmat pels Mèrcedaris per a la seva torre del Prat se cedia al masover les deixalles produïdes en el convent i a les cases que aquest tenia arrendades.⁴⁵ El cas més habitual era que els fems fossin comprats, i a uns preus cada vegada més cars a mida que transcorria el segle.

44. A.C.A., Real Audiencia, Diversorum Reg. 874, 12-I-1784, pàg. 174.

45. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304.

Certament, a Barcelona es feien negocis basats en la venda de fems i de deixalles, com brossa domèstica, runa de les construccions, sorra, etc., que semblen proliferar després del 1760.

El 1770 els agutzils del jutjat ordinari de Barcelona demanaven augment de sou, «*proyectando su satisfacción sobre el arbitrio del producto que se sacaría subhastándose la limpieza de las letrinas de la ciudad*». ⁴⁶ Els escombriaires treien benefici venent la brossa que recollien, com un que el 1783 vivia a les barrequetes del Portal Nou i que tenia com a client el masover de la finca que els Mercedaris tenien al Prat. ⁴⁷ El mestre hortolà i carreter de Barcelona, Antoni Milà, es va oferir a la junta de sanitat de l'Ajuntament per recollir «*los escombros, tierra, cenizas, bestias muertas y otras inmundicias, a excepción de los despojos de la obra que se encuentran en las calles de la Barceloneta*». Milà no demanava cap pagament ni compensació sinó tan sols l'exclusiva d'aquest servei, que li fou concedit el 1805. ⁴⁸

En el transcurs del segle la ciutat atenia a una demanda creixent, tot i que aquesta procedia d'una reduïda àrea de 15 o 20 quilòmetres de la seva rodalia; més enllà, el transport feia anti-econòmica l'adquisició. A finals de segle la escassetesa dels adobs es manifestava en un encariment i, cal remarcar-ho bé, en una baixa qualitat de l'adob utilitzat per al conreu. Les runes i les deixalles urbanes sovint no eren el millor per a un hort; Carrera Pujal esmenta com les verdures del pla acabaren per ser poc apreciades pels ciutadans rics, degut al fet que la terra estava adobada amb escombraries. ⁴⁹

a) *Les despeses de conreu de la torre del Prat (Quadre X)*

La participació de la comunitat de Jonqueres en la meitat de les despeses del conreu de la finca va ser la causa que el procurador les anotés detalladament, tal com feia per als altres dependis. Degut a ser una parceria a mitges, el convent pagava la

46. A.C.A., Real Audiencia, Consultas Reg. 810, 3-III-1770, pàg. 64.

47. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris).

48. A.H.C.B., Fons Municipal B, Sèrie XIII (Manual), 1804, fol. 114-115.

49. CARRERA PUJAL, Jaime: *Ob. cit.*, vol. IV, pàg. 28.

meitat de la llavor, tots els fems i els jornals, i el masover posava l'altra meitat de la llavor, el tragí dels fems des d'un lloc determinat i pagava l'alimentació dels jornalers. Aquests tres capítols —sembra, fems i jornals— eren les principals despeses fixes d'una finca bladera, i poden ser coneguts degut als esmentats comptes del procurador.

Tenint en compte el repartiment descrit es poden calcular els tres components i veure com al llarg del temps descriuen una trajectòria diferent que, segons l'evolució dels seus percentatges, podria ser classificada en tres grans períodes.

<i>Anys</i>	<i>Fems</i>	<i>Sembra</i>	<i>Salari</i>
1753 a 1756	60 %	25 %	11 %
1757 a 1778	40 a 50 %	25 a 30 %	12 a 17 %
1779 a 1784	30 %	40 a 50 %	20 %

La comptabilitat del procurador segueix més enllà del 1784, concretament fins al 1798, però per a després d'aquell any ja no és possible de calcular amb seguretat les despeses del conreu degut a un canvi en l'arrendament. El nou contracte del 1784 fa menys rígida la participació de Jonquieres, al temps que la redueix considerablement.

El problema principal que es planteja és el d'esbrinar la causa de les variacions periòdiques en els percentatges dels diferents capítols. Per exemple, la disminució del paper dels fems a partir del 1751 i, sobretot, del 1779, ¿vindria determinada per l'augment dels grans enfront de l'estabilitat del preu anterior i també per la baixa del preu unitari dels fems, o bé correspondria a una disminució real de la quantitat de fems esmerçats en la terra?

Per donar una resposta cal veure l'evolució dels preus unitaris, és a dir dels fems, la sembra i el salari. Només així pot ser possible saber en quina mesura les oscil·lacions descrites obeïen a variacions dels preus, o bé a una alteració de les quantitats de fems, grans i mà d'obra emprats. Segons les dades del mateix convent de Jonquieres els preus eren:

Any	FEMS Preu carretada sous	Any	SEMBRA ⁵⁰ Preu quartera blat sous	Any	JORNALS	
					Eixarcolar	Cavar sous
1763	13	1767	104	1768	3	4
1772	—	1771	108	1772	3'3	—
1782	26	1780	120	1780	3'9	5
1792	36	1791	124	1792	—	5

El preu dels fems no s'abaratí sinó que anà augmentant amb una intensitat major que no la de la resta de components. La disminució del percentatge dels fems dins del total de la inversió del convent representa no un encariment excessiu del blat enfront al preu dels fems, sinó una gran disminució de la quantitat de fems utilitzats en el conreu de la finca a partir del 1757 i, sobretot, després del 1779.

La disminució de les despeses dels fems del 1779 es va sancionar amb el nou arrendament signat el juliol del 1783, on es palesa un canvi important. El convent, de pagar tots els fems i part del transport, passava, a partir d'aquell moment, a pagar-ne només 35 carretades:

«Item que dit Rl. Monastir a fi de que las terras se pujan ben femar subministrará anualmente treinta sinch carretadas de fems de las que dit masover deurá costear lo transport; y en cas de que tots los fems referits no sian suficientes, tots los que se hauran menester demás deuran pagarlos la meitat dit Rl. monastir y la altra meitat lo masover y ell també deurá traginarlos a sos gastos.»⁵¹

Dir que les 45 mujades útils de la finca, doncs 6 eren salines, es podien «ben femar» amb 35 carretades de fems sembla una presa de pèl al masover. Els Mercedaris, a la seva finca de Sant

50. Les dades d'aquest càlcul procedeixen de la documentació dels comptes del procurador.

Per fer el preu del blat he pres l'any de referència i els dos anteriors, fent la mitjana triennial. D'aquesta manera m'ha semblat que en fer la comparació amb l'evolució dels salaris es podia valorar millor la possible incidència que amb cert retard pogués tenir el preu del blat en un hipotètic augment dels salaris.

51. A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 6-VII-1783, pàg. 224.

Martí de Provençals —de 34 mujades i també dedicada a blat—, n'hi posaven 60 carretades.⁵²

A partir del 1784 la parceria del Prat resultava molt menys rendible per al masover, que veia com augmentava considerablement la seva despesa en el conreu, sense que la partició en la collita fos proporcionalment modificada, ja que aquesta seguia essent de la meitat dels fruits.⁵³ Des del 1779 el convent anava reduint les seves inversions en les finques; això, cronològicament es correspon amb la mort de l'administrador, Anton Fors, el novembre del 1779, i al canvi d'orientació de l'explotació pel seu successor. En el 1780, en el contracte fet per la masoveria de Barcelona-Gràcia, apareix una important disminució en les despeses anuals del monestir, especialment en el producte més car que era l'adobament orgànic. I el mateix que esdevingué a la finca de Barcelona-Gràcia el 1780 succeïa a la del Prat el 1783, en el moment de la renovació del contracte, la qual cosa no feia més que ratificar el retraïment del convent en la gestió agrícola des de feia quatre anys.

No resulta difícil preveure que la reacció del pagès davant la disminució del benefici de la masoveria seria estalviar al màxim les despeses del conreu i especialment escatimar els fems que eren l'element més car. La producció agrícola acaba ressentint-se d'aquesta degradació en la qualitat de l'explotació. La collita del blat davallà després del 1780; així mateix, els rendiments unitaris sembra-collita en els anys vuitanta foren inferiors als existents vint-i-cinc anys enrera.⁵⁴

Sembla que fou freqüent a partir dels anys setanta que els propietaris carreguessin la despesa dels fems sobre els arrendataris; això resulta molt clar en els contractes referents a la vinya, on el repartiment de la collita i de les despeses s'atenia a una norma que resultava molt fixa en les particions —la meitat de fruits—, però tenia una gran mobilitat en el que pertoca al repartiment de les despeses, empitjorant la situació de l'arrendatari.⁵⁵

52. Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris).

53. A.H.B.P., Francesc Joan Elies i Bosch, 6-VI-1783, pàg. 224.

54. Vegi's més amunt, l'apartat sobre el *rendiment sembra-collita*.

55. Vegi's l'apartat sobre *l'arrendament a parts de fruits*.

Les conseqüències que això podia tenir en l'explotació foren previstes per molts propietaris que reflectiren en els contractes posteriors al 1770 la por a un conreu de rapinya. Però, tot i les clàusules existents per a intentar frenar-ho, es va produir una degradació en el treball de la terra que acabà repercutint en la caiguda de la producció de finals de segle.

b) *Els contractes d'arrendament*

El caràcter fonamental que tenia l'adob de la terra per al seu rendiment es troba reflectit en els arrendaments.

El propietari que tenia cura de la seva hisenda recordava l'obligació d'utilitzar els fems i la palla fets a la finca per al conreu d'aquesta, sense que en cap cas el masover no els pogués vendre. Aquesta prohibició sembla que podria ser quelcom innecessari i que la mateixa sospita que un masover pogués fer-ho ja seria suficient com per a no lliurar-li la hisenda. D'altra banda ell en resultava el més perjudicat en vendre un producte que era fonamental per a obtenir una bona collita. La presència d'aquesta clàusula porta a creure que ens trobem davant d'un arrendatari pobre o bé perjudicat per un sobtat enduriment del contracte, cosa molt freqüent després del 1775.⁵⁶

La necessitat de proveir-se de xerri era la causa per la qual molts propietaris agrícoles contractaren amb ramaders l'aprofitament de les pastures durant determinades èpoques de l'any. Les herbes que creixien en els camps entre la sega i la sembra, o bé la part de bosc que algunes finques tenien per a aquest fi,⁵⁷ servien per alimentar uns bens que no eren del propietari, però

56. Es troba la prohibició de vendre's fems i palla en els contractes de finca dels Dominics a Sant Gervasi, el 1831; de Jonqueres, en el Prat, el 1783 i de Vall d'Hebron, a Horta, el 1767.

A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 122.

A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 6-VII-1783, pàg. 224.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, folis 75 i 77.

Vegi's l'apartat sobre *l'arrendament a parts de fruits*.

57. A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 6-VII-1783, pàg. 224.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (agustins). Arrendaments de Sant Pere de Ribes dels anys 1810 i 1829.

dels que aquest es beneficiava degut a l'import de l'arrendament i, sobretot, al xerri que deixava el bestiar en els camps i, durant la nit, en els corrals de la finca on estaven tancats. Que el bestiar fos tancat en els estables de la finca era una de les condicions sota les quals se solien fer aquests arrendaments; els contractes firmats entre la Vall d'Hebron i els carnisers d'Horta imposaven la condició que el ramat de moltons dormís a l'estable del monestir per tal de quedar-se amb els fems.⁵⁸ És per aquest motiu que, en alguns arrendaments de finques, la palla apareix com un element preuat. Després de dallada es posava en el terra dels corrals per a recollir millor el xerri dels animals durant la nit; era el que se'n deia jaç o empall.

La presència de bestiar a les explotacions agrícoles no era constant, excepte per a les grans hisendes amb un bosc extens, les quals solien ser de senyors nobles, com la Vall d'Hebron, o la Murtra. En general es reglamentaven molt les èpoques i els llocs on podia entrar el bestiar i on podien pasturar els ramats per tal de no malbaratar la collita i els camps, sobretot en el cas de les vinyes.

El propietari conscient cercava de proporcionar adob barat per al conreu de la seva finca. La facilitat d'aquest proveïment era una de les qualitats que feien més preuada una masoveria i permetia al propietari lliurar-la amb arrendaments alts. Per això li interessava tenir pastures i corrals, per a poder mantenir bens durant el temps o en els llocs que no perjudiquessin l'explotació. I els propietaris que a més de tenir finques rústiques en tinguessin també d'urbanes podien aprofitar el recurs de l'adob produït a les cases que tenien llogades a la ciutat, tal com ho feien els Mercedaris i els frares de la Vall d'Hebron.⁵⁹

Cal considerar que al preu dels fems s'hi afegia el seu transport que per a les finques dels voltants de Barcelona, des d'on solien ser comprats, equivalia al valor de la compra.⁶⁰

58. Vegi's l'apartat sobre *les entrades procedents de les pastures de l'heretat d'Horta*.

59. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris).

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàgs. 75, 77, 117, 119, 121 i 213.

60. Vegi's l'apartat sobre *el valor de la plantada de vinya*.

Els diferents capítols de despeses i el benefici anual

Com es veu en examinar el gràfic IV el nombre de quarteres collides està molt relacionat amb la quantia de les inversions a curt termini, excepte alguns anys, concretament els 1757, 1758, 1769 i 1770, 1788, 1794 al 1796; d'una manera menys destacada que la d'aquests anys, tampoc no hi ha relació entre la magnitud de les despeses i la de les collites en els anys de 1776 i de 1792.

L'evolució de la collita de grans té una similitud considerable amb el de l'ingrés total, i ambdues línies descriuen una mateixa trajectòria, excepte durant els anys 1785 i 1786. En canvi, els preus del blat, tot i que aquesta era la producció dominant de la torre, no repercuteixen gairebé gens en el volum de l'ingrés anual, el qual vindria determinat per la quantia de la producció.

Despeses, collites i rendiment monetari mostren una interdependència prou estreta, mentre que el preu unitari del blat no sembla tenir gaire incidència en el volum del benefici monetari, si bé cal recordar que entre els anys 1753 i 1792 (anys en què intervé el procés inflacionista), es tracta d'un preu alt però relativament estable i amb pugues poc espectaculars.⁶¹

Des del punt de vista de la comunitat propietària, la torre del Prat era ben rendible (Quadre XI). Tractant-se d'una finca bladera només he considerat el benefici anual dels grans, he restat les despeses que feia Jonquieres, despeses que fins a cert punt podrien considerar-se una inversió, donat l'important paper que el capital circulant tenia aleshores en una explotació agrícola. Però per a calcular el benefici net, com a resultat d'una inversió a llarg termini, caldria analitzar altres capítols que formarien part d'una comptabilitat capitalista de l'explotació.

61. VILAR, Pierre: *Catalunya...*, vol. III, Barcelona, 1966, pàgs. 388 i 389.

Aspectes d'una finca dedicada a la producció de fruita

La finca de Sant Joan Despí, de Jonquieres

Tal com ja he esmentat en parlar de la torre del Prat, la finca de Sant Joan Despí va ser comprada per Jonquieres juntament amb aquella l'any 1746 al mateix propietari.

L'heretat tenia una extensió de 20 mujades, 7 quarteres i 8 picotins, és a dir 11'56 hectàrees. Era una finca petita i encara que bona part d'ella era de regadiu no sembla que els beneficis anuals que reportava al convent fossin gaire alts. Les onze i mitja hectàrees estaven repartides en vuit peces de terra de les que la més gran tenia 2 ha.⁶²

La propietat es basava en un policultiu en el qual predominava la fruita, que donava entre la meitat i les dues terceres parts de l'ingrés monetari fins el 1780. Però després d'aquell any la proporció que la fruita tenia en el total del benefici anual va passar a ser d'una tercera part i sovint menys: Des del 1746 fins el 1764 la major quantitat anual que va rebre el monestir fou de 65 lliures; del 1765 al 1768 la fruita va donar 80 lliures,

62. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 33.

i foren aquests els anys de major ingrés. Després del 1768 i fins al 1797 va donar entre les 40 i les 50 lliures anuals i a partir del 1797 va davallar a les 20/30 lliures a l'any.

És possible que aquesta baixa progressiva posterior al 1767 fos deguda a una manca de cura en aquella propietat.

No he pogut saber quina fou la producció de les diferents classes de fruita; la comptabilitat només dóna els diners resultants de la seva venda a la plaça i de la qual el monestir en percebia la meitat, tal com era habitual en la fruita i les verdures.⁶³

Des del començament de la possessió de la torre, Jonqueres va fer diferents plantades d'arbres fruiters. El 1747 l'operació de plantar 214 presseguers va resultar a 42'10 lliures, distribuïdes de la següent manera (en lliures):⁶⁴

9 jornals de llaurar a 14 sous un	3 ll. 10 s.
14 jornals de fer clots a 7 sous un	4 ll. 18 s.
18 jornals de plantar a 7 sous un	6 ll. 6 s.
6 jornals de carreta per a tragar terra a 1 lliura un	6 ll.
214 presseguers	11 ll. 11 s. 10 d.
200 «punsals» per als presseguers, a 2 lliures els 100	4 ll.
3 jornals de bou per a tragar terra, a 1 lliura un	3 ll.
3 jornals per a plantar presseguers, a 4 sous un	3 ll. 7 s.
	<hr/>
Total lliures	42 ll. 0 s. 10 d.

L'interès de detallar aquesta despesa poc quantiosa rau en la informació que dóna sobre les tasques necessàries i les diferents despeses d'una plantada d'arbres fruiters. Segons aquestes dades el 63 per cent del total esmerçat ho havia estat en jornals, però

63. Les dades procedeixen dels comptes esmentats. A.C.A., Monacals, Universitat, vols. 362, 367. Monacals, Hisenda, lligall gran 379.

64. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 22.

aquests comptes no són complets ja que hi manquen les despeses en fems.

Posteriorment es realitzaren plantades en diferents anys:⁶⁵

<i>Anys</i>	
1748:	71 pomeres.
1749:	39 presseguers.
1750:	Nombre indeterminat de pomeres i presseguers.
.....	
1752:	35 pomeres.
1755:	Plantades no especificades.
.....	
1766:	Nombre indeterminat de pruneres.
.....	
1771 al	
1775:	71 presseguers.
1776:	Nombre indeterminat de presseguers.
1777:	31 pomeres i 16 presseguers.
1778:	16 presseguers.
.....	
1781:	21 presseguers i dues pomeres.
.....	
1785 i	
1786:	40 pomeres.
.....	
1788:	12 pomeres i 2 perers.
1789:	16 pruneres.
1790:	30 pruneres i 8 perers.
1791:	42 pruneres.
1792:	21 pruneres.
.....	
1799:	Nombre indeterminat de presseguers, pruneres i perers.
.....	
1801:	20 pomeres.
1802:	10 pomeres.

65. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 22. Monacals, Hisenda, lligall gran 379 (Jonqueres). Monacals, Universitat, volum. 362.

Es plantaren també altres arbres, com salzes i àlbers, especialment al costat del riu Llobregat, sense gaire èxit ja que des de l'any de la seva plantada, 1746, fins al 1805, el riu havia erosionat la terra dels camps llindants enduent-se un total de dues mujades.

Tot i que la plantada de fruiters no sembla que s'hagués abandonat, s'aprecia una important reducció de l'ingrés procedent de la venda de la fruita, especialment després del 1768 i, sobretot, del 1797.

L'explotació era feta a base d'un contracte de parceria segons el qual el pagès havia de donar una quarta part del blat, dues novenes parts de civada i la meitat de la fruita i el vi.⁶⁶

Altres conreus, a part de la fruita, eren els grans; blat, civada, sègol i faves, principalment. El que més produïa era el blat, que l'any millor donà 7'8 quarteres, però generalment la xifra de 4 i 5 quarteres era ja una bona collita per aquesta finca.

El vi donava un ingrés equivalent al de la fruita. Fins el 1792 el convent rebé entre les 10 i les 20 cargues anuals, i després d'aquest any el que li fou lliurat no excedí les 10 cargues.

Fins el 1780 consta que s'hi va fer cànem, però el resultat fou tant sols una migrada collita i un reduït ingrés.

La torre de Sant Joan Despí donà ben poc benefici. Crec que l'interès del seu estudi rau més en el plantejament del propietari per a fer-la rendir que no pas en el de la producció obtinguda. L'any 1746 el monestir va considerar que era millor dedicar-la a la fruita i horta, però tot i això l'ingrés monetari que va donar fou molt migat.

66. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 33.

Finques amb monocultiu de vinya

La renda anual del convent dels Agustins calçats

Hi ha dues fonts que permeten conèixer quins eren els ingressos anuals del convent. Es tracta de les declaracions fetes els anys 1799 i 1819 en resposta als edictes que féu el bisbe de Barcelona per tal de renovar les taxes del pagament del «*Subsidio y Excusado*».⁶⁷

La informació del 1819 coincideix en alguns punts amb la del 1799, especialment en el que pertoca a les rendes de les finques rústiques i als lluïsmes. Pel que sembla, el 1819 aquests dos apartats van ser omplerts amb les dades del 1799. Hi ha també la possibilitat que aquestes xifres es referissin a les entrades que teòricament els corresponia rebre i que en el transcurs dels vint anys aquestes no haguessin estat alterades. Qualsevulla que fos la raó d'aquesta similitud, el que sí es pot dir és que la comptabilitat de finals del segle XVIII era més acurada que no la del segle XIX. Per exemple, en el cas de les finques rústiques consta que tan sols portaren comptes entre el 1796 i el 1806, cosa que permet asseverar que la quantitat corresponent als «fruits

67. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 7 (Agustins).

de les terres» dels anys 1794-1798 es basava en unes dades fiables.⁶⁸

	1794-1798 lliures	1814-1818 lliures
Fruits de les terres	2.495 (28%)	2.495 (27%)
Lloguer de cases	2.796 (31%)	3.138 (34%)
Censos	668 (7%)	668 (7%)
Censals	2.398 (27%)	1.945 (21%)
Lluïsmes	100	100
Entrades sagristia (funerals i mis- ses)	310 (3%)	90
Rendes de la fàbrica del convent .		690 (7%)
	8.767 lliures	9.126 lliures

La renda dels Agustins es basava en les finques urbanes, l'ingrés de les quals representava més d'una tercera part del total, seguint en importància el de les rústiques; a finals del segle XVIII i començaments del XIX els dos apartats sumaven el 60 per cent de les entrades. En un segon terme figuraven els ingressos procedents dels censals que disminuïren després de la guerra del 1808-1814, ja que amb les dificultats d'aquell moment es deixaren de pagar pensions.⁶⁹ La xifra de l'ingrés per censos i censals es devia basar en un rendiment anual calculat sobre els seus drets més que sobre els pagaments realment fets, per la qual cosa les quantitats rebudes efectivament degueren ser inferiors a les esmentades. Pel que fa a les entrades de sagristia és palesa la seva gran davallada el 1818, possiblement a causa de la crisi posterior a la guerra. Un nou apartat apareix el 1818, el de les rendes de la fàbrica del convent, que no permet ser comparat perquè no figura aquesta dada el 1798.

68. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 695 i lligall gran 7 (Agustins).

69. MERCADER RIBA, Joan: *Incidències político-socials...*, pàgs. 193 i ss. Mercader Riba atribueix aquesta disminució a les moltes prescripcions de censals per a després del 1814.

Els Agustins calçats de Barcelona tingueren una considerable riquesa en finques, tant rústiques com urbanes. El valor dels seus immobles era elevat i això no tant en funció de la quantitat de terreny sinó, sobretot, per la seva qualitat i situació, que feien que les rendes que donaven fossin relativament altes.

La riquesa de Sant Pere de Ribes

Les dues finques més importants dels Agustins es trobaven a Tiana i a Sant Pere de Ribes. La producció agrícola d'aquestes es basava en el conreu del vi que, especialment pel que fa a la de Sant Pere de Ribes, es tractava d'un monocultiu total. Va ésser de la comercialització del vi, de l'anomenada torre dels Solers, que el convent obtingué en el segle XVIII els majors ingressos. Aquesta rendibilitat tenia dues causes; la primera, era l'excel·lent qualitat del vi d'aquell terme; i, la segona, la seva proximitat al port de Vilanova, des d'on aquell vi embarcava cap a altres llocs del país i sobretot cap a Amèrica.

De l'excel·lència del terme de Ribes com a lloc productor de vi en dona testimoni la precocitat amb què aquestes terres es roturaren per plantar-hi vinya. Segons Emili Giralt, en una data tan anticipada com el 1717, la comarca del Garraf tenia gairebé el 60 per cent de la seva extensió plantada de vinya. Sant Pere de Ribes, amb el 71 per cent del terme dedicat a aquest conreu era el tercer poble de la comarca, després de Vilanova i Sitges. A començament del segle XVIII, abans del desenvolupament de la comarca del Penedès, només Sitges, Vilanova, Cubelles i Sant Pere de Ribes tenien una producció suficient per una exportació regular.⁷⁰

La gran producció i l'apreci per la qualitat del vi de Ribes anà creixent a mida que transcorria el set-cents. La fama dels seus

70. GIRALT RAVENTÓS, Emili: *Evolució de l'agricultura al Penedès. Del cadastre de 1717 a l'època actual*, a «Actes i comunicacions de la I Assemblea Comarcal d'Estudiosos», Martorell, 1950, pàg. 169.

vins era reconeguda arreu, tal com ho manifesta un comerciant francès, vers el 1790:

«Els seus voltants són extraordinàriament fèrtils en vins tintos, especialment Cubelles i els turons de Ribes. El d'aquest darrer lloc és de color obscur, sabor sec i exquisit i força, proporcionades circumstàncies que el fan preferible a tots per el transport a l'Amèrica espanyola i septentrional, a Rússia i altres paratges i molt idoni per resistir expedicions llargues sense detriment ni la més petita alteració. Els vins dels voltants de Vilanova i Cubelles són inferiors a aquell en color o en força, i fins a cert punt en la delicadesa del seu sabor.»⁷¹

Els vins del Penedès eren considerats de pitjor qualitat i els comerciants de Vilanova preferien el de Ribes. Tota la producció d'aquell terme era destinada a l'exportació.⁷²

Crec que la torre dels Solers de Sant Pere de Ribes era una de les explotacions vinícoles més rendibles del Principat. Per als Agustins era «la millor prenda té est convent»⁷³ i com a tal fou dirigida amb bastanta cura.

Un frare encarregat d'aquests tipus d'afers explica, el 1775, quin era el plantejament fet en l'explotació de les dues finques vinícoles, la de Tiana i la de Ribes:

«Y toda la mira de esta comunidad religiosa ha de ser en que tenga lo abast del vi de las ditas torres [es referia a les finques que formaven l'heretat de Tiana], perquè lograntho té lo vi tot lo any bo, respecta de tenirlo tant cerca y no ser necessari ferlo venir al principi del mes sinó quan se necessítia. Ab això logra lo convent poder véndrer tot lo vi de Solers y no exposarlo per mar, a més del gasto se ahorra y que habent de passar per tantas mans y laverintos molt se fa malbé: cullirà lo convent en poch temps en dita heretat cerca 3.000 cargas de vi que pot contar a un preu regular de 1.500 lliuras y ab ellas té per ajuda de la compra del blat y lo augment de la pitansa que realment se necessítia.»⁷⁴

71. Es tracta de l'obra de Laurent Lipp, «Guide des négociens, ou traité instructif sur le commerce de cent ving six villages commerçants de l'Europe, de l'Asie et de l'Afrique», publicada a Montpeller a 1793. No he pogut localitzar aquesta obra i la cita està extreta del treball de PUIG ROIG, Pere: *Apunts d'història de Sant Pere de Ribes*, a «Actes i comunicacions de la I Assemblea Comarcal d'Estudiosos», Martorell, 1950, pàg. 77.

72. PUIG ROIG, Pere: *Ob. cit.*, pàg. 80.

73. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

74. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

Segons aquesta declaració sembla que abans del 1775 la comunitat s'havia fet portar el vi de Ribes per al seu consum, i que una part la venien als comerciants de Vilanova. Després d'aquesta data van veure que era millor intensificar la producció de Tiana per tal que el convent es proveís d'aquella, deixant la de Ribes per a la venda en el port de Vilanova. A partir de 1775 la finca de Tiana es convertí també en un monocultiu vinícola. Però no pogué ser assolida aquella fita en la producció que volia el frare, ja que des del 1796 fins al 1806 la comunitat encara consumia d'una tercera a una sisena part del vi dels Solers.

1) Origen de la propietat i descripció de la torre dels Solers

La part més important de la finca i la que li va donar el nom fou la casa Solers amb la seva gleba de terra. Aquesta adquisició, feta el 1540, va ser engrandida amb la compra posterior d'altres terres. En primer lloc, el 1680, compraren una peça de terra de 9 jornals de camp, vinya i bosc; el 1692, un tros de 5 jornals de mules de bosc, vinya i oliveres; i adquiriren, el 1699, el dret de lluir i quitar d'aquesta mateixa terra. Finalment, el 1741, van engrandir l'heretat amb un jornal de terra plantada de garrofers.

La documentació del convent explica molt bé la procedència dels diners esmerçats en les diferents compres.⁷⁵

	<i>Any</i>	<i>Preu/l·liures</i>	<i>Procedència diners</i>
Casa Solers	1540	500	«Partida de taulas» (estalvis), 60 lliures. Rèdit censals ciutat de Mallorca, 40 ll.
Nou jornals	1680	237	Aniversaris i misses, 170 lliures. Diner lliure, 67 ll.

75. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

	Any	Preu/lliures	Procedència diners
Una peça de 5 jornals	1692	250	Aniversaris i misses, 484 ll.
i dret de lluir i quitar	1699	284	Diner lliure, 115 ll.
Lluïsmes	1699	137	Legítim d'un frare,
Un jornal	1741	39	72 ll. 10 s. Diner lliure, 39 ll.

És a dir, que de les 1.447 lliures que valgué el total de l'heretat de Sant Pere de Ribes, 654 lliures procedien de capitals de fundacions d'aniversaris i misses, el que representava més de les dues terceres parts del total.

Els Agustins foren hàbils a ocultar la procedència dels diners amb els quals va ser comprada bona part de l'heretat de Ribes, per tal d'evitar veure's afectats per la venda de part de les finques de l'Església el 1806.⁷⁶

El 1540 el mas Solers consistia en dues cases velles de tova, en un gran bosc d'àrea indeterminada i en alguna vinya. Fins el 1776 els frares consideraren que l'extensió era de 200 jornals, és a dir unes 98 hectàrees, però en fer-se una nova medició el 1777

76. A 14 de juny de 1805 un breu pontifici autoritzava el govern de Carles IV a vendre una setena part de les finques de l'Església espanyola. La real cédula de 25 de novembre de 1805 donava curs a la concessió papal. Per encarregar-se de la demarcació del bisbat de Barcelona va ser nomenat un jutge comissionat de la venda. El jutge, Andrés Romero Valdés, va escriure als batlles dels diferents pobles perquè enviessin una llista amb la dels béns del clergat en els seus respectius municipis. També va escriure a diferents congregacions religioses perquè declarassin sota jurament quines eren les característiques de les seves finques i la procedència dels diners de la compra. Aquest punt era important ja que les finques subjectes a cargues espirituals, és a dir, les comprades amb diners de fundacions d'aniversaris i misses, haurien de ser les primeres afectades pel breu pontifici de 1805.

La resposta dels Agustins a la carta de Romero Valdés descrivia l'heretat dels Solers amb la seva íntegra extensió, però com a dada de compra només donava la de 1540 i en quant al preu tan sols esmentava les 500 lliures de la primera compra. A l'hora de justificar la procedència de les 500 lliures deien que era de diners lliures del convent, cosa que era certa si bé havien deixat de dir que el preu total de l'heretat havia estat de 1.427 lliures. És clar que en declarar la procedència de les 925 lliures restants havien de dir que les dues terceres parts procedien d'aniversaris i misses i, per tant, la finca de Ribes hagué estat en perill d'ésser venuda.

A.H.C.B., Cúria del Corregidor, vol. XVI (liligall).

A.C.A., Monacals, Hisenda, llig. 752.

va resultar ser de 150 jornals, unes 73 hectàrees i mitja.⁷⁷ La mesuració que pot considerar-se més fiable és la que dóna l'acta de la venda del 1845. Segons aquesta la propietat tenia 351.851 canes quadrades, és a dir 84'79 ha.⁷⁸

El 1562 Solers fou establerta a un pagès amb la imposició d'un cens anual de 50 lliures. Aquesta emfiteusi aparegué tot seguit com un greu error i al cap de poc temps el convent recuperà l'heretat usant del dret de fadiga:

«...y gràcies al Señor que no passaren 11 años cumplerts, ab què pogué lo convent valerse del citat ús de fadiga ab solas 25 lliuras que era lo preu de la venda y encarregament de las 50 lliuras anuals: perquè a la veritat és la millor prenda té est convent que no donaria ni vendria per quaranta mil lliuras.»⁷⁹

A mitjan segle XVIII va ser edificada de bell nou una gran casa amb moltes dependències agrícoles al seu voltant:

«... en ninguna de las expresadas oficinas falta lo necessari de arreu». Alguns inventaris a l'abast descriuen amb cert detall en què consistien les dependències per a l'elaboració del vi.⁸⁰

	1765	1786	1794	1818	1835
Premses	2	4	4	4	4
«Cup amb bomba i arreus»					
Cubelles	1	2	2	—	3
Bótes	42	68	84	94	93
Caldera	—	1	—	1	—
Caça	—	1	—	1	—
Calder	—	1	2	1	—
Embuts	—	—	—	—	—

Tot i ser incomplets, els inventaris coincideixen a esmentar el nombre de premses, bótes, cups o cubells, és a dir del que

77. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

78. A.H.P.B., *Manual de Venta de Bienes Nacionales*, Manuel Clavillart, 10-II-1845.

79. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

80. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 7 (Agustins).

sembla que eren els estris més importants. En examinar l'evolució d'aquests tres apartats es veu un engrandiment considerable en les instal·lacions en el decurs dels vint anys transcorreguts entre 1766 i 1786, així com entre els dinou anys que van del 1786 al 1794. Aquest augment de l'utilitat reflectiria el de la producció de la vinya i l'acompliment dels propòsits esmentats abans pel religiós. Aquest punt queda ratificat en observar l'evolució de les collites entre els anys 1770-1776 i 1796-1806.

Però la torre dels Solers no era solament una explotació agrícola, era també una finca d'esbarjo i repòs per als membres de la comunitat, els quals en algun moment es veieren obligats a passar-hi llargues temporades, com en el període de la guerra del 1808 al 1814. La casa era situada a mig camí entre el nucli rural de Sant Pere de Ribes i el de Vilanova, calculant-se una mitja hora a peu des de Solers als dos llocs i tenia una bella panoràmica: «sos balcones que són tres tenen una deliciosa vista per mar y terra».⁸¹

El 1845, en el moment de ser venuda per l'Estat en la desamortització, és descrita així: «*La casa se compone de dos pisos y entresuelo, bodega, lagares y prensas, molino aceitero, paja, pocilga, corral, un depósito de agua, pozo y lavadero*». Segons la mateixa font el seu comprador fou Ignasi Girona, germà del banquer. La família dels Girona la vengué el 1915 al marquès de l'Argentera que la convertí en una luxosa torre de vacances.⁸² Actualment, un cop adquirida per l'Ajuntament de Sant Pere de Ribes, s'ha convertit en un casino de joc.

81. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

82. A.H.P.B., *Manual de Venta de Bienes Nacionales*, Manuel Clavillart, 10-II-1845, pàg. 36.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 283 (expedient de taxació).

L'extensió del conreu de la vinya

a) *Inversions fetes pels pagesos. Les plantades*

L'interès per estendre el conreu de la vinya es manifesta a partir de l'arrendament firmat el 1691. La finca havia estat donada a masoveria, a Pere Giralt, per 110 lliures i 45 cargues de vi a l'any. Però el 1692 la comunitat raonava que com en l'arrendament de l'any anterior no s'havia obligat a Pere Giralt a plantar ceps nous, i com els que hi havia es perdrien aviat, es resol·lia, per tant, canviar el contracte: es donaria la finca a parts de fruits amb l'obligació de plantar 1.000 ceps a l'any i a canvi d'això se l'eximiria de pagar la part dels grans grossers. És a dir, per primera vegada la comunitat considerava la utilitat d'incloure un pacte de plantació en el contracte, cosa que era una manera de carregar sobre el masover una part de les despeses de la plantada; que això no formava part de les funcions pròpies d'una masoveria ho indica la compensació establerta. A poc a poc, el record d'aquella compensació s'aniria esvaint i la renovació d'una part dels ceps quedaria com una de les obligacions pròpies del masover.⁸³

El 1696 el pacte de plantació va ser substituït pel de vallejar les vinyes a raó d'un jornal l'any, «*por ser esto del vallejar trabajo de más importancia y necesario para la conservación de las viñas y porque mejor puedan fructificar*». El mateix es va tornar a reproduir en el contracte del 1705.⁸⁴

L'arrendament del 1726 tornava a obligar a plantar mallols però aquesta vegada en nombre de 1.500, en comptes de 1.000. Altres 1.500 ceps es plantarien a càrrec del convent que pagaria la despesa al masover en espècie, és a dir amb la concessió de tots els fruits de la finca menys el vi.⁸⁵

83. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 627. Vegi's l'apartat sobre l'evolució temporal de les masoveries.

84. A.H.P.B., Mariano Rondó, 3-IV-1705, pàg. 46.

85. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 627

Calculo que la plantada de 1.500 ceps imposada el 1726 representava quelcom menys de mitja mujada (0'25 ha.) és a dir unes 35 o 40 lliures: Aquest càlcul està basat en el que féu el propi convent en un arrendament firmat el 1763.⁸⁶ El pacte de la plantada de 1.500 mallols fou reproduït el 1732, però no sé si seguí apareixent a la segona meitat del XVIII; és probable que sí degut a l'avantatge que representava per al propietari. El 1829 l'obligació de plantar ceps es troba reduïda respecte a la que venia escripturada el 1732.⁸⁷

A part del pacte de plantació hi havia altres maneres de difondre la vinya establint que el pagès fes la plantada i el propietari seguís conservant el domini útil de la terra, cosa que no succeïa emprant la rabassa morta. El 1704, el fill del masover va demanar per plantar un tros de terra erma i pedregosa que no havia estat mai conreada. El convent acordava donar-li «*y que por la gran dificultad y trabajo de plantarle se lo deja por doze años franca, quedando después todo para el convento*», i es fixava el nombre de ceps a plantar en 8.000. Una concessió semblant tornava a ser feta el 1747 a favor del fill de l'aleshores masover; el beneficiari rebia 4 jornals i podia conservar la vinya franca de tot pagament durant 10 anys.⁸⁸ Aquesta classe de contractes de plantació tenia arrels molt antigues, però en ple segle XVIII i en moments de puja de preus resultava molt poc gratificador per al pagès. La seva poca difusió en aquesta època (mentre que al contrari sembla bastant utilitzat en el sis-cents), és degut al fet que a partir del 1750 es fa massa evident la desproporció entre el benefici del plantador i el del propietari.

Per a després del 1760 apareix en la documentació dels Agustins una nova modalitat de plantada de vinya, consistent en l'arrendament a llarg termini, és a dir, per un període comprès entre els 22 i els 33 anys. Aquest fou el procediment emprat per plantar als Solers. Sobre la significació d'aquest contracte

86. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

87. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

88. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 627.

m'estendré més endavant, aquí em referiré només a la possible extensió del conreu i a l'import que això pogué representar a partir de la data en què va ser utilitzat per primera vegada.

Any 1763 ⁸⁹ Extensió de la terra (jornals vinya)	Pagesos	Import jornals (lliures)	Import total (lliures)
6	Josep Masó	45	270
5½	Francesc Coll	45	337
2	Francesc Coll		
<hr/>			
13½			607

No he trobat cap més dada sobre la seva utilització fins a l'any 1780, però consta que l'arrendament a llarg termini fou profusament utilitzat, de manera que les 607 lliures del 1763 resulten només una petita mostra del que van invertir els parcers.

Cap el 1775, la situació econòmica del convent no semblava gaire còmoda. Potser per l'augment del nombre de professors, o per la puja del preu dels aliments, la qüestió és que apareix alguna referència feta a la necessitat de procurar-se un augment dels ingressos: «És lo cas que lo convent cansat de tenir la dita heretat com ab moltes altres propietats ha succeït, que al present serian de tanta utilitat que bastarian per la manutenció dels 80 religiosos viuen en esta Sta. comunitat, encara se donàs a quiscun una tersa de carn per pitansa». Hi ha indicis que a partir d'aleshores, 1776, el convent va intensificar l'explotació de les seves propietats. Després d'aquell any el dilatadíssim bosc s'anà transformant en una gran part en vinya, havent-hi un ritme de plantada de sis jornals a l'any (unes dues hectàrees), de manera que cap a finals de segle la major part de l'heretat seria una extensa vinya.⁹⁰

Unes llistes de parcers, amb arrendament a llarg termini, fetes el 1780 i el 1788, incloïen 36 parcers. Una altra relació datada

89. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

90. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

cap el 1800 també donava el mateix nombre; segons aquesta última llista, més detallada que l'anterior, la plantada feta amb arrendaments a llarg termini tingué una extensió de 135 jornals de vinya (unes 45 hectàrees). Si el total de la finca era de 84'70 hectàrees, resulta que el 53 per cent d'aquella havia estat posada en explotació sense cap despesa per parte de la comunitat, ni haver-ne perdut el domini útil; sense comptar que el terme del contracte de parceria havia estat fet fins a un màxim de 33 anys, mentre que el de la rabassa morta era d'un mínim de 50 anys.⁹¹ Bé podien declarar els Agustins a la seva relació presentada el 15 d'abril de 1806 al comissionat del govern encarregat d'iniciar la venda d'una part de les finques de l'Església: «*Viñas a expensas de los colonos: importa una grande cantidad de dinero*».⁹² Calculo que a raó d'unes 135 lliures per hectàrea, les 45 hectàrees plantades pujarien a unes 6.075 lliures.⁹³

Segons l'esmentada relació del 1806, els Agustins deien haver gastat de diner propi 8.000 lliures en la plantada de vinyes, garrofers i oliveres. No he trobat cap referència sobre aquestes plantades, i, o bé declararen com a despesa del convent la feta pels parcers, o bé es referien a tot el que la comunitat havia esmerçat en obres i millores a la finca des del 1450 fins al 1806; això últim és el que sembla més probable. Però en qualsevol cas la plantada feta pels parcers entre els anys 1763 i 1806 superava amb escreix el que la comunitat havia invertit en aquest mateix període. Com és natural la seva resposta ocultava aquesta realitat, doncs anava dirigida a uns funcionaris que estaven cercant justificacions per a vendre una part de les finques de la clerecia. Per tant, els Agustins remarcaven bé les inversions fetes pel convent mentre resolien esquemàticament les dels parcers.

91. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

92. A.C.A., Hisenda Moderna, lligalls 752 i 768.

93. Vegi's l'apartat sobre *la plantada de vinya*.

b) *Les inversions dels Agustins*

A part dels diners esmerçats pels parcers per plantar vinya a més de la meitat de la finca, el 1806 la comunitat declarava haver-se després de més de 8.000 lliures en la millora de la seva propietat. La quantitat quedava desglossada així:⁹⁴ 3.000 lliures per reedificar la casa (a mitjans del segle XVIII) i 5.000 lliures per a plantar vinyes, oliveres i garrofers. De tots aquests diners justificaven la procedència d'unes 3.000 lliures. Era important la donació del cardenal de l'orde, José Molina Lario, el generós i il·lustrat bisbe de Màlaga que, segons la relació enviada al comissionat de la Hisenda el 1806, abans d'arribar a la seu andalusa havia donat 2.719 lliures al convent de Barcelona, les quals van anar a parar a la reconstrucció de la casa de Solers.⁹⁵

Però el 1806 els Agustins deixaven de justificar la procedència de 5.281 lliures invertides «*en diferentes tiempos*», és a dir, d'ençà la compra de l'heretat, el 1540. Part d'aquests diners eren de fons particulars dels frares que els havien cedit voluntàriament, rebent a canvi una renda vitalícia consistent entre un 3 i un 5 per cent del capital segons l'edat del frare. El pagament dels interessos formava part de l'apartat de les càrregues, o «mals», que gravaven el rendiment anual de la finca, de la mateixa manera que ho feien els censos, o el cadastre.⁹⁶ Des del 1798 fins al 1802 tres agustins havien fet lliurament d'un total de 2.500 lliures, per la qual cosa els Solers estava gravat amb un mínim de 75 lliures anuals en concepte de pagament d'interessos per préstecs.

La racionalització de l'explotació

Segons les dades de la relació de parcers datada cap el 1800, es pot concloure que abans de finir el segle XVIII la totalitat

94. A.C.A., Hisenda Moderna, lligalls 752 i 768.

95. A.C.A., Hisenda Moderna, lligall 752 i 768.

96. A.C.A., Hisenda Moderna, lligalls 752 i 768.

de la finca estava dedicada a la producció vitivinícola.⁹⁷ Les zones que no havien estat rompudes ho eren en funció d'un millor conreu de la vinya i no pas per una manca d'interès del convent.

La informació que el 1806 el convent va trametre a la Inten-dència deia que tot el terreny era vinya, menys 5 jornals de bosc i uns 15 o 16 jornals dedicats a grans.⁹⁸ Això venia a representar que excepte unes 10 hectàrees (20 jornals) la resta de la finca, és a dir, un 88 per cent de la terra, era dedicada a la vinya.

La petita extensió de bosc i de terra bladera, el 12 per cent del total, era el resultat d'un estudiat equilibri plantejat en funció del monocultiu de l'explotació. Així ho raonava un anònim informant el 1776:

«Està molt ben plantada d'oliveras y garrofers; té la dita heretat dos bosquets de pins ben necessaris per rahó de la brossa per formiguers; hi ha molta partida per a sembrar porció cada any, tot lo que se fa necessari ja perquè lo masover puga collir gra per son abast, ja per la palla no sols per mantenir tres matxos que a lo menos té tot lo any, sí per lo fem que ab lo bestiar de llana que manté en dita heretat se pujan femar las vinyas. Tot est preamble he posat perquè vejas de ahont ix la utilitat y al que estich escrivint penso de ahont se pagará lo gasto dels sis jornals de terra que anualment se plantan de vinya.»⁹⁹

La racionalitat del plantejament és total; l'explotació es basava en un equilibri que no es podia trencar sense perjudicar-la greument: bosquet, camp de blat, ramat de moltons i presència d'animals de càrrega... Tot tenia la seva funció i res no era gratuït.

L'escriptura de la venda feta el 1845 dóna idea que durant la primera meitat del segle XIX la distribució de conreus era similar a la descrita el 1776. Segons l'acta notarial, un 84 per cent de les 84'79 ha. de la finca eren plantades de vinya, un 8 per cent era erma, garrofers i horta i un altre 8 per cent bosc.¹⁰⁰

97. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4.

98. A.C.A., Hisenda Moderna, lligalls 752 i 768.

99. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

100. A.H.P.B., *Manual de Venda de Béns Nacionals*, Manuel Clavillart, 10-II-1845, pàg. 36.

Fent la reducció de les mesures donades per l'acta a hectàrees resulta que 71'50 ha. eren vinya, 7 ha. bosc, 3'66 ha. erm, 0'33 ha. d'oliveres i 0'66 ha. de garrofers.

La finca era considerada com de molt bona qualitat; n'era un indici el que fos adjudicada per quatre vegades més del valor de la tassació, i fou venuda per 4.200.000 rals de billó, un dels preus més alts assolits a Barcelona, abans del 1850, en una subhasta de la desamortització.

Collites i rendiment monetari del vi

Tot i la reconeguda importància d'aquesta heretat, són escadusseres les dades sobre les collites de vi. Pel que sembla, la comptabilitat sobre aquest punt era descurada. El llarg encapçalament d'un llibre de comptes ho ratifica:

«Libro en que se nota la entrada, salida y consumo de granos, vinos y demás frutos anuales que de sus haciendas percibe este convento de N.P.S. Agustín de Barña. Empieza en 1792 cuando el provincial Fr. Jorge Rey en la visita al convento en 14 de diciembre de 1792 no encontró en el depósito libro alguno de entrada y salida de granos y frutos.»¹⁰¹

Tot i el prudent manament del visitador del 1792, no apareix cap dada anterior al 1796; aquest any s'inicia una comptabilitat que arribarà fins al 1806. Després d'aquesta data no figura cap més compte. Amb tot, algunes referències permeten de reconstruir alguna cosa sobre el volum i l'evolució de les collites.

El 1776, la collita mitjana anual era de 200 cargues de vi, segons deia un frare, el qual manifestava que el propòsit de la comunitat era arribar a les 600 cargues anuals. Aquest projecte no s'acompliria fins vint anys més tard.¹⁰²

La producció de vi que des del 1796 al 1805 corresponia al convent era:¹⁰³

101. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 695.

102. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

103. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 695.

<i>Anys</i>	<i>Producció total (cargues)</i>	<i>Producció venuda (cargues)</i>	<i>Consum convent (cargues)</i>	<i>Sous càrrega mín./màx.</i>	<i>Import venda</i>
1796	448	332	116	75/250	2.389 ll. 1 s.
1797	546	475	71	53/200	2.391 ll. 12 s.
1798	639	536	102	46/120	2.678 ll. 18 s.
1799	546	401	145	67/180	2.513 ll. 6 s.
1800	438	315	123	54/200	2.281 ll. 12 s.
1801	430	313	117	—/240	3.123 ll. 12 s.
1802	555	470	85	108/240	4.369 ll. 8 s.
1803	572	492	80	60/210	3.617 ll. 13 s.
1804	438	339	107	43/195	1.939 ll. 6 s.
1805	481	362	119	—	1.605 ll. 16 s.
1806	—	120	—	—	457 ll.

Des del 1796 fins al 1800 la producció mitjana anual fou de 523 cargues, baixant, del 1801 i fins al 1805, a una mitjana anual de 495 cargues. La collita del 1806 degué ser molt dolenta. Donat que l'explotació de la vinya era feta en règim d'arrendament a meitat de fruits, la producció total de les 45 hectàrees dedicades al conreu de la vinya era d'unes 1.046 cargues anuals entre 1796 i 1802 i de 990 cargues entre 1801 i 1805.

Segons les dades corresponents als anys 1776 i 1845 —que abans han estat comentades— es pot considerar que el 90 per cent dels Solers era plantat de vinya, cosa que ve a representar unes 76 ha. Això dona un rendiment unitari de l'ordre dels 16 Hl./ha. (15'75 Hl./ha. per al primer quinquenni i 16'50 Hl./ha. per al segon). Aquesta producció no sembla pas petita si es compara amb la mitjana de la comarca del Garraf cent anys més tard, en una època en la que els descobriments de la indústria química podien ser utilitzats.

Efectivament, cap el 1890 hi ha dades que atribueixen per al Garraf una producció de vi de 114.800 Hl., que corresponen a un total de 5.770 ha. plantades de vinya. Aquestes xifres equivalen

a atribuir un rendiment unitari mitjà de 20 Hl./ha. per a la comarca a finals de la desena del 1880.¹⁰⁴

Davant de la importància del rendiment del vi, el dels altres conreus esdevenia insignificant. En els deu anys examinats, la producció de garrofes representava ser del 3 per cent, en valor, respecte de l'import del vi; i el del blat i mestall venut, del 3'7 per cent. La major part del gra i de les garrofes era consumida a la mateixa torre, a l'inrevés del que succeïa amb el vi, del que se'n venia entre les dues terceres i les cinc sisenes parts. L'import de la comercialització del vi representava el 93 per cent del rendiment dels Solers.¹⁰⁵

Els Agustins varen dirigir la seva explotació amb certa cura, invertint-hi una bona quantitat de diners però també intentant d'estalviar-ne al màxim en l'aspecte de la plantada, la qual va ser feta pels pagesos a càrrec seu, no per mitjà del contracte de rabassa morta, sinó per l'arrendament a llarg termini, per un espai comprès entre els 22 i els 33 anys. Després de 1573, any en què recuperaren el domini útil de la finca, el seu propòsit explícit va ser el de no desprendre's mai més d'aquest dret: que «no donaria ni vendria per quaranta mil lliuras».¹⁰⁶ I conseqüent amb això la comunitat no va lliurar més el seu domini, ni tan sols de forma temporal i, per tant, el contracte de rabassa morta no fou mai emprat, almenys en el segle XVIII. Que el pagès s'avenís a fer la plantada sense ser rabassaire i amb tan sols la garantia de conservar el seu conreu fins un màxim de 33 anys, degué ser per causa de l'alt rendiment de la terra i dels beneficis que devia obtenir, un dels més alts de Catalunya. Cal remarcar que aquest

104. ROIG ARMENGOL, R.: *Memoria acompanyatoria al mapa regional vinícola de la província de Barcelona*, Barcelona, 1890, pàg. 47.

105. Des del 1796 fins al 1806 la collita de garrofes oscil·lava entre els 31 i mig quintars i els 69 quintars i es va obtenir de la seva venda entre les 64 i les 129 lliures, respectivament. El blat donava entre les 2 i les 10 quarteres i la seva venda proporcionava entre les 12 i les 90 lliures. El mestall, amb una producció entre les 6 i mitja i les 16 quarteres, a l'hora de vendre's representava entre les 32'10 i les 112 lliures, respectivament. La collita d'oli, molt irregular, molts anys no produïa res. La més important va ser els 50 quartans, el 1805; va ser sempre consumida per la comunitat o bé a la pròpia finca. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 695.

106. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

tipus d'arrendament va ser emprat pel convent dels Agustins en una data molt anterior a l'esclat dels conflictes rabassaires de finals del set-cents.

Com a propietaris agrícoles els frares van treure bon profit dels Solers, però cal plantejar-se fins a quin punt el seu benefici hagués augmentat si haguessin participat en el comerç amb Amèrica, bé directament —fent-se càrrec de l'exportació del seu propi vi—, bé indirectament, mitjançant la participació del seu capital en negocis dedicats a l'exportació. No he trobat cap notícia sobre aquest punt, però sembla que el convent tingué una mentalitat ben poc apta per als negocis comercials. Algún indici fa pensar això, com quan el 1776 declaraven que es proposaven consumir la producció de Tiana i no fer venir la dels Solers a Barcelona «per no exposarlo per mar, a més del gasto se ahorra y que habent de pasar per tantas mans y laverintos molt se fa malbé».¹⁰⁷ No és de creure que volguessin arriscar-se a comerciar amb el seu vi de forma directa.

2) La finca de Tiana. Descripció

El vi va ser també el primer producte de la finca de Tiana, si bé amb una qualitat i producció molt inferior a la de la torre dels Solers. La comunitat propietària va orientar l'explotació a l'obtenció del vi necessari per al seu consum, per tal de poder vendre tot el dels Solers que tenia una major cotització.¹⁰⁸ Si bé mai no arribaren a realitzar el seu propòsit, la de Tiana arribà a ser una finca vinícola de certa importància a la comarca.

L'heretat estava integrada per dues unitats adquirides en èpoques diferents. En primer lloc, el 1691, es va comprar la casa Fàbregues, la qual tenia 12 peces de terra espargides per diferents llocs de Tiana, una a Badalona, una altra a Alella i també a Martorelles. El 1707 fou comprada la casa de N'Argent amb les seves onze peces de terra. Finalment, el 1736 van adquirir

107. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

108. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

a carta de gràcia la casa Cordelles i les seves cinc peces de terra, propietat que va ser completada el 1752 en adquirir la facultat de lluir i quitar.

L'import total de la finca dels Agustins i la procedència dels diners era la següent: ¹⁰⁹

	<i>Any</i>	<i>Preu/lliures</i>	<i>Procedència diners</i>
			Misses i aniversaris: 3.902 lliures.
Casa Fàbregues . . .	1671	3.950	Censal lluït de la ciutat de Barcelona: 48 lliures.
			Misses i aniversaris: 1.676 lliures.
			Censals lluïts: 390 ll.
Casa Argent	1709	3.300	Desapropi fra Nicolau: 800 lliures.
			Una legítima: 250 ll.
			Venda d'una casa als Dominics: 1.000 ll.
			Diner lliure: 34 ll.
			Aniversaris i misses: 1.457 lliures.
			Desapropi fra Joan: 100 lliures.
Casa Cordelles . . .	1736	1.000	Desapropi fra Francesc: 172 lliures.
Dret de lluir	1752	1.150	Legítima fra Joan: 1.121 lliures.
Lluïisme		1.060	Desapropi fra Jaume: 300 lliures.
			Censal lluït: 200 ll.

109. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

De les 10.460 lliures del valor total, unes 7.045 lliures procedien de capitals de fundacions d'aniversaris i misses, és a dir les dues terceres parts. Com ja s'ha dit abans, els religiosos empraren la seva perícia per despistar als funcionaris encarregats de la venda de part de les finques del clergat, ja que en ser una finca comprada amb diners procedents de fundacions estava afectada pel decret de 1806.¹¹⁰

En arribar l'any 1776, el conjunt de totes les terres sumava una extensió de 200 quarteres. Les actes notariais de la venda, feta en dues fases, el 1844 i el 1848, concedien a la finca un total de 196 quarteres, és a dir unes 48 hectàrees.¹¹¹

El 1775 el mas Fàbregues va anar a terra matant dues dones i un ase. Com que a l'explotació hi havia dues cases més, les d'Argent i Cordelles, el solar de la casa Fàbregues va ser convertit en camp.¹¹²

La finca estava ben proveïda d'aigua, ja que per un establiment fet el 1679 per l'anterior propietari d'Argent, hi havia la facultat de regar pagant com a cens un sou a l'any.¹¹³ El 1806 la relació enviada pel frare arxiver al comissionat del govern per la venda de les finques del clergat, deia que les dues cases es distanciaven uns 30 passos, i que tenien «*las oficinas, y bodega correspondientes, patio, huerto cerrado, capilla pública, zafereche grande para las aguas, que las hay vivas y corriente... de todo lo que el convento a sus expensas ha hecho mucha parte*».¹¹⁴

110. A la declaració jurada enviada al jutge comissionat de la venda de béns del clergat els Agustins deien que la finca de Tiana havia estat comprada el 1709, 1736 i 1752, pagant un total de 5.450 lliures. Omitien que la primera adquisició tingué lloc el 1671 i que el preu havia estat de 3.950 lliures, gairebé totes elles procedents de diners de fundacions d'aniversaris i misses. Per altra part, a la seva declaració no deien que la meitat del seu import procedia de capitals de fundacions pietoses, i afirmaven que la quantitat declarada havia estat pagada amb diner lliure.

A.H.C.B., Cúria del Corregidor, vol. XVI (llogall).

A.C.A., Monacals, Hisenda, llogall 752.

111. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

A.H.P.B., *Manual de Venda de Béns Nacionals*, Clavillart, 7-X-1844 i 12-II-1848.

112. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

113. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

114. A.C.A., Hisenda Moderna, llogalls 752 i 768.

A finals del segle XVIII la casa Argent fou molt millorada; s'hi construí un segon pis, capella, safareig i es feren altres millores, en les quals la comunitat invertí 2.006 lliures.¹¹⁵ El 1848, en el moment de la seva venda per l'Estat, la descripció era la següent: «*De tres cuerpos de ancho y dos de alto, con bodegas, cinco lagares, tres de ellos regulares, dos prensas antiguas, así como el edificio muy bien conservado y de regular construcción, con capilla, terrado, pequeña galería, pesebre, soportal y demás accesorios*». La casa Cordelles no figura descrita a l'acta de la venda, però sembla que era més petita.¹¹⁶

L'extensió del conreu de la vinya

a) *Inversions fetes pels pagesos. Les plantades*

Com ja s'ha vist que succeïa en el cas de la finca de Sant Pere de Ribes, la de Tiana havia estat plantada de vinya a base d'emprar el contracte d'arrendament a llarg termini. Però aquest sistema no va ser utilitzat fins després del 1775 i sembla que en dades anteriors els Agustins havien donat peces de terra a rabassa morta. El 1722 i el 1733 firmaren un total de quatre contractes de rabassa morta. El 1775 encara seguien vigents cinc concessions, quatre sotmeses a pagament de cens en diner i una a parts de fruits.¹¹⁷

Cap el 1775 els Agustins es replantejaren l'explotació de les seves propietats. En el cas de Tiana el convent hi va fer inversions i també va aplicar el criteri de no despendre's del domini útil de cap tros de terra, ni tan sols de forma temporal. Data del 1775 el primer arrendament a llarg termini amb una duració de 30 anys i amb l'obligació de plantar de vinya. El 1786 i el 1793 es tornaren a donar més terres a aquest tipus de parceria.¹¹⁸

115. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

116. A.H.P.B., *Manual de Venda de Béns Nacionals*, Clavillart, 7-X-1844. A.P.N.B., *Manual de Venda de Béns Nacionals*, Clavillart, 7-X-1844.

117. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

118. A.H.P.B., Manuel Vilamala Cassani, 8-I-1775, pàg. 5; Francesc Comellas, 7-VIII-1786, pàg. 291; Anton Comellas, 17-VIII-1793, pàg. 126.

El de 1793 va ser signat per un termini excepcionalment llarg, de 50 anys, igual que el d'una rabassa morta. Aquesta mateixa peça de terra havia estat concedida a rabassa morta el 1722, amb el pacte de pagar una quinta part de fruits; després de ser venuda a un forner de Barcelona, aquest la va vendre el 1774 a un pagès de Tiana, anomenat Nadal. Cap el 1790 el convent, veient que «se havia acabat el termini de la rabassa morta, passava molt y molt dels 50 anys», va pressionar Nadal perquè deixés la terra, o bé la prengué a mitges. El pagès es resignà a pagar ja no una quinta part, sinó la meitat de la collita, però tot i això el nou contracte no va ser de rabassa morta sinó d'arrendament per 50 anys. Donat que els termes d'aquest tipus d'arrendament eren de 22 a 33 anys és possible que aquella llarga duració, similar a la d'una rabassa morta, fos una consideració a certs drets de l'antic rabassaire, comprador de la vinya al 1774, època en què els nous contractes de rabassa morta començaven a ser firmats per una duració de 50 anys.

És evident que el treballador que menava terres dels Agustins havia sofert un empitjorament de la seva condició abans d'acabar el set-cents. No solament li foren augmentades les parts a pagar, que en el cas del conreu vinícola esdevenien igual a les d'un arrendament en el qual el propietari hagués pagat la plantada (meitat de fruits), sinó que de rabassaire passava a ser parcer. Cap al 1774, potser com a resposta a l'augment dels preus del vi, els Agustins estengueren a la seva propietat de Tiana pràctiques que fins aleshores només havien estat emprades a Sant Pere de Ribes. L'augment de preus del vi permetia difondre quelcom que fins aleshores només havia pogut existir a les mil·lors terres.

La parceria firmada el 1794 s'emmarca perfectament dins de l'afirmació de Vilar quan parla de l'ofensiva dels propietaris, el 1793, per reduir la duració de la rabassa morta.¹¹⁹

119. «La primera d'aquestes protestes en els papers de l'Audiència, apareix el 1793, i és encara molt insignificant. Aquest any 1793 segueix, en efecte, la brusca pujada dels preus del vi, iniciada el 1788; és un veritable salt que posa un instant els preus vitícoles al davant de l'alça dels preus agrícoles; la disputa entorn de la vinya s'ha fet aleshores més aspra, naturalment.» VILAR, Pierre: *Ob. cit.*, vol. III, Barcelona, 1966, pàg. 573.

No he pogut esbrinar quina quantitat de terreny va ser plantada de vinya pels parcers. El 1806, el frare arxiver declarava que de les 200 mujades que tenia l'heretat, 177 eren vinya i és possible que la major part d'elles hagués estat posada en conreu pels parcers.¹²⁰ En el moment de vendre's la finca, el 1848, la vinya havia disminuït molt. L'acta de venda esmenta que hi havia tres peces plantades pels arrendataris que representaven un total de 52 quarteres, és a dir una quarta part de la finca. Un dels arrendataris era Anton Cussó, l'últim masover d'Argent.¹²¹

b) *Les inversions dels Agustins*

A finals del segle XVII alguns frares havien fet donatius per a plantar la finca de Tiana. Tal com diu una acta del 1694, «*era necesario haberse de plantar porque de presente son pocas las utilidades que el convento percibe de ella, y serán muchos y muy grandes cuando reste bien compuesta; y como el P. Fr. Joseph Prigali quiere aser beneficio al convento y gastar para plantar quando sea necesario...*». El frare donava 100 lliures anuals durant els 7 primers anys i 50 lliures anuals els 5 següents, i a canvi de deixar la finca ben plantada demanava quedar-se amb els fruits de tota l'heretat durant 12 anys. El convent acceptà.¹²² Cal recordar que aquest era el mateix conveni que havia fet la comunitat amb els fills dels masovers de la finca de Sant Pere de Ribes els anys 1705 i 1747.

Des del 1698 al 1719 la propietat de Tiana havia estat arrendada sense que el masover es veiés obligat a plantar ni a vallejjar. El 1719 va ser menada per un frare del convent amb ben poc èxit¹²³ i des del 1723 al 1775 havia estat mal cultivada

«per la misèria del masover que regularment tenim allí y lo poch cuydado han tingut en est convent ab esta y otras dos heretats tenim allí, estant molt deterioradas las vinyas de una y altra heretat; lo any passat de 1775 y actualment en febrer de 1776 se ha gastat lo convent cerca de 200 lliuras

120. A.C.A., Hisenda Moderna, lligalls 752 i 768.

121. A.H.P.B., *Manual de Venda de Béns Nacionals*, Clavillart, 18-II-48.

122. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 627.

123. Vegi's l'apartat sobre *els inconvenients de l'explotació directa*.

per fems y la nova plantada se fa a lo menos de uns 15.000 ceps; si cada any mira lo convent com fa est quatrieni, penso resultarà gran benefici y sobre tot lo fer plantar cada any algunas oliveras y garrofers.»¹²⁴

Com pot veure's, la comunitat, i segurament gairebé tots els propietaris, es refiaven de l'acció del masover i de les seves inversions, acció que els permetia en molts casos descurar la finca sense que minvés el seu benefici. Però en el cas de Tiana la pobresa del pagès li impedia esmerçar quelcom més que el seu treball.

Quan el 1775 els frares decidiren incrementar les rendes de les seves propietats van tenir interès a estendre la plantada de vinya. En aquest mateix any s'havien plantat 20.000 ceps, és a dir unes 2'75 hectàrees, «de modo que en menos de mitg any ha gastat lo convent en dita heretat y demás té allí passadas de siscentas lliuras tot diner libre».¹²⁵ En arribar el 1806 el que s'havia gastat en plantar ceps pujava a un total de 2.010 lliures. Aquesta despesa era feta a càrrec de la comunitat sense que es doni cap xifra sobre el realitzat pels parcers, si bé era qualificat d'important.¹²⁶

El total gastat per la comunitat en arribar el 1806, era: ¹²⁷

Obres a la casa Argent, capella i safareig	2.006 lliures
Plantada de vinyes i altres arbres	2.010 »

Els diners emprats procedien de:

Desapropi de fra Nicolàs Sardà, assistent d'Espanya a Índies	2.006 lliures
«Pecúlio que va donar graciosament el ex provincial Joseph Masot»	450 »
Plantada de fra Miró Llorens	300 »
Vitalici de quatre religiosos	700 »
Producte de la llenya, boscos i altres	1.410 »

(Una part va anar als Solers)

124. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

125. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

126. A.C.A., Hisenda Moderna, lligalls 752 i 768.

127. A.C.A., Hisenda Moderna, lligalls 752 i 768.

Tal com s'ha vist que succeïa als Solers, també en el cas de la finca de Tiana juga un paper important l'entrega feta per un membre rellevant de l'orde. En aquest cas, la donació de l'assistent d'Espanya a Índies va anar a parar a l'engrandiment de la casa de Cordelles. Les altres millores foren fetes en bona part gràcies al préstec fet per alguns religiosos, els quals cobraven un interès del 3 al 5 per cent del capital deixat. Tal com ja he dit abans, els interessos de préstecs i vitalicis a favor de la finca gravaven el rendiment anual d'aquesta.

Les collites

Abans del 1775, la collita era molt mediocre: «al present és molt poch lo que reddiman; esta cullita de 1775 han tocat al convent arreplagar lo dels masovers y aparcers 50 cargues de vi, havent estat la collita de las bonas». El projecte que es feia el frare per al futur era el d'arribar a les 300 cargues anuals, que valorades a 5 lliures la carga resultarien 1.500 lliures pel convent, i «aquest producte s'invertirà per la compra del blat y lo augment de la pitansa que realment se necessita».¹²⁸ Sembla que el frare només pensava en la part de la comunitat i no calculava la part dels parcers; però en tot cas, i tal com es veu en examinar els comptes posteriors, l'heretat de Tiana no va arribar mai a donar 300 cargues, ni tan sols comptant-hi la meitat corresponent als parcers:¹²⁹

<i>Any</i>	<i>Cargues de vi corresponents al convent</i>	<i>Any</i>	<i>Cargues de vi corresponents al convent</i>
1787	93	1792	99
1788	110	1793	87
1789	93	1794	33
1790	85	1795	79
1791	58	1796	92

128. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

129. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 695.

<i>Any</i>	<i>Cargues de vi corresponents al convent</i>	<i>Any</i>	<i>Cargues de vi corresponents al convent</i>
1797	78	1803	106
1798	100	1804	50
1799	42	1805	75
1800	64	1806	34
1801	70	1807	83
1802	92		

Les previsions no foren ni de bon tros acomplertes. Cap dada no apareix sobre el valor monetari del producte, ja que aquest vi va ser consumit en la seva totalitat pel convent, el qual havia de completar el seu proveïment amb part del vi dels Solers. El segon producte de la finca era l'oli, però degut a la seva migrada producció —el màxim van ser els 27 cortans l'any 1799— el valor de la collita era poc important.¹³⁰

Les hisendes dels mercedaris

El rendiment monetari de les finques que tenien els Mercedaris de Barcelona, segons la informació que varen facilitar a la Intendència el 1806 i que correspon al quinquenni del 1798 al 1802, era el següent: ¹³¹

Torre Regàs (Sant Martí de Provençals)	1.022' 5'2	lliures
Solicrup (Vilanova i la Geltrú)	1.348' 8'7	»
Torre Moragues (Parets)	802	»
Terres de Montjuïc (Barcelona)	130	»
Terres de Mallà (Barcelona)	25	»
	<hr/>	
	3.327'13'9	lliures

130. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 695.

131. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris).

Finques urbanes (8 cases i 8 magatzems a la muralla de mar)	4.197' 2	lliures
Total finques	7.524'15'9	»
Càrregues	1.220' 0'8	»
Renda líquida	6.304'15'1	»

La renda procedent dels béns immobles té unes característiques molt semblants a la dels Agustins. En els dos casos les finques urbanes tenen major importància que les rústegues, i en els Mercedaris això resulta més marcat. D'altra banda les finques rústegues són d'excel·lent qualitat, especialment les dedicades a vinya, que tots dos propietaris tenen al Garraf, els Agustins a Sant Pere de Ribes i els Mercedaris a Vilanova i la Geltrú. Però tot i aquestes similituds la riquesa dels segons superava la dels primers, ja que els béns immobles donaven 7.524 lliures i 5.291 lliures, respectivament.

Descripció de la finca de Solicrup, entre Sant Pere de Ribes i Vilanova i la Geltrú

Solicrup fou un dels primers nuclis de la reconquesta cristiana en el segle XI. Era independent dels municipis de Ribes i Vilanova, i tenia batlle i jurisdicció pròpia.

La relació que el convent va enviar a la Intendència el 1806 diu que Solicrup pertanyia a l'orde de la Mercè des del 1619 i que havia estat deixada per a la fundació d'un aniversari mensual pel comerciant de Barcelona Antoni Llopart.

Diferents dades corresponents als anys 1724, 1798, 1835 i 1843, donen una extensió compresa entre les 36 i les 41'20 ha., de les que unes 2 serien situades a Sant Pere de Ribes. Des del 1619 al 1835 el convent no va fer cap nova compra per a engrandir la finca.¹³²

132. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 2.747 (any 1724). Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris), (any 1798). Monacals, Hisenda, lligall 270 (any 1835). A.H.P.B., *Manual de Venda de Béns Nacionals*, Manuel Clavillart, 3-XII-1843, pàg. 83. L'acta dona la mesura de 41'20 ha.

Les instal·lacions agrícoles eren modestes, sobretot comparades amb les dels Solers. El 1759 tenien 25 bótes i dues premses. A l'inventari fet el 1835 pels funcionaris de la desamortització consten les dues premses i a més 4 cups i 3 cellers. La comunitat no va fer obres a les instal·lacions i ben poques a la casa. A la resposta enviada a la Intendència el 1806 esmentava la construcció d'unes parets, el 1748, que van costar 110'14 lliures. Els diners invertits en obres i millores era de les coses que més afavorien els convents per a limitar al màxim l'efectivitat del decret de venda de finques del 1806. Cal pensar, doncs, que a la comunitat no li interessava ocultar aquest punt i que la xifra que donava era la real; per això es pot concloure que la despesa de 110 lliures en millores en el decurs de 187 anys resulta tot un indicatiu de la gestió del convent.¹³³

L'extensió del conreu de la vinya o les inversions dels masovers

El procés de la plantada, que sembla iniciar-se els últims anys del segle XVII, o primers del segle XVIII, tingué com a protagonista el masover. El primer contracte d'arrendament que he trobat data del 1702 i en ell s'obligava el pagès a plantar 2.500 mallols a l'any. Aquest era un pacte realment oneros, almenys si el comparem amb el de la torre dels Solers a Sant Pere de Ribes, on aquesta plantada era de 1.500 ceps l'any. Quan el 1731 s'inicià el plet entre el masover Jaume Brunet i el convent, l'advocat d'aquell el qualificà d'exorbitant.¹³⁴

El motiu del plet va ser precisament la plantada dels 2.500 ceps, o millor dit, l'incompliment d'aquest pacte; i no perquè el pagès es rebel·lés contra un abús, sinó per causes de força major: No hi havia suficient fem a la finca per a aquell ritme de plantada, especialment des que els regidors de Vilanova

133. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris) (anys 1759, 1806) i Monacals, Hisenda, lligall 870 (1835).

134. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 2.747. Totes les referències sobre aquest plet corresponen a aquest document.

havien prohibit als hisendats tancar a les seves corts bestiar que no fos propi.

La plantada de 2.500 ceps l'any havia tingut efecte des del 1702 fins al 1709, en què s'interrompé; per tant, en el decurs d'aquests set anys s'havien plantat 17.500 ceps, o unes 2½ hectàrees, aproximadament. L'advocat de Brunet allegava, no sé amb quin fonament, que el 1709 la vinya ocupava ja tot l'espai disponible i que només es podia seguir prenent terres al conreu de grans. Tot i que l'autèntic obstacle per a la plantada fou la manca de fems sembla que bona part de Solicrup tenia ja vinya el 1709.

El 1731, després del plet, entra a la masoveria la família Puig, que hi romangué durant 102 anys. Per a Fèlix Puig el pacte de plantació era de 1.500 ceps l'any, però, sens dubte perquè la part destinada a la vinya ja estava plantada, abans del 1735 el pacte havia estat substituït pel de fer 725 rasetes l'any. A la nova escriptura, feta el 1737 i fins la següent del 1759, l'obligació de masover era la de fer les 725 rasetes.¹³⁵

Bé perquè molts ceps ja fossin improductius, bé perquè la comunitat desitjés estendre la vinya a altres terres, el cas és que el 1759 reapareixia el pacte de la plantació a raó de 2.000 mallols l'any. A més Fèlix Puig havia de fer un nombre indeterminat de rasetes o «plantar de nou tots aquells ceps que abastarà los fems de la hisenda».¹³⁶ Novament apareix el protagonisme que tenien els fems en una explotació agrícola.

És evident que l'extensió de la vinya a Solicrup era feta a expenses del masover per mitjà del pacte de plantació. La comunitat no sols no va utilitzar el contracte de rabassa morta, sinó tampoc la parceria a llarg termini i, per tant, no va lligar-se amb privacions temporals de domini útil, ni amb contractes a llarg termini. En aquest aspecte els Mercedaris apareixen com a més hàbils que no els seus veïns, els Agustins de la finca de Sant Pere de Ribes. Possiblement això fou degut al fet que la

135. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligalls grans 304 (Mercedaris) i 315 (varis).

136. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris).

relativa petitesa de Solicrup permetia d'imposar la plantació al masover.

No ens consta que la comunitat hagués pagat cap plantada. D'haver-ho fet ho hagués dit en la relació que envià a la Intendència el 1806, on inclogué, com a participació seva en inversions a la finca, 50 lliures per la compra de fems. En el cas de Solicrup resulta evident la gran comoditat del propietari en poder descarregar despeses d'inversions en un masover «responsable».

Tal com s'ha vist succeïa amb els Agustins, també els Mercedaris eren renuents a fer contractes de rabassa morta; de fet n'utilitzaren alguna vegada però per terres de qualitat dolenta. El 1816 van firmar dues concessions de rabassa morta per a terres de Montjuïc, sotmeses al lliurament d'una tercera part de fruits.¹³⁷

La racionalització de l'explotació.

La presència del bosc

La torre de Solicrup estava orientada al cultiu de la vinya. La distribució de la superfície agrícola se supeditava a aquest conreu, i era molt semblant al que s'ha descrit en parlar de la torre dels Solers. És natural que fos així ja que les dues finques, l'una, a Vilanova i, l'altra, a Sant Pere de Ribes, pertanyien a la comarca del Garraf.

La major part del terreny era plantat de vinya mentre que es limitava al màxim l'espai dedicat als grans, tal com es veu en els contractes d'arrendament fets els anys 1702, 1731 i 1737. En el del 1702 es deia que la sembra es faria en «quatre quarteres y no més»; i el 1737, que «sols es pot sembrar los dos camps que és devant y detràs de la casa». Aquesta petita part dedicada als grans figura com una concessió feta al masover. En canvi,

137. A.H.P.B., Josep Clos Trias, 17-VIII-1816, (any 1816, segona part, pàgines 446 i 460).

les referències donen com a bastant extensa la part de bosc que, aproximadament, era d'un 30 per cent de la finca.¹³⁸

Aquesta distribució de la superfície de Solicrup no varià gaire al llarg de cent anys. Aquest punt pot ser comprovat si es fa la comparació entre la relació cadastral del 1724 i la de l'acta de la venda de la finca el 1843.¹³⁹

	1724	1843
Vinya	12,24 Ha. (57 %)	19,15 Ha. (52 %)
Muntanya i bosc	4,89 Ha. (23 %)	11,24 Ha. (30 %)
Pins pinyoners	—	1,66 Ha. (4 %)
Grans	3,91 Ha. (19 %)	0,50 Ha.
Olivera	0,24 Ha.	1,24 Ha.
Garrofers	—	2,16 Ha. (5 %)

La distribució dels conreus fou molt semblant al llarg dels 118 anys. El 1731, un plet entre el convent i el masover Francesc Betris indica que la vinya ocupava ja l'extensió que el convent havia previst i que la plantada no podia prosseguir sense treure terres a la producció de grans.¹⁴⁰

El paper dels grans sembla disminuir al llarg del període i és insignificant en arribar el 1843, excepte en els últims anys del XVIII i primers del XIX, en els quals el volum de la producció indica que se li dedicava una àrea relativament gran; tot i això els grans constituïen un conreu secundari. Cal destacar, en el segle XIX, un lleu augment de l'olivera i la presència dels garrofers; la seva aparició es pot datar el 1731 amb la inclusió, en el contracte d'arrendament, del pacte que obligava el masover a plantar-ne deu a l'any, però la seva collita no fou apreciable fins el 1780.

138. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 i 315 (Mercedaris). Monacals, Hisenda, volum 2.747.

139. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 2.747. A.H.P.B., *Manual de Venda de Béns Nacionals*, Manuel Clavillart, 3-XII-1843.

140. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 2.747.

El que considero més interessant de la comparació de l'explotació, entre el 1724 i el 1843, és la presència del bosc i de la de pi pinyoner, el de pi bord i la muntanya pot indicar la presència de l'antic cicle vinya-bosc. Però també és possible que els baixos preus del vi del primer terç del segle XIX repercutissin en una reducció de la vinya.

Tant als Solers com a Solicrup el bosc apareix com un element fonamental de l'explotació. Els bosc proporcionava la llenya dels formiguers utilitzats per a adobar la terra; però tenia una altra missió essencial i era el manteniment de ramats de bous, dels que derivava l'obtenció de xerri per l'adobament del sòl.

La importància de la presència del bosc per a l'explotació vitivinícola s'ha vist documentada amb la informació que un frare agustí donava el 1776 parlant dels Solers, però resulta molt més evident si s'analitza amb les dades de Solicrup.

Segons els documents dels Mercedaris, els rics hisendats del Garraf —i també els d'altres comarques vinícoles— reservaven extenses àrees de bosc amb la finalitat de llogar-les com a pastures i quedar-se amb el xerri. Molt sovint aquest propietari no tenia ramat propi —com si el negoci de la cria de bous no fos el que l'interessés— sinó que alimentava el bestiar de ramaders forasters que havien contractat l'arrendament de les seves pastures. Els ramats s'alimentaven en el bosc, ja que la seva entrada a les vinyes era molt limitada, i sovint prohibida totalment, per por que malmetessin els ceps. El gran benefici que el propietari de vinyes obtenia era el xerri que durant la nit deixaven els animals tancats en els seus corrals. En els arrendaments d'algunes explotacions figura la condició que el masover havia de «dallar empall per jaç», és a dir tallar la palla que es posava en el terra del corral per a millor aprofitar els fems.¹⁴¹

El 1702, els Mercedaris obligaren al masover de Solicrup a plantar 2.500 ceps a l'any, però en arribar el 1709 la plantada va ser interrompuda. En el plet del 1731 entre el convent i el

141. A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 6-VII-1783, pàg. 224.

pagès es deia que era per manca de terres i que la plantada no podia prosseguir si no era prenent-ne als grans. Però més endavant el convent donava un argument diferent, en un altre plet que va sostenir contra l'Ajuntament de Vilanova. En un ofici enviat a l'Audiència, la comunitat deia que no havia pogut continuar-se la plantació de ceps degut a «no haber bastante estiércol para dicha plantada por haver privado los regidores de Villanueva y Geltrú el cerrarse ganado extranjero en el corral de la referida heredad o quadra de Solicrup».¹⁴²

Al llarg del set-cents hi hagueren cinc plets entre els grans propietaris i l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú perquè aquest prohibia o limitava molt el dret dels propietaris a tenir ramats que no fossin seus, pasturant a les terres i dormint en els corrals dels hisendats.¹⁴³ Les protestes dels hisendats es basaven en els perjudicis que aquesta prohibició representava per a la seva finca. Un ofici enviat a l'Audiència durant el plet del 1792 ho explica:

*«...desde siempre han tenidos en sus corrales en los meses de octubre, noviembre, diciembre y enero rebaño propio o ajeno que, alimentándose de las hierbas de la heredad donde encerraban, y las de su pertenencia y demás que lo constituían, han dejado a sus dueños un considerable beneficio, particularmente del estiércol, con cuyo abono han podido conservar sus tierras y particularmente las viñas en el estado floreciente que se hallan..., consiguiendo por este medio la abundancia de estiércol de la mejor calidad sin el cual no producirían sus tierras, ni habrían producido, las uvas o vino y demás frutos de tanto aprecio, ni habrían hallado parceros ni arrendatarios que les hubiesen dado las partes de frutos y precios que han conseguido y a que los tienen convenidos en el día y de algunos años a esta parte...»*¹⁴⁴

L'actitud de l'Ajuntament lesionava els interessos dels hisendats —els que podien tenir boscos i corrals—, però no els dels petits propietaris d'alguna vinya que no podien permetre's re-

142. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 2.747.

143. L'inici dels quatre plets correspon als anys 1715, 1723, 1729, 1792 i 1816. La versió que donava l'Ajuntament era que pretenia que les pastures del poble fossin per a l'arrendatari del proveïment de la carn, el qual era obligat a encarregar-se de l'engreixament del ramat.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 302 (Mercedaris).

144. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 302 (Mercedaris).

servar una part de la seva petita finca a bosc, o a pastures, ni tampoc tenir edificis per a tancar els ramats. El petit propietari semblava quedar al marge de la qüestió ja que, amb prohibició de l'Ajuntament o sense, li calia recórrer a la compra de fems, i, potser, a fer plantades i colgats amb una insuficient quantitat de fems que acabaria repercutint en la futura producció.

L'hisendat era el perjudicat perquè la facilitat en el proveïment de fems era un dels atributs de l'explotació, de la mateixa manera que ho eren la bona qualitat de la terra o la provisió de rec. Era per això que, especialment a les finques allunyades de la ciutat, els interessava conservar una part de bosc; la llenya per als formiguers i la pastura pels ramats constituïen grans avantatges per a una explotació dedicada a vinya.

Entre el 1835, any en què el convent deixa la finca, i el 1843 en què fou venuda per l'Estat, Solicrup va continuar conreant-se amb els mateixos criteris que cent anys enrera. El 1843 fou comprada per un comerciant català enriquit a Cuba, Joan Samà Martí, després anomenat marquès de Marianao. Samà adquirí certa fama de caritatiu¹⁴⁵ i uns anys després d'adquirir la finca «publicó pregones para emplear a obreros sin trabajo en el desmonte de vastos yermos convertidos en viñedos».¹⁴⁶ Possiblement aquesta fou la manera més barata per a plantar el 34 per cent de la finca que encara no era vinya i que el comerciant devia considerar com a un capital improductiu. Donat que el 1843 la rotació vinya-bosc i la tècnica dels formiguers encara era vigent, seria interessant conèixer els resultats que el nou propietari obtingué i si, a llarg termini, assolí una millora en la producció respecte a l'existent a l'època dels Mercedaris, ja que la iniciativa del marquès de Marianao podria ser representativa del tipus de

145. A.H.P.B., *Manual de Venda de Béns Nacionals*, Manuel Clavillart, 3 de desembre de 1843.

Sobre les activitats de Juan Samà a Cuba i l'esperit caritatiu del nucli de comerciants en parla MALUQUER DE MOTES, Jordi: *La burgesia catalana i l'esclavitud colonial*, a «Recerques», núm. 3, Barcelona, 1974, pàgs. 83 a 137, pàgs. 108 i 109.

146. COROLEU, José: *Historia de Villanueva y Geltrú*, Villanueva y Geltrú, 1876, pàg. 339.

millores a les que hom atribueix l'augment de la producció agrícola espanyola després de la desamortització.

Les collites

La producció de la vinya evolucionà de la següent manera: ¹⁴⁷

Any	Vi negre (cargues)	Vi blanc (cargues)	PREU EN LLIURES		
			Grans (quarteres)	Garrofes (quarteres)	Oli (quartans)
1748 . .	117	10	—	—	—
.....					
1766 . .	164	6'2	—	—	—
1767 . .	80	—	—	—	—
.....					
1769 . .	186'2	—	—	—	—
.....					
1773 . .	186	5'3	—	—	—
.....					
1798 . .	116	3'3	27	12	5½
1799 . .	116	12'1	27'4	11'3	6
1800 . .	163	22	52	70	23
1801 . .	177'3	19	73'7	—	—
1802 . .	149	11'3	92'3	57	23
1803 . .	147	12	22'1	21'1	6
1804 . .	98	18'2	58'3	28'26	10
1805 . .	128	12	62'9	37	—
1806 . .	263'2	31	79'10	—	—
1807 . .	279	28	85'4	17'3	—
.....					
1814 . .	270	12	—	—	—
.....					
1827 . .	124'3	13	—	—	—
1828 . .	178	3'2	—	—	—
1830 . .	123	7	—	—	—
1832 . .	156	17'3	—	—	—

147. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris), lligall petit 115 (mercedaris) i volum 3.020.

No sé a què pot ser atribuïda l'alta producció dels anys 1806, 1807 i 1814. En general, la collita se situava entre les 150 i les 175 càrregues; una part d'ella, especialment la del vi blanc, era per al consum de la comunitat, però la major porció era venuda a algun comerciant de Vilanova. La venda del vi és un dels temes de la correspondència entre el masover i el procurador del convent: «Sabrà que lo vi se passa a quatre duros y mitg y de aquí no volan passar, ahir vaig dir a un comprador que si mel pagava a cinc ni faria una bona partida y me digué que no passava de quatre y mitg».¹⁴⁸

La producció de Solicrup es trobava amb millors avantatges que la dels Solers per a la seva venda, ja que aquella finca donava al mar i, per tant, no calia fer cap transport per terra; no obstant, el vi de Sant Pere de Ribes es pagava millor que el de Vilanova. A la correspondència del masover sovint hi ha la referència del preu de Ribes que és considerat com una pauta. Ni Agustins ni Mercedaris intervingueren en el comerç del vi, ni en el transport a llarga distància. Això quedà per a professionals de Vilanova i Sitges.

148. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall petit 115 (Mercedaris).

El valor de la plantada de vinya

Moltes de les milliores fetes a les finques rústegues eren realitzades pel masover o l'arrendatari, sempre que aquest tingués garanties de certa estabilitat en la seva feina. El propietari absentista era poc afeccionat a gastar-se cabals en la seva finca. Un exemple d'això el constitueix la plantada de vinya feta en terres novament explotades, en les quals molt sovint les despeses corresponents eren fetes pel pagès. En efecte, com és ben sabut, mitjançant el contracte de rabassa morta el propietari lliurava al rabassaire el domini útil d'una terra improductiva. A canvi, el pagès plantava els ceps i conreava la vinya a càrrec seu, pagant al propietari un cens, o lliurant-li una part de la collita.

Tot i que el contracte de rabassa morta fou molt estès a Catalunya, també succeí que alguns propietaris feren a expenses seves la plantada de vinya, donant-la després a un arrendatari que pagaria una part de la collita, o un cànon en diner. Les parts a pagar eren majors en aquest arrendament que no pas en el de la rabassa morta.

He trobat diferents casos en què el propietari en pagar la plantada detallava bé les despeses que havia fet. Aquests exemples il·lustren el que fou gastat en fems i jornals en algunes plantades fetes a diferents moments del segle XVIII. Sabent el preu de les plantades és possible valorar quina era la càrrega

econòmica que assumia el pagès en el moment d'acceptar fer la platada i, d'altra banda, quin estalvi representava per al propietari.

1) El 1729 i començaments de 1730 el pagès Pere Màrtir Sagristà va plantar una peça de terra de 4½ mujades (2'20 ha.) d'un camp situat prop de l'ermita de la Mare de Déu del Coll. Segons l'època de la plantada el convent de Jonqueres, propietari del camp, va pagar a Pere Màrtir les següents quantitats: ¹⁴⁹

EINES ¹⁵⁰	18 ll. 9 s.
FEMS (I PLANÇONS). 10.700 banyes de moltó a diferents preus	41 ll. 11 s. 8d.
Ports de les banyes des de Barcelona	5 ll. 2 s.
Per 16.400 plançons, a 12 sous el miler	9 ll. 16 s.
	<hr/>
	18 ll. 9 s.

JORNALS. Per fer rases i plantada, 98 jornals a Pere Màrtir (a 10 sous jornal)	49 ll.
Per fer rases i plantada 888 jornals als mossos (a 7 sous jornal)	244 ll. 6 s.
	<hr/>
	293 ll. 6 s.

Total jornals: 796. Essent l'extensió de 4½ mujades, la mujada resultaria a 176 jornals. És a dir que per plantar una hectàrea es necessitarien 352 jornals.

Total de la plantada: 368'5'2 lliures. El preu per mujada plantada resultaria de 80 lliures. L'import necessari per a plantar una hectàrea era de 160 lliures.

149. A.H.P.B., Pere Anton Lloses i Oms, 14-IV-1730, pàg. 62.

150. Les eines són: dos puntaguts, un magall d'escarpell, dos magalls, una «encorragadera» i tres xapos; adquirides a Josep Roca Ferrer, d'Horta. A.H.P.B., Pere Anton Lloses i Oms, 14-IV-1730, pàg. 62.

2) El 1747 i 1748 el convent de Jonqueres va posar en explotació una peça de 4 mujades (1'95 ha.) situada prop del Torrent de l'Olla, a Gràcia.¹⁵¹

EINES ¹⁵²	8 ll. 14 s.
FEMS (I PLANÇONS)	
1747 Compra de 45 carretades a 12 sous una	27 ll.
1747 Traginar 45 carretades a 10 sous una	22 ll. 10 s.
1748 Compra de 47 carretades a 18 sous una	42 ll. 6 s.
1748 Traginar 47 carretades a 10 sous una	23 ll. 10 s.
1747 Plançons	4 ll.
	<hr/>
	119 ll. 6 s.

JORNALS

1747 Per llaurar abans de plantar	4 ll. 10 s.
1747 218 jornals a 7 sous un	76 ll. 7 s.
1747 Mallolar 1.230 mallols	5 ll. 12 s.
1748 Jornals llaurar	3 ll.
1748 Adobar camp i fer-hi tanca, 209 jornals a 7 sous un	101 ll. 3 s.
	<hr/>
	190 ll. 11 s.

ALTRES

Tanca i ferramenta pel camí	4 ll. 15 s.
-----------------------------	-------------

Total jornals: 500. Essent l'extensió de la terra de 4 mujades (1'95 ha.), es necessitaven de 125 a 150 jornals per mujada, és a dir, que per plantar una hectàrea es necessitaven uns 250 jornals. Total de l'import de la plantada (sense comptar-hi la tanca): 318'11 lliures. El preu per mujada plantada resultaria de 19'13 lliures. Una hectàrea resultaria a 159'6 lliures.

151. A.H.P.B., Fèlix Campllonch, 13-XII-1747, pàg. 361. Fèlix Campllonch, 13-X-1748, pàg. 298.

152. Les eines comprades el 1747 foren tres magalls i tres xapos amb mànecs. A.H.P.B., Fèlix Campllonch, 13-XII-1747, pàg. 361.

Pel que fan als fems les quantitats emprades per mujada haurien estat de 22 i mitja a 23 i mitja carretades; és a dir de 45 a 47 carretades per hectàrea plantada.

3) Es tracta de dos camps situats a Sant Joan Despí propietat del mateix convent de Jonqueres. Un dels camps tenia quatre mujades i l'altre 3 quarteres (en total 2'69 ha.).¹⁵³

L'operació va ser feta en dues etapes, el 1747 i el 1749-50.¹⁵⁴

EINES

FEMS (I PLANÇONS)

1747	Compra	50 ll. 5 s.
1747	Tragí	10 ll. 8 s. 6 d.
1750	Compra i ports	75 ll. 15 s.
		<hr/>
		136 ll. 8 s. 6 d.
1747	Mil plançons	2 ll. 10 s.
1750	Mil plançons i llossos (eines)	2 ll. 2 s.
		<hr/>
		4 ll. 12 s.
		<hr/>
	TOTAL	141 ll. 0 s. 6 d.

JORNALS

1747	422 jornals a 7 sous un	147 ll. 14 s.
1750	217 jornals a 7 sous un	76 ll. 19 s.
		<hr/>
		224 ll. 13 s.

Total jornals: 639. Com sigui que l'extensió de la terra era de quatre mujades i tres quarteres (2'69 ha.) es necessitaven 116 jornals per plantar una mujada; per consegüent, una hectàrea precisava 232 jornals.

153. A.H.P.B., Fèlix Campllonch, 28-V-1747.

154. Es tractava de dues peces anomenades Mas Llull i Mas Sant Martí. A l'època no es diu la seva extensió però a l'acta de compra feta per Jonqueres el 1746 es comprova que el Mas Llull tenia 4 mujades i el Sant Martí 3 quarteres, és a dir en total 2'69 hectàrees.

A.H.P.B., Fèlix Campllonch, 2-VII-1746.

El total de l'import de la plantada era de 366'2 lliures. La mujada plantada resultaria a 66'10 lliures i, per tant, una hectàrea valdria 133 lliures.

4) El 1784 va plantar mitja mujada (0'24 ha.) a Sant Joan Despí. Les despeses ocasionades foren les següents.¹⁵⁵

EINES

FEMS: Compra de 14 carretades a 1 ll. 8 s. 4 d.	
una	19 ll. 16 s.
Port dels fems des de Barcelona, a 1 ll. 2 s. 6 d.	
carga	15 ll. 15 s.
	<hr/>
	35 ll. 11 s.
JORNALS: Per 1.066 canes de call (a 1 s. cana) .	53 ll. 6 s.
16 jornals a 9 s. un	7 ll. 4 s.
	<hr/>
	60 ll. 10 s.

Total jornals: 16 jornals i 1.066 canes de vall. No sé els jornals que calien per fer una cana de vall; el 1784 el pagès és pagat a preu fet, a tant la cana de vall. Una mujada necessitava 2.132 canes de vall; per tant, en una hectàrea es farien 4.264 canes.

El total que valgué la plantada fou de 96'1 lliures, preu de la mitja mujada que tenia el camp. Una hectàrea hagués costat 384'4 lliures.

La quantitat de fems per unitat de superfície fou de 28 carretades per mujada plantada, és a dir, mitja hectàrea. En una hectàrea els fems emprats haguessin estat d'unes 56 carretades.

155. A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 12-IV-1784, pàg. 139.

Evolució de les despeses de la plantada

a) *Eines i plançons*

Entre 1747 i 1787 hi ha un espai de 40 anys en els que no he trobat cap època. Una breu referència la donen els Agustins per a l'any de 1763; els frares calculen que una plantada feta a Sant Pere de Ribes, d'extensió de 6 jornals de vinya (2 ha.) valia 270 lliures. Segons això una mujada (mitja hectàrea) costava 67'10 lliures.¹⁵⁶

A dues de les quatre èpoques estudiades manca el cost corresponent a les eines i també als plançons. Però tots dos resultaven poc importants, ja que les eines representaven el 5 i el 6 per cent del total pagat per la plantada els anys de 1729 i 1747, respectivament, mentre que fems i plançons eren el 15 per cent, el 1729, i el 37 per cent, el 1747. El valor més alt era el dels jornals, amb el 79 per cent del total, el 1729, i el 56 per cent, el 1747.

b) *Els jornals. Els fems: preus, classes i transport*

Les despeses més importants d'una plantada eren:

	(Ntra. Sra. Coll) 1729	1747	(Gràcia) 1748	1747	(Sant Joan Despl) 1750	1784
Fems (ports inc.) .	15%	39%	38%	30%	50%	36%
Jornals	84%	60%	61%	70%	49%	52%

Sembla que l'esmerçat en jornals acostumava a ser superior al dels fems, si bé en l'oscil·lació d'aquests percentatges s'han de considerar molts factors. En primer lloc, la situació de la terra, que podia representar més o menys jornals segons es trobés en una zona plana, en un desnivell o en una muntanya. Una terra de bona qualitat no necessitava tants adobs. Però

156. A.C.A., Monacals, Hisenda, Ligall gran 4 (Agustins).

tant o més important que la situació, o la qualitat del camp a plantar va ser, des del punt de vista econòmic, l'augment dels preus dels fems i dels salaris experimentat al llarg del segle.

Els salaris varen augmentar entre mitjan i finals de segle, però només amb les dades de les plantades no m'és possible de mesurar-los, ja que en arribar al 1784 el convent no va pagar al pagès per jornals emprats, sinó per treball fet. Aquest sistema de retribució reflectia la possibilitat d'una major explotació del pagès. Sembla com si els propietaris s'haguessin defensat de l'augment dels salaris utilitzant el pagament per feina feta.¹⁵⁷

Entre mitjan i finals de segle l'augment del preu dels fems fou considerable, si bé resulta impossible de determinar exactament la seva magnitud, degut a les diferents qualitats dels adobs, que no són mai esmentades. La carretada de fems valia entre els 12 i els 18 sous el 1847, passant a valer 28'4 sous el 1784. Els Mercedaris van pagar 25'5 sous la carretada el 1788, 27 sous el 1790 i 28'2 i 31'5 sous el 1791. Aquesta diferència de preus en un mateix any fa palesa les diferents qualitats de fems.¹⁵⁸

Tan important com el valor dels fems podia arribar a ser el del transport. El 1747, el traigí des de Barcelona a Gràcia costava 10 sous la carretada, mentre que el 1784 el de Barcelona a Sant Joan Despí valia 22'6 sous la carretada. El port de fems a pobles no gaire llunyans de la ciutat podia ser equivalent al del cost del producte. Els Jerònims a la Murtra en un arrendament que feien el 1803 per a la seva finca de Badalona deien: «...sols que lo monastir deurà pagar la meitat dels fems dels colgats y de peurocar, així del port com de la compra, és a dir que lo port de una carretada equivaldrà a la compra de ella».¹⁵⁹

Per a finques que fossin més lluny dels 15 i 20 quilòmetres de la ciutat el transport dels fems podia resultar completament antieconòmic i la propietat s'havia d'autoproveir de l'adobament.

157. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris), (quadern titolat «Papers de gasto de la plantada de vinya en la torre de Regàs en 1791»).

158. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris), («Papers de gasto...»)

159. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 283 (Jerònims).

En el cas de les hisendes més grans existia el recurs de tenir bestiar, bé propi, o bé d'un ramader o altre pagès a qui s'arrendaven pastures. I això, no tant per treure'n uns diners sinó, sobretot, per a procurar-se adobs per a les terres. Per tant, les explotacions de fora del Pla de Barcelona tenien un major grau de dependència del bestiar de la que tenien aquelles altres. Es pot dir que el veïnatge de la ciutat alliberava les finques del Pla de la supeditació d'haver de reservar terrenys per a pastures i els permetia un major grau d'intensificació de la producció agrícola.

El adobs emprats eren diferents segons el tipus de sòl i és per això que apareixen en els textos referències a matèries molt variables. El *Llibre d'Agricultura del Prior*, el tractat més divulgat a Catalunya en els segles XVII i XVIII, no en diu res, però en els del segle XIX s'aconsella utilitzar substàncies de lenta descomposició, com ara banyes, soles, cuiros, llenyes, etc.¹⁶⁰ Poques vegades es troben anomenats en els documents, a part dels cuiros per la tasca de vallejar. A finals de segle, els Mercedaris compraven per a les plantades de vinyes pellofes i cloves de cacau; el 1790 en compraren, a un xocolater, 30 sacs per 4 lliures, i el 1791 utilitzaren 50 sacs, pagant a raó de 3 sous per sac. Així mateix hi ha algunes dades sobre l'ús de banyes de moltó. L'any 1729, Jonqueres les va fer servir per a la plantada de la vinya a Nostra Senyora del Coll i el 1790 els Mercedaris van comprar a l'arrendatari de la carniceria de la Canonja 3.000 banyes, a 14 lliures el miler.

El transport d'aquestes matèries, molt més lleugeres que no els fems, resultava barat. El tragi de les banyes des de Barcelona a Nostra Senyora del Coll era de 5'2 lliures, el 1729, i els 50 sacs que van comprar els Mercedaris per a la finca de Sant Martí de Provençals, el 1791, els va resultar a 1'10 lliures.¹⁶¹

160. LLANSÓ, Jaime: *Catecismo de Agricultura*, Barcelona, 1850, pàg. 161. ARAGÓ, Buenaventura: *Tratado completo sobre el cultivo de la vid y elaboraciones de vinos de todas clases*, Madrid, 1871, pàg. 58. MONSET, Joaquín: *Los enemigos de la vid y medios para combatirla*. Barcelona, 1855, pàgs. 47, 48 i 52.

161. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris) (Papers del gasto...)

A.H.P.B., Pere Anton Lloses y Oms, 14-IV-1730, pàg. 62.

La tècnica de la plantada: la densitat

Les èpoques estudiades permeten veure la despesa que representava una plantada per unitat de superfície. Però, ¿què representava plantar una determinada quantitat de terra? ¿Quants ceps calia emprar en aquell jornal, mujada, o, per dir-ho en termes actuals, hectàrea de terra?

No crec arriscat donar resposta a això, ja que moltes concessions a rabassa morta i també arrendaments a llarg termini especificaven les distàncies que calia deixar entre ceps. L'obra, tan difosa antigament, del *Llibre d'Agricultura del Prior* aconsellava deixar sis pams entre cep i cep a les vinyes que es llauraven, i quatre pams a les que es cavaven. Segons la primera norma, en una mujada de terra hi cabrien 3.698 ceps i en una hectàrea 7.396 ceps. O, com escrivia un mercedari, «se nota que la mojada de vinya a sis pams a tot quadro són 4.000 seps, a 5 pams y mig són 4.500 seps».¹⁶²

La distància que feren deixar les monges de Jonqueres en les plantades que elles pagaren, les èpoques de les quals han estat examinades més amunt, em consta per la del 1729. En aquesta escriptura es deia que a les 4 i mitja mujades s'hi havien plantat 16.400 ceps, que resultaven ser 3.644 ceps per mujada i, per tant, 7.288 ceps per hectàrea. Això venia a representar que es deixava una distància de quatre pams entre cep i cep.

Les actes d'arrendament firmades pels Agustins per a la seva finca de Tiana els anys 1750 i 1775, feien deixar 6 pams entre dues rengleres de ceps i cinc pams entre cep i cep d'una mateixa renglera. Resultava, per tant, una distància de 1'16 metres entre dues rengleres i 0'97 metres entre dos ceps d'una mateixa renglera.¹⁶³ Aquesta plantada era més densa que no la recomanada en el llibre del Prior; i és que, segons la fertilitat del sòl i el grau

162. AGUSTÍ, Fra. Miquel: *Ob. cit.*, pàg. 92 i ss.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris) («Papers de gasto...»)

163. A.H.P.B., Felix Campillonch, 12-II-1750, pàg. 39; Josep Vilamala i Cassani, pàg. 456 i 20-XI-1775, pàg. 463.

d'aridesa del clima, la plantada es feia més o menys espessa. En climes secs la distància era major que en climes més suaus o en terres més fèrtils.¹⁶⁴

A finals del segle XVIII l'agrarista Manuel Barba i Roca aconsellava plantar formant quadre i deixant de 7 a 8 pams entre cada cep; segons deia, es treballava millor la vinya. Barba comentava que, en altres comarques fora del Penedès i el Garraf, la vinya es plantava en fileres de 10 pams de distància i 4 pams entre dos ceps d'una mateixa filera. Un cop fets els rengles de clots, o el vall, es posava entre ells els fems; la vinya es podava al segon any i en el tercer ja donava raïms.¹⁶⁵

Ometent la repetició d'alguns aspectes que ja han estat examinats abans, crec útil resumir l'evolució que al llarg del segle XVIII experimentaren les despeses de la plantada.

Any	Pobles	Nombre jornals mujada	Nombre jornals hectàrea	Fems/mujada carretades	Fems/hectàrea carretades
1729	Ntra. Sra. Port	176	352		
1747	St. J. Despí	116	232		
1747-49	Gràcia	126	250	23	46
1763	St. P. Ribes				
1784	St. J. Despí			28	56

II

Any	Pobles	Lliures/mujada (3.644 ceps)	Lliures/hectàrea (7.288 ceps)
1729	Ntra. Sra. Port	80	160
1747	St. J. Despí	66,10	133
1747-48	Gràcia	79,13	159,6
1763	St. P. Ribes	67,10	135
1784	St. J. Despí	192,2	384,4

164. ARAGÓ, Buenaventura, *Ob. cit.*, pàg. 42 i 43.

165. A.R.A.C.A., BARBA I ROCA, Manuel: *Observaciones generales...* (caixa 17).

Com es veu l'augment experimentat a finals de segle fou notable, a causa, sobretot, de la puja dels jornals, sense que puguem saber la quantia exacta d'aquest increment.

La tècnica del conreu de la vinya

La vinya ben cultivada rebia tres cavades a l'any per a treure'n l'herba; d'això se'n deia sovint magencar. En alguns contractes de rabassa morta que féu la Murtra l'any 1824 es deia que calia magencar la primera vegada no més tard de la Mare de Déu de Març, la segona fins el 24 de juny, i la tercera fins el 20 de setembre, és a dir, poc dies abans de fer la verema.¹⁶⁶ El 1787, Barba i Roca aconsellava fer la primera cavada pel gener, i la segona pel maig, sense especificar l'època de la tercera. La poda es realitzava pel mes de juny, deslliurant la vinya de les branques sense raïm que treien substància al cep. Quan el raïm començava a madurar es treien els pàmpols que el privaven de l'acció del sòl si bé a molts llocs aquesta operació no es feia.¹⁶⁷

La vinya no es femava gaire sovint, generalment un cop cada tres anys com a màxim. Era el que se'n deia vallejjar i consistia a obrir valls, d'uns 25 centrímetres de fondària, entre les rengleres dels ceps, al fons dels quals s'hi posaven els fems, deixalles de descomposició lenta, com cuiros i pells, i redoltes, i es cobria tot amb la mateixa terra que s'havia extret.

Una altra manera d'adobar la terra consistia en els formiguers; també se solien fer cada tres anys.¹⁶⁸ El formiguer ben fet precisava d'una certa perícia per part de l'agricultor, ja que calia fer barreges de la terra del mateix camp amb la d'altres terrenys, llim de riu, sendra de llenya, etc., segons una proporció que depenia de les característiques del sòl on estava plantada la vinya i que algun tractat del segle XIX precisa bé.¹⁶⁹

166. A.H.P.B., Fèlix Falguera, 12-IX-1824, pàgs. 231 a 304, 29 cessions a rabassa morta) i 12-XII-1824, pàgs. 344 i 346, 2 cessions. Vegi's apèndix 7.

167. A.R.A.C.A., BARBA I ROCA, Manuel: *Observaciones generales...* (caixa 17).

168. VILAR, Pierre: *Catalunya...*, vol. III, pàgs. 319 i 320.

169. La definició més clara sobre el formiguer és la de Sotorra: «Se toman cierta porción de haces de rama de árbol u de otro combustible, se colocan en

El colgat era l'enterrament d'una branca del cep, tot deixant el seu brot a l'exterior i servia per a millorar la qualitat de la producció i perllongar la vinya, ja que al cap de tres anys de fer-se el colgat es convertia en un cep adult. Les dimensions del clot del colgat solia ser de 3 pams de fons per 2 d'ample.¹⁷⁰ A cada colgat calia posar-hi una determinada quantitat de fems que alguns contractes de conreu deien que seria d'un cove.¹⁷¹

La vinya admetia la combinació amb altres arbres, com l'olivera, o el garrofer. Aquests últims solien plantar-se al voltant de la vinya. També en els quadres que deixaven lliures els ceps es podia sembrar grans, si bé amb alguna reserva, especialment si la vinya era jove, o es tractava d'una part on hi havia colgats; en aquests casos era freqüent la prohibició de fer-hi llegums perquè «dissipaven la terra». La vinya jove i el colgat admetien, en canvi, la combinació amb les cebes.¹⁷²

Una altra qüestió fonamental, però que ja ha estat tractada més amunt, era la importància del bosc per al conreu vinícola.

un apretado círculo y se cubren bien de tierra buena dejando unos agujeros para que penetre el aire, se pega fuego y cuando está consumido todo el combustible, se separa la capa de tierra superficial; la demás junto con la ceniza se hace polvo y luego se mezcla con más o menos estiércol, siendo el mínimo el 35 por cien». SOTORRA, Pedro: *Guía para el cultivo de la viña y arte de fabricar y perfeccionar los vinos de cosecha*, Reus, 1862, pàg. 23.

170. CASTELLET, Buenaventura: *Viticultura y enología españolas*, Valencia, 1886, pàg. 127 i 129.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fol. 75, any 1767 i fol. 213, any 1791.

171. A.H.P.B., Fèlix Campllonch, 12-II-1750, pàg. 39; Josep Vilamala Cassani, 19-XI-1775 i 20-XI-1775, pàgs. 465 i 463; Fèlix Falguera, 26-IX-1824, pàg. 264 i 19-II-1827, pàg. 46.

172. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins); Monacals, Universitat, vol. 122.

A.H.P.B., Fèlix Campllonch, 12-II-1750, pàg. 39; Josep Vilamala Cassani, 19-XI-1775 i 20-XI-1775, pàgs. 456 i 463.

La diversificada explotació de les propietats del monestir de la Vall d'Hebron

Els diferents apartats que componien les entrades
i sortides del monestir

Sobre aquest punt les dades són ben escadusseres, ja que només he trobat documentació referent a dos quinquennis, el del 1757 al 1761 i el del 1829 al 1833. No obstant, és possible percebre l'evolució de la composició de les entrades i despeses del monestir en el decurs de 82 anys, representada per aquests dos períodes de canvi. El primer precedeix la reestructuració de les explotacions agrícoles abans del 1770; el segon se situa en una fase anterior a la recuperació econòmica que arrenca de cap els anys 1830.¹⁷³

La procedència d'aquesta documentació no té un caràcter homogeni. La relació de 1761 fou feta per un monjo; estava orientada a un replantejament de les explotacions agrícoles i havia de ser judicada per la comunitat. La relació feta el 1835 era la resposta a una circular que constava d'onze preguntes, la qual havia estat enviada a cada convent com un dels primers preparatius per a iniciar l'operació desamortitzadora. L'espirit

173. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 7.

amb el qual el frare respongué a les qüestions consultades fan que la relació del 1835 sigui molt menys de fiar que no la del 1761. D'això en resulta que les rendes declarades en aquell any han d'ésser mirades amb prevenció i només com a un punt de referència que, malgrat tot, permet de conèixer els grans trets de la composició de la renda de la Vall d'Hebron.

Classificant els diferents apartats en grups homogenis, l'evolució dels ingressos del monestir entre el 1761 i el 1833 fou la següent:

	1757-61 (lliures)		1829-33 (rals billó)	
Finques rústegues . . .	2.227'2	(50 %)	35.003	(69%)
Finques urbanes . . .	16	(0'3%)	3.514	(7%)
Censos i censals	1.766	(39 %)	6.640	(13%)
Delmes, curats al·lodials, ½ delme Sant Genís i primícia Cerdanyola .	415	(9'3%)	5.314	(10%)
Censals ciutat i Diputació	238			
	<hr/>		<hr/>	
	4.661	(100 %)	50.471	(100%)

Com es veu, hi ha una coincidència en els percentatges corresponents a un mateix apartat en les dues èpoques, i, especialment, sembla estrany que això succeís en el cobrament de delmes, ja que en una data tan avançada com 1826 molts pagesos es resistien a fer aquest pagament, tal com ho feia notar la pròpia comunitat.¹⁷⁴ L'explicació d'aquesta anomalia podria raure en el fet que s'haguessin inclòs en l'apartat dels delmes algun rendiment corresponent a finques rústiques per tal de rebaixar el seu valor i evitar que fossin cobejades per l'administració estatal; no obstant, cap indicati no permet assegurar que això hagués estat així.

174. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 365, 20-IX-1815, i pàg. 424, 26-I-1826).

El 1826, el monestir perdia diners amb els delmes ja que com a rector de Sant Genís d'Horta rebia els d'aquesta parròquia, però per a les seves funcions de la cura d'ànimes entregava 400 lliures al vicari. En aquell any la comunitat decidí que li sortia més a compte renunciar al delme i no pagar les 400 lliures.

Apareix, en canvi, com a plausible, la davallada procedent dels ingressos de censos i censals de 1829-33. En efecte, a començaments del segle XIX moltes d'aquestes pensions es deixaren de cobrar i degueren prescriure;¹⁷⁵ i no és de creure que noves concessions suplantessin les extingides. En una relació feta el 1802, la renda dels censals era de 696 lliures, és a dir, uns 6.960 rals, xifra bastant aproximada a la de l'any 1833. La gran majoria d'aquests censals foren concedits abans de les greus dificultats de finals del segle XVIII, com a mínim amb anterioritat al 1790.¹⁷⁶

L'evolució en el capítol de les despeses de la Vall d'Hebron és també molt semblant en els dos moments, 1761 i 1833, si bé la configuració dels diferents apartats resulta tan àmplia que el valor d'aquestes dades és purament indicatiu.

	1757-61 (lliures)	1829-33 (rals billó)
Aliments, vestits, criats, plets etcètera	3.787 (93%)	24.143 (65 %)
Misses i aniversaris		10.364 (28 %)
Censos, censals i altres càrregues	275 (6%)	2.541 (6'8%)
	<hr/> 4.062 (100%)	<hr/> 36.958 (100 %)

Els problemes econòmics

Les rendes no sembla pas que haguessin estat petites, però tot i això foren freqüents les èpoques amb dificultats econòmiques. Sembla que aquestes foren de curta duració i estigueren flanquejades per períodes d'expansió. En definitiva, la conjuntura general del país quedava ben reflectida a la Vall d'Hebron.

La primera vegada que trobo que fan esment de les seves dificultats és en data de febrer del 1768:

175. MERCADER RIBA, Joan: *Incidències político-socials damunt la propietat monacal catalana en el primer terç del segle XIX*, a «I CoHoqui d'Història del Monaquisme Català», Santes Creus, 1967, pàg. 193 i ss.

176. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 7.

Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 223, 22-V-1792).

«la comunitat se trobava en bastant deplorable estat, que no tenia blat ni diner algun per a comprarne, y havent lo P. Procurador fet diligències pera pèndrer blat a fiar, sols ne trobava en una part però a un preu excelsiu al convent, y de pendre dit blat anava la comunitat a perdre quantitat notable».

L'explicació que es donaven els frares sobre el mal moment que passaven era el seguit de males collites que d'ençà el 1760 experimentaven les terres de la comunitat.¹⁷⁷ Tal com va succeir a tot el Principat, la crisi no es va perllongar gaire temps i el monestir es va recuperar aviat. Els anys següents constituïren una bona època ja que des del 1773 fins al 1780 varen deixar com a mínim tres censals, per un valor total de 950 lliures. Un nou censal fou concedit el 1792 per la respectable quantitat de 4.100 lliures, però aquest degué ser l'últim préstec important de la comunitat. El 1796, per solucionar les seves dificultats, resolgueren donar a cens emfitèutic la Granja Nova, a Horta, la cual ja rendia poc per què necessitava una nova plantada de ceps i inversions.¹⁷⁸

En arribar als últims anys del set-cents la Vall d'Hebron s'emportaria, però aquest fet no afectava solament el cenobi sinó que reflectia la situació de tot el país. Les finances estatals també es trobaven en mals moments i les peticions del rei a l'estament eclesiàstic començaren a sovintejar en aquests anys. El rei demanava diners a mitjan i finals de l'any 1798. A la tardor del 1804 consta una nova petició als Jerònims per a tallar l'epidèmia de Màlaga.¹⁷⁹

El 1806 els frares tenien dificultats per a pagar les feines de la verema. Per ells l'arrel de tot el mal residia en la impossibilitat de cobrar els deutes i pensions retardades de censos i censals i pensaren com a solució immediata demanar un préstec —com

177. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 84, 27-II-1762.

178. A.H.P.B., Francesc Ferrús Sánchez, 5-II-1798.

179. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 287, 18-XII-1798.

En 1804 els procuradors de tots els convents de Barcelona es reuniren a Santa Caterina i decidiren respondre a la petició del rei amb el que poguessin, però amb no més d'una dobla de a quatre (lligall 20, pàg. 321, 15-X-1804).

Les comunitats religioses de Barcelona cada cop que es veien amenaçades per una disposició del govern es reunien al convent de Santa Caterina.

FONTANA, Josep: *La quiebra de la monarquía absoluta (1814-1820)*, Barcelona, 1971, pàg. 150 i ss.

a garantia lliuraren dos vals reials de 150 pesos— i tallar algunes alzines del bosc.¹⁸⁰ L'any següent el marquès de Benavent, deutor de la Vall d'Hebron, que havia aconseguit una moratòria de quatre anys per a pagar els creditors, demanava a la comunitat que li fes la gràcia de rebaixar-li el 40 per cent de l'import del deute. La comunitat acceptà la proposta.¹⁸¹

Els problemes s'agrejaren amb la guerra del 1808 al 1814. El 1814, en retornar al cenobi, el prior proposà al capítol fer la gràcia d'una tercera part del deute dels censualistes que paguessin les pensions degudes des del 1808 al 1813 inclusivament, «degudes les grans dificultats per a pagar y els pagos serian extraordinaris y exorbitants, però sent casi todas las pensions per sufragis, no li era libre fer tal gràcia y practicarian lo que fessin las demés comunitats de Barcelona».¹⁸² A finals d'any la situació empitjorava: «és notòria a tots la decadència y necessitat en què està lo monastir per no poder cobrar ditas pensions y que las urgències de la casa per los mals pagadors aumentan més y més». L'any 1815, una gran pedregada feia malbé gran part de la collita dels raïms, per la qual cosa desistiren de cobrar el delme, calculant que costaria més diners de recollir-lo que no el valor de la venda.¹⁸³ A novembre del mateix any la comunitat manifestava no poder ni tan sols alimentar els seus membres i en el mes de desembre van demanar un censal a la comunitat de Sant Cugat de Barcelona.¹⁸⁴

El 1817, la situació seguia essent greu, ja que degut a la gran sequera no es collia gairebé res. D'altra banda, el 1820, i com a recordatori que les dificultats eren per a tothom, les autoritats coaccionaven el lliurament de diners per socórrer els apestats de Mallorca.¹⁸⁵

180. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 339, 20-VIII-1806.

181. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 346, 19-III-1807.

182. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 354-55, 25-VII-1814.

183. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 30, pàg. 365, 9-X-1815.

184. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 368, 9-XII-1815.

185. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 401, 17-VI-1820.

Des de novembre del 1820 i fins a març del 1824 la comunitat es va dispersar i els béns del monestir foren declarats nacionals. Cal fer notar que l'última queixa sobre la seva pobresa data del 1820. En retornar al cenobi, el 1824, sembla com si els Jerònims seguissin amb menys interès que abans els aspectes econòmics, o com a mínim aquests no es reflecteixen tant a les actes capitulars dels últims deu anys. Potser la preocupació econòmica s'havia alleujat. Algunes rendes, però, es veieren afectades pels decrets del Trienni i no sembla que el retorn de l'Absolutisme les tornés al seu antic estat. El maig de l'any 1824 l'arrendatari dels delmes de Sils, bisbat de Girona, manifestava que aquests ja no donaven tant com anys enrera i que en comptes de les 30 lliures anuals només en donaria 15 lliures. Els delmes de Sant Genís d'Horta eren un xic superiors, però, uns anys amb altres, les despeses de la collita i el pagament de la còngrua de 400 lliures a l'any al vicari de Sant Genís excedien l'import del delme.¹⁸⁶

Sembla que en arribar el 1835 la Vall d'Hebron havia assolit certa estabilitat econòmica, almenys així ho indica el lliurament d'un censal de 360 lliures a un pagès d'Horta, si bé es féu amb els diners d'una lluïció anterior.¹⁸⁷

Es podria pensar que les actes capitulars haurien de reflectir els aspectes polítics de l'època i donar la visió que en tenien els Jerònims, però aquests no manifesten mai cap judici sobre el que s'esdevé al país. Només en una acta de 20 de juny de 1808 es palesen les tensions existents entre la comunitat per causa de la guerra; el prior decidí que la meitat podia marxar i l'altra meitat romandre al cenobi.¹⁸⁸ Quan, a l'agost del mateix any el general francès Cechi arriba al monestir amb ànim de conquerir-lo quedaven solament tres frares. La «conquesta» francesa de la Vall d'Hebron fou ridiculitzada per la premsa patriòtica del país.¹⁸⁹

186. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàgs. 406-407, 30-V-1824.

187. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 366, 25-III-1835.

188. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 353, 20-VI-1808.

189. Una relació en el «Diario de Manresa» de 23-VIII-1808 i de la «Gaceta Militar y Política del Principado de Cataluña» deia així: «Salió en efecto de Barcelona a medio día del 12 corriente, a la cabeza de 200 hombres de infantería

Explotació de les finques d'Horta. El canvi realitzat a la segona meitat del segle XVIII

Comunitat jerònima, la Vall d'Hebron tenia una llarga tradició en la bona explotació de les finques rústiques, que menava per mitjà dels membres de l'orde i no en règim d'arrendament. La major part del seu patrimoni era a Horta, llandant amb el convent. Constituïen les anomenades Granja Nova, Granja Vella, Torre Jussana, boscos del monestir i terres dotals; degut a la proximitat d'aquestes finques formaven en realitat una gran explotació fàcilment controlable pels monjos.

Cap al 1765 un parell de circumstàncies feren variar el punt de vista del monestir sobre la forma d'explotar les terres. La primera era la puja dels jornals del camp, cosa que feia que una explotació directament menada per algun membre de l'orde ajudat per jornalers ja no fos tan rendible com abans, i que el pagament de salaris eixugués cada cop més el montant del benefici.¹⁹⁰

Hi havia també una segona causa, i era la perspectiva que per part del govern es plantejava una llei que impediria que els monjos governessin el conreu de les seves terres. Aquesta previsió, que els Jerònims es feren el 1767, es va fer realitat uns anys més tard. En efecte, el 1772 una cèdula prohibia que els religiosos visquessin separats de la comunitat. El decret anava dirigit contra algunes congregacions, com els Benedictins, que tenien monjos que vivien sols en explotacions i granges allunya-

y 50 de caballería, dirigiéndose al monasterio. Éste estaba defendido por tres monges, que había mucho tiempo estaban solos (huidos los demás por las anteriores persecuciones) bien pertrechados de breviario, parapetados en el coro, reforzados con su mozo de cocina y los gatos de la casa; pero lexos de intimidarse el intrépido general, dio el asalto; y sin perder un hombre se apoderó de aquella fortaleza, quedando prisionera toda la guarnición, reducida sólo al padre organista (por haber desertado los otros dos compañeros antes de llegar el vencedor) el mozo y los gatos». Un incendi posterior destruí la sacristia, llibreria i celles conventuals. FERRER, Raymundo, Pvre.: *Barcelona cautiva o sea diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad mientras la ocuparon los franceses*, vol. I, Barcelona, 1815, pàg. 319.

190. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 27-XII-1767, pàg. 74.

des del convent i que no sempre tenien una conducta exemplar. Abans, però, que la cèdula regís, la Vall d'Hebron tenia una remota idea del que s'estava preparant a la Cort, i ho interpretava en el sentit que una futura prohibició impediria que els frares menessin les seves finques. El frare que raonava tot això explica com degut als alts salaris, el que sortia més a compte era donar en arrendament les terres i pensava que això havia de ser fet amb celeritat. És a dir havia de fer-se una reestructuració ràpida, abans que l'aparició de la llei tragués al mercat de l'arrendament una gran quantitat de finques del clergat, ja que «alashoras vehent lo pagès a la Iгла. precisada en aver d'arrendar no arros-traria moltes servituts qe. antes de la expedició abraçaria gustós, per la abundància de terras cuya locació insta lo decret real.¹⁹¹

La Vall d'Hebron iniciava el costum de donar en arrendament les terres el 1768 i 1769, després d'haver examinat els projectes de contractes d'arrendament i discutir-los tota la comunitat.

Tot i que el monestir degué portar comptes dels lliuraments fets pels parcers i arrendataris d'Horta, no he trobat cap documentació que permeti estudiar les entrades de grans, vi i oli i, per tant, la producció de les finques arrendades.

Les entrades procedents de les pastures de l'heretat d'Horta

No sovintejaven els terrenys pròxims a la ciutat de Barcelona que fossin aptes per a l'alimentació de bestiar. Amb l'augment de la demanda barcelonina de carn va augmentar la necessitat

191. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 7.

DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio: *La villa y el monasterio de Sahagún en el siglo XVIII*, a «Hechos y figuras del siglo XVIII español», Madrid, 1973, pàg. 70.

Aquests «frailles granjeros» o cellerers foren controlats pel monestir de Vall d'Hebron com a mínim des de 1757: «Lo P. cellerer visca en la granja nova ab los mossos; però ab la obligació de assistir totes las festas priorals desde primeras vespras, quedantse a dormir en lo monastir: y tots los diumengas desde tèrcia fins a vespres incele. y en est dia fer relació al superior de lo que ha fet en la semana y de lo que se ha de fer en la segt. Al dit P. Cellerer no se li ha de dar más ni menos que qualsevol individuo de la comunitat.»

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 14-V-1757.

d'aquests terrenys i per tant també la seva cotització. Ja abans del 1740 els arrendataris del forniment de carn pagaven fortes sumes als governadors militars de la Ciutadella i del castell de Montjuïc perquè els ramats poguessin pasturar a les herbes dels fossars. L'alimentació abans d'entrar a la ciutat era important ja que permetia a les bèsties recuperar el pes després de llargs viatges des de les seves comarques d'origen.¹⁹²

La proximitat d'Horta a la ciutat de Barcelona va fer que les terres de pastura d'aquest lloc fossin molt cotitzades. La puja constant en les ofertes fetes al monestir de la Vall d'Hebron ho palesen així. La comunitat es beneficià de la gran competència existent entre carnisseres i arrendataris. L'apreci per aquestes terres es pot concretar en arribar el segle XIX. El 1802, el pagès Josep Mainer va sol·licitar pasturar un ramat de moltons en els boscos de la Vall d'Hebron. Oferia deixar els fems a la comunitat durant les nits en què el bestiar fos tancat a les seves corts. El 1804, aquest acord fou suprimit ja que un altre pagès ofería millors pactes; Pere Cortès prometia vendre la carn que necessités el convent, si bé no tots els dies, al mateix preu que la carnisseria d'Horta.¹⁹³

El preu augmentà el 1814, ja que els arrendataris de la carnisseria de Gràcia oferien, a canvi de pasturar el seu ramat pel bosc de la Vall d'Hebron, guardar el bestiar en el corral del monestir, donar la carn un ral més barata que el preu de venda corrent, tots els fems i la facultat de poder-se fer matar un be sempre que volguessin.¹⁹⁴ El 1815, un nou arrendatari devia de pagar una pesseta diària, també els dies de peix, cosa que en total venia a representar unes 209 lliures a l'any. El contracte finiria quan una de les dues parts ho volgués, avisant-ho un mes abans.¹⁹⁵

192. CARRERA PUJAL, Jaume: *Ob. cit.*, vol. III, Barcelona, 1947, pàg. 405 i vol. IV, Barcelona, 1947, pàgs. 30 i ss. La Intendència va donar en establiment terrenys del Poble Nou per a pastures, cap al 1752. Eren molt cotitzats ja que allí recuperaven pes les bèsties abans d'entrar a Barcelona després d'haver fet un llarg viatge.

193. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 20 (9-VI-1802); pàgs. 326 i 327 (1805).

194. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 361 (25-XI-1814).

195. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 365 (26-X-1815).

L'any 1816, les condicions es milloraren. Els monjos rebrien 400 lliures a l'any i a més es quedarien amb els fems. Però en arribar el 1824 la Vall d'Hebron decidí dedicar-se directament a la cria d'un ramat en comptes d'arrendar les herbes i va esmerçar les 300 lliures donades per un benefactor que les deixava sense interès tot comprant un ramat de cabres. Poc després el bestiar hagué de ser venut ja que el 1826 acceptaren una proposta per a arrendar les herbes per 300 lliures a l'any, a més de quedar-se amb els fems dels 300 moltons que pasturarien pels boscos; el contracte finiria sempre que una de les parts avisés amb un mes d'antelació. Com es veu aquest preu era bastant inferior al pagat el 1816.¹⁹⁶

La competència entre els arrendataris de les carnisseries d'Horta fou gran i els contractes se succeïren amb rapidesa, ja que els preus pujaven constantment; especialment alts foren els pagats després del 1814. Possiblement més que un augment real significaven l'encariment del cost de la vida produït per la inflació i l'escassetat de la postguerra. En aquest sentit la disminució del preu en una quarta part, el 1826, respecte del de l'any 1816, és indicatiu d'una normalització en l'economia barcelonina, ja que productes com la llet o la carn degueren ser considerats com un luxe després de la guerra, el 1814.¹⁹⁷

Com es veurà més endavant, els preus pagats per les pastures de Vallirana serien molt inferiors dels d'Horta degut a la proximitat d'aquest poble amb Barcelona.

La finca de Vallirana. Els problemes d'una terra pobra

Aquesta heretat va ser comprada el 1757. El seu antic propietari era Josep Prunera que tenia molts deutes amb el monestir, especialment en pensions endarrerides d'un censal. Per sentència de l'Audiència de Barcelona, la torre Prunera va ésser posada

196. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 371 (14-IX-1816) pàg. 409 (17-VIII-1824) i pàg. 429 (18-X-1826).

197. SARDÀ, Juan: *La política monetaria y las fluctuaciones de la economía española en el siglo XIX*, Barcelona, 1970, pàgs. 302 i 303.

a subhasta pública sense que hi hagués hagut cap licitador. Davant d'això, i com que la finca havia estat donada en garantia del censal concedit, el prior va proposar comprar la hisenda amb els mateixos crèdits que tenia sobre ella.¹⁹⁸

Tot seguit d'adquirida la comunitat es va plantejar de treure-li el màxim rendiment, per al qual estava disposada a invertir-hi una respectable suma:

*«Propuso asimismo en la misma congregación que comprar dicha hacienda sin ponerla desde luego corriente en la labranza, cría de ganados y otros emolumentos y frutos que de ella se podrían seguir era poco o nada lo que el monasterio iba a adelantar. Pero si conocida utilidad y adelantamiento en su hacienda el poner corriente dha. labranza y que siendo precisas a este fin y efecto más de 6.000 libras moneda barcelonesa.»*¹⁹⁹

Per aconseguir els diners es proposaren vendre algunes finques poc apreciades, però finalment optaren per prendre un censal de 2.000 lliures. Aquests diners foren esmerçats en bestiar o en millores a les terres. Per arreglar i fer obres a la casa i instal·lacions planejaren un altre procediment: pagarien al mestre de cases 65 lliures de pensió anual, garantides i compromeses sobre el rendiment de la torre que la comunitat tenia a Sant Martí de Provençals. A part del pagament de les 65 lliures anuals (no diu durant quants anys), farien una part del pagament en espècie lliurant al mestre de cases «tot lo vi que gasta en sa casa».²⁰⁰ Tot això durant el temps necessari fins a complir la quantitat en què es valoressin les obres.

Aquest sistema de pagament, a base d'una renda anual compromesa sobre el benefici d'una finca, fou molt difós en el set-cents i moltes obres i edificis foren fets emprant aquest procediment.²⁰¹

Fos amb diner comptant, mitjançant el pagament d'una renda anual, o bé en espècie, el cas és que la Vall d'Hebron va intentar millorar la finca. Tot i les inversions fetes, la torre Prunera

198. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 10.

199. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 13 (29-I-1759).

200. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 11 (1-V-1757).

201. Vegi's l'apartat sobre *La importància del pagament en espècie*.

de Vallirana no donava bons rendiments. El 1760, els frares es queixaren que portaven invertits molts diners i no se'n treia res. La solució que hi veieren va ser donar-la a masoveria:

«Proposa que considerant los gastos tant exorbitants que té la comunitat ja de deutes, ja de gastos, y en particular en la labrança de la casa Prunera que té y poseix la comunitat en la quadra de Vallirana, que considerant la quantitat que té en dita casa que és de més de 15.000 lliuras y no sen treu res, antes bé la comunitat tots los anys hi és tornadora de moltas lliuras, perquè la comunitat la té a las suas expensas: digué sa Paternitat que cada un digués son parer sobre la providència y expedient se avia de pèndrer sobre dita casa, o que la comnt. proseguís com ara tenintla a son càrrech, o se donés a masoberia, o se arrendàs, y que per assò se determinàs dos monjos intelligents, pera què ho miressen ab tot cuydado y que després informassen al capítol lo que hòmens intelligents haguessin determinat.»²⁰²

La primera finca donada en arrendament, abans que ho fossin les d'Horta, va ser el 1761, la de Vallirana. D'aquesta manera la Vall d'Hebron interrompia la seva tradicional explotació directa de les terres.

Sembla que tampoc en règim d'arrendament augmentaren els rendiments. En examinar la comptabilitat anual de la finca es veu com el balanç resultava tan deficitari l'any 1757 i el 1758 com en els anys posteriors al 1761. Una relació d'aquest últim any donava les quantitats de terreny que anaven destinades als diferents conreus i en ella es veia la gran extensió que tenia l'erm, extensió que no sembla deguda a una descurança dels frares, sinó més aviat a la mala qualitat de la terra pel conreu. Cap el 1822, la proporció de terreny ocupada pels diferents conreus era molt semblant a la del 1761; si nota, però, un gran augment de la vinya, estesa mitjançant l'adopció del contracte de rabassa morta.

La relació del 1761 va ser feta per un monjo, mentre que la del 1822 ho fou per l'arquitecte Arús, per encàrrec de l'administració estatal. Una tercera valoració va ésser feta el 1821 per la hisenda o la intendència com a preparatiu per a la venda de la finca en el Trienni. Entre les tres descripcions apareixen grans

202. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 28 (11-IX-1760).

diferències;²⁰³ a la primera relació, l'extensió és de 216 hectàrees; a la segona, de 340 i, a la tercera, de 279 hectàrees. No sé quina raó pot explicar aquestes grans diferències, ja que entre 1761 i 1821 no tinc cap notícia que el convent hagués comprat més terres a Vallirana. Cap d'aquestes descripcions no serveix per a observar l'evolució de la finca; no obstant, hi ha una coincidència que permet esbrinar en certa mesura quina fou l'evolució dels conreus, ja que, encara que les xifres siguin molt diferents hi ha una similitud entre els percentatges resultants de les descripcions del 1821 i el 1822. D'una manera aproximada, es pot considerar que els diferents conreus evolucionaren de la següent manera entre 1761 i 1821.

Conreu	1761	1822	1821
Conreu secà	5 %	5 %	16%
Vinya a parcers	1'8%	0'8%	8%
Vinya a rabassa morta		7'6%	
Olivera	0'9%		
Bosc	32 %	65 %	45%
Erm	53 %	21 %	30%

Tot i les grans diferències existents entre les respectives quantitats dels diferents anys, els percentatges coincideixen a ratificar que existia una gran extensió de qualitat dolenta i terreny pedregós, poc idoni per al conreu dels grans. A finals de segle XVIII l'erm quedà reduït al màxim gràcies a la plantada de vinya feta pels parcers i rabassaires, però tot i això una tercera o una quarta part de la finca era improductiva, almenys des del punt de vista agrícola, i no per altres produccions, tal com es veurà més endavant. La gran extensió de bosc no era deguda a deixadesa o a una interrupció injustificada del procés de rompuda, sinó que el bosc, com a bona font d'ingressos fou conservat, ja que proporcionava el benefici net més alt de la finca. No és casual que entre 1761 i 1821 aparegui un augment de la superfície de bosc.²⁰⁴

203. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 7.

204. La manca de llenya i el gran augment de jornals havien motivat la

La producció de grans (quadres VIII i IX)

Que la terra produïa amb gran treball del pagès ho palesa el contracte d'arrendament del 1761, que fixa la part de grans a pagar en una quinta part del total. Amb el lliurament d'aquesta quinta part la quantitat obtinguda pel convent era ben petita si es considera la gran extensió de la finca. Els comptes de la comunitat des del 1757 permeten saber quina fou l'evolució dels conreus de grans al llarg del temps.

Des del 1757 fins al 1834 apareixen els mateixos productes. Entre els panificables, els més importants eren el blat i el blat roig de millor qualitat que no aquell, i els seguia el mestall. Els altres productes donaren collites molt inferiors. L'ordi és de molt difícil evaluació perquè la major part de la seva collita anava per a pagar censos; un cop pagats aquests, era possible que no en quedés gens per al consum del monestir, per la qual cosa la collita d'ordi molts anys no figura en el llibre de l'heretat, si bé és clar que es conreava, ja que una de les condicions

paralització de moltes obres el 1784: «La escasez de carbón vegetal se hacía más patente a medida que crecía el consumo para las fábricas y la Audiencia envió al ayuntamiento un proyecto sobre el uso de carbón piedra, pero era ésta una innovación que asustaba por estimarse contraria a la salud». A 1784 havien desaparegut les dues terceres parts dels boscos pròxims a la ciutat, els quals havien estat reduïts a vinyes i altres conreus, sense comptar els estralls causats per la demanda de les fàbriques d'indianes.

CARRERA PUJAL, Jaime: *Ob. cit.*, vol. III, Barcelona, 1947, pàgs. 457 i ss.

En aquest sentit cal insistir que la conservació del bosc no pot ser considerada com una manca d'interès agrícola. A finals del segle XVIII la roturació de boscos podia ser econòmicament perjudicial ja que la constant sollicitud de llenya degué encarir molt el seu preu. D'ençà l'any 1800 els visitadors del monestir de Montserrat repetiren amb freqüència consells sobre l'explotació del bosc:

«Otro sí: En atención a los gravísimos perjuicios que resultan al monasterio de las referidas ventas de leña, carbón y madera que se hacen y han hecho... que no se haga venta alguna en adelante de leña del monte sin el parecer de la mayor parte del consejo, votándolo por habas blancas y negras e informándose antes de la necesidad de que dicha leña tuviere el monasterio... que no se vendan los árboles y maderas de dicha montaña o de cualquier granja... que así el bracero como los arrendatarios del horno de vidrio corten leña con discreción y en sitios oportunos, de modo que se consiga la mejoría del monte

ZARAGOZA PASCUAL, Ernesto: *Actas de visita del Monasterio de Montserrat (1697-1817)*, Montserrat, 1974, pàg. 439.

de l'arrendament era el sembrar-lo per pagar els censos.²⁰⁵ La producció de civada oscil·lava molt, sobre una mitjana de les 3 a 4 quarteres a l'any. Els dos últims quinquennis resulten desconcertants ja que mentre en el període 1823-1827 la collita és de 10 quarteres anuals, el 1828-1832 aquella només és d'una quartera.

El sègol es comptabilitza per primera vegada el 1774, i fins el 1778 donarà collites relativament altes, de 6 a 9 quarteres l'any. Més endavant, el 1789, la producció decau molt, encara que no desapareixerà del tot. L'espelta va passar d'ésser un conreu important, de l'ordre de les 6 a les 11 quarteres de 1764 a 1783, a les 2 quarteres anuals el 1784. D'ençà de 1819 ja no és tornarà a comptar.

Quant als llegums la seva producció fou molt inferior a la dels cereals, i oscil·lava entre les 10 i les 15 quarteres, la qual cosa volia dir que la seva collita representava entre un 10 i un 25 per cent de la dels cereals.

Els 1830 i 1834 es produïren esplets abundants de llegum, al voltant d'unes 30 quarteres anuals, però en els dos casos es succeïren cinc anys amb una producció molt baixa.

El 80/90 % de la collita de llegum venia determinada per les faves. Les altres lleguminoses tenien una importància molt petita, sovint insignificant. Així fou en el cas dels cigrons, lletnies, moreus i veces. El conreu de les guixes va experimentar un notable augment a partir de 1816.

D'una manera general es pot dir que la proporció cereals-llegums resta pràcticament igual al llarg de la segona meitat del segle XVIII i primer terç del segle XIX. Amb tot, conreus relati-

205. Hi ha tres anys en què s'esmenta no solament la part d'ordi que es queda el monestir sinó també la collita total d'aquest producte. El 1777, d'un total de 5'3 quarteres, un cop pagats els censos i delme no en quedava res per a la comunitat. El 1781, d'un total de 7 quarteres (84 quartans), pagats censos, tocaren al convent 2'3 quartans. El 1789, de 8 quarteres (96 quartans) correspongueren al monestir 5 quartans. És a dir el que Vall d'Hebron pagava en concepte de censos i delme eren 5 quarteres a l'any. El 1789, els censos i delme s'endugueren el 72 per cent de la collita d'ordi; restà el 28 per cent per fer les parts entre el propietari i el masover, a raó de les quatre quintes parts per aquest últim.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 1.

vament importants en el set-cents desapareixeran en arribar el segle següent; així l'espelta, que minvà molt en arribar el vuit-cents i ja no es comptabilitzarà més en arribar a 1819. També el sègol tindrà una important reducció en el segle XIX, si bé no desapareixerà del tot; un conreu que va augmentar molt en aquest mateix període va ser el de les guixes.

Tots aquests productes podien ser conreats segons un sistema de rotació o també mitjançant la sembra mixta, especialment en el cas del sègol i el blat que es podien sembrar conjuntament en proporcions variables. Especialment el 1771 i 1772 es va comptabilitzar una important collita de blat segolós i mestall segolós.²⁰⁶

A l'hora de pensar en el rendiment monetari que la Vall d'Hebron treia de la seva finca s'ha de considerar que la major part de la producció de grans no es comercialitzava i que anava a ser consumida per la comunitat. Però que la collita no fos venuda no volia dir que el seu valor fos menyspreat, ja que el seu consum permetia estalviar diners en l'alimentació. No he trobat cap referència que doni llum sobre el valor monetari de les collites de grans. Però ja que el rendiment monetari de la torre Prunera es basava, no en blats ni llegums, sinó en una producció no agrícola, com la llenya, carbó i guix, i, que aquests rendiments són estudiats amb un cert deteniment més endavant, crec convenient intentar calcular també el valor de mercat dels grans panificables. Aquests càlculs han estat fets basant-me en els preus del blat donats per Pierre Vilar. El resultat és que aquests comptes pequen de cert excés per la raó que el mestall ha estat calculat a preu de blat,²⁰⁷ però més que una valoració estricta de la producció de grans, allò que he intentat ha estat comparar la importància dels diferents capítols d'entrades de la torre de Vallirana (Quadre XIII). Segons aquest càlcul el blat i mestall representaven entre el 10 i el 20 per cent del rendiment monetari total de la finca; en alguns anys va arribar a ser del 40 per cent.

206. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 1.

207. VILAR, Pierre: *Catalunya...*, vol. III, Barcelona, 1966, pàg. 378.

L'olivera

La collita d'oli tenia poca importància. Es tractava d'una producció irregular i poc abundant. Només en els quinquennis del 1764 al 1767 i del 1823 al 1827 va arribar a assolir la carga (124 litres). L'oli fou gairebé sempre consumit per la comunitat i les quantitats resultants de la seva esporàdica venda foren insignificants, la més alta fou el 1790 amb 72 lliures.²⁰⁸

La plantada d'oliveres no fou feta per la Vall d'Hebron, sinó que va quedar a càrrec del parcer obligat a plantar i conrear un nombre determinat a l'any i que en el contracte del 1751 era de 30. Aquest pacte es degué interrompre no gaire avançat el segle, ja que no es constata cap augment de la producció d'oli, tal com seria d'esperar d'haver-se fet les plantades. Segons la descripció del 1822 es trobaven plantades en diferents camps, possiblement, junt amb la vinya.²⁰⁹

La vinya

L'augment progressiu de la producció de vi tingué per causa les plantades fetes pels pagesos mitjançant el sistema de la rabassa morta, i també de l'arrendament a llarg termini. Les plantades s'iniciaren després del 1770 i en diferents tongades: 1770, 1780, 1797-1798, 1805, 1816 al 1818, 1824 i 1823. Les parts a donar oscil·laven entre una quarta i una sisena part, segons la qualitat de la terra, ben dolenta si s'ha de considerar l'alt percentatge de la collita que es quedava el pagès i que li venia a compensar de la gran feina esmerçada per aconseguir un rendiment migrat.

La collita variava molt d'un any a l'altre. La mitjana del que rebé la comunitat entre 1764 i 1791 fou d'unes 20 cargues anuals (uns 2.480 litres). Des del 1791 fins al 1800 la collita davallà molt,

208. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 1.

209. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 308.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 14-III-1761, pàg. 31.

segurament degut a la vellesa d'algunes plantades,²¹⁰ i la part del monestir fou de les 11/12 cargues anuals. En el període comprès entre l'any 1801 i el 1820 es recuperaren els nivells anteriors al 1791 i, finalment, després del 1823 i fins al 1834, l'augment degut a les últimes plantades fou molt espectacular, i la producció va arribar a ésser entre 74 i 105 cargues anuals (és a dir, de 9.428 a 13.020 litres). Aquest augment fou degut a la gran extensió plantada, especialment entre 1817 i 1818, en què 30 mujades es donaren a rabassa morta. Aquestes 30 mujades acabades de plantar el 1820 van ser la causa del fort augment posterior al 1823.²¹¹

El vi collectat fou venut la major part dels anys, fins i tot quan hi hagué poca producció, excepte els 1792, 1797, 1799, 1816 i 1817, anys en què no es registrà cap ingrés procedent del vi. La importància de la comercialització del vi fou rellevant per a l'economia de la Vall d'Hebron, ja que després de la llenya i la calç va ser la segona font d'ingressos proporcionats per l'heretat de Vallirana (Quadre XIV).

Els pactes d'arrendament i el sistema de conreu

El que primer crida l'atenció de l'únic contracte d'arrendament que he trobat és la varietat de productes que donava la finca. A part dels fonamentals, que eren els grans, vi i oli, hi havia també fruita, cera i mel de les abelles, cria de cabres, i també ingressos que procedien del lloguer del bestiar de labor. Tot això sense comptar la més important font d'ingressos que constituïa la llenya, el carbó i la calç.

Si bé cap d'aquelles produccions agrícoles i ramaderes no van anar més enllà d'un rendiment mediocre, el conjunt tenia un paper no gens menyspreable en l'economia de la comunitat jerònima. Aquesta diversificació de productes degué ser conseqüència d'una previsió motivada per la mala qualitat de la terra. Els frares cercaren solucions que palliessin el baix rendiment;

210. A.H.P.B., Francesc Ferrús Sánchez, 5-II-1798, pàg. 32.

211. A.H.P.B., Pau Ferres Campderrós, 9-XI-1817, pàg. 206 i 14-IV-1818, pàg. 40.

a les seves reunions capitulars discutien, tal com s'ha vist abans, problemes i qüestions sobre la utilitat de donar les terres en arrendament, sobre posar o vendre's el ramat de cabres i altres qüestions de tipus econòmic.²¹²

Els contractes de masoveria que succeïren el de l'any 1761 degueren ser orals i la perllongació del contracte fou tàcita i a base de l'escriptura originària. Des de l'any 1761 i fins el 1834 romanqué a la torre de Vallirana una mateixa família pagesa originària de Begues que hi visqué durant un mínim de 84 anys. Les variacions esdevingudes a les clàusules degueren ser lleugeres. El cenobi efectuà algun augment als lliuraments del pagès, però l'augment no fou de les parts a lliurar, sinó d'altres productes considerats, virtualment, com un pagament fix. Així augmentà el lliurament de l'aviram, que sembla que durant el segle XVIII fou de 12 gallines i un porc, i que el 1826 va esdevenir de 28 pollastres, el 1829, de 44 i el 1832 arribà a 38.²¹³

Penso que el monestir veié que amb els migrats rendiments dels grans, l'augment de les parts de fruits esdevindria inapreciable i judicà de major benefici augmentar l'aportació d'aviram.

Com en la majoria dels contractes de masoveria, l'arrendatari havia de fer la vida als jornalers, és a dir, alimentar-los quan venien a treballar a l'època de la sega i collita. Algun pacte reflecteix les dificultats del masover en el conreu d'aquella terra, com el que mana arrencar les pedres dels camps i amargenar-les, «costejant la comunitat lo sols jornals quant sie cosa de molt cost».²¹⁴ Però la compensació podria ser en que a la major part del segle XVIII l'arrendatari només pagà la meitat del cadastre.

La dificultat de l'explotació queda reflectida potser per la utilització dels bous per a llaurar la terra, però en aquest punt s'ha de considerar que el conreu amb bous era molt estès

212. En un altre moment també he comprovat que la diversificació de conreus era la resposta a uns rendiments baixos i un intent d'assegurar un mínim de benefici.

BADOSA I COLL, Elisa: *El desenvolupament...*, pàgs. 186 i 187.

213. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 1.

214. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 14-III-1761, pàg. 31.

arreu de Catalunya en el XVIII, i també en terres de bona qualitat com les del Prat del Llobregat. El masover mantenia quatre bous propietat del monestir que llogava a altres pagesos del terme, i rebia el lloguer de les bèsties en blat.²¹⁵

El contracte de l'any 1761 no esmenta cap sistema de conreu especial ni cap innovació, per altra part ben difícil d'introduir en una terra d'aquelles característiques. El conreu es feia a ús i costum de bon pagès i segons allò que era habitual en el terme. Tota mena d'inversions i millores anaven orientades a altres aspectes, a part de la ja esmentada diversificació dels conreus, com les despeses fetes en posar ramats de cabres, la construcció de cups i premses, etc.

En el lliurament dels beneficis de la cria del bestiar hi ha un augment de les parts a pagar, les quals passen de ser de les dues terceres parts el 1761 a les tres quartes parts el 1791.

El bestiar

La comunitat es beneficiava de les pastures i herbes de la finca de Vallirana de dues maneres, mitjançant la cria d'un ramat de cabres, amb el benefici corresponent a la venda de la llet i els cabrits, o bé, en els períodes en què no es considerà això rendible, l'arrendament de les herbes al masover pel preu de 25 lliures anuals. Aquest petit ingrés tenia l'avantatge d'ésser segur, és a dir que no era subjecte a pèrdues per la malaltia del ramat.

La cria del bestiar es va iniciar el 1760 amb l'adquisició d'un ramat que hauria de menar el masover, amb el pacte de donar les dues terceres parts dels guanys al monestir, sense estar el pagès exposat a les pèrdues. El 1770 els frares es queixaven de la proporció del guany que quedava per al masover; el seu mal humor quedava justificat ja que preveien el perill que les cabres emmalaltessin de sarna. La solució arbitrada va ser vendre el

215. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 1.

bestiar i amb el producte redimir part d'un censal que devien a Santa Maria del Mar.²¹⁶

El 1792 tornaren a comprar un altre ramat de cabres emprant-hi els diners que del seu fons particular oferiren tres frares, un d'ells el prior, per un total de 370 lliures, comproment-se la comunitat a tornar-les quan fos possible. Com ja s'ha dit, els pactes del 1791 eren per al masover més perjudicials que els del 1761, ja que en comptes de donar dues terceres parts del guany al monestir, ara n'hauria de donar tres quartes parts.²¹⁷

El 1807 el bestiar va tornar a ser venut «per haverse desacreditat ab lo mal que han tingut». El 1815 foren arrendades les herbes al masover per l'antic preu de 25 lliures anuals. El 1827 tornaren a adquirir més bestiar, i el masover havia de complir els mateixos pactes que al 1792.²¹⁸

Com a la major part de les cases de pagès, la torre Prunera tenia altra mena de bestiar, com cavalls, ases i eugues, emprats en transport ja que per llaurar utilitzaven els bous, i en tenien normalment quatre els quals eren llogats a altres pagesos de la contrada que feien el pagament en blat, cosa que al cap de l'any venien a ser unes 2'6 quarteres de blat.²¹⁹ La volateria devia ser nombrosa i el pagès n'havia de lliurar cada any una quantitat determinada que d'ençà el 1825 augmentà molt.

El masover criava com a mínim un parell de porcs, dels quals un era lliurat al monestir. Segons el contracte d'arrendament havia de pesar unes 70 lliures carnisseres (uns 84 quilos). El 1807, 1830 i 1831 l'animal arribà a pesar 102 i 103 quilos. La xifra sembla prou alta si es considera que actualment el porc criat per una família pagesa pesa al cap de dos anys 160 quilos.²²⁰

216. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàgs. 94-95 (20-III-1770).

217. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 227 (16-XI-1792).

218. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 348 (1-VI-1807).

Fons Vall d'Hebron, lligall 1.

Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 434 (16-VI-1827).

219. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 1.

220. HEMARDINQUER, Jean-Jacques, *Faut-il «démystifier» le porc familial d'Ancien Régime?*, a «Annales E.S.C.», París, XI-XII, 1970, pàg. 1.751.

Pes del porc lliurat pel masover de la torre de Vallirana.

	1807	1809	1814	1816	1823	1824
Lliures carnisseres	85	63	67	56	83	83
Equiv. en quilos	102	75	80	67	99	99

	1825	1826	1827	1828	1829	1830
Lliures carnisseres	75	70	70	70	77	86
Quilos	90	84	84	84	92	130

	1831	1832	1833	1834
Lliures carnisseres	84	73	70	83
Quilos	102	87	84	99

Els lliuraments del bestiar porcí, com a pacte imposat en els contractes d'arrendament, sembla que només tingueren lloc en el cas de finques amb una certa extensió de bosc de roures i alzines, ja que el porc només adquiria cert pes si s'alimentava d'aglans; es calculava que per cada quilo de pes l'animal necessitava consumir 10 quilos d'aglans. Per arribar als 100 quilos que pesava el garrí, el consum d'aglans havia hagut de ser d'uns 1.000 quilos. No obstant altres aliments degueren tenir importància en el seu engreixament. En el pes dels garrins de la finca de Vallirana s'aprecien oscil·lacions que devien reflectir la dependència del pes respecte a l'alimentació en aglans, però la baixa més gran en el pes es troba en els difícils anys de 1809, 1814 i 1816, cosa que fa pensar que aquest bestiar s'engreixava amb altres aliments que en èpoques de crisi econòmica eren consumits per la família del pagès.

La solució a la pobresa agrícola de la finca.

L'explotació de llenya, carbó, guix i calç (quadre XIV)

Aquestes produccions foren les que donaren uns majors ingressos a la Vall d'Hebron d'ençà el 1770.

Aquesta nova i inesperada font aliena a l'agricultura figura esmentada en els comptes per primera vegada el 1769. Després d'aquest any la seva importància va anar creixent, canviant totalment el valor de l'heretat. De ser una finca poc apreciada pel seu baix rendiment agrícola es va transformar en una explotació sumament profitosa i amb alts beneficis assolits amb ben poca inversió monetària per part de la comunitat. Resulta ja un símptoma que fos 1769 el primer any en què els comptes generals de la finca se saldaren amb benefici.

Tot va començar amb la construcció de la carretera de Barcelona a Vilafranca del Penedès, escomesa pel 1762. Cap al 1769 la construcció degué arribar a Vallirana, i s'inicià en aquest any la venda de carbó y llenya. El 18 de novembre de 1770 la companyia encarregada de fer la carretera, o bé aquell tram, firmava un contracte amb el monestir. Segons aquest contracte la companyia formada per Josep Ros, Sebastià Prats i Francesc Civit, tenia facultat per a tallar llenya dels boscos del mas Prunera a canvi de 360 lliures anuals mentre durés la tala. Aquesta quantitat els donava dret a consumir la llenya necessària per a fer fins a 30 Qrs. de calç. En sobrepassar aquesta quantitat pagarien 12 lliures per la llenya necessària per a fer 1.000 Qrs. de calç.²²¹

Aquest contracte fou vigent, com a mínim, fins l'any 1777, i gràcies a ell s'acabà, no solament amb el dèficit crònic de l'explotació, sinó que s'assolí un fort increment en les entrades de la Vall d'Hebron.

221. B.C., Fons Arús, lligall 46, carpeta 2.

Com es pot veure en el quadre XIV, per aquesta font entraren molts cabals que representaren entre un 70 i un 92 per cent del benefici líquid. Les primeres entrades del 1769 i el 1770 s'incrementaren ben aviat, ja que foren obertes noves pedreres per a fer guix i calç. La primera fou feta per la companyia constructora el 1772 i en ella el convent hi participà amb la meitat del cost, que fou de 54.16 lliures; a l'explotació de la llenya i el carbó s'hi afegia el guix i la calç.²²⁷

Segurament per haver finit la construcció d'aquell tram, després del 1777 la companyia constructora no va consumir més els productes de la finca de Prunera. Però aquests, que tant havien contribuït a enfortir l'economia de la Vall d'Hebron, no quedaren interromputs amb la marxa dels constructors, i aparegueren guixaires i paletes dels voltants i potser algú de Barcelona que passaren a proveir-se de guix i calç. Però, amb tot, la participació d'aquests productes en el total de la renda líquida anual de Prunera davallà, i d'un 70/80 per cent del total va passar a un 50 per cent. Després del 1817, la seva importància relativa va tornar a augmentar i arribà a ser d'un 50/60 per cent del total, increment que sembla degut a la firma d'arrendaments a preu fix anual de les guixeres. D'ençà de 1817 i fins a 1834, amb l'excepció de 1824, els contractes es renovaren periòdicament.

La importància econòmica dels arrendaments fixos queda ben palesa en l'augment de les rendes anuals, encara que en aquestes també influïren altres entrades com les procedents de la venda del vi i també de l'arrendament de les herbes. Però el que era fonamental per a la renda de la Vall d'Hebron era la firma de contractes per a consumir grans quantitats d'aquells productes, com es veu pels comptes dels anys 1770 al 1777 i 1817 al 1833. Amb tot aquests contractes no foren freqüents i especialment entre el 1777 i el 1817 el que sovintejava eren contractes, segurament orals, que fixaven el pagament d'un cànon anual per a cada 1.000 Qrs. de guix i calç elaborats. Aquest cànon incloïa l'ús del forn, a part de la llenya i la pedra precises. Un d'aquests petits arrendataris fou un mestre de cases dit Llorenç

227. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 1.

Manadé que el 1777 succeí la companyia constructora de la carretera, i que se li renovà el contracte en 1786.²²³

L'evolució dels preus fixats per cada 1.000 Qrs de guix i calç i l'evolució dels arrendaments anuals a preu fix fou la següent:

a) *Evolució dels preus del carbó i d'algunes matèries primes per a la construcció.*²²⁴

Anys	Carbó lliures/Car.	Llenya lliures/Or.	Guix lliures/1.000 Qr.	Calç lliures/1.000 Qr.
1771	1 ll. 14 s.	5 ll.	—	—
1772	1 ll. 16/2	—	6 ll.	10/12 ll.
.....				
1783	—	—	8 ll.	—
.....				
1786	—	—	8 ll.	—
.....				
1791	—	—	—	12/16 ll.
1792	—	—	8 ll.	18 ll.
.....				
1794	—	—	8 ll.	18 ll.
1795	—	—	8 ll.	14 ll.
.....				
1804	—	—	—	18 ll.
.....				
1817	3 ll.	—	—	—
.....				
1819	3 ll.	—	—	22 ll.
1820	3 ll. 7 s. 6 d.	—	—	—
.....				
1824	2 ll. 13 s. 3 d.	—	10/13 ll.	37 ll. 10 s.
1825	2 ll. 12 s. 6 d.	—	—	37 ll. 10 s.

223. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 1-I-1786, pàg. 188.

224. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 1.

b) *Evolució dels arrendaments fixos anuals de les guixeres de Vallirana.*²²⁵

<i>Anys</i>	<i>1817</i>	<i>1820</i>	<i>1824</i>	<i>1828</i>	<i>1830</i>
Lliures	340	300	250	750	360

L'augment del preu de les guixeres segurament coincidiria amb el del ritme de construcció a la demarcació de Barcelona. És de notar la forta davallada del 1817 al 1820, que degué ser ressò d'una paralització del sector i també d'una crisi que repercutí a la ciutat, com es palesa per l'abandó de molts pisos en aquesta època i que té com a primera explicació una epidèmia de còlera que produí una fuga de la ciutat i, per tant, una davallada en els preus dels arrendaments urbans.²²⁶

L'any 1824 l'anterior arrendatari no va renovar el contracte i un altre guixaire ofería 160 lliures anuals, però la comunitat va considerar el preu massa baix i va rebutjar l'ofertament; mentre seguissin els temps difícils explotarien les guixeres per un cànon de 13 lliures cada 1.000 Qrs.²²⁷ Més endavant un altre guixaire donava 250 lliures i li fou acceptada la proposta. Des del 1825 fins al 1828 la situació general degué de millorar i això va repercutir en un augment del ritme de la construcció, ja que el mateix arrendatari, l'any 1828, va oferir el preu de 750 lliures anuals.²²⁸ Però les seves previsions degueren ser massa optimistes, ja que el 1830 «demanà gràcia del exorbitant arrendament que paga per ditas guixeras, y la comunitat convingué y resolgué ferli gràcia de 10 dobles de quatre, de tretse que està devent per lo últim pago anual».²²⁹ A finals del 1830 el mateix arrendatari tornava a sol·licitar l'explotació de pedra i guix per 360 lliures

225. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 1.

226. BADOSA I COLL, Elisa: *Els lloguers de cases a la ciutat de Barcelona (1780-1834)*, a «Recerques», núm. 10, Barcelona, 1980, pàgs. 139 a 156, pàg. 150.

227. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 411-412 (2-XI-1824).

228. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 444 (16-XII-1828).

229. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 459 (9-XII-1830).

a l'any i, «Atès la comunitat la paralització del poc despaix del dia ha acordat cedirli dit any per las referidas 360 lliuras pagantlas adelantadas».²³⁰ El contracte se li renovà fins al 1835.

La torre de Vallirana constituí un tipus d'explotació bastant excepcional ja que fou precisament la pobra naturalesa agrícola del seu terreny la que determinà potser de forma casual, la seva riquesa. D'ençà del 1770 una finca deficitària esdevingué una important font d'ingressos per a la Vall d'Hebron, i al costat dels minsos rendiments agrícoles varen aparèixer els procedents dels productes de la construcció. Que aquest terreny era idoni per al proveïment d'aquestes matèries primes, ens en dóna idea el fet que en aquest mateix indret, o molt a prop, s'hi troba avui en dia una fàbrica de ciment i guix. No he trobat cap document que parli de la venda de la finca després del 1835, però és possible que l'origen de l'actual fàbrica de ciment de Vallirana, al costat de la carretera, hagi estat la torre Prunera del monestir de la Vall d'Hebron.

230. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 461 (27-VII-1831).

CAPÍTOL III

ELS CONTRACTES DE CONREU

La rabassa morta

Molts hisendats volgueren beneficiar-se de la puja de preus del vi, o bé posar en explotació una terra de qualitat poc idònia per altres conreus, i transformaren la producció de les seves finques plantant-les de vinya. Però degut al gran nombre de jornals, la plantada era una tasca molt cara, per la qual cosa, sovint, el propietari eludia aquesta despesa. La revitalització de l'antic contracte de rabassa morta fou un dels principals instruments de difusió de la vinya en el segle XVIII.¹

Com ja se sap, per mitjà del contracte de rabassa morta el propietari lliurava al plantador el domini útil de la terra mentre visqués la plantada feta per aquest. Era obligació del conreador

1. Vegi's l'apartat sobre *l'import de la plantada de vinya*. Sovint les plantades eren pagades pel pagès i no pas pel propietari. Això no sempre era degut a una manca d'interès a invertir a les finques rústegues que podien tenir alguns senyors; tal com s'ha vist més amunt, els Agustins o les monges de Jonqueres invertiren diners, pagant noves plantades de vinya. Els Carmelites, tot parlant d'un tros de terra que el 1718 havien tingut notícia que pertanyia a la seva finca deien: «Si lo Señor disposa y vénen en poder meu los medís la comensaria a plantar». Però la comunitat no devia disposar dels diners suficients i el gener de 1720 l'estabíen a rabassa morta. Més endavant amb els diners d'alguns religiosos plantaren ceps a altres peces de la seva heretat.

B.C., Manuscrit 1.221, «llibre en lo que se trovan plenas notícias de la casa y mas anomenat Arnó... escrit per los Rnt. Pare Fr. Joan Boner procurador de dit convent en lo any 1687», pàgs. 40, 49 i 51.

donar una part alíquota dels fruits, o bé un cànon fix en diners cada any; freqüentment també s'estipulava el pagament d'una petita entrada.²

El present apartat sobre la rabassa morta té per objecte veure com era utilitzat aquest contracte entre finals del segle XVII i el primer terç del segle XIX. És per això que cal anar considerant els factors que influïren en l'aparició dels diferents pactes, tals com el costum de la comarca, la qualitat del terreny atorgat, els preus del vi en el moment de signar-se el conveni, etc. Però cal també conèixer l'actitud dels propietaris; en molts casos aquest és l'element decisiu. En efecte, l'acció del senyor forneix d'una gran heterogeneïtat a la rabassa morta, la qual apareix molt deslliurada de traves jurídiques i molt poc sotmesa a les consuetudinàries. Aquest es un punt que caldrà tenir present a l'hora de tractar la qüestió de la duració o el procés de degeneració del contracte.

Motivacions del propietari per a donar la terra a rabassa morta

És ben coneguda la principal causa que induïa a donar una finca a rabassa morta; el propietari desitjava fer rendir una terra —sovint ben poc apta per a altres conreus— sense fer-hi cap despesa. Tots els altres mòbils giren al voltant d'aquest si bé poden adquirir diferents matisos. Els expedients de sollicitud de permisos per a donar a rabassa morta, enviats pels rectors de parròquies al bisbat, dóna alguna referència sobre aquest punt.

Una de les motivacions immediates per a donar un camp a rabassa morta era l'encariment dels jornals. El 1798, el rector

2. Parés diu que l'entrada és contrària a la naturalesa del contracte. PARÉS, Sebastià, *La rabassa morta*, a «Revista de Derecho Privado», Barcelona, 1924, XI, pàg. 232.

BORRELL Y MACIÀ, Antonio: *Los censos enfiteúticos en Cataluña*, Barcelona, 1948, pàg. 48.

de Castellbisbal es queixava dels alts salaris, i que, degut a aquests, la plantada de 6 quarteres de terreny li podia sortir per 400 lliures, *«aun practicada esta diligencia seria dificil al actual cura y sucesores conservarla con provecho por la dificultad de encontrar mosos que cuiden los intereses de los párrocos como a propios»*. Un pagès que actuava com a testimoni del capellà diu que, *«tiene bien conocido y observado que los gastos de cultivo y demás que necesitan aquellas viñas no llegan unos años con otros a pagar los frutos que se sacan de ellas o a lo menos con alguna dificultad, pues es mucho lo que ganan los mozos... le será mucho más útil concederlas a primeras cepas que no cuidarla por sí propio»*.³

El 1779 el mateix rector feia una altra petició. Es tractava d'un terreny molt pedregós i amb fort pendent. El testimoni, presentat pel capellà per avalar la petició, afegia que les parts a pagar eren superiors a les que es pagaven a la contrada i que generalment eren d'una quarta part, mentre que en el present cas es donaria a meitat de fruits, per la qual cosa la cessió era molt beneficiosa per a la rectoria.⁴

La manca de fems també podia aparèixer com a un dels motius que impulsessin a donar a rabassa morta. Així es veu per la sol·licitud feta pel rector de Sant Cugat de Sès Garrigues el 1797.⁵

Una peça de terra situada en un indret del poble on hi hagués molt pas de persones podria resultar incòmoda de conrear. Els veïns trepitjaven el terreny, els nens hi jugaven i s'hi feien petits furts; és a dir podia constituir una font de maldecaps per al propietari, com li va succeir al rector de Salomó. Aquest, sota la jurisdicció del bisbe de Barcelona, demanava poder donar a rabassa morta el camp, i així evitaria enemistar-se amb els seus feligresos, *«ya que si quería evitarlo [el seguit de molèsties] por medio de justicia, sería regular incomodarse con sus feligreses y vezinos y así da poco provecho dicha tierra»*.⁶

3. A.D.B., Fons Parroquial, caixa 24 bis.

4. A.D.B., Fons parroquial, caixa 24 bis.

5. A.D.B., Fons parroquial, caixa 58.

6. A.D.B., Fons parroquial, caixa 56.

Un motiu ben important per a donar a rabassa morta era que la terra necessités un treball fora del comú, sense el qual podia perillar l'existència física de la pròpia finca; els terrenys afectats per esllavissaments, erosió de les aigües, etc., precisaven d'una gran tasca que resultava molt cara de sostenir a base de pagar jornalers. El 1827, el capellà de Vila-rodona volia donar a rabassa una peça de terra situada al costat del riu, el qual la inundava sovint, ja que els arbres que la protegien havien estat tallats. El 1823 havia estat lliurada, «*mediante un simple papel*», a un veí del poble. Aquest no l'havia fet produir, ni tampoc en va tenir cura, deixant-la a un altre, és a dir, a un subarrendatari, el qual hi posava un gran treball: «*Quien sin duda ha puesto el mayor esfuerzo para detener el cauce que las aguas han hecho en medio de la pieza*». El pagès demanava al rector garanties que el seu esforç fos compensat i volia la terra a rabassa morta. El bisbat va ser informat pel degà de Vilafranca que cap rector «*se estimulará a cultivarlos cual conviene, ni ponerlos a salvaguardia de las aguas por no exponerse a perder los gastos que adelantare*». Finalment el subarrendatari es va convertir en rebassaire.⁷

Molts testimonis coincidiren a dir que la despesa i l'esforç que representava fer una plantada de vinya no compensava al propietari. Com a mínim des de finals del XVIII era millor per a aquest donar el camp a rabassa morta.

La rabassa morta en els pobles pròxims a la ciutat de Barcelona

El que primer cal remarcar en examinar aquestes dades és la seva desigual distribució cronològica; entre 1720 i 1750 són relativament abundants, mentre que al final del segle XVIII n'he trobat molt poques. El menor nombre de referències després del 1768 no vol dir que convents com els Agustins, propietaris de Tiana, o els Jerònims de la Vall d'Hebron, que tenien explotacions

7. A.D.B., Fons parroquial, caixa 72

a Horta i a Vallirana, interrompessin la seva política d'estendre la plantada de vinya a càrrec del pagès. És, senzillament, que aquesta ja no fou feta emprant el contracte de rabassa morta, sinó el de la parceria. Des del 1765 i el 1768 Agustins i Jerònims no utilitzaren la rabassa morta, si bé els Jerònims de la Vall d'Hebron tornaren a fer-ne ús en una època de crisi com la de la postguerra napoleònica i fins a la seva supressió el 1834; aquests anys de la segona desena del segle XIX foren de preus vinícoles baixos.

Els pactes que més freqüentment aparegueren en aquests contractes foren els següents:⁴

8. Fonts corresponents a aquest quadre i apartat sobre la rabassa morta de pobles prop de la ciutat de Barcelona:

Cabrera:

A.H.P.B., Alexandre Claramunt, 19 de novembre de 1719, pàg. 102, 4-I-1720, pàg. 183; Francesc Babet, 13-II-1746, pàg. 11.

B.C., Manuscrit 1.221.

Sarrià:

A.H.P.B., Pau Mitjans, 28-VIII-1722, pàg. 521; 28-VIII-1722, pàg. 524; Pau Mollar, 28-I-1723, pàg. 404; 28-VI-1723, pàg. 610; 21-X-1726, pàg. 530; 21-XII-1726, pàg. 570; 27-II-1730.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 513, varis, any 1824.

Horta:

A.H.P.B., Pere Pau Pujol, 15-VII-1745.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 11, 5-II-1747.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 2-II-1768.

A.H.P.B., Pau Ferrés Campderrós, 17-VI-1817, pàg. 123; 13-II-1820, pàg. 19 i ss.; 10-III-1820, pàg. 32; 19-III-1820, pàg. 40; 12-VI-1820, pàg. 57.

Vallirana:

A.H.P.B., Pau Ferrés Campderrós, 9-X-1817, pàgs. 206 i ss.; 14-IV-1818, pàg. 40.

Tiana:

A.H.P.B., Pau Mitjans, 23-III-1722, pàg. 615; 18-X-1722 (entre els folis. 616 i 617); Pau Mollar, 17-III-1733, pàg. 98; 12-IV-1733, pàg. 110.

Nostra Senyora del Port (Barcelona):

A.H.P.B., Josep Clos Trias, 17-VIII-1816, pàgs. 446 i ss.

Sant Andreu:

A.H.P.B., Fèlix Falguera, 12-IX-1824, pàg. 231.

Badalona:

A.H.P.B., Fèlix Falguera, 26-IX-1824, pàgs. 264 i ss.; 19-II-1827, pàg. 46; 25-IV-1827, pàg. 106; 7-V-1827, pàg. 113; 19-II-1827, pàg. 46.

Montcada:

A.H.P.B., Fèlix Falguera, 12-IX-1824, pàgs. 236 i ss.; 26-IX-1824, pàgs. 268, 289 i ss.; 12-XII-1824, pàgs. 344 i ss.; 5-III-1826, pàgs. 43 i ss.; 23-V-1826, pàgs. 129 i ss.; 25-IV-1827, pàg. 106; 9-V-1827, pàg. 119; 12-VIII-1827, pàg. 209 i ss.; 17-I-1833, pàg. 16.

Cabrera (Carmelites)

Anys	Nombre contrades	Duració	Parts vi	Parts gra	Parts oli	Parts fruita	Cens caps aviram
1719	1	Ind.	2/5	1/3	—	1/3	—
1720	1	Ind.	1/3	1/3	—	1/3	—
1746	1	Ind.	1/3	1/4	—	—	—
1761	1	Ind.	1/2	1/3	—	—	—
1783	2	Ind.	2/5	1/3	—	—	—

Sarrià (Dominics)

Anys	Nombre contrades	Duració	Parts vi	Parts gra	Parts oli	Parts fruita	Cens caps aviram
1722	1		1/6	1/6	—	—	2
1722	1	Mentre	1/6	1/6	—	—	2
1723	2	visquí	1/6	1/6	—	—	2
1726	2	la vinya	1/6	1/6	—	1/6	2
1730	1		1/6	1/6	—	1/6	2
1824	2		1/4	1/4	—	1/4	2

Horta (Vall d'Hebron)

Anys	Nombre contrades	Duració	Parts vi	Parts gra	Parts oli	Parts fruita	Cens caps aviram
1745	1		1/4	—	—	—	—
1747	1	Fins a	1/4	—	—	—	—
1768	1	la mort	1/3	—	—	—	—
1817	1	de 2/3	1/3	1/2	1/2	—	2
1820	7	parts	2/7	—	1/2	1/2	2
1820	2	dels ceps	1/2	—	1/2	1/2	2

Vallirana (Vall d'Hebron)

<i>Anys</i>	<i>Nombre contrades</i>	<i>Duració</i>	<i>Parts vi</i>	<i>Parts gra</i>	<i>Parts oli</i>	<i>Parts fruita</i>	<i>Cens caps aviram</i>
1817	9		1/4	—	—	—	2
1818	1		1/4	—	—	—	2

Tiana (Agustins)

<i>Anys</i>	<i>Nombre contrades</i>	<i>Duració</i>	<i>Parts vi</i>	<i>Parts gra</i>	<i>Parts oli</i>	<i>Parts fruita</i>	<i>Cens caps aviram</i>
1722	1	Fins a	1/5	1/5	—	—	—
1733	1	ésser	2/9	—	—	—	—
1733	1	ext.	2/9	—	—	—	—

Ntra. Sra. Port (Barcelona) (Mercedaris)

<i>Anys</i>	<i>Nombre con.raues</i>	<i>Duració</i>	<i>Parts vi</i>	<i>Parts gra</i>	<i>Parts oli</i>	<i>Parts fruita</i>	<i>Cens caps aviram</i>
1816	2	Pèrdua 1/2 vinya	1/3	—	—	—	—

Sant Andreu (Murtra)

<i>Anys</i>	<i>Nombre contrades</i>	<i>Duració</i>	<i>Parts vi</i>	<i>Parts gra</i>	<i>Parts oli</i>	<i>Parts fruita</i>	<i>Cens caps aviram</i>
1824	1	100 anys	1/2	1/2	1/2	—	—

Badalona (Murtra)

<i>Anys</i>	<i>Nombre contrades</i>	<i>Duració</i>	<i>Parts vi</i>	<i>Parts gra</i>	<i>Parts oli</i>	<i>Parts fruita</i>	<i>Cens caps aviram</i>
1824	8		2/5	2/5	2/5	—	—
1824	2		1/3	1/3	1/3	—	—
1827	2	100 anys	1/3	1/3	1/3	—	—
1827	1		2/5	2/5	2/5	—	—

Montcada (Murtra)

<i>Anys</i>	<i>Nombre contrades</i>	<i>Duració</i>	<i>Parts vi</i>	<i>Parts gra</i>	<i>Parts oli</i>	<i>Parts fruita</i>	<i>Cens caps aviram</i>
1824	19		1/3	1/3	1/3	—	—
1826	6		1/3	1/3	1/3	—	—
1827	5	100 anys	1/3	1/3	1/3	—	—
1833	1		1/3	1/3	1/3	—	—

Els contractes de rabassa morta s'acostumaven a fer emprant uns pactes molt comuns. En primer lloc, la peça havia d'ésser plantada en un nombre determinat d'anys, que variava segons la quantitat de terra donada. Sembla que era normal considerar suficient un any per a fer la plantada de mitja a una mujada, és a dir, de 0'24 ha. a 0'48 ha. Aquesta proporció podia no ser mantinguda quan es tractava d'una extensió molt gran; en aquest cas el termini dat com a marge per a plantar es reduïa, segurament perquè qui es feia càrrec d'una plantada important solia ser un pagès ric i, per tant, sense les limitacions monetàries a què estava subjecte a un rabassaire pobre. Així, la Vall d'Hebron, el 1768, concedí 21 mujades, donant, com a límit, sis anys. Sovint la quantitat d'anys s'allargava en la pràctica i alguna vegada el propietari es convencia que el rabassaire no tenia cabals, o ja no li interessava plantar. Un camp de tres mujades de la finca dels Agustins a Tiana encara no havia estat plantat al cap

de dotze anys. El 1775, el convent va pagar les 18 lliures en què havien estat taxades les despeses fetes pel pagès i es va quedar amb la terra.'

Les parts a pagar oscil·laren entre una tercera i una sisena part. La major o menor porció a lliurar depenia en bona part del grau de liberalitat del propietari, i, sobretot, de la qualitat de la terra. Els Dominics resultaven més generosos que no els Carmelites, considerant que es tracta de la mateixa època, principis del segle XVIII, i que els rendiments de Corbera i Sarrià degueren ser semblants. Vall d'Hebron i els Agustins demanaren entre 1/3 i 1/4 part, segons la qualitat de la terra. Aquestes proporcions les mantindrien fins arribar el segle XIX. El contracte firmat per la Vall d'Hebron, el 1820, per un camp d'Horta, no era habitual en aquesta zona i s'ha de pensar que devia tractar-se d'una terra de molt bona qualitat, ja que pel llibre d'actes capitulars es veu que entre 1816 i 1833 les rabasses mortes es feien mitjançant el pagament de una quarta a les dues setenes parts. El 1830 donaren una peça de terra a una quinta part «per ser terra despreciable».⁹ En el primer quart del segle XIX els Jerònims de la Murtra donaven les seves terres pel voltant de la tercera part de fruits, excepte una finca a Sant Andreu que fou a meitat; el motiu d'aquest lliurament devia ser que la terra era situada al costat del rec comtal i del riu Besòs.¹⁰ Les parts de grans i d'altres fruits eren idèntiques a les del vi, o una mica inferiors.

Tots els contractes coincidiren a fer portar la part del senyor a la casa, que era el centre de l'explotació de la finca, o bé al propi convent. Així mateix, la major part de les rabasses mortes obligaven al pagament del cadastre i, en el cas que hi tinguessin dret, també el delme.¹²

9. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

10. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, vol. 20. Actes capitulars de 4-III-1817, 2-VIII-1818, 17-IX-1818, 17-VIII-1824, 9-XII-1829, 9-IV-1829, 30-VII-1833.

A.D.B., lligall 20, acta de 14-IV-1830.

11. A.H.P.B., Notari Fèlix Falguera, 12-X-1824, pàg. 231, Apèndix 7.

12. El Col·legi dels Dominics rebia el de les cessions fetes a Sarrià. Vall d'Hebron a Horta, els Agustins a Tiana, i la Murtra a Sant Andreu i Badalona.

Molts d'aquests contractes no especificaven el pagament de cap entrada. En el cas dels Dominics, dels Agustins, o del monestir de la Murtra, aquesta consistia en un parell de gallines o de capons. Vall d'Hebron en els firmats el 1745 i el 1747 demanava 6 sous per entrada. Una entrada anacrònica és la que el 1746 feren pagar els Carmelites calçats, que demanaven el treball de 18 jornals a l'heretat de Cabrera, cosa que venia a representar unes 5'10 lliures. És possible que els pagesos del petit lloc d'Agell, a Cabrera, tinguessin dificultats per a fer-se amb diner, o bé que la mà d'obra fos molt escassa en aquell lloc; en tot cas, es tracta d'una entrada relativament alta per a una rabassa morta.¹³

A part dels pactes esmentats, que eren els que apareixien amb més freqüència en aquest tipus de contractes, n'hi ha d'altres menys generalitzats i que responien a les diferents característiques de les finques cedides, o bé a les necessitats dels senyors. El col·legi dels Dominics tingué un gran interès a proveir-se de llenya, per la qual cosa obligava els rabassers a remunerar amb 50 garbons l'any per mujada cedida; el 1816, ho van rebaixar a 25 garbons per mujada. A més de les parts de fruits, alguns propietaris demanaren un cens anual en espècie, a pagar en determinades èpoques, que solia ser el 15 d'agost; així, els Dominics demanaven dos pollastres i també la Vall d'Hebron, que en algun cas ho substituïa per una arroba de panses (uns 10 quilos).

En les actes firmades pels Jerònims, tant els de la Vall d'Hebron com els de la Murtra, els pactes apareixen molt especificats i sovintegen els que palesen un interès per controlar la tasca del conreador. La Murtra, fins i tot, indicava els dies en què havien d'estar enllestides les tres cavades anuals. Possiblement l'origen d'aquesta atenció fos l'antiga tradició que en el conreu de la terra tenien els Jerònims.

13. L'entrada consistent en el compliment d'algun jornal és molt rara. Josep Maria Torras parla d'un cas a l'Anoia el 1801.

TORRAS I RIBÉ, Josep M.; *Evolución de las cláusulas de los contratos de «rabassa morta» en una propiedad de la comarca de Anoia*, «Hispania», Madrid, 1976, vol. XXXVI, pàg. 673.

La rabassa morta a les comarques vinícoles

He trobat un total de 28 peticions fetes al bisbat de Barcelona pels rectors de diferents pobles, per tal d'obtenir el permís per a donar terres a rabassa morta. D'aquest total, 18 corresponen a pobles pertanyents a les comarques de l'Alt Penedès, Baix Penedès, Garraf, Anoia i Tarragonès, i sobre els que em basaré per a examinar els principals trets del contracte de rabassa morta en aquella zona on el conreu vinícola assolí el seu màxim increment. S'ha de dir que la documentació consultada en aquest punt és molt menys detallada que no l'examinada en el cas de l'àrea prop de la ciutat de Barcelona. Les peticions del bisbat esmenten els motius per a fer la donació i les parts a pagar, però molts altres pactes queden sense especificar, encara que es pot assegurar que aquests són de caràcter secundari i no degueren ser gaire diferents dels que he detallat en el cas dels pobles de prop la ciutat.

En primer lloc cal esmentar les parts a pagar per part del rabasser.¹⁴

ALT PENEDEÈS

<i>Poble</i>	<i>Any</i>	<i>Parts vi</i>
Bellver	1799	1/4
La Bisbal	1818	1/5
La Bisbal	1748	1/8
Sant Jaume dels Domenys . .	1799	1/3
Santa Oliva	1800	1/3

14. Totes les dades sobre aquest apartat i quadre procedeixen de l'A.D.B., fons parroquial, caixes 20 (Bellver, la Bisbal), 59 (Sant Jaume dels Domenys), 63 (Santa Oliva), 25 (Castellví), 29 (Torrelles de Foix), 32 (La Granada), 35 (Lavern), 44 (Pacs), 3 (Avinyonet), 58 (Sant Cugat de Sesgarrigues), 65 (Subirats), 43 (Olivella), 61 (Sant Pere de Ribes), 56 (Salomó), 44 (Orpí).

GARRAF

<i>Poble</i>	<i>Any</i>	<i>Parts vi</i>
Olivella	1825	1/3
Sant Pere de Ribes	1770	1/2
Sant Pere de Ribes	1810	1/2

BAIX PENEDEÈS

<i>Poble</i>	<i>Any</i>	<i>Parts vi</i>
Castellví	1777	1/4
Castellví	1818	1/4
Torrelles de Foix	1829	1/4
La Granada	1772	2/3
Lavern	1849	1/3
Pachs	1848	1/3
Avinyonet	1797	1/3
Sant Cugat de Sesgarrigues	1804	1/3
Subirats	1773	1/5
Subirats	1824	1/4

TARRAGONÈS

<i>Poble</i>	<i>Any</i>	<i>Parts vi</i>
Salomó	1791	1/3

ANOIA

<i>Poble</i>	<i>Any</i>	<i>Parts vi</i>
Orpí	1771	2/11

Dels 18 contractes, 13 determinaven la part a lliurar de 1/3 (i 2/7) a 1/4 part del fruit. Molt favorable al rabasser era el lliurament de 1/5 part que sols es produïa en terres de qualitat molt dolenta; el rector de Subirats en proposar aquesta partició deïa que la terra era dolenta i pedregosa. Es pot considerar com totalment anòmala la feta el 1748 pel rector de la Bisbal, de 1/8 part. A l'inrevés, un lliurament que sembla molt feixuc per al pagès és la de la meitat de la collita feta en els dos contractes de Sant Pere de Ribes, si bé penso que no degueren ser rabasses mortes, sinó arrendaments a llarg termini, ja que la durada estipulada era de 25 anys. El rector adduïa que aquesta partició era la usual en el poble, i certament, era així, ja que els Agustins donaven les terres de la seva propietat en aquest terme per aquesta mateixa partició, també per una duració curta, si bé concretaven que es tractava d'una parceria. Aquestes condicions degueren ser suportables per al pagès degut a l'extraordinari rendiment econòmic del conreu vinícola en aquell poble, doncs la seva producció era exportada a Amèrica a bon preu.¹⁵

El 1860, les parts pagades pels rabassers de molts llocs d'aquestes comarques eren les mateixes que les de 50 o 75 anys abans.¹⁶

És possible constatar que entre finals del segle XVIII i mitjan del XIX les parts a pagar per una mateixa finca a penes havien sofert modificació. A la Granada, les 2/7 parts de la producció estipulada el 1772 se seguien pagant el 1860. Igual succeïa en un camp d'Avinyonet que el 1797 lliurava al rector 1/3 part, i seguia vigent el mateix pacte el 1860. A Sant Cugat de Sesgarrigues quatre peces de terra que donaven, el 1804, una tercera

15. Vegi's l'apartat sobre la descripció de la torre dels Solers a Sant Pere de Ribes.

16. Lliuraments d'1/3 part de vi a Olèrdola, Castellet i Vilovi; lliuraments d'1/4 part a Castellet, Fontrubí, Terrasola i Torrelles de Foix. D'1/5 part de la collita de vinya a Lavid, Pontons i Terrasola.

Aquestes dades, referents a 1860, procedeixen de la documentació que precedia a la formació d'expedients per a la venda de finques que va ser decretada per Madoz el 1855. Es tracta d'un quadernet sense cap encapçalament, on hi ha una relació de finques del clergat secular del partit judicial de Vilafranca de cap els anys de 1860.

A.C.A., Hisenda, lligall 782.

part seguia amb el mateix el 1860. Igualment s'aprecia a Subirats entre els anys de 1777 i 1860 i a Sant Pere de Ribes, entre 1778 i 1860. En cap d'aquests cinc casos en què he pogut identificar una mateixa finca, les parts a lliurar entre finals del segle XVIII i mitjan del XIX no havien variat.¹⁷

La partició d'altres collites, com blats i llegums, es feia a les 2/7, 1/4 i 1/5 part, segons els casos, pel rector. L'oli, esmentat en algun moment, es pagava sempre a la meitat. Molt poques dades, a part de les porcions a donar, inclouen els expedients del bisbat. A Viloví s'especificava que la terra podia estar sense plantar un màxim de tres anys; si transcorregut aquest termini no estava totalment plantada, el pagès la deixaria sense cap dret a millores; igual succeiria si no conreava bé la terra. A la Granada, el capellà volia que no es veremés fins que ell hagués començat a fer-ho en els delmes, possiblement per a evitar frau en els lliuraments. En algun altre cas es preveia que el mossèn fos avisat dos o tres dies abans de collir el raïm. Era freqüent concretar que les parts les havia de portar el rabassaire a la casa rectoral o al cup.

Els rectors dels pobles que sollicitaven el permís del bisbat, consideraven que la durada del contracte seria de 50 anys. Ho confirmen de manera explícita els de la Bisbal, Castellví i Lavern. Com a excepcionalment curta apareix la duració de 25 anys, esmentada com a normal, en el terme de Sant Pere de Ribes.

La realitat és que molts contractes duraren més dels 50 anys. A la Granada la rabassa firmada el 1772 especificava que la vigència seria de «tant y quant los ceps en ella viuran y donaran fruit y no altrament»; el 1860, el mateix terreny era explotat per la família beneficiària el 1772, que pagava idèntiques parts de fruits.¹⁸ Així mateix, a Sant Cugat de Sessgarrigues, el fill del

17. A.D.B., Fons parroquial, caixes 32 (La Granada), 3 (Avinyonet), 58 (Sant Cugat de Sessgarrigues), 65 (Subirats), 61 (Sant Pere de Ribes). Dades corresponents a finals del segle XVIII i començaments del segle XIX.

A.C.A., Hisenda, lligall 782. Dades corresponents a 1860.

18. A.D.B., Fons parroquial, caixa 32 (La Granada).

A.C.A., Hisenda, lligall 782.

rabassar a qui s'havia concedit la terra el 1804 seguia explotant-la el 1860, pagant en ambdós casos una tercera part de la collita.¹⁹

Com a cas excepcional, cal esmentar l'ofert per Olesa de Bonesvalls. El contracte fet el 1775, sota el lliurament d'una quinta part de fruits, tindrà vigència fins el 1910, tot i que en l'expedient de sol·licitud enviat al bisbat deia que, «finida la rabassa finirà lo present establiment», però el rector no havia tornat a fer cap més contracte. El 1910, un nét del primer rabassaire demanava al bisbat la concessió de més terres, i dient que com hereu del rabassaire Francesc Sampsó, «*vengo poseyendo a rabassa morta según escritura de establecimiento que exhibo, la pieza de tierra nombrada los Avenchs desde el año 1775*».²⁰ Pel que es veu, els conflictes esdevinguts cap a 1890 amb motiu de la filloxera no van afectar la família Sampsó, la qual cometia a la seva petició la imprudència de recordar la llarga vida de la concessió firmada pel rector 135 anys abans.

No sé fins a quin punt podria estar generalitzada entre els capellans rurals aquesta laxa actitud vers els seus rabassaires, ja que algun exemple com el del rector de Cunit palesa que això no sempre succeïa. El 1779, un capellà de Cunit va lliurar a uns quants pagesos del poble unes terres perquè hi plantessin vinya a rabassa morta. El 1835, un cop morts els ceps un nou rector va presenciar com els rabassers feien una nova plantada, sense avisar-los que havia pensat a donar el contracte per caducat. El 1845, quan la vinya començava a trobar-se en plena producció, el capellà va dir que el contracte havia expirat i que tenia el dret de quedar-se amb les terres. Set dels onze rabassaires van anar a judici. El rector va guanyar el plet, però, el seu comportament i la impopularitat que li comportà l'escàndol va disgustar el bisbat, el qual si bé no va desautoritzar la seva acció en el moment oportú, i no va fer res per a frenar un procés que perju-

19. A.D.B., Fons parroquial, caixa 58 (Sant Cugat de Sesgarrigues). A.C.A., Hisenda, lligall 782.

20. A.D.B., Fons parroquial, caixa 42 (Olesa de Bonesvalls).

dicaria els rabassaires, finalitzat el judici, va sotmetre al capellà a un tracte humiliant.²¹

La rabassa morta en una comarca de l'interior

Les referències sobre les rabasses firmades pel monestir de Sant Benet de Bages en aquella comarca són examinades ací amb la intenció de comparar-les amb les de les dues àrees observades abans, ja que per estudiar la institució de la rabassa morta en el Bages precisaria de més dades que il·lustressin el comportament d'altres propietaris.

Els principals pactes firmats pel monestir de Sant Benet:²²

Sant Fruitós i Navarcles

Anys	N.º cont.	Duració	Parts vi	Parts oli	Parts gra	Cens (sous)	Entrades (lliures)
1778	7		1/4	—	—	—	1 ll. 10 s.
1779	6		1/4	—	—	6	1 ll. 10 s.
1789	1	Mentre	1/5	1/5	1/5	6	Dos G.
1791	2		1/4	—	—	—	1 ll. 10 s.
1792	1	visquí	1/4	—	—	—	1 ll. 10 s.
1825	1		1/4	—	—	—	1 ll. 10 s.

Castellfollit

Anys	N.º cont.	Duració	Parts vi	Parts oli	Parts gra	Cens (sous)	Entrades (lliures)
1789	1		1/5	1/5	1/5	1	Dos G.

21. Vegi's l'apartat sobre *El plet d'uns rabassaires*.

A.D.B., Fons parroquial, caixa 28/1 (Cunit).

22. Totes les referències sobre les rabasses de Sant Benet de Bages procedeixen del A.M.M., Fons Casa Guitart (B I e 3) i del «Libro del Consejo 1798-1835», acta del 3-II-1825 (B I c 3).

El rabasser també havia de portar la part al convent, pagar el delme —excepte en el contracte fet el 1791— i també el cadastre.

En un dels permisos, l'abat de Sant Benet demanava al de Montserrat, monestir del qual depenia, llicència per a donar terres a rabassa morta. Montserrat hi accedia, «*con tal se halle quien tome a medias pagando además el diezmo y la primicia y no de otro modo*».²³ Pel que sembla, Montserrat degué firmar rabasses subjectes a aquesta alta partició, però possiblement la qualitat de la terra de Sant Fruitós de Bages no permetia imposar aquella condició que pretenia Montserrat. Les parts a pagar, posades pel monestir de Sant Benet, resulten molt semblants a les dels pobles propers a la ciutat de Barcelona i dels de la zona vinícola, però el fet que no hi hagi cap partició al terç indica que el rendiment de la terra no era gaire alt.

Les parts de grans eren beneficioses per al pagès, així com la de l'oli, que aquí era només de 1/5 part, mentre que a les dues zones vistes abans era de la meitat; però les baixes particions d'aquests productes només indiquen la baixa qualitat de la terra per a fer-hi grans i oli.

És de destacar quelcom que no he vist abans en els altres propietaris eclesiàstics, la prestació d'un petit cens en diner.

A més del cens anual i les parts de fruits, el monestir de Sant Benet es feia donar el delme i la primícia de tot el que es collís.

El pagament en diner

Durant la primera meitat del segle XIX s'aprecia en el clergat secular una tendència a fer les donacions a rabassa morta pel pagament anual en diner. I és precisament després de la Guerra del Francès, i especialment en els anys que transcorren entre el 1830 al 1834 i el 1840-41 al 1848-49, quan la crisi de l'agricultura

23. A.M.M., Fons Casa Guitart, «Libro del Consejo». 1798-1835, acta de 20-I-1786, pàg. 831 (B I c 23).

vinícola i la baixa dels preus d'aquest producte és major.²⁴ La difusió de la rabassa morta a pagar en diners sembla correspondre's amb aquesta situació. En qualsevol cas, algunes de les explicacions dels rectors en les seves peticions al bisbat sollicitant el seu consentiment, permeten deduir-ho així.

El rector de Llerona pensava donar una vinya que ja era erma: *«De otra parte, si se vendía atendidas las calamidades de los actuales tiempos, no se cree pudiese hallarse comprador benéfico»*. Havent-se ofert un jornaler a pagar 24 lliures de cens el capellà pensava que li sortia a compte acceptar. Un testimoni deia que era millor donar a rabassa morta que arrendar o vendre, *«vendiéndose no se sacaría precio que pudiese dar la anual pensión que se ofrece de censo»*. Un altre testimoni addueix al mal estat de la finca i finalment el degà del Penedès també informava favorablement a la petició del mossèn, feta el 1819.²⁵

El 1818 es va donar una peça de quatre a cinc quarteres a Corrodemunt pel cens de 22 lliures, *«cantidad que seguramente no producirían de mucho las partes de frutos que podrían sacarse de dicha pieza, deducidos los gastos de la cosecha y venta de los frutos»*. Un segon testimoni ratificava que el cens en diners era més profitós que les parts de fruits. Però en arribar el 1832, la caiguda de preus del vi va obligar a aquest rabasser a demanar la reducció del cens. El mateix capellà reconeixia els fets, *«cuya prestación aunque arreglada y equitativa en aquella época atendida la común estima del vino, con todo habiéndose notado posteriormente una enorme rebaja en dicho género, se nos presentó el indicado Pedro Junqueras manifestando a ratir o dexar la pieza sino se lograba algún alivio en la prestación de aquel censo lo que sería muy sensible hallándose la viña en lo más florido de su producción»*. Després de la consulta al degà del Vallès el nou cens esdevenia de 17'10 lliures.²⁶

No he trobat gairebé cap rabassa morta atorgada mitjançant pagament d'un cens anual en la documentació dels con-

24. GIRALT RAVENTÓS, Emili: *Evolució de l'agricultura...*, pàg. 170.

25. A.D.B., Fons parroquial, caixa 36 (Llerona).

26. A.D.B., Fons parroquial caixa 27 (Corrodemunt).

vents estudiats, excepte en el cas del monestir de Jonqueres que, el 1783, a cens de 50 lliures, va donar una vinya en el lloc de Nostra Senyora del Coll, l'extensió de la qual era de quasi 7 mujades.²⁷

La rabassa morta en diner feta en èpoques difícils tenia certs avantatges per al propietari; no havia de controlar les tasques del conreu ni les parts de fruit i, per altra part, eliminava la possibilitat de veure's afectat per una baixa de preus. Caldria veure, però, fins a quin punt la rabassa morta pagada en diner substituï la de pagament a parts en èpoques de baixa de preus.

27. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 158.

La duració de la rabassa morta

La duració del contracte depenia de la vida i producció de la vinya, doncs així es feia constar en les escriptures. Ve donant-se com acceptat que en el segle XVIII el pagès podia perllongar indefinidament, o durant moltes generacions, una vinya productiva a base de fer-hi colgats; és a dir, per mitjà d'aquesta tècnica s'havia arribat a suprimir l'antiga alternança entre la vinya i el bosc a la que fins aleshores havia estat supeditat el conreu vinícola.²⁸ Cal dir que els contractes que analitzaré en aquest apartat no permeten sostenir la segona part d'aquest plantejament.

El primer que s'ha de considerar és que la rabassa morta no responia al que podríem dir-ne un esquema fix: «el dret català referent a la rabassa morta és essencialment consuetudinari i divers. No té altra font legal que el costum i pactes privats».²⁹

28. GIRALT RAVENTÓS, Emili: *El conflicto «rabassaire» y la cuestión agraria en Cataluña hasta 1936*, a «Revista del Trabajo», n.º 7, Madrid, 1958, pàgs. 2 a 14, pàg. 8.

GIRALT RAVENTÓS, Emili: Introducció a l'obra d'Albert BALCELLS: *El problema agrari a Catalunya (1890-1936)*, Barcelona, 1968, pàg. 10.

Vilar sembla considerar la possibilitat de la persistència d'aquest cicle i de que, en el segle XVIII, s'hauria assolit perllongar el ritme. VILAR, Pierre: *Catalunya...*, vol. III, pàg. 570 i ss.

29. JANÉ JANÉ, Benjamín: *Causas económico-jurídicas de la crisis del régimen agrari al Penedès* a «Conferències sobre varietats comarcals del Dret Civil Català», Barcelona, 1934, pàg. 261.

Mancada de textos legals, i tenint com a única referència els costums locals, no resulta estrany que el que s'erigia com a factor essencial, i el que prevalia en la redacció d'un contracte de rabassa morta fos la voluntat del senyor.

En efecte, els contractes examinats abans i, sobretot, els que apareixeran tot seguit, palesen que les diferents clàusules eren dictades per l'interès del propietari que cedia el domini. I això es pot veure, tant en l'elecció que feia del tipus de lliurament anual —cens fix o part de fruits—, com en la presència de l'entrada o en els pactes suplementaris. I, fins i tot, a vegades, en la imposició d'un determinat termini a la concessió. A l'hora de fer una rabassa morta la voluntat del propietari només venia mediatitzada que per la qualitat de la terra, o els preus del vi que regien en el moment de la cessió.

Crec que només tenint en compte aquest aspecte, i no pas considerant el propietari lligat per consuetuds d'escàs caràcter coactiu, és possible fer-se càrrec de la gran varietat que assolí la pràctica de la rabassa morta i que, molt abans dels decrets dictats per l'Audiència a la desena del 1770, es fessin moltes cessions que fixaven un límit temporal laxe, però que solia voltar els 50 o 60 anys.³⁰ Cal admetre que, fins i tot abans de l'augment dels preus del vi de la segona meitat del segle XVIII, molts propietaris no s'avenien a cedir les finques a rabassa morta per períodes gaire més llargs.

¿Quin era el motiu pel qual, abans del 1760, el senyor volgués imposar el retorn de la terra a un termini tan curt? Possiblement les respostes siguin vàries, però la que, a base de les dades consultades resulta més evident, és la intenció del propietari de preservar la qualitat del sòl i de les futures plantades.

30. Decrets donats per la Real Audiència el 24-XII-1770 i 12-VI-1771, que fixaven la duració de la rabassa en 50 anys o fins a la mort de les dues terceres parts dels ceps plantats. El decret de 23 de febrer de 1778 deia que la plantada feta sense escriptura o contracte formal exprés permetia d'expulsar al rabasser, previ pagament de les millores i el valor de les vinyes.

JANSANA LLOPART, Antonio: *Del establecimiento de rabassa morta*, Barcelona, 1898, pàg. 22.

PARÉS, Sebastià: *Ob. cit.*, pàg. 234.

Algunes rabasses mortes fetes entre el 1670 i el 1770

Aquests exemples diuen com algunes concessions eren molt lluny de garantir una possessió indefinida de la vinya al rabassaire, i que se li podia fixar un límit inferior als 100 anys.

El 1670, una rica propietària de Tiana donava a rabassa morta tres mujades de terra als Cartoixos de Montalegre amb el següent pacte:

«...que entre otros eran el de tenerle plantada de vinya dentro de tres años, que verificado esto, se repartiase por partes iguales entre ambas partes, con la facultad al dicho P. Prior y monasterio que en su mitad de viña pudiera hacer vulgo colgats y capficats por el espacio de 60 años y éstos pasados poder reternerse la misma mitad de viña hasta que las cepas fuesen muertas. Y que luego después de dicha Marianna Guasch y los suyos sin intervención ni contradicción del dicho P. Prior y monasterio, ni de otra qualquier persona, juez o corte pudiese reincorporarse la dicha mitad de la pieza y ponerla a su dominio y señorío otra vez como de antes la tenía.»

No sé en quin any el monestir va tornar la terra, però és segur que el 1770, és a dir, al cap de 100 anys de la concessió, feia temps que estava en mans de la família propietària. Els 40 anys transcorreguts a partir de la prohibició de fer colgats i capficats es considerava que, *«era el tiempo más que sobrado en que podían haver vivido las cepas que entonces existiesen»*.³¹

Una limitació semblant imposaren els Carmelites en les rabasses fetes els anys 1719 i 1720. Les actes notarials deien que el contracte regiria mentre visqués la vinya, però es prohibia la plantació de nous ceps i fer-hi colgats després dels 40 o 45 anys de la firma.³² En la pràctica la duració que resultava d'aquesta limitació era la de 60 anys, després de feta la cessió, i de 54 o 55 anys, després de la plantada. Si es descompten els tres anys en els que els ceps no donaven fruit, resulta que el pagès s'aprofitava de la rabassa durant uns 52 anys.

31. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 225 (Cartoixos).

32. A.P.N.B., Alexandre Claramunt, 19-XI-1719, pàg. 102 i 4-I-1720, pàg. 183, Apèndix 3.

Aquesta deducció sobre la duració que efectivament tenien les rabasses mortes fetes pels Carmelites, es basa en la constatació del nombre d'anys que trigava el domini útil a tornar a mans del convent. La rabassa del 1719 va finalitzar el 1766; un cop arrebassada i plantada de pins, la terra va ser bosc durant uns 18 anys, i després fou cedida amb escriptura privada a un nét de l'anterior rabassaire. Una altra rabassa firmada el 1746 tornava a la comunitat el 1805, i es va replantar de pins l'any següent.

Potser degut als estrictes pactes als que era sotmès el rabasser dependent dels Carmelites, aquells, sovint, no eren observats. Per a evitar plets costosos, abans de desnonar al pagès el convent preferia comprar la vinya a baix preu. Així resulta que la rabassa morta feta el 1720 va ser comprada el 1749 en veure que el pagès no la conreava.³³

El curt termini que els Carmelites atorgaven a les rabasses mortes devia resultar perjudicial per a l'agricultor; es podria pensar que el convent era especialment gasiu amb els pagesos i que pretenia recuperar la finca encara productiva sinó fos que, tot seguit de prendre'n possessió, la terra tornava a ser bosc. Per altra part, cal dir que el convent seguia la mateixa norma per als membres de la comunitat. En efecte, a l'acta de la reunió capitular del 19 de febrer del 1708, apareix el permís donat a dos frares perquè plantessin a les seves expenses una peça de terra a Cabrera, podent-la usufructuar durant la seva vida. Cap més notícia no apareix sobre aquest afer fins que l'acta del 1 de febrer del 1739, vivint encara un dels frares que la va plantar diu:

«...y com la dita vinya sie vella y sie de poch fruyt que vuy dóna, ab concell dels pagesos y pera millorar la terra sie convenient dexarla perdre y plantarla de pinyons y de aquí alguns anys tornarla lo convent y plantarla de vinya, y que dit P. Mir [el frare sobrevisquent] noperdia si se utilisie de algun ús de fruit [s'ha resolt] nemine discrepante [que] durant

33. Una altra rabassa morta feta el 1783 tornava al convent al cap d'uns anys, comprant-la per 15 lliures. Aquesta mateixa terra era donada el 1815 a un altre rabassaire, quedant-se-la altra cop la comunitat perquè el pagès no complia els pactes.

B.C., Manuscrit 1.221, pàgs. 41 i 47

la sua vida li dega donar lo convent y posar en la sua celda per las festas de nadal mitja càrrega de vi blanch y un cistellet de pansas.»³⁴

Els ben aprop de trenta anys en què la vinya produí de manera regular, indiquen que la part del terme de Cabrera on els Carmelites tenien vinya era d'una qualitat molt dolenta.

El 1703, el monestir de la Murtra donava una terra a un pagès de Santa Coloma. Al cap de 56 anys, i després d'haver recuperat el domini útil, els Jerònims la tornaven a cedir a una néta del rabassaire.³⁵

En aquests contractes és patent la preocupació del propietari per l'exhauriment de la terra i la necessitat de la recuperació d'aquesta per mitjà del seu retorn al bosc. Segons l'esmentada acta de la comunitat dels Carmelites del 1739, la prohibició de fer colgats a partir d'un determinat moment podria, en molts casos, venir motivada pel temor que el rendiment de la vinya en el seu declivi produís un desgast inútil a la terra.

Concessions fetes entre 1770 i 1827

El decret de l'Audiència de Barcelona, el 1771, que assenyala en 50 anys el termini legal d'una rabassa morta subjecta a judici, podria haver estat un bon punt de referència perquè els propietaris intentessin cenyir les concessions segons aquest termini. Però, tot i això, apareixen rabasses mortes que en fixar un límit temporal no es feia al·lusió a la nova llei, sinó a la productivitat de la vinya.

El 1781, Jonqueres donava a tres pagesos una terra de sis mujades, prop de l'església de la Mare de Déu del Coll, per una duració de 70 anys: «Tres anys abans de finirese los 70 que deurà durar lo present establiment deuran plantar de pins lo dit tros de terra donan lo convent los pinyons necessaris per sembrar...»

Segons aquest pacte la vinya desapareixeria al cap de 67 anys per donar pas al bosc. El 6 de maig del 1850, els administradors

34. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 14, pàgs. 138 i 159.

35. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 498 (Varis).

dels béns del desaparegut convent la van acensar per 50 lliures, que era el mateix cens que pagaven els anteriors rabassaires el 1781. Abans de fer l'acensament els administradors s'havien informat; els experts els havien dit que allí sols s'hi podia fer vinya, «*y aún para ello sería preciso dejar transcurrir 4 o 5 años y preparar de nuevo las tierras antes de plantar nuevas cepas*».³⁶

El 1773, Sant Jeroni de la Murtra feia dotze rabasses mortes i en l'escriptura autoritzava a fer colgats, «de manera que pugui fer durar dit establiment tant quant vullia». Això no significava donació indefinida de l'ús de la terra i deia que quatre anys abans d'arrebassar la vinya el pagès tenia obligació de repinar-la.³⁷

Molt interessants són les rabasses mortes que féu el monestir de Sant Jeroni de la Murtra els anys 1803 i 1804, perquè en elles s'indica clarament l'objectiu de la comunitat. El 1803, la Murtra convertia en rabassaire un advocat de l'Audiència de Barcelona anomenat Ignasi Vidal i Pijoan a qui se li féu el següent pacte:

«Que si als 50 anys la pessa conressada de modo que produesca de tres parts las dos dels fruys o valor dells, que fructificarà lo dezè any de ser plantada, sent una cullida regular, però no sent una cullida regular se judicarà per la cullida del any antecedent o consegüent a est, per qual fi es posaran dos homens per part, perque a sa consciència judíquian los fruys o valor dells, podrá continuar en la posesió della; però sempre y quant estiguia lo valor dels fruys de dita pessa deteriorats de lo sobradit, podrá la comunitat incorporarse de dita pessa, quedant tots los arbres a favor del monestir com ja està dit. Y per lo coneixement de si està deteriorada o no se posaran dos hòmens per part, y així lo adquisidor y lo monastir deuran conformarse a la decisió de dits hòmens.»

L'any següent la Murtra feia una rabassa semblant a l'anterior:

«Sápia dit establiment y els seus que si als 50 anys està la vinya corrent podrá continuar en la posesió de ella mentras estiga fructifera de tres parts las dos que fructificarà a los deu anys de plantada, y en cas de estar deteriorada de lo sobredit podrá la comunitat incorporarse de ella.»³⁸

36. A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 7-XII-1781, pàg. 422, Apèndix 6. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 158 (Jonqueres).

37. A.H.P.B., Josep Serch i Boquet, 10-X, 24-X i 17-XI-1773, pàgs. 280 a 291 i 301 a 344, 12 rabasses mortes).

38. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligalls grans 277 i 283 (Jerònims).

El monestir expressava clarament que volia la renda d'una terra en plena producció i la preservació de la qualitat d'un sòl no exhaurit per un conreu perllongat. La comunitat rebia el pagament a part de fruits i no en diner, per la qual cosa la inclusió d'aquest pacte no venia motivada pel desig d'augmentar el cens o una partició que venia limitada per la qualitat de la terra. Per altra part, si aquest hagués estat el desig del monestir només li calia autoritzar la rabassa morta per a cinquanta anys sense necessitat de fer cap més matització.

Vint anys més tard el plantejament del monestir de la Murtra era totalment diferent al que s'acaba de veure. A partir del setembre del 1824 i fins el 12 d'agost del 1827 la comunitat va signar 44 rabasses mortes per cent anys de duració i el 1833 formalitzà una altra cessió, realitzada el 1823, per 90 anys de duració. La major part d'aquests contractes havien estat fets a l'estiu del 1823 i semblen reflectir l'estat d'ànim dels frares després del Trienni. Potser el monestir pensava que amb una donació centenària del domini útil de les seves finques les protegia de futurs atacs del govern. Per altra part la gran extensió acensada permetia confiar que, en concepte de censos i parts de fruits, s'assolirien unes entrades fixes quantioses sense cap preocupació ni despesa per part del convent. Especialment la percepció del cens en diner era molt rendible en uns anys en què els preus agrícoles eren baixos."

Cal considerar també la possibilitat que els baixos preus del vi fossin la causa que el pagès reclamés una garantia d'estabilitat més dilatada que la que se li havia donat anys enrera, quan els preus del vi feien més cobejable el conreu d'una vinya i el rabassaire s'avenia a acceptar uns pactes més gravosos.

39. A.H.P.B., Fèlix Falguera, 12-IX-1824, pàgs. 231 a 248, 9 rabasses mortes, 26-IX-1824, pàgs. 264 a 304, 20 rabasses mortes; 12-XII-1824, pàgs. 344 i 346, 2 rabasses mortes; 5-III-1826, pàgs. 43 i 46, 2 rabasses mortes; 8-III-1826, pàgs. 48 i 51, 2 rabasses mortes; 23-V-1826, pàgs. 129 a 132, 2 rabasses mortes; 19-II-1827, pàg. 46, 1 rabassa morta; 25-IV-1827, pàg. 106, 1 rabassa morta; 7-V-1827, pàgs. 113 i 119, 2 rabasses mortes; 12-VIII-1827, pàgs. 209, 211 i 214, 3 rabasses mortes; 17-I-1833, pàg. 16, 1 rabassa morta.

Apèndix 7.

La pervivència del cycle vinya - bosc

El que crec més interessant de les rabasses mortes que s'acaben de veure és que palesen la supeditació del conreu vinícola a la rotació amb el bosc. D'altra banda posen en evidència que —entre el 1670 i el 1824— la limitació del contracte podia tenir per motiu, en alguns casos, l'esmentada supeditació.

Cal no minimitzar la presència del cycle vinya-bosc i enfocar bé el paper i la importància que, des del punt de vista agronòmic, tingué el colgat. Perquè, efectivament, a base de colgats la vida de la vinya podia perllongar-se indefinidament, però el colgat no representava cap adob ni cap millora orgànica per al sòl. El nou cep originat pel colgat era un arbre amb plena capacitat per a la producció, però si la terra estava desgastada per un perllongat conreu, la vigoria d'aquell no era suficient per a donar una producció quantiosa i no podia suplir la feblesa de la terra. És a dir, a partir d'un determinat moment —que variava segons la qualitat de la terra i la del cultiu donat—, calia arrabassar la vinya i deixar reposar el camp durant uns anys.

El 1730, uns pagesos de Vilanova i la Geltrú, que actuaven de testimonis en un judici entre els Mercedaris i el masover de la finca del convent, defensaven la tasca realitzada pel seu company i deien que no podien ser considerades com a negligències determinades omissions:

«Que lo no haverse fet culgats en las vinyas vellas no es falta, perquè no és de costum ni de art estan pròximas arrencarse... que los marges estaven bé y encara que los de las vinyas vellas no fossen com los altres, és omisió regular y solita per no gastar supèrfluament, per estar pròximas arrencarse.»⁴⁰

La renovació indefinida de la vinya, per mitjà del colgat, no era cosa que es practiqués quan aquesta arribava a un determinat grau de vellúria.

Excepte les dues rabasses mortes esmentades que feren els Carmelites els anys 1719 i 1720, tots els altres contractes de ra-

40. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 2.747. Vegi's l'apartat sobre els *plets entre propietaris i pagesos*.

bassa que he vist permetien fer colgats durant tota la cessió del domini útil; algun d'ells explicita l'obligació de fer-ne.⁴¹

Tot i això, una quantitat considerable d'aquestes cessions es refereixen a la necessitat d'arrabassar la vinya i sembrar pinyons. I cal dir que l'última referència cronològica que he trobat sobre la pràctica de replantar de pins és del 1831 i no tracta pas d'una rabassa morta sinó d'una parceria que feren els Agustins a la finca de Tiana.⁴²

Alguna vegada el descans de la vinya es combinava amb la sembra de blat o grans. Això es troba esmentat en alguns contractes que possiblement es referien a terres relativament bones. Els tractadistes de l'agricultura anteriors a l'aparició del cep americà encara recomanaven aquesta rotació a finals del segle XIX, sense que aparegués cap notícia sobre el retorn de la vinya a la sembra de pinyons.⁴³

Els contractes de rabassa morta eren d'una gran manca de precisió a l'hora de fixar la duració de la cessió. En cas de

41. Cal exceptuar-ne també les rabasses mortes fetes per la Murtra el 1803 i el 1804, ja esmentades abans, les quals també imposaven una limitació a fer colgats tot depenent de la productivitat del conreu.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligalls grans 277 i 283 (Jerònims).

42. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 270 (Arrendament, Tiana 1831). Altres referències sobre la necessitat de sembrar pinyons un cop arrabassada la vinya:

A.H.P.B., Pau Ferrés Campderrós, 9-X-1817, pàg. 20; 14-IV-1818, pàg. 40. Francesc Ferrús Sánchez, 23-III-1799, pàg. 49; 22-XII-1801, pàg. 179. Francesc Babot, 13-II-1746, pàg. 11. Fèlix Campillonch, 12-II-1750, pàg. 38, Arrendament, Tiana. Josep Vilamala Cassani, 19 i 20-XI-1775, pàgs. 456 i 463, Arrendament, Tiana; 8-I-1775, pàg. 5, parceria a llarg terme per a plantar vinya, Tiana. Josep Serch i de Boquet 10 i 24-X-1773, pàgs. 280 i ss. i 291 i ss.; 7-XI-1773, pàg. 341 i ss. Francesc Joan Elies i Bosch, 7-XI-1781, pàg. 422.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20 (1768, pàg. 30 i 1814, pàg. 359).

Respecte als anys en què calia deixar-la reposar sense plantar-la de ceps, la referència que els dona una major duració parla de sis anys: «...ab la facultat de poder sembrar de pins dita pessa de terra en las porcions de ella que sie molt difficil lo retornarla y poderla plantar després a son degut temps que serà després de sis anys».

A.H.P.B., Francesc Comelles, 7-VIII-1786, pàg. 291. Parceria a llarg terme per a plantar vinya, Tiana.

43. A.H.P.B., Pau Ferré Campderrós, 15-III-1820, pàg. 58 i ss.; 17-VI-1817, pàg. 123.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins). (Parceria a llarg terme per a plantar vinya, Sant Pere de Ribes, 1805).

El 1871 es parlava de la conveniència de fer rotacions a base de vinya-llegums, vinya-patates i, en els terrenys pitjors, vinya-ordi. ARAGÓ, Buenaventura, *Ob. cit.*, pàg. 45.

arribar a ser problemàtic. Perquè, ¿quin era el moment, en un període de puja de preus com eren els anys de 1760, en que el nivell de producció deixava de fer rendible la continuació del conreu?⁴⁴ No és difícil veure que el termini del senyor i el del pagès deixaren de coincidir. Perquè per una part el propietari volia sempre una vinya en el moment òptim de la producció; tal com deia la Murtra el 1803 i el 1804, desitjava una vinya que no donés menys de les dues terceres parts del rendiment corresponent al desè any de la plantada. Per altra part, el rabassaire volia exhaurir tot el benefici de la terra que havia plantat i que encara donava fruit.

Deixant de banda el tema de la rabassa morta a finals del segle XIX —questió que té aspectes diferents als que aquí s'han analitzat, com la presència del cens en diner o el de la filloxera— penso que el factor desencadenant de la lluita rabassaire en el segle XVIII no era el mateix que el del vuit-cents. Crec que una de les causes que degueren motivar bastants plets rabassaires en el segle XVIII fou que el propietari cerqués la productivitat òptima de la vinya, i això ho assolia recurrent a replantar-la de pins amb freqüència i cercant un nou rabassaire que pagués la pròxima plantada. L'escurçament del termini de la cessió perjudicava el rabassaire, que veia molt reduït el període en què podia aprofitar-se d'una despesa i d'un treball considerables.

Altres plets foren motivats per la manca d'escriptures de molts contractes, combinada amb la mala fe del propietari. Les rabasses mortes que firma la Murtra en els anys de 1824 i 1833 havien estat efectuades amb una anterioritat de un a nou anys; el pagès havia fet la plantada amb la promesa d'una futura formalització. No actuà de la mateixa manera el rector de Cunit que presenciava la plantada de ceps sense contravenir-la, mentre que els pagesos consideraven que la seva actitud equivalia a un consentiment tàcit sota el qual solien perllongar-se els contractes de conreu. Al cap de deu anys i en el millor moment de la producció el rector reclamava la vinya.⁴⁵

44. VILAR, Pierre: *Catalunya...*, vol. III, Barcelona, 1966, pàg. 432 i ss.

45. A.H.P.B., Fèlix Falguera, 19-II-1827, pàg. 46; 25-IV-1827, pàg. 106; 7-V-1827, pàg. 113 i 119; 12-VIII-1827, pàg. 209 i ss.; 17-I-1833, pàg. 16.

És possible que molts conflictes tinguessin com origen l'ambigüitat en què es redactaren algunes escrites, com fou el cas de la rabassa morta signada per Sant Felip Neri el 1758, i on hi figuren expressions com: «se arrenda o estableix a rabassa morta». O bé, «deura dit arrendador o establient». Amb formulacions com aquestes no era difícil, en arribar els anys setanta, l'acomia-
dament del plantador.*

A.D.B.: Fons parroquial, caixa 28/1 (Cunit). Vegi's l'apartat sobre *el plet d'uns rabassaires*.

46. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 254 (Sant Felip Neri).

La plantada de vinya mitjançant l'arrendament a llarg termini

En traspasar la segona meitat del segle XVIII algunes congregación religioses, com els Agustins o els Jerònims, suprimiren les donacions a rabassa morta. Després d'aquella data les plantades que els pagesos feren a les propietats d'aquelles comunitats ho van ser per mitjà de la parceria a llarg termini.

Els Agustins empraren el contracte de parceria per a fer plantar la seva finca de Sant Pere de Ribes. Ja s'ha dit abans en parlar d'aquesta heretat, com n'era de preuada per la comunitat, la qual s'havia fet explícitament el propòsit de no lliurar mai el domini útil de cap tros de terra, ni que fos de manera temporal. Després del 1775 es plantejaren un relançament econòmic de la finca, el qual va ser finançat en bona part pels pagesos que estengueren el conreu de la vinya. La compensació rebuda no fou el lliurament del domini útil per uns anys, sinó la garantia d'un arrendament de llarga duració, de 22 a 33 anys, segons els casos.”

L'any 1780 figura l'existència de 33 parcers que havien fet plantades a expenses seves i que tenien l'arrendament per 30

47. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins). Apèndix 5.

anys. Només sis d'ells tenien camps amb vinya jove i per fer-hi gra, els altres tenien vinya vella o bosc que calia tornar a plantar. Els principals pactes estipulats amb els parcers del 1780 consistien en arrebossar la vinya quan el convent volgués i tornar-la a plantar, a raó d'un jornal per any i donant la brisa al masover de la finca. En dos casos el pagès tenia l'obligació de construir dos cups de 40 cargues de cabuda.⁴⁸

Una altra relació de parcers, que data de cap el 1795, assenyala com en aquest any, mitjançant la parceria per 30 anys, s'havien plantat un total de 135 jornals de vinya vella o bosc (44 i mitja hectàrees). La plantada havia estat feta per mitjà de petites concessions, de 2 a 7 jornals d'extensió a cada pagès.⁴⁹

Si la torre de Ribes tenia 84'70 hectàrees d'extensió, resulta que un 53 per cent havia estat posada en explotació sense cap despesa per part del convent, i sense ni tan sols haver lliurat el domini útil, com hagués estat el cas en haver fet les concessions a rabassa morta. L'última parceria a llarg terme que he vist per la finca de Ribes data del 1805, amb uns pactes molt semblants als anteriorment descrits.

Aquest procediment per a plantar vinya fou molt difós al poble de Sant Pere de Ribes. El 1772, el rector donava un camp amb unes condicions semblants al de les parceries dels Agustins: partició de vi a mitges i vigència del contracte fins a 25 anys. El rector qualificava aquest contracte com de rabassa morta, però de fet el seu plantejament i el dels Agustins era idèntic. Cap el 1860 l'aleshores rector tornava a fer una cessió de les mateixes característiques.⁵⁰

Aquests pactes en principi tan gravosos pogueren ser sostinguts pel conreador perquè es tractaven de terrenys molt idonis per a la vinya, amb un producte preuat i fàcilment comercialitzable, tal com era el cas del poble de Ribes. La producció d'aquest

48. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 4 (Agustins).

49. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

50. A.D.B., Fons parroquial, caixa 61 (Sant Pere de Ribes).

A.C.A., Hisenda, lligall 782.

Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

terme tenia molt bona acollida en el mercat estranger en exportar-se pel port veí de Vilanova.⁵¹ El que sembla més estrany és que aquells mateixos pactes poguessin ser traslladats a altres municipis, amb uns rendiments vinícoles molt inferiors, com era el cas de Tiana.

Abans del 1775 la comunitat agustina havia donat algun camp de la finca de Tiana a rabassa morta, però després d'aquella data emprà la parceria a llarg termini, tal com es feia a Ribes. El primer contracte és del 1775 i estava sotmès a una duració de 30 anys i a lliurar la meitat del vi i una quarta part del grans. Una altra parceria feta el 1778 donava com a termini 40 anys. Per aquella època les terres de l'heretat de Tiana estaven menades per sis pagesos, la meitat amb contractes de rabassa morta firmats abans del 1775 i, l'altra meitat, amb parceries a llarg termini.⁵²

El 1786 i el 1793 es feren noves parceries, la durada estipulada era de 50 anys, la més llarga que havien pactat fins aleshores. Les escriptures d'aquests dos anys, especialment la del 1793, especifiquen molt bé les condicions; i les prohibicions i limitacions hi sovintegen més que en les firmades anteriorment.⁵³

Els pactes de les parceries de Tiana eren substancialment els mateixos dels ja indicats per Sant Pere de Ribes, si bé els primers són més complets. Obligaven a la meitat de la collita del vi i les garrofes, una quarta part dels llegums i el pagament del cadastre; també es demanava que uns sis anys abans de quedar extirpada la vinya el pagès «la sembraria de una quartera de pinyons ben espesos», cavant i magencant bé la terra durant tres o quatre anys seguits, posant-hi un càvec de magenc en els dos últims anys.⁵⁴

51. Vegi's l'apartat sobre *la torre dels Solers a Sant Pere de Ribes*.

52. A.H.P.B., Francesc Vilamala Cassani, 8-I-1775, pàg. 5.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

53. A.P.N.B., Francesc Comelles, 7-VIII-1786, pàg. 291.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

54. A.H.P.B., Francesc Vilamala Cassani, 8-I-1775, pàg. 5. Francesc Comelles, 7-VIII-1786, pàg. 291; Anton Comelles, 17-VIII-1793, pàg. 126.

Els Jerònims de la Vall d'Hebron també feren fer plantades amb aquesta mena de contracte. El 1799 donaren dues peces de bosc a tres germans de la família dels masovers de Vallirana. La duració d'aquesta parceria no estava determinada, era fins a la mort de les dues terceres parts de la vinya.⁵⁵

Degut a la pitjor qualitat de la terra de Vallirana els pactes imposats per la Vall d'Hebron eren més suaus per al pagès que els dels Agustins, i les parts a pagar eren d'una quarta part del vi. D'altra banda, la Vall d'Hebron era més liberal en la duració de la parceria, que de fet equivalia al d'una rabassa morta. Els altres pactes eren els ja esmentats: portar la collita a la casa, embotar el vi, pagar el cadastre i un cop exhaurida la vinya deixar la terra sembrada de pinyons.⁵⁶

La utilització del contracte de parceria, com a sistema pel qual el pagès s'avenia a plantar a expenses seves, resultava per al propietari tant o més beneficiós que la rabassa morta. En el cas de que el contracte es fes per 50 anys i amb pagament de la meitat de fruits, com era algun dels fets pels Agustins, el propietari no solament disfrutava dels rendiments d'una terra que ell no havia posat en explotació sinó que, a més, cobrava les parts corresponents a un arrendament en el que ell hagués pagat la plantada. En efecte, es veurà més endavant en examinar les masoveries fetes per a diferents finques, les parts a pagar d'una vinya plantada pel propietari i menada per l'arrendatari/masover era de la meitat de la collita, mentre que en cas que la terra hagués estat plantada a càrrec del pagès mitjançant contracte de rabassa morta, les parts a pagar eren menors —tal com ja s'ha dit— entre una tercera i una quinta part.⁵⁷ És a dir, les parceries dels Agustins estipulaven una partició més usual d'un arrendament, tot i que les responsabilitats del pagès eren pròpies d'una rabassa morta.

55. A.H.P.B., Francesc Ferrús Sánchez, 23-III-1799, pàg. 49.

56. A.H.P.B., Francesc Ferrús Sánchez, 23-III-1799, pàg. 49; 22-XII-1801, pàgina 179.

57. Vegi's les pàgines que precedeixen sobre les particions de les rabasses mortes.

Però el propietari tenia altres avantatges en emprar la parcel·la a llarg termini, com els derivats de no cedir el domini útil de la terra. La promesa que la parcel·la duraria un nombre determinat d'anys era l'única garantia que s'oferia al pagès per posar en explotació un terreny. En aquest contracte el conreador no tenia cap dels beneficis oferts per la rabassa morta i, en canvi, tots els inconvenients. Tant la Vall d'Hebron, en el seu contracte de Vallirana el 1799, com els Agustins en el fet el 1786 a Tiana, especificaven que si el senyor directe reclamava el lluïsmen, el pagès quedava subjecte a aquest pagament; cosa possible ja que es tractava d'un arrendament superior als cinc anys.⁵⁸

L'ambigüitat d'aquests tipus de contractes quedaria reflectida en uns quants aspectes que es palesen a les parcel·les de la Vall d'Hebron. En primer lloc, aquestes tenien la mateixa duració que les de les rabasses mortes tradicionals, és a dir, eren de durada indefinida i, per tant, se substreïen al límit que havia declarat com a legal l'Audiència el 1770 i 1771. En segon lloc, els documents dels anys 1799 i 1801, diuen que «no podien els germans Farreras junts ni a sols vendre's en tot ni en part las vinyas sens prevehir expressa llicència de dit Rl. monestir per reservarse com expresament se reserva est la fadiga o dret de prelatió preu per preu o pactes per pactes». En tercer lloc hi constato també la inclusió d'algun pacte amb cert regust anacrònic com el que obliga els tres parcers beneficiaris a, sempre que no conreessin les seves terres, haver de treballar les de l'heretat del monestir.⁵⁹ Sembla com si l'esperit amb què haguessin estat redactades aquestes dues parcel·les de la Vall d'Hebron fos el de senyor emfitèutic; potser degut a això la comunitat no exhaurí totes les possibilitats que li oferia l'arrendament a llarg termini, consistents en l'apropiació del benefici del parcer. Possibilitats que, en canvi, foren aprofitades amb escreix pels Agustins.

58. A.H.P.B., Francesc Comellas, 7-VIII-1786, pàg. 291; Francesc Ferrús Sánchez, 23-III-1799, pàg. 49.

59. A.H.P.B., Francesc Ferrús Sánchez, 23-III-1799, pàg. 49; 22-XII-1801, pàgina 179.

Altres tipus de contractes utilitzats per a plantar de vinya

Entre la gran varietat de contractes sota els quals s'artigaren o bé es plantaren de vinya els dominis feudals durant els segles IX, X i XI, fou l'emfiteusi el que hauria de tenir una vida més llarga i una major difusió.⁶⁰ Però n'hi ha d'altres que cal considerar aquí, ni que sigui superficialment, ja que s'empraren encara alguna vegada en els segles XVII i XVIII, com és el cas de l'escriptura signada pels Carmelites el 1666. Examinada detingudament es pot veure que no és una rabassa morta, ni un arrendament a parts de fruits; la comunitat parla de compensar el pagès a canvi de la plantada de vinya, i utilitza la fórmula de «consignar» la totalitat dels fruits de la terra a favor del plantador durant deu anys, al cap dels quals es partia la terra a parts iguals entre el convent i l'agricultor i aquest podia continuar conservant la seva part durant 50 anys més. En l'acta no hi figura cap renúncia del domini útil.⁶¹

Aquest contracte del 1666, apareix com una forma mixta de dos que foren molt utilitzats segles enrera i que tenien el seu

60. BONASSIE, Pierre: *Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)*, 2 vols., vol. I, Barcelona, 1979.

61. A.H.P.B., Jaume Corbera, 12-I-1666 (s.p.). Apèndix 2.

origen en els segles X i XI. En el que pertoca a la limitació temporal recorda la «precària», mentre que la manera de repartir l'usdefruit apareix com una «complantatio».⁶²

No resulta estrany que les institucions eclesiàstiques, que disposaven del recurs memorístic d'un antic arxiu, utilitzessin encara en el segle XVII solucions d'origen altomedieval que possiblement fossin ja fora d'ús.

Molt onerosos apareix el conveni fet entre els Agustins i un pagès de Sant Pere de Ribes. La compensació consistia a deixar tot el fruit de la vinya pel plantador durant dotze anys, finalitzat aquest terme tota la producció passava a ser del convent. El 1747 i el 1751 tornaren a ser donats més trossos de bosc per a plantar amb aquestes mateixes condicions, però ara el pagès només podia beneficiar-se de la terra que havia posat en explotació durant deu anys. És a dir, la vinya anava a parar al convent quan estava en el millor moment de la seva producció.

No he trobat cap més document ni referència que parli d'aquests tipus d'acords entre senyors i agricultors. El contracte descrit abans sembla bastant lleoní però tot i això devia resultar avantatjós per al pagès, ja que en els tres exemples la cessió fou feta als fills dels masovers de la finca, i en el de l'any 1751 consta que prèviament hi havia la sollicitud del beneficiari.⁶³

Cal considerar que eren bastant freqüents aquesta classe de convenis, pels quals una persona que feia una inversió en la propietat d'un altre era pagada mitjançant el compromís de gaudir durant certs anys de la finca millorada. En definitiva era aquesta la intencionalitat que guiava el propietari a signar una rabassa morta o una parceria a llarg termini. Els primers arrendaments d'aquesta classe que feren els Agustins palesen aquesta mateixa idèa si bé traeixen una certa confusió de conceptes:

62. BONASSIE, Pierre: *Ob. cit.*, pàgs. 244 i 245.

NOGUERA DE GUZMÁN, Raymundo: *El precario y la «precaria» (notas para la historia de la enfiteusis) a Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos*, vol. II, Barcelona, 1950, pàgs. 251 a 274, pàgs. 244 i 245.

63. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 627. Apèndix 4.

«Considerant lo P. Prior de S. Agustí de Barcelona que no podia lo convent pagar per lo present lo gasto ha fet Joseph Massó en ditas plantadas y en los conreus dels tres primers anys ha resolt... consignar per lo espay de 22 anys contadors del pnt. any 1763 en avant, la administració y cultivo de ditas terras per ell plantadas, no per via de arrendament sinó per rahó de consigna compensativa de tots los gastos per ell fets ab los pactes emperò y condicions següents. Que deurà pagar tots anys al convent la meitat de tots los fruits...»⁶⁴

Aquesta «rahó de consigna compensativa» de la que parlava el convent no volia dir altra cosa que el reconeixement d'un deute de 324 lliures a favor del pagès, i això li donava dret a quelcom més que un simple arrendament. Era, pròpiament, un pagament en espècie.

En el mateix any tornaren a liquidar un altre deute, de 247 lliures, pel mateix procediment.⁶⁵

Amb aquests primers contractes, de tan difícil classificació, els Agustins començaven la recerca d'un instrument adequat per a plantar vinyes que els deslliurés de la cessió del domini útil intrínsec a la rabassa morta. Al cap de pocs anys, el 1775, ens els trobem ja utilitzant amb desimboltura un conveni més «modern», és a dir, l'arrendament a llarg termini.⁶⁶

La importància del pagament en espècie

En examinar l'activitat econòmica de les classes privilegiades abans del segle XIX, sorprèn el gran interès que tenien a fer els pagaments en espècie. Sembla lògic si es considera que aquesta possibilitat els permetia disposar de major numerari que precisaven per a fer front a despeses pròpies de la seva situació i que calia efectuar en diner: pagament de dots, plets, viatges, despeses sumptuàries, etc.

Era molt freqüent que les institucions religioses paguessin en espècie. Les actes capitulars de la Vall d'Hebron, que descobrei-

64. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins). Apèndix 5.

65. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

66. A.H.P.B., Francesc Vilamala Cassani, 8-I-1775, pàg. 5.

xen molts aspectes de la vida econòmica dels convents de l'època, diuen en parlar de l'elecció d'un nou cirurgià: «Ab lo bem entès que no se li ha ia de donar més gratificació que el regalo de vi blanch y garbons que tots los anys es donava al difunt». També el mestre que pujava a afinar l'orgue dos cops a l'any cobrava el seu salari en vi, entregant-li 10 barralons a l'any el 1778. Més endavant, el 1797, aquest pagament era considerat excessiu degut a la puja de preus del vi.⁶⁷

I és que la riquesa de moltes institucions religioses i de la noblesa produïa uns beneficis que sovint resultaven de difícil i lenta monetarització. Les rendes que percebien es ressentien en primer lloc de l'acció dels arrendataris de delmes, censos i altres drets, i en segon lloc de la manca de control de canals comercials.⁶⁸ Per tot això, la seva riquesa —immobles, drets, grans i vi emmagatzemats, etc.— es veia considerablement reduïda a l'hora de capitalitzar-la en diner. El refús de pagar en metàl·lic podria ser símptoma de la dependència de les institucions eclesiàstiques i de la noblesa vers altres grups socials, a l'hora de fer efectiva la seva riquesa. Per aquest motiu el diner comptant era quelcom molt preuat que es reservava per a transaccions de certa importància i que s'excloïa al màxim per a l'ús quotidià, com ho palesen els exemples esmentats abans. Pagar en diner el que podia ser

67. A.D.B., Fons Vall l'Hebron, lligall 20, pàg. 63, 10-VI-1776; pàg. 107, 6-II-1768 i pàg. 279, pàg. 29-XII-1797.

68. Gonzalo Anés palesa la manca de control, per part del clergat, dels canals comercials on anava a parar la seva producció agrícola, així com el paper dels arrendataris i perceptors de delmes. ANÉS ALVAREZ, Gonzalo: *Las crisis agrarias en la España moderna*, Madrid, 1970, pàg. 339.

Concretament en el cas de Barcelona el paper del clergat com a receptor de delmes i com a productor de grans deuria ser molt inferior al que tenia a Castella o Andalusia, així com també fou inferior el paper dels acaparadors de grans i comerciants de blats, ja que els delmes eren en bona part propietat de laics, però la situació de dependència del clergat vers arrendataris i comerciants no degué ser gaire diferent. El 1786 la comunitat de Vall d'Hebron «se trobava en tant deplorable estat que no tenia blat ni diner algun per a comprarne, y avent lo P. Procurador fet diligències per pendre blat a fiar, sols ne trobava en una part, però a un preu excessiu al corrent, y de pendre dit blat anava la comunitat a perdre quantitat notable».

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 84, 27-II-1768.

pagat en espècie era per al clergat, i per algun sector de la noblesa, una mala operació econòmica.⁶⁹

L'adscriure el rendiment d'una finca per pagar les millores fetes va ser molt emprat en el segle XVIII i, possiblement, abans. El 1716, els Agustins van convenir amb el mestre de cases Pau Trilles, que els havia refet alguns immobles del carrer de Sant Pau i que treballava en la construcció del nou convent, de pagar part del seu estipendi amb la cessió de l'habitable en un pis del carrer de Sant Pau propietat de la comunitat. Cap al 1746 els frares consideraren que el deute havia estat liquidat i que Trilles havia de deixar el pis o bé pagar el lloguer.⁷⁰

També la Vall d'Hebron va recórrer a un sistema de pagament semblant per a retribuir al mestre de cases que havia refet la casa procura de Barcelona,

«assignant al mestre de cases 30 lliures tots anys fa est monestir N. Canaleta sobre las terras del Mas den Alió, lo lloguer de la botiga es farà al costat de la casa de la Procura, tot lo vi haze menester per sos gastos. Lo mestre de casas és lo Sr. Salvador Ausich, y se obliga N. P. prior a darli obra cuyta y fusta sens manllevar censal algun ni demanar diners als P. P. arqueros.»⁷¹

Així mateix ho feren en la reparació de la casa de Vallirana:

«En la mateixa congregació proposa dit Iltre P. Ntre. Prior si venia bé la comunitat en que se fessen obras en la torre de Vallirana a costas y gastos de fadrins y manobras de Salvador Ausich, consignantli per assò la pensio de 65 lliuras del mas den Alió y tot lo vi se gasta en sa casa fins que sie pagat, convingue la comunitat en que se es així.»⁷²

No sé fins a quin punt els laics acostumaren a consignar futurs ingressos de la finca millorada per a pagar paletes o pegesos. Un exemple l'ofereix la documentació de la Vall d'Hebron. El 1817,

69. Witold Kula ha assenyalat la importància d'aquest aspecte quan, tot parlant del policultiu necessari, ni que sigui en una petita proporció, a tota explotació agrícola diu: «En este sentido es rentable la producción de cualquier cosa, siempre que se efectúe mediante fuerzas propias, sin involucrar gastos en metálico».

KULA, Witold: *Teoría económica del sistema feudal*, Buenos Aires, 1974, pàgina 40 i 41.

70. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 3 (Agustins).

71. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 21-VI-1755.

72. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 13, 29-I-1759.

un censalista demanava que no se li reclamessin les pensions dels censals «fins que hagués correspost als mestres de cases i fuster, qui se obligaven a reedificarla a compte del lloguer de la mateixa casa, y que pagats estos satisfaria a la comunitat».⁷³ Com es veu, el deutor no tenia diners per a refer la casa, ni per a pagar la pensió d'un censal deixat temps enrera. No obstant, la garantia d'uns futurs ingressos procedents d'uns lloguers era suficient perquè fusters i paletes reedifiquessin la casa, i perquè el monestir esperés el cobrament de les pensions degudes, fins que els constructors haguessin estat pagats.

Tant la rabassa morta com la consignació dels fruits de la finca —utilitzo aquesta expressió per a distingir aquesta compensació de l'estipulada en una parceria a llarg termini— eren procediments que permetien al propietari millorar la seva finca sense despendre's de diners. Una i altra no eren més que modalitats del que sembla que era el difós principi d'evitar pagar en metàl·lic el que podia fer-se efectiu en espècie.

Entre la consignació de fruits per a plantar de vinya feta pels Agustins el 1763 i la parceria a llarg termini del 1775, signada pel mateix convent, hi ha una gran similitud; la diferència entre els dos contractes és tan sols de 12 anys. Però entre les dues dates hi ha un canvi en l'actitud del propietari, i mentre el contracte del 1763 pot ser considerat fill d'aquells sistemes emprats per pagar en espècie, la parceria del 1775 palesa l'intent de beneficiar-se de la transformació esdevinguda en l'economia vinícola; els alts preus del vi comporten l'empitjorament de la situació jurídica del plantador. L'acta del 1763 reflecteix un comportament propi d'una economia poc desenvolupada, mentre que el del 1775 manifesta una reacció idònia d'un cert nivell d'intercanvi comercial.

Però la parceria no fou emprada en entrar el vuit-cents. La repercussió de la crisi de finals del segle XVIII i començaments del segle XIX tingué el seu colofó durant els anys de les guerres

73. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 376, 14-IX-1817.

napoleòniques. La davallada dels preus de vi es perllongà fins ben entrat el segle. Com a conseqüència de la reducció del benefici derivat del conreu de la vinya la parceria a llarg termini es féu inviable. Perquè aquest contracte pogués ser acceptat pel plantador era necessària la presència d'uns preus alts que garantissin mínimament el seu profit. Els baixos preus semblen ser la causa de la desaparició temporal de la parceria i del retorn de la rabassa morta escripturada per llargues duracions, a vegades de cent anys.⁷⁴

No sembla que l'arrendament a llarg termini fos gaire difós durant la major part del vuit-cents. Cap al 1880, amb el revifament dels preus vinícoles, rebrosta la parceria a llarg termini, la qual havia tingut el seu primer moment a partir del 1770.⁷⁵

74. Vegi's nota 39.

TORRAS RIBÉ, Josep M.: *Evolución de las cláusulas...*, pàg. 673.

75. GIRALT RAVENTÓS, Emili: *El conflicto «rabassaire»...*, pàg. 13.

Els contractes d'arrendament (les masoveries)

Els inconvenients de l'explotació directa

En el segle XVII molts convents menaven directament les seves finques per mitjà d'un frare encarregat de dirigir els conreus i amb l'ajut d'uns quants pagesos —a vegades es tractava d'una família— que vivien a la mateixa finca i rebien un salari fix. Durant el segle XVIII l'explotació directa presentà diferents inconvenients i la major part de les comunitats religioses passaren a utilitzar la masoveria a part de fruits. Però encara en el set-cents alguns convents cultivaven directament les terres, com els Carmelites calçats, que excepte en alguns intervals, menaren les finques fins arribar el 1835.

Els Agustins es desferen aviat de les responsabilitats que comportava el conreu directe. L'any 1698 resolgueren donar en arrendament l'heretat de Tiana degut a les quantioses despeses de l'explotació i el car manteniment d'un frare i dos mossos durant tot l'any. Però el 1715, i amb motiu de les despeses derivades de la guerra, decidiren tornar a l'antic sistema i enviar un frare a Tiana per controlar i administrar la finca. Pel que sem-

bla, es tractava d'un voluntari amb experiència de pagès i a qui el convent feia partícip dels guanys i pèrdues de l'heretat.

La gestió d'aquest administrador no fou cap èxit. El 1717 estava perdent molts diners, havent-se format un deute de 177'13 lliures, de les qual eren creditors els dos pagesos que ajudaven al frare en l'explotació. El convent no veia bé deure'ls tants diners i no disposant d'aquella quantitat va treure el capital d'un dipòsit destinat a deixar censal, obligant al frare administrador a retornar aquella suma tan aviat com fos possible. El 1719 la situació havia empitjorat, doncs s'havia format un nou deute de 663'9'11 lliures per pagament de salaris, compra de bestiar i eines, mentre que les rendes de la propietat no eren cobrades degut a les calamitats dels temps: «...*pero como dicho Badia [el frare] se halla sin dineros para pagar aun lo más preciso y sin trigo para sembrar, se ve imposibilitado de continuar dicha administración*». La comunitat passava a fer-se càrrec dels deutes i crèdits del frare i curava de sembrar i llaurar les terres en tant no es trobés un masover. Després d'aquella experiència els Agustins no tornaren a emprar més l'explotació directa.⁷⁶

Els dos monestir de Jerònims de Barcelona, el de la Vall d'Hebron i el de la Murtra, cultivaren les seves heredats fins el 1767 i 1760, respectivament. Més amunt m'he referit als motius exposats per la Vall d'Hebron, i que eren la previsió de que una futura llei prohibís la residència de cap frare fora del claustre i l'encariment de l'explotació degut a l'augment dels salaris.⁷⁷

El monestir de la Murtra no deia cap raó per la qual deixés l'explotació directa entre 1750 i 1760. Ja abans d'aquells anys el monestir havia donat en arrendament molts camps i també, de manera esporàdica, alguna explotació. Aquests arrendaments eren fets per períodes anuals, cosa que desgastava molt la terra i d'això els frares n'eren conscients. El 1606, la comunitat tornà a prendre la Torre Ribera de Santa Coloma «a manera de maso-

76. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 627.

77. Vegi's l'apartat sobre l'explotació de les finques d'Horta. El canvi realitzat a la segona meitat del segle XVIII. Apèndix 8.

ver pera que se millorés per estar arruïnada dels arrendadors»;⁷⁸ no obstant la Murtra va seguir arrendant els camps esparsos per anys fins molt tard del segle XVIII.

Es pot dir que l'actuació de la Murtra fou molt variable i poc decidida. El règim d'explotació de les tres finques més importants fou:

	<i>Conreu directe</i>	<i>Parceria</i>	<i>Arrendament monetari</i>
SANTA COLOMA			
Torre Ribera . . .	1606 a 1759		
		1760 a 1785	
	1785 a 1802		
			1803 a 1835
BADALONA			
Mas Oller (regadiu)			1718 a 1740
	1741 a 1752		
			1752 a 1835
MONCADA			
Torre Moncada . . .		1744	
	1745 a 1754		
		1754 a 1790	
	1790 a 1802		
			1803 a 1835

Entre el 1740 i el 1760 el monestir es féu càrrec del conreu directe, mentre que els 30 o 40 anys posteriors d'aquest període les finques foren cedides a part de fruits, excepte la de Badalona, que en ser la major part de regadiu, s'arrendà en diner. El 1803, el monestir va fer arrendament de totes les terres. A la relació dels ingressos procedents de les finques, que Sant Jeroni de la Murtra féu el 1803 per complimentar l'inventari enviat pels funcionaris de la Hisenda, el monestir declarava que gastava molts

78. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 3.834.

diners «en la manutención de 31 professos, 3 novicios, 3 hermanos, 3 monaguillos y 30 criados para la labranza de dichas tierras y para recoger los frutos de ellas (lo que no será en los años siguientes por haverlas arrendado este presente año de 1803)». A més d'aquests 30 mossos pel treball de la terra, la Murtra en tenia 12 per a les dependències del claustre.⁷⁹

Potser degut a una considerable despesa en salaris, potser degut a l'amenaça de venda de finques del clergat per part del govern, el cas és que a partir del 1803 el monestir s'anà desinteressant de l'explotació agrícola i, fins i tot, es desféu de bona part de les seves terres. Durant els anys de 1803 i 1804 la comunitat cedí a rabassa morta un total de 75 mujades (unes 38 ha.). Després del Trienni, i concretament entre el 1824 i el 1827, tornà a donar gran quantitat de terres a rabassa morta.⁸⁰

També els Carmelites calçats varen explotar directament les propietats entre els anys 1740 i 1760 en un desig d'augmentar la producció. El 1753 volgueren conrear la finca que tenien a Sant Cugat del Vallès i Rubí, «proveintles de tot lo necessari a una casa de pagès y així mateix de bestiar de llana y cerda. En lo any 1754 (el prior) fabrica de fonament la heretat sita en lo terme de Hospitalet anyadintli moltas terras».⁸¹

El convent tenia a l'Hospitalet una extensa propietat i de bona qualitat, que estava destinada a proveir de blat a la comunitat. Pràcticament havia estat sempre conreada pel propi convent excepte entre els anys 1780 i 1787. En aquest últim els frares volgueren frenar el malbaratament de l'explotació pels parcers menant-la directament fins la guerra del 1808-1814, època en que la donaren a diferents arrendataris. El desnonament dels pagesos

79. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 283 (Jerònims).

80. Vegi's l'apartat sobre algunes rabasses mortes fetes entre 1770 i 1827 i nota 39.

81. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 14.

un cop finida la guerra creà problemes al convent i, especialment, un llarg plet amb un d'ells.⁸²

Molts convents passaren de l'explotació directa a la parceria després del 1760, degut a l'augment dels salaris i del cost dels aliments. L'arrendament monetari fou poc utilitzat i no tingué una certa difusió fins a finals de segle, retrocedint altra vegada durant la Guerra del Francès. Un cop finida la guerra seguí estenent-se, però sense arribar a desbancar la parceria. El cas del convent dels Carmelites, explotador directe de les seves finques fins el 1835, sembla ser excepcional entre els grans propietaris.

L'arrendament en diner i la parceria: el seu significat

L'abundància de parceries, en contraposició a l'escassa difusió de l'arrendament monetari en el set-cents, pot tenir diverses causes. Una d'elles seria la voluntat dels propietaris d'aprofitar els avantatges de la comercialització directa dels seus productes en un període d'alça de preus agrícoles.⁸³ També cal considerar la possibilitat, sobretot en el cas d'un convent, que part de la collita lliurada pel pagès servís per al consum de la família propietària. Però deixant de banda aquests motius, que resulten bastant evidents des d'un primer moment, un examen més acurat de la documentació en fa veure d'altres que expliquen la gran difusió de la parceria en el segle XVIII.

El factor que justifica millor el predomini de la parceria és la presència de la vinya a les finques. Poques vegades les

82. La major part era terra de regadiu. A.H.P.B., *Manual de Venda de Béns Nacionals*, Manual Clavillart, 11-X-1841, pàg. 245; 1-VI-1844, pàg. 193; 23-IX-1841, pàg. 234; 7-IV-1842, pàg. 139; 26-VI-1844, pàg. 244.

Vegi's l'apartat sobre els plets que tingueren per causa del desnonament del pagès.

83. Fernández de Pinedo parla de l'interès del clergat basc per cobrar les seves rendes i delmes en espècie i no en diner, per tal de beneficiar-se dels guanys de la comercialització. FERNÁNDEZ DE PINEDO, Emiliano: *Crecimiento económico y transformaciones sociales en el País Vasco 1100/1850*, Madrid, 1974, pàg. 274.

finques dels voltants de Barcelona i de les comarques litorals de Catalunya eren totalment bladeres; generalment, al conreu dels grans se n'afegia algun altre, com verdures, fruites, olivera i, sobre tot, vinya. Degut a la irregularitat de la seva producció i a la gran quantitat de feina que precisava la vinya pel pagès, aquest donava una part de fruits. Les finques que tinguessin la major part de la seva superfície dedicada a vinya i olivera acostumaven a ser donades a parts de fruits i en cas de fer-se un arrendament en diner, aquest tan sols afectava els conreus bladers.

La raó per la qual els conreus arboris fossin pagats a parts de fruits, rau en la gran quantitat de feina i l'atenció constant que reclamaven del pagès. La complexitat de les tasques i l'elevada quantitat de jornals emprats al llarg de l'any feia gairebé impossible un balanç anticipat de les despeses i dels ingressos. Per altra part, sortia més a compte al propietari la partició de la collita que pagar l'import dels jornals.

Donada la importància dels conreus arboris a una gran part de Catalunya és natural que la parceria acabés imposant-se a l'arrendament en diner, fins i tot a les finques predominantment bladeres. Però tot i les raons exposades, la parceria coexistí amb l'arrendament en diner en moltes finques que tenien una producció diversificada.

Per alguns indicis dedueixo que l'arrendament en diner tingué una major difusió en el segle XVII que no en XVIII. Sembla lògic que fos així, ja que els baixos preus agrícoles no constituïren cap incentiu perquè els propietaris volguessin encarregar-se de la venda dels productes que els pertocava. D'altra banda, un possible difusor de la parceria, el conreu de la vinya, encara estava poc estès en relació al que n'estaria en el XVIII.

Cal assenyalar que la menor difusió de la parceria en el segle XVII podria ser una causa de l'escassa comptabilitat sobre producció i explotacions agrícoles en aquell segle. Perquè, almenys en el que pertoca a les comunitats religioses, el control de les collites només existia (i evidentment no sempre) quan es cobraven

els arrendaments en parts de fruits, i desapareixia totalment quan l'arrendament es feia en diner.⁸⁴ La relativa abundància de comptes sobre producció agrícola per part dels propietaris eclesiàstics a la segona meitat del segle XVIII podria tenir una explicació en la difusió de la parceria en aquesta mateixa època. Però aquí vull referir-me concretament a la importància que tingueren les oscil·lacions dels preus dels blats per a la difusió de la parceria a la Catalunya del segle XVIII.

Crec que l'arrendament monetari fou molt més estès a la fi del segle XVII i primers anys del segle XVIII del que ho va ser més endavant del set-cents. Em baso, per afirmar-ho, en l'existència de bastants finques que, de l'arrendament en metàl·lic en el segle XVII passaren a la parceria en el segle XVIII.⁸⁵

JONQUERES

Torre de Gràcia . . .	1677 a 1679	En diner
	1698	A parts (guerra)
	1699 a 1706	En diner
	1707	A parts (guerra)
	1707 a 1714	En diner
	1714	A parts (guerra)
	1715 a 1728	En diner
	1728 a 1781	A parts
	1781 a 1841	En diner

COL. DOMINICS

Torre Sant Gervasi . . .	1675 a 1711	En diner
	
	1787 a 1835	A parts

84. Totes les dades sobre producció agrícola pertanyen a finques menades en règim de parceria.

85. A.C.A., Monacals, Universitat, volums 355, 357, 358, 359, 362.

Monacals, Hisenda lligall gran 379 (Jonqueres).

Monacals, Universitat, volum 122.

Monacals, Universitat, lligall 95.

Monacals, Hisenda, lligall gran 498 (Jerònims).

Torre de Gràcia . . .	1673 a 1689	En diner
	1689 a 1692	A parts
	
	1706 a 1707	A parts (guerra)
	1708 a 1715	En diner
Torre del Prat . . .	1680 a 1683	A parts
	1705 a 1715	En diner
	
	1783 a 1835	A parts

LA MURTRA

Torre Santa Coloma . . .	s. XVII a 1759	Explotació directa
	1760 a 1785	A parts
	1785 a 1803	Explotació directa
	1803 a 1835	En diner
Torre de Badalona . . .	1718 a 1740	En diner
	1741 a 1752	Explotació directa
	1752 a 1835	En diner
Torre de Montcada . . .	1744	A parts
	1745 a 1754	Explotació directa
	1754 a 1790	A parts
	1790 a 1802	Explotació directa
	1803 a 1835	En diner

Des d'un punt de vista cronològic, el primer que cal observar és que les finques afectades per una guerra transformen l'arrendament monetari en una parceria, tal com es constata en els anys més cruentos de la Guerra de Successió a les finques que Jonqueres i els Dominics tenien a Gràcia. La raó d'aquest canvi rau en la petició feta pel pagès al propietari per tal de defensar-se dels perjudicis de la guerra, car, amb les collites destruïdes o robades, el masover no podia pagar el preu contractat i el propietari s'havia d'avenir a estar a les pèrdues. Efectivament, els perjudicis produïts pels diferents setges i bombardeigs a la ciutat

de Barcelona a finals del XVII i començaments del XVIII van afectar molt especialment als pobles veïns, com Gràcia i Horta.⁸⁶ Els arrendataris de moltes finques rústegues d'aquesta zona van demanar als propietaris la disminució del preu de l'arrendament o bé alliberar una part proporcional de la collita.

La torre Farrera, situada a Gràcia i propietat del col·legi dels Dominics, estava arrendada en diner des d'abans del 1663. El masover veient-se perjudicat pels setges de 1706 i 1707 va pagar parts de fruits en aquells dos anys, i tornà a efectuar el pagament en metàl·lic en arribar el 1708. Molt aprop d'aquella finca i del mateix col·legi, la torre d'En Gomis, a Sant Gervasi, no degué ser perjudicada pels setges, ja que no hi consta cap rebaixa ni alteració en el pagament anual.⁸⁷

La Torre de Jesús, de les monges de Jonqueres, estava arrendada en diner des de l'any de 1671, data de la seva adquisició. El 1697, el masover havia pagat menys de la meitat del preu fixat en l'arrendament. La causa d'aquesta disminució fou el setge a la ciutat des de maig de 1697 a gener de 1698; per altra part, el 1697 «lo francès debasta tota la cullita». Per això, el 1698 l'arrendament es feu a parts de fruits, i tornà a ser pagat en diner en arribar el 1699. Però el 1706, i degut a un nou setge, la producció fou requisada en bona part, pel que el 1707 es va haver de tornar a recórrer a la partició. El 1708 i fins al 1711 es tornà al pagament en metàl·lic i el 1712 i 1713 el pagament fou fet part en diner i part en espècie. Però «per 1714 fou convingut pagar parts de fruyts cullira y no arrendament per no haberlo volgut dit Saladriga per causa del siti permaneixia sobre esta capital». A finals d'octubre del 1714 no s'havien fet guarets i fou convingut que Saladrigas pagaria 8 lliures per mujada sembrada.

86. El monestir de la Vall d'Hebron calculava els mals ocasionats a les seves finques d'Horta, a causa del bombardeig del 1697, com de 13.200 lliures. La xifra sembla una mica exagerada, potser perquè l'exposició anava a moure els ànims per tal que els fos perdonat el deute de 1.021 lliures que devien de l'impost de l'«excusado» des del 1681 fins al 1706. La realitat era, però, que moltes finques d'Horta havien estat malmeses.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 13.

87. A.C.A., Monacals, Universitat, vol., 122.

Després de la guerra, des del 1715 i fins al 1727, es pagaria altra vegada la mateixa quantitat que abans del 1697, és a dir, 400 lliures a l'any. Finalment, el 1729 la torre va ser arrendada durant molts anys a part de fruits.⁸⁸

Un cop finida la guerra i els seus efectes la producció agrícola experimentà una represa important. A partir del 1727, el desenvolupament produí una important alça dels preus del blat que seguirien creixent amb intensitat fins el 1753.⁸⁹ La reacció del propietari en el decurs d'aquests anys fou, molt sovint, aprofitar aquesta alça per anar canviant l'arrendament en diner per la parceria. És cert que el propietari es podia beneficiar d'aquest creixement tot fent arrendaments molt curts, però no crec que n'hi haguessin gaires que volguessin assumir el que per a ells era un risc: el canvi freqüent de masover. Penso que en emprar la parceria escollien la solució més còmoda i racional. La parceria faria revertir l'augment dels preus en la seva renda.

No sé en quina data les finques del Col·legi dels Dominics passaren a la parceria, però el monestir de Jonqueres va donar la seva de Gràcia justament el 1728, any en el que Pierre Vilar constata l'inici del creixement dels preus. En efecte, a partir del 1730 començaren a ser donades a parts de fruits moltes finques que abans ho havien estat en diners, o bé explotades directament pel propietari, i aquesta tendència s'accentuà pels volts del 1750. Així, per exemple, la torre de Sants-l'Hospitalet, de Sant Felip Neri, va ser donada a parts el 1741, i la de Santa Creu d'Olorde, del mateix propietari, el 1751,⁹⁰ les finques dels Jerònims de la Murtra, a partir del 1752, i les de la Vall d'Hebron no ho foren fins el 1767.

Crec que aquest canvi en el tipus d'arrendament, és a dir l'extensió de la parceria en contra de l'arrendament en diner no es contradiu amb un cert desenvolupament capitalista en el camp català, ja que aquest pagament havia deixat de ser emprat

88. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 359.

89. VILAR, Pierre: *Catalunya...*, vol. III, Barcelona, 1968, pàgs. 387-388.

90. BADOSA COLL, Elisa: *El desenvolupament de tres...*, pàg. 189.

per conveniència del propietari. A partir d'aleshores, l'arrendament en diner només es troba en el cas de camps allunyats del nucli de l'explotació i en terres de qualitat molt mediocre o dolenta, però no estava difós per l'arrendament de masos.⁹¹

Per després del 1780 es palesa un nou canvi d'orientació: molts hisendats transformaren la parceria en arrendament monetari. D'altres, com els Jerònims, que tenien una antiga tradició pagesa, durant uns pocs anys tornaren a conrear les seves terres.

El pas a l'arrendament es fa lentament, i apareix a l'última vintena del set-cents. I la seva explicació es troba, novament, en el moviment dels preus. Segons Vilar, després del 1762 l'alça dels preus dels blat havia esdevingut més gradual, i es va experimentar una relativa estabilització.⁹² Un cop els propietaris van percebre la fi de les grans arrencades i que els preus, tot i mantenint-se alts, no pujaven amb aquella intensitat d'anys enrera, van tornar a l'arrendament monetari.

En el segle XIX —després del rebrot de la parceria derivada de la crisi de la Guerra del Francès— l'arrendament monetari seguí estenent-se. Cal no interpretar aquesta retracció de la parceria com un avenç del capitalisme a l'agricultura catalana, que durant el primer terç del segle XIX apareix més empobrida que la de 50 anys enrera, sinó com la manifestació dels baixos preus i del desinterès del propietari per la producció de la seva finca. Les característiques de bona part dels arrendaments monetaris a Catalunya fins ben entrat el segle XIX fan que aquests no puguin ser qualificats com a contractes de signe capitalista.

91. Algun exemple sembla desmentir aquesta afirmació, com és el de la finca dels Agustins a Tiana, que des del 1750 fins el 1835 va ser sempre arrendada en diners. Però si s'examina bé l'escriptura del contracte es veu que aquest pagament només afectava la gleba de la casa, d'unes 8 o 10 mujades de regadiu (4/5 ha.). Si es considera que l'heretat tenia 196 quarteras (unes 48 ha.), resulta que l'arrendament en diner afectaria un 8/9 per cent de la finca; el 90 per cent restant, dedicat a la vinya, es menava a part de fruits. De fet, la finca de Tiana no era un arrendament en diner sinó una parceria.

A.H.P.B., Fèlix Campillonch, 12-II-1750, pàg. 38. Josep Vilamala Cassani, 19-XI-1775, pàg. 456; 20-XI-1775, pàg. 463.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 270.

92. VILAR, Pierre: *Catalunya...*, vol. III, Barcelona, 1966, pàgs. 386 i ss.

Però encara en el segle XIX la parceria seguí essent l'arrendament predominant en moltes comarques —no s'ha d'oblidar la influència que tenien la vinya i l'olivera— si bé en les explotacions basades en el conreu blader, l'arrendament en diner anà desbancant la parceria.

Evolució dels preus dels arrendaments

L'arrendament en diner se solia fer, després de la publicació en llocs destacats d'una «tabba» de condicions, al «més donant» cosa que facilitava al propietari un preu alt i una competència entre els pagesos interessats en la finca. Però la puja en els preus dels arrendaments es veia limitada per la qualitat de la terra.

Segons he pogut calcular a base de diferents dades, els preus dels arrendaments evolucionaren de la següent manera:⁹³

93. A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 25-XI-1780, pàg. 330; 14-I-1797, pàg. 38; 20-VI-1799, pàg. 248. Fèlix Campllonch, 12-II-1750, pàg. 38. Josep Vilamala Cassani, 19-XI-1775, pàg. 456; 20-XI-1775, pàg. 463.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 270.

Monacals, Hisenda, lligall gran 498 (Varis).

Monacals, Universitat, volum 122.

ARRENDAMENTS EN LLIURES PER MUJADA (0'48 ha.)

Terra de Secà

<i>Anys</i>	<i>Barcelona-Gràcia</i>	<i>Tiana</i>	<i>Sants</i>	<i>Prat Llobregat</i>
1673 a 1692	6 ll. a 10 ll. 10 s.	—	—	—
1707 i 1708	6 ll. 2 s. a 11 ll. 6 s.	—	—	—
1750	—	12 ll. 5 s.	—	—
1775	—	20 ll. a 22 ll. 10 s.	—	—
1780 a 1786	21 ll. 12 s. a 23 ll. 10 s.	—	26 ll. 10 s.	—
1797	35 ll.	—	—	—
1799	—	—	—	16 ll. a 18 ll.
1802	—	20 ll.	—	—
1804	—	—	—	20 ll. 12 s.
1814	—	—	—	13 ll. 6 s.
1820	21 ll. 10 s.	—	—	—
1827	18 ll. 7 s.	—	—	—
1831	—	20 ll.	—	—
1839	22 ll. 9 s.	—	—	—

Terra de Regadiu

<i>Anys</i>	<i>Badalona</i>	<i>Sant Andreu (Barcelona)</i>
1748	—	26 ll.
1753	22 ll.	—
1771	50 ll.	—
1776	72 ll.	72 ll.
1781	—	65 ll.
1790	—	80 ll.
1804	75 ll.	—

Entre el 1750 i el 1775 hi ha un gran augment en els preus dels arrendaments monetaris, que resulta arriscat d'interpretar per les poques dades que he trobat corresponents a la primera meitat de segle. A partir del 1775 i fins el 1840 els preus romanen estables si bé amb alguna fluctuació de curta duració, com la d'una gran puja entre el 1795 i el 1800 i que es manifesta a la finca de Barcelona-Gràcia, de Jonqueres, l'any 1797. Aquest augment es correspondria amb el dels arrendaments de drets senyorials per aquests mateixos anys.⁹⁴ Una oscil·lació important és la caiguda de preus dels anys posteriors a la Guerra del Francès i que es palesa a la finca que Jonqueres tenia al Prat de Llobregat entre els anys 1804 i 1814.

Com és natural, són molt més baixos els preus de la terra de secà que la de regadiu. La mujada de secà era el 50 per cent de la de regadiu entre els anys 1750 i 1755, i després del 1775 va augmentar la diferència fins arribar a un 65 per cent.

El pagament de la quantitat estipulada en el contracte no eximia el conreador d'altres obligacions i de pactes que augmentaven l'import real de la concessió. Eren freqüents els lliuraments de llenya, bestiar i la prestació d'alguns serveis que de vegades es retribuïen i a vegades no, per exemple rentar la roba del convent, o fer de manobre en les obres de la casa; tenir cura dels frares quan anessin a l'heretat donant-los la verdura i cuinant-los el menjar, etc. En algun cas també s'obligava a fer alguna fornada d'obra cuita que el convent utilitzaria en la reparació d'algun dels seus edificis.⁹⁵

En els arrendaments en diner no s'acostumava a ser explícit sobre les feines que s'havien de fer a la terra, i es detallaven només les tasques a realitzar en els conreus que pagaven part de fruits, per la qual cosa no s'hi troben pactes referents al conreu dels grans i sí, en canvi, als de la vinya, olivera i fruita. Sovint el propietari puntualitza que en cas no poder ser fetes les faria fer a càrrec del pagès. Aquest pot ser un dels indicis

94. Vegi's l'apartat sobre *el moviment de la renda senyorial de Jonqueres*.

95. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 122.

que assenyalen un major control i interès del propietari envers la seva finca quan utilitza la parceria, mentre en l'arrendament monetari les obligacions i pactes no inclouen aspectes sobre la manera de conrear.

Les parts a pagar són sempre la meitat del vi i la meitat de la fruita, aquesta última en diner i un cop venuda. No és freqüent el lliurament que estipulen els Dominics, el 1705, de les tres cinquenes parts del valor de la fruita.⁹⁶ Si la fruita és seca també es parteix a mitges; en el cas de la finca de Jonquieres, al Prat, el 1809, determinen el lliurament d'una cinquena part.⁹⁷ Normalment els contractes no esmenten aspectes com les fiances prèvies a la firma. Sembla ser que la major part dels propietaris es conformaren amb la clàusula inclose a tot arrendament, per la qual la totalitat dels béns dels contractants quedaven obligats al compliment dels pactes. En algun cas, obligaren el masover a la presentació de dos fiadors. Les mateixes monges, en arrendar, tant la finca de Gràcia com la del Prat, feren fer visures sobre totes les instal·lacions i estris de la casa. Així mateix ho feren els Agustins per la seva propietat de Tiana, el 1802 i el 1831.⁹⁸

En el que pertoca al subarrendament, alguns contractes el prohibiren explícitament, com els de Jonquieres, abans del 1814, que demanava que només visqués a la casa la família del arrendatari titular. Pel que sembla, el subarrendament fou més freqüent en els contractes a base de pagament en diner que en les parceries.

Els Agustins donaren l'heretat de Tiana a dos pagesos perquè cada un d'ells visqués en una de les dues masies que formaven l'heretat. El 1831, el convent va arrendar tota la finca a

96. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 122.

97. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 367.

98. A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 25-XI-1780, pàg. 330; 14-I-1797, pàg. 38; 20-VI-1797, pàg. 248; 18-III-1809, pàg. 14. Francesc Comelles, 1-V-1802, pàg. 214.

una de les famílies instal·lades el 1775. Aquest masover va subarrendar part de l'explotació, amb permís de la comunitat.⁹⁹

El propietari deuria conèixer en moltes ocasions al pagès subarrendatari, que realment menava la propietat. En el cas del monestir de la Vall d'Hebron sembla com si en certa manera protegís al subarrendatari. El monestir fa fer un contracte per arrendar un mas a Pineda amb l'anterior arrendatari, amb la condició que havia de conservar el subarrendatari. Més endavant, en un nou arrendament, el subarrendatari, Pere Massa, va demanar que el contracte fos fet a nom seu i amb uns pactes «que tots poguéssim viurer y que ell no podria donar lo que pagava, per ser molt crescut lo que havia de pagar a la comunitat y a l'arrendador principal y las demás gabelas que tenia y era la heretat de poch producto». El monestir va accedir a les dues peticions i possiblement també en sortís guanyant en eliminar-lo com a participant de la renda de la finca de Pineda.¹⁰⁰

La vigència dels contractes d'arrendament. Les masoveries

La duració escripturada en els contractes d'arrendament oscil·lava entre els tres i els cinc anys. No he trobat cap exemple d'un arrendament que fos fet per una duració superior, excepte en els casos dels arrendaments a llarg termini, fets com a garantia i compensació al pagès que havia plantat la vinya a les seves expenses.¹⁰¹ Però en el que pertoca a les masoveries, sovint la duració escripturada del contracte no tenia cap relació amb la real. El 1728, l'acte de l'arrendament de la torre de Gràcia, de Jonqueres, fixava una vigència de tres anys, però els descen-

99. A.H.P.B., Josep Vilamala Cassani, 19-XI-1775, pàg. 456; 20-XI-1775, pàg. 463. L'expedient fet pels funcionaris de la desamortització, fet el 1835 diu que l'arrendatari Anton Cussó tenia un subarrendatari que vivia en el mas Argent anomenat Gaietà Garcia. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 270.

100. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 113, 9-XII-1772; 21-I-1775.

101. Vegi's l'apartat sobre *l'arrendament a llarg terme i la plantada de vinya*.

dents d'aquell masover romangueren en el conreu de la mateixa finca fins el 1796. Podia ser que la renovació del contracte fos feta oralment, però el més freqüent era que aquest es considerés automàticament perllongat, de manera tàcita, si cap de les dues parts no avisava l'altra amb un mínim de mig any d'anticipació, termini que alguns propietaris allargaven fins a l'any.

Els propietaris degueren tenir interès a fer contractes curts, ja que així tenien un major control de la tasca i de les prestacions del pagès. Però la raó principal de la inexistència d'arrendaments pactats amb una duració superior al quinquenni és de tipus jurídic. Un contracte fet per més de cinc anys era una «*locatio ad longum tempus*», cosa que representava una espècie d'alienació i, com a tal, comportava pagament de lluïisme al senyor directe.¹⁰²

El 1787, l'agràrista Barba i Roca deia sobre la curta duració dels arrendaments:

«*Por la grande extensión que han dado nuestros autores al dominio directo no se hacen los arriendos de las tierras por más de cinco años y el arrendador (arrendatario) no puede hacer muchas mejoras en tan corto plazo.*»

Encara l'any 1863 l'agrònom Fages de Romà dubtava sobre les conseqüències de l'arrendament a llarg termini:

102. En el segle xv la consideració de contracte per llarg temps depenia de les vegueries. Per algunes era de 10 anys, duració que derivava del Dret romà, a Girona era de 8 anys, i a la vegueria de Barcelona era de 5 anys, si bé per a la ciutat i rodalia era de 7 anys, segons un costum no escrit i, pel que sembla, poc emprat.

SOCARRATS, Joannes de: *In tractatum Petri Alberti canonici Barchinonensis, de consuetudinibus Cathaloniae inter dominos et vasallos ac nonnullis aliis, quae commemoraciones Petri Alberti appellantur, doctissima et locupletissima commentaria*. (Lugduni, 1551), Cap. «Eodem modo», núm. 80 i «Cautum est quod si forte», núm. 26. (Escrit el 1476).

MARQUILLAS, Jacobus: *Commetaria super usaticis Barchinonae*, Barchinone, 1505. Comentari al usatge «si quis sum feudum», fol. 106. (Obra escrita el 1448).

Segons sembla, en arribar el segle xvi la duració per sobre de la qual un contracte era per a llarg temps era ja de cinc anys, havent de pagar lluïisme tot arrendament fet per mes temps.

SOLSONA, Franciscus: *Laudemiorum Lucerna*, Barchinonae, 1576, *Quartum praeludium*, núm. 21 i ss.

CANCERII, Jacobi: *Variarum resolutionum juris universalis caesarei, pontificii et municipalis principatus Cathaloniae*, Barcelona, 1760, toms I-II, Pars I, Cap. XIV, núms. 26 a 29. Dec les referències a Ferran Badosa i Coll.

«...Se podría dar lugar de si los arrendamientos para largo número de años devengan laudemio, opinión general de los antiguos tratadistas del foro catalán, pero no sostenible en el día en nuestro concepto.»

Però, per si de cas, Fages recomanava als propietaris no estendre's més enllà del límit del llarg termini.¹⁰³

Al pagès no li interessava el pagament d'una càrrega que aniria augmentant a mida que anés millorant la finca, així com tampoc no ho volia el propietari que, tard o d'hora, hauria de rebaixar alguna prestació o bé el preu de l'arrendament. Però sobre la base de la reduïda duració escripturada del contracte, moltes famílies d'arrendataris i masovers explotaren la mateixa terra durant generacions, si bé cal recordar que en tota època la seva estabilitat tenia una base ben fràgil, i estaven sotmesos a la renovació periòdica del contracte.

Si a tot pagès li interessava conservar una masoveria, també el propietari conscient volia que la terra no canviés de conreador, a no ser que existís incompliment dels pactes. Els augments que en un moment donat es fessin, en renovar-se el contracte eren assumits pel masover, el qual se solia conformar amb tot abans de córrer el risc de perdre l'explotació. Això es palesa clarament en els arrendaments de finals del segle XVIII i primer terç del segle XIX. En principi, la permanència dels masovers no era deguda a la benevolència dels propietaris, els quals, sempre que podien, no dubtaven a apujar la quantia del preu, o a incrementar les donacions i pactes complementaris.

Caresmar dóna la seva versió de l'interès que tenien els hissendats a retenir els seus masovers:

«Los dueños propietarios que arrienden en la campaña sus casas y posesiones también observan con sus masoveros o arrendatarios un método piadoso y ventajoso a la agricultura, porque viven justamente persuadidos, a que en esto mismo, hallan su seguridad y maior beneficio, sabiendo que de arrendadores pobres y arruinados no pueden esperar succe-

103. A.R.A.C.A., BARBA I ROCA, Manuel: *Observaciones generales...*, caixa 17. FAGES DE ROMÀ, Narciso: *Escrituras de arrendamiento, de aparcería y a precio fijo*, Figueras, 1863, pàg. 72-73.

so bueno en sus intereses, ni en la conservación de sus fundos en buen estado, de que se sigue que no hai alivio que no les faciliten para enriquecerlos...»

Caresmar segueix donant una imatge plàcida de les relacions entre propietaris i masovers de la qual cal dubtar. Em sembla vàlida, però, l'explicació que la pretesa bonhomia del propietari es basava en el càlcul del propi benefici. En tolerar una certa capacitat econòmica al pagès sabia que en bona part s'invertiria en la seva finca i ell en seria el primer beneficiari.¹⁰⁴

Un exemple que corrobora aquest punt es troba en el cas esdevingut al col·legi dels Dominics de Barcelona. En un volum on especificaven els arrendaments, hi ha l'atorgat el 1675 de la seva finca de Sant Gervasi i que havia de ser vigent fins a 1678; però un any abans, el 1677, van treure l'arrendatari, «vent lo col·legi quant mal conreava y que deixava de complir molts pactes». El nou arrendatari que va entrar el 1677 va deixar de renovar el contracte el 1680, i aquest any es va signar un nou document amb un altre pagès. Però pocs mesos després, el juliol del 1680, l'arrendatari renunciava a la finca. Tornava a entrar el mateix pagès que l'havia conreada des del 1677 al 1680, dit Pere Amat:

«y notes que per obligar a Pere Amat a que tornés a fer lo dit arrendament se li milloraren los pactes en la forma predita, y se li ayta (encara que no es posa en lo acte per no fer exemplar) facultat per a cada any dels tres fer una fornada a compte nostra en dita torra, que es donarli molt; però eixa torre està tan desacreditada que no es troben masobers per ella, y a més de ser un flagell de enfados per lo col·legi es veu que de cada dia va donant menos profit, y es certíssim quens costa més que no val y io sempre seria de parer que se venés ab los comoditats que tenia tractadas en lo passat com es de veurer lo llibre dels ... (?) del col·legi.»

Efectivament no tenia gaires condicions aquesta torre per poder-se conrear; la casa a penes podia ser habitada i la terra «sense aygua sinó la que recull dels boschs», ja que estava situada més amunt de la mare de les fonts de la Diputació.¹⁰⁵

104. CARESMAR, Jaime: *Discurso*, 1780.

B.C., Fons de la Junta de Comerç, Manuscrit 142 bis, pàg. 42 i ss.

105. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 122.

Deixant de banda consideracions que crec millor incidir en un altre apartat, el que aquí m'interessa destacar és la urgència que tenia el col·legi a trobar un bon arrendatari-masover, que menés la finca bé, que pagués puntualment i que no es desdigués del contracte. En aquest exemple està clar que si el propietari refusa donar la masoveria a un pagès sense terra ni capital, també el pagès fuig de la terra pobra i de l'explotació poc rentable, o amb condicions massa oneroses. Per altra part, també es palesa que si existia un mercat d'arrendataris, també existia (almenys al final del segle XVII), un mercat de finques per a ser arrendades, les quals tenien el seu aprecí. En aquest sentit, una finca «desprestigiada», tal com diu el col·legi, podria constituir un autèntic problema per al propietari; però aquest perill degué desaparèixer així que avançava el segle XVIII. En arribar el segle XIX, sembla com si s'esvaís tota dificultat de trobar arrendatari o masover, qualsevulla que fos la qualitat de la finca.

El monestir de la Murtra acostumava a fer els arrendaments per anys, cosa que desgastava la terra, però tot i reconèixer-ho, seguiren amb el mateix sistema fins a finals del segle XVIII. Era normal que fins i tot amb una duració tan curta els mateixos arrendataris conreessin les terres durant molts anys i alguna vegada, eren els pagesos els qui no volien seguir amb la mateixa finca. És molt simptomàtic que quasi totes les referències que he trobat sobre això pertoquen al segle XVII i tan sols una al segle XVIII.¹⁰⁶ El 1637 la Murtra avisava el masover de Montcada perquè «no llaurava ni goretava las terras ni cumplia amb los pactes que eran fets». El 1639, un altre masover de la mateixa finca tallava alzines i feia llenya dels arbres de l'heretat, «com y també lo mal terme y poch respecte que havia tingut al convent tractan-lo mal de paraula: sils apareixia que li llevassen la torra». Tot i que la decisió de la comunitat fou la de

106. Desnonament de Francesc Sabadell per Vall d'Hebron.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 211, 12-VIII-1790.

Vegi's l'apartat sobre *l'estudi dels masovers de les diferents finques (Vall d'Hebron)*.

treure a l'irrespectuós pagès, aquest va seguir amb la mateixa finca perquè «avent fet diligències per trobar nou masover a Montcada no n'ha sortit cap convingués, però com que ja passava lo temps a propòsit per llaurar las terras, (el prior) consulta si volen que si quedi el mateix d'abans o cerquin unaltre». La majoria decidí que continués el masover.¹⁰⁷

Els propietaris del set-cents no es trobaven en les enutjoses situacions en què es veieren els Dominics o els Jerònims cent anys enrera. Cal dir que en aquest aspecte la situació entre un i altre segle és totalment diferent. Resulta impensable que a les darreries del segle XVIII succeís el que deia la Murtra el 1619 quan es queixava que un pagès deixava la terra abans de finir l'any del contracte: «y com que lo acte no està fernet no el podem compellir a que cumpla lo any». El monestir superà el problema aconseguint que el fill succeís el seu pare en el conreu d'aquell camp.¹⁰⁸

En arribar al segle XIX, el límit imposat a la duració escripturada dels arrendaments per causa del lluïisme de la «*locatio ad longum tempus*» apareix com una de tantes rèmores al progrés agrícola català. Tot i la possibilitat que el contracte fos renovat durant generacions, el fet és que la incidència que tenia el factor inseguretat sobre l'arrendatari es trobava agreujada en una època d'excés de braços en el camp. I aquesta incidència no era contrapesada per un alleujament dels pactes o la indemnització de les millores fetes, ben a l'inrevés, a partir del 1775-1780 és evident un recruament dels pactes i s'especifica el no pagament de les millores.

107. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 3.834.

108. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 3.834.

L'arrendament a part de fruits (la parceria)

Fou aquest el tipus d'arrendament més utilitzat pels propietaris catalans en el segle XVIII. El repartiment de la collita, pel qual el propietari absentista rebia una part alíquota dels fruits, fou considerat com la participació d'aquest en els riscos de l'explo-tació. Per a molts juristes i propietaris la parceria era qualificada com un contracte de societat.

Les parts de fruits (grans, vinya, olivera i fruita)

a) *Les parts de fruits*

En aquest lliurament influïa decisivament la qualitat de la terra. Les terres de classe inferior eren subjectes al pagament d'una quinta part de la collita del gra. Les terres mediocres solien lliurar una quarta part de la producció, mentre que el pagament d'una tercera part al propietari acostuma a ser indicatiu dels bons rendiments de la finca.¹⁰⁹

109. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 122.

Monacals, Universitat, lligall 95; Monacals, Hisenda, vol. 627.

A.H.P.B., Mariano Rondó, 3-IV-1705, pàg. 46. Pau Mollar, 13-VIII-1726, pàg. 407; 10-IV-1732, pàg. 144.

A D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fol. 31, 14-III-1761. (Lliurament d'una quinta part de grans).

Normalment, la partició era la mateixa per a tots els grans, tant el blat bo com l'inferior, i els llegums; no obstant, en algun cas el contracte determina particions diferents segons les classes de gra. Així, el convent de Sant Felip Neri de Barcelona es feia pagar les dues novenes parts de blat, sègol, mestall i dels restants grans les dues desenes parts, a la finca que tenien a Santa Creu d'Olorda. En una altra heretat situada a Sants el convent rebia les dues setenes parts de blat, ordi mill i civada i una quinta part de faves, mongetes i guixes, és a dir dels anomenats «grans grossers».¹¹⁰ Una partició semblant es troba, el 1723, a la torre de Tiana dels Agustins. Pel 1680, a la finca del Prat, i pel 1820, a la de Sant Gervasi, del col·legi dels Dominics, apareix que del blat, ordi, mill i civada se'n donava una quarta part i del llegum una quinta part.¹¹¹

Una altra classe de partició, que crec interessant descriure-la detalladament més endavant, és la de la parceria a mitges.

b) *Les parts de la collita de vinya i olivera*

A tots els contractes fets per a terres plantades a càrrec del propietari he trobat que el pagès que les conreava pagava la meitat dels fruits. La raó d'aquesta partició era la gran quantitat de jornals i la cura constant que precisaven aquests conreus, per la qual cosa la compensació al treball del pagès era més gran en les terres dedicades a grans.

c) *Les parts de la fruita*

El repartiment de la fruita entre el propietari i el conrador es feia gairebé sempre a mitges. Els Agustins la deixaren tota

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàgs. 77 (...1767), 75 (...1767), 89 (...1769), 117 (26-VI-1773), 119 (...1773), 121 (...1774), 213 (...1791).

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins), i volum 627.

A.H.P.B., Pau Mollar, 20-VI-723, pàg. 371. Francesc Joan Elies i Bosch, 18-III-1809, pàg. 14. (Lliurament d'una quarta part dels grans).

A.H.P.B., Pau Mollar, 3-IX-1728, pàg. 311.

A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 33. (Lliurament de les tres desenes parts dels grans).

110. BADOSA COLL, Elisa: *El desenvolupament...*, pàg. 179.

111. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 122.

pel masover de Tiana, perquè formava part de la compensació que se li feia per plantar cada any 2.500 ceps de vinya. Els Dominics tampoc no partiren la fruita a mitges; així, a la finca de Sant Gervasi, el 1831, el lliurament seria d'una quarta part. A la seva torre del Prat, el 1705, el pagès lliuraria les tres quintes parts de la fruita si aquesta es venia a la mateixa finca, però només en donaria la meitat en cas de portar-la a vendre a Barcelona.¹¹² Les parts a pagar de la fruita no era en espècie, sinó en diner un cop feta la venda.

Altres lliuraments (llenya, bestiar i pagament del cadastre)

a) *La llenya*

Cap els anys de 1780 el preu de la llenya experimentà un gran augment, degut en bona part al desenvolupament de la construcció, que arrencava de 1760-1770.

Segons això es podria pensar que l'interès dels propietaris per l'obtenció de la llenya i la inclusió de pactes d'arrendament que obliguessin al seu lliurament dataria d'aquells anys, de l'últim quart del segle XVIII. Però aquesta obligació del masover és quelcom anterior. El col·legi dels Dominics, en el contracte de la torre de Sant Gervasi, inclou ja, d'ençà el 1675, la donació de llenya, que oscil·lava, concretament, entre les 72 i les 120 carretades a l'any. En arribar el 1794 el lliurament era de 2.000 garbons a l'any i el 1820 i el 1835 es feren donar entre 600 i 1.000 garbons de llenya anuals. La Vall d'Hebron també demanava de 1.000 a 4.000 garbons a l'any.¹¹³

112. A.P.N.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 6-VII-1783, pàg. 224; 20-VI-1799, pàg. 240. Pau Mollar, 13-VIII-1726, pàg. 407; 18-IV-1732, pàg. 144. Fèlix Campllonch, 12-II-1750, pàg. 38. Josep Vilamala Cassani, 19-XI-1775, pàg. 456 i 20-XI-1775, pàg. 463.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 270; Monacals, Universitat, volum 122; Monacals, Universitat, lligall 95.

113. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 122.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron lligall 20, fol. 77 (1767), 75 (1767), 119 (1773), 121 (1774), 213 (1791).

Els Agustins no precisaven gaire llenya, només en volien la necessària per fer la matança dels porcs, cosa que venia a representar el lliurament de dues cargues a l'any.¹¹⁴

A Vallirana, el masover només podia fer llenya un cop a l'any, partint-se-la amb el monestir. També havia de vigilar els boscos «intimant lo bant y fentlo pagar als que entraren». És lògic que el bosc fos especialment vigilat, si es considera que era una de les primeres riqueses de la finca. També el masover de Tiana havia de tenir cura que ningú no fes llenya al bosc del convent.¹¹⁵

En quant als arbres, el parcer no podia tallar-ne cap sense permís exprés del propietari, i aleshores s'acostumava a fer una partició. El propietari es quedava amb la soca i el pagès amb les branques. També li eren controlades les podes que feia i el seu producte. El pagès de Sant Pere de Ribes la podia utilitzar per al seu consum. Al de Tiana només li deixaven els esporgalls dels pins i no els de les oliveres, que ell havia d'esporgar.¹¹⁶

b) *Bestiar*¹¹⁷

Gairebé tots els contractes d'arrendament incloïen algun lliurament de bestiar, el qual depenia de les característiques de la finca i també de les preferències de cada propietari.

En les finques situades en el Pla de Barcelona predominaven les donacions d'aviram, mentre que les que llindaven amb zones muntanyenques i amb boscos els masovers lliuraven algun porc,

114. A.H.P.B., Fèlix Campllonch, 12-II-1750, pàg. 38. Josep Vilamala Cassani, 19-XI-1775, pàg. 456; 20-XI-1775, pàg. 463.

115. Vegi's l'apartat sobre *l'explotació de la llenya, carbó, guix i calç de la finca de Vallirana*.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fol. 31, 14-III-1761.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 270.

116. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 122.

Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 18-III-1809, pàg. 14.

Josep Vilamala, Cassani, 19-XI-1775, pàg. 456; 20-XI-1775, pàg. 463.

117. Pels contractes referents exclusivament a l'explotació de bestiar vegi's l'apartat sobre *les entrades procedents de les pastures de l'heretat d'Horta*.

degut al fet que aquest bestiar s'engreixava amb els aglans de roures i alzines.

Els Dominics feren donar entre 8 i 28 caps d'aviram als masovers del Prat, Gràcia i Sant Gervasi. També Jonquieres rebia de la seva finca del Prat aviram a finals del segle XVIII.¹¹⁸

Les finques que tenien boscos havien de proporcionar un o dos porcs anuals al propietari. Normalment s'estipulava que el pes havia de ser d'unes 70 lliures carnisseres (uns 84 quilos). La diferència de pes seria cobrada o pagada del propietari en diner, segons el preu de la carn en el mercat.¹¹⁹

La dependència dels aglans per a l'engreixement d'aquest bestiar era quasi total en aquella època. S'ha de dir que mentre els contractes de parceria firmats a Vallirana en el segle XVIII demanaven el pes esmentat de 70 lliures carnisseres, els firmats pel masover de les finques de Sant Pere de Ribes i de Tiana, el 1824 i el 1831, i pel del Prat el mateix any de 1831 augmentaven el pes a 80 lliures carnisseres (96 quilos). Aquest augment en el pes fa pensar que en termes generals es produí una millora en l'alimentació d'aquest bestiar.¹²⁰

Un pacte poc freqüent, almenys a les finques que he examinat documentació, fou el referent a les abelles. El 1761 el pagès de la finca de Vallirana es quedava amb la mel i el monestir de la Vall d'Hebron amb la cera.¹²¹

c) *El cadastre*

El clergat es veia obligat a pagar el cadastre de les finques adquirides després de l'any 1715, és a dir amb posterioritat a la implantació d'aquest impost, el qual, gairebé sempre, l'havia de

118. A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 6-VII-1783, pàg. 224; 20-VI-1799, pàg. 248.

A.C.A., Monacals, Universitat, volum 122.

119. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fol. 31, 14-III-1761.

120. Vegi's l'apartat sobre *el bestiar de la finca de Vallirana*.

A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 122.

Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins) i lligall 270.

121. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fol. 31, 14-III-1761.

satisfer, en la seva totalitat, el parcer o l'arrendatari. Normalment, el propietari es desentenia d'aquest tribut i dels que esdevingueren, com els de la contribució per palla i ferratge, apareguda cap el 1770.

En el cas de la finca de Vallirana, el monestir de la Vall d'Hebron feia pagar només la meitat del cadastre al pagès, i ell assumia el pagament de l'altra meitat.¹²²

d) *Sobre l'explotació d'instal·lacions no agrícoles*¹²³

Algunes clàusules es podien referir a l'explotació de forns d'obra cuita, que sovintejaven al Pla de Barcelona, que sovint complementaven els ingressos agrícoles.

El col·legi dels Dominics anava a una tercera part, tant de despeses com d'ingressos, amb el seu arrendatari de Sant Gervasi. L'any 1680, en produir-se una millora en les condicions de l'arrendament per tal d'estimular la persistència del parcer, rebia una fornada franca, «que és donarli molt». L'any 1694, es farien les fornades que el col·legi volgués i quan es fessin es repartiria el benefici a mitges, posant-hi els frares la llenya, la terra i 10 lliures; la resta, aniria a expenses de l'arrendatari. El 1708, els Dominics pagarien 40 lliures per fornada d'obra cuita.¹²⁴

La masoveria, entre el 1680 i el 1840

El primer que cal tenir en compte, és que el punt de referència per a mesurar el canvi produït al llarg d'aquest període no pot ser el de les parts de fruits, perquè aquestes diuen ben poca cosa sobre l'evolució de la masoveria. En un moment donat, la

122. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fol. 31, 14-III-1761.

123. Sobre l'arrendament de forns de calç considerats com a instal·lacions de l'explotació agrícola, vegi's *l'apartat sobre l'explotació de llenya, carbó, guix i calç de la torre de Vallirana*.

B.C., Fons Arús, lligall 46, carpeta 2.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fol. 188, 1-I-1786; 361, 6-II-1815.

A.H.P.B., Pau Ferrés Campderrós, 14-VII-1817, pàg. 144.

124. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 122.

partició venia ja determinada per la qualitat de la finca i aquesta no era fàcilment modificable, per això resulta freqüent trobar que les parts a pagar variaven molt poc, sobretot a partir del 1750, com si s'hagués assolit un sostre marcat per la qualitat del sòl.

Els canvis apareguts en els altres lliuraments de menor importància són molt arriscats de valorar. L'augment d'una prestació podia venir compensat per la disminució, o desaparició d'una altra; la major part de les vegades, el valor respectiu de cada una roman ignorat, doncs es tractava de llenya, aviram, porcs, fruits, etcètera.

Tampoc és possible de calcular el que des del punt de vista econòmic podien representar, al llarg del temps, les diferents tasques imposades. Degut a tot el que s'ha dit, cal desistir de l'intent de quantificar el valor de les diferents parceries i centrar l'atenció en el que representaren i de quina manera incidiren les modificacions de les diferents clàusules dels contractes al llarg d'aquell període.

a) *Els pactes de millorament de la finca vinícola i arbòria*

Freqüentment el propietari incloïa obligacions sobre tasques que anaven més enllà de «l'ús i costum», que era el que pertocava a un arrendament. En el cas d'una explotació vinícola, aquest era el referent al simple conreu, el qual consistia a llaurar, magencar, escanyotar (treure la canyota i altres males herbes), podar, veremar, fer el vi, conservar parets i marges, mantenir les rases per on s'escolava l'aigua de la pluja, netejar bé les bótes abans de posar-hi el vi i participar en la seva conservació. Altres obligacions eren el pagament d'una part del cadastre i el transport del vi a la casa del propietari.

Però més enllà d'aquestes tasques, suficients per a l'obtenció de la collita anual, el conreu de la vinya necessitava moltes altres atencions que eren, en realitat, una millora de l'explotació a un terme mig. Consistien, principalment, en l'adquisició de les portadores, conrear els mallols, vallejar i fer colgats. La despesa en

fems i jornals que representaven les tres últimes operacions eren considerables i es partien per meitat entre arrendador i arrendatari. Val a dir que aquest repartiment resultava més aviat laxe en detriment del pagès; i, tot i això, era el que justificava que una estricta meitat de la collita fos per al propietari. Al llarg del període estudiat les parts de fruits no es modificaren en cap cas, però la part de la despesa atribuïble al propietari es descarregà progressivament sobre l'arrendatari, tal com ho manifesten uns quants exemples.

Segons els contractes signats en el XIX, el masover de Sant Pere de Ribes tenia obligació de reparar les dues premses i els dos cups, comprar dos barrals, dos quaters i les portadores. El de Tiana, a partir del 1775, havia de fer la vida, pagar l'alimentació, al mestre de cases, sempre que fos necessari encimentar bótes i cups, pagant el convent dels Agustins el salari.¹²⁵

El tenir cura dels mallols durant els dos primers anys en què eren improductius no era feina que correspongués pròpiament a un arrendament, per la qual cosa en cas que el conreador quedés compromès a fer-ho se li donava alguna compensació. El 1726 i el 1732, els Agustins cedien al masover de Sant Pere de Ribes tots els aglans, mentre que els Dominics preferien pagar en diners al parcer de Sant Gervasi la cura dels mallols.¹²⁶

La partició de les despeses de vallejant tenia diferents modalitats. La Vall d'Hebron pagava obrir els valls i els fems, mentre que el parcer feia el traguí d'aquests i omplia els valls. Jonqueres preferia, en canvi, costejar els fems i el transport, mentre que l'arrendatari posava tots els jornals.¹²⁷

125. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

Monacals, Hisenda, lligall 270.

A.H.P.B., Josep Vilamala Cassani, 19-XI-1775, pàg. 456; 20-XI-1775, pàg. 463.

El masover que els Dominics tenien a Sant Gervasi havia de pagar la reparació de les bótes que utilitzés.

A.C.A., Monacals, Universitat, volum 122, Apèndix 13.

126. A.P.N.B., Pau Mollar, 13-VIII-1726, pàg. 407; 18-IV-1732, pàg. 144.

A.C.A., Monacals, Universitat, volum 122.

127. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàgs. 77 (1767), 75 (1767), 121 (1774), 213 (1791).

A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 14-I-1797, pàg. 30.

A partir del 1775, el parcer de Tiana ja no es beneficià més d'aquesta classe de repartiment en el vallejjar, donat que el convent només compraria els fems i els cuiros i el masover posaria els jornals i el transport dels fems. Com sigui que la despesa del pagès pel transport era superior a la meitat, el convent li donava 15 sous per carretada de fems que transportés, «y dels cuiros no res». Això es modificà a partir del 1831, en què la comunitat pagà 20 sous per carretada traginada fins arribar a un màxim de 85; les restants, si era el cas, anirien a compte del parcer.¹²⁸

Vallejjar les oliveres podia anar a expenses del pagès sempre que es tractés d'un petit nombre d'arbres, però quan eren molts es pagava a mitges. Generalment, la partició consistia en el costum que el transport i la meitat dels jornals fos a expenses del parcer i els fems i l'altra meitat del salari quedés pel propietari. També apareixen exemples que fems, cuiros i transports anaven a compte d'aquest últim i tots els jornals al del pagès.¹²⁹

El repartiment dels colgats era semblant al de vallejjar; és a dir, els fems solien anar a càrrec del propietari i la feina a la del parcer, però poc a poc aquesta distribució anà essent més desigual. L'any 1770, Jonqueres pagava tots els fems, a més del transport, i deu anys més tard era el masover qui ho costejava tot. El 1827, en una època de baixos preus del vi la partició dels colgats tornava a ser feta com el 1770.¹³⁰

Els Agustins es descarregaren d'aquestes despeses de manera un tant diferent de Jonqueres. El primer arrendament que conec de la finca de Tiana, del 1698, deia que l'agricultor havia de fer els colgats «necessaris». L'any 1723, quedava obligat a fer-ne 600 a l'any, pagant els fems el convent i quedant els jornals i el transport per a l'arrendatari, a qui es cedien tots els aglans de la finca en ajut del transport dels fems i del pagament del cadas-

128. A.H.P.B., Fèlix Campillonch, 12-II-1750, pàg. 38; Josep Vilamala Cassani 19-XI-1775, pàg. 456, 20-XI-1775, pàg. 463.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 270. Apèndix 12 i 13.

129. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fols. 77 (1767), 75 (1767), 117 (26-VI-1773), 121 (1774), 213 (1791).

130. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 33 i lligall 158.

A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 25-XI-1780, pàg. 330.

tre. El 1750, els colgrats que s'havien pactat eren de 500 a l'any, persistint la mateixa compensació dels aglans, si bé l'arrendatari es devia veure més perjudicat que abans perquè ara s'havia compromès a pagar ell tots els fems. Les compensacions que alguna vegada feia el convent —i aquesta n'és una mostra— no comprometien un import determinat; i no perquè desconeguessin el valor exacte del que donaven, sinó perquè els resultava més avantatjós cedir, per exemple, uns aglans que en part quedaven revertits en el del manteniment dels porcs que rebia cada any del parcer.¹³¹

El procediment més freqüent per a fer recaure la major part del valor dels colgats a l'arrendatari era el d'obligar-lo a fer-ne un nombre determinat a l'any, generalment entre 50 i 100, i els que calia fer de més es pagaven a mitges.¹³²

Les referències sobre els empelts d'oliveres no són freqüents. La Vall d'Hebron pagava el salari al jornaler i, el masover, l'alimentació. Els Dominics demanaven al masover de Sant Gervasi que empeltés 50 oliveres a l'any, a finals del segle XVII, però pel segle XIX la quantitat d'empelts a fer no queda especificada. Els Agustins consideraven que quatre empelts equivalien, en salaris, a plantar un arbre.¹³³

En el transcurs del segle XVIII, el propietari anava desfent-se de les despeses que li correponien, sense que per això disminuís la part de la collita que percebia. L'encariment de la parceria que això representava, apareix molt clar en el cas de les tasques que significaven millores a llarg termini, que derivaven cap un augment del valor del capital de la finca, i que per a la vinya

131. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 627.

Monacals, Hisenda, lligall 270. Apèndix 9, 10, 11, 12 i 13.

A.H.P.B., Pau Mollar, 20-VI-1723, pàg. 371. Fèlix Campllonch, 12-II-1750, pàg. 38. Josep Vilamala Cassani, 19 i 20-XI-1775, pàgs. 456 i 463.

132. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fols. 31, 14-III-1761; 77, 1767; 75 1767; 121, 1774.

A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 14-I-1797, pàg. 38.

133. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fol. 31, 14-III-1761.

A.C.A., Monacals, Universitat, volum 122.

Monacals, Universitat, lligall 95.

Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

solia consistir, principalment, en la plantació de ceps. Que el propietari sabia que aquesta no era comesa que correspongués a un arrendatari, en dóna idea la presència, en els contractes del segle XVII, de determinades compensacions, les quals van desaparèixer en el segle XVIII, fins que la plantada de ceps queda assimilada com a tasca pròpia de l'arrendament de la vinya. Aquestes compensacions —i pel sol fet d'acceptar-les com a tals— acabaren perjudicant el pagès, ja que intencionadament el senyor omittia tota referència al seu valor i, al cap dels anys, era fàcil disminuir-les o eliminar-les totalment en un canvi d'arrendatari.

El 1691 els Agustins convenceren el seu parcer de Sant Pere de Ribes perquè plantés 1.000 ceps, admeten un canvi:

«de los demás granos que llaman grossers que no haya de dar la parte, sino que tenga la obligación de plantar todos los años mil sarmientos, digo 1.000; y aunque en esto repugno el dicho Giralt por ser poco lo que tocaría de partes al convento dels grans grossers con todo se obligó hacerlo.»

El 1696 i el 1705 seguí el mateix conveni però en comptes de plantar 1.000 ceps vallejaria un jornal a l'any. En arribar el 1726, i amb el canvi de masover, el convent feia plantar 1.500 ceps a l'any sense donar cap compensació. Com es pot veure, en el decurs de 29 anys s'havia passat de l'acceptació de plantar a canvi d'una compensació, a l'obligació de fer-ho sense cap classe de reconeixement.¹³⁴

Les plantades d'oliveres i d'arbres fruiters tenen, per les finques que he estudiat, molt menys importància que la de ceps, cosa natural si es considera que a les comarques on se situen aquelles no hi predominava cap de les dues produccions. Tot i això, era freqüent el pacte de plantació d'un determinat nombre d'oliveres. El 1675 els Dominics en volien 50 a l'any, mentre que el 1680 i el 1694 rebaixaven la quantitat a 25. Els Jerònims en demanaven 30 per a Vallirana, mentre que per Horta estaven

134. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 627.
A.H.P.B., Pau Mollar, 13-VIII-1726, pàg. 407.

disposats a pagar la plantada de totes les oliveres que volguessin, havent-les de conrear el masover.¹³⁵

Tampoc no apareixen en els arrendaments referències sobre plantades importants d'arbres fruiters. No resulta estrany si es considera la poca importància econòmica que la fruita tingué en el volum de les collites anuals. En tot cas, el masover no tingué despeses quantioses per causa d'aquestes plantades, tot i que en alguns casos pogué esmerçar-hi un nombre considerable de jornals, ja que sembla que estava obligat a plantar tots els plançons donats pel propietari. Però a la major part dels contractes no és possible saber quina fou la importància de les plantades; alguns deien que el nombre d'arbres a plantar eren de 25 o de 30 a l'any. Per altra part també es podia donar una espècie de gratificació al pagès per cada arbre que arrelés, com ho feren els Dominics, el 1805, a la torre del Prat.¹³⁶

Segons es desprèn de la gratificació que els Dominics donaven al masover per arbre arrelat, molts fruiters no degueren arribar a viure per produir fruit. Alguns pactes esmenten com havien de ser servats els plançons quan eren tendres, a fi que no es malbaratessin. L'any 1775, els Agustins volien que es protegessin els arbres tendres amb una arnera de canya perquè el bestiar no els trepitgés.¹³⁷

b) *Els pactes de conservació*

Sovintejaven els que es referien a la neteja de rases i valls per a palliar els efectes de les pluges. El masover de la torre del Prat, de Jonqueres, tenia l'obligació de mantenir i escurar valls, a canvi dels aglans de la torre. També la Vall d'Hebron ho demanava als pagesos de la seva heretat d'Horta, sense oferir-los, però, cap contrapartida.¹³⁸

135. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 122.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fols. 31, 14-III-1761; 77, 1767; 121, 1774.

136. A.C.A., Monacals, Universitat, volums 122 i 666.

137. A.H.P.B., Josep Vilamala Cassani, 19 i 20-XI-1775, pàgs. 456 i 463.

138. A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 6-VII-1783, pàg. 224; 18-III-1809, pàg. 14.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fols. 77, 1767; 117, 1773; 119, 1773, 121, 1774.

Un dels contractes dels Jerònims demanava al masover traigués una porció de terra de «l'enrovinada», arreglar les feixes i fer parets; com a compensació de tot això tindria tots els fruits d'aquestes terres durant tres anys, excepte els dels arbres (pel que sembla es tractava d'un camp d'oliveres). La compensació feta a base de fruits del camp, i no en diner, potser era no solament per evitar dependre's de numerari, sinó també una manera de comminar el pagès a fer la tasca amb rapidesa, a fi de poder gaudir d'un major rendiment de la terra millorada.¹³⁹

La Vall d'Hebron incloïa freqüentment aquest tipus de pacte per a la millora de les seves terres, cosa natural si es pensa que les seves finques eren situades en els parts montuoses dels termes d'Horta i Vallirana. Un d'aquells tractes deia que el masover havia de fer un vall, o bassa, a tramuntana, per recollir, per mitjà d'una claveguera, les rubinades del camí; la bassa seria netejada cada any i serviria per a adobar els camps. En un altre contracte es detallava com hauria de ser la conservació de la mina d'aigua:

«i del marge cau alguna sulciada al torrent que puga impedir lo curs recta del aygua, com està en lo dia, y impedir lo entrar en la mina, deurà traurerla a sas expensas, com no pàssia de dos jornals de feina, que si passa, fets lo arrendatari los dits dos jornals lo monastir pagarà tots los demás, y lo mateix se practicarà en lo cas de desembusarse la mina.»¹⁴⁰

En algun moment demanaren un nombre determinat de jornals per a fer millores i que podria arribar a ser alt: «Impedir en reparo i conservació de las parets que tenen al peu vint y sinch jornals, quiscun any; y los demás que se hauran de emplear en esta maniobra, correran a compta del monastir». En general, els pactes referents a la conservació de marges, parets, valls, etc., no concretaven el nombre de jornals i només establien que la conservació i composició del que es destruís anava a càrrec del masover, però en cas d'haver-se'n de fer de noves, encara que fossin en obres de menor importància, com rases i reguerots, ho solia pagar el propietari, o bé pagava una part i donava una compensació, que mai no apareix quantificada. Així, Jonqueres

139. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fol. 77, 1767.

140. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fols. 117, 1773 i 213, 1791.

pagaria una tercera part i compensaria al masover del Prat la part no compensada amb tota la collita d'agllans. Un procediment semblant empraren els Agustins a Sant Pere de Ribes.¹⁴¹

La millor manera de prevenir les avingudes dels torrents era plantar àlbers en els seus marges, cosa que solia fer el masover donant-li el propietari els plançons. El masover que menava una de les finques d'Horta tenia l'obligació d'escurar rases, reguerots i basses i, a més, tenir cura del camí que portava a Sant Genís, però si havia de fer-se alguna cosa nova, o bé «per rahó dels ayguats se oferiren gastos extraordinaris per reparo de dits camins ho costejarà lo monastir».¹⁴²

Un pacte que no podria ser classificat com de conservació del camp, sinó més aviat com un requisit necessari per a fer-hi un conreu, era el signat entre la Vall d'Hebron i el masover de la torre de Vallirana, segons el qual devia arrencar les pedres dels camps i fer-hi marges. Es tracta d'un pacte propi d'una fase de roturació, tal com sembla que es trobava la major part de la finca el 1761, a pocs anys d'haver estat comprada. El monestir només pagaria els jornals d'aquella tasca quan el seu import fos molt alt.¹⁴³

L'arrendament de la finca comportava la seva conservació en circumstàncies naturals. El manteniment dels camps i dels conreus en la vinya i l'olivera —fets en pendents i en terres pedregoses—, podia arribar a representar un bon nombre de jornals. Però, a més de la conservació, el propietari pretenia que la finca fos millorada amb poca despesa per part seva i per això obligava el conreador a esmerçar-hi algunes jornades.

Molt sovint, el senyor no concretava la quantitat dels jornals i tan sols deia que pagaria els salaris de l'obra quan la despesa

141. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fols. 77, 1767; 75, 1767, 121, 1774. A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 6-VII-1783, pàg. 224. Pau Mollar, 13-VIII-1726, pàg. 407; 18-IV-1732, pàg. 144. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins). Hisenda, lligall 270.

142. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fol. 77, 1767; 89, 1769.

143. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fol. 31, 1761.

fos molt cara. Cal cridar l'atenció en el fet que aquesta indeterminació de l'hisendat a l'hora d'avaluar i quantificar, sol fer-se present en els pactes de millorament de la finca —ja la hem vist en parlar dels colgats—. Al senyor, en no valorar les compensacions que cedia i en no quantificar el nombre de salaris que pretenia, li era fàcil incrementar la prestació de treball no pagat. En aquest punt la imprecisió dels pacte era, per a ell, un bon instrument.

c) *La importància dels pactes secundaris aliens a la funció agrícola de la finca*

La majoria d'ells semblen tenir reminiscències pròpies d'èpoques anteriors. La freqüència amb la que apareixen fa pensar que l'existència d'un cert desenvolupament d'una producció orientada al mercat no afecta directament la persistència d'uns pactes que fan recordar prestacions personals de tipus servil, preservant-los d'aquesta denominació sols el caràcter contractual de l'arrendament.

La trajectòria que descriuen aquests pactes al llarg del temps és molt oscil·lant. Apareixen en algun arrendament de cap els anys 1670-1680, però vers el 1690 comencen a esvaïr-se i durant la major part del segle XVIII no es tornen a trobar, fins el 1790, en què reapareixen. En el segle XIX, i sobretot cap el 1830, els pactes que no tenen relació amb el funcionament agrícola de la heretat són molt freqüents.

En els contractes que el col·legi dels Dominics féu durant el segle XVII no existeix cap obligació perquè el pagès hagués de tenir cura dels frares que anessin a la torre, i en canvi el 1792 ja apareix aquest: «Cedeix lo col·legi los fruits o aglans de tots los roures y alcinas que quédian sens tallar, obligant-se Amat, per lo producte de ditas aglans, dar las verduras de hort [que] vulgan los del col·legi per a menjar en la torre, ells y sa compañía, y guisarlos lo menjar, y servirlos en tot, y mantenir la casa limpia, però no donarlis oli per guisar, ni llums».¹⁴⁴ Possiblement els

144. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 122.

aglans cedits —com ja s'ha vist la cessió no vol dir pagament— no compensessin les despeses i els treballs ocasionats per la visita dels frares.

Els Agustins, en els contractes signats els anys de 1691, 1696, 1705, 1726 i 1732, no inclogueren cap dels referits pactes. No sé en quina data concreta es produí el canvi, però en el del 1810 el masover quedava obligat a anar a trobar al convent del carrer de l'Hospital els frares que volguessin anar a la torre i tornar-los a dur un cop finida l'estada. Mentre durés aquella, el pagès havia de cuinar-los el menjar, netejar-los la cambra, rentar la roba, donar la verdura que volguessin i, en algun moment, també l'oli per a menjar i per la il·luminació. Tal com reconeixia la comunitat, aquestes obligacions resultaven especialment pesades, a causa de la guerra i dels molts frares que estaven vivint en la casa, per la qual cosa se li donava una compensació. En el cas de la finca de Tiana es pot veure com en cap de les sis escriptures que he vist —entre el 1698 i el 1775—, no apareix l'obligació de servir els frares, figurant-hi, en canvi, a les del 1802 i 1831.¹⁴⁵

L'obligació de fer participar al pagès en els treballs de reparació i millora de la casa es troba en el segle XIX. Els pocs documents que he trobat sobre la torre del Prat, dels Dominics, impedeix dir quan s'imposa per primera vegada aquesta tasca, però crec que és simptomàtic que dels tres contractes, corresponents al 1680, 1705 i 1831, sigui aquest últim el que imposi al masover tragar els materials necessaris i mantenir un manobre o «un home a disposició del principal». Pitjor era el cas del masover de Sant Pere de Ribes, que a partir del 1810 havia de fer, ell mateix, de paleta o manobre.¹⁴⁶

145. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

Monacals, Hisenda, volum 627.

Monacals, Hisenda, lligall 270.

A.H.P.B., Pau Mollar, 20-VI-1723, pàg. 371. Fèlix Campdellonch, 12-II-1750, pàg. 38. Josep Vilamala i Cassani, 19 i 20-XI-1775, pàgs. 456 i 463. Francesc Comelles, 1-V-1802, pàg. 214.

Apèndix 9, 10, 11, 12 i 13.

146. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 122 i lligall 95.

Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

L'obligació no retribuïda de treballar, o tot el que més «compensada» segons l'arbitri del propietari, fa que —tant els pactes de millorament de la finca com de la infraestructura dels conreus, així com dels pactes secundaris aliens a l'agricultura—, tots ells puguin ser considerats com una modalitat de la prestació de serveis feudals. Això resulta molt evident si es comparen aquests pactes amb el que fa la Vall d'Hebron per a la torre de Vallirana el 1761. Segons aquest document, sempre que calgués fer obres i reparar la teulada de la casa, el masover faria la vida i pagaria el jornal al mestre de cases; el monestir li donava a canvi la llenya seca, valorada en 2 sous la carga de matxo i a 1'4 sous la carga d'ase. Aquesta quantificació representa que el monestir feia un pagament; ni que fos en espècie, o potser, fins i tot, mal pagat, la valoració feta pel propietari representava per al pagès el dret a percebre un salari pel seu treball. Això és el que separa el pagament de la cessió, i, en definitiva, de la prestació de serveis més o menys reconeguda.¹⁴⁷

Pagament era també el que feien els Agustins al masover de Tiana per a rentar la roba de la comunitat, servei pel qual li descomptaven de l'arrendament 36 lliures anuals. Malgrat aquesta retribució, val a dir que el pagès no devia estar-ne gaire satisfet, perquè les 36 lliures representaven rentar la roba d'unes 60 persones 26 vegades l'any (un cop cada quinze dies), a més de fer el corresponent nombre de viatges entre Tiana i Barcelona per a transportar-la.¹⁴⁸

El 1675 el col·legi dels Dominics es feia rentar la roba pel masover de la finca de Sant Gervasi. Dos anys més tard, aquest arrendatari no volgué fer-se càrrec de la bugada i hagué de pagar a la comunitat una dobla a l'any. El 1680 el col·legi tenia dificultats per a trobar un masover que volgués romandre a la finca, i, cercant-ne un amb certes perspectives d'estabilitat, varen introduir algunes millores en el contracte: «eixa nostre torre està tant des-

147. A.P.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, fol. 31 (1761).

148. A.H.P.B., Josep Vilamala Cassani, 19 i 20-II-1775, pàgs. 456 i 463. Francesc Comelles, 1-V-1802, pàg. 214.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 270.

acreditada que nos troban masovers per ella, y a més de ser un flagell de enfados per lo collegi es veu que cada dia va donant menos profit». Se suprimia la dobla d'or de la bugada. Cent anys més tard el pacte no havia estat rehabilitat, però sí que ja ho era el 1820 i, més endavant, el 1825 i el 1831.¹⁴⁹

En el que pertoca a l'arrendament a parts de fruits, una de les manifestacions més evidents d'un augment de la pressió econòmica sobre el camperol, és la presència del pactes descrits en aquest apartat, és a dir els de millorament de la finca i la imposició de tasques alienes a l'explotació agrícola. Ells són els que confereixen mobilitat a la parceria que, des del punt de vista de les parts de fruits, apareix molt rígida, degut a la seva estreta relació amb la qualitat del sòl.¹⁵⁰

L'anàlisi d'aquests pactes de millorament de la finca i els de caràcter secundari són una bona referència per a copsar el punt en què es troben les relacions de producció en un temps i un lloc determinat, i veure com poden existir diferències entre agricultura comercialitzada i agricultura capitalista.

Evolució temporal de les masoveries de les finques de Barcelona-Gràcia, Sant Pere de Ribes i Tiana

La relativa abundància de dades que cada una d'aquestes finques dóna sobre els seus respectius arrendaments en els segles XVIII i XIX fa que sigui interessant analitzar-les de manera separada. No em sembla precís, però, parar-me en el significat de cada un dels pactes, doncs els més representatius han estat analitzats en l'apartat anterior i en altres.¹⁵¹

149. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 122, i lligall 95.

150. Giorgetti, en el seu llibre sobre els contractes agrícoles a Itàlia, desconfia del valor representatiu dels elements formals i jurídics d'un arrendament. Segons diu, la «consuetudo loci» i les disposicions legislatives formen un cos estàtic que es substraïu al dinamisme de l'evolució contractual.

GIORGETTI, Giorgio: *Contadini e proprietari nell'Italia moderna*, Torino, 1974, pàgs. 11-12 i 27.

151. Vegi's els apartats sobre *la importància de la tècnica agrícola*, i el de *l'abonament orgànic* (capítol II).

Evolució de la masoveria de Barcelona-Gràcia *

1707	1728	1770	1780
400 lliures (arrendament diner)			800 lliures
	3/10 parts de fruits (grans)	3/10 parts de grans	
	Cadastrre: 25 lliures (part colonica)	1/2 verema Cadastrre: 65 lliures	1/2 verema Cadastrre: tot
		Despeses verema 1/2 colgats Transport fems	Despeses verema Tots els colgats
			Comprar els fems Podar 1/2 conservació estris del celler No cobren millores Donar fiances

* A.H.P.B., Josep Güell, 4-VII-1707, pàg. 721. Pau Mollar, 3-IX-1728, pàg. 311. Joan Francisc Elies i Bosch, 25-XI-1780, pàg. 330; 14-V-1787, pàg. 163; 14-I-1797, pàg. 38.

A.C.A., Monacals Universitat, lligall 33 (any 1770) i 158 (anys 1827 i 1839).

1787	1797	1827	1839
735 ll. 12 s.	1.220 lliures	7.496 ll. 17. s. 6 d. ¹	562 lliures ²
1/2 verema Cadastre: tot	1/2 verema Cadastre: 65 lliures.	1/2 verema Cadastre: tot	Cadastre: tot
Despeses verema Tots els colgats	Despeses verema Tots els colgats	1/2 colgats	
Comprar els fems			
Podar	Pagar al podador		
1/2 conservació estris del celler	1/2 conservació estris del celler		
No cobren millores	No cobren millores		
Donar fiances	Donar fiances 1/2 vallejar 7 capons i 10 gallines	Donar fiances 6 capons i 6 gallines	Donar fiances 6 capons i 6 gallines

1. La finca passa de tenir 34 mujades el 1797 a tenir-ne 26 i mitja el 1827.

2. Queda reduïda a 24 mujades i mitja.

La masoveria de la finca de Barcelona-Gràcia:

La presència de la vinya havia estat causa que Jonqueres, el 1770, passés a tenir alguna intervenció en les despeses del conreu. L'import emprat en la producció de la vinya es partia de manera que el monestir posava l'adob i el pagès els salaris. Però degut a la poca extensió de la vinya, 2 Ha., o sigui, l'onze per cent de la finca, la modificació feta el 1770 no afectava gaire el pagès i en el conreu dels grans se seguia com en el 1728.

El 1780, la parceria es transforma en un arrendament mixt, és a dir, arrendament monetari pels grans i parceria per la vinya. Aquest canvi qualitatiu fa impossible de saber què podia representar per al masover, encara que sí que és possible deduir que fou d'un cert encariment de la masoveria. L'arrendament mixt de l'any 1780 s'inclou dintre del canvi d'orientació en la gestió de les finques, i que per a la del Prat, el 1783, es traduiria en un gran augment de la mitgeria. D'altra banda, l'import del conreu de la vinya, que fins aleshores havia estat repartit, quedaria totalment pel masover, després del 1780.

El 1786, hi ha una rebaixa d'un 8 per cent respecte del preu de l'arrendament del 1780. El considerable augment de l'arrendament del 1797 reflecteix la inflació d'aquell període. S'introdueix, a més, el lliurament d'aviram, o bé el seu valor.

La disminució de l'arrendament del 1827, és deguda a una reducció en l'extensió de la finca, que de 34 mujades passava a tenir-ne 26'5. Tot i això, les 18'7 lliures/mujada pot ser considerat un arrendament baix pel 1820. En aquest mateix any Jonqueres tornava a participar en les despeses de la vinya, tal com ho feia abans del 1780.

L'arrendament del 1839 resulta moderat. El rendiment de les 22'9 lliures per mujada, sembla realment modest si es té en compte el que es podia treure d'una finca partida pel carrer d'Aragó i el passeig de Gràcia, és a dir en el punt neuràlgic del desenvolupament urbanístic de Barcelona. L'any 1841, desapareixeria com a finca agrícola en ser acensada a Jaume Safont.

La masoveria de Sant Pere de Ribes

La parceria del 1726 és molt més complexa que no les anteriors, en què no es troben detallades les tasques a fer, ni com s'havien de conservar els camps, o plantar ceps i conrear, és a dir, tot el que exigeix més responsabilitats per al masover. Destaca, en primer lloc, l'increment del pacte de plantació. Introduït el 1697, havia tingut compensacions en espècies fins el 1726, any en què l'obligació de plantar deixa de tenir cap cessió i augmenta de 1.000 a 1.500 ceps anuals.¹⁵² Altres 1.500 ceps es plantarien pagant-los el convent en espècie, és a dir, donant la seva part de tots els fruits de la finca, menys el vi, perquè el masover es cobrés d'ells les despeses de la plantada, avaluant-ho tot segons els preus vigents. En el mateix pacte del 1726, pel conreu dels mallols, els dos anys que no donessin fruit, el masover rebia en cessió tots els aglans de la finca. Com era habitual en aquests casos, la cessió no era valuada.

En l'arrendament a parts del 1810, la partició dels grans era posada al quart, en comptes del quint, com abans. A més d'aquest augment de la part lliurada hi havia moltes obligacions respecte al contracte del 1732, com les de fer de manobre en les obres de la casa (lliurament d'aviram i un porc, etc.), reduint-se, en canvi, la quantitat de ceps a plantar.

La manca d'actes d'arrendament entre el 1732 i el 1810 impedeix de saber en quina època exacta es produí l'increment aparegut el 1810. Si es pot confiar en l'índex donat per la finca de Tiana, és de creure que això succeí entre el 1750 i el 1775.

La masoveria de Tiana (Apèndixs 9, 10, 11, 12 i 13)

Apareix com a poc rendible per al pagès, degut al pes que tenien els arrendaments en relació a la qualitat de la finca.

La possibilitat de documentar els arrendaments fets cada 25 anys permet copsar un increment a mesura que avança el set-

152. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 2.747.

Evolució de la masoveria de Sant Pere de Ribes *

1693	1696	1705	1726
1/2 verema	1/2 verema	1/2 verema	1/2 verema
1/2 garrofes	1/2 garrofes	1/2 garrofes	1/2 garrofes
1/3 oli	1/3 oli	1/3 oli	3/7 parts oli
1/5 grans	1/5 grans	1/5 grans	1/5 grans
Cessió de tots els grans «grossers» a canvi de plantar 1.000 ceps	Cessió de tots els grans «grossers» a canvi de val·lar 1 jornal	Cessió de tots els grans «grossers» «fent los colgats que se pugan»	<p>Fer 1.500 claverons</p> <p>Plantar 1.500 ceps</p> <p>Cuidar marges</p> <p>Cuidar mallols: compensació tots els aglans</p> <p>Fer 1.500 «claverons» i plantar 1.500 ceps, pagant el convent en espècie</p> <p>Construir marges; el convent «ajudarà» (no especifica)</p>

* A.H.P.B., Mariano Rondó, 3-IV-1705, pàg. 46. Pau Mollar, 13-VIII-1726, pàgina 407; 8-IV-1732, pàg. 144.

A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 627 (anys 1693, 1696 i 1705), lligall gran 4 (anys 1810 i 1829).

1732	1810	1829
1/2 verema	1/2 verema	1/2 verema
1/2 garrofes	1/2 garrofes	1/2 garrofes
3/7 parts oli	1/2 oli	1/2 oli
1/5 grans	1/4 grans	1/4 grans
Fer 1.500 claverons	Fer 1.000 rasetas o plantar 1.000 ceps	Fer 1.000 rasetas o plantar 1.000 ceps
Plantar 1.500 ceps		
Cuidar marges	Cuidar marges	Cuidar marges
Cuidar mallols: compensació tots els aglans		
Fer 1.500 «claverons» i plantar 1.500 ceps, pagant el convent en espècie		
Construir marges; el convent «ajudarà» (no especifica)		
Un porc	Dos porcs (després de la guerra)	Dos porcs (després de la guerra)
	Rentar bótes	Rentar bótes
	1/2 reparació bótes	1/2 reparació bótes
	Mantenir 2 premses i 2 cups	Mantenir 2 premses i 2 cups
	Donar 18 confions de panses i 1 roba de figues	Donar 18 confions de panses i 1 roba de figues
	30 caps d'aviram	30 caps d'aviram
	Cuidar els religiosos a la finca. Donar-los la verdura.	Cuidar els religiosos a la finca. Donar-los la verdura.
	Fer viatges per portar-los del convent a casa i viceversa	Fer viatges per portar-los del convent a casa i viceversa
	Portar 33 cargues de vi a la platja de Vilanova	Portar 33 cargues de vi a la platja de Vilanova
	Fer de manobre a la casa	Fer de manobre a la casa
	Vigilar els parcers	Vigilar els parcers
	Tancar ramats al corral i pagar	Tancar ramats al corral i pagar

Evolució de la masoveria de Tiana *

1698-1705	1723	1750	1775
2/9 grans	1/4 blat	100 lliures (arrendament en diner)	80 lliures
	1/5 altres grans		
1/2 verema, oli i garrofes	1/2 verema, oli i garrofes	1/2 verema, oli i garrofes	1/2 verema, oli i garrofes
Fer els colgats «necessaris»	Fer 600 colgats (sense els fems) ¹	Fer 500 colgats (amb els fems)	Fer 500 colgats (multa 6 lliures)
Treure canyota; per compensació tots els aglans			
1/2 reparació bótes i portadores	1/2 reparació bótes i portadores	1/2 reparació bótes i tot per les portadores	1/2 reparació bótes i tot per les portadores
Despeses verema, excepte jornals de calcadura	Despeses verema, excepte jornals de calcadura		
	Cadastre: 1/2 ¹	Cadastre: tot	Cadastre: tot
		Empeltar 8 arbres	
		Plantar 2.500 ceps	Plantar 8 arbres
		Rentar roba convent	
		1 porc a l'any i 2 en anys alterns	1 porc a l'any i 2 en anys alterns
		Donar garbons	Donar garbons
		Plantar i cultivar pins (si fos necessari)	Plantar i cultivar pins (si fos necessari)
			4 gallines
			1/2 vallejjar

* A.H.P.B., Fèix Campllonch, 12-II-1750, pàg. 38. Josep Vilamala Cassani, 19 i 20-XI-1775, pàgs. 456 i 463. Francesc Comelles, 1-V-1802, pàg. 214.

A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 627 (anys 1698-1705), lligall 270 (any 1831).

1. El convent cedeix en ajut els aglans, hortalisses, cànem, fruita, llegum i garbons, tot i limitant l'àrea de llegums i cànem.

1775	1802	1831
79 lliures	200 lliures	200 lliures
1/2 verema, oli i garrofes	1/2 verema, oli i garrofes	1/2 verema, oli i garrofes
Colgats que faltin (6 ll. d'estímul)	Colgats que faltin (més de 200, a 2 diners un. Ame-naça multa 6 ll.)	Colgats que faltin (més de 200, a 2 diners un. Ame-naça multa 6 ll.)
1/2 reparació bótes i tot per les portadores	1/2 reparació bótes i tot per les portadores	1/2 reparació bótes i tot per les portadores
Cadastre: tot	Cadastre: tot	Cadastre: tot
Plantar 40 arbres (amenança multa)	Plantar 48 arbres	Plantar 48 arbres
Rentar roba convent (pagant-li 36 ll.)	Rentar roba convent (pagant-li 36 ll.)	Rentar roba convent (pagant-li 36 ll.)
1 porc a l'any i 2 en anys alterns	1 porc a l'any i 2 en anys alterns	1 porc a l'any i 2 en anys alterns
Donar garbons	Donar garbons	Donar garbons
Plantar i cultivar pins (si fos necessari)	Plantar i cultivar pins (si fos necessari)	Plantar i cultivar pins (si fos necessari)
4 gallines	8 gallines	8 gallines
1/2 vallejar	1/2 vallejar	1/2 vallejar
	Plantar 6 cortans d'oliveres	Plantar 6 cortans d'oliveres
	Cuidar els frares a la finca i donar-los la verdura	Cuidar els frares a la finca i donar-los la verdura
	Fer-los el transport al convent	Fer-los el transport al convent
	Vigilar els parcers	Vigilar els parcers
	Vigilar el bosc	Vigilar el bosc
		Pagar còpia del contracte

cents, fins arribar al sostre marcat pel del 1775. En efecte, els primers actes firmats resulten més lleugers. En el 1698 i el 1705 l'agricultor ha de fer els colgats «necessaris», mentre que en el 1723 se li fixa el nombre de 600, si bé encara no apareix inclòs que aquest hagi de pagar el valor dels fems i el convent estableix una compensació «en ajuda de cost», consistent en els aglans, fruita, verdura, llegum, cànem i els garbons de la finca, tot i limitant l'àrea sembrada del llegum i el cànem, perquè el masover no estengués gaire aquests conreus, dels quals no en lliurava la part. En aquest mateix any aquesta augmenta, passant a ser de una quarta, en comptes de les dues novenes parts.

L'any 1750, el convent va firmar un arrendament mixt, és a dir, una parceria dels conreus arboris, la vinya i l'olivera, i un arrendament monetari dels grans. Hi ha també canvis en altres punts; els colgats a fer seran 500 en comptes de 600, però en això no es pot veure cap rebaixa perquè el pagès passava a pagar els fems de tots, cosa que abans no feia. Per altra part, la compensació consistent en la cessió de les fruites i verdures, establerta el 1723 per fer els colgats, ja no apareix el 1750, tasca que s'assimilava a la del conreu habitual de la finca, segons la mateixa fórmula emprada per al plantar i el vallejjar a la finca de Sant Pere de Ribes, a partir del 1726.

Entre el 1723 i el 1750 el salt és evident, sobretot tenint en compte la imposició a plantar 2.500 ceps a l'any, mentre que per la finca de Sant Pere de Ribes, d'una qualitat molt millor, aquesta era de 1.500. També calia plantar pins un cop arrabassades les vinyes, rentar la roba del convent, donar porcs, garbons, etc.

La masoveria de Tiana no resultava envejable per a cap pagès. Tal com deia un frare, amb beatífica innocència, els masovers de Tiana eren sempre pobres, «per la misèria del masover que regularment tenim allí».¹⁵³ Difícilment podria haver estat d'altra manera; només un pagès pobre podia acceptar aquells

153. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 666.

pactes i, en acceptar-los, tenia poques possibilitats de deixar d'ésser-ho.

Tot i això, els ingressos que Tiana donava al convent eren migrats, i així cap el 1775 es féu un canvi en la gestió de les explotacions agrícoles, i sobretot d'aquesta, intentant de millorar-ne el benefici a base d'incrementar el treball del camperol i les seves prestacions.¹⁵⁴ El nou contracte representava un augment de les tasques del conreu i una disminució de la seva renda. El 1775, el convent dividí l'heretat en dues explotacions a càrrec de dues famílies diferents. Amb aquest repartiment, la comunitat augmentava el producte de la finca en un 40 per cent respecte al període anterior en que es trobava en mans d'una sola família; de 100 lliures, el 1750, a 159 el 1775; de tres porcs cada dos anys, a dos porcs cada any, etc. Cal dir, però, que l'obligació de plantar 2.500 ceps a l'any se suprimia per la de vallejjar pagant-ne el convent una part i, en aquest punt l'arrendatari del 1775 hi trobava millora respecte al del 1750.

Els dos arrendaments fets a Tiana el 1775 palesen un tracte diferent entre els seus masovers i els dels Solers. La comunitat veia la pobresa d'aquells i per això no se'n fiava; per exemple, pagava a un dels masovers 6 lliures pel transport del vi des de Tiana al convent del carrer de l'Hospital, però fent la salvetat que «en lo cas de trobar-se algun colgat sense dita porció de fems (un cova cada dos colgats) perdran dits conductors les 6 lliures per mala fe». La pobresa del pagès el podria portar a estalviar els fems, és per això que se li fixava una quantitat mínima i se'l castigava amb una multa en cas de no complir-ho. En considerar aquesta possibilitat el convent estava preveient un conreu que, a llarg termini, portaria a l'exhauriment del sòl. Per això també prohibia sembrar grans a les vinyes noves, com a màxim mongetes tardanes.¹⁵⁵

El 1775, el convent pretenia, per una part, la millora de la finca a base d'intensificar un treball no pagat i, per altra, in-

154. Vegi's l'apartat sobre *la descripció de la finca de Tiana* (Capítol II).

155. A.H.P.B., Francesc Vilamala Cassani 19 i 20-XI-1775, pàgs. 456 i 463.

tentava prevenir les conseqüències d'aquesta exigència lleonina, o sigui, el conreu de rapinya.

El contracte del 1802 era semblant a l'anterior, però la masoveria tornava a ser feta a una sola família. Les dues modificacions més importants consistien a plantar d'oliveres 6 quartans de sembradura i servir i donar les verdures als frares que sojornessin a la torre.

L'acta del 1831 era idèntica a la del 1802, si bé quedava exclòs el pacte de plantar els sis quartans d'oliveres. L'explotació era dividida en dues, com el 1775, ja que el masover tenia un subarrendatari en una de les finques. L'arrendatari principal, però, no s'alliberà de la pobresa, tot i la possibilitat que tenia de transmetre a un altre pagès la pressió del senyor, a la qual hi afegia la pròpia en tant que subarrendador. El 1839 no apareix entre els cognoms dels contribuents amb dret a vot, essent un dels pocs masovers de les explotacions del clergat estudiades que no hi figura.¹⁵⁶

156. Vegi's l'apartat sobre *Un procés interromput. Del masover de segle XVIII a l'empresari agrícola del segle XIX.*

Una parceria específica: la mitgeria

De la masoveria a meitat de fruits a penes n'he trobat cap exemplar. No sembla gaire estesa a Catalunya. Fou, no obstant, un tipus de contracte molt difós en algunes contrades italianes, com la Toscana, o la Romagna; aquest contracte de «*mezzadria poderale*» o masoveria mitgera va ser origen d'un nombre abundant de plets entre propietaris i pagesos italians en dates no gaire llunyanes.¹⁵⁷

En la documentació consultada només he trobat dos exemplars de masoveria mitgera per a terres bladeres i tots dos es refereixen al terme del Prat del Llobregat. El més detallat és el firmat per les monges de Jonqueres i el masover del Prat el 1752 i que fou vigent fins el 1791. Una altra acta d'arrendament a mitges és el de la finca del Dominics, al Prat, del qual només en tinc un reduït coneixement dels principals punts. Finalment, i com a data complementària, he considerat l'acta firmada pel notari de Barcelona, Lluís Xammar, per la mitgeria

157. És abundant la bibliografia sobre la «*mezzadria*». Entre altres autors figuren: GIORGETTI, Giorgio: *Ob. cit.* PONI, Carlo: *Alcuni problemi di storia della mezzadria nei secoli XIV-XVII* a «Agricoltura e sviluppo del capitalismo», Roma, 1970, pàgs. 456 a 466.

CATTINI, M.: *In Emilia Oriental: mezzadria cinquecentesca e mezzadria settecentesca. Continuità o frattura?* a «Quaderni Storicci», Ancona, 1978, núm. 39, pàgs. 864 a 881.

d'una finca situada en el terme rònc de Mollé, prop de Bellmunt d'Urgell, a la comarca de la Noguera. Aquests exemples coincideixen amb models de mitgeria inclosos en els formularis de notaria i els principals pactes són els següents: ¹⁵⁸

- a) La llavor és posada meitat pel propietari, meitat pel pagès
- b) Els fems són pagats totalment pel propietari; el parcer ha de fer el transport des d'un indret determinat.
- c) Les tasques de sembrar i batre es pagaven a mitges. El propietari pagava el salari dels jornalers i el masover la vida, és a dir, els donava l'alimentació.
- d) El propietari posava el bestiar precís per al conreu; normalment consistia en quatre bous per a llaurar, els quals eren alimentats a càrrec del masover.
- e) Les parts eren meitat per al conreador, meitat per al propietari, però aquell estava també subjecte a fer donació de determinada quantitat d'aviram: 24 caps, en el cas de Jonqueres; 8, en el dels Dominics i 4 en el del notari Xammar.

Altres pactes se sostreien d'aquest model comú a totes les mitgeries. Per exemple, el pagament en diner que feia el masover de Jonqueres; sembla que aquest pagament era una imposició del procurador, que era qui se'l quedava.

És de destacar que tots els pactes esmentats són idèntics als de les «*mezzadrie poderale*» italianes, degut al seu comú origen jurídic en el Dret romà.¹⁵⁹

Aquesta mitgeria que sembla tan rara en les explotacions bladeres dels voltants de Barcelona —exceptuant-ne, potser, el municipi del Prat—, és un contracte estès arreu de Catalunya en

158. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 33 (Prat, Jonqueres).

Monacals, Universitat, volum 122 (Prat, Dominics).

A.H.P.B., Ramon Aliet, 14-XI-1744, pàg. 120.

MORELLÓ, Jaime: *Colección de contratos, pactos públicos, testamentos y últimas voluntades*, 2 vols., tom II, Barcelona, 1827, pàg. 133 i 134.

COMES, José: *Tratado teórico-práctico del arte de notaria*, Barcelona, 1829, pàgs. 34 i 35.

159. GIORGETTI, Giorgio: *Ob. cit.*, pàgs. 33 i ss. i 44 i ss.

el que pertoca a les explotacions vinícoles i als conreus arboris en general. Es pot dir que els propietaris eclesiàstics eren tan rebecs a arrendar per mitjà de la mitgeria bladera com afeccionats a fer-ho en la vinícola, tot i que, tant en un com en l'altre cultiu, la inversió feta pel propietari firmant d'una mitgeria era elevada. Si en el cas dels grans el posseïdor posa els fems, la meitat dels jornals de segar i batre, la meitat de la llavor i els animals de labor, en el de la vinya paga íntegrament la plantada i les despeses del conreu fins al tercer any, és a dir, fins que l'arbre dóna fruit. I a la pràctica el propietari estava més disposat a fer aquesta inversió en el cultiu de la vinya que en el del gra, de manera que parlar d'arrendament a parts de la vinya equival a una partició a meitat de fruits en la que el propietari havia pagat la plantada. En el cas que aquesta hagués estat feta a expenses del pagès, el contracte seria diferent, una rabassa morta, o bé una parceria a llarg termini.¹⁶⁰

És molt freqüent la presència de contractes mixtos d'arrendament en diner i de parceria; l'arrendament correspondria als cultius de grans, mentre que la parceria, és a dir, mitgeria, seria per a la vinya. Era rar que una explotació vinícola no tingués una porció de terreny tan petita com es vulgui, sembrada i, per tant l'arrendament a mitges era compartit per una parceria o un arrendament monetari, tal com ja he exposat més amunt.¹⁶¹ És a dir, la mitgeria vinícola acostumava a coexistir en una parceria amb un arrendament monetari pel blat.

No és casual que les úniques dades sobre inversions agrícoles es refereixin a una finca explotada per mitjà de la mitgeria, com és el cas de la finca que Jonqueres tenia en el Prat. Mentre a la parceria el propietari no solia fer més aportació que la de la terra que es conreava, en la mitgeria la seva inversió esdevenia considerable. És evident que en aquest últim cas una comptabilitat acurada es configura com una conseqüència d'aquella important despesa. L'aportació anual per part del propietari, en

160. Vegi's l'apartat sobre *la rabassa morta i la plantada de vinya mitjançant l'arrendament a llarg termini*.

161. Vegi's l'apartat sobre *l'arrendament en diner*.

ésser comptabilitzada, permet de saber aproximadament el balanç anual d'una explotació bladera a la segona meitat del segle XVIII, en el Prat del Llobregat. Però el càlcul resultarà molt aproximat, ja que no s'inclouran en ell les despeses del pagès, es quals, tot i que teòricament eren valorades com de la meitat, de segur que eren superiors a les fetes pel propietari. Així, l'única cosa que permet calcular aquella comptabilitat duta pel propietari és el benefici que n'obtenia de l'explotació.

Crec que no resulta arriscat dir que el tipus d'arrendament emprat tenia una repercussió en la presència de la comptabilitat agrícola. Si la parceria estimulava el control de les collites, la mitgeria portava a comptabilitzar les despeses agrícoles. En ambdós casos, la comptabilitat trobada és la del propietari.

Evolució de l'arrendament de la finca del Prat.

La desnaturalització de la mitgeria

La despesa més important que de manera regular tenia l'arrendador d'una mitgeria era la compra dels fems. A més de l'adobament produït a la mateixa finca, Jonqueres pagava tots els que es necessitaven, així com el seu transport fins al riu Llobregat. Des del riu fins a la finca el traginava el parcer.

Aquesta norma era la que corresponia al repartiment de les despeses en una mitgeria, però el 1783 la firma d'un nou contracte altera completament aquest punt. En aquesta acta Jonqueres només es comprometia a pagar fins a 34 carretades de fems i el que es precisés de més, així com el transport de tots, anava pel pagès. Així mateix, mentre que abans del 1783 la despesa del conreu dels llegums es partia per meitat entre els dos firmants, a partir d'aquest any seria tota per l'arrendatari. En la mateixa acta s'introduïa el pagament de 91 lliures a l'administrador del convent i el lliurament de 36 caps d'aviram que podia ser exigit en diner. El contracte del 1783 era una mitgeria en el repartiment dels fruits, però no en les despeses del conreu.

El convent, en alterar substancialment una de les bases de la mitgeria, consistent a repartir despeses i producció, hagués hagut de variar també les parts de fruits, però la partició seguí essent a mitges. És a dir, en descarregar-se de la major part de les despeses de l'explotació en el masover i en imporsar-li un pagament anual considerable, 91 lliures, aquest no es veia indemnitzat per una partició més equitativa dels fruits.

Els arrendaments dels anys 1799 i 1804 són difícils de comparar amb el del 1783. La parceria a una quarta part de la collita del 1799 resulta més lleugera que no la del 1804.

La mitgeria s'abandona completament el 1799, any en què s'introdueix un arrendament en diner. Les 16'12 lliures la mujada imposades, semblen un preu bastant petit per una finca de certa qualitat i és més avantatjós per al pagès que el lliurament de parts del 1783. La següent acta del 1804, l'arrendament puja a les 20'12 lliures mujada, que apareix com un preu dintre del normal. El retorn a la parceria el 1809, és degut a la guerra. El contracte d'aquest any té moltes obligacions noves respecte als anteriors, com la de plantar arbres, o transportar material per a les obres de la casa, clàusules que són ja freqüents en els arrendaments del segle XIX.

Cal esmentar la presència al llarg del temps, entre el 1747 i el 1814, de l'obligació del pagès de menar i esporgar les parres sense rebre'n cap benefici, ja que les fulles de les moreres eren per a l'administrador del convent que se les venia als que es dedicaven a la producció de seda. Aquesta era una de les tantes càrregues que representaven un treball suplementari del masover, que pot ser considerat com una prestació gratuïta.¹⁶²

162. GIORGETTI, Giorgio: *Ob. cit.*, pàg. 296 i 297.

Evolució de la masoveria del Prat *

1770	1783	1799
	Pagar 91 lliures	750 ll. 12 s. (arrendament en diner)
1/2 de fruits	1/2 de fruits	
Cadastre: 36 lliures	Cadastre: tot	Cadastre: tot
1/2 palla per a fems	1/2 palla per a fems	
Transport fems des del Llobregat	Transport dels fems des de lloc no determinat ²	
	Pagar una part indeterminada dels fems ³	
1/2 de les llavors	1/2 de les llavors	
1/2 cavar i magencar llegums	Tota la despesa de cavar i magencar llegums	
1/2 segar grans	Segar: llegums, tot; blat, 1/2	
Totes les despeses del cànem	1/2 despeses del cànem	
	Esporgar les parres i els arbres	Esporgar les parres i els arbres
Mantenir 4 bous per llaurar	Mantenir 4 bous per llaurar	
2/3 parts de la conservació dels valls arrasats pel riu ¹	2/3 parts de la conservació dels valls arrasats pel riu	
	Donar 36 caps d'avi-ram	Donar 36 caps d'avi-ram
		Cuidar parres
		No es pagaven les millores
		Petició de fiances

* A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 6-VII-1783, pàg. 248; 18-III-1809, pàgina 14.

A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 33 (anys 1752 i 1770) i 158 (anys 1804 i 1814).

1. Se li donen els aglans per ajut.

2. Possiblement des de Barcelona

3. El convent només pagaria 35 carretades, la resta anava a càrrec del pagès

1804	1809	1814
930 lliures (arrendament en diner)		600 lliures (arrendament en diner)
	1/4 part grans	
	1/4 fruita	
	1/5 cànem i lli	
Cadastrre: tot	Cadastrre: tot	Cadastrre: tot
	Totes les despeses del conreu	
Esporgar les parres i els arbres	Esporgar les parres i els arbres	Esporgar les parres i els arbres
	Mantenir 2 bous i 2 mules	
	2/3 parts de la conservació dels valls arrasats pel riu	
Donar 36 caps d'aviram	Donar 36 caps d'aviram	40 caps d'aviram
Cuidar parres	Cuidar parres	Cuidar parres
No es pagaven les millores	No es pagaven les millores	No es pagaven les millores
Petició de fiances	Petició de fiances	Petició de fiances
	Reparació bótes i 1/2 reparació premsa	
	Plantar arbres i fer transport de plançons	
	Portar arena i obra cuita per les obres de la casa	
	Pagar l'escriptura	Pagar escriptura, paper sellat i salari del notari

Plets entre propietaris i pagesos

La temàtica dels processos examinats és basa en el desnonament del contracte per part del propietari i l'expulsió del pagès de la terra. Sovint, el plet es produïa quan l'arrendador feia el desnonament en un període inferior als sis mesos anteriors a l'acabament del contracte. La llei, que sovint era exposada a les actes d'arrendament, deia que si sis mesos abans de finir aquest no s'havia donat avís en contra, el contracte quedava automàticament perllongat per un període igual al determinat en l'escriptura anterior.

Plets que tingueren per causa el desnonament del pagès

- a) *El convent dels Mercedaris contra Francesc Betris, masover de la finca Solicrup a Vilanova i la Geltrú (1735)*

L'escriptura d'arrendament a part de fruits havia estat feta el 1705 i els pactes principals consistien en el pagament del vi i l'oli a la meitat i els grans a una quinta part, un cop fet el lliurament del delme; a més a més, calia plantar 20 oliveres i 2.500 ceps a l'any. Degut a l'escassetat de fems, la plantada

de ceps havia quedat interrompuda el 1709 i aquest fou el motiu que va iniciar el procés.¹⁶³

El convent coneixia les dificultats que impediien la progressió de la plantada, ja que es devien a l'actitud dels regidors de l'Ajuntament de Vilanova per a impedir el tancament de ramats de bens en els estables dels hisendats. Després del 1709 hi havia hagut diferents passaments de comptes, i mai no s'havia fet esment de cap incompliment del contracte fins que, el 1730, un prior recent anomenat es basà en allò iniciant un plet contra Betris per «danys y lucros cessants», i no solament per haver interromput la plantada de vinya, sinó també per altres omissions que trobà en el conreu de l'heretat, com el de no haver fet alguns colgats o no esporgar algunes oliveres.

Durant el judici es demanà el testimoni de vuit pagesos, dels quals cinc foren favorables al masover i altres tres, contraris. L'advocat de Francesc Betris deia que dos d'ells, pare i fill, declaraven contra el seu client perquè havien estat els masovers de la finca abans de l'arribada de Betris. Les declaracions favorables a Betris, una d'elles la d'un antic arrendador, deien que els defectes observats en el conreu de la hisenda eren molt lleus i naturals en tractar-se d'una finca gran. Tot i que la major part dels testimoniatges eren favorables a Betris, el curs del plet semblava que es clouria amb una sentència en contra, i per això l'advocat del pagès va demanar a deu frares de la comunitat que sota jurament contestessin a unes preguntes que ell havia redactat.

La iniciativa de l'advocat va crear problemes de consciència als religiosos interrogats, ja que declarant la veritat desviaven el curs del litigi a favor del masover. Es conserven les cartes que alguns d'aquests frares van enviar al general de l'orde. En una d'elles un frare denunciava l'existència d'una conxorxa contra Francesc Betris. Referint-se als testimonis del judici deia que «...es presumible que dicho P. Pral. Maymó asociado de

163. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 2.747.
Vegi's l'apartat sobre l'extensió del conreu de la vinya (a Solicrup).

Manuel Pers parte de Félix Puig, pretensor a la heredad, buscaran testigos de su parcialidad». Segons això, participava a l'afer un dels pagesos més rics del poble, que per aquells anys es trobava en ple ascens, ja que, el 1739, Manuel Pers era el primer contribuent de Vilanova i la Geltrú.¹⁶⁴ Aquest personatge era el protector de Fèlix Puig, qui, a partir del 1735, va ocupar la masoveria de Solicrup, on la seva família va romandre fins a la desamortització.¹⁶⁵

Però, tornant al problema de consciència que abans esmentava, el mateix frare que explicava la intriga existent al voltant de la masoveria, el 7 de març del 1733 escrivia una altra carta al general. L'escrit deia que l'advocat de Betris demanava que tots els qui havien estat priors i procuradors del convent, des del 1705 fins el 1731, juressin sobre aspectes concrets del conreu de la finca,

*«y respecto de que puesto yo en este estrecho de preciso he de declarar a favor del arrendatario y en su consecuencia en contra del convento, lo que llegando a esta Real Audiencia havia de hacer notable disonancia, por tanto recurro a V. Im. para que se sirva dirigirme en lo que devo obrar para el acierto...»*¹⁶⁶

El mateix dia 7 de març, altres dos frares escrivien al superior. Un d'ells resulta molt explícit:

«Con la ocasión de haver el P. Prior a sus solas y de su cabeza introducido causa contra el dicho parcero, pidiéndole la satisfacción de unos daños fantásticos en fuerza de la escritura que se hizo en su entrada para solos quatro años, reduciéndose la pretensión, según oygo, a pedir con el vínculo de tácita reconducción, el valor de treinta mil mayuelos y de su fruto posible, que dice haver faltado a plantar a raxon de 2.500 por año, según el tenor de la dicha escritura.

El hombre se defiende con las razones que se dexa perceber por el contenido de las preguntas que se nos hacen, que es decir que ha plantado mientras havia tierra vacía que plantar; y por lo que a mi toca, assí por lo que vi en el año 1725 cuando estuve en la dicha hacienda, y

164. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris).

165. Sobre l'ascens de Manuel Pers en parla TORRAS RIBÉ, Josep M.: *La venalitat dels càrrecs municipals a Catalunya (1739-1741). Un exemple concret: Vilanova i la Geltrú*, Vilafranca del Penedès, 1977, pàg. 37.

166. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris).

a por los informes que tomé quando fueron los debates para sacarle, es cierto que no puedo dejar de decir en las respuestas a favor del hombre; y oygo que del mismo dictamen estan los más, que están citados a responder; con que parece que esto camina a hacer reír a los señores de la Audiencia.

Supongo que el P. Prior escribirá también levantando montes de oro de resulta del dicho pleito, alucinado de la satisfacción que nadie ha mirado como él las conveniencias del convento; y yo digo que es fuerte lástima que el convento halla de costearle sus quimeras, que no es otra cosa el fundamento de este pleito que una quimera contra aquel pobre hombre y hacerle gastar sin qué ni para qué.»¹⁶⁷

És interessant constatar l'esperit crític del frare i la llibertat dels seus judicis contra el prior.

La iniciativa del defensor de Betris va poder ser neutralitzada, si bé desconec la manera com es féu, però el cas és que els frares se salvaren de fer el jurament. El masover es veié perjudicat en firmar una concòrdia per la qual s'avenia a pagar 80 lliures i les dues parts renunciaven a tota acció posterior. Resulta incomprendible que l'advocat del masover, que s'havia manifestat prou hàbil al llarg del procés, renunciés a la declaració jurada dels frares i que l'afer es resolgués amb la firma d'aquella concòrdia. El convent reeixí a preservar el seu prestigi i els frares la seva bona consciència.

b) *Els plets de Jonqueres contra els masovers de les finques de Gràcia i el Prat*

El 1728 els germans Pere Màrtir i Josep Sagristà van firmar arrendament per a menar la finca de Gràcia, propietat de Jonqueres. El contracte tenia una vigència de tres anys, i podia ser renovat per tres anys més, en cas de no haver-se fet cap avís amb un any d'anticipació.¹⁶⁸

El 10 de febrer del 1734, Pere Màrtir fou avisat que devia deixar la casa l'11 de juny del mateix any, és a dir, se l'avisava tan sols amb quatre mesos d'anticipació. Pere afirmava que la notícia se li havia d'haver donat el 15 d'agost del 1733 i que

167. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris).

168. A.H.P.B., Pau Mollar, 3-IX-1728, pàg. 311.

en no haver-ho fet així tenia dret, segons el contracte, a quedar-se tres anys més.

Un factor a considerar en aquest plet és la rivalitat entre els dos germans, ja que el desnonament només es referia a Pere Màrtir, i no a Josep, el qual «...no solamente después del día 10 de febrero sí y también después del día 14 de septiembre del corriente año, por él y sus mossos ha arado y aparejado para sembrar la cosecha que viene algunas tierras de la heredad». Sembla ser que Josep deia a qui el volia escoltar que el convent trauria en Pere, i començava a preparar les terres que menava el seu germà; és possible que, en part, el desnonament s'hagués produït per causa de l'enemistat entre els dos germans. Els arguments de Pere Màrtir no li valgueren, i a 14 de desembre de 1734 hagué de deixar la casa.¹⁶⁹

Jonqueres tingué un altre litigi contra l'arrendatari de la torre del Prat. La qüestió es va plantejar amb l'administrador, el notari Francesc Joan Elies.

Francesc Ferrés, l'arrendatari, havia estat avisat que havia de marxar de la finca el dia 4 de juny de 1813. Elies volia que deixés la terra ràpidament. Ferrés respongué que en els arrendaments que finien el 24 de juny el nou arrendatari no entrava de cop i volta a menar totes les terres, sinó que,

«la regla es que la casa la sigue habitando el colono que concluye el arriendo hasta Navidad y tampoco deja las tierras llamadas goretts sino que las siembra y no las deja hasta San Juan de Junio del año inmediato y el nuevo colono entra, desde luego, a cultivar las demás tierras llamadas de rostoll, y aun de ellas se señala al colono que debe dexarlas una part correspondiente a los estercoles que dexa en la heredad, para que poniendo allí este abono pueda sembrarlas pagando de todo ello, como se supone, las correspondientes partes al dueño.»

Com es veu, el pagès argumenta la seva defensa fent una bona descripció del procés gradual, segons el qual tenia lloc l'abandó de les terres bladeres en fer-se un nou arrendament. Conseqüent amb el seu plantejament, Francesc Ferrés no pensava

169. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 376 (Jonqueres).

deixar la casa ràpidament com ho volia Elies, sinó que es posaria d'acord amb el nou masover per a viure a la mateixa casa fins que n'hagués trobat una de nova i, en cap cas, no tenia intenció de marxar abans del 15 d'abril de 1815, emportant-se la part que li corresponia de la collita de 1814.¹⁷⁰

Les apel·lacions de Ferrés eren correctes; ell no havia de deixar la terra fins haver collectat els grans, o bé fins haver-li pagat les millores fetes, com femar, els guarets i una part de les contribucions. El pagès va sortir airós del litigi, gràcies a la seva decisió a defensar els seus drets, doncs la sortida d'un masover no podia ser feta en el curt espai de temps que Elies pretenia.¹⁷¹

c) *El convent dels Carmelites contra l'arrendatari d'uns camps, a l'Hospitalet*

El plet més llarg i complicat dels que he vist és l'iniciat pel convent de Carmelites calçats de la Rambla, contra Vicenç Me-

170. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 376 (Jonqueres).

En cas que una de les parts no volgués renovar el contracte havia d'avisar l'altra mig any abans, si bé hi havien contractes que ampliaven el límit per a donar avis a un any.

Era freqüent que l'últim any de l'arrendament sorgissin problemes; per això a vegades es troben especificats determinats costums: «Quan sen vagi dega deixar goret per sembrar conforme lo trobarà». O bé: «Deixar la palla y fems que es fagi a la heretat al últim any pel nou masover». És a dir el nou arrendatari devia trobar una part de la finca —al Barcelonès i al Baix Llobregat era de la meitat de les terres que se sembraven— a punt per a fer-hi la sembra de blat i també fems pel conreu. Els Dominics eren mot precisos: «Si en arribar l'últim any la gleba de la casa fos goret, el pagès la podria sembrar abans d'anar-se'n, però a fi de evitar los danys que la volateria del nou masover podrà causarli, cedirà a favor dest la porció del goret sembrat que determinarà un pagès elegit per los dos; quan també aseñalarà lo que lo nou masover tindrà de satisfer a Joan Company per la cessió indicada de goret al rededor de la casa». També s'obliga el pagès a no sembrar en l'últim any cap gra dels que «estragan o disipan la terra».

El masover que deixava la finca no ho feia sobtadament, doncs li calia recollir la collita que havia sembrat l'any anterior. Mentre no hagués finalitzat aquesta podia restar a la casa i, per tant, durant unes setmanes, l'antic i el nou masover vivien a la mateixa casa.

A.H.P.B., Francesc Joan Elías i Bosch, 18-III-1809, pàg. 14. Francesc Comelles, 1-V-1802, pàg. 214. Josep Vilamala Cassani, 19 i 20, XI-1775, pàgs. 456 i 463.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris).

Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

Monacals, Hisenda, lligall 270.

Monacals, Universitat, lligall 95.

171. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 378 (Jonqueres).

lich, arrendatari de la torre de l'Hospitalet.¹⁷² Tenint en compte la seva índole, el plet tingué la llarga duració dos anys i mig, entre el juny del 1815 i el febrer del 1818.

Al llarg del procés van apareixent noves dades i problemes que el van complicant i creant una confusió considerable, confusió en bona part motivada pels diferents actors amb les seves declaracions incompletes. Efectivament, exposicions que apareixen la primera vegada com a dades d'importància secundària, en un moment donat aporten aspectes fonamentals que canvien la perspectiva de l'assumpte.

El contracte d'arrendament atorgava a Vicenç Melich la masoveria de la torre de l'Hospitalet amb la seva gleva de 1 i 1/2 mujada de terra, pel preu de 45 lliures a l'any. Tenia, també, la cura d'una vinya de 4 quarteres, per la que pagaria 15 lliures anuals i un oliverar prop del torrent Gornal, del qual donaria part dels fruits. Totes aquestes terres les menaria per espai de quatre anys, des de setembre del 1811 fins al setembre del 1815.

Segons afirmava el pagès, el desnonament se li havia dat poc abans de segar, a l'agost del 1814, i, per tant, sense el marge d'un any d'anticipació assenyalat per la llei. Però els frares asseguraven que l'avís havia estat fet al seu temps, el 24 de juny de 1814, i que el motiu de treure'l era que devia 75 lliures, preu d'un any de l'arrendament, cadastre i parts de fruits no lliurades. Amb motiu del deute demanaven al tribunal que manés al batlle de l'Hospitalet que empenyorés les garberes de blat que hi hagués a la finca i s'encarregués de fer batre el gra, entregant al convent la seva part; també volien que el batlle fes l'inventari dels animals que es trobessin a la casa i, finalment, que s'obligués a Melich a deixar la finca.

Per la seva part, l'arrendatari insistia que la notícia se li havia donat poc abans de la sega del blat. Per altra banda, en

172. Totes les dades sobre el procés entre els Carmelites calçats i l'arrendatari de la torre de l'Hospitalet es troben en un mateix lligall, al qual deixaré de referir-me a continuació.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 146 (Carmelites calçats).

el contracte hi havia un apartat que deia que només deixaria l'heretat en el cas que el convent volgués menar-la per si mateix, cosa que no creia que fessin els frares:

«No sirve el decir que por lo mismo de haberme fijado el término de quatro años para dicho arriendo una vez que se hallan éstos concluidos debía esta parte dexar dha. tierra porque esta proporción no es nada arreglada a la práctica, porque sabe muy bien el convento que al concluir un arriendo se acostumbra a empezar otro, mayormente no habiendo dado despido un año antes de concluir, y aun quando se hubiese dado tocaría al dueño o arrendatario satisfacer las mejoras a conocidas de dos expertos a menos de prevenirse lo contrario.»

Segons Melich la seva desgraciada situació comença el dia en que va admetre a la casa a un altre pagès. A aquest no se li havia donat avís de desnonament i Melich preveia que ell seria el següent arrendatari.

El juliol de 1815, el pagès havia pagat al convent 15 lliures i així el deute es reduïa a 60 lliures, tot i això aquest va fer que li fos embargada tota la collita. Melich va protestar dient que només se li havia d'haver fet l'empenyorament segons les 60 lliures i no pas de tota la producció, i demanava que se li aixequés la part de l'embargament que excedís el valor de les 60 lliures i que li fossin pagats els guarets. També pretenia que el convent es comprometés a no donar l'heretat en arrendament per un període mínim de sis anys, sota pena de 500 lliures com a multa en cas de contravenir-ho; així el masover donaria per acomplerta la clàusula que establia que no se'l trauria de la terra sinó era per menar-la el convent per si mateix, i no per arrendar-la a un altre:

«y en realidad no está fuera del caso este modo de pensar quando no es de presumir que el convento quiera trabajar y arar sus tierras por su cuenta, ni tener allí un mayordomo cuyo gasto absorbería el producto de las tierras.»

Els Carmelites no acceptaven la idea d'haver de pagar el guaret i feien una distinció entre dues menes de guaret. L'un, consistiria en els treballs de preparar la terra per al seu rendiment a llarg termini, i, l'altre, era el que es feia a una peça de

terra concreta per a sembrar-la immediatament. El convent no veia raó per haver de pagar cap dels dos, ja que:

«Si el adversario adobó las tierras en cuestión en los años anteriores al despido con estiércol o con hormigueros, hizo lo que debía y ya reportó la utilidad del adobo con los mayores frutos que le rindieron las tierras y, de consiguiente, no se le debe pagar ahora el adobo hecho en los años precedentes, porque cada año debe hacerse si se quiere que produzcan las tierras. Estas se barbechan o preparan para sembrar, pero como el adversario las ha barbechado en este año, según dice sin haberlas de sembrar, porque se hallaba despedido desde la vigilia de San Juan del año pasado, se sigue de ahí que no se le debe pagar por este trabajo, aun cuando fuese cierto que lo ha hecho y que por lo mismo no viene al caso el nombramiento de experto que insta.»

Melich responia que si a la tardor del 1815 no hagués sembrat les terres, el convent *«habría levantado el grito diciendo que las había abandonado y que por lo mismo correspondía ponerse en seqüestro»*. Insistia que no se l'havia avisat a temps i que per això, *«debe permanecer en el arriendo de las tierras en el corriente año, insiguiendo la práctica inconclusa y cuando ésta no bastase se reclama el favor de la Rl. Provisión de 20 de diciembre de 1768, con que se dispone que ninguno puede ser expelido de las tierras de labranza sin los requisitos que previene la misma Real Orden»*.¹⁷³

173. La reial provisió de 20 de desembre del 1768 defensava els arrendataris del deshauci.

«Al Consejo se hicieron diferentes recursos por varios labradores y arrendatarios de tierras de Salamanca, Ciudad Rodrigo, Toro y Zamora quejándose de la ambición y prepotencia de los dueños de las tierras por el subido precio a que las ponían, sujetándoles a él por no tener otros parages que cultivar ni exponerse a abandonar las mejoras que hicieron con su industria y aplicación, y del deshaucio y despojos que cada día experimentaban en sus arriendos: Y estando mandado por el Consejo en executorias antiguas y modernas la posesión que deben gozar los labradores de la tierra de Salamanca para no ser despojados de las tierras y pastos arrendados por beneficio de la agricultura; siendo preciso que esta providencia se extendiese con los demás del Reyno a fin de evitar los recursos que continuamente se hacían, habiendo oído en el asunto al Señor Fiscal, se manda a todos los corregidores y justicias no permitan ni consientan se despoje a los renteros de tierras y depoblados, de las que tengan en arrendamiento, a fin de evitar los perjuicios que resultan a los labradores de la inobservancia, y los recursos que continuamente se hacían para ello al Consejo.»

SÁNCHEZ, Santos: *Extracto puntual de las pragmáticas, cédulas, provisiones, circulares y autos acordados publicados y expedidos en el Reynado del Señor D. Carlos III*, vol. III, Madrid, 1793, pàgs. 411 i 412.

El 1806 pagesos de diferents pobles de Catalunya enviaren representacions al rei per tal d'evitar que els emfiteutes no fossin expulsats de la terra. La llei que s'aplicà per a prohibir l'expulsió des emfiteutes va ser l'esmentada provisió del 1768.

CARRERA PUJAL, Jaime: *Ob. cit.*, vol. IV, Barcelona, 1947, pàg. 67, 68.

L'alcalde major de la sala va resoldre sortir del punt mort en que es trobaven fent jurar al frare en qüestió sobre si havia donat el desnonament el 24 de juny de 1814. El frare ho va jurar i també que el convent volia les terres per a menar-les directament i per si mateix, i no per posar-hi un altre arrendatari. L'alcalde major també va ordenar que el batlle de l'Hospitalet vengués els grans embargats fins a juntar les 60 lliures degudes i la resta la donés a Melich. Semblava que ja s'apropava la fi del conflicte; el pagès deixaria la terra i pagaria el deute, el convent pagaria els guarets i menaria la terra sense posar-hi cap nou arrendatari. Però tot es tornava a complicar de bell nou perquè Melich no volia deixar la finca i apellava contra la sentència. També els Carmelites protestaven perquè no tenien cap notícia sobre l'embargament; tot i que sabien que el batlle, *«ni tomó nota de los animales de provecho existentes en la casa de Melich, ni se apoderó de los granos que halló trillados en la misma casa»*. I quan a desembre ho va fer presionat per les ordres del tribunal, *«halló que no existían, fuese para socorrer sus necesidades, fuese para otro fin»*. El cas és que el poc gra que va trobar no arribava a completar les 60 lliures degudes, mancant-hi la quantitat de 3'11'3 lliures. El pagès deia que si en comptes de vendre els grans el mes de desembre o gener, s'haguessin venut en temps de la sembra, el benefici per quartera hagués augmmtat en 11'3 sous. Segons la declaració del forner que va comprar el blat, resulta que en el mes de gener havia pagat 9'11'3 lliures la quartera, però que si la hi haguessin venut abans de sembrar, a l'octubre, el preu que hagués pagat hagués estat de 10'2'6 lliures la quartera. Basant-se en aquesta declaració, Melich sostenia que se l'havia perjudicat molt i que, per tant, no sols no era debitor al convent sinó que a l'inrevés, els frares li devien diners a ell pel perjudici que se li havia causat.

L'apellació fou fallada contra el pagès. Però aquest no deixava la finca ja que no havia rebut l'import dels guarets ni la sembra, i demanava el nomenament d'experts que ho taxessin tot.

La taxació va ser font de noves complicacions. El perit de l'arrendatari demanava l'import del guaret, la sembra i les millo-

res fetes en els anys precedents; a això últim s'hi negà el perit del convent. Degut a aquest desacord Melich havia d'anomenar nou perit cosa que no es va donar cap pressa a fer. Però el convent sí que en tenia de pressa ja que temia la pèrdua de la collita; els grans s'havien d'ensitjar per preservar-los de l'arna, ja que corria el mes de setembre i urgia guardar-los bé. Seguint l'ordre del tribunal els grans van ser lliurats al convent perquè els guardés convenientment. Mentrestant, el setembre, Melich havia deixat la finca hostatjant-se a casa d'un amic i reclamant el pagament dels guarets i la sembra. La resposta del convent era que, en no haver arribat a cap acord en la taxació, anomenés un nou perit. Després d'aquesta resposta, donada pel gener de 1817, es produeix un silenci total durant set mesos, sense que cap de les dues parts no intervingués, fins que, el mes de setembre, els frares el trencaren en reclamar al batlle, per mitjà de l'Audiència, el lliurament dels diners obtinguts per la venda del segrest, feta feia un any.

En el mes de novembre de 1817 els perits del pagès i els del convent arribaren a un punt; el preu dels treballs fets a la finca era de 153'3'3 lliures. Però el convent tornava a no estar d'acord amb la valoració feta i consideraven que el seu agent no els havia defensat bé els drets, ja que havia taxat el que es devia a Melich, però no havia taxat el que aquest devia al convent, que no tan sols eren les 60 lliures ja pagades, sinó més diners per causa de l'incompliment de pactes, abonament de les figures i garrofes collides fora del temps de l'arrendament, no haver plantat la mitja mujada de vinya, no haver donat una quinta part de fruits d'un camp i no haver pagat el cadastre. Aquestes reclamacions apareixien en el plet per primera vegada i degut a elles el convent no estava d'acord amb la taxació feta pel seu propi perit i volia nomenar un nou expert. Finalment, el maig del 1818 s'arribà al punt final. El deute del convent es fixava en 153'3'9 lliures, i el del pagès en 124'6'8 lliures. Com a conseqüència Melich es veia «indemnitzat» amb 28'17'1 lliures.

L'actuació de Melich al llarg del procés es plantejava en uns termes que el convent devia considerar insolents, però els

últims oficis, que el seu defensor envià a l'Audiència, palesen un canvi d'actitud. L'advocat, després de descriure l'angoixant situació del seu client acabà demanant la protecció del tribunal. Aquest tramità alguna consideració humanitària al convent en favor de l'arrendatari i els Carmelites respongueren que Melich estava en millor situació que la que deia, i que mai no havien rebut cap súplica seva, sinó que *«más iba para insultarle que para tratar bono et equo el asunto, produciéndose siempre en términos indecentes, conforme lo ha hecho no pocas veces en el oficio del escribano actuario»*.

Els altres pagesos que apareixen en el plet, com són el batlle del poble de l'Hospitalet, o els perits de les taxacions, semblen recolzar el seu company. Si més no el batlle és ben poc diligent i, fins i tot, obstrueix les ordres del tribunal quan es tracta del segrest dels béns de l'arrendatari i l'últim perit nomenat pel convent es rebutjat per aquest com a parcial del seu adversari.

En un primer moment, i considerant les dades del plet, trobava indicis que el desnonament de Vicenç Melich era degut al fet que el convent volia canviar d'arrendatari i, tractant-se d'un arrendament monetari, considerava que el motiu no era altre que l'augment del preu. Reforçava aquesta hipòtesi la denúncia feta diferents vegades per l'arrendatari sobre que hi havia un altre pagès que pretenia l'arrendament.

Existia també la qüestió del jurament. Melich deia que el desnonament se li havia donat el 24 d'agost mentre que, a petició del tribunal, un frare havia jurat que aquell s'havia produït el mes de juny. Aquest jurament, junt amb el que deia que la comunitat no pretenia l'expulsió per a posar-hi un nou arrendatari, sinó per conrear la finca per si mateixa, havia resolt el plet a favor del convent. La bona fe de l'actuació de la comunitat em semblava bastant dubtosa, així com la justícia amb què s'havia procedit en l'expulsió de l'arrendatari, però el llibre de resolucions capitulars va aclarir la qüestió:

«Dia 22 de juny de 1814. Los frares graves de la comunitat qe. se havian congregat en est convent després de la entrada dels españols en Barcelona, resolgueren que se dons despediment als masovers que mena-

ven las terras de la torre del Hospitalet y lo endemà lo P. Gervasi Minguella ho intimà als dits masovers qe. deixessin la casa y terras per ordre de dita comunitat, o de dits pares, quals tenian voluntat de que se menés dita torre y terra en nom del convent, com se menaba antes, y en lo principi de la guerra dels francesos.»¹⁷⁴

Es pot concloure que l'arrendatari havia iniciat el plet sense cap fonament legal.

Si s'ha de creure en la relativa abundància de dades sobre aquest tema, sembla que els Carmelites eren afeccionats a pledejar per expulsar els seus arrendataris de les finques, tant de les rústiques com de les urbanes.

El 1782 el convent dels Carmelites va arrendar un camp de 8 mujades, pel pagament anual de 210 lliures. Després d'un plet iniciat pel pagès, el maig del 1785 van rebaixar l'arrendament a 186 lliures. El motiu d'aquesta disminució havia estat que les aigües havien malbaratat part del camp. A finals del 1786, l'arrendatari encara no havia pagat, per la qual cosa els Carmelites iniciaren un nou plet amb el segrest dels fruits, sense que sàpiga res més sobre el seu desenvolupament.¹⁷⁵

El plet d'uns rabassaires

Va tenir per actors el rector del poble de Cunit (Baix Penedès) i alguns rabassaires de les seves terres.¹⁷⁶

El 1779, un rector de la parròquia va donar uns camps a uns quants pagesos perquè els plantessin, amb contractes de rabassa morta. El 1835, un cop la vinya s'havia extingit, el mossèn que hi havia aleshores, «*presenció éste sin contradicción los trabajos de plantación de nuevas cepas... Nada inmutó, ni en nada contradijo lo establecido por su antecesor, hasta ahora que con la mayor sorpresa se han visto los exponentes precisados a acudir*

174. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 27.

175. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 146 (Carmelites).

176. A.D.B., Fons parroquial, caixa 28/1 (Cunit).

a principio de conciliación». Però el rector deia que el contracte havia expirat el 1845 i, per tant, tenia dret a quedar-se les plantades fetes. Dels onze rabassaires, set va anar a judici quatre van desistir després d'haver acordat amb el capellà que aquest els donaria altra vegada les terres que havien plantat.

El 1847, els rabassaires que havien seguit el plet foren condemnats a deixar la terra, pagant al capellà el que li deguessin «*en virtud de dichos establecimientos*», però per part seva aquest indemnitzaria als rabassaires les millors fetes des del 1829 fins al 1847, i sense que els pagesos haguessin de pagar les costes del judici, cosa que patentitzava el reconeixement per part del tribunal de la bona fe dels pagesos i de la irregular actuació del capellà, ja que no els havia avisat que el contracte ja havia finit en veure que aquells plantaven de nou. Però la legalitat estava de part del rector.

El setembre de 1847, un cop acomiadats els rabassaires, el capellà demanava permís al bisbe per a tornar a donar a rabassa morta. La conformitat del bisbat arribà tot seguit, però en unes condicions no imposades normalment. En primer lloc, el rector presentaria els pactes al bisbat, especificant en ells que el contracte només era per 50 anys. En segon lloc, lliuraria, en un termini de tres mesos, comptes documents de l'administració de les terres durant el temps que visqué Cunit, és a dir, des del 1835 al 1847, i en el futur enviaria els comptes cada dos anys, per Nadal, acompanyant els rebuts.

Aquesta exigència de presentar comptes era quelcom totalment desacostumat per part del bisbat, ja que la llibertat dels rectors per a administrar els béns de la seva parròquia era molt àmplia. Això fa pensar que el comportament del rector no fou ben vist pels seus superiors i encara que no va ser desautoritzat en el seu moment, en el futur el capellà va ser sotmès a un tracte humiliant.

Els pactes imposats l'any 1848 eren semblants als del 1779, excepte en el punt referent a la duració del contracte. En el del segle XVIII era, «que extirpada la vinya en una sola tercera part

y arribant aquella a rabassa morta aleshoras lo útil domini de ella y dels arbres si plantarian torne y pervinga al dit Sr.» En canvi, la vigència del contracte del 1848 era per cinquanta anys. En ambdós, les parts a pagar eren les mateixes: una tercera part dels raïms, meitat de garrofes i oli, una quarta part del gra en garba, portant-lo a l'era del rector, i pagar el cadastre. Veient la similitud dels pactes no s'entén quina era la motivació del rector en iniciar el plet, ja que no era l'augment de les parts a pagar, ni tampoc no és de creure que tots els rabassaires menessin malament unes vinyes plantades tan sols deu anys abans.

Pel que sembla, el capellà de Cunit era home amb dificultats per a la convivència. El 1846, uns feligresos el volgueren treure de la parròquia. El bisbat ordenà una investigació sobre les acusacions. La resposta del degà del Penedès a les preguntes fetes era que el malestar del poble podia ser causat pel judici contra els rabassaires, però també que, *«como tiene un carácter tan vivo tal vez se habrá excedido con alguna dureza con sus feligreses...»*. Com és natural que succeís, un grup de veïns, dels quals formava part la vídua d'un dels rabassaires que no va anar a judici el 1845, el va defensar.

Els membres de la comunitat rural com a personatges secundaris dels litigis

Els plets, sovint poden ser importants documents sobre l'activitat de la pagesia. En aquest aspecte resulten especialment interessants les declaracions dels pagesos que apareixen en un segon terme, darrera del principal implicat, que és l'arrendatari.

En els judicis per desnonament surt la figura del camperol que —segons la denúncia de l'arrendatari expulsat— pretén el nou contracte. En algun cas, sembla com si aquest pretendent hagués emmetzinat les relacions entre el conreador pledejant i el propietari, o hagués contribuït a l'aparició del plet, tot i excitant l'interès de la comunitat propietària, en oferir-li pactes més avantatjosos.

El masover expulsat podria enfrontar-se, no tan sols amb l'animadversió de qui volia el lloc de treball, sinó amb la del seu predecessor en la masoveria. Aquest sembla ser el motiu de dos testimoniats adversos al masover de la finca de Vilanova i la Geltrú, propietat dels Mercedaris.

En alguns casos es podria dir que la lluita per una masoveria enfrontaria cert nombre de pagesos dividits en clans familiars més o menys grans.¹⁷⁷ Un frare mercedari explica la formació d'una aliança entre el pagès més ric de Vilanova i la Geltrú i el que poc després entraria com a masover a la finca dels Mercedaris. La lluita entre pagesos d'un mateix poble per un arrendament important dóna una imatge ben poc idíl·lica de la vida rural; en el plet de la finca que Jonqueres tenia a Gràcia l'enemistat enfrontà dos germans.

Però moltes vegades el nou arrendatari no havia intervingut en el desenvolupament del conflicte. Així, en el plet de la finca que els Carmelites tenien a l'Hospitalet, els fets posteriors no confirmaren les suposicions del pagès expulsat, segons les quals el seu desnonament havia estat motivat per l'entrada d'un nou arrendatari.

En els litigis de certa duració, altres pagesos tenen una participació interessant i que en primer cop d'ull podria passar desapercebuda. Es tracta dels perits i dels testimonis que declaraven en el judici. En el plet de la torre de Solicrup, a Vilanova, molts companys de Francesc Betris i, fins i tot, un antic arrendador, declaraven en favor seu, traient importància als errors que li imputava el convent. En el cas de la finca dels Carmelites, a l'Hospitalet, s'ha vist com el batlle del poble, encarregat pel tribunal del segrest dels béns de l'arrendatari, actuava amb una gran lenitat que el manifestava com a parcial a l'arrendatari. D'altra banda els perits encarregats de taxar els perjudicis també apareixen com a partidaris d'aquest i, fins i tot, el convent rebutja la taxació del perit que ell mateix havia anomenat per con-

177. Vegi's l'apartat sobre la categoria socio-econòmica dels masovers.

siderar-la parcial al pagès. I és que fora dels dos sectors que estaven directament interessats en el plet, la resta dels camperols que intervenen semblen estar a favor del company expulsat i, per principi, en contra del propietari.

Els advocats i el tribunal. La jurisprudència

Un aspecte important que cal tenir en compte a l'hora d'examinar la documentació sobre plets, és la confusió existent a la major part de les seves exposicions. Molt sovint aquestes són de redacció desordenada, confuses, exagerades i plenes de tergiversacions dels fets. Cal pensar que la tasca de molts advocats no fou la millor en ordre a assolir l'exculpació del seu client. En algun moment he vist que utilitzaven malament l'argumentació d'una llei, i, més freqüentment, n'enmascaraven el sentit en emprar-les de forma restrictiva.¹⁷⁸ No sé fins a quin punt això pogué influir en l'ànim dels tribunals en sentències desfavorables al litigant, sobretot considerant que —en els casos concrets dels ordes religiosos que apareixen en aquest estudi— la clerecia tenia els millors advocats de Barcelona, els quals alguna vegada deixaven el servei del convent degut al seu nomenament com advocats de l'Audiència.¹⁷⁹

Alguna vegada resulta evident la preparació i l'interès del defensor del pagès. Així, Miquel Reverter i de Lana, advocat del masover de la finca de Solicrup fa una hàbil argumentació dels drets del seu client.¹⁸⁰ Per això resulta tant més desconcertant que Reverter s'avingués a una concòrdia lesiva per al seu defen-

178. En un plet pel desnonament d'un pis a Barcelona a l'any de 1806, l'advocat de la llogatera esmenta un «auto consultado a S. M. y en número 10 de 31 de julio de 1792». L'advocat es referia a un «Auto Acordado del Supremo Consejo» de 31 de juliol de 1792, llei 8, títol X, de la Novíssima Recopilació, vigent només a Castella.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 145 (Dominics).

GUTIÉRREZ FERNÁNDEZ, Benito: *Códigos o estudios fundamentales sobre el Derecho Civil Español*, Vol. IV, Madrid, 1869, pàg. 412.

179. A.C.A., Monacals, Hisenda, volums 627, 3 834, 14, 27.

180. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 2.747.

sat i que no hagués arribat a utilitzar el recurs —que tant desconcertà la comunitat— de demanar el jurament d'alguns frares. Cal sospitar que el convent féu pressions per a salvaguardar el seu prestigi, que tal com manifestava un frare, estava en perill degut a la irresponsabilitat del prior.

«Raó o no raó, el pobre va a la presó».¹⁸¹ La dita del setcents reflectia la realitat del pagès enfrontat al propietari, i especialment si aquest era noble o eclesiàstic, se sotmetia a unes lleis que de bell antuvi li eren alienes.

En tot litigi l'Església gaudia d'una situació de privilegi. Segons Fontanella, el principal jurista català, en cas de dubte la sentència havia de ser favorable a les institucions eclesiàstiques.¹⁸² Per altra part, cal esmentar la gran influència que l'Església exercia en l'ànim de molts membres del tribunal; es pot recordar el que succeí a l'arrendatari de la finca dels Carmelites de l'Hospitalet, que va perdre el plet degut a la declaració jurada d'un frare, és a dir, una de les parts del judici testimoniava en favor de si mateixa. La utilització d'aquest jurament, anomenat decisor i actualment fora d'ús, es pot interpretar com una presa de posició del tribunal favorable al convent i en la línia de l'esmentada doctrina de Fontanella.

És possible que els prejudicis religiosos disminuïssin a mida que avançava el segle XVIII. Potser el poble arribà a gaudir en algun moment d'un cert paternalisme, o senzillament, d'un sentit de la justícia més igualitari i hagués pogut trobar un grup de juristes amb idees il·lustrades. En aquest sentit, és possible pensar que el retrocés ideològic que va experimentar Espanya després de l'arribada de Ferran VII es reflectís en l'administració de la justícia i en actuacions favorables als propietaris i al clergat.¹⁸³ Però cal no generalitzar. Penso que l'actuació judicial envers l'Església podia variar segons fos la naturalesa dels plets.

181. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 495 (diversos).

182. FONTANELLA, Ioannes Petrus: *De pactis nuptialibus... tractatus*.

Tom II (Genevae, 1659), Clausula VII, glossa III, Pars II, núm. 10.

Tom I (Genevae, 1659), Clausula IV, glossa XII, Pars I, núm. 36.

183. FONTANA, Josep: *Ob. cit.*, pàg. 202.

Un exemple el pot donar la declaració d'un frare benedictí encarregat de vigilar els interessos del monestir de Sant Benet de Bages, a Madrid, per tal d'evitar l'adscripció a la corona dels pobles de Navarcles i Sant Fruitós de Bages. El monjo escrivia a l'abat el 28 de desembre de 1819: «*Crea V. P. que tengo mucho interés en que ganemos el pleito por la razón general y porque veo el interés que el fiscal toma por los vecinos quienes supongo lo tienen ganado hace tiempo. Yo lo conocí a la primera vista que tuve con él.*»¹⁸⁴

En tot cas, el que l'actuació dels tribunals de justícia partís d'actituds més o menys favorables als litigants pertanyents al poble, vindria determinada per diferents factors. La situació política o la naturalesa dels conflictes influïren en la resolució dels litigis i en la major o menor indefensió de les classes populars.

184. A.M.M., Fons Casa Guitart. Doc. inclòs al final del «Llibre de capbreu de 1779-1881» (B 1 A 1).

CAPITOL IV
LA PAGESIA

La categoria socio-econòmica del masover

És sabut que el masover tenia una situació relativament estable i que des del punt de vista econòmic estava bastant deslliurat dels problemes del jornalero. Dins del món rural constituïa una espècie de classe mitjana, amb un cert benestar, i alguna vegada podia arribar a assolir un capital procedent dels beneficis d'una masoveria important. No sembla, però, que el masover català del segle XVIII i XIX arribés a tenir el poder econòmic dels seus companys de les zones latifundistes, ni tampoc que pogués erigir-se en empresari agrícola.¹

Molts indicis apunten a creure que el benefici de la masoveria podia ser considerable a finals del segle XVIII. El testament i l'inventari de la fortuna de Joan Saladriga, pagès de Gràcia, palesen l'existència d'un grup de pagesos benestants dedicats al negoci de la masoveria i l'arrendament de les millors finques del poble en el segle XVII.²

1. Un cas a remarcar és el de la regió francesa del Soissonnais. PASTEL-VINAY, Gilles: *La rente foncière dans le capitalisme agricole*, París, 1974, 31, 44 i ss.

2. La crisi agrícola fou molt generalitzada a Europa. A França hi hagué un abandó de les finques arrendades, que havien estat contractades a preus cada vegada més alts al llarg del segle; en bona part la manca de benefici agrícola a França fou causada per l'augment de l'impost reial després de 1680. En alguna zona, com e Soissonnais es produí la ruïna de moltes famílies de grans arrendataris, i els que resistiren les dificultats es llençaren a realitzar una concen-

Fora de l'àrea més desenvolupada, que era el Pla de Barcelona, també en altres contrades el masover del segle XVII gaudia de cert benestar. El testimoniatge d'un agricultor de la comarca de la Selva, en referir-se a uns parents seus que vivien cap els anys de 1640 a 1650 diu, d'una tia seva que «se troba rica y plena y és molt reputada y estimada... Encara que no tenen pròpia sinó una casa que ella se ha comprada en Castelló després de la mort de lo últim marit; altrament són bons masovers».³ És a dir, que no essent més que masovera la tia del pagès era considerada «rica y plena».

No tots els pagesos podien accedir fàcilment a la masoveria d'una finca encara que aquesta no fos de les millors. Per a assolir fer-se càrrec d'una explotació era necessari tenir cert capital en eines, bestiar, llavors i, algun cop, fins i tot, en metàl·lic. La provissió d'aquest capital podia ser fet a base de sacrificis i estalvis per part dels pares del futur masover, els quals cercaven així d'assegurar al fill un sòlid futur. Els estalvis fets per poder

tració de les explotacions que arrendaren. En el segle XVIII arrendaments d'extenses àrees eren en mans d'una mateixa família.

En principi no sembla que això passés a Catalunya on la lenta recuperació demogràfica després de la pesta de 1650 a 1652, produí una gran manca de braços, l'existència d'alts salaris reals, havent-hi possiblement una situació de plena ocupació (?) En quant a la producció agrícola a la segona meitat del XVII, no sembla que revestís la gravetat abans esmentada pels altres països europeus.

Segons l'estudi d'Eva Serra sobre la producció de les finques dels Sentmenat, aquesta es diferencià al llarg dels següents períodes:

1664: Recuperació:

1683 a 1691: Retrocés.

1692 a 1700: Nou increment (excepte el 1696 i 1697, anys de l'assedi de Vendôme).

ABEL, Wilhelm: *Crises agraires en Europe (XVIII-XX siècle)*, París, 1973, pàgina 226 i següents.

LE ROY LADURIE, Emmanuel: *Ob. cit.*, pàgs. 304 i ss.

BERENGUER, Jean: *Le paysan français et la crise du XVII siècle*, a «Paysannerie française, paysannerie hongroise XVI-XX siècles». Budapest, 1973, pàgina 105 i ss.

POSTEL-VINAY, Gilles: *Ob. cit.*, pàgs. 21 i ss. i 43.

NADAL, Jordi: *La población española (siglos XVI a XX)*, Barcelona, 1971, pàgina 43 i ss.

SERRA I PUIG, Eva: *La societat rural catalana del segle XVII. Sentmenat. Un exemple local del Vallès Occidental*. Tesi de doctorat dirigida pel Dr. Emili Giralt Raventós, (setembre de 1978), pàgs. 77 i 78.

3. CASANOVAS I CANUT, Sebastià: *Memòries d'un pagès del segle XVIII*, Barcelona, 1978.

col·locar a un fill com a masover equivaldrien, en molts casos, als fets per donar-li ofici o per la dot d'una filla.

L'esmentat pagès de la Selva torna a servir com a punt de referència. Parlant d'un oncle, diu que: «A est la dita Felippa sa mara li compra bous y bacas y carreta y aradas y li dóna blat y diners ab què arendà una heretat a Sant Pere Pescador». El capital que representava aquesta aportació ultrapassava les possibilitats d'un pagès pobre, al qual tot propietari refusaria de confiar el conreu d'una finca important, cosa que va ser experimentada per un altre parent del nostre informant de la Selva: «Vayant est miserable que ya no tenia crèdit sols per un diner y que ja ningú no li volia arrendar casa, perquè d'ell no pòsguian cobrar diners ni feyna». Mentre que, en un procés invers al de l'empobriment d'aquest avantpassat, l'enriquiment d'un altre es cloïa amb l'obtenció d'una masoveria: «guanyaba molts diners llaurant per uns y altres: després arendà aretat». Cal dir que aquesta declaració informa sobre una situació de salaris alts existents a finals del segle XVII, que facilitava l'estalvi i la possibilitat d'ascens per part de molts jornalers que pogueren assolir masoveries i, fins i tot, alguna propietat. L'existència d'alts salaris reals en el camp a finals del segle XVII anà disminuint a mesura que els augments de preus del segle XVIII els absorbia. Amb la caiguda del salari real, sobretot després del 1760, la capacitat de millora del camperol, mitjançant l'accés a la masoveria, o a la compra de terres quedava estroncada.⁴

Tot propietari preferia confiar l'arrendament a un pagès amb terres, no solament perquè aquestes responien del compliment

4. CASANOVAS I CANUT, Sebastià: *Ob. cit.*, pàg. 57, pàg. 61 i pàg. 58.

Segons dades dels jornals pagats per la plantada de vinya realitzada a expenses dels propietari, l'import d'aquells fou de 7 sous el 1694, 1730, i de 1747 a 1750. A partir de 1762 Jaume Codina aprecia una gran disminució en els salaris nominals en el Prat de Llobregat. Mentrestant els preus del blat s'havien anat apujant al llarg del segle XVIII, especialment després de 1748.

Vegi's l'apartat sobre *el valor de la plantada de vinya*.

A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 122, pàg. 35 (any 1794).

A.H.P.B., Pere Anton Lloses i Oms, 14-IV, 1730, pàg. 62.

A.H.P.B., Fèlix Camploach, 13-XII-1747, pàg. 62.

A.H.P.B., Fèlix Camploach, 13-X-1748, pàg. 298.

A.H.P.B., Fèlix Camploach, 15-III-1750, pàg. 149.

CODINA, Jaume: *El delta del Llobregat...*, pàg. 262.

dels pactes, degut a la hipoteca general dels béns que es feia a l'hora de l'arrendament, sinó també perquè no quedava exposat a que, en cas de mala collita, el conreador deixés la finca pel senzill procediment de fugir del poble cap a un lloc desconegut, cosa que sembla succeïa entre els jornalers i els pagesos pobres.⁵ El que el conreador fos propietari d'un camp, per petit que fos, no solament era important com a mostra de riquesa que garantia el compliment del contracte, sinó també com a indicatiu d'arrelament en el terme, arrelament que era bàsic perquè la supeditació del pagès al propietari fos més que una aparença temporal que desapareixia a l'època de les dificultats.⁶

El monestir de la Vall d'Hebron, va arrendar la seva explotació de Sant Martí de Provençals per 310 lliures a l'any, a Francesc Cleris, al 1766; després de sis anys de conrear la terra, el monestir s'adonava que Cleris no tenia cap propietat per a respondre de les 310 lliures, pel que li demanaven que el complís per pagues avançades.⁷

Els Dominics tampoc no es conformaven, el 1690, que l'arrendatari de la seva finca de Gràcia, no disposés de cap propietat i per això reclamaven una garantia, «*para cumplir el arriendo si que también para el caso que con el total de la cosecha no pudiese satisfacer o cubrir lo devengado*». Si el pagès no donava la garantia reclamada se'l treuria de l'heretat, *manu forti et militari*. No és estranya l'actitud dels Dominics si es considera que amb anterioritat, l'any 1677, un arrendatari de la finca de Sant Gervasi l'havia deixada tot devent la pensió de dos anys.⁸

5. LE ROY LADURIE, Emmanuel: *Les paysans de Languedoc*, París, 1969, pàg. 30 (Ed. Flammarion).

6. Aquest arrelament es reforçava si l'arrendatari contraïa deutes. L'endeutament afavoria el propietari que a l'hora de la liquidació imposava condicions de pagament, que podien representar un augment en l'import del deute contret. Moltes famílies arrendatàries s'endeutaren progressivament amb el propietari a mesura que transcorria l'estada a la finca.

CATTINI, M.: *In Emilia Orientale: mezzadria cinquecentemeca, mezzadria settecentesca. Continuità o frattura?* a «Quaderni Storici», núm. 30, Ancona, 1978, pàgs. 873 i 874.

7. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 7 (Arrendaments Mas Alió, Sant Martí de Provençals).

8. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 15 (Dominics).

Aquest endeutament no es constata en les altres finques pel Collegi. L'endeutament del pagès té certa base en la protesta per l'onerositat del contracte

A l'hora de fer l'arrendament el propietari preferia un pagès que disposés d'alguna finca; almenys sembla que fou així en una època en que començava a haver-hi excés d'oferta de treball, a partir de la segona meitat del segle XVIII. Això representava que possiblement l'accés d'un simple jornaler a la masoveria era quelcom inassolible, però en algun cas és possible detectar-hi la seva presència. Així, un mosso del monestir de la Vall d'Hebron va obtenir, el 1805, una rabassa morta, i el 1818, es va convertir en arrendatari de la Granja Nova, pel preu d'unes 100 lliures anuals. L'ascensió del mosso no fou sobtada i la donació de la rabassa morta pogué actuar com a garantia, pel monestir, d'un arrendament de poca importància. La mateixa comunitat va arrendar, el 1775, un mas a Pineda, al pagès que fins aleshores havia estat el subarrendatari.⁹

Però donat la important funció que el masover tenia en la inversió i millora de la finca, la concessió de la masoveria a un pagès pobre podia repercutir en un baix rendiment de la terra. Els Agustins en parlar, l'any 1776, de la seva heretat de Tiana diuen: «per la misèria del masover que regularment tenim allí y per lo poch cuydado han tingut en est convent ab esta y altres dos heretats tenim allí, estan molt deteriorades les vinyas...»¹⁰

És per l'esmentada raó pel que resulta freqüent de trobar agricultors que acaparaven l'arrendament de camps de diferents propietaris absentistes, o bé de famílies de masovers que cultivaven la mateixa hisenda durant molts anys i, fins i tot, generacions. Tot i que els contractes es feien per una duració molt limitada, que no superava el termini considerat com de llarga duració subjecte al pagament de lluïsmes, el propietari de l'antic règim no solia ser partidari de canviar de masovers i preferia conservar en la finca a un pagès de la seva confiança. I això,

d'una finca tan pobre i sobretot, menys extensa del que constava en l'escriptura, i això podia ser considerat un frau, ja que es tractava d'un arrendament en diner, a tant la mujada.

A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 122.

9. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 31-I-1805, 9-XI-1818, 9-XII-1772, 21-I-1775 (pàgs. 113 i 133).

10. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 666.

perquè era conscient que la perllongació d'un conreu deficient acabava repercutint en una disminució del valor de la finca. Aquest era un problema greu en una època anterior als descobriments químics de la segona meitat del segle XIX, que permetien en poc temps la recuperació del sòl.

Estudi dels masovers de diferents finques

EL COL·LEGI DELS DOMINICS DE BARCELONA

SANT GERVASI (Torre d'En Gomis)

1672 a 1677	Ramon Roig
1677 a 1680	Pere Amat
1680 a 1683	Jaume Carbonell
1683 a 1686	Pere Amat
1686 a 1689	Joan Casas
1690 a 1706	— — —
1707 a 1711	Tomàs Forner
1712 a 1729	— — —
1730 a	Francesc Amat
1750 a 1757	Francesc Amat
1757 a 1786	— — —
1787 a 1792	Jaume Amat
1792 a 1818	Francesc Amat
1820 a 1830	Domènec i Jaume Amat
1831 a 1836	Maria, Vda. i Jaume Amat

SARRIA (Torre Farrera)

1674 a 1692	Pere Comas
1639 a 1715	Pere Modolell, Maria, Vda. i Miquel Modolell
1715 a 1750	Miquel Modolell
1750 a 1760	Miquel Modolell
1760 a 1818	Josep i Teresa Modolell
1818 a 1820	Francesc Amat
1821 a 1836	Joan Arisó

PRAT DEL LLOBREGAT

1706 a 1715	Jaume Company
1715 a 1788	— — —
1788 a 1817	Rafael Company
1818 a 1823	Joan Company
1823 a 1836	Joan Company

Es pot considerar que la família Amat es queda amb la masoveria de la finca de Sant Gervasi durant cent anys, des del 1730 fins el 1835, la qual ja l'havia menada, de forma esporàdica, abans d'aquell any. A començaments del segle XIX la família passaria dificultats econòmiques, potser agreujades en fer-se càrrec de dues explotacions, ja que a més de la de Sant Gervasi es feren càrrec també de la de Sarrià. El cas era que el 1818 Francesc Amat devia al collegi 406'10 lliures per pagaments endarrerits i que els frares tenien poques esperances de cobrar. L'actitud dels Dominics fou condescendent, ja que perdonaren el deute de les 406 lliures a canvi del retorn d'una rabassa morta que havia estat cedida a l'avi de Francesc Amat el 1730.

L'apropiació de la peça de terra fou feta amb consentiment de l'arrendatari, Francesc Amat, consentiment que el collegi no necessitava ja que la vinya tenia 88 anys i per altra part feia dos anys que no es conreava.¹¹ No obstant, el fill del masover s'oposà al retorn de la terra al convent, perquè aquest «pretén el valor de la rabassa per cobrar los dots de la sua mara Esperança Cuxart i de la pròpia muller, Rosa Guardiola, lo primer de 150 lliures i lo segon de 200 lliures». El collegi se salvà d'un plet gràcies a que el masover titular, Francesc Amat, havia fet donació de béns als seus fills, amb reserva de l'usdefruit i la facultat de vendre i empenyorar.¹²

Encara que els Amat deguessin 406 lliures al convent, la referència a les dots de la mare i de la muller de l'hereu, Domènec, permet situar aquesta família com a benestant. Rosa Guardiola,

11. A.C.A., Monacals, Universitat, vol. 122.

12. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 191 (Dominics).

la dona d'en Domènec, era filla d'un rajoler de Gràcia i després de la guerra aportava com a dot una respectable xifra. És interessant constatar com en els capítols matrimonials la firma dels contraents i del masover Francesc Amat són d'una acceptable grafia, mentre que el pare de la núvia manifestava no saber firmar.¹³

La família seguí menant la masoveria fins a la desamortització. Un dels fills de Francesc rebé una rabassa morta, d'extensió 10½ mujades, unes 5 ha.¹⁴

Un dels arrendataris de Sant Gervasi era Tomàs Forner, que tenia una peça de terra d'una mujada de secà de segona qualitat, situada a la part damunt de la riera Cassoles, on hi tenia una caseta i una rajoleria.¹⁵ El 1750, un Tomàs Forner, possiblement fill de l'anterior, era propietari d'una mujada de terra i una casa a la riera de Malla, i arrendatari de tres mujades de la finca que la Companyia de Jesús tenia a Sant Gervasi.¹⁶

La Torre Farrera, de Sarrià, tingué com arrendatari a Pere Comas, des del 1674 fins al 1692. Des del 1693 fins al 1760, com a mínim, ocupà la finca la família Modolell. Durant el període que menaren la hisenda, els Modolell en tregueren algun benefici, doncs el 1722 i el 1726 se'ls concedí dues peces de terra d'un total de 13 mujades per a plantar-hi vinya a rabassa morta. En arribar el 1821, el col·legi encara no havia reclamat el domini d'aquelles terres. El 1730, Miquel Modolell rebia una terra en emfiteusi a cens de 8'10 lliures a l'any.¹⁷

Després del 1760 perdo tota referència dels Modolell. A començaments del segle XIX la finca era menada, junt amb la de Sant Gervasi, per Francesc Amat i del 1821 al 1836 es concedí a Joan Arisó.¹⁸

13. Apèndix 14.

14. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 513 (varis) (a Josep Amat, el 1824).

15. A.H.C.B., Cadastre, Llibre de Recanació, any 1719-1720.

16. A.H.C.B. Cadastre, Llibre de Recanació, any 1750.

17. A.H.P.B., Pau Mitjans, 28-VIII-1722, pàg. 534; Pau Mollar, 21-VIII-1726, pàg. 530.

A.C.A., Monacals, Universitat, volum 122.

18. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 122.

El primer arrendatari de que tinc notícia per a la finca del Prat fou Jaume Company, el 1706. Durant 73 anys, del 1715 al 1788, no tinc cap dada sobre la gestió de la finca, fins l'aparició de Rafael Company, documentada per Jaume Codina. La llacuna d'aquests 73 anys impideix saber si la família Company conserva la masoveria. És molt possible que fos així i que els Company haguessin romàs a la torre del Prat durant 130 anys.¹⁹

EL CONVENT DELS CARMELITES CALÇATS

RUBÍ (Cases Cabanyes i Fetjó)

1748 a 1778	Josep Llogany
1779 a 1784	Anton Llogany
1790 a	— — —

AGELL (Cabrera de Mataró)

1749 a 1755	Jaume Fàbrega
1756 a 1775	Francesc Cortès

(Casa Pi de Sant Llorenç)

1749 a 1765	Francesc Serrabogunyà
1766 a 1785	Pere Serrabogunyà

Els Llogany i els Serrabogunyà visqueren a l'heretat de Rubí durant 40 anys. A partir del 1790 el convent no donà cap més dada sobre la identitat dels masovers i possiblement la finca passés a ser conreada directament per la comunitat, tal com ho era la que tenien a l'Hospitalet del Llobregat.²⁰

Els arrendataris dels camps que estaven esparsos i separats del conjunt de l'explotació conservaren durant bastants anys la terra. Pau i Anton Llogany, parents dels masovers, varen tenir arrendat un camp des del 1758 fins al 1782.

Monacals, Hisenda, lligall gran 249 (Dominics).

Monacals, Hisenda, lligall gran 270 (Dominics).

19. A.C.A., Monacals, Universitat volum 122.

Monacals, Hisenda, lligall gran 249

CODINA, Jaume: *El Delta del Llobregat...*, pàg. 226, nota 8 i pàg. 253.

20. A.C.A., Monacals, Universitat, volums 64 i 65.

Quelcom semblant succeïa amb la finca d'Agell. Els Català, Pere Isidre i Nicolau, conrearen successivament el mateix camp des del 1746 fins al 1782, formant societat amb uns altres pagesos, en Pere i en Feliu Bartomeu, successivament.²¹

EL CONVENT DELS AGUSTINS CALÇATS

SANT PERE DE RIBES (Torre dels Solers)

1691 a 1708	Pere i Manuel Giralt
1708 a 1719	Manuel Giralt
1719 a 1766	Jaume Artigues
1766 a 1782	— — —
1782 a 1786	Jaume Guasch
1786 a 1835	Cristòfol Puig, Sebastià Puig, Pelegrina Puig, vídua

TIANA (Cases Cordelles i Argent)

1698 a 1703	Josep Rovira
1703 a 1715	Miquel Suñol
1715 a 1720	Un frare
1720 a 1723	— — —
1723 a	Jaume Pla i Joan Codina
1726 a 1750	— — —
1750 a	Anton Pau Morera
1750 a 1775	— — —
1775 a 1779	Francesc, Domènec i Josep Cussó
1779 a 1806	Llorenç Colomer
1779 a	Domènec i Josep Cussó
1830 a 1848	Anton Cussó

La permanència dels masovers a les finques tendeix a estabilitzar-se en els últims vint anys del segle XVIII; i és precisament en aquesta època, a partir del 1775, quan s'agreuja el pes dels arrendaments i apareixen pactes nous. Aquesta immobilitat

21. A.C.A., Monacals, Universitat, volums 64 i 65.

dels pagès que intenta conservar la masoveria, tot i l'increment del contracte, palesa un excés de braços en el camp i la fi de la conjuntura alcista.²²

La primera notícia sobre els arrendataris de Sant Pere de Ribes es refereix als Giralt, que hi foren durant 30 anys. El 1722, Manuel Giralt és batlle del poble i en la relació cadastral declara que Jaume Artigues, als Solers, des del 1719, tenia dues mules per a llaurar.²³

Jaume Artigues, masover dels Solers, va romandre a la casa durant 47 anys, però hauria pogut conservar aquesta feina més temps sinó hagués estat que el convent li descobrí frau en els lliuraments de les parts del vi. Els frares tenien les seves sospites des de feia temps i per confirmar-les feren vigilar Jaume Artigues per dos mossos de la finca. Segons la declaració d'aquests, Artigues batejava generosament el vi que donava al convent. La denúncia dels mossos fou la causa del desnonament del masover, que va marxar de la finca sense que consti que es produís cap plet.²⁴

El conreador que entrà als Solers el 1786 trobà la terra molt deixada degut al descurat conreu anterior. Preveient que l'import de les despeses que li calia fer per a acondicionar la terra seria elevat i que això li podria portar problemes amb el convent, va demanar que el regidor degà de l'Ajuntament designés dos perits que judiquessin el valor dels jornals necessaris per a treure les males herbes de la terra. Els perits manifestaren que només en treure l'agram i la canyota, i sense comptar les altres males herbes («madastra, fregassa y herbejam, que són moltas») calia gastar 212 lliures.²⁵ El convent donà a parceria diferents camps de la finca a pagesos que de vegades eren membres d'una mateixa família: Ferret, Almirall, Planas, Robert i Pagès.²⁶

22. Vegi's l'apartat sobre *l'evolució temporal de les masoveries de Barcelona-Gràcia, Sant Pere de Ribes i Tiana*.

23. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 485 (Varis).

24. Apèndix 15.

25. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

26. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

Als fills dels primers masovers, Giralt i Artigas, se'ls va concedir plantar vinya a parts de fruits, doncs el convent no féu cap contracte de rabassa morta en tot el període estudiat.²⁷

EL CONVENT DELS MERCEDARIS

VILANOVA I LA GELTRÚ (Quadra de Solicrup)

1702 a 1705	Jaume Brunet
1705 a 1730	Francesc Betris
1731 a 1772	Fèlix Puig
1773 a 1798	Joan Puig, nebot
1798 a 1815	Joan Puig
1815 a 1835	Joan Pau Puig

PARETS (Casa Moragas)

1790 a 1796	Josep Castells
1797 a 1820	Bartomeu Guasch
1821 a	— — —

SANT MARTÍ DE PROVENÇALS

1764 a 1835	Miquel, Esteve i Miquel Suñol, successivament
-------------	---

El 1730, Francesc Betris fou tret de la finca per iniciativa d'un nou prior. El plet posat per Betris contra el convent creà greus problemes de consciència a la comunitat per la injustícia d'aquell desnonament. Un cop vacant la masoveria alguns pagesos se la disputaren, assolint-la Fèlix Puig per mitjà d'alguna intriga i el padrinatge d'un destacat pagès de Vilanova.²⁸ A partir d'aleshores, i durant 104 anys, Solicrup fou en mans d'una mateixa família.

El 1772, Fèlix Puig tenia més de 75 anys i estava molt malalt. Un nebot seu acompanyat d'un cosí anà al convent a sol-

27. A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 627.

Vegi's l'apartat sobre les finques de *Sant Pere de Ribes i Tiana*.

28. Vegi's l'apartat sobre els plets que tingueren com a causa el desnonament del pagès.

licitar succeir el seu oncle en la finca, essent acceptat, doncs els frares «consideraren ser just que sent apte fos atès». Joan Puig tenia uns 25 anys i segons el convent «Fèlix desstitja com a successor en la masoveria». Fèlix Puig, un autèntic patriarca, disposava de la masoveria com d'un bé propi, i d'alguna manera, el convent li reconeixia cert dret.

Es conserven dues cartes, del 1764 i 1765, enviades per Fèlix Puig al frare procurador, les quals evidencien l'existència d'una correspondència regular i d'un cert grau d'amistat entre els dos. Els encapçalaments acostumen a ser un «Amich pare Bernat» i acaben amb un «servidor de V. a qui les mans besa».²⁹

Un segon grup de 35 cartes fou escrit per Joan Pau Puig entre el gener del 1816 i l'agost del 1821. El tractament és menys amical, com ho denoten els inicis de «Molt Sr. Meu Rt. Pare Narcís». Els finals són uns lacònics «mani a s.s.s.».³⁰ Tot i això, la correspondència reflecteix una bona entesa i bastant confiança.

Les cartes parlen de la collita, dels preus del vi i també de qüestions personals, com la pròpia salut: «Sabrà que me trobo sens las febres sinó que me ha quedat un cadarn que me fa estossegar molt». I també de la salut del pare o el naixement del fill: «Sabrà que la Munda ha parit un noy y lo part ha vingut bé gràcies a Déu, que és lo que me importa».³¹

En una carta el pagès demana al frare que li cobri una lletra de canvi girada a Barcelona:

«Ab la venda del meu vi tingué que recaurer per ma fortuna ab un comprador que per cobrar me ha estat precís tenir que admètrer la adjunta lletra, que del contrari Déu sab quant cobraria; en est concepte ha de tenir V. la bondat de ferse càrrech de dita lletra que va endosada a favor de V. y jo cobraré ditas 300 lliuras dels diners [que] retinch de V...»

29. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 304 (Mercedaris).

30. L'hisendat empordanès Narcís Fages de Romà proposava als pagesos que haguessin d'escriure als senyors les següents fórmules: «Molt Sr. Meu y de tot mon respecte» i en acabar un «est obedient y segur servidor y majordom». Aquet servilisme no apareix en les cartes dels masovers Puig.

FAGES DE ROMA, Narcís: *Reglas de urbanitat o bona criansa, estil de cartas familiars y cristianas oracions al ús dels cultivadors*, Figueras, 1855.

31. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall petit 115 (Mercedaris).

La manera de demanar aquest favor indica que hi havia bastant familiaritat entre el masover i el procurador. El contacte entre la família i el convent durava ja 90 anys.

Són interessants les descriptives cartes que Joan Pau Puig escrivia sobre el pagament de contribucions. El 1816 arribà a Solicrup l'ordre de pagar el delme al rei i Puig allega que l'heretat era una quadra amb jurisdicció pròpia i que estava exempta d'aquest pagament. Però el comissionat del crèdit públic no s'avenia a raonaments i reclamava el delme. El masover ho explica al frare procurador:

«abia de anar a Tarragona per ordre del governador ab pena de 25 lliures, y com fore allí, que lo governador me digué si estava enterat de la ordre sobre pagar los delmes. Jo li respongué, com que lo que bustès me lleigxan és ab castellá jo no lo entech gaire. Y ell me respongué que ja mo faria entendre, y me posà de pena un duro cada dia y me donà tres dias de temps per pagar lo delme.»

No resulta difícil d'imaginar l'actuació que degué fer el masover simulant ser un camperol rústec per tal d'escapolir-se de pagar.

El 1818 i 1819, les terres de Solicrup foren mesurades i la contribució augmentà, passant de les 21 a les 80 lliures.³²

EL MONESTIR DE LA VALL D'HEBRON

VALLIRANA (Torre Prunera)

1761 a 1835 Família Farreres, de manera ininterrompuda.
L'hereu de la masoveria solia dur el nom de Joan.

HORTA (Torre Jussana)

1763 a 1766 Gaspar Gausachs
1767 a 1770 Josep Simó
1776 a Gaspar Gausachs
1788 a 1826 En emfiteusi a Josep Garriga
1795 a 1826 En emfiteusi a Josep Garriga
1826 a Torna al monestir. En emfiteusi a G. Gausachs

32. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall petit 115 (Mercedaris).

(Granja Nova)

1767 a 1770	Joan i Josep Simó
1770 a 1780	Josep Simó i la seva Vda., Paula
1780 a	Jacint Grasses i Joan Simó
1791 a 1793	Gaspar Gausachs
1793	Joan Gasulla
1794	Josep Camps
1796	Gran part a rabassa morta
1798 a 1188	Mariano Vinyals
1818 a	Ramon Ferrer, mosso del monestir

(Granja Vella)

1763 a 1766	Gaspar Gausachs
1767 a 1774	Francesc Sabadell
1788 a 1791	Francesc Sabadell
1791 a 1794	Gaspar Gausachs
1797 a	En emfiteusi a Josep Joan Milà de la Roca
SANT MARTÍ DE PROVENÇALS (Mas Alió)	
1761 a 1776	Francesc Cleris
1776 a 1781	Miquel Vintró, fillastre de Cleris
1781 a 1783	Sr. Canaleta. Subarrendatari Josep Armengol
1783 a 1787	Josep Armengol
1787 a	— — —

La mateixa família se succeí a la masoveria de Vallirana durant 75 anys. El primer masover, Joan Farreres, era un pagès de Begues, segurament molt pobre, ja que es féu càrrec d'una finca de difícil conreu, amb molts camps que havien de ser roturats per primera vegada i d'on havia de treure les pedres per començar-los a llaurar. Uns anys més tard, i degut a l'exploració de llenya i guix, el rendiment de l'heretat esdevingué alt, i encara que Farreres no en participà directament, sí que se'n degué beneficiar en certa mesura.

Per altra part, el monestir els féu donació a cens i a rabassa morta de diferents peces de terra, tant al masover com a la seva parentela. L'any 1799, se li va donar a Josep Farreres una

peça de terra en emfiteusi, pagant 3 lliures anuals, perquè hi fes dues casetes, i als germans Josep Anton i Pau Farreres una parceria a llarg termini per fer una plantada de vinya. Una altra parceria d'aquesta classe va ser feta a favor de Joan, Anton i Pau Farreres el 1801, així com també a favor de Joan i Anton Farreres i Martí i un altre parent seu dit Pau, firmats l'any 1817. El masover de la finca va rebre, el 1833, una concessió a rabassa morta.³³

El clan familiar dels Farreres fou el primer beneficiari, després del monestir, del desenvolupament econòmic de la finca, participant en els rendiments produïts per la llenya i el guix. Cap el 1820, el masover tenia arrendat un forn de guix. A començament del segle XIX, un Joan Farreres, mestre de cases de Vallirana, treballava en les obres de reparació de la casa.³⁴

L'heretat que la Vall d'Hebron tenia a Horta, estava formada per tres finques diferents: la Granja Nova, la Granja Vella i la Torre Jussana, a més de les terres dotals del convent, ofertes en el moment de la seva fundació, en el segle XIV. La divisió entre les tres finques fou més formal que real, ja que degut a la seva proximitat no queda ben clar quins camps pertanyien a cada una de les finques.

La divisió entre les tres explotacions resulta encara més convencional si es considera que les terres foren menades principalment per dues famílies: els Gausachs i els Simó.

Els Gausachs eren una antiga nissaga d'Horta. El 1544, Joan Gausachs tenia una casa amb sis mujades de terra que estava plantada d'oliveres i bosc. Diferents hereus el succeïren: Genís, Jaume, Pere Jaume, Francesc, Josep... Amb data anterior al 1627 Jaume va heretar o comprar altres terres, ja que en aquell any la finca dels Gausachs tenia 23 mujades, la meitat d'elles de bosc.³⁵

33. A.H.P.B., Francesc Ferrús Sánchez, 23-III-1799, pàg. 51; 22-XII-1801, pàgina 179. Pau Ferrés Campderrós, 9-X-1817, pàg. 206.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàgs. 473 i 474, 30-VIII-1833.

34. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 1.

35. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 13 («Llibre de memorial de casas

En arribar el set-cents les coses no degueren anar prou bé a aquesta família, ja que per pagar els deutes dels censals que gravaven la seva casa, Francesc en va vendre una part al monestir, l'any 1722. Era l'anomenada Granja Vella, de la que en algun moment en seria masovera l'antiga família propietària. L'extens bosc que es trobava repartit en diferents indrets de la finca, foren sempre identificats pel monestir com «els boscos d'en Gausachs». Corrent el temps, una part d'ells anaren a parar als Gausachs, mitjançant concessions a rabassa morta.³⁶

Els Gausachs, com a molts altres fidels arrendataris, reberen beneficis pel seu servei a la Vall d'Hebron: concessió d'una rabassa morta, el 1745; emfiteusi d'un camp, el 1762; noves donacions a rabassa, el 1814 i 1820.³⁷

L'any 1826, la Torre Jussana que havia estat donada a cens emfitèutic a Josep Garriga el 1796, tornava a mans del monestir. En el mateix any va ser donada altra vegada en emfiteusi, aquest cop a l'antic masover que l'havia conreada des de 1766 fins 1796. L'emfiteuta Gaspar Gausachs pagaria un cens de 25'10 lliures anuals. El 1835, el seu descendent Pere, tindria dificultats econòmiques per causa de deutes contrets amb el monestir, i demanava la gràcia de 15 lliures sobre els endarreriments de les pensions de censos i censals que gravaven la casa i terres de Sant Genís.³⁸

En arribar el 1835 tornaven a passar per les mateixes dificultats que, cent anys abans, els havia portat a vendre la Granja Vella al monestir. Sembla com si la seva trajectòria descrivís un cicle amb les següents fases: propietària, deutora-venedora, masovera. Resulta interessant veure les relacions entre aquesta família i el monestir. En tot cas, però, s'ha de remarcar que la situació dels Gausachs no fou deguda a una actitud especialment

de Sant Genís dels Agudells 1544». «Memorial de casas y masos de las terras que es troben y tenen los senyors de las casas de la parròquia de Sant Genís», 1634).

36. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20 (20-XI-1814).

37. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 11 i lligall 20 (9-II-1762 i 24-XI-1814). A.H.P.B., Pau Ferrés Campderrós, 19-III-1820, pàg. 58.

38. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 26-I-1826 i 13-VII-1835.

gasiva dels frares vers els pagesos arrendataris. Penso que l'endeutament venia d'un origen més complex que no el de l'arrendament de les finques del monestir.

Pel que sembla els Gausachs no depengueren tan sols de la Vall d'Hebron i degueren menar les terres d'altres propietaris. El 1726, el convent dels Dominics de Barcelona, va donar a un Gaspar Gausachs un peça de terra de cinc mujades a rabassa morta, mitjançant pagament d'1/6 part de fruits.³⁹

Una altra família, els Simó, també es feren amb bon nombre d'arrendaments de les terres de la Vall d'Hebron. Els seus orígens, a la parròquia de Sant Genís, són més moderns que els dels Gausachs i no sembla que mai haguessin estat propietaris de consideració. Potser degut als seus contactes amb el monestir acabaren assolint certa estabilitat econòmica.

El 1761, Josep Simó rebia un jornal en emfiteusi mitjançant el cens de 12 lliures i amb la condició de gastar 200 lliures en la construcció d'una casa. Un anys després, Josep i Joan Simó van rebre cada u una mujada de terra, també en emfiteusi.⁴⁰

Aproximadament des del 1760 fins al 1790, els Simó, juntament amb els Gausachs, s'anaren tornant en els arrendaments de la Torre Jussana i de la Granja Nova, i sembla que la seva comesa es desenvolupà en bona harmonia. Potser com a conseqüència d'aquesta, cap el 1790 un Gaspar Gausachs es va casar amb una filla d'un Ramon Simó, rabassaire del monestir, si bé no figura com a masover.

El 1817, Ramon Simó, demanava «per un altre» una rabassa morta amb pacte de pagar les 2/7 parts de la collita; el monestir respongué que donada la qualitat de la terra, les parts a donar serien d'1/3 del total. Encara que Simó no ho deia, la terra era per al seu gendre.⁴¹

39. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 249 (Dominics).

A.H.P.B., Pau Mollar, 21-X-1726, pàg. 530.

40. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 27-VIII-1761 i 17-III-1762, pàgines 39 i 45.

41. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 9-XI-1817, pàg. 378.

El setembre de 1818 Ramon Simó demanava plantar un terreny de ceps, si bé especificava que volia la concessió per al seu gendre, Gaspar Gausachs. La terra estava situada al costat de la que li havien donat el 1817 i que ja havia plantat en Gausachs i aquest demanava unir les dues vinyes separades pel camí de Valldaura, pel que era necessari modificar el seu recorregut en aquell tram. Volia el permís del monestir i a més que li ajudés a pagar la modificació d'aquella via.⁴²

La Vall d'Hebron es negà a pagar res i, a més, prohibia que es toqués el camí sense previ permís de la Intendència.

Gaspar Gausachs va renunciar a la concessió de la rabassa morta. El 1824 va firmar amb els Jerònims una altra rabassa morta.⁴³

Independentment dels avatars pels que varen passar els seus parents, sembla que els Simó prosperaren. I mentre el 1835 els Gausachs s'endeutaven amb el monestir, el mateix any, Ramon Simó lluïa un censal de 366 lliures que li havia fet a favor seu la Vall d'Hebron.⁴⁴

Un altre masover que mena durant molts anys l'anomenada Granja Vella, que havia estat dels Gausachs fins al 1722, va ser la família dels Sabadell. En arribar el 1791, el monestir va treure a Francesc Sabadell perquè no conreava bé la terra i deixava de complir molts pacte, i la va donar a Gaspar Gausachs fins que, al 1795, passà en emfiteusi a Josep Milà de la Roca.⁴⁵

La raó que, el 1791, Francesc Sabadell no tingués interès en el conreu de la Granja Vella podia ser degut al tomb que havia pres la família, car sembla que per aquella època un dels seus fills s'havia establert a Barcelona com a comerciant de productes colonials. Anant el temps, el nét del pagès de la Vall d'He-

42. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 4-IX i 17-IX-1818, pàgs. 382, 383 i 384.

43. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 8-IX-1818, 30-X-1818 i 3-X-1824, pàgines 385, 386 i 410.

44. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 25-III-1835, pàg. 366.

45. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 12-VIII-1790 i 24-XI-1797, pàgs. 211 i 275 Vegi's l'apartat sobre *l'acensament d'una finca d'Horta per la Vall d'Hebron*.

bron es convertiria en un ric terratinent, comprador de finques de l'Església després del 1835.⁴⁶

El pagès Francesc Sabadell va assolir de situar a un fill seu com a comerciant de colonials, cosa que devia representar una posició econòmica estable. Queda per saber, però, com els Sabadell havien assolit els cabals suficients per passar a la ciutat amb un negoci propi i permetent-se menysprear com es dedueix de la seva actitud, una masoveria. Per últim, ¿fins a quin punt els guanys produïts per la masoveria forniren un capital, origen de la fortuna de Rafael Sabadell?

EL MONESTIR DE LES MONGES DE JONQUERES

BARCELONA - GRÀCIA (Torre de Jesús)

1667 a 1725	Joan i Joan Saladriga
1725 a 1733	Pere Màrtir i Josep Sagristà, germans
1733 a 1785	Josep i Isidre Sagristà
1786 a 1791	Isidre Sagristà i Oleguer Jansana
1791 a 1796	Oleguer Jansana
1797 a 1807	Pere i Tomàs Estrada, germans
1807 a 1822	Agustí Iglésies i Francesc Mariner, cunyats
1822 a 1841	Anton Mariner, fill de Francesc

PRAT

1745 a 1776	Jaume Salom
1776 a 1783	Maria Piñana, vídua Salom i Sebastià Piñana
1783	Domènec Puigguillem (renuncia)
1784 a 1799	Sebastià Piñana
1799 a 1809	Pere i Tomàs Estrada, germans
1809 a 1814	Francesc Ferrés
1815 a 1822	Pere i Anton Amigó

46. SOLÀ PARERA, Angels: *L'èlit barcelonina a mitjans del segle XIX*. Tesi de doctorat (1977). Seminari d'Història Contemporània, pàgs. 487 i 488.

SANT JOAN DESPÍ

1763 a 1778	Jaume Vendrell
1778 a 1803	Jaume Negre
1804 a 1826	Maria Negre
1827 a 1829	Rosa Negre i Ramon Rossell
1829 a 1843	Feliu Gelabert

Tres famílies són les que tingueren una permanència considerable a la torre de Gràcia: els Saladriga, els Sagristà i els Mariner.

Els Saladriga era una estirp estesa per molts pobles del Pla de Barcelona. Un dels troncs principals es troba a Horta, abans del segle XVI, ja que el 1544 un matrimoni format per Jaume i Isabel Saladriga, tenien una finca de 38 i mitja mujades. Del dit matrimoni nasqueren vuit fills.⁴⁷

Un descendent d'aquesta família, anomenat Narcís Saladriga i habitant a Horta cap el 1600, va tenir un fill, Bartomeu, que declarant-se pagès a Sant Andreu del Palomar també tenia finques a Gràcia. El seu hereu fou Agustí. Un altre fill, Joan, el trobem com a propietari a Gràcia i masover de la finca que Jonqueres tenia en els termes de Barcelona i Gràcia a partir del 1667.

La branca de l'hereu Agustí apareix establerta a Sant Andreu i és arrendatària i conrea terres a rabassa morta del monestir de Sant Jeroni de la Murtra, entre el 1780 i el 1825. A començaments del segle XIX, un dels Saladriga de Sant Andreu passa al poble veí de Santa Coloma de Gramenet.⁴⁸

El testament del patriarca Bartomeu, fet el 1651, és un bon exponent del tarannà del pagès benestant. Després de disposar ser enterrat en el vas familiar del convent de Jesús, i de manar el rés de diverses misses, passa a preocupar-se pel benestar de la família. Deixa com a dot per a una filla soltera, Maria, 200

47. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 13.

48. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 283 (Jerònims).

lliures i les calaixeres, i a cada una de les altres dues filles casades 25 lliures. També disposa 25 lliures per al dot d'una néta i 10 lliures per al d'una neboda. Als fills fadrins els dona 50 lliures i els dedica una clàusula molt interessant:

«Item, dich y és ma voluntat que tots los fills meus mascles que voldran estar sens casar, en ma casa treballant y mirant per lo benefici y utilitat de mon hereu, vull que sien alimentats de menjar y bèurer sans y malalts, y que mon hereu los hage de llaurar un parell de mujades de terra donant ells la terra y no altrament.»

L'hereu quedava obligat a donar un capital, consistent en jornals, per posar en explotació un tros de terra comprada o arrendada per un germà solter que visqués i treballés amb ell. La clàusula posada per Bartomeu Saladriga era una autèntica invitació a la solteria com a mitjà per a consolidar i engrandir el patrimoni familiar. Ella fa veure la feble conjuntura econòmica de mitjan segle XVII i com, en molts casos, la conservació de l'estatus econòmic del clan familiar podia significar la planificació de tota la vida dels seus membres.

Bartomeu, a més de propietari, era un important arrendatari de finques i recorda a l'hereu que tenia guardades en la seva cambra, «ahont estich desganat», la quantitat de 1.000 lliures per pagar els lloguers de les terres. A més d'aquesta quantitat tenia estalviades 1.200 lliures dipositades en la Taula de Canvi de Barcelona.⁴⁹

El fill segon, Joan Saladrigas, fou el primer de la família que arrendà la finca de Jonqueres, conservant-la durant 58 anys. Joan tingué sis fills, l'hereu Joan, Josep, Maria Caterina, Maria Àngela i Marianna. Joan va casar-se amb Teresa Calvet, filla d'un pagès de la parròquia del Pi, mentre que Marianna es va maridar amb un germà de Teresa, Esteve Calvet.

La comparació entre el testament de Bartomeu, del 1651, i el de Joan, del 1679, fa veure l'aparició d'alguns canvis significatius que reflecteixen una major estabilitat en la família de Joan. Les dots de les filles són de 200 lliures en tots dos testa-

49. A.H.P.B., Pere Pau Vives, 7-VI-1651, pàg. 127.

ments, però els fills fadrins es troben més afavorits el 1679. L'hereu els donaria 100 lliures a l'hora de casar-se i a més d'això es preveia la possibilitat que algun germà no volgués ser pagès o desitgés estudiar:

«Volent y declarant expressament que dits mos fills en cas seguissen y exercitassen tots dos o lo altre de ells lo art de pagès, pujan y los sia lícit y permès aportar per son compte propi alguns cabals, com se practica y acostuma a fer en los fills segons en las casas de pagesos; declarant així mateix expresament, que en cas de dits mos fills ni hagués algun que volgués estudiar, tant per a ser de Iglésia com per altra qual-sevol facultat, en aquest cas sia tingut y obligat lo hereu meu avall escrit en donar los aliments necessaris en la vida humana tant de menjar y veura, calsar y vestir, així en sanitat com en malaltia, al tal fill que voldrà estudiar, fins y a tant arribe a tenir la facultat per la qual estudiarà y per a poder alcansar la dita facultat li sien pagadas las sobreditas cent lliuras que sobre li fas de llegat.»⁵⁰

Les últimes voluntats de Joan Saladriga reflecteixen la preocupació pel decorós esdevenidor dels fills segons, i sembla voler-los treure de la grisa existència que significava la dependència de l'hereu.

L'inventari de Joan, fet a la seva mort el 1684, diu que era propietari d'unes 10 i mitja mujades (unes 5'25 ha.) i d'una casa de dos pisos ben proveïda del necessari per al conreu, essent de destacar l'existència d'arades amb orelles de ferro i de bestiar, gra emmagatzemat, etc. El parament de la casa sembla modest i indica una vida bastant austera.⁵¹

El 1696, la seva jove, Teresa Calvet, casada amb l'hereu, va fer testament en el que ordenava la celebració de quatre misses anuals i deixava una dot de 40 lliures a les seves dues filles, dot modesta, però que s'ha de considerar que es tractava de cabals propis de Teresa i que no incloïa, com és natural, la part que aportaria el pare.⁵²

Més interessant resulta la carta de pagament de la dot de Marianna Saladriga, pagada el 1723 pel seu germà Joan al ma-

50. A.H.P.B., Joan Guiu (Manual testaments, 1661-1698), 3-IX-1679, pàg. 177. Apèndix 16.

51. A.H.P.B., Joan Guiu (Manual, 1683-84) 28-XI-1684 i 17-XII-1684. Apèndix 17.

52. A.H.P.B., Joan Guiu (Manual Testaments, 1661-1698), 7-VII-1696, pàg. 331. Apèndix 18.

rit Esteve Calvet. Segons aquest document la dot efectivament lliurada a Marianna, i per tant possiblement a cada una de les tres filles Saladriga, era de 280 lliures. La dot de les filles del masover s'apropava molt al dot que tenien en ingressar al convent les monges de Jonqueres, propietàries de la finca.⁵³

Els Saladriga no eren uns senzills masovers, sinó també propietaris benestants i comerciants en gra. Ja s'ha vist el gra emmagatzemat que hi havia a la casa pairal el 1684.

Al segon masover, Joan, el trobem, el 1703, venent 50 quarteres de blat (uns 35 Hl.) al convent dels Mercedaris de Barcelona. També el convent de Jonqueres comprava blat a Saladriga, qui, entre 1679 i 1681, els arribà a vendre gairebé 98 Hl.⁵⁴

El «Llibre de Recanació del Pla de Barcelona», corresponent a l'any 1720, fa a Joan Saladriga propietari de tres quartes de terra de secà de segona qualitat i que llindava amb la finca de Jonqueres que menava a parts de fruits.⁵⁵

No sé què pogué succeir amb altres terrenys que, segons el testament de 1684, arribaven a les 11 mujades i mitja. Desconec fins a quin punt resulta fiable aquesta recanació, ni tampoc si les terres del vell Saladriga estaven situades en pobles fora del Pla de Barcelona.

El 1725, la família deixava la masoveria i cap a mitjans de segle és possible que es trobés amb problemes econòmics, ja que el convent dels Franciscans de Jesús, posava plet el setembre de 1762 contra Maria, vídua de Joan, per no pagar les pensions de les celebracions dels sufragis que havia manat fer a l'església del convent el primer Joan Saladriga en el seu testament de l'any 1684.⁵⁶

53. A.H.P.B., Pau Mollar, 20-VI-1723, pàg. 373. Apèndix 19.

54. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 2.915 («Llibre del blat dels Mercedaris»). Des del 1677 a 1679 Saladriga els vengué 36 quarteres de blat, de 1679 a 1681, 138 quarteres. La venda de grans al convent es perllongà fins 1721, amb algunes interrupcions.

A.C.A., Monacals, Universitat, vols. 355 i 359.

55. A.H.C.B., Sala del Cadastre, Llibre de Recanació, any 1719-20.

56. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 260 (Franciscans).

Des del 1728 fins al 1796, a la finca de Gràcia romangueren els Sagristà. En els primers anys el contracte fou fet a favor dels germans Josep i Pere Màrtir Sagristà.

Molts membres d'aquesta família figuraven com a propietaris a Gràcia: Joan, Valentí, Fèlix i, sobretot, Pere Màrtir, que tenia quatre peces de terra amb un total d'11 mujades. Pere Màrtir durà poc com a masover i va acabar la seva gestió litigant amb l'administrador de les monges, perquè se l'havia acomiadat amb només cinc mesos d'anticipació. Pere Màrtir es va barallar també amb el seu germà Josep, que va conservar la masoveria. El plet posat per Pere es va fallar en contra d'ell.⁵⁷

Sembla que alguns dels Sagristà tingueren com a principal font d'ingressos els arrendaments de finques, essent afeccionats a la finca que tenien els Jesuïtes a Sarrià. Un Fèlix Sagristà, pagès del carrer Jesús (prop la torre de les monges), propietari d'unes 15 mujades, va arrendar, el 1757, al convent dels Jesuïtes unes cinc mujades. Pere Pau Sagristà que tenia nou mujades, en va arrendar, el 1750, quatre mujades al mateix convent, així com Sever Sagristà, que en va arrendar una mujada.⁵⁸

El masover de 1791 a 1796, Oleguer Jansana, també fou un arrendatari de terres de diferents ordes religiosos. El 1720, un Oleguer Jansana, potser avi del nostre masover, tenia un camp d'una mujada i tres quartes, de tercera qualitat, a Gràcia. El 1750, Joan Jansana conreava en arrendament dues mujades de la finca dels Jesuïtes, una mujada del convent de Sant Felip Neri i dues mujades més del monestir de Valldonzella.⁵⁹

No he pogut esbrinar res sobre la fortuna i ocupacions dels Mariner, l'última família que conreà la finca de Barcelona-Gràcia, de Jonqueres. Abans de la desaparició de la finca van assolir fer-se amb algun troç de terra en emfiteusi.⁶⁰

57. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 376 (Jonqueres).

Vegis les pàgines sobre *Plets que tingueren per causa el desnonament del pagès*.

58. A.H.C.B., Sala del Cadastre, Llibre de Recanació, any 1750.

59. A.H.C.B., Sala del Cadastre, Llibre de Recanació, any 1750.

60. Vegi's l'apartat corresponent a *l'acensament i urbanització en la construcció del passeig de Gràcia*.

Entre els masovers del Prat és possible identificar les activitats de Jaume Salom com les d'un masover que es feia amb les millors finques dels propietaris absentistes del poble. El 1787, un Jaume Salom, potser fill del masover del Prat, era parcer de la Torre Bossoms de 35 mujades (17½ ha.), donant una quarta part dels blats i una quinta part dels llegums.⁶¹

A partir del 1783, l'agreujament de les càrregues imposades al masover fou considerable i no és possible saber de quina manera incidiren en un empobriment de la família Piñana. El 1799, la parceria a meitat de fruits es transformà en un arrendament monetari que fou un dels negocis de Pere Estrada, comerciant de Barcelona.

El baró de Maldà explica la interessant vida de Pere Estrada: «Ahir a las 8 del matí morí lo cèlebre Pere Estrada dit lo aiguader». Pere Estrada, de jove, havia anat a vendre aigua pels carrers de Barcelona amb un carretó i, el 1797, arrendà la Torre de Jesús. El 1799, arrendà la torre del Prat, de Jonqueres, i menava les dues finques, fins el 1805, any en què morí, encara jove, d'una malaltia. El capital de Pere Estrada degué ser anterior al 1797, tal com li atribuïa el baró de Maldà, doncs en els set anys que transcorregueren fins a la seva mort, és difícil que l'arrendatari pogués haver fet tants negocis com esmenta el mateix baró de Maldà. Aquests foren l'arrendament del vi del rastre del carrer de Jesús, on hi anaven molts forasters; l'arrendament de la barraca del vi de la Barceloneta, negoci important que Estrada aconseguí en fer el primer pagament de l'arrendament amb 7. o 8.000 lliures en vals reials que li va deixar un conegut, «un tal Sebastià Ordines». També comprà per 40.000 lliures una hisenda procedent d'una causa pia i una altra casa, al carrer de l'Hospital, «que féu nova amb una gran fàbrica», i l'any de la seva mort estava fent-se una gran casa al carrer de la Canuda. En morir sense fills deixava com a successor en els seus negocis i en els arrendaments de les finques al seu germà Tomàs. Sembla que l'herència dels

61. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 297 (Mercedaris).

Estrada no trobà successors directes, doncs Tomàs tampoc no tenia fills i un altre germà era dominic. Aquest el trobem intervenint en els últims moments de Pere Estrada: «y quant ell no era gaire amich de frares, lo han vestit de frare y demà se enterrarà son cadàver ab sepultura doble general de 24 atxas».⁶²

No cal dir que l'exemple de Pere Estrada pot considerar-se com quelcom no gaire freqüent, però no anormal; abans s'ha vist el cas dels Sabadell que fent-se cert capital amb l'arrendament de finques passaren, després, a invertir-lo en el comerç barceloní.

Les relacions entre alguns hisendats i els seus masovers

En alguns casos he pogut constatar que els masovers estudiats, que es feren càrrec de les finques dels convents, eren propietaris de terres, així els Forner, Saladriga, Sagristà, Gausachs, o Jansana. Alguns altres potser es convertirien en propietaris degut a la concessió de terres en emfiteusi, com els Farreras i els Simó.

Les relacions socials i econòmiques entre propietari i pagesos arrendataris tingueren aspectes diferents, segons que aquell fos absentista, o bé habités al mateix indret on tenia les finques. Un exemple del primer cas el constitueix el convent de Jonqueres, en el qual la distanciació produïda per l'absentisme es veié incrementada pel fet que la comunitat propietària es desentenia de la gestió de les heretats que era menada per un administrador. Els contactes entre aquest i el pagès es reduïren a les visites esporàdiques fetes a la propietat i motivades pel lliurament de les parts a pagar pel masover.

Resulta menys distant el tracte entre propietari i masover, o arrendatari, quan algun frare encarregat de les explotacions els visitava amb certa freqüència, a l'hora de les tasques de

62. B.C., AMAT, Rafael de (Baró de Maldà): *Calaix de sastre*, volum XXX, pàg. 132, 3-III-1805.

batre, partir la verema, etc. Penso que aquest fou el cas dels Agustins, dels Dominics i, sobretot, dels Mercedaris.

Però una major integració en la comunitat pagesa només la tingueren algunes institucions religioses que residien en llocs pròxims on tenien la seva hisenda, com fou el cas dels Jerònims de la Vall d'Hebron.

Les relacions econòmiques del monestir amb uns quants pagesos del poble, foren gairebé constants. De fet, un nombre reduït de camperols monopolitzava els arrendaments i les parceries de les millors finques del monestir; aquests conreadors també sollicitaven, amb èxit, concessions a cens emfitèutic i a rabassa morta. El resultat és que aquestes institucions religioses, residents en el terme municipal on tenien les finques, es veieren voltades d'una espècie de clientela fidel i dependent; els contactes amb alguna de les famílies que formaven aquest grup varen arribar a ser seculars, com els de la Vall d'Hebron i els Gausachs.

També Sant Jeroni de la Murtra havia establert una dilatada relació amb alguns pagesos abans del 1835. Aquesta fou principalment amb els Trias, des del 1748; els Batlle, des del 1752; els Franch, des del 1779, o els Saladriga, des del 1781. Els cognoms apareixen diferents vegades en les concessions d'arrendaments, emfiteusis i rabasses mortes.

Alguna vegada aquesta dependència era tan estreta que podia fomentar la migració de branques que, originàries de l'Anoia, es desplaçaren cap al Besòs; aquest pot ser el cas dels Franch. El 1779, Miquel Franch d'Igualada, arrendà els drets senyoriais de Tous; en aquest any Franch no vivia a Igualada, doncs per la firma de l'acta en aquesta vila nomenà com a procurador seu Manuel Tubau, de Tous. A començaments del segle XIX apareixen per primera vegada els cognoms de Franch i de Tubau en els arrendaments i cessions a rabassa morta que féu el monestir de finques de Santa Coloma i Badalona.⁶³

63. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 498 (varis).

Un altre exemple pot ser el del contacte entre Sant Jeroni de la Murtra i la meua família. Els Badosa, documentats com a propietaris de Santa Coloma des del 1775, menaven les terres d'altres hisendats del terme i especialment del monestir de la Murtra.⁶⁴ Les dades referents als anys compresos entre el 1820 i el 1835 assenyalen la presència de diferents convenis entre la família i el monestir:

- 1) *Rabasses mortes*:
 - a) Terres aplevades al monestir:
 Maria Badosa, 2½ mujades a meitat de fruits.
 Joan Badosa, 3 mujades a meitat de fruits.
 - b) Terres del mas Ollé, de Sant Andreu de Palomar:
 Onofre Badosa, 6 mujades a meitat de fruits.⁶⁵
- 2) *Parcerisa de la torre dels Frares, de Reixach*:
 Sebastià Badosa, 2 mujades a 1/3 de fruits.⁶⁶
- 3) *Arrendament de terres del mas Ollé, a Reixach*:
 Onofre Badosa, una peça de terra prop del riu Besòs.⁶⁷
- 4) *Arrendament dels delmes de Reixach*:
 A Joan i Sebastià Badosa, germans de N'Onofre, per 1.650 lliures anuals.⁶⁸

El 1814, el monestir arrendà les terres de secà del mas Oller, de Badalona, a Josep Franch, que hi romangué fins el 1835. Entretant, Onofre Badosa era rabassaire de 6 mujades de la mateixa heretat i, cap el 1840, el fill gran de l'Onofre es casava amb una filla de Josep Franch.⁶⁹

64. Fons parroquial, caixa 63 (Llibreta de delmes de la verma (verema), de Santa Coloma de Gramanet per los anys 1775, 1776...)

65. A.H.P.B., Fèlix Falguera, 12-IX-1824.

66. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 270.

67. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall 281.

68. A.P.N.B., Joan Capdevila, 13-VI-1835.

69. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 498 (varis). Apèndix 7.

Encara que el germà més ric fos l'hereu Sebastià, el testament de N'Onofre Badosa pot il·lustrar sobre el nivell econòmic d'un sector de petits propietaris que formaven la base social entre la que es reclutaven els masovers, arrendataris, rabassaires, etc., i que constituïen una espècie de classe mitjana de la societat rural catalana.⁷⁰

Un procés interromput. Del masover del segle XVIII a l'empresari agrícola del segle XIX

S'ha estat parlant de masovers benestants que cobraven lletres de canvi, que tractaven amb certa familiaritat al procurador del convent, que dotaven filles i que preveïen en els testaments els estudis dels fills. El masover de les propietats estudiades podria ser considerat com un sector privilegiat del camperolat que explotava finques productives i ben situades, les quals eren confiades pels seus propietaris a pagesos de certa solvència econòmica. Per tot això, es podria creure que aquests pagesos, al cap d'uns anys de conrear-les, haguessin pogut adquirir el suficient capital com per a comprar-les, especialment en el cas de famílies que van romandre molts anys en una mateixa propietat.

Si se seleccionen les famílies de masovers amb major permanència en una mateixa explotació es troben 13 cognoms, dels quals hom podria esperar que en arribar la desamortització del 1835 tinguessin una fortuna suficient per a poder erigir-se en propietaris de les terres que feia decennis que conreaven.⁷¹

70. Apèndix 20.

71. A.H.P.B., Manuel Clavillart, *Manual de Venta de Bienes Nacionales*, 2-IV-1840, pàg. 30 i pàg. 35. Desconec la data de la venda de la finca de Sant Gervasi si bé fou, com totes les restants del col·legi, durant el Trienni. BARRAQUER Y ROVIRALTA, Cayetano: *Los religiosos en Cataluña en la primera mitad del siglo XIX*, 4 vols., Barcelona, 1915 a 1918, vol. IV, Barcelona, 1918, pàgs. 21 i ss. (Col. dominics). Manuel Clavillart, M.V.B.N., 7-X-1844, pàg. 414; 10-II-1845, pàg. 36; 18-II-1848, pàg. 414, (agustins); 3-XII-1843, pàg. 87 26-IV-1845, pàg. 67; 20-II-1846, pàg. 46; 9-XI-1839, pàg. 19 (mercedaris). Totes les finques de la comunitat de Vall d'Hebron foren venudes durant el Trienni, si bé no he trobat les actes de la venda. BARRAQUER Y ROVIRALTA, Cayetano: *Ob. cit.*, vol. IV, Barcelona, 1918, pàgs. 146 i 147.

Institució propietària	Col. Dominics	Col. Dominics	Col. Dominics
Ubicació de la finca	Sant Gervasi	Sarrià	Prat de Llobregat
Superfície aproximada	8/9 hectàrees	11 hectàrees	15 hectàrees
Família de masovers	Amat	Modolell (fins 1818)	Company
Anys de permanència	106 anys	116 anys	48 (130 anys?)
Contribuents amb dret a vot el 1839	Dist. Sarrià	Dist. Sarrià	Dist. Sant Boi
Data venda de la finca	Trienni Cons.	27-VIII-1822	26-VIII-1822
Preu de venda	-----	725.000 rals billó	1.082.000 rals
Comprador	-----	Josep Jordà Santandreu	Josep Jordà Santandreu

Institució propietària	Mercedaris	Mercedaris	Mercedaris
Ubicació de la finca	Vilanova i la Geltrú	Sant Martí de Provençals	Parets
Superfície aproximada	41'20 hectàrees	12 hectàrees	25 hectàrees
Família de masovers	Puig	Suñol	Guasch
Anys de permanència	104 anys	71 anys	mínim 23 anys (1820)
Contribuents amb dret a vot el 1839	Dist. Vilanova	Dist. Sant Andreu Palomar	Dist. Granollers
Data venda de la finca	22-III-1843	18-VI i 7-X-1844	7-IX-1839
Preu de venda	2.500.000 rals	751.100 i 149.500 rals	700.500 rals
Comprador	Joan Samà Martí	Joan Canadell i Bartomeu Vidal i Nadal	Francesc Viladesau i Llauder

Institució propietària	Vall d'Hebron	Vall d'Hebron
Ubicació de la finca	Vallirana	Horta
Superfície aproximada	280 hectàrees *	— — — —
Família de masovers	Farreras	Gausachs i Sabadell
Anys de permanència	75 anys	80 anys i 24 anys (fins 1791)
Contribuents amb dret a vot el 1839	Dist. Sant Feliu Llobregat	No ap. i Dist. Barcelona
Data venda de la finca	Trienni Constitucional	24-VIII-1822 i 9-I-1823
Preu de venda	— — — —	— — — —
Comprador	— — — —	Joan Montagú, Mariano Gorina i Ramon Carbonell
Institució propietària	Jonqueres	Jonqueres
Ubicació de la finca	Barcelona-Gràcia	Sant Joan Despí
Superfície aproximada	17 hectàrees	10'25 hectàrees
Família de masovers	Mariner	Negre - Rossell (fins 1829)
Anys de permanència	34 anys	50 anys
Contribuents amb dret a vot el 1839	Dist. Barcelona	Negre, Dist. Sant Feliu
Data venda de la finca	1841	9-XI-1840
Preu de venda	Cens, 750 lliures/any	Cens, 310 lliures/any
Comprador	Jaume Safont i altres	Jaume Safont

* 210 hectàrees eren erm i bosc.

Institució propietària	Agustins	Agustins
Ubicació de la finca	Tiana	Sant Pere de Ribes
Superfície aproximada	35 hectàrees	34'70 hectàrees
Família de masovers	Cussó	Puig
Anys de permanència	55 anys	49 anys
Contribuents amb dret a vot el 1839	No apareix	Dist. Vilanova i la Geltrú
Data venda de la finca	9-VII-1847	9-VI-1843
Preu de venda	2.505.000 rals	4.200.000 rals
Comprador	Jordi Miralles	Manuel Girona

Institució propietària	S. Jerònim de la Murtra
Ubicació de la finca	Moncada
Superfície aproximada	57 ha. (part del total)
Família de masovers	Trias
Anys de permanència	73 anys
Contribuents amb dret a vot el 1839	Dist. Sant Andreu Palomar
Data venda de la finca	22-X-1844
Preu de venda	1.219.000 rals
Comprador	Josep Carreras

Aquests 13 cognoms podrien classificar-se, en base a la permanència en una mateixa finca, de la següent manera:

Entre 23 i 34 anys	3 famílies
Entre 49 i 55 anys	3 famílies
Entre 70 i 80 anys	4 famílies
Més de 100 anys	3 famílies

Són nissagues que arriben fins el 1835, i de vegades més enllà, explotant una mateixa finca, excepte els Guasch, de Parets (fins el 1820); els Modolell, de Sarrià (fins el 1818); o els Sabadell, d'Horta (fins el 1791). De tots tres, però, hi ha constància que mantenen una situació econòmica estable, ja que poden ser identificats entre els contribuents amb dret a vot el 1839. En canvi, no apareixen en la relació de possibles votants els Cussó, de Tiana, o els Gausachs, d'Horta. Però, excepte aquests dos possibles casos, els masovers de les tretze finques poden ser considerats com la mostra d'un grup privilegiat dintre del món rural, després dels grans propietaris.

La qüestió que es planteja és, ¿què representava exactament pertànyer al sector camperol amb una estabilitat econòmica i una capacitat d'estalvi? La resposta definitiva crec que cal cercar-la en el període que va del 1835 al 1848, és a dir, en els anys en què es realitza la major part de les vendes de la desamortització eclesiàstica.

De totes les famílies examinades només una, els Sabadell, és compradora d'extensions d'una certa consideració. Les altres —fins i tot les que portaven més de cent anys en una mateixa explotació—, no consta que adquirissin cap finca.⁷² Alguns d'aquests masovers conseguiren del convent, abans de la desamortització, la cessió d'algun tros de terra en emfiteusi o a rabassa

A.C.A., Monacals, Universitat, lligalls 158, 159 i 29 (Jonquieres).

A.H.P.B., Manuel Clavillart, M.V.B.N., 4-VI-1845, pàg. 122 (La Murtra).

Relació de contribuents amb dret a vot: *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, 16 de juliol del 1839, pàgs. 320 i ss.

72. Cap arrendatari de les finques estudiades no apareix com a comprador. BARRAQUER Y ROVIRALTA, Cayetano: *Ob. cit.*, vols. III i IV, Barcelona, 1917 i 1918.

morta, com a reconeixement a la seva fidelitat; aquest fou el cas dels Gausachs, amb la torre Jussana d'Horta; els Mariner, els Modolell, els Farreras, els Trias, i altres.

Que les aliances i les bones relacions entre alguns hisendats i els seus masovers, abans descrites, fossin utilitzades per aquests per a aconseguir terres en emfiteusi o a rabassa morta com a premi a la seva fidelitat —i que no fossin pas la conseqüència del desplaçament del senyor per part de l'arrendatari en l'aprofitament de la renda de la terra— és indicatiu de la feblesa econòmica d'aquests masovers. Masovers dels quals, en el segle XIX, hom podria esperar —en un esquema de desenvolupament agrícola de signe capitalista— el seu pas cap a una categoria de propietaris de certa consideració o, si més no, cap a la realització de grans explotacions.

Els arrendataris de finques importants, els quals també eren petits i mitjans propietaris, no participaren en la desamortització eclesiàstica, ni tampoc en la venda de finques desvinculades.⁷³ I les excepcions ratifiquen el que es ve dient; el cas més conegut és el dels Sabadell. Entre el 1823 i el 1841, Rafael Sabadell s'havia convertit en el propietari més important del Pla de Barcelona i en comprador de finques desamortitzades.⁷⁴ Però la família de Rafael Sabadell havia deixat de ser pagesa el 1791, quan el monestir de la Vall d'Hebron va treure al pare de Rafael, Francesc, de la masoveria per descurança en el conreu de la terra. Els Sabadell tenien bona intuïció per als negocis, ja que deixaven la terra quan els ingressos havien davallat i l'agricultura ja no rendia com anys enrera; aleshores, la família passa a invertir els seus estalvis en el comerç de colonials.⁷⁵ I d'aquí procedia la fortuna considerable de Rafael, la qual li va permetre de re-

73. SOLÀ I PARERA, Angels: *Notes per a iniciar un estudi de la desvinculació a «I Colloqui d'Història Agrària»*, Barcelona, octubre 1978 (València, 1983), pàgs. 283 a 290.

74. SOLÀ I PARERA, Angels: *L'èlit barcelonina...*, pàgs. 487 i 488; SEGURA I MAS, Antoni: *Evolució de l'estructura de la propietat agrària al Pla de Barcelona. 1723-1823/1841*. Memòria de doctorat, setembre de 1980. Seminari d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona, vol. I, pàg. 157.

75. Vegi's l'apartat sobre *l'estudi dels masovers de les diferents finques* (Vall d'Hebron).

tornar al camp, però com a hisendat. Menys afortunats foren els seus companys que seguiren vivint del conreu de la terra.

Sembla haver-hi, en el set-cents, una pagesia emprenedora que, després d'haver adquirit cert capital, deixa el camp, i, cap els anys de 1790, passa a invertir en el comerç.⁷⁶ Són els antics cognoms pagesos del Pla de Barcelona, com els Modolell, o els Sagristà, que passaren a la ciutat; Antoni Segura ha investigat com la major part del grup de masovers del Pla, que durant el set-cents eren mitjans propietaris, en els repartiments cadastrals del 1823 i 1841 apareixien com a petits propietaris o ja no hi figuraven.⁷⁷

Sembla com si a finals del segle XVIII el pagès amb estalvis i amb esperit econòmic abandonés la terra. Després d'haver-se beneficiat de l'expansió agrícola i un cop finalitzada aquesta, molts pagesos degueren preveure que el conreu de la terra els reservava l'empobriment a un terme més o menys llarg; que és el que realment esdevingué a moltes famílies arrelades en l'activitat agrícola.

L'absència d'elements capitalistes a les relacions contractuals. Els arrendaments entre el 1775 i el 1860

El masover del segle XVIII tampoc no assoleix fer el pas a la categoria de gran arrendatari, d'explotador capitalista, en el segle XIX. Això és degut a la pervivència d'uns contractes d'arrendament incompatibles amb aquella funció, l'enduriment dels quals té el seu punt més alt entre els anys 1775 i 1785, període en el qual es configuren les característiques de l'arrendament de la primera meitat del segle XIX. Cal insistir en el fet de la llarga vida dels pactes apareguts a l'últim quart del segle XVIII; aquests

76. Vegi's *supra*, els arrendataris de Jonqueres.

77. SEGURA I MAS, Antoni: *Ob. cit.*, vol. I, pàgs. 45, 140, 148-149, 260/262.

són importants pel que representen d'empitjorament de la situació del conreador i de fre en el procés d'introducció de millores i d'inversió de capital a la finca per part del pagès.

Una de les traves més importants a la millora de la finca per part de l'arrendatari del segle XIX era la curta duració del contracte, degut a la imposició del lluïisme en els arrendaments considerats de llarga duració, que a Barcelona eren els de més de cinc anys.⁷⁸ En una època de població abundant, que comportava un major risc que el contracte no fos tàcitament renovat, la curta vigència de l'arrendament era per al masover un perill massa evident de perdre l'esforç i els diners dedicats a la millora de la finca, especialment quan, a partir del 1770, se li deia explícitament que no tenia dret a indemnització per aquest concepte.⁷⁹

L'any 1770, un paper privat on apareixen resumits els convenis entre l'administrador de Jonquieres i els masovers de les finques, diu que a la finca de Barcelona-Gràcia hi ha 6 mujades, unes 3 hectàrees, «de bona qualitat (que són la plana del davant de la casa que ha adobat ab son treball y diners lo masover, portanthi de Barcelona y altrás parts runa y terra bona)». Tot i això, l'arrendament del 1780 privava el pagès de demanar el pagament de millores i aquest mateix any l'arrendament en diner consideraria les 3 ha. millorades, que repercutirien en el preu de l'arrendament.⁸⁰

Més avantatjós que deixar de pagar les millores fetes era per al propietari l'obligar-les a fer, estipulant-les en la firma de l'acta. En el capítol anterior s'ha estudiat les clàusules de plantació de ceps i d'arbres, construcció de marges, etc. Alguna vega-

78. Vegi's l'apartat sobre *la vigència dels contractes d'arrendament. Les masoveries*.

79. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 89, 117, 119; 1769, 26-VI-1773, 1773.

A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 25-XI-1780, pàg. 330; 14-I-1797, pàg. 38. 20-VI-1799, pàg. 248, 18-III-1809, pàg. 14.

A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 158 (anys 1804 i 1814, T. del Prat; 1786 i 1839, T. de Jesús).

80. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 33.

A.H.P.B., Francesc Joan Elies i Bosch, 25-XI-1780, pàg. 330.

da, fins i tot, s'obligava a millorar la terra, com ho volia la Vall d'Hebron, que feia treballar a un arrendatari 4 jornals a l'any en rompre tortora per millorar dita terra, és a dir, a adobar-la amb tortó, residu premsat de grans oleaginosos.⁸¹

Els agraristes de finals de segle veien els inconvenients que la curta duració de l'arrendament podien tenir en el progrés de l'agricultura. El 1796, una memòria de Mariano Oliveras de Planas deia que a Anglaterra les finques s'arrendaven per 20 anys i moltes vegades per una, dues o tres vides; l'arrendatari anglès pagava una entrada corresponent a uns quants anys de renda i després una pensió anual. Barba i Roca deia, el 1787, que amb els cinc anys que duraven els arrendaments a Barcelona, l'arrendatari no podia fer millores⁸² a les explotacions que conreava, situació que es perllongaria fins molt avançat el segle XIX. Evidentment, aquests contractes varen retraure les iniciatives del pagès. No s'ha de creure que això pogués ser diferent en el cas d'arrendaments signats per grans propietaris amb coneixements d'agronomia. Un exemple de quina fou l'actitud d'aquest tipus d'hisendat a mitjan segle XIX, ens el dóna el propietari i agrònom empordanès Narcís Fages de Romà.

El 1856 i el 1863, respectivament, Fages de Romà proposa un model de parceria i un d'arrendament monetari. Aquests models de contractes de conreu tenen un valor representatiu, perquè en el seu temps són considerats com a molt complets i moderns, i guanya els premis de la «Junta Provincial de Agricultura» de Girona, que es van celebrar a Figueres aquells mateixos anys. El seu carrincló cerimonial sembla calcat del que, per aquesta mena d'actes, se seguia en la França de Napoleó III.⁸³

81. Vegi's l'apartat sobre la masoveria entre 1680 i 1840 i el de l'evolució temporal de les masoveries de Barcelona-Gràcia, Sant Pere de Ribes i Tiana.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, pàg. 117 (26-VI-1773).

82. A.R.A.C.A., OLIVERAS DE PLANAS, Mariano: *Discurs de 11-V-1796*, (caixa 31). BARBA I ROCA, Manuel: *Observaciones...* (caixa 17).

83. «*Multiplificados que fueron los brindis que se pronunciaron, ya en prosa ya en verso, después de haber dado el que suscribe como presidente la señal de los mismos, recordando en el suyo las palabras de S. M. al decir en la solemne apertura de la Exposición General de la Agricultura Española en Madrid, "yo soy labradora, yo soy ganadera de mis reales posesiones"*. Fue a pro-

Els dos contractes de Fages de Romà són sumament detallats, preveient tota una sèrie de contingències. Però, a part d'això resulten molt semblants als que s'han analitzat en l'anterior capítol, corresponents als anys compresos entre 1775-1780 i 1840. La parceria a mitges de Fages responia al clàssic repartiment a mitges de despeses i collites. Altrament, les principals obligacions del masover eren pagar cada any 6 jornals de paleta, 6 de peó i 6 de fuster, a més del transport dels materials per a la reparació de la casa. També li calia plantar cada any 12 oliveres, 3 vesanes de vinya (és a dir, aproximadament mitja ha.). Però més interessants que aquests pactes són els que establien no indemnitzar les millors fetes a la finca i els que limitaven la iniciativa del pagès en l'explotació.

Tot i que Fages en un apartat deia que *«Podrá el arrendatario adoptar la alternativa o rotación de cosechas que más creyere convenirle, y de consiguiente suprimir los barbechos...»*, era amb la condició de *«los siguientes pactos conservatorios»*: no sembrar cereals en més de la meitat de les terres de conreu, prohibició de sembrar blat de moro sobre els rostolls, obligació de tenir un mínim d'una quarta part de la finca per a sembrar-hi prats artificials, sense poder-lo conrear abans que l'herba tingués un any, i no sembrar dos anys seguits de cereals un mateix camp excepte si, amb determinades condicions, l'antepenúltim any hagués estat prat artificial.

puesta de dicho presidente saludada la Augusta Señora con tres vivas dados y repetidos con el más ferviente entusiasmo a la reina labradora, a la reina ganadera, a la reina de los españoles todos, Doña Isabel II.»

Possiblement els discursos dels concursos agrícoles («comices») durant el Segon Imperi no tinguessin la imaginació ni l'entreteniment del fragment reproduït, però sí que tenien un to semblant.

«Messieurs... qu'il me soit permis, dis-je, de rendre justice à l'administration supérieure, au gouvernement, au monarque, messieurs, à notre souverain à ce roi bien aimé, à qui aucune branche de la prospérité publique ou particulière n'est indifférente et qui dirige à la fois d'une main si ferme et si sage le char de l'État parmi les périls incessants d'une mer orageuse, sachant d'ailleurs faire respecter la Paix comme la Guerre, l'Industrie, le Commerce, l'Agriculture et les Beaux-Arts.»

FAGES DE ROMÀ, Narciso: *Escrituras de arrendamiento, de aparceria y a precio fijo. Modelos premiados por la Junta Provincial de Agricultura de Gerona en los concursos de 1856 i 1863*, Figueras, 1863, pàg. 111-112.

FLAUBERT, Gustave: *Madame Bovary. Moeurs de province*, París, 1878, pàg. 218, (segona part, capítol VIII).

Com es veu, Fages decidia els conreus a fer en les tres quartes parts de l'explotació dedicada a grans. La quarta part restant era la que el masover podia sembrar de blat de moro o llegums, i se li concedia un màxim del 2'5 per cent d'aquesta part —el 10 per cent del total de la finca— per a la producció de plantes industrials. Amb totes aquestes condicions l'encapçalament que posava Fages a l'apartat de la rotació de conreus podria semblar una humorada.

L'autor considerava que l'arrendament monetari era més modern, però ell recomanava la parceria: *«En los países donde rige este sistema no se nota el ciego furor contra la propiedad que escita los ánimos de los que domina el sistema de arriendos a precio fijo»*. La veritat és que entre el seu model de parceria i el de l'arrendament en metàl·lic no apareixen diferències importants, ni cap alteració —més enllà de canviar el lliurament de parts de fruits per diners— que pugui representar un contracte de tipus capitalista. La rotació de conreus és, textualment, la mateixa que la de la parceria, així com la duració dels dos contractes i la coincidència en no fer pagament de millores.

Com agrònom que era, Fages conexia les teories modernes sobre arrendaments. En parlar de l'arrendament a llarg termini l'autor deia, en una nota a peu de pàgina, que si proposava els 6 anys era per dues raons: la primera, perquè a Girona, en els contractes d'una duració més llarga, es plantejava la qüestió de si pagaven o no lluïme, cosa que ell considerava, *«no sostenible en el día»*. La segona raó, era perquè propietaris i pagesos veien amb por l'arrendament llarg a preu fix, *«en el estado actual de nuestra administración agrícola»*.

Per aquests mateixos motius, Fages no gosava pronunciar-se sobre la indemnització al pagès per les millores fetes. La nota justificativa és molt interessant:

«Por las razones expresadas en la nota del artículo 2.º no se continúa aquí la cláusula llamada de Lord Kames, que tanta aceptación tiene en Inglaterra, país de arrendamientos largos, ni otra alguna dirigida a impulsar al arrendatario a hacer mejoras bajo la seguridad de que o se

permitirá disfrutar de ellas por mayor número de años del prefijado en el arrendamiento, con tal que por su parte ofrezca un aumento en su precio, o se le dará por el propietario si se negare éste a prorrogar dicho arrendamiento, una indemnización proporcionada al valor que hayan producido aquellas mejoras. Indico, sin embargo, la idea por si fuere del gusto de algún propietario y arrendatario adoptarla, como es muy digna de serlo.»⁸⁴

De la mateixa manera que la parceria, l'arrendament proposat per Fages estava sotmès a plantar oliveres, mitja ha. de vinya, contribuir a les obres de reparació de la casa, etc. La diferència entre una i altra era el pagament en diner, el qual havia de ser fet en moneda d'or, o plata, i no en paper. Si, emparant-se en alguna futura llei l'arrendatari pretengués pagar amb paper, el senyor podia reclamar el pagament en blat, avaluant-lo segons les cotitzacions dels dies anteriors —els quals per ser immediats a la collita eren els més baixos de l'any— i, per tant, el lliurament del gra fins a completar l'import de l'arrendament podia resultar molt perjudicial al masover. A més d'això el model d'arrendament preveia que si l'arrendatari quedava a deure alguna part del preu, el propietari cobraria un 5 per cent d'interès anual sobre el deute.

Més avantatjós per al pagès era la parceria que aquest arrendament, que Fages es vantava d'haver imposat en una de les seves finques.⁸⁵

Certament, el model de Fages era complet des del punt de vista de la quantitat de factors que preveien que podien alterar les condicions de l'arrendament. Era d'una «modernitat» més aparent que real, pel fet que suposava en el propietari un coneixement, preferentment de tipus comptable, de la seva finca, i també per l'aparició de conceptes, com maquinària, prat artificial, o veterinari. Són aquests els aspectes que deixen veure que es tracta de contractes de mitjan segle XIX, però, a part d'ells, el seu contingut és pràcticament el mateix que el que hi havia cinquanta anys enrera.

84. FAGES DE ROMÁ, Narciso: *Escrituras...*, pàg. 89.

85. FAGES DE ROMÁ, Narciso: *Escrituras...*, pàg. 73.

Algun dels elements que caracteritzava l'arrendament de finals del segle XVIII i primera meitat del segle XIX pervivien encara a començaments de la Segona República.

La parceria fou durant el primer terç del segle XX la modalitat predominant a Catalunya,⁸⁶ i en ella el propietari jugava una part molt activa a l'hora de controlar el conreu. Segons un informe enviat per l'Institut Agrícola de Sant Isidre a l'Institut de Reformes Socials el 1923, «*la nota más destacada de la parcería, aparte lo expuesto, consiste en que la dirección técnica y económica de la explotación es llevada a cabo por el propietario*».⁸⁷ El marge d'iniciativa del masover era, doncs, tan reduït com decennis enrera.

El 1932, encara era poc estès el pagament de les millores fetes pel pagès i fou aquest un dels punts que reivindicaren els sindicats pagesos de l'època.⁸⁸ A l'agost del 1931, una comissió de propietaris, masovers i parciers de Vic redactaren unes bases que regirien els arrendaments de finques d'aquesta ciutat i les proposaven com a model per altres pobles de la comarca. Una d'aquestes bases establia que les millores fetes a la casa-masoveria serien pactades entre amo i masover, valorant-ne el seu rendiment. En cas que fossin pagades pel masover, s'estipularia el temps d'amortització, i si s'acomiadava el pagès, el propietari venia obligat a reintegrar-li la part del cost que encara no hagués estat amortitzat.⁸⁹ Aquest acord degué constituir un dels procediments més detallats i minuciosos per a evitar la defraudació que sistemàticament havia anat patint el pagès en aquest punt, i que millor pot explicar el baix grau d'inversió amb què foren explotades moltes finques.⁹⁰

86. GENERALITAT DE CATALUNYA: *Els contractes de conreu. Documents per al seu estudi*, Barcelona, 1933, pàg. 132.

87. GENERALITAT DE CATALUNYA: *Ob. cit.*, pàg. 67.

88. GENERALITAT DE CATALUNYA: *Ob. cit.*, pàg. 151 i ss.

89. GENERALITAT DE CATALUNYA: *Ob. cit.*, pàg. 53.

90. «Com a mostra de la cohibició en que ha de desenvolupar-se l'activitat econòmico-familiar del pagès, puc citar el cas d'uns regadius al Baix Penedès els arrendataris dels quals demanaven permís per a instal·lar-hi sínies amb condició de garantir-los una durada de concessió per 10 anys, lliurant-ho tot, material i millores, al propietari al cap dels 10 anys sense indemnització. I el propietari no hi accedí» JANÉ JANÉ, Benjamín: *Causas econòmico-jurídiques de la crisi del règim agrari al Penedès*, a «Conferències sobre varietats comarcals del Dret Civil Català», Barcelona, 1934, pàgs. 255 a 271, pàg. 256.

Molt menys precisa que la proposta de la comissió de Vic era la que presentava el Sindicat de Treballadors de la Terra d'Ullà (Baix Empordà): *«Que en caso de mejoras el propietario abone su importe al arrendatario... Abonación íntegra al arrendatario de los terrenos que totalmente improductivos haya puesto en producción»*.

La duració escripturada tenia la limitada vigència que Barba i Roca havia ja denunciat a finals del segle XVIII. El sindicat d'Ullà demanava que es fessin els arrendaments per un mínim de deu anys.⁹¹

La continuïtat dels trets acabats d'exposar no pot ser utilitzada per a extreure'n conclusions precipitades, ni per extrapolar la similitud que pugui existir en els contractes fets al llarg de sis generacions. Evidentment, hi han considerables diferències entre els últims decennis del segle XVIII i els primers del segle XX, i alguna d'elles permet veure l'existència d'un progrés al llarg del període esmentat. Així, cap els anys de 1920, la totalitat de les contribucions i els impostos eren pagats per l'hisendat, tal com ho diuen els propietaris de l'Institut Agrícola de Sant Isidre el 1923.⁹² No es tracta, per tant, d'establir aquí i precipitadament l'existència d'un continuïtat estricta dels contractes de conreu al llarg de 150 anys; per altra part, això seria una qüestió secundària. Es tracta, tan sols, de suggerir una possible via per a explicar-nos la interrupció de l'ascens d'un empresariat agrícola i les concomitàncies que això pogué tenir amb les crisis agrícoles del segle XIX.

Els anys compresos entre el 1740 i el 1775 apareixen com un període favorable per a la realització d'una acumulació de capital per part dels pagesos arrendataris de finques. A partir de 1770-1775, els contractes palesen un enduriment que es tradueix en un empobriment de la pagesia i, més concretament, del

91. GENERALITAT DE CATALUNYA, *Ob. cit.*, pàg. 75.

92. Se'ls ha de creure, ja que entre les reclamacions dels pagesos anteriors al 1932 no apareix cap referència que permeti de desmentir-ho. GENERALITAT DE CATALUNYA, *Ob. cit.*, pàg. 67.

sector dels masovers. A finals del segle XVIII, aquest ha deixat d'ésser el possible embrió d'un grup d'empresaris agrícoles.

Però els masovers no eren els únics amb capacitat per a transformar l'agricultura catalana. Més poderosos que ells eren els burgesos barcelonins, sovint descendents i fadrins de cases de pagès més o menys importants. I en efecte, alguns exemples diuen com la burgesia urbana barcelonina invertí capital en la creació de negocis basats en l'agricultura, negocis que eren quelcom més que una simple col·locació de diners en la compra de finques d'esbarjo, o per a futures especulacions urbanístiques.

A finals del segle XVIII es constata l'aparició d'algunes grans empreses agrícoles, sembla que molt poques i efímeres, que indiquen que durant un temps la burgesia s'havia plantejat intervenir en el progrés agrícola en el moment que la masoveria es veia impossibilitada de fer-ho.

CAPÍTOL V

**L'ACCÉS DE LA BURGESIA URBANA
A LA PROPIETAT IMMOBLE**

Els cens emfitèutic

L'origen de l'emfiteusi es remunta a l'Alta Edat Mitjana. Com és ben sabut, consistia en la donació, per part del senyor, del domini útil de la finca, és a dir, del dret d'usar i d'aprofitar-se dels beneficis d'aquesta. El censalista conservava el domini directe que, bàsicament, venia representat per la percepció del cens anual, el dret de fadiga o prelació en cas de venda i el lluïisme o percentatge del preu de la transacció en cada traspàs del domini útil. El dret de l'emfiteuta al domini útil no podia ser contravingut mentre observés els pactes de la cessió, especialment el pagament del cens i la millora de la cosa establerta.

En els segles XVII i XVIII el benefici econòmic derivat d'una donació emfitèutica era considerable pel censalista. Sovint se cedien finques d'escàs rendiment, o molt malmeses, que precisaven d'una quantiosa inversió per a poder-ne obtenir un profit. Molts propietaris veien més avantatjós cedir-les en emfiteusi, amb el pacte d'obligar l'emfiteuta a esmerçar-hi una determinada suma, que no pas assumir ells la despesa d'una reparació. En aquests casos, l'acensament solia ser fet per un cànon anual no inferior al rendiment que donava la finca abans de la cessió. El benefici del censalista no era tant el cens anual sinó el futur lluïisme, és a dir el percentatge del preu de la finca en el moment de la venda i que podia arribar a ser de fins el 30 per cent. Les

millores i reparacions que fes l'emfiteuta revertien, tard o d'hora en l'augment del lluïisme.¹

La desvirtuació de l'emfiteusi

Els possibles efectes positius que des del punt de vista social tingué l'emfiteusi per a Catalunya abans del segle XIX, deriven de la mobilitat que dona als béns de mans mortes. Aquesta qualitat fou l'origen de les lloances que rebé dita institució per part dels ilustrats castellans, que veieren en ella una solució per a alleujar la pobresa del camperolat a moltes zones de la geografia espanyola. En efecte, l'emfiteusi contribuí a repartir l'ús de la terra entre la pagesia i va fomentar l'expansió de l'agricultura en el segle XVIII. Però més enllà de la seva funció social, l'emfiteusi també retia als propietaris uns considerables beneficis.

En el segle XVIII, la cessió en emfiteusi no solia ser feta per pagaments simbòlics, sinó que en lliurar una finca es considerava el seu valor a preu de mercat i el rendiment que en el futur en podria treure el censitari. La forma en què es pactaven els pagaments, és a dir l'entrada i el cens, podia tenir diferents modalitats, per tal de facilitar la transacció. Sota aquest angle s'ha de dir que tant l'emfiteusi com la rabassa morta manifestaven, en la seva utilització quotidiana, una gran manca de limitacions jurídiques. El propietari la utilitzava segons el seu benefici, sovint assessorat pel notari que defensava així els interessos del

1. Era permès el subestabliment. A Barcelona podia existir en una mateixa finca un domini directe i tres de mitjans, els quals en el moment de la venda es repartien el lluïisme. Fora de Barcelona el subestabliment no podia ser fet amb reserva de domini, sinó que es feia a cens de nuda percepció cobrant el lluïisme el senyor directe que tenia el domini.

BORRELL I SOLER, Antoni M.: *Dret Civil vigent a Catalunya*, 5 toms, 8 vols., Barcelona, 1923; vol. II, Segona Part, Barcelona, 1923, pàgs. 335, 369, 372.

BROCA, Guillermo M. i AMELL, Juan: *Instituciones de Derecho Civil Catalán vigente*, Barcelona, 1880, pàg. 190 i ss.

seu client.² Resulta, per tant, molt arriscat i dificultós l'intent de definir una emfiteusi o una rabassa morta, i això per l'escassa adaptació que manifesten a uns esquemes jurídics o consuetudinaris. Alguns exemples, corresponents als segles XVII i XVIII, palesen que el que preval en una emfiteusi és, sovint, l'interès del censalista.

El 1661, un comerciant barceloní, Bernat Sambasart, cedia una casa mig derruïda amb pati, hort i aigua, d'una extensió de 9 mujades, per un cens de 90'8'11 lliures. Sambasart s'assegurava un lluïisme alt en imposar al censutari refer la casa en un termini màxim de dos anys. A l'escriptura no es feia constar el pagament de cap entrada, però sí que a la mort de l'emfiteuta, els successors havien de pagar al censalista dues pensions de censal d'una sola vegada, és a dir, 180'17'11 lliures, i que si en els sis anys posteriors a la mort no havia estat fet el pagament, la concessió quedava finida sense que l'adquirent pogués pretendre el cobrament de cap millora, ni el de l'edificació de la casa.³

En el segle XVII —període de grans juristes a Catalunya, encara que també d'una baixa conjuntura econòmica— el monestir de Sant Jeroni de la Murtra ens mostra una total despreocupació de tota norma jurídica a l'hora de firmar emfiteusis: El 1637, les actes capitulars del monestir diuen:

«Proposa Ntre. P. Prov. que la casa de Vilafranca de la heretat de Fr. Ramon Fuster se era posada al encant y que se entenia pujaria a bon preu, però que los que la volian comprar no volian donar diners comptants, sinó criar censal sobre la mateixa casa y que se obligarian altres propietats o bens raïzes, y que se entén que havent de vènderla a diners comptants sen trobaria molt baix preu, ni apenas algún que la volgués comprar, per estar aquella terra molt falta de diners per rahó de la esterilitat de las añadas pasadas.»

2. Una bona font d'ingressos per a un notari de l'època era tenir un client tan actiu com podia ser-ho una família noble o un convent. El 1773 el notari Fèlix Veguer es comprometia a servir al convent dels carmelites «...amore Dei ...esperant com espero, que dits Rts. P. Prior y convent me tindran la atenció que tots los demás contractes de censals y demás que vindran a càrrech de pagar los salaris las personas estranyas, se faran en mon poder cobrant io los salaris de aquellas.»

A.C.A., Monacals, Universitat, volum 14.

3. A.P.N.B., Pere Màrtir Ferrer, 10-IV-1661, pàg. 29.

Els frares, després de votar acceptaren aquesta proposta amb la condició que les propietats que garantissin el censal fossin «bonas y seguras».⁴

Aquesta valoració de la finca com a un capital que rendia un interès mínim igual al del censal es troba explícita en algunes escriptures d'emfiteusi i de rabassa morta. El 1713, un vilatà de Santpedor (Bages) donava una terra a rabassa morta, amb una prestació d'una quarta part de fruits i una entrada de 50 lliures:

«Y si acàs lo dit Prat al cap dels anys no donara y pagara ditas 50 lliuras a dit Bertran y als seus, és pactat entre ditas parts que hi haje de pagar pensió de censal per rahó de ditas 50 lliuras, tots anys en dit termini.»⁵

El 1753, un apoderat del duc de Medinaceli acensava un molí a Empúries (Alt Empordà) per una pensió de 15 lliures a l'any i una entrada de 22.000 lliures. La respectable quantitat seria lliurada en dos terminis; una meitat, al comptat, en el moment de la firma de l'escriptura, i una altra meitat a raó de 1.500 lliures a l'any, a més del pagament del 3 per cent anual que redituava la quantitat deguda.⁶

Gravar la concessió amb una entrada alta —així com dividir el cens en una fracció que no podia ser redimida, de quantitat petita, i una altra fracció de redimible que equivalia a un percentatge del valor de la finca— era una de les pràctiques que més desvirtuaven l'antiga emfiteusi. La fracció de cens irredimible era el que feia del contracte, «una compraventa con precio aplazado, a satisfacer a voluntad del censitario».⁷

En moltes concessions aquesta valoració de l'emfiteusi com un capital que donaria un rèdit no és tan explícita com en els exemples esmentats, però era freqüent que el senyor es fes aquest plantejament a l'hora d'acensar. Un detallat càlcul del que se'n podia treure de la finca ens el dóna el monestir de Sant Jeroni

4. A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 3.834.

5. A.C.A., Plets Civils, núm. 2.442.

6. A.H.P.B., Joan Bruguera Rossell, 8-IX-1753, pàg. 32.

7. BORRELL Y MACIÀ, Antonio: *Los censos enfiteúticos en Cataluña*, Barcelona, 1948, pàg. 219.

de la Vall d'Hebron per a una propietat a Horta, com es veurà tot seguit. Aquesta pràctica era considerada com una degeneració de l'emfiteusi.

Tos i Urgellés ja considerava desvirtuat el contracte quan es posava com a cens la renda anual de la finca. Però l'emfiteusi perdia més el seu significat originari quan es calculava l'entrada com si fos el capital d'un censal, com les que firmaren el monestir de la Murtra, o l'apoderat del duc de Medinaceli. Borrell i Macià les situa d'aparició més tardana:

«En las emfiteusis constituidas en estos últimos años la pensión ya constituye una de las utilidades de carácter económico que el señor directo percibe de la finca; y no es raro que el capital de la pensión al tipo estipulado, y generalmente al 3 por cien, más el importe de la entrada, constituya el valor del terreno en el momento del establecimiento.»

Segons deia aquest autor, aquestes emfiteusis eren més beneficloses per al propietari que la venda.⁸

Potser l'emfiteusi sense cap adulteració era quelcom que es remuntava més enllà del segle XVII, o bé només s'utilitzava per a finques de baixa qualitat. Però, fins i tot per a la concessió d'aquestes, el propietari feia unes previsions semblants a les que s'han descrit.

L'acensament de finques poc valuoses

Els documents parroquials forneixen molts exemples sobre l'acensament de petits camps. Els rectors de parròquia, en pretendre desfer-se del domini útil d'alguna propietat havien de sol·licitar el permís del bisbe, i en fer-ho, justificar la seva petició adduint l'augment de benefici que en trauria el curat. Aquesta petició anava avalada pel testimoni de dos perits, pagesos del terme. La resposta del bisbe acostumava a ser afirmativa.

8. TOS Y URGELLÉS, Jaime: *Tratado de la Cabrevación según el derecho y estilo del Principado de Cataluña*, Barcelona, 1826, introducció, títols, 24 a 27 inc. BORRELL Y MACIÀ, Antonio: *Ob. cit.*, pàgs. 57 i 46.

Les peticions per a donar a cens tenien diferents argumèntacions, si bé el «leit motiv» era el major rendiment econòmic.

a) *Fiques rústegues*

El permís per a acensar es donava sempre que el cànon anual que resultés no fos inferior al producte anual anterior a la concessió.

El 1827, el rector del Prat del Llobregat donà una peça de terra de 374 m.² per 3 lliures a l'any de cens, a un cirurgià. Abans de la concessió el rendiment anual era de 1'10 a 2 lliures a l'any.⁹

Un tros de 0'85 ha. d'horta fou donada pel capellà de Sant Martí de Provençals, el 1837, per un cens de 75 lliures. Aquesta quantitat havia estat calculada segons el producte anual líquid de l'últim quinquenni.¹⁰ A Ripollet, el 1823, un veí va demanar 95 metres quadrats a cens d'una lliura anual.¹¹

A part del pagament d'un cens, hi havien altres motius pels quals un propietari podia pensar a donar a emfiteusi. En alguns casos el pagament anual era molt petit, o bé, fins i tot, no n'hi havia. El cens podia ésser substituït pel compromís de l'emfiteuta de fer una tasca concreta, la qual podia determinar un major rendiment de la resta de la terra conservada pel propietari.

El 1820, el rector de Ripollet tenia una peça de terra al costat d'un rec. La terra era malmesa, ja que cada cop que el rec es netejava, tota la brossa i sorra que duia quedava dipositada en el terreny del capellà, cosa que representava que dels 1.530 m.² que tenia el camp, 84 quedaven inutilitzats, sense que d'aquest tros en pogués treure cap profit, amb la perspectiva, a més, que amb el temps la part ocupada seria major. El rector veié la solució quan un veí del poble li va demanar la cessió de 42 m.², és a dir, la meitat dels 84 m.² que ocupaven les deixalles. El rector diu que:

9. A.D.B., Fons parroquial, caixa 50.

10. A.D.B., Fons parroquial, caixa 17.

11. A.D.B., Fons parroquial, caixa 53.

«No sólo cuidaría de poner los restantes 14 palmos [?] de la parte de la expressada pieza de tierra en estado de cultivo, sí que a más haría promesa y firmaría obligación perpétua de que en lo sucesivo sería a su cargo el extraer las basuras de la acequia, conduciéndolas, a sus costas, en lugar que no perjudiquen la mencionada pieza de tierra, y a más que indemnizaría de cualquier perjuicio o menoscabo que el párroco hubiese de padecer al tiempo de limpiar la acequia.»¹²

Si bé el capellà en sortia beneficiat, penso que també l'emfiteuta feia negoci ja que aquest podia vendre la brosa i sorra de la riera, que els pagesos empraven com adob per alguns conreus.

El 1826, el mateix rector va donar una peça erma, de forma triangular, que era situada davant de la casa del sol·licitant que la volia, amb condició que, «se le haga venta, ofreciendo por precio fabricar por una sola vez solamente en otra pieza de tierra propia del mismo curato, una pared de cal y canto, vulgo pedra y morté, de 35 canas de largo (54'25 m.) y una cana de altura (1'55 m.)». Aquest compromís de fer la paret equivaldria a una entrada. El cens seria ben petit, de 5 sous.¹³

Una altra emfiteusi que no sembla gaire freqüent, fou la que atorgà el rector d'Olivella, el 1833, donant un tros de terra per la construcció d'un molí de vent. El moliner pagaria un cens de 10 lliures a l'any i, a més, es comprometia a moldre gratuïtament el gra que es consumís a la rectoria.¹⁴

L'import del cens per unitat de superfície variava, segons la qualitat de la terra de la següent manera:

Parròquia	Any	Qualitat	Sous/m. ²
Prat del Llobregat .	1827	dolenta	1 diner i malla
Ripollet	1823	?	2 sous 2 diners
Sant Martí de Prov.	1837	?	1 sou
Sant Adrià del Besòs	1838	horta	5 sous 6 diners

A cap d'aquests contractes no hi figurava explicitada una entrada.

12. A.D.B., Fons parroquial, caixa 53.

13. A.D.B., Fons parroquial, caixa 53.

14. A.D.B., Fons parroquial, caixa 43.

b) *Finques urbanes*

En la documentació parroquial abunden els expedients per a la donació de finques urbanes en mal estat, o bé de terrenys destinats a edificar-ne de bell nou.

Segons les declaracions dels diferents rectors, l'augment que per la seva renda anual representava donar a cens acostumava a ser important:¹⁵

<i>Parròquia</i>	<i>Any</i>	<i>Renda anual</i>	<i>Cens anual</i>	<i>Entrada</i>
Vilanova de la Roca	1782	7 ll.	7'10 ll.	1 gallina
Collsabadell . . .	1784	7 ll.	7 ll.	Reedif. i fer de sagristà
Sant E. Sesrovires .	1788	10 ll.	65 ll.	
Sentmenat	1789	6 ll.	16/18 ll.	
Sentmenat	1792	25 ll.	80/100 ll.	
Vilanova de la Roca	1792	0 ll.	20 ll.	2 gallines
Castellví de la Marca	1793	0 ll.	15'5 ll.	
Calafell	1793	0 ll.	3 ll.	30 ll.
Prat	1793	4 ll.	20'4 ll.	
Cornellà	1796	28 ll.	28 ll.	Reparar casa 2 gallines
Polinyà	1801	0 ll.	10'15 ll.	
Premià de Dalt . .	1805	10 ll.	18 ll.	2 pollastres
Begues	1830	0 ll.	200 ll.	
Castellbisbal . . .	1830	0 ll.	2 ll.	
Dosrius	1830	10 ll.	13 ll.	Reparar
Horta	1832	12 ll.	12 ll.	Reparar
Sant Gervasi	1835	30 ll.	42'13 ll.	
Bellver	1847	0 ll.	37'10 ll.	
Sant Jaume dels Do- menys	1847	0 ll.	3 ll.	Una tassa d'aigua

15. Les dades procedeixen de: A.D.B., Fons parroquial, caixes 71 (Vilanova de la Roca), 26 (Collsabadell), 59 (Sant Esteve de Sesrovires), 64 (Sentmenat), 71 (Vilanova de la Roca), 25 (Castellví de la Marca), 22/2 (Calafell), 50 (Prat), 27 (Cornellà), 49 (Polinyà), 51 (Premià de Dalt), 20 (Begues), 24 bis (Castellbisbal), 28/1 (Dosrius), 15 (Horta), 18 Sant Gervasi), 20 (Bellver), 59 (Sant Jaume dels Domenys).

A part de l'augment en el rendiment d'una finca hi hagueren altres motius, perquè un terreny fos donat a cens per a la construcció d'un edifici.

Una casa al costat de la isolada rectoria podria evitar petits furts i els abusos d'uns feligresos, com els de la parròquia de Salomó (Tarragonès). El 1789, el rector de Sentmenat argumentava que l'existència d'una casa al costat de l'hort rectoral impediria el perjudici que era per al seu camp el vent. El 1801, el de Polinyà deia que no li sortia a compte llaurar el seu camp ja que en estar situat al costat del camí ral i de carrers transitats, els del poble l'utilitzaven com a zona de pas, les criatures hi jugaven i les gallines del veïnat picaven el sembrat.

En els expedients de concessió de terrenys per a bastir-hi cases (no per reparar-les), sovint hi ha especificada l'extensió de la terra, el nombre de cases que s'hi ha de fer, i el cens a pagar per casa. Així, per alguns exemples, i des del 1788 fins al 1847, és possible deduir el cens resultant per cada 100 m.² edificats.

<i>Parròquia</i>	<i>Any</i>	<i>Cens lliures/m.²</i>
Sant Esteve de Sesrovires	1788	1'2/1'5
Sentmenat	1792	1'18 a 2'10
Vilanova de la Roca	1792	0'10
El Prat del Llobregat	1793	3'15
Vilanova de la Roca	1793	0'12
Castellví de la Marca	1793	1
Polinyà	1801	1
Premià de Dalt	1805	1'10
Dosrius	1830	6 (casa ja feta)
Castellbisbal	1830	1'16
Sant Gervasi	1835	2'10
Sant Jaume dels Domenys	1847	2/2'10

Pel que sembla, les variacions dels preus dels censos a pagar són més per raó del terme municipal, que no pas del temps en què es feia el contracte. D'una manera general, es podria pensar que els censos pagats a les comarques llindants a Barcelona oscil-

larien sobre les 1'10 lliures els 100 m.², entre els anys del 1788 al 1805; i al voltant de les 2 lliures els 100 m.², des del 1830 al 1850.

En el punt referent a les entrades, cal remarcar que moltes d'aquestes donacions no en pagaren i les que ho feren eren gairebé simbòliques. El cas de Calafell és anòmal, tractant-se d'una finca de poc valor, i en la qual l'entrada representa un 40 per cent del seu valor, corresponent-l'hi com a contrapartida, un cens petit.

L'absència de pagaments d'entrada a la major part de les emfiteusis examinades crec que no es pot atribuir a una omisió de la dada, ni a una ocultació per part del capellà que fa la sollicitud, ja que aquest havia de demostrar que amb l'establiment el rendiment seria més alt, i això era el que determinava la concessió del permís per part de l'administració episcopal. No crec que els rectors deixessin d'especificar qualssevilla mena d'avantatges econòmics.

L'especulació del sòl urbà

És interessant analitzar detalladament les característiques que configuraren l'acensament de finques urbanes en una època d'expansió. Especialment la ciutat de Barcelona experimentà, ja des de finals del segle XVIII, una onada especulativa amb els terrenys de l'interior de les muralles. A començaments del segle XIX aquest corrent s'estengué fora del cercle emmurallat. Cap el 1820, la construcció del Passeig de Gràcia significa l'inici d'urbanització del que després fou l'Eixample. La qüestió que es planteja és: ¿fins a quin punt l'emfiteusi s'adaptà al desenvolupament urbà de la ciutat? Es pot avançar que, a finals del segle XVIII i començaments del XIX, l'emfiteusi no constituí cap rèmora per a la urbanització i que fou un bon instrument en mans dels especuladors. I això, tant per als venedors, sovint institucions religioses, com per als compradors, els quals solien pertànyer a la burgesia.

L'apertura del carrer del Conde del Asalto

El set-cents fou un segle d'una considerable activitat urbanística. Palaus i passeigs embel·lien la ciutat i palliaven la migradesa que, a començaments de segle, proporcionava el conjunt

format per carrerons, austers casals i cases més o menys humils. Una de les iniciatives més remarcables fou la que tingué el capità general de Barcelona en fer construir al costat de l'esplanada de la Ciutadella un passeig que es conegué amb el nom de «els Jardins del General».

El 1780 s'obria un carrer per a comunicar el capdavall de la Rambla amb el barri del Raval i la muralla, per la part de la porta de Sant Antoni. El nou carrer passava per l'hort del col·legi que els Carmelites tenien al final de la Rambla. La comunitat, que veié com aquell terreny augmentava ràpidament de preu, decidí treure-n'hi un profit acensant-o per a l'edificació de finques urbanes. Els acensaments fets pel col·legi ens diuen com els antics senyors participaren en l'especulació del sòl urbà.

Degut al traçat del carrer, els frares es van veure obligats a fer importants reparacions a l'edifici i a construir de nou part de la claveguera, obres en les que manifestaven haver gastat una suma considerable. Per atenuar els efectes de la despesa i per treure un benefici de la nova situació de la finca, el 1784 els Carmelites demanaren permís al seu superior general per a poder donar en establiment diferents terrenys: «haguda rahó dels censos y entrades que podran produir ab lo motiu de podersa novament fabricar casas en dit carrer y ab aquellas [entradas] reedificar lo dit col·legi, y en alguna manera aumentar las rendas de aquell». Al cap d'uns mesos es concedí el permís.¹⁶

El primer dels dos establiments fou firmat el 2 de març del 1786. Es tractava d'un tros de terreny de 3.546 pams quadrats. El cens a pagar era de 58'10'6 lliures a l'any i l'entrada era de dos capons, entrada que podia ser considerada com a simbòlica, ben a l'inrevés del cens.

El segon establiment data de poc després, pel maig de 1786. El terreny lliurat tenia una extensió de 3.840 pams quadrats de superfície i estava situat en el mateix carrer del Conde del Asalto.

16. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 145 (Carmelites).

Aquest acensament resulta de característiques ben diferents de l'anterior, ja que el cens anual era molt petit, només de 2 lliures, però en canvi l'entrada era de 3.319'18'3 lliures.¹⁷ Segons aquesta entrada resulta que cada pam quadrat s'havia cotitzat a 16'7 sous.

Si tal com diu Vilar, el 1784 el pam quadrat es cotitzava, a la Rambla, a 10 rals,¹⁸ és a dir, a 20 sous, en un carrer recentment obert, més estret i de menor estimació, com era el del Conde del Asalto, el preu haria d'ésser menor i, possiblement, aquest s'apropés més als 16'7 sous el pam quadrat, que el col·legi demanava d'entrada en el contracte d'acensament. Cal posar de relleu que els 16'7 sous pam quadrat a que es féu pagar l'entrada, convertia aquella emfiteusi en una autèntica venda a preu de mercat. És possible que, fins i tot, fos millor que una venda, ja que els Carmelites tindrien en el seu moment dret al lluïsmo, encara que aquest resultaria ben petit.¹⁹

La diferent actuació del convent en cada un dels dos acensaments, els quals corresponien a dues finques de característiques semblants, porta a pensar sobre la motivació que orientà cada una d'elles. El segon acensament, fet el maig del 1786, i on es demanava una entrada alta, la intenció degué ser solucionar una necessitat urgent de diners, mentre que l'acensament firmat en el mes de març, i en el qual l'entrada era molt petita, tenia com a perspectiva el cobrament d'un cens anual substancial. De les dues maneres l'emfiteuta acabaria lliurant a l'establiment el valor del terreny a preu de mercat, bé d'una sola vegada, per mitjà d'una entrada valuosa, o bé indefinidament pel pagament del cens anual. I, com ja s'ha dit, aquest cens venia determinat per la renda anual en el moment de la firma de l'acta.

Era parer dels juristes que les entrades altes significaven una desvirtuació de l'emfiteusi. La realitat era que això succeïa ja en el segle XVII, en el cas de moltes finques urbanes, i que a

17. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 145 (Carmelites).

18. VILAR, Pierre: *Un moment crític en el creixement de Barcelona, 1747-1787*, a «Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII», Barcelona, 1973, pàgs. 50, 51 i 55.

19. BORRELL I SOLER, Antoni: *Ob. cit.*, vol. II, Segona Part, Barcelona, 1923, pàgina 346.

partir de la segona meitat del segle XVIII era quelcom freqüent, especialment a les contrades econòmicament més desenvolupades. En molts casos degué succeir que la persona que cedia en establiment volgués disposar d'un capital immediat per a col·locar-lo a un rèdit superior al tres per cent.

Acensament i urbanització en la construcció del Passeig de Gràcia

Cap el 1820, el governador de Barcelona, marquès de Camposagrado, volgué construir un passeig per a l'esbarjo dels ciutadans i també perquè fes de via d'unió entre el casc emmurallat de la ciutat i la població de Gràcia. Possiblement es preveia ja que l'enderrocament de les muralles orientaria el creixement cap aquesta zona. Més enllà de les motivacions de tipus urbanístic, el que el marquès de Camposagrado pretenia era donar feina a una munió de parats, emulant així l'exemple d'un predecessor seu que, el 1797, havia fet construir els jardins de l'esplanada al davant de la Ciutadella.

L'apertura del passeig afectava de ple l'anomenada torre de Jesús, propietat del convent de Jonqueres, i fou el que motivà la seva desaparició, ja que en diferents anys la totalitat de la finca fou acensada, aprofitant la nova valoració dels terrenys. La finca estava situada pel voltant del que avui és carrer d'Aragó - Passeig de Gràcia.

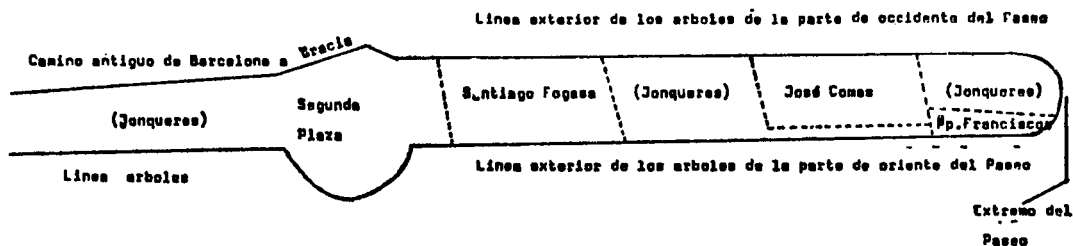
En arribar l'any 1822, sembla que la construcció del passeig estava avançada. El 20 d'agost d'aquest any el monestir demanava la indemnització de la part del terreny que se li havia pres per a fer el nou carrer, i que pujava a les 2.908'10'3 lliures. El 1823 i el 1824, es torna a retallar la propietat.²⁰ Els administradors del monestir reclamaven el pagament del terreny pres al preu que aleshores es cotitzava en el mercat, i no al que tenia abans que es fes el passeig. El governador, marquès de Campo-

20. A.C.A., Monacals, Universitat, volum 367.

sagrado, se'n queixava en una carta dirigida al secretari del rei en el Consell d'Ordes Militars, datada el 1827. Segons deia Camposagrado, tots els propietaris, excepte Jonquieres, s'havien avingut a cobrar el valor que tenia el terreny abans de l'apertura del passeig: *«Este principio parece que de justicia debía seguirse y no el de procurarse una ventaja a costa de quien ha facilitado el beneficio»*. El governador era conscient que la plusvàlua de la urbanització del terreny quedava en mans dels propietaris. Seguia dient que el carrer era una obra d'utilitat pública, pagada amb donatius voluntaris i arbitris concedits pel rei, i que tenia com a finalitat el donar feina als pobres de la ciutat.²¹

El 1828, Jonquieres havia cedit de la seva torre de Jesús 4 mujades i mitja, 9 canes i 5 pams quadrats que, avaluats a 750 lliures la mujada, representava un pagament de 3.378'6'6 lliures. La quantitat es faria efectiva en tres pagaments, fets durant tres anys consecutius, *«en los tres años que S. M. tiene concedido a favor de la obra el arbitrio de cobrar un duro por cabeza de cerdo que se introduzca en esta ciudad»*. Juntament amb l'acta d'aquesta venda s'inclouïa un plànol de la part del passeig que s'havia pres al convent i que mostra com bona part de la nova via, entre els carrers de Consell de Cent i la Diagonal, procedia de l'esmentada finca.²²

«Plano del terreno perteneciente al Monasterio de Religiosas de Junqueras ocupado para la formación del paseo de N.ª Sra. de Gracia» (5-IX-1826).

21. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 31.

22. A.H.P.B., Joan Baptista Maymó i Soriano, 5-III-1827, pàg. 33.

A partir del 1826 se succeïren les donacions de fragments de la finca. L'11 de juny d'aquest any els administradors demanaven llicència al Consell Suprem d'Ordes Militars, de qui depenia Jonqueres, per a fer les cessions. La petició es feia només per a lliurar dues mujades de terra poc valuosa ja que:

«El nuevo convento de Jesús le quita el sol y por otra parte los cerdos, gallinas, burros y demás animales domésticos de las casas vecinas entran en ella, y los carruages que van de Barcelona a Gracia hacen allí su descanso; si el arrendatario dejase la pieza, como lo ha insinuado, no habría quien la cultivase de balde; por otra parte en vista de que se va a construir el nuevo paseo de Gracia hará que aumente su valor, por lo que se calcula que la renta de la pieza subirá 312 libras, o 3.328 reales, en lugar de los 432 reales que rinde ahora.»²³

L'argument de més pes en el que es basava aquesta petició era la revalorització del terreny amb la construcció de 19 cases, que tindrien uns 24 o 26 pams d'amplària per 170 a 200 pams de fondària, cada una d'elles amb el seu jardí o hortet. El cens anual de cada casa el calculaven en 8 duros de plata, el que representava que tot el troç acensat donaria 3.040 lliures l'any.

La part de la finca proposada per l'acensament el 1826 corresponia a Gràcia. Sembla que totes les cessions fetes entre el 1826 i el 1838 es localitzaven a la part del capdamunt del passeig, on començava ja el municipi de Gràcia. La part més valuosa, la que corresponia al passeig pròpiament dit, no fou lliurada fins l'any 1841.²⁴

Els solars destinats a la construcció de cases en els anys de 1826 i 1827 tenien les mesures usuals de les vivendes unifamiliars modestes. Les dimensions de 26 pams de façana per 169 pams de fondària, és a dir, 122 pams quadrats, que era el que corresponia al que era anomenat «solar». Un mateix emfiteuta podia obtenir un o més solars.²⁵

Els principals pactes dels acensament fets a finals de l'any 1826 i el 1827 eren els següents: les cases començarien a bas-

23. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 375 (Jonqueres).

24. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 33.

25. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 158.

tir-se en el termini d'un any, esmerçant el censitari la quantitat de 800 lliures per solar, en el primer any, i 700 lliures més al cap de dos anys. És a dir, que als tres anys d'haver-se firmat l'acta l'emfiteuta tenia l'obligació d'haver invertit 1.500 lliures a cada solar.

Les cases no podien tenir més de 100 pams de fondària que estiguessin edificats, la resta, és a dir, 69 pams, seria jardí. La paret mitgera dels jardins tindria 11 pams d'alçada. El cens a pagar per solar era de 15 o 16 lliures i l'entrada de 30 lliures. Els emfiteutes pagarien el «salari» del notari, les escriptures i altres tràmits.

El monestir especificava la prohibició de restablir. En cas de venda, *«será lícito y permitido al propio adquisidor y a los suyos, pasados los treinta días de la prelación, vender u en otra manera enagenar aquél a personas hábiles y capaces y no a manos muertas»*.²⁶

El 1828, Jonqueres donava en emfiteusi cinc solars de forma irregular i de dimensions desiguals, tots a una mateixa persona, el fuster Jaume Botey i Soler. Dos dels solars eren subjectes a la despesa de 1.500 lliures per la construcció de la casa, un cop passats quatre anys de la firma de l'escriptura. Altres dos solars eren condicionats a l'obligació d'invertir-hi 1.200 lliures al cap dels quatre anys, i en un dels solars la quantitat fixada en finalitzar el mateix termini era de 600 lliures. L'extensió total del terreny establert era de 476 canes quadrades, és a dir, de 1.150 metres quadrats. El cens anual a pagar era, en total, de 93'15 lliures a l'any i l'entrada de 259'10'7 lliures (140 duros).

En arribar el 1841, el fuster Botey encara no havia construït cap casa i per altra part quedava a deure pensions al monestir, pel qual motiu se li posà un judici. En defensa seva Botey allegà que l'Ajuntament li havia pres la major part del terreny per fer una plaça o carrer d'ingrés a Gràcia. Segons es pot deduir per les dades, en algun moment contradictòries, sembla que l'Ajun-

26. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 158.

tament li havia pres el 20 per cent del que se li havia cedit el 1828. El cas és que els administradors de Jonqueres s'aveniren a una concòrdia, per la qual es conformaven amb el cobrament de 300 duros a càrrec de les pensions degudes.²⁷

El 1848, vint anys després de firmat l'establiment, Josep Botey Maristany, veterinari de Granollers i fill del primer emfiteuta, establí a Felip de Cruïlles, marquès de Castillo del Torrente, tota la peça de terra de 74.869 pams quadrats, és a dir, 2.822 metres quadrats, extensió molt superior a les 476 canes quadrades (1.150 metres quadrats), que segons la referència de l'establiment fet el 1828, era el que se li havia lliurat. Degut a aquesta diferència, que no sé a què atribuir, no m'és possible calcular el benefici obtingut per Botey a expenses de l'acensament obtingut el 1828. En l'establiment fet a Cruïlles l'entrada que rebé fou de 2.000 lliures, obtenint un cens anual de 66'3 lliures, mentre que el monestir en rebria les 93'15 lliures escripturades l'any 1828. Aquest es veia perjudicat en no percebre l'alt lluïsmo que li hauria pogut correspondre si els solars, encara camps, haguessin estat edificats, tal com s'havia previst en l'acta d'establiment.²⁸ Els administradors del monestir, que havien demostrat cert interès en el guany econòmic de Jonqueres en el moment d'acensar, no es mostraven capacitats a l'hora d'exigir l'acompliment d'uns pactes firmats davant de notari.

El 1838, es donaren dues hectàrees (quatre mujades) a un mateix beneficiari, el qual podia optar per construir-hi cases o dedicar-les a conreu. El cens era de 90 lliures anuals i l'entrada la simbòlica de dos pollastres.²⁹

En el mateix any de 1838 foren establertes tres peces de terra a un revenedor anomenat Joan Sallés. Les condicions i pactes foren les mateixes que les del 1827, però el cens a pagar era inferior, de 7'10 lliures a l'any per solar. L'entrada era la mateixa, és a dir, 30 lliures. La raó perquè aquests solars tinguessin un

27. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 158.

28. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 158.

29. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 159.

cens més baix que els anteriorment fets era perquè no limitaven amb el carrer principal, sinó amb un altre de categoria inferior i possiblement encara inexistent.³⁰

El 16 de febrer del 1838, l'arrendatari de la finca, Agustí Mariner, aconseguia que li fossin acensades unes 4 mujades de terra plantades de vinya molt vella. Mariner havia demanat que la terra fos sembrada de grans, o bé li fos donada en emfiteusi, cosa que se li atorgà amb els següents pactes: calia que millorés la terra en un termini de tres anys, podent destinar-la a l'ús que volgués, però en cas de fer-hi cases s'havia d'avenir als plànols fets. El cens anual era de 90 lliures la mujada i l'entrada era un parell de pollastres.³¹

En arribar el 1840, la major part de la finca i la més valuosa estava en mans de Jonqueres, o millor dit, del Consell d'Ordes Militars. De les 40 mujades que originàriament tenia la finca, se'n conservaven 27 mujades, les quals constituïen el nucli principal de l'antiga explotació agrícola.

Foren aquestes 13 hectàrees i mitja del passeig de Gràcia les que, el 1841, s'establiren a un ric comerciant i conegut comprador de béns desamortitzats, anomenat Jaume Safont. El preu d'aquest acensament, és a dir el cànon, era de 750 lliures, cosa que representava que la mujada resultava a 27'7 lliures. La quantitat era elevada i reflectia el valor de la finca. Al contrari, l'entrada de l'establiment era una reminiscència d'aquelles antigues entrades simbòliques; consistia en el lliurament de dos capons, sis gallines i dos pollastres.³² És a dir, que el benefici obtingut per la institució era l'obtenció de la renda urbana anual estipulada com a cens i no pas el cobrament de l'entrada.

No sé quines foren les condicions d'aquest acensament, ni per quin valor es veia obligat a edificar Safont, però en qualse-

30. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 158.

31. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 158.

32. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 29.

vol cas aquest subemfiteuticà part de la finca abans que no hi fos construïda cap casa.³³

El 18 de desembre del 1843 vengué part del terreny a Bonaventura Rodó i una altra part fou venuda en data indeterminada a Josep Garriga, el qual penso que devia ser el mateix personatge que adquirí finques a Vic i a Senfores, procedents de la venda de béns desamortitzats.³⁴

L'emfiteusi donada per Safont a Rodó consistia en una superfície de 30 per 130 pams, havent d'invertir en la construcció d'una o més cases 700 lliures en un any. Les cases calia que tinguessin hort o jardí, igual que les altres cases edificades segons un pla establert. Les parets mitgeres dels jardins havien de ser d'una alçada de 12 pams. L'adquisidor s'hauria de sotmetre a les disposicions de les autoritats en qüestions urbanístiques. El cens que demanava Safont era de 14 lliures a l'any.³⁵

Pel que sembla, Safont reproduïa part dels pactes que Jonqueres li degué imposar el 1841, especialment en el que pertoca a les normes de la construcció de les cases. Però el que resulta més estrany és el baix cens anual que un comerciant com Safont imposava al seu comprador. La baixa quantia del cens no es veia contrarestada per una entrada alta, al contrari, l'acta notarial no n'esmenta cap. No sé si un altre contracte o algun tipus de document privat podria haver estat firmat pels interessats, ja que costa de creure que Jaume Safont tragués tan poc benefici d'un acensament. En arribar a aquest punt, cal esmentar amb cert deteniment la personalitat de Safont.

Josep Safont era el més important prestamista del govern a mitjan segle XIX. El seu germà, Jaume, estava establert a Bar-

33. La documentació consultada diu que l'acta notarial fou firmada el 18 de juny del 1841 davant del notari Josep Pons. Consultat aquest manual resulta que l'escriptura corresponent aquesta data és l'acensament fet per Jonqueres a Safont de la finca urbana del carrer de Jonqueres.

34. A.H.P.B., *Manual de Venda de Béns Nacionals*, Manuel Clavillart, 24-V-1844, 29-V-1844 i 4-II-1846.

35. A.H.P.B., Notari Josep Torrent Julià, 18-XII-1843.

celona, on tenia casa de comerç i havia fet bons negocis immobiliaris en la compra de béns nacionals i de particular endeutats; el millor de tots ells fou l'acensament de 27 mujades i dos mundines que li varen firmar els administradors de Jonqueres l'any 1841.

Els negocis de Jaume Safont trontollaren cap a 1859, fent fallida i va desaparèixer de l'escena del capitalisme barceloní el 1866.³⁶

Pel que he pogut esbrinar, és possible que la fallida de Jaume Safont fos deguda a un mal negoci que féu el 1859, conjuntament amb la «Sociedad Catalana General de Crédito», fundada tres any abans. Tot i que la principal activitat d'aquesta societat foren els negocis ferroviaris, cap el 1860 va intervenir en l'arrendament d'impostos de Barcelona.³⁷ Potser el primer arrendament d'impostos fet a l'Estat fou el que tingué lloc en la subhasta del 31 de gener de 1859, per la qual s'adjudicà a la «Sociedad General de Crédito» i a Jaume Safont el cobrament de la contribució territorial i industrial d'uns 270 municipis de Barcelona. Però un cop adjudicat aquell cobrament sorgiren problemes amb la fiança dipositada: «*Para afianzar las resultas de dicha cobranza había depositado la sociedad 7.500.000 reales de vellón, nominales, en acciones de ferrocarril de Barcelona a Zaragoza, con escritura de 31 de octubre de 1859, cuya fianza fue desestimada por la superioridad*». El govern exigia a la societat una fiança consistent en béns més tangibles, «*y en su consecuencia se instruyeron dos expedientes sobre valoración de fincas, uno de una casa propia de la sociedad y otro de fincas pertenecientes al citado D. Jaime Safont*».³⁸ Safont devia ser el principal soci de «la Catalana» o, com a mínim, ho fou en aquesta operació, ja que les seves finques apareixien com a garantia de la societat, valorades en 5.540.000 rals de billó, mentre que les

36. SOLÀ PARERA, Angels: *L'èlit barcelonina...*, pàg. 493.

37. TORTELLA CASARES, Gabriel: *Los orígenes del capitalismo en España*, Madrid, 1973, pàgs. 80 i ss.

38. A.H.P.B., Juan José Rodríguez, Manuel d'Hisenda, 28-IV-1860, pàg. 150.

de la companyia ho foren en 1.400.000 rals. Entre les finques de Safont hi figuraren les del passeig de Gràcia acensades per Jonqueres el 1841. L'any 1864, passaren a la «Sociedad de Crédito Mercantil».³⁹ En la fallida de Jaume Safont tingué gran importància la seva associació amb la «Catalana General de Crédito», que va desaparèixer en la crisi del 1866.⁴⁰

A Jaume Safont també li fou acensada per Jonqueres una casa en el carrer del mateix nom.⁴¹

És interessant l'exemple ofert per la zona baixa del barri de Gràcia per seguir el procés que se seguí en els inicis de l'expansió urbana de la Barcelona del vuit-cents. El cas del col·legi dels Dominics, propietari veí de Jonqueres, permet d'analitzar-lo.

La finca del col·legi, situada al costat d'una terra propietat de Jonqueres, ocupava l'espai comprès entre la Travessera de Gràcia - carrer de Goya i el carrer Major de Gràcia - Torrent de l'Olla.

Poc abans del decret desamortitzador del 1835, i responent a una ordre del governador de Barcelona que els ordenava l'edificació de la seva propietat, els Dominics havien començat ja a firmar establiments. En una carta enviada a l'Ajuntament de Barcelona, el rector del col·legi proposava distribuir l'edificació de les cases seguint l'ordenació de dos carrers que, creuant-se perpendicularment pel seu punt central, dividirien la finca. L'entrada de les cases estaria situada en aquests carrers.⁴² El rector volia que els esmentats carrers duguessin el nom de dos sants dominicans, noms que avui encara es conserven.

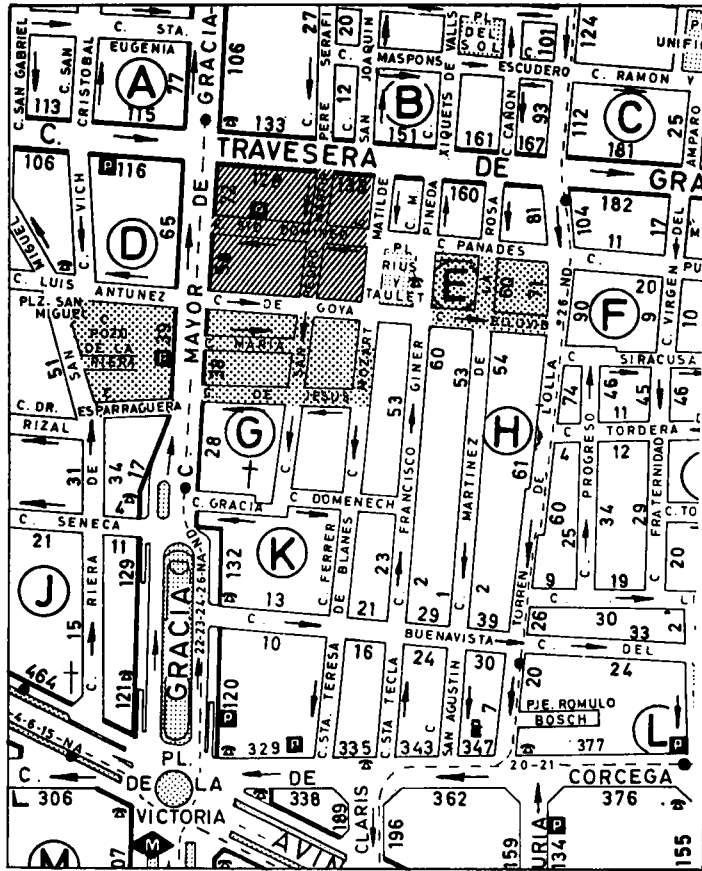
L'acta de la reunió del consistori especifica que s'havia accedit a la demanda del col·legi, però més endavant, i en una altra

39. SOLÀ PARERA, Àngels: *L'èlit barcelonina...*, pàg. 495.

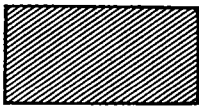
40. TORTELLA CASARES, Gabriel: *Ob. cit.*, pàg. 279 i 280.

41. A.H.P.B., Josep Pons, 18-VI-1841.

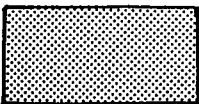
42. A.H.C.B., Acords Municipals de l'Ajuntament de Barcelona. Any 1835, I Semestre (Carta autògrafa del rector del col·legi, entre les pàgines 370 i 371. Apèndix 21.

PART SUD DEL BARRI DE GRACIA

Ubicació aproximada de la finca del Col·legi dels Dominics. Observi's els noms del carrers que divideixen l'antiga finca en quatre parts: Sant Pere Màrtir i Sant Domènec.

Ubicació aproximada de la finca de les monges de Jonqueres (part d'ella). El carrer de Goya encara es deia, a començament del segle xx, carrer de Jonqueres, recordant l'antiga institució propietària.

reunió es decidia que si el col·legi no pagava els 5.195 rals que devien de la construcció de les voravies del carrer Major de Gràcia que corresponien a la seva propietat, no donarien permís als emfiteutes per a edificar.⁴³

El fet que el senyor directe, abans d'acensar, hagués de tenir cura i costejar les millores urbanístiques, com el disseny i construcció de carrers, el pagament de les obres de les voreres i possiblement canalització d'aigües, etc., recorda molts aspectes de les modernes urbanitzacions d'esbarjo. Els mateixos problemes de presentació de plans, parcel·lació de finques rústegues amb projecció de carrers d'accés a les vivendes, revalorització de finques molt poc cotitzades per mitjà de millores —algunes fetes a iniciativa del senyor directe (amplària dels carrers)—, etc. Les millores que repercutien directament en la finca no eren a càrrec del municipi, sinó que eren costejades pel senyor directe, ja fos abans o després de l'acensament. L'índole d'aquelles millores urbanes repercutiria en una major cotització de la finca.

Pel que sembla, la donació a cens emfiteutic per a l'edificació de cases a la creixent Barcelona del segle XIX, no eximia el propietari de les despeses derivades d'aquest procés d'urbanització. Possiblement hi participés voluntàriament, ja que aquestes millores permetien treure major benefici de l'establiment.

L'exemple dels Dominics no constitueix un cas isolat. En el llibre d'actes de l'Ajuntament de 1835 un aprenent mestre de cases, senyor directe d'un terreny, demanava permís per a l'apertura de tres carrers perpendiculars al carrer de Bonavista, amb posteritat a l'atorgació dels primers acensaments.⁴⁴

És interessant constatar que era el senyor directe el que organitzava la parcel·lació de la seva finca, per tal de fer una distribució racional del terreny, donar sortida als diferents solars establerts i assolir el màxim benefici. En aquest sentit es palesa un cert desinterès de l'Ajuntament de cara a les vies secundàries,

43. A.H.C.B., Acords Municipals de l'Ajuntament de Barcelona. Any 1835, I Semestre, acta de 28 de maig del 1835. Apèndix 21.

44. A.H.C.B., Acords Municipals de l'Ajuntament de Barcelona. Any 1835, I Semestre, Acta de 22 de maig del 1835.

les que quedaven al redós del carrer Major de Gràcia i de la Travessera. Sembla que la configuració física d'aquesta part de l'eixample de Gràcia hagués estat feta a base de la iniciativa privada, sense que l'Ajuntament no fes més que ratificar, en molts casos, els projectes d'aquests ciutadans erigits en urbanistes ocasionals.

L'exploració agrícola com a empresa

Entre el 1790 i el 1808 apareixen destacats membres de la burgesia de Barcelona com a interessats en l'exploració agrícola de la terra. Possiblement, el creixent marge de beneficis, derivats de l'enduriment de les relacions de producció abans estudiat, animés a invertir en l'exploració de la terra, perquè el fet és que els millors terrenys propers a la ciutat varen ser comprats —adquirits en emfiteusi— per personatges com Josep Joaquim Milà de la Roca, Josep Antúnez, Jaume Safont o Antoni Monmany. En tots ells resulta evident la intenció de fer-se amb grans i valuoses explotacions agrícoles per a la producció de conreus comercialitzables; bé per l'exploració —la vinya—, o bé pel mercat urbà, l'horta i el blat.

Si bé aquestes iniciatives apareixen cap els anys 1790 i arriben fins a la Guerra del Francès, pel que pertoca als anys posteriors la burgesia no descartà totalment l'empresa agrícola com a proveïdora de beneficis, tal com ho palesen les professions de molts compradors de finques desamortitzades. Però on aquest interès apareix més evident és en les referències anteriors al 1808.

Un primer indicatiu s'ha vist ja en parlar de la rabassa morta que el 1803 firma el monestir de Sant Jeroni de la Murtra a favor de l'advocat de l'Audiència de Barcelona, Ignasi Vidal i

Pijoan.⁴⁵ La cessió de les 25 ha. era amb el lliurament de les dues quintes parts de la verema. Vidal repartí la terra entre diferents parcers encarregats del conreu, però cap el 1807 el benefici —segons deia—, no era el que havia cregut i demanava al monestir una rebaixa del cens i el seu pagament en diner, segons valoració feta per dos experts:

«Atendido que debe satisfacer por el cultivo de la viña mil libras anuales, que de las cinco partes del fruto corresponde a V. R. dos partes, que aunque el vino tuviere todo el valor que años antes, lo que queda al exponente, supuestas las contingencias del tiempo, no puede sufragar ni el cultivo de la finca: Espera tenga la Rda. Comunidad consideración a que con un año le puso corriente pudiendo hacerlo con el largo espacio de siete, y tardando tres o cuatro más antes de producir algun fruto, es inegable, que debía pasar cerca onze años antes de sentir el monasterio alguna utilidad de aquel contrato.»

L'advocat demana que no s'oblidin d'aquest últim detall, que en plantar la vinya, en el primer any de la concessió, havia fet lliurament del cens al cap de tres o quatre anys, en comptes dels onze anys a que podia haver-ho fet de plantar-la en el límit fixat pel contracte. Vidal feia una lleu amenaça quan deia que amb aquesta rebaixa no deixaria la vinya i així el convent no s'hauria de veure amb els inconvenients d'afrontar-se amb 40 parcers.⁴⁶

Un altre exemple que demostra que a finals de segle la vinya era encara un conreu rendible, és el de Josep Joaquim Milà, de la Roca.

L'acensament d'una finca d'Horta, per la Vall d'Hebron

A finals del set-cents la Vall d'Hebron travessa per una greu crisi econòmica. El 1797, els monjos decidiren que el millor recurs per a procurar-se diners era desfer-se d'una finca donant-la a cens, considerant com a més idònia la Granja Vella, junt amb altres terres pertanyents a altres finques del monestir, a Horta. En total, els Jerònims es desprenien d'unes 48 a 50 mu-

45. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran, 498 (Paris).

46. A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 277 (Jerònims).

jades, unes 25 hectàrees, que juntament amb les aigües que tenia la finca en resultava un valor total de 28.000 lliures. Amb posterioritat a aquesta taxació, el mestre de cases del monestir la va reconèixer en 33.000 lliures.⁴⁷ En tot cas, aquests primers tràmits no donaren fruit, ja que el comerciant barceloní Joan Antúnez no es va decidir a tancar el tracte.

En una avaluació posterior, les terres i aigües es determinaren en 28.000 lliures, i la casa en 2.500 lliures; el total era valorat en 30.500 lliures. Un nou pretendent, el comerciant Josep Milà de la Roca, es va quedar amb la casa. Les previsions sota les quals es planejava l'operació foren les següents:

— Milà de la Roca pagaria amb diner efectiu el valor de la casa, és a dir, 2.500 lliures.

— la quantitat de 25.000 lliures seria considerada com a lliurada a censal i, com a tal, Milà de la Roca pagaria el 3 per cent. El capital format per aquestes 25.000 lliures podria ser redimit de 2.000 en 2.000 lliures, però no en quantitats inferiors.

— Les 2.500 lliures restants, fins a completar el valor de la finca, quedaven en concepte de cens perpetu irredimible, pagant 75 lliures de cens irredimible a l'any.⁴⁸

Com es pot veure, el mecanisme pel qual el monestir de Sant Jeroni es desfeia del domini útil de la terra era realment diferent d'una emfiteusi, i el que resultava era un conjunt de fórmules jurídiques ocultes sota la forma d'emfiteusi. L'operació era en realitat una venda de la casa, una venda d'un censal de 25.000 lliures i un cens emfitèutic, tot en un mateix document. Aquest acensament, com alguns altres examinats abans, era pràcticament una venda. De fet, de l'única cosa que els monjos es varen despendre en emfiteusi era d'un terreny simbòlic valorat en 2.500 lliures.

A més del cens, el monestir treia un altre benefici amb l'obtenció anual dels delmes i primícies dels fruits, a que tenia dret

47. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 16-XI-1797 i 24-XI-1797.

48. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 27-XII-1797.

com a delmador del terme. Aquesta prestació podria arribar a ser important, ja que el censitari tenia l'obligació de millorar la propietat considerablement.

Examinant l'escriptura de l'acensament es pot veure com resultava finalment el contracte:⁴⁹

«...En la actualitat los és molt poch producte per trobar-se molt deteriorada, y en un estat de la major decadència, de modo que en breus anys apenas los donaria producte. Atenent més avant y coniderant que lo referit Rl. monastir no se encontra ab algun medi ni proporció per poder reparar la dita casa que se troba en molt mal estat, necessitant de moltas obras, ni menos retornar las viñas de dita heretat, que se acaban de pèrdrer, ni per fer las plantadas, ni altras milloras que de necessitat exigeixen de prompte sas terras.»

Els monjos farien servir els diners de l'entrada per reparar una altra torre que tenien a Horta, al costat del cenobi. A part de la utilitat resultant d'aquesta entrada, «...lo import del cens que redités lograria una renda major de la que los donaba, y encara més segura, sens alguna contingència». Les condicions del contracte eren:

— Primer: Milà de la Roca hauria de millorar la finca esmerçant, en això, 10.000 lliures durant els primers cinc anys, sense que pogués ratir la finca abans de fer aquesta millora.

— Segon: Pagaria per cens de les terres 840 lliures en dues pagues anuals.

— Tercer:

«...ab pacte que del cens sobreimposat de vuitcentas quaranta lliuras, en virtud de facultat que ab la pnt. se concedeix, podran lo adquisidor y los seus lluirne y quitarne setcentas cinquanta nou lliuras de pensió, en muda percepció per lo corresponent preu, al raó del tres per cent, ab las lluicions que vulla ab tal, emperò, que cada una de ellas no sie menos de 2.000 lliuras en preu y seixanta lliuras en pensió, quedant, emperò, las restantas vuitanta una lliuras ab tota señoria directa o sobreimposada irredimible.»

49. A.H.P.B., Francesc Ferrús Sánchez, 5-III-1798, pàg. 55.

Les redempcions serien liquidades en diner efectiu i en cas de fer-ho en vals reials, ho seria segons el valor cotitzat en el dia, i no en valor nominal.

— Quart: Satisfaria delme i primícia.

— Quint: Donaria d'entrada 2.500 lliures pel valor de la casa, premsa, cup i cinc bótes.⁵⁰

En aquesta escriptura no s'esmenta per a res que les 759 lliures de cens redimible són considerades com la renda d'un censal.

Els beneficis econòmics que la Vall d'Hebron esperava obtenir de l'acensament de la torre a Milà de la Roca es veieren ben aviat minvats per la realitat. El 1806, aquest havia lluit part del cens redimible, una quantitat de 2.000 lliures, en vals reials, «segons son intrínsech y sonant valor, encara que en lo acte de establiment se havia estipulat que dat el cas de ferse la lluçió en vales, estigués dit Sr. obligat a resarcir lo quebranto y pèrdua que estiguesin en la plasa de Barcelona, en lo dia de la lluçió». Tot i la protesta del prior, l'intendent digué que aquella lluçió era vàlida, «pues el rei los admestia en son valor sonant». Després d'un plet i apellació que els fou desfavorable, la Vall d'Hebron va decidir conformar-se.⁵¹

El 1818 hi hagué una nova qüestió entre Milà de la Roca i els monjos perquè aquell no pagava els delmes i primícies que devia des de feia molts anys. Milà proposava una concòrdia, segons la qual s'oferia a pagar una carga de vi blanc cada any com a primícia, «y això mentre el poble la pagués». El monestir, veient un mal exemple per als pagesos i un perillós precedent, no ho va admetre i prosseguí el plet, sense que sàpiga com va acabar ni en quina data.⁵²

Pierre Vilar esmenta com un dels negocis de Milà de la Roca l'explotació d'aquesta finca. Poc després de prendre'n possessió

50. A.H.P.B., Francesc Ferrús Sánchez, 5-III-1798, pàg. 55 .

51. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 9-XI-1805.

52. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 27-III-1818.

Milà donava feina a 30 famílies, ocupades en el conreu d'aquelles terres. Segons els seus càlculs, treia d'aquells terrenys un total de 5.000 a 5.800 lliures anuals.⁵³ És a dir que, un cop pagat el cens a la Vall d'Hebron quedaven netes de 4.160 a 4.950 lliures.

L'explotació vitivinícola de Milà de la Roca estava connectada amb les possibilitats de bona comercialització que li oferia el contacte amb el seu germà Josep Ramon. Aquest estava establert a la ciutat de Buenos Aires i es dedicava al comerç del vi entre Espanya i Amèrica del Sud. Juntament amb 35 comerciants catalans residents en aquella ciutat, Josep Ramon demanava, l'any 1793, que no fos imposat el gravamen de 6 pesos per cada pipa d'aiguarent procedent d'Espanya, i que era destinat a mantenir l'hospital de nens expòsits de Buenos Aires.⁵⁴

La baixa dels preus del vi i la independència d'algunes colònies americanes en el primer quart del segle XIX degueren acabar amb els alts beneficis que havia tingut aquella iniciativa. A finals de l'any 1824, Milà de la Roca es va vendre part del terreny i a començaments de l'any següent va deixar la resta com a dot per a la seva filla.⁵⁵

La finca de Sant Joan Despí de Jonqueres

Els primers intents per a lliurar les propietats en emfiteusi s'iniciaren tot just començant el vuit-cents. El 1806, la carta enviada per l'administrador, Juan de Zendoya, al Consell d'Ordes, ja feia esment del que ell considerava una espècia d'idea fixa dels procuradors del convent. Zendoya no podia entendre com es podia donar a cens l'antiga casa delmera del rei a Barcelona, és a dir, la torre de Gràcia. L'administrador atribuïa el propòsit del procurador, el notari Jaume Sanjoan, al fet que havia estat influenciat per un dels molts personatges acabalats que vivien a la ciutat. L'esmentat procurador havia convençut la priora,

53. VILAR, Pierre: *Catalunya...*, vol. III, Barcelona, 1962, pàgs. 564, 567 i 568.

54. B.C., Junta de Comerç, lligall XVIII, 12.

55. A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 20, 15-III-1824, 19-XII-1824, 7-III-1825.

Antònia de Marimon, perquè vengués o donés en emfiteusi les heretats del convent:

«...a este efecto, su artificio o sofistería con que aparentó las grandes utilidades y ventajas a favor del convento, inclinaron a la priora a que aceptase y se decidió a que la representación que el mismo procurador formulara de falsas suposiciones, firmada, dirigiese al Consejo.»⁵⁶

Segons seguia dient Zendoya a la seva carta, si la priora hagués demanat el parer a qualsevulla, aquest li hauria desaconsellat això, especialment si ho hagués consultat amb el seu germà, el mariscal de camp Gaietà de Marimon.

Zendoya veia com una mala operació qualsevol acensament:

«Hasta el presente y por lo común los cuerpos de comunidades y particulares han estado y estarán mejor servidos con fincas y haciendas raíces, que con establecimientos de censos perpétuos, y lo acredita así y nos enseña la práctica generalmente observada en todas las naciones civilizadas, y a más de esto porque favorecería muy poco o nada, y acaso perjudicaría al convento esta operación en la era presente, en que diariamente se presentan fincas raíces de obras pías a escoger y a precios acomodados a los compradores.»⁵⁷

Zendoya estava molt influenciat per les que per a ell eren *naciones civilizadas*, i no acabava de veure clar que la supervivència de l'emfiteusi representava quelcom més que un residu feudal, i que els senyors del domini útil treien un bon benefici després d'haver acensat. Però al marge de la valoració que es pugui donar als judicis de Zendoya, penso que, en conjunt, les seves afirmacions tenen interès.

Zendoya acusa el notari Sanjoan de tenir connexions amb especuladors de la ciutat i de deixar-se influenciar per algun d'ells. No és difícil imaginar cert fonament en aquesta afirmació, si es consideren les funcions pròpies d'un notari, especialment en aquella època. És inevitable que el ressò de les acusacions de

56. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 158.

57. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 158.

Zendoya es facin presents cada cop que els procuradors procedissin, en el futur, a l'acensament de diferents finques.⁵⁸

En el mes d'agost del 1825, l'administrador, Pedro Ruiz de Castañeda, demanava permís al Consell d'Ordes per a donar en emfiteusi la torre que el convent tenia en aquell terme, però la finca no fou acensada fins alguns anys després de la sollicitud. En un començament, el 1826, les terres més dolentes i pedregoses van ser donades a rabassa morta en una extensió de 5 mujades. El 1833, un altre contracte d'aquest tipus fou fet per plantar 2 mujades i mitja. Les rabasses no estipulaven pagament de les parts de fruits, cosa que devia resultar massa difícil per als administradors, sinó el pagament en diner.⁵⁹

La torre de Sant Joan Despí no va tardar a ser donada en emfiteusi. Molts motius avalaven aquesta iniciativa; la casa havia esdevingut inhabitable i s'havia de fer de bell nou, *«...y la amortización de las cantidades invertidas quizás serían inferiores al censo ofrecido por Safont y el aumento de renta será de 94 libras respecto a arriendo [que era de 210 lliures] y que por tanto su oferta es ventajosa.»*⁶⁰

El 9 de novembre del 1840, l'heretat era acensada a Jaume Safont per 310 lliures i entrada d'un parell de pollastres. El cens era considerat alt, *«y que sólo por el objeto y uso que ha manifestado Dn. Jayme Safont queria hacer de dicha heredad puede prodigarse el censo o canon expresado»*.⁶¹ Cap més referència no dóna idea de quina podria ser la utilitat a què Safont projectava dedicar la finca; seria possible pensar en un ús industrial, si entre els pactes de l'establiment no n'hi figurés un que l'obliga-

58. En el mercat dels censals i de les emfiteusis els notaris podien tenir una important funció d'intermediaris en posar en contacte els venedors —senyors i convents— amb els clients que precisaven capitals o cercaven finques. Per exemple, el 1706 Mariano Rondo aconsellava al convent dels Agustins l'atorgació de censals a determinada persona: «...lo sensal es bo perquè lo dit Sors té las millors heretats de Alella, y entragará per especial obligació uns actes que io tinch en casa...» Més d'una vegada el convent deixà censals després d'escoltar la recomanació del notari. L'observació de Zendoya es refereix a aquest ascendent dels notaris sobre els seus clients. A.C.A., Monacal, Hisenda, volum 627.

59. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 31.

60. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 158.

61. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 158.

va a refer la casa de pagès en un any. Els altres pactes eren usuals: pagar el cens anual, impostos, reconeixement de la senyoria directa i dret de fadiga, pagament del paper segellat, etc.

L'alt cens a què fa al·lusió l'administrador de Jonquieres, i la condició de fer la casa de pagès, fan pensar que aquesta finca seria dedicada a la producció de fruites i verdures per al mercat urbà, ja que bona part de la finca era de regadiu.

Safont no s'ocupà a fer el que s'havia pactat i en el mateix any cedí la torre a Francesc Vallès, arquitecte encarregat de fer les taxacions de les finques de Béns Nacionals, i que el 1845 tenia un important càrrec a la Intendència de Barcelona.⁶²

Un exemple interessant de burgesia interessada en l'agricultura, és el de Joan Antúnez, a qui ja coneixem com a rival de Milà de la Roca en l'acensament de la Granja Nova d'Horta. Cap el 1780, Antúnez havia comprat una considerable extensió de terreny entre Montjuïc i l'antic port i el dedicava a la producció de fruites i verdures per a la venda a la ciutat.

El 1788, el comerciant volia augmentar el rec de la seva finca i contractà amb Joan Arrau, mestre fuster, la construcció d'una bomba per treure a la superfície les aigües subterrànies. Pel que sembla la màquina que demanava Antúnez tenia certa complicació i el fuster li va presentar un compte alt, de 974'19'11 lliures. En negar-se a pagar aquesta quantitat s'inicià un plet. En un dels oficis Arrau deia que ell no cobrava mentre que Antúnez i els parcers que treballaven la seva finca es beneficiaven de la bomba que havia construït. Finalment, l'11 de juliol del 1789 el plet es liquidà amb una concòrdia entre les dues parts.⁶³

62. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 158.

63. A.H.C.B., Judicial Processos. Ramon Font de la Vall-Roges (1788-1789). La referència sobre aquest document procedeix de Jaume CODINA: *El Delta del Llobregat...*, pàg. 245, nota 52.

La torre del Prat

Aquesta finca estigué en litigi des de l'any 1820 fins al 1838, o 1840, en què s'arribà a una concòrdia, per la qual els administradors de Jonqueres cedien la meitat de la propietat a la part contrària, Paula Alberch.

El 29 d'abril del 1841, la meitat de la finca pertanyent a Jonqueres fou acensada a Antoni Monmany, advocat de Barcelona. El cens fixat fou de 300 lliures a l'any i amb pactes de conservar i millorar la casa, fent constar les obres mitjançant la presentació d'èpoques.⁶⁴

M'és coneguda la personalitat d'Antoni Monmany, advocat i hisendat, com a comprador de Béns Nacionals. El seu procediment per a convertir-se en un ric propietari, no sempre fou la compra directa de finques, com és el cas de la torre del Prat. Monmany s'aprofità sovint de les dificultats de molts clients seus en actuar com a prestamista i cobrar més endavant de la manera que ell havia previst, és a dir mitjançant l'apropiació de la finca del client deutor.⁶⁵

Els inicis de l'hisendat Monmany en el Prat comencen quan un altre comprador de Béns Nacionals, Jaume Vasal,⁶⁶ adquirí en subhasta, l'any 1837, la torre de Bossoms, que havia estat dels Mercedaris, d'extensió d'unes 12 hectàrees i mitjà.⁶⁷ Vasal fou per aquella època un dels qui emprà els serveis de Monmany, el qual cobrant-se el crèdit que tenia contra Vasal es quedà amb

64. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 158.

65. ¿És possible que aquest Antoni Monmany fos el mateix personatge que —deixeble de Jaumeandreu i un dels fundadors de la Societat d'Amics del País— va defensar la reforma del lluïsmo? D'ésser la mateixa persona és podria dir que l'activitat professional de Monmany no era tant desinteressada com la pública. En el seu combat contra el lluïsmo existiria un evident interès personal. Però, a part de la coincidència dels noms, res més no permet dir que es tractava de la mateixa persona. LLUCH, Ernest, *El pensament...*, pàgs. 230 i 231.

66. Jaume Vasal fou comprador de béns nacionals. A.H.P.B., *Manual de Venda de Béns Nacionals*, Manual Clavillart, any de 1842, pàg. 59 i 193.

67. A.H.P.B., *Manual de Venda de Béns Nacionals*, Manuel Clavillart, 10-VI-1840.

la torre Bossoms.⁶⁸ De fet, Vasal no li venia tota la finca, sinó només una quinta part de l'entrada pagada a la Hisenda Pública amb vals reials davaluats i Monmany adquiria la facultat de seguir fent el mateix.⁶⁹

La torre de Jonqueres, en estar situada al costat de la dels Mercedaris, fou acensada per l'advocat, que així engrandia la part venuda per Vasal.⁷⁰ Un altre exemple dels negocis de Monmany l'ofereix el cas d'una clienta seva, Anna Maria Casas, que per lliures que l'advocat va pagar a l'administrador de la casa on ella vivia, va vendre a Monmany dues mujades situades a Esplugues pel preu de 500 lliures, xifra que era la que devia la clienta.⁷¹

A l'any 1837, Monmany sostingué un plet amb dos pagesos de l'Hospitalet de Llobregat, pare i fill, per una peça de terra a Sant Boi de Llobregat. La finca havia estat venuda per un deutor de l'advocat per 203'10 lliures.⁷²

Monmany no actuà tan sols com a prestamista, sinó també com administrador de béns. El 1840, Josep Oriol de Francolí i la Barre reconeixia deure a Monmany 425'5 lliures, «*por los trabajos que tiene hechos en defensa de su patrimonio desde primeros de junio de 1830 hasta 1 de enero de 1840*». El deute fou liquidat per la venda de carta de gràcia que Francolí li féu de quatre censos que rendien 23 lliures a l'any.⁷³

L'any 1840, Josep Jordana i Parera, «*da amplios poderes a A. Monmany para administrar, arrendar, enagenar, pedir y tomar cuentas, asistir a juntas, cobrar, conciliar pleytos...*».⁷⁴ Pel que sembla, s'encarregava de defensar drets en litigi, consistint els seus honoraris en una bona retallada del patrimoni defensat.

68. Actes de la cessió de la finca de Vasal a Monmany: A.P.N.B., Francesc Maymó Arnús, 17-I-1839 i 18-I-1839.

69. A.H.P.B., *Manual de Venda de Béns Nacionals, Manual Clavillart*, 10-VI-1840.

70. A.C.A., Monacals, Universitat, lligall 158.

71. A.H.P.B., Francesc Maymó Arnús, 27-II-1843.

72. A.H.P.B., Ramon Miquelerena, 24-II-1837.

73. A.H.P.B., Ramon Miquelerena, 23-I-1840.

74. A.H.P.B., Ramon Miquelerena, 25-VI-1840.

Per una comesa d'aquestes es quedà amb una casa situada a la Porta de Sant Antoni.⁷⁵

Bé, directament o indirectament, trobo relacionats amb la desaparició de les propietats de Jonqueres uns quants cognoms de la burgesia de negocis barcelonina, compradora de Béns Nacionals i especuladors amb els terrenys del Pla de Barcelona. Aquesta burgesia forma un grup amatent a controlar tot el creixement urbà de mitjan segle XIX: Jaume Safont, Antoni Monmany, Francesc Vallés, Jaume Vasal i Josep Garriga. Altres cognoms no em són coneguts, com els de Bonaventura Rodó, Joan Sallés, Josep Botey, l'arrendatari de la torre de Gràcia, Agustí Mariner... Possiblement tingueren una rellevància econòmica inferior a la dels anteriors. En els acensaments de grans extensions de terreny els cognoms que apareixen són els primerament esmentats, el quals formen part d'un sector de la burgesia que s'enriquí a base de les antigues institucions en crisi. Com es veu en alguns exemples com el de Safont o el Vasal, va existir una gran mobilitat econòmica i social.

* * *

Destacats exemples palesen que l'interès de la burgesia urbana per la inversió en finques rústegues es veié realitzat a partir de l'última desena del set-cents. Aleshores, la terra ja no era, per a la pagesia, la font d'ingressos que havia estat durant els tres primers quarts de segle, i alguns dels seus membres més emprenedors deixaven el conreu de la terra per invertir els seus estalvis en els negocis de la ciutat.

A partir del 1775, la transformació de les relacions de producció, i especialment dels contractes de conreu, havia tallat el progrés econòmic d'una pagesia benestant, i havia incidit en un deteriorament qualitatiu de la tasca agrícola. L'empitjorament de la situació d'aquesta pagesia i la caiguda dels rendiments agrícoles apareixen com dos aspectes indissolubles, els quals manifesten

75. A.H.P.B., Ramon Miquelerena, 7-XII-1840.

l'essència de la davallada agrícola de finals del set-cents i expliquen, en part, l'atonía en què es desenvoluparà la producció en el primer quart del segle XIX.

Crec, per tant, que si es consideren les desenes centrals del segle XVIII com la millor època de l'agricultura catalana —especialment en quant a dinamisme i capacitat de transformació social i econòmica—, cal relacionar aquesta plenitud amb el fet que estem davant d'un dels períodes en què els contractes per a l'explotació de la terra són més favorables per al pagès. És l'època en què la pagesia benestant té davant seu un paper important en el desenvolupament del país. Però és, també, el moment d'una gran disminució de la ramaderia i d'una explotació molt intensa de la terra, aspectes aquests que, més enllà de ser causes d'un progrés agrícola immediat, han de ser considerats com a germens que incidiran en una futura davallada dels rendiments.

En tombar l'últim quart del segle XVIII s'ha produït un empitjorament en els contractes d'explotació, els quals, en el seu aspecte formal, no presenten alteracions respecte als de l'època anterior. La pervivència d'antigues fórmules —fins i tot, de determinades expressions i frases fetes— resultava sumament útil per ocultar grans canvis, els quals es forjaven, lentament pero inexorable.

Serà la burgesia urbana la que, en el seu moment, farà els canvis formals, sense que aquests representin alteracions qualitatives importants respecte a les que havien fet, anys enrera, els seus predecessors. Com a propietaris de la terra, entre el comportament de la clerecia de finals del segle XVIII i el de la burgesia de començaments del segle XIX, existeix una evident continuïtat. Els dos grups socials defineixen un procés que té com a conseqüència barrar el pas de la pagesia a la possessió de la terra i a la gestió agrícola.

Potser de tot això que hem dit, podrien ser extretes altres conseqüències, amb uns efectes a més llarg termini. Alguna ja ha estat apuntada en el capítol corresponent i ha de ser presa com hipòtesi que necessitaria la resposta d'altres documents.

APÈNDIX

Reflexions fetes per un frare agustí calçat, sobre les obligacions concretes pel seu convent per haver esmerçat diners procedents de fundacions d'aniversaris i misses per comprar l'heretat de Tiana. Any 1776.

A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 666.

La major dificultat que podrian posar nostres theòlecs acerca dels rèdits de ditas heretats és si se deurian o no augmentar las fundacions, millor diré si se deuria o no celebrar, en lo que conste de capitals de fundacions, a raó del tres per cent, o bé segons los productos se trauran cada any de las heretats.

Podran resòldrer com bé los aparega, però lo meu parer (salvo meliori) és que se deu celebrar solament a raó del tres per cent y no més. Daré la rahó: totas las vinyas que eran, no són, perquè el convent de altras diners ha tornat a plantarlas; de modo, que apenas se trobaria un sep del temps de las compras: Ha gastat lo convt. sens lo plantar, altras partidas per compròndrer las casas, per fer un gran safreig que hi ha entre mitg de las dos casas existents. Entre altras partidas se troba una de 493'6'2 lliuras de la qual firma àpoca Fèlix Campllonch not. de n.º de Bna. als 2 de feb. 1752 a Jph. Cabañé me. de casas.

Daré altra rahó: si lo convt. hagués empleat capitals de altres funds. (que no ho són) estaria obligat a celebrar per ellas; acabantse las vinyas y empleant altres capitals de funds. deuria igualment i aixís continuant seria un processus in infinitum.

*Dichosas vinyas*¹ bé podian entonces los religs. accontentarse del sols vi y encara cullintse, no obstant deposito tots mos pensaments a ingenis

1. Subratllat a l'original.

més elevats que no voldria quitar res, ni als vius, ni als morts. Sols dich que la pençió dels capitals compresos en las compras són 313'19'3 lliuras y dellas se celebra per lo respectiu a lo fundat, no obstant que detrets los càrrecs sols queda de pençió viva 233'14'1 lliuras.

2

Esriptura firmada el 12 de gener de 1666, davant el notari Jaume Corbera, pel rector del convent dels Carmelites calçats de Barcelona i Francesc Aymerich, per la cessió d'una vinya de la torre d'Agell (Corbera) per espai de 50 anys.

A.H.P.B., Notari Jaume Corbera, 12 de janer de 1666. (Manual sense paginar).

Nos fratres Joannes de Cancer prior, Sivillus Casamajor, Ludovicos Amador in Sacra teologia magistri, Ireneus Portal subprior, Laurentius Cambas definitor, Joanes Bonet, Josephus Oliver, Carolus de Oms, Baptista Garau, Albertus Devals, Franciscus Matas, Albertus Alafort, Jacintus Bada, Guillermus Antecio, Franciscus Domenech, Isidro Borrás, Ilarion Solanich, Rafael Colom, Elias Tricolest, Josephus Llaurador, Angelus Alias, Joannus Cambras, Damianus Martí, Carolus Bover, Onofrius Gasa, Josephus Farras, Josephus Terres, Francus. Monbachs, Antonius Codos, Philippus Brull et Josephus Fernandez, omnis religioni profesi ordinis Dive Mariae de Montecarmelo in Barcelona conventu conventuales convocati de meo dicti prioris mandato a ad sonum campana ve moris et m. capitulo dicti monasteri ubi capitulum dicti conventus tenentes. Gratis sub pactis tamen et conditionibus infrascriptis et non sine eis als ne alio, modo et effecto plantandi et non aliter. Concedimus vobis Francisco Aymerich cultori parochiae Caprana Barcinonens diocs. presente et inferius acceptanti. Totam illam petiam terra tenentia triginta jornalium parum plus vel minus quam dictus conventus procedens magnifico Antonio Llobet et Matas per mediam personam fratris Francisco Matas illius filii religiosi dicti monasterii habet et posidet in termino parochiae de Argentona Barcinonens diocs. in loco dicto Balsedas. Qua petia terra terminat ab oriente partem honore Francisco Agell et partem honore Antonis Mallol, a meridie in honore Joannis Bartomeu, ab occidente in honore Mateu Janer et circio in honore Antony Bonet de Caprana. It ancautem sicut melius subpactis tamen et conditionibus infrascriptis et sequentibus.

Primo que dit Aymerich dins deu anys del dia pnt. en avant comptadors a sos propis gastos hage de haver plantada de vinya totalment dita pessa de terra plantantla a sos gastos.

Item que haja de cultivar a sos gastos dita vinya per tot lo termini de deu anys y que acabats dits deu anys se hage de dividir per mitat la

dita pessa de terra igualment entra ditas parts tenint facultat dit convent com de present se la reserva de poder optar la part que li apareixerà y que la restant part sia de dit Aymerich y que tinga y posseheixa lliberament per espay de sinquant anys comptaders ja del dia pnt. en avant. Y que passats dits sinquant anys torne aquella a dit convent sens ministeri de alguna cort o jutge antes bé venint dit termini puga dit convent pèndrer poscesió de dita part de terra de sa pròpia autoritat.

Item si acàs se manifesta algun senyor directa de dita pessa de terra que constàs fer censos que en tal cas cada hu pague per sa part lo que li tocarà segons lo tros de terra que posehirà.

Item finalment que si acàs lo convent volgués acensar o vèndrer dita pessa de terra que puga y si sie lícit pagant emperò a dit Aymerich lo valor y estima de tot lo que serà judicat per dos pagesos nomenadors per quiscuna de ditas dos parts nomenantne cada una dos.

Et sub dictis pactis et non sine eis extrahimus pt. f. eadem et habendum promitentes tradere... Praeterea ex causa pte. cedimus vobis omnia jura quibus juribus nos enims. et ideo Rdo. In super promitimus pta. facere, habere et teneri vobis de evictioni nomini casu et de re institutiones... super quibus creatur et pro his obligamus vobis omnia bona dicti conventus nobilia et innobilia. Renuntiantes omni juri. Et dictis Franciscus Aymerich laudans pta. acceptans concessionem per vos cum tamen pactis pntis. quobus exprese consentio gratis convenio et promito vobis predicta et num quod eorum et omnia contenta in eis et eorum quo libet ad unguem attendam et servabo sine dilaciones. Factum salario... Barcinone decem et ex viginti solidorum barcinonens. Credatur et pro his complendis obligo vobis omnia bona mea mobilia et innobilia. Renuntians omni juri et vopta. juramus ambe partes. Testes firma omnium sunt Jacobus Soler sartor et Selidorius Ferran somraremi, Barcenone cives.

3

Esriptura firmada el 4 de gener de 1720 davant el notari Alexandre Claramunt, pel prior i convent de Carmelites calçats de Barcelona i Joan Pau Ramon, per la donació a rabassa morta d'una peça de terra de la torre d'Agell (Cabrera).

A.H.P.B., Notari Alexandre Claramunt, 4 de gener 1720 (pàg. 183).

...Ad bene videlicet meliorandum, colendum et de vinea plantandum et ad tempus 40 annos, seu ad prima quidem vites, et tandiu quandiu vites in infra. petia terra vixerint et fructifera fuerint in eadem et non amplius, et nihil animo deteriorandi stablm. et in emphiteosim damos et concedimos de n.º vobis Joanni Paulo Ramon traginerio parra. Sti. Felicis de Ca-

brera dioc. B.ª his pnti. et inferius acceptandi, et uris et quibus volueritis, ubi tamen contimilibus, scilicet ad primas rabassas vulgo dict. rabassa morta, et seu tamdiu quam vites p. vos d.º tempore durante in infra petia terra plantando erint et fructificaverint, et non ultra: totam illam petiam terrae hermam, boscosam et montaneosam tinentia septuagista jornalía hominum, vel alio meliori modo continenti se octo quarterias tritici mensurando eas ad rationem novem cortanor pro qua libet quarteria iuxta veteram, et antiquam consuetudinem circum vertinor de Cabrera et Argenton, et Mataro, parum plus vel minus cum aliquibus arboribus diversus generis, ibidem plantatis et fructum non reddentibus, cum que introhitibus qua est pars, et de pertinentis haredtis. ntra. propia scita in eadem parra de Cabrera vulgariter appellare Mas Arno, quam petiam terra jure proprio sive parum liberum et franchum alodium, nostris veris justis et legmis titulis (ut asserimus) habemus et possedimus d.º ne. scitam in parra et termino de Argenton, in loco vulgamente nuncupato lo Rocatà, qui puja a la montanya dita de las Balsadas.

Primo que dintra 6 anys del dia de la firma del pnt. acte en avant comptadors haje de haver plantada la dita pessa de terra, de bons seps convenients, segons lo terreno per ferhi bon vi, tot a gastos seus, deixant en d.ª pessa de terra los arbres si trobam plantats; y en cas que dit Joan Pau Ramon o los seus plantassen arbres que vuy noy són (lo que es dexa a llur voluntat) que los fruyts de dits arbres tant dels que vuy si troban plantats com dels que si plantaran, quiscun any se hajan de partir al ters, ço és dos parts fetas tres per dit adquisidor y una part per dit convent.

Item ab pacte y condició que de tot lo que se sembrarà en d.ª pessa de terra o vinya plantadora tant mentres se plantarà com després que serà mallola y no menos quant llevarà tant sia mestall com sia fejol o ciurons o qualsevol espècie de grans fins deixarà la vinya, haje de donar y correspondre també al ters a saber, una part, fetas tres parts, a dit convent y duas parts per dit Joan Pau Ramon y los seus.

Item la varema Deu Ntr. Señor donarà tots los anys en dita vinya dende que comensarà a llevar fins lo últim any, haurà de donar així mateix al ters, com de grans y fruyta. És a saber una càrrega de varema al convent restant dos per dit adquisidor y tota la part expectarà al cont. haurà de aportar a sos propis gastos. Prosequibus cursum hujus pactis de verbo ad verbum pro ut describit sub n.º 3 in pro fato stablimento concesso Dto. Rexach 19 9bris. 1719 ex completo de pacto augebis in presenti pacto sequaentia.

Item ab pacte y condició que dega comensar a correspondrer das. parts lo any següent immediatament al que comensarà llevar o donar fruyt; y que lo delme y primícia cas se dega fer y sia de consuetut donarse, se haje de tràurer eo donar de tot lo fruyt que Déu donarà en dita vinya, així de la verema com de grans y llegums integramt. És a saber tant dels fruyts tocaran, a dit cont. com també a dit adquisidor diventse estos, a jure divino. Però és de advertir y per major explicació y llevar en lo esde-

venidor dificultats sobre lo pagar de dits fruïts y talls y taxes y altres imposicions del comú, volam y declaram ditas parts que sempre y quant per rahó dels fruïts Déu volent proveint de d.^a pessa de terra en algun modo podrà ser precisat dit adquiredor y los seus en contribuir per rahó de dits talls, taxes vinents y demás inopinadas imposicions per part de la universitat de dit terme imposades y forsan imposadoras; com de estas dega ser immune y franca la part tocarà a dit cont.; que per ço tinga oblig. dit adquiredor, y los seus, y dega sols ell estos càrrechs pagarlos (cas que es degan) després de fet lo repartiment únciament dels fruïts que tocaran a la part de dit adquiredor, quedant entregada intacta la part tocant a dit convent.

Item ab pacte y condició que haje de cultivar de vinya a sos gastos, femarla y ferhi los colgats necessaris p. la conservació de aquella, a ús y costum de bon pagès.

Item ab pacte y condició que dit adquiredor y los seus durant esta concessió haja de tenir tot cuydado de conduhir d.^a vinya. Insuper hoc pactum pro ut pacet in d.^o stablimto. signatum de n.º 5 de verbo ad verbum mutando nomen Rexach, et in ejus locum dices Joan Pau Ramon.

Item ab pacte y condició que fins a 40 anys des de el dia de la firma del pnt. contracte en avant comptadors li sia lícit y permès a dit adquiredor y a sos successors eo puga y per millor dir dega ferhi los colgats y seps necessaris en d.^a pessa de terra de vinya plantadora; y arribat a dit termini assenyalat de 40 anys cèssia dit Joan Pau Ramon y los seus, en ella successors de ferli colgats y segs. Prosequibus cursum hujus pacti et alterius subsequentis in lingua catalana de verbo ad verbum pro ut describuntur in prefato stablimto. di. Rexach signati de nos. 6 et 7 usque ad finem utius pacti signati. Y mutandos solu modo nomen Rexach in quo locum subtus jam delineator, exprimes Joan Pau Ramon.

Item ab pacte y condició que dels pins y altres arbres si troben vuy ja plantats tots los que seran bons per fusta haurà de tallarlos en bona lluna, en favor y a obsq. del convent, reservantse y quedant per son benefici de dit Joan Pau Ramon las ramas y demás llenya. Y així mateix és pactat que lo salari del pnt. acta així per la còpia autèntica per dit Joan Pau Ramon, com altra per dit cont. y paper cellat vinga a propis de dit Joan Pau Ramon.

Y finalment ab pacte que dit adquiredor puga durant lo temps de esta concessió plantar alguns cirerers y altres fruiters a medida de son gust; però que passats dits quaranta anys per los quals se fa esta concessió en continent cesse en plantar ni puga fer plantar sepes, ni colgats puga fer, antes bé finits dit termini en avant així com dita vinya se hermirà; Que per millor dir fruyt no llevarà eo no donarà dega, a sos gastos dit adquiredor de sembrar en la tal part que tornerà rebassa morta sembranthi pinyons; y així com se aniran morin las rabassas de ditas vinyas fins que tota quedarà herma y de pinyons sembrada íntegrament; y no cumplintho puga ferla sembrar dit convent. a gastos de dit adquiredor y dels seus...

4

Concessió d'un camp per a plantar vinya a Jaume i Agustí Artigas, pare i fill, masovers de la finca que els Agustins calçats tenien a Sant Pere de Ribes.

A.H.P.B., Notari Fèlix Capllonch, 23 de novembre de 1747.

Los molt Rnt. P. Prior y convent de St. Agustí del Ordre de eremites, de la present ciutat de Barcelona, los noms y cognoms baix en la firma se expressaran. De son grat y certa sciència: Concedeixen a plantar de vinya a Jaume Artigas y a Agustí Artigas los dos pagesos de la parra. de St. Pere de Ribas bisbat de Barna, pare y fill encara que ausents avall emperò acceptants y a's seus per lo temps avall escrit y no més:

Tota aquella pessa de terra herma de tinguda 4 jornals de mules poch més o menos dita lo torrent que és part y de pertinències de la heretat dita de Solés que dits P. Prior y cont. posseheisen en dita parra. de Ribas; la qual pessa de terra confronta a llevant, migdia y ponent ab honors de dit convent y a tremuntana ab honors de Fco. Roig de la Serra pagès de la mateixa parra. La qual concessió fan ab los pactes següents.

Primo, que dits pare y fill Artigas tingan solament la nuda percepció dels fruits de dita pessa de terra, quedant tot lo domini della al mateix convent.

Item, que per quant és necessari de poder plantar dita pessa de vinya lo reliquo de est any y tot lo any vinent, que per ço dit pare y fill Artigas hagen de tenir de deixar del tot plantada dita pessa de terra dins deu anys comptadors de la fi del any vinent / que perçò dit pare y fill Artigas hagen de tenir de deixar del tot plantada dita pessa de terra dins deu anys comptadors de la fi del any vinent en avant / y en lo districte de dits deu anys pugan utilisarse dels fruys de dita pessa de terra en recompensa del treball tindran en plantarla.

It. que finits dits deu anys degan dits pare y fill Artigas deixar vàcua y expedita dita pessa de terra, en res per sa culpa deteriorada y degan aquella plantar, conresar y mantenir a ús y costum de bon pagès, y segons estil y ús de dita parra, y en cas de fer el contrari degan pagar lo dany que hauran causat al convent, estimat per dos experts un per part eleidor.

Y ab dits pactes y no sens ells fan la pnt. concessió ab totas clàusulas de cessió de drets, constitució de pror. com a cosa pròpia y demés en semblants acostumadas; y dits pare y fill Artigas acceptant la dita concessió ab los pactes sobredits...

5

Escriptura privada, firmada el 6 de gener de 1763, entre el prior i convent dels Agustins calçats de Barcelona i Josep Massó, per la parceria d'una vinya de la torre de Sant Pere de Ribes, per espai de 22 anys.¹

A.C.A., Monacals Hisenda, Agustins, Lligall Gran núm. 4.

En atenció de haver Joseph Massó de Mongròs acabar de plantar en 1763 set jornals de viña poch més o menos en las terras de la heretat de Solés, en la partida nomenada la Argila dividits los dits jornals abs pessas de terra, las quatre unidas en mitg de las quals passa lo camí antich que va de Ribes a Vilanova, y la quinta un poch més avall y prop lo Rivera (afrontant totas las quatre pessas ab tots quatre vents ab terras de Solés) y considerant lo P. Prior de S. Agustí de Barcelona que no podia lo convent pagar per lo pnt. lo gasto ha fet Joseph Masó en ditas plantadas y en los conreus dels tres primers anys; ha resolt en consentimt, y aprobació dels Frs. de consulta de dit convent y en virtut de la facultat que per dit efecta se espera de la Sede Apostòlica, consignar per lo espay de 22 anys contadors del pnt. any 1763 en avant, la administració y cultivo de ditas terres per ell plantades, no per via de arrendament sinó per raó de consigna compensativa de tots los gastos per ell fets ab los pactes emperò y condicions següents.

1. Que deurà pagar tots anys al convt. la mitat de tots los fruits se culliran en ditas terras.

2. Que tindrà lo cont. la llibertat de pèndrer la mitat dels fruits en varema o en vi, com millor li apareixerà y que en cualsevol de essos casos cuidarà dit Joseph Massó o sos hereus a parceria a sas costas la varema a la torre.

3. Que no deurà lo convt. donar al dit parcer bótas, sí sols deixarli lo cup en cas de ferse lo experimentat vi, però no si lo reparto es fa en varema.

4. Que deurà lo parcer pagar al masober que vuy és y per temps serà de Solés la mitat del catastro començant dita obligació en 1766.

5. Que dega lo parcer donar a dit masover de Solés la mitat dels serments o de olivas, quedant l'altra mitat a favor de dit parcer.

6. Que dega manar ditas terras a ús y costum de bon pagès y qe. faltant estas circumstàncias, los puga obligar lo convent a deixar ditas terras

1. El mateix tipus d'arrendament fou fet a 1763 i 1764 a Francesc Coll (se li devien 85 lliures de la plantada), Josep Massó (ídem 84 lliures), i Miguel Solé (ídem 32 lliures).

antes de acabarse lo temps consignatiu o a rafer los danys a sas costas.

7. Que en lo cas vulgués lo convent avans de acãbarse dits 22 anys privarlos de dita administració cumplits ells los pactes expressats, dega per via de experts avaluarse tot lo importat per ell fet en ditas plantadas y conreus en los tres primers anys y demés consecutius, y així mateix los fruits que hauran debut de ditas terras fins dit temps y que tot quant falte per gasto fet per lo ell gastat le dega pagar lo convt. en diner antes de apoderarse de ditas terras. Ab estos pactes y consideracions cedeix y consigna lo Prior y Convt. de Sant Agustí de Barna. la administració de essos 6 jornals de terra a Joseph Massot pagès y sos hereus per lo espay de 22 anys y perquè conste y ningú li puga impedir las pnts. firmadas de sa mà y selladas ab lo sello del convt. de S. Agustí de Barna. als 6 de janer de 1763.

6

Esriptura firmada el 7 de desembre de 1781, entre el monestir de Jonqueres i Pere Sampsó, Joan Paulí i Jaume Girbau, per la donació a rabassa morta d'una peça de terra situada prop de l'església de Nostra Senyora del Port.

A.H.P.B., Notari Francesc Joan Elies i Bosch, 7 desembre 1781, pàg. 422.

...Establim i en enfiteusim concedim a Pere Sampsó, Joan Paulí y Jaume Girbau pagesos de la Parra. de St. Genís dels Agudells a. de Horta, bisbat de Barna. pnts. y avalls acceptant y als seus y a qui voldran hàbils emperò y capaces de alienar per lo espay de setanta anys y no més. Tot aquell tros de terra herma de tinguda tretse mil setcentas trenta una canas quadradas equivalents a sis mojudas tres quartas y mitja mundina poch més o menos, ab sas entradas y exidas, drets y pertenençias...

Lo qual establiment fem en dit nom així com millor dir y entèndrerse pot ab los pactes y condicions següents.

Primo que dits adquisidors deuran plantar de vinya dit tros de terra dins lo termini de tres anys comptadors desde el dia sis de janer del corrent any en avant.

Item que dits adquisidors y los seus tres anys aban de finirse los setanta anys que deurà durar lo pnt. establiment deuran plantar de pins lo dit tros de terra de manera que se tròbian ja avisats al temps de retornarlo debent nosaltres y los nostres donar los piñons que seran necessaris per sembrar, com y també degan plantar de garrofers tot lo redador de dit tros de terra posantlos de deu en deu pasos un y cuidantlos del mateix modo que los pins, pera que queden vius en lo temps sobradit.

Item que dits adquireidors y los seus degan pagar lo Real Catastro corresponent a pagar per rahó de dit tros de terra, com y també los demás mals y càrrechs, axí de censos, delmes y altres qualsevolga que dita pessa de terra estiga obligada a correspòndrer, així a nosaltres ditas establents com a qualsevols altres personas, reservant-nos sobre dit tros de terra la dècima de tots los fruits que se culliran en ella en cas de no prestarse altra señor. Y també degan pagar lo lluíme pr. rahó de lo pnt. contracte.

Item y finalment ab pacte que dits adquireidors degan millorar las referidas cosas y en manera alguna no deteriorarlas y que pr. lo cens de ellas degan fer y prestar a nosaltres y a nostras sucesoras cinquanta lliuras moneda barsa. anuals francas de corresponsió ab tota sa señoria mitjana firma fadiga de trenta dias y altre qualsevol dret al Sr. mitja competent, pagadoras en dos iguals pagas, a saber és la una lo dia set de juliol y la altre lo dia set de desembre, comensant a fer la primera paga lo dia set de juliol del any mil setcents vuitanta quatre y la segona lo dia set de desembre del mateix any. Y així los demás anys en semblants terminis, debent aportar per pacte exprés la annua pensió de dit cens dins las casas de la habitació de nostre legítim procurador franca de tots danys y gastos, a risch y perill de dits adquireidors y dels seus...

7

Contracte de rabassa morta entre el monestir de Sant Jeroni de la Murtra i Onofre Badosa, pagès, lliurant el domini útil per 100 anys.

A.H.P.B., Notari Fèlix Falguera, 12 de setembre de 1824, pàg. 231.

En nom de Déu sia notori que lo Rnt. Pare Fr. Miquel Carbonell monjo profés del monestir de S. Geroni de la Vall de Betlem dit de la Murtra, bisbat de Barna, procurador entre altres de las infrascritas cosas... Per millorar y en manera alguna deteriorar per dit monastir son principal y successor en ell, estableix y en emfitèusim concedeix a Onofre Badosa pagès de la parròquia de Santa Coloma de Gramanet present y avall acceptant y a qui son y causa tindrà hàbils y capaces de alienar a rabassa morta per lo termini de cent anys contadors des lo primer dia del mes de novembre del any pròxim passat, aquella pessa de terra de viña plantada de tinguda sis mojadas poch més o menos, de pertinèncias del mas Oller que dit monestir per sos certs i llegítims títols y per pur libre y franc alou segons afirma té y posseeix en lo terme de la vila de Sant Andreu del Palomar corregimen de Barna, que afronta a sol ixent ab lo riu Besòs y Rech Condal que va a Barna.; a migdia ab dit rech conçal y ab terras de Julià de S. Boy; a ponent ab altrás pessas establertas perpètuament a Narcís Saladriga v Anton Saladriga, alias Menció, de dit San Andreu y a tremontana

ab terras de dit Saladrigas part, y part ab terras establertas a Grau Batlle. Cual establiment fa com millor dit y entèndrer se pot ab los pactes següents:

Primo, que dit adquisidor haga de millorar y no en manera alguna deteriorar la expressada pessa de terra, y que per cens de ella y sas milloras ell y sos successors degan donar y pagar la meytat tant del vi que produirà la verema, com de la fruyta, olivas, garrofas y gra y demás fruyts se culliran y dónia la predita pessa de terra, debent portat tots los rahims o verema y las parts de fruytes a sos gastos lo adquisidor y los seus, y fer lo vi en la torre Ribera, y quant lo monastir hi tinga cups y prempsa corrents en dita casa Sans, pròpia una y altre de dit monastir partintse lo vi a raig de cup y prempsa entre lo adquisidor y los seus y dit monastir...

2. Item ab pacta que deurà dit adquisidor y los seus cultivar la pessa a ús y costum de bon pagès, fent los colgats y capficats ab los fems corresponents, esporgant y podant los ceps, debent tenirla cavada en lo dia de la Mare de Déu del mes de mars, y magencada y las rasas escuradas per tot lo dia vint y quatre de juny y remagencada per tot lo dia vuit de setembre, y tot a ús y costum de bon pagès. Y no fent o no cumplint lo adquisidor o los seus lo present y demás pactes puga lo monastir apropiarse de dita pessa sens pretendre lo adquisidor millora alguna.

3. Item ab pacte que se reserva lo monestir la llibertat de que si succeeix passar algun monjo per la dita pessa puga menjar algun raïm.

4. Item ab pacte que lo dit adquisidor y los seus no pugan bremar finsa Sant Miquel de Setembre y això ab consentiment del procurador de dit monastir.

5. Item ab pacte que lo adquisidor y seus no pugan malbaratar o portarsen cosa alguna dels altres parcers; y sempre que se experimèntia alguna infidelitat, així respecte de estos com contra lo monastir, puga ser expellit de la pessa sens pretendrer millora alguna.

6. Item ab pacte que deurà dit adquisidor y los seus cuydar q. ningun remat de bestiar ni persona entri dins la neretat Oller ni malogren las tancas y salsaredas y quedan obligats a conservar a sas costas las portas, pany y baldas dels barris per los quals se va y surt de dita pessa...

7. Item ab pacte que deuran lo adquisidor y seus construir a sas costas las parets secas en los màrgens y tancas necessàries, prenent las ayguas dels altres parcers o vehïns per la part que sia menos perjudicials a dit adquisidor, aconduintlas per las rasas del modo millor que se pugia.

8. Item ab pacte que deurà dit adquisidor y seus pagar bé y llealment lo delme a qui corresponga.

9. Item ab pacte que dit adquisidor y los seus deuran pagar tota contribució o paga baix lo nom de qualsevol denominació que dega fersa així ordinària com extraordinària en raó de dita pessa.

10. Item que deurà lo adquisidor satisfer ai notari del monestir los drets de la escriptura y entregar a sos gastos al mateix monestir una còpia autèntica de ella degudament despachada. Y ab dits pactes y no sens ells fa lo pnt. establiment...

Entrada: dotse gallines.

8

Nou plantejament per a l'explotació de les seves finques que fa el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, cap a 1767. Projectes per a obtenir-ne més rendiments.

A.D.B., Fons Vall d'Hebron, lligall 7.

Nou systema de govern qe. per a lo benestar de Vall de Hebron proposa lo zel.

Dos són las causas principals que deuen avaiantar al monastir de Vall de Hebron a la idea de despendres de tot lo que sap a cultiu de terras a expensas pròpias. Una la quietut del claustro, la altra lo temor de que nos obliguen a ferho. Que lo monastir gozarà de major tranquilitat después de la agricultura, és veritat tant incontrastable qe, és ociós intentar persuadir-lo. Las providèncias que emanan de la superioritat són notòrias a tots, pe. qe. los regulars no se aparten un moment de la clausura, fan tèmer fundament, que se expedirà alguna cèdula real pa. qe. las heretats de dits regulars sian collectades per mans laiques: y en est cas és evident qe. no sen trauria de arrendamt. lo que antes de la expedició de la Rl. Ordre; pr. a lashoras vehent lo pagès a la Iglà. precisada en aver de arrendar no arrostraria molts servituts qe. antes de la expedició abraçaria gustós, pr. la abundància de terras cuya locació insta lo decret real.

També deu moure a inclinar-se a est systema lo desitg de las majors medras del convent; pr. se experimenta de uns anys a esta part, qe. va deteriorantse sens poderse atribuir la causa a altra que a la labrança a expensas pròpias. Avem seguit lo verbo de nostres majors y en nostre temps no ha correspost ingrata la terra a nostres suors com manifestan los llibres de cullitas: però ara per la puja dels viures y de soldadas excessivas, todas las entradas del monastir no alcançan pa. costejar estos treballs y manio-bras. Per més qe. se fasse argos la economia no troba camí pa. millorar la sort de Val de Hebron, inseguin lo antic sistema y se veu obligada a probar fortuna pr. altre riesgo; però és prudència qe. del mal lo menos.

Segons la experiència de las cosas domèstics y lo qe. consta en los llibres de haber y dèbit del monastir, se presenta lo estat següent y se suplica sie examinat ab exacte escrupolositat a fi de que se troba la verda-

dera causa de la felicitat hebronense, qe, lo blanch, ahont tira en est treball lo zel.

9

Arrendament de la finca de Tiana, propietat del convent dels Agustins de Barcelona, a favor de Josep Rovira. Any 1698.

A.C.A., Monacals, Hisenda, vol. 627, 20-V-1698.

A los 20 de mayo de 1698 propuso M. P.º Prior Fr. Francisco Puig a los Rvdos. Pes. de la consulta que atentó a lo mucho que gastava el convento en hacer cultivar las viñas y tierras de la heredad de Tiana a su cuenta y en haver de sustentar y tener en la casa de dicha heredad a un religioso y un mozo todo el año, si les parecía poner masovero en dicha heredad y casa y hacer acto de arrendamiento a Joseph Rovira de Taya por cinco años, los tres primeros forçosos y los dos últimos voluntarios, los cuales empezarian a 25 de diciembre del año corriente con los pactos siguientes:

Primero que todo lo que se cogera de vino, asseite, algarrofas y fruta en dicha heredad sea a la mitad.

Segundo, que del trigo y granos grosseros de nueve corteras tenga de dar dos corteras al conto. el dicho masovero.

Tercero, que tenga obligación éste de escanyotar y hacer todos los colgats serán necesarios a sus costas y gastos y no del conto., y en recompensa se le den al dicho masovero todas las abellotas se cográn en dicha heredad.

Quinto que el gasto de adobar y apañar las botas de mena y portadoras y religadas de las botas qe. llaman de cadera y de los cubos, sea a la mitad. Y últimamente que para la vendimia del vino tenga obligación el conto. de pagar el alquiler de una cavalgadura o lo equivalente en dinero y todo lo demás gasto de la vendimia y hazer el vino haya de correr a cuenta de dicho masovero. Y resolvieron que con estos pactos referidos, passase el convento en hacer el acto por dichos cinco años.

10

Arrendament de la finca de Tiana, propietat dels Agustins calçats de Barcelona, a favor de Josep Sunyol. Any 1703.

A.C.A., Monacals, Hisenda, volum 627, 2-I-1703.

L'anterior masover Josep Rovira... «no cultivava las viñas y tierras en la forma devía, y que hallava (el P. Prior) alguna conveniencia para el convento en mudar dicho masovero; y si les parecía se hiciese a Joseph Suñol labrador de Tiana por cinco años, los tres primeros forzosos y los dos últimos voluntarios, los cuales empesarían a 1 de Enero de 1704 con los pactos siguientes.

Primero, el vino, azeite, algarrobos, almendras y demás fruta que se coge en dicha heredad sea la mitad para el convento.

Segundo, que del trigo y granos grosseros haya de dar de nueve dos corteras al convento.

Tercero, que del cáñamo se cogerá en dicha heredad se dé la parte al convento según costumbre de Tiana.

Quarto, que de todo el gasto de hacer la vendimia y vino haya de correr por cuenta de dicho masovero.

Quinto, que para el gasto de escañotar y hacer colgats y demás trabajos que se acostumbran haser en las viñas, haya de correr a cuenta y gasto de dicho masovero y para esto se le dan las abellotas se cogen en dicha heredad.

Sexto, que el gasto de adobar y apañar las botas de mano y portadoras y religados de las botas que llaman de cadira y de los cubos sea a la mitad; y resolvieron que con estos pactos referidos pasase el conto. en hacer el acto por los dichos cinco años al dicho Joseph Sunyol.»

11

Esriptura firmada el 20 de juny de 1723 pel prior i convent dels Agustins calçats de Barcelona i Jaume Plans i Joan Codina, pagesos, per la parceria de la torre de Tiana.

A.H.P.B., Notari Pau Mollar, 20 de juny de 1723, pàg. 371.

...ab los pactes següents.

Primerament dits P. Prior y Conv. per temps de quatre anys y quatre collites que comensaran a córrer lo dia o festa de Nadal pròxim vinent, ço

és los dos primers forsosos y los dos últims voluntaris. Deixan y concedeixan als dits Jaume Plans y Joan Codina pnts. tota la casa anomenada la casa vella de St. Agustí y las dos heretats ab totas sas terras campas vinya plantada hermas y boscosas y demás pertencèncias de ditas heretats (menos la casa de la heretat dita den Argent) que dits P. Prior y Convent tenen per sos llegítims títols en dita parra. de Sant Ciprià de Tiana ab los pactes següents, és a saber.

1. Ab pacte que dits Jaume Plans y Joan Codina cultiven e en lo espay de dits quatre anys y quatre collitas totas las ditas terras de ditas heretats a ús y costum de bon pagès, y aixímateix recullian tots los fruyts resultaran de aquellas fins a estar conduïts dins la dita casa vella de dit convent, a gastos y despesas de dits parciaris, no havent de contribuir lo convent per dita coltura y recollecció de fruyts en cosa alguna, si sols en lo temps de recullir la verema pagar lo jornal de una cavalcadura y tragner, y los parciaris pagarlos lo gasto de la vida.

2. Item ab pacte que dits parciaris dels fruyts resultaran quiscun any hagen de donar al convent la part a ell tocant segons lo estil de la terra a saber, del blat forment de quatre quarteras una per lo convent, mestall, sègol y ordi de sinch una per lo convent, del vi axí claret com blanch, ametllas, pansas raïms de salvar y garrofas la mitat per lo convent.

3. Item ab pacte que dits parciaris degan a sos propis gastos fer quiscun any sis cents colgats en las vinyas de dita heretat, contribuint lo convent en tots los fems seran menester, y necessaris per aquells, venint a càrrech de dits parciaris a llurs costas anarlos a cercar y tragararlos de allí ahont lo convent los comprarà, com y també degan dits parciaris pagar de son diner la part colònia del catastro de dita heretat. Per tot lo que dits P. Prior y convent cedexen en ajuda de cost tots los aglans, hortalissas, cànems, fruytas, llegums, y tots los garbons se culliran, y resp. faran quiscun any en dita heretat ab que dits parciaris no pugan sembrar quiscun any en las terras de ditas heretats més que sis cortans de cànem, y dos quarteres entre favas y demás espècies de llegums.

4. Item és pacte que en cas qualsevol de ditas parts no vullan continuar dita concessió a parts per los dos anys voluntaris, dega la part no voldrà continuar aquells avisar a la altre mitg any avans de ser finits los dos anys forsosos, y en tal cas de no donar dit avís, los dits dos anys voluntaris se entengan també forsosos.

E així las ditas parts lloant y aprobant...

12

Escriptura firmada el 12 de febrer de 1750 pel prior del convent dels Agustins calçats de Barcelona i el pagès Anton Pau Morera, per a l'arrendament de la torre de Tiana.

A.H.P.B., Notari Fèlix Campllonch, 12 de febrer de 1750, pàg. 38.

...Primeramt. és pactat entre dites parts, que dits P. Prior y Cont. per temps de sinch anys y sinch cullitas que comensaran a córrer lo dia o festa de Nadal prop passat y finiran lo dia vint y quatre de Desembre de 1754, ço és los tres primers forçosos y los dos últims voluntaris de dexar y concedir conforme ab tenor del segnt. capítol. De llur grat y certa scèntia donan y cedeixen a las parts avalls escrites y per la mercè y quantitats de diner que avall se dirà ab los pactes, obligacions, declaracions e intelligençias que avall se expressaran al dit Anton Pau Morera pnt. y avall acceptant y als seus y ab qui voldrà durant dit temps totas las quatre casas y heretats, nomenadas, la una la casa vella de St. Agustí, la altre den Argent, la altra la casa xica, y la altra de Cordellas, ab totas sas terras, camps, vinyas plantadas, hermas, boscosas y demás pertinèncias de aquellas, que el P. Prior y Cont. per sos certs y lligítims títols tenen y posseheixen en la predita parra. de Tiana ab los pactes següents.

Primo, que dit Morera quiscun any durant lo pnt. contracta dega donar y pagar per preu o arrendament de dites casas y heretats als sobreditos P. Prior y Cont., cent lliuras Barns. ab dos iguals pagas per Sant Joan de Juny y Nadal començant fent las dos primeras pagas per Sant Joan de Juny y Nadal del corrent any de 1750, y seguidament en los demás anys en semblants terminis durant lo pnt. contracte y més dega fer bugada de quinse en quinse dias per limpiar tota la roba del Cont. y sos Religiosos.

Item, ab pacte de que dit Pare Prior y Cont. se reserva per los religiosos quant aniran a Tiana los dos cuartos de la sala de la casa dita den Argent ahont té dit cont. un llit y alguns trastos.

Item, és pactat que dit Morera dega cultivar las terras de dita heretat a ús y costum de bon pagès y no menos las oliveras, garrofas y demás arbres sens poderne tallar ningun y aixímateix recullir tot lo vi y oli resultant de las sobreditas heretats dins la casa vella de dit Convt. a gastos y despesas pròpias de dit Morera no havent de contribuir dit convt. per la coltura y recollecció dels fruits cosa alguna si sols per encimentar y adobar las bótas que en est cas dit Morera dega fer los gastos y lo Cont. pagar los jornals tenint obligació dit Morera a sos gastos de fer adobar las portadoras; del qual vi així claret com blanch y oli y també dels raïms de penjar y pansas farà, y resultaran de dites heretats, deurà dit Morera donar la mitat a dit Pare Prior y Cont.

Item, que dit Morera dega cavar, pudar, escanyotar, escurar las rasas, magencar y esporgar las vinyas de dita heretat y alsar los raïms de las novas, tot segons ús y costum de bon pagès perquè altrament se dega fer judicar la feyna per experts nomenadors per las dos parts tenint obligació lo dit Morera de pagar lo dany haurà ocasionat segons lo que serà judicat.

Item, que dit Morera quiscun any durant lo pnt. contracte a sos gastos dega plantar o empeltas quatre oliveras y quatre garrofers en lo puesto ben vist al cont.

Item, és pactat per dit Morera dega a sos gastos plantar en lo bosch de la montanya de ditas heretats, quiscun any dos mil y sinch cents ceps posanthi los mallols que sien de bona planta, fent la plantada a vall obert de tres pams y mig de fondo y de ampla un pam y mitg y que de passada a passada hi hague sis pams també bastants tenint també obligació de cultivar las novas plantadas a sos gastos; y així mateix quiscun any dega fer en las vinyas de las sobraditas heretats sinch cents colgats possanthi una cova de fems de dos en dos y cultivantho tot a ús y costum de bon pagès sens fer género algun de llegum en las novas plantadas.

Item, que en cas de haverse de plantar pins en algun tros de vinya, lo que deu fer ab consentiment del convt., dega dit Morera a sos gastos plantarlos posanthi la llavor y treballarlos tres o quatre anys.

Item, és convingut que dit Morera de son propi diner dega pagar tot lo catastro de la heretat de Cordellas y lo contingent de las altrás casas y heretats, sens que per rahó del catastro dega lo cont. contribuir cosa alguna.

Item, és pactat que dit P. Prior y cont. hagen de cedir com ab lo present cedeixen a dit Morera la mitat del vi, la mitat del oli, todas las garrofas, todas las amellas, todas las nous, todas las aglans y tots los demás fryts se culliran durant lo pnt. contracte en ditas heretats y també los llegums de todas las casas, menos lo de la petita que sols li cedeixen fins que lo cont. vulgui fer una capella, y no menos los feyhons de todas las vinyas per lo treball de conduir lo vi de las parts del convent, tenint sols obligació dit Morera de donar quiscun any las tres millors palmas, lligant algun palmer del que es troben en ditas heretats y així mateix per Sant Thomàs Apòstol o passat Nadal en lo dia ho demanaran dits P. Prior y Cont. dega donar y menar un tossino cada any, y dos un any per altra, bons y receptibles, de pes quiscun setanta lliuras carniceras en la refecció de major a menor pes al preu per lliura se vendrà en las carnicerias pubas. de esta ciutat, comensant a donarne en lo dit de St. Thomàs Apòstol pròxim vinent del corrent any y dos en semblant dia del any 1751 y aixís interpolladament en los demás anys donant no menos los garbons necessaris per la matansa dels tossinos.

Item, ab pacta que dit Morera no puga vèndrer palla de la que se farà en ditas heretats sí sol consumirla per fems.

Item, és pactat que en cas cualsevol de dites parts no vulla continuar lo pnt. contracte per los dos anys voluntaris dega la part no voldrà continuar aquellas avisar a la altre mitg any antes de finir los tres anys voluntaris se entengan també forsosos.

Y així las ditas parts lloant y aprobant...

13

Esriptura firmada el 19 de novembre de 1775, pel prior i convent dels Agustins calçats de Barcelona al pagès Francesc Cusó per l'arrendament de la torre de Tiana (Mas Argent).

A.H.P.B., Notari Josep Vilamala i Cassani, 19 de novembre de 1775, pàg. 456.

...Primerament que dit conductor dega conresar las sobreditas terras y podar las viñas a son temps, tot a ús y costum de bon pagès y en cas de fer lo contrari pugan los mencionats mos principals ferlas treballar a gastos del expresat conductor, qui deurà pagar també los danys que haurà ocasionat per no haverlas conresat, conforme a son temps, haventse de judicar per dos experts, un per part nomenadors; com y també deurà mantenir y conservar los màrgens, parets y torrents de dites vinyas límpios y igualment las rasas deuran ser picadas per tot allà ahont serà necessari, y ben escuradas, perquè la aygua no sen porte la terra. Y del vi així claret com blanch y garnatge que se farà y resultarà de dites viñas, deurà lo mateix conductor donarne la mitat als expresats més principals. Y semblantment haurà quiscun any de portar al sobredit convent dos còvens de rahims bons y la mitat de las pansas y rahims de penjar que farà.

Item, que dit conductor no puga tallar arbre algun de la heretat, ni espurgar ningun roure ni alsinas, si sols deurà a sos gastos fer espurgar las oliveras y garrofers, però no a fi de fer llenya. Y per lo consum y abast de la sua casa podrà esporgar alguns pins. No emperò podrà fer bogadas per algú sinó únicament per ell, y per lo convent.

Item, que de tot lo oli que se farà y resultarà de las oliveras compresas ab lo present arrendament, deurà dit conductor donarne la mitat a mos principals, aportantho a sos gastos dins lo sobredit convent, sens haver dits mos prals. haver de contribuir ni concórrer en gasto algun per la recollecció dels fruyts, sí sols per encimentar bótas, cups y adobar las premsas, que en est cas deurà lo referit conductor fer la vida als mestres y dits mos principals satisfer los demás gastos, divent dit conductor mantenir las portadoras que se hauran menester, per collectar lo vi y oli a a gastos seus.

Item, que seran per dit conductor los aglans des de el camí fondo en amunt, las garrofas dels garrofers que hi han en dita gleva de terra, exceptuant lo garrofer del camí fondo, la mitat de las garrofas que se cüllian vinya, totas las que se troban en las matexas viñas que té encomanadas, y també las ametlles dels tres ametllers que hi han sobre la resclosa den Gavert. Y per tots los fruyts expresats que se li cedeixen deurà donar y menar quiscun any durant lo present arrendament a la ocasió, que se li donarà avís un tossino bo y debedor de pes de vuytanta lliuras carniceras, deventse estar a la refacció de maior o menor pes al preu per lliuras que se vendrà en las carnisserias de la present ciutat; Com y també deurà portar dos càrregas de garbons vells per la matansa dels tossinos.

Item que quiscun any de lo pnt. arrendament en la vigília de Nadal deurà aportar dor parells de gallinas bonas y rebedoras; Y així mateix quiscun de dits anys deurà aportar la vigília de Pascua del Esperit Sant y de Nostra Señora del mes de Agost una càrrega de mata, lo dissabte de Rams altre càrrega de branças de oliveras y llorer, y las tres millors palmas quant se lligüia algun palmer dels dos que se troban en dit terreno, y la vigília del P. St. Agustí altra càrrega de matal.

Item y semblantment quiscun any dels que comprèn est arrendament deurà dit conductor plantar en lo paratge den vist als expressats mos prals. quatre oliveres y quatre garrofers que sian ja de lley a la ocasió de plantarlos, dexantho ben conduït y amb una arnera de cañas en quiscun y en las voras dels torrents deu albas y deu pays ben conduïts y ab bardisas pera que lo bestiar nols puga dañar, y estos han de ser espogins llarchs y seguits.

Item, que quiscun de dits quatre anys dega tornar sinch cents colgats que fáltian en las vinyas, havent de posar de dos en dos colgats un cove de fems y en lo cas de trobarse algun colgat sens dita porció de fems incorrerà dit conductor en la pena de sis lliuras per la mala te.

Item, que si los referits mos prals, voldran vallejear alguns rasons de las sobreditas viñas, deuran estos comprar los cuyros y fems y dit conductor posar los demás treballs, pagantlos eo bonificantlos los matexos mos prals. del lloguer o paga avall escrit, una lliura dos sous y sis diners per quiscuna carretada dels ports dels fems, y dels cuyros ninguna cosa, fent la plantada si a dits mos prals. y conductor los aparexerà a pam obert de dos palms y mig de fondo de la partdebaix, y dos palms de ample, y las rasas mitjeras deuran tenir de ample dotse palms y los contrerasons deu palms de sep a sep, sinch palms de passada a passada, y sis palms totas las rasas picadas.

Item, que durant lo present arrendament deurà dit conductor pagar quiscun any enterament lo Real Catastro y demás imposicions reals y del poble, que seran demanadas per rahó de dita heretat y terras.

Item, que qualsevol de las dos parts, que no voldrà continuar los dos anys voluntaris del present arrendament dega avisar a la altre de finirese

los dos forsosos y en lo cas de no donarse tal avís, se entengan també forsosos los dos anys voluntaris, ab la intelligència que lo despido ha de ser per St. Joan de Juny, y lo últim dia del mateix any finirà lo arrendament, ab que podrà lo arrendatari nou sembrar las terras lo mateix any del despido, havent est de pagar al arrendatari vell los gorets tindrà fets antes del dia de St. Joan de Juny, y divent dit arrendatari vell dexar en la pallisa sis quintars de palla de forment.

Item, que lo referit conductor deurà quiscun any avisar a dits mos principals vuyt dias antes de veremar.

Y finalment que en cas de haverse de sembrar piñons en alguns rasons de las viñas compresas en lo present arrendament, lo que haurà de ser ab exprés consentiment de dits mos principals, dega lo referit conductor comprar los piñons a sos gastos y sembrarlos, haventlos de cavar y magencar tres anys seguits, y dos anys més un càvech de magench tantsolsament.

Y ab dits pactes y no altrement prometo no tràurerlo duran lo expresat temps de las referidas cosas arrendadas, per rahó de major, menor o consemblant lloguer del avall escrit ni per altre motiu. Lo lloguer o paga per tot lo temps de quatre anys és de trescentas y vint lliuras moneda barcelonesa a rahó de vuytanta lliuras quiscun any, ab dos iguals pagas a saber, és la mitat el dia de St. Joan del mes de juny y la altra mitat lo dia de Nadal, comensast a pagar lo dia de Nadal pròxim vinent y del corrent any de mil setcens y setanta sinch so és la primera paga, la segona lo dia de St. Joan de Juny del any vinent de mil setcents setanta y sis; y aixís consecutivament los demás anys en semblants terminis.

Per lo que renunciast a la excepció del dit lloguer no ésser aixís convingut, a la lley que favoreix als engañats en més de la mitat del just valor, y a qualsevol dret y lley que a dits mos principals afavorir puga, condono y remeto al expresat conductor lo que més las referidas cosas poden valer que la paga sobredita. Prometo també ferli valer y tenir est lloguer y estarli de ferma y legal evicció en qualsevol cas, ab restitució y esmena de tots danys, gastos...

14

Capítols matrimonials entre Domingo Amat, pagès de Sarrià i masover de la finca que el col·legi dels Dominics de Barcelona tenien a Sant Gervasi, i Rosa Guardiola.

A.H.P.B., Notari Frances Grau Sayrols, 15 de maig de 1815, pàg. 103.

En nom de Nostre Sor. Déu Jesucrist y de la Gloriosa e humil Verge Maria, mare sua, y Sra. nostra sia, Amén.

Per rahó del matrimoni en ritu de la Ntra. Sta. Mare la Iglá. ja celebrat per y entre Domingo Amat, pagès de la parra. de St. Vicens de Sarrià bisbat y territori de Barna, fill legítim y natural de Francesch Amat pagès de la mateixa parra. y de Esperansa Amat y Cuixart cónjuges vivints, de una part. Y Rosa Guardiola donsellá vuy muller sua filla legítima y natural de Isidro Guardiola, rajoler de dita parra. y de Rosa Guardiola cónjuges vivints de part altra, se han firmat y jurat los capítols y pactes següents.

Primerament lo nomenat Francesc Amat, pare de dit Domingo: Per contemplació del matrimoni que ha contractat de voluntat y consentiment seus, per donació és a saber pura, perfeta e irrevocable que es diu entre vius y de present. De son grat y certa ciència dóna y per títol de donació y heretament universal concedeix al enunciat Domingo Amat son fill present y avall acceptant, y als seus y a qui ell voldrà perpètuament ara per després de seguit son òbit, y el de dita muller sua: totas y qualsevols cosas, terras y demés béns així mobles com immobles que li pertanyen y pertanyeran en qualsevol part quals vol tenir aquí per explicats com si fossen expressament individuats. La qual donació y heretament universal fa així com millor dít y enténdrer se pot baix los pactes y reserves següents.

Primo ab pacte que dit donador se rete y reserva per si y sa muller lo ple e íntegro usdefruit de tots béns sobre donats sens estar obligats en prestar caució alguna de usar y fruir a arbitre de bon varó, ni donar compte ni rahó dell, no obstant qualsevol disposició de dret en contra, sí emperò ho estaran en tenir y mantenir a dits cónjuges y família en sa pròpia casa provehíts de tots los aliments a la vida humana necessaris, així en sanitat com en malaltia, treballant emperò ells en quant puguen a obs y utilitat de la casa.

Item, ab pacte que se rete y reserva per testar la quantitat de cent y sinquantá lliuras bars. de las que en cas de no disposarne vol vingan compresas ab la pnt. donació.

Item, ab pacte que se reserva la facultat de dotar y assenyalar als demés fills y fillas seus la quantitat que li aparega, segons la possibilitat y forsas del patrimoni.

Item, y finalment ab pacte que se reserva la facultat de vendre y empenyar de dits sos béns lo que li sia ben vist, sens necessitat de la intervenció ni firma de dit son fill y donatari, com igualment lo imposarli los gravàmens que li aparegan.

Y ab dits pactes y no sens ells...

Item, lo enunciat Isidro Guardiola pare de dita Rosa Amat y Guardiola, per favor y contemplació del matrimoni que esta ha contractat de voluntat y consentiment seus, y en paga y satisfacció dels drets de sas legítimas y demés que en sos béns preténdrer puga. Per donació és a saber pura, perfeta e irrevocable que es diu entre vius y de present. De son grat y certa ciència dóna y per títol de donació otorga y concedeix a la expresada

Rosa Amat y Guardiola filla sua present y avall acceptant y als seus y a qui ella voldrà perpètuament la quantitat de doscentas lliuras barcelonesas y una calaixera ab sas robas y vestits corresponents, tot lo que promet donarli y entregarli, eo per ella a dits son sogre y marit respe. lo dia present. La qual donació fa ab pacte que morint dita Rosa ab fills, un o molts, legítims y naturals, de legítim y carnal matrimoni procreats, puga librement disposar de totas las sobreditas cosas donadas; si emperò morirà sens tals fills sols puga disposar de cent lliuras y las restants cent lliuras, junt ab la calaixera, robas y vestits, en lo modo y forma que aleshoras existiran, torne y pervinga a ell dit donador si viurà o a qui haurà disposat...

Item, los relatas Francesch Amat y Domingo Amat, pare y fill. De son grat y certa ciència fan y firman carta dotal y de espoli a la referida Rosa Amat y Guardiola, nora y muller sua resp. pnt. de las expressadas doscentas lliuras, calaixera, robas y vestits, que ab lo antecedent capítol en dot sua los ha constituït y aportat. De y per las quals lin fan de creix, augment o donació propter núpcias de la quantitat de cent lliuras bars. La qual dot y creix li salvan y aseguran, asignan y consignan, en y sobre tots sos béns y drets, mobles e immobles presents y veniders. E volen y consenten que dita Rosa hage, tinga y possehesca tot lo dit son dot y creix tot lo temps de la vida sua natural ab marit o sens marit, ab fills o sens fills sens contradicció alguna de ells ni dels seus. Lo dia emperò del òbit de dita Rosa lo referit son dot seguezca la sua voluntat y lo dit creix pervinga al fill o fills que del present matrimoni seran procreats, al qual o als quals en cas de existència, y ara per las horas los ne fan donació...

Item, la precitada Rosa Amat y Guardiola tenintse per contenta y satisfeta de tots los drets de sas legítimas, fent estas cosas de presència y de consentiment de dits son marit. De son grat y certa ciència per ella y los seus cedeix y renuncia a favor del precitat Isidro Guardiola son pare y de sos succsors. perpètuament tota part de heretat y legitima sua paterna y materna, y tots y qualsevols altres drets a ella pertanyents y expectants en los béns de dits sos pares, tant per las ditas com per altres qualsevols causas y rahons que dir y pensar se pugan, se salva emperò y reté per si y los seus tots vincles, institucions, substitucions, fideicomisos, successions, ab testament o ab intestat, y si més los mencionats sos pares donar y deixar lin voldran tot lo que puga demanar y haver, venint son cas la present definició y renúncia en res no obstant. La qual...

Item los nomenats Francesch Amat y Domingo Amat pare y fill, de son grat y certa ciència firman àpoca a Isidro Guardiola present de la quantitat de doscentas lliuras, calaixeras, robas y vestits, de que ab lo segon de estos capítols ne ha fet donació a Rosa Amat y Guardiola filla sua, y esta ab lo següent dels mateixos los ha constituït y aportat en dot firmantli la corresponent carta dotal y de espoli, lo modo de la paga y entrega respe. és que en quant a ditas doscentas lliuras las confessan rebre ab diner comptant realment y de fet en presència del not. y testimo-

nis avall escrits, y la dita calaixera, roba y vestits que tenen rebut per real y efectiva entrega feta a sas voluntats.

Y així renunciant a la excepció de la cosa no ser així rebuda...

15

Els fraus d'un masover de la torre de Sant Pere de Ribes, propietat dels agustins de Barcelona. Any de 1766.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 4 (Agustins).

Nosaltres los infrascrits Manuel Pascual y Jaume Arol pagesos de Sant Pere de Ribes preguntats per lo P. Procurador dels Agustins de Barcelona si sabíam que Joan Artigas masover de la Torre de Solés pròpia de dits Religs. avia fet ninguna trampa o avia estat poch lleal al convt., respecte de aver estat nosaltres mossos de dit masover y avernos dit P. Procurador que, segons veus comunas, no corresponia a la comunitat conforme devia; declaram y fem fe y jurada qt. convinga que avem vist y experimentat que tenint ordre de dit convt. perq. lo referit masover enviàs vi per la comunt. del tocant a este que al omplir los barrals posavan ells porció de vi y aygua, de modo que declaram que en cada carga de vi mesclava a lo menos nou corters de aygua, y assò ho vèrem practicar en varias cargas de vi; lo que sabem per haver estat més de tres anys per mossos ab dit masover y averho vist de nostre propis ulls; axí mateix sabem aver serrat y arrencat diferents arbres de la heretat, a saber jo dit Pascual de vistas y haverlos tret fora, en tant qe. me consta q. Geroni Galvany fuster de Vilanova sen porta una alzina interveninhi dit massor. y Pau Garrich Apot. de dita vila una olivera, y jo dit Jaume Artigas de oïdas a diferents personas.

Mes avant jo Manuel Pascual declaro que en últim del any 64 en lloch de enviar dit masover una bóta de vi de 9 cargues los envia una bóta de las suas també de 9 cargues que eran resayguas.

També declara dit Pascual que después del maig de 1765, en que tenia Jph. Giralt encarregada la clau del celler per part del convent, veu que sens obrir porta que dit Artigas avia obert altra porta de dit celler que no tenia pany ni clau si que fanceva per part de dins ab una barra; y discorro que foradaria lo sostre que està sobre dit celler per entrarhi y poder obrir la dita porta pues li apar no podia averhi altra medi, y oberta dita porta Artigas, portarssen dos portadoras de aygua com las portaren y al mateix Artigas portarssen dos portadoras de aygua com las portaren y al mateix temps veu que tragué una carga de vi de una bóta pròpia de dit convent y hi posà una carga de aygua; y per no saber escriurer los dits declarants donem facultat a Jph. Giralt menor per firmar la pnt. declaració vuy dia 21 de Janer 1766.

16

Testament del pagès Joan Saladrigues, arrendatari de la torre que tenien a Gràcia les monges de Jonqueres. Fet el 2 de setembre de 1679 (mort a 1684).

A.H.P.B., Notari Joan Guiu, (Manual de Testaments, 1661-1698), pàg. 177, 3-IX-1679.

En nom de Déu Nostre Señor Jesuchrist, de la Gloriosíssima Verge Maria mare sua Amén. Jo Joan Saladriga pagès habitant en la parròquia de Nostra Señora del Pi, serca lo convent de Jesús, territori y fora las muralles de la dita ciutat, fill llegítim y natural de Bartomeu Saladriga, pagès habitant en la mateixa parròquia del Pi y de Eulàlia muller sua tots difunts, detingut en lo llit de malaltia corporal de la qual temo morir, estant emperò ab mon bon enteniment q. sana e íntegra memòria y ferma; lo que volent disposar de mos béns, fas y orden lo present meu testament, eo última y darrera voluntat mia.

En y ab lo qual eligesch en marmessors del pnt. meu testament eo última y darrera voluntat mia executors a Theresa Saladriga amada muller mia, Joseph Planas pagès del territori de Barna. y a Joan Saladriga fill meu, als quals com més catament puc prego y a ells dono ple poder y facultat que si a mi me esdevindrà morir avans que jo fase o ordíne altre testament, ells tots tres, dos o, lo hu de ells en absència, nolència o defalliment de altre, altres cumplen y executen lo pnt. meu testament segons per mi avall trobaran disposat y ordínat.

Primerament y abans de totas cosas vull, ordeno i mano que tots los deutes que lo dia de mon òbit jo deuré y totas las injúrias y torts y arrestitucions dels quals y de les quals jo seré tingut y obligat, sien pagats y satisfets de mos béns breument, simplam., sumariam., y de pla segons los dits deutas e injúrias millor mostrar e prouar se poran per testimonis, albarans, instrument o altres legitims documents, la sola veritat del fet atesa.

Elegesch la sepultura al cos meu fahedora en la Iгла. del mon. y convent de Santa Maria de Jesús, fora y prop los murs de la ciutat de Barna, construít en lo vas que en dita iglésia tinc construít, la qual sepultura me sia feta com apareixerà a mos marmessors, gastant per aquella tot lo convenient y necessari.

Item, vull, ordén y man que encontinent seguit mon òbit, me sien ditas y celebradas per salut y repòs de la mia ànima cent sinquanta misas baixas, ço és cent en la dita Iгла. del mon. de Jesús y les sinquanta en la iglésia par. de Ntra. Sra. del Pi de la ciutat de Barna, de la qual só parro-

quià, donant per caritat per la celebració de quiscuna misa quatre sous moneda barsa.

Item, en paga y satisfacció de tots y qualsevols drets pogan preténdrer y tenir en la mia universal heretat y béns Maria Catherina, Maria Angela, Maria Anna, fillas comunas a mi y a la dita Theresa muller mia, tant per la part descreix los pot competir, com per altras qualsevols causas y rahons. Deix y llego a quiscuna de ditas fillas mias en temps y per collocació de matrimoni carnal y espiritual, doscentas lliuras moneda barsa., de las quals doscentas lliures morint ab fills llegítims y naturals hu o molts mascles o fembres, pugan disposar de ditas doscentas lliures c., si cas serà que moriran sens dits fills legítims y naturals y de legítim y carnal matrimoni procreats, pugan disposar a sas líberas voluntats fer de Cent lliures tant solament; las restants emperò cent lliuras tornen y pervingan al hereu meu avall escrit. Y en cas que alguna de ditas mas fillas morís antes de ser en matrimoni collocada, és ma voluntat no puga disposar de quantitat alguna sobre mos béns; Y a més de dit llegat los fas per sa collocació vull les sien fetas caixes, haguda consideració al dot y forsas de ma heretat; volent y declarant que totas las ditas fillas mias sien tingudas y obligadas en haver de casar a gust, voluntat y disposició de dita llur mare y del hereu meu avall escrit, altrament no casant ab la dita conformitat lo sobredit llegat sie de ningun efecte ni valor; per quant sie ma voluntat que no casant a gust y disposició dels dits, en aquella que contravindrà no li sie donat cosa de mos béns.

Item, per tots y qualsevols drets tant de legítima com altram. Deix y llego a Thomàs y a Joseph fills comuns, a mi y a la dita Theresa muller mia, en temps y per collocació de son matrimoni cent lliures de moneda barsa. a quiscun, de les quals morint ab fills llegítims y naturals y de llegítim y carnal matrimoni procreats hu o molts mascles o fembres, pugan disposar de totes. En morint sens dits fills pugan disposar tant solament de la meytat y de la restant meytat torne y pervinga al hereu meu. Estant emperò dits fills meus, tant, quant tardaran en casar tinguts y obligats en treballar a profit y utilitat del hereu més avall escrit, tenint emperò dit mon hereu obligació de haverlos de alimentar, calsar, vestir, tant en sanitat com en malaltia en tots los alimts. necessaris de la vida humana, és tant com dit és en sa casa y no essent casats; Volent y declarant expressament que dits mos fills en cas seguissen y exercitassen tots dos o lo altre de ell lo art de pagès, pugan y los sia lícit y permès aportar per son compte propi alguns cabals, com se practica y acostuma a fer en los fills segons en las casas de pagesos; declarant així mateix expresamt. que en cas de dits mos fills ni hagués algú que volgués estudiar tant per a ser de Iglésia com per altra qualsevol facultat, en aquest cas sia tingut y obligat lo hereu meu avall escrit en alimentaren los aliments necessaris en la vida humana, tant de menjar y veura, calsar y vestir, així en sanitat com en malaltia, al tal fill que voldrà estudiar, fins y a tant arribe a tenir la

facultat per la qual estudiarà y per a poder alcansar la dita facultat li sien pagadas las sobredites cent lliures que sobre li fas de llegat.

Item, per los molts y lloables serveys y confiansa fas a la dita Theresa Saladriga, charíssima muller mia per lo que espero mirarà per sos fills, deix y llego a dita muller mia Sra. majora, poderosa y usufructuària ab tot lo ple, íntegro usdefruyt de tota la dita universal heretat y béns meus, tot lo temps de la vida sua natural; vivent emperò viuda y mon nom conservant, volent y ordenant que del dit usdefruyt ab dita forma deixat y llegat pugua fer, usar y fruir a son arbitre, sens estar tinguda ni obligada en prestar cautió alguna ni en haver de donar comptes ni rahó de dit usdefruit, vull emperò sie tinguda y obligada en prestar tots los aliments necessaris a la vida humana, tant en sanitat com en malaltia axí de menjar y béurer, calsar, vestir a tot los dits fills y filles meus fins y atant sien aquells collocats.

Tots los altres béns meus mobles y immobles, hagut y per haver, noms, veus drets, forsas y actions mias qualsevulla que sian y en qualsevol especie concistescan y que a mi se pertanyent y pertanyerant ara y en lo esdevenidor en qualsevol part del món, per qualsevols noms, raons y drets, títol i causes, deix y atorch (finit emperò lo usdefruyt per mi desobre deixat a la dita Teresa muller mia) a mi hereu universal fas e instituesch al dit Joan Saladriga fill meu y de la dita Theresa muller mia e si cas serà que lo dit Joan fill meu a mi hereu no serà perquè no podrà o no voldrà, e o hereu meu serà però après morirà quant que sens fills llegítims y naturals y de legitim y de carnal matrimoni procreats algú dels quals no arribarà a edat perfeta de fer testament, en dits casos y quiscú de aquells, a ell substituesch, y a mi hereu universal instituetesch al dit Thomàs altre fill meu y de la dita Theresa muller mia e, si cas serà que lo dit Thomàs fill meu morirà ab la forma que tinc dit del sobradit Joan primer cridat, y en los sobreexpresats casos y quiscun de aquells al dit Thomàs sustituesch, y am hereu universal instituesch al dit Joseph altra fill meu y de la dita Theresa muller mia, e si lo dit Joseph morirà en la forma tinch dit sobre el dit Joan, en quiscun de dits casos, a ell sustituesch y amb hereua universal instituesch a las ditas Maria, Catherina, Maria Angela y Maria Anna fillas mias y de dita Theresa muller mia, de la una a la altra servat entre ellas ordre de primogenitura, ab los mateixos pactes, vnicols y condicions que sobre tinch oposats al dit Joan fill meu hereu en primer lloch instituhint, volent que lo últim de mos fills y fillas que es trobarà venint lo cas, a ésser hereu meu, o tinga a sas lliberas voluntats.

Revocant, cessant y annullant ab lo pnt. meu testament tots y qualsevols altres testaments o últimas voluntats per mi fets o fetas en poder de qualsevol notari fins lo dia pnt. en avant, en aquells hi hagués qualsevols paraulas derogatòrias dels quals ab lo pnt. meu testament ne hagués de fer expressa menció de les quals me pnet. volent que aquesta mia última y darrera voluntat a totes les altres prevalega.

E aquesta és la mia última y darrera voluntat la qual après de la mia mort vull que valga y valer pugua per dret de testament, e sinó valdrà e valer no porà per dret de testament al menys vull que valga y valer pugua per dret de codicil testament... o per aquella... de última voluntat que millor dret, y valer pugua...

Fet y firmat fonch lo pnt. meu testament eo última y darrera voluntat mia en la casa que de present habito que és de las Señoras Religiosas de Jonqueras de la ciutat de Barna., situada en lo territori de Barna. serca lo monastir de Jesús del ordre del Serafich Pare Sant Francesch, en la parròquia de Ntra. Sra. del Pi de dita ciutat de Barna. fora los murs de dita ciutat, vuy dissapta a dos dias del mes de setembre any de la Nativitat de Nostre Señor Déu Jesuchrist Mil Siscents Setanta nou. Seny al de mi Joan Saladriga pagès, testador damunt dit qui lo pnt. meu testament eo última voluntat mia lloho y firmo.

17

Resum de l'inventari dels béns del pagès Joan Saladriga, arrendatari de la torre que tenien a Gràcia les monges de Jonqueres. Fet el 1684 amb la finalitat de poder complir les seves disposicions testamentàries.

A.H.P.B., Notari Joan Guiu (Manual 1683-1684), 28-XI-1684 i 17-XII-1684.

Terres: 4 mujades de terra plantada de vinya sobre el convent dels franciscans de Gràcia.

7 quartes de terra sota dit convent.

3 quartes de campà sobre el camí que va a la Creu Trencada.

7 quartes de campà sita a Sant Martí de Provençals.

1 1/2 mujades de terra a Sant Martí, prop la font de las cabres.

1 mujada de terra prop dita font.

Casa: No sembla que fos gaire gran. Tenia dos pisos i 3 o 4 cambres, cuina, pati, celler, estable.

Mobles i robes: Un llit amb quatre pilars de fusta de noguera i amb capsalera fent-hi joc, una cadira de braços i dos canalobres de llautó.

7 llençols de cànem, 2 llençols d'estopa, 12 llençols part de cànem i part d'estopa. Diverses estovalles de fil de cànem i cotó i 1 d'estopa. 19 camises de lli, 4 camises de cànem, 3 camises de dona de cànem, 4 camisoles d'home de fil i cotó usades, 1 camisola de cotó, 1 camisola de fil cotonada.

Grans que s'hi trobaren: 64 quarteres de blat ensacat, 150 quarteres d'ordi ensitjat a la cuina, 12 quarteres de faves, 5 quarteres de mongetes, 1 quartera de cigrons, 4 quartans de fesols.

Al pati del costat de la casa: Un paller, la palla del qual «se judica serà menester per al bestiar de casa fins al batre, hi haurà alguns doscent quintars poch més o menos».

A la cuina: Estris de cuina, alguns de cóure.

Al celler: Un cup amb sa premsa, 9 bótes.

Bestiar i eines: 6 matxos, dels quals 2 tenen 3 anys, 2 tenen 6 anys i dos més són molt vells, «ja closos, lo hu dels quals és molt espatllat». A més una somera.

Una albarda i 4 bastos usats, 4 morrals, coixins, 4 axius de vaqueta per a llaurar. Axiu de pell de moltó per a llaurar. Una carreta de matxo amb els seus guarniments, una carreta vella per a bous. Un nombre indeterminat de cànecs i magalls, 3 arades amb les seves orelles de ferro i guarniments.

18

Resum del testament de Teresa Calvet, muller de Joan Saladriga (II), hereu de Joan Saladriga (I), tots dos arrendataris de la torre que les monges de Jonqueres tenien a Gràcia. Fet el 17 d'agost de 1696.

A.H.P.B., Notari Joan Guiu (Manual de testaments 1661-1698), pàg. 331, (17-VII-1696).

Es filla de Joan Calvet, pagès de la parròquia de S. Pere de les Puelles.

Demana ser enterrada a la sepultura familiar que tenien els Saladriga en el convent de Jesús a Gràcia, i que li sien resades 11 misses anuals donant de caritat 4 sous per cada una.

Les caixes nupcials haurien d'ésser donades a la seva filla Teresa, i sinó a l'altra filla Mariàngela. A les dues filles donà per dot 40 lliures en cas de morir amb fills, sinó tan sols 20 lliures.

Tots els béns són per al seu marit Joan i per al seu fill baró Joan.

19

Rebut de 280'4 lliures firmat per Esteve Calvet, que rebé en concepte del dot de la seva muller Marianna Saladriga i lliurat pel germà de Marianna, Joan Saladriga II, arrendatari de la torre que les monges de Jonqueres tenien a Gràcia. Firmat el 20 de juny de 1723.

A.H.P.B., Notari Pau Mollar, 20 de juny de 1723, pàg. 373.

Dicta Die Dominica xx Mensys Juno anno a Nat. Domini MDCCLXXIII in vico de Jesus extramuros Barna.

Ego Stephanus Calvet habitator extramuros Barna. civitatis. Gratis confiteor et in veritate recognosco vobis Joannis Saladriga agricola in vico de Jesus Parra. Beata Maria de Pinu, ejusdem civitatis commoranti ut heredi Joannis Saladriga et Theresa conjugum parentum vestrogum prasenti. Quod... bene realiter et de facto ad meas omnimodas voluntates diversis vicidus et sive solutionibus, deditis et solvitis mihi ducentum octaginta duas libras et quatum solidos moneta Barna, et sunt pro similibus quas dicto nomine verbo promisistis dare et persolvere Marianna Calvet et Saladriga sorori vestrae et uxori meae occasione et causa sui matrimonii, et in solitum et satisfactionem omnium furium legitima paterna et materna, et aliorum quorum meumque qua dicta Marianna habere, et pretendere posset in et superhereditatibus et benis dictorum parentum suorum. Quas quidem ducentum et octaginta duas libras, et quatuor solidos dicta Marianna constituit, et aportet in dotem pro dotes ac nomine dotis sua mihi dicto Stephano Calvet, et in cum capitulis qua ratione dicti matrimoni fuerint minutata licet per omissionem non fuere firmata et ideo renuntiando. In testimoni cum pntem. fais et firmo apocham.

20

Testament d'Onofre Badosa, rabasser i arrendatari de terres propietat del monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Firmat davant el rector de Santa Coloma de Gramenet el 10 de juliol de 1827.

Disposo del document.

In nomine Christi Amen.

Jo Onofre Badosa, pagès nat y habitant en la parra. de Snta. Coloma de Gramenet Bt. de Barna, fill i llegítim nat. de Miquel Badosa pagès, de Tecla Serra conj. Estant en lo llit de malaltia corporal de la qual temo morir, estant emperò ab perfet coneixement, volent disposar de mos béns

temporals per alcanzar millor los eterns, y haben rebut lo St. Sagrament de la Penitència, fas y ordeno mon últim testament y darrera voluntat mia en lo aposento de la casa en que habito y que se anomena lo carrer de las tres casas, de la dita pnt. parra. Elegesch per marmessors a Sebastià Badosa germà meu, a Manuela Badosa muller mia y a Jacinto Artés habitants de la pnt. parra., donantlos lo ple poder de executar lo que per mi en avall trobaran disposat.

Primerament, vull que mos deutes síguian pagat y las injúrias satisfetas sens estrepit de Justícia mentre cònstian ab probas verdaderas.

It. Vull y me deixo la sepultura eccla. al fossar de la pnt. Parra. y que me síguian celebrats dos offis. ab tres sacerdots y un offci. al cap del any ab lo mateix número de sacerdots y lo que vull també que mon hereu quant Déu Ntre. Sor. dispòsia de la mia muller, li àjie de fer lo mateix funeral que està dispostt per mi.

It. Deixo a la mia muller Manuela Badosa senyora y majora guardan mon nom, y an cas de no poder viurer ab mon hereu li deixo anualment duran sa vida una bóta de bi bo de quatre cargas, quatre corteras de blat y mitja quartera de monjetas, tot ben bo.

It. A Sebastià, mon fill, li deixo una viña de quatre mojudas poch més o menos que sen diu la viña den Clarià y la roba notada; com és, una màrfega bona y catorse camisas que síguian bonas y dos de las que se acostuman per tràurer cànem. Quatre llansols bons y sis calsetets bons.

It. A las mias fillas com són Eulària Badosa, Tecla Badosa y Maria Badosa los deixo a cada una vint y cinch lliuras pagadas ab moneda barcelonesa sonant y metàlica, y en quant a la roba sels donarà a cada una dotse camisas vuit de nobas y quatre de usadas y sis anagus bons y dos llansols.

It. De tots los altres béns meus aguts y per haber que me pertanyen y me pertanyeran en qualsevol part del món, constituesch hereu meu universal a Joan Badosa, fill meu, y si fos lo cas que morís sens fills de llegíti mmatrimoni procreats constituesch hereu meu a Sebastià Badosa altre fill meu, y aixís del mateix modo vull se seguescan ab las fillas guardant lo ordre de primogenitura.

Esta és la mia voluntat la qual vull que valga per dret de testament o codicil o aquella espècie de última voluntat que millor de dret valer y poder.

Fonch fet lo prent. testament en la casa que habito de Sta. Coloma de Gramanet Dt. de Barna als 10 del mes de juliol del any 1827. Essent per testimoní Francesch Salvatella pagès y Silvestre Gordi braser.

Ita est Magí Planes Pbre. y Escno.

21

El col·legi dels Dominics de Barcelona i la urbanització del barri de Gràcia. Carta del rector a l'Ajuntament de Barcelona.

A.H.C.B., Acords Municipals de l'ajuntament de Barcelona. Any 1835, I Semestre. Carta autògrafa del rector del Col·legi, entre les pàgines 370 i 371 i Acta de 28 de maig de 1835.

Excmo. Sor.

Fr. Segismundo Riera Rector del Colegio de Pp. Dominicos de la presente ciudad a V.E. atentamente expone: Que deviendo por disposición del M. I. S. Gobernador edificar casas en un terreno propio del mismo colegio en el barrio y calle de Gracia extramuros de esta ciudad, se formó el plano que se presenta, el que con intervención de Sor. D. Pedro Serra pareció bien al mismo Sr. Gobernador: bajo cuyo plano se pretende edificar 18 cuerpos de casas en la misma calle en línea recta de los demás que tendrán cada una 30 palmos de ancho y 200 de largo, pudiéndose igualmente edificar otras tantas al detrás de éstas, contiguas todas por espaldas; como asimismo se decía dexar en medio de este terreno una calle ancha de 30 palmos, que si bien parece a V. E. se llamaría calle de Santo Domingo; y otra al trabieso de ésta con el nombre de San Pedro Mártir de 26 palmos; y otra entre este terreno y el de las casas de religiosas de Junqueras: como todo es de ver en el mismo plano.

Para pasar a asensar este terreno y la ejecución de la obra sólo falta la aprobación y permiso de V. E. si le parece bien, lo que atentamente se suplica y espera, y se recibirá a favor.

Barcelona 1 de Mayo de 1835.

Resposta de l'Ajuntament

La junta de obras ha propuesto que en atención a que el colegio de Pp. Dominicos adeuda la cantidad de cinco mil ciento noventa y cinco reales y ocho maravedises por importe de las aceras del frente del terreno que posee en la calle mayor del barrio de Gracia, podría suspenderse la expedición de permisos para edificar a los enfiteotas del mismo terreno hasta que el colegio deudor quede solventado de la expresada cantidad. Discutida detenidamente la propuesta resultó por unanimidad que se retire.

22

Plet per la reclamació de l'herència d'un mas a Vespella (Osona) a l'any 1765. En el plet es demana també la indemnització pels danys causats a la finca.

A.C.A., Monacals, Hisenda, lligall gran 297 (b), (Mercedaris).

Testimonis del pagesos favorables al reclamant

Habiéndose añadido nuevos cultivos para el mediero de la nueva casa cuando no hay capacidad para conrear los antiguos solos por falta de estiércol. Medios todos que sólo tiran a sacar provechos regulares y irregulares a costa de la deterioración y destrozo de la propiedad, porque ésta se cría en el día sin árboles ni hiermos, extraordinariamente cargada de cultivos que no puede adobar, de donde proviene la disminución de frutos, que ya en el día se experimenta, y un total abandono, que necesariamente sucederá cuando la naturaleza por sí sola haya acabado las fuerzas que tiene ocultas en cuyo tiempo ya no habrá otro remedio que dexar descansar todas las tierras para que se hiermen y emplear el tiempo en plantío de árboles para subrogarles a los cortados tan voluntariamente, maniobra que, según expresa el testigo no verá perfeccionada la edad regular de ningún hombre y por consiguiente quedará privado el dueño del manso Argila de todos los frutos regulares que de él se sacaban antes de su desabastación, siendo todo lo referido muy conforme a la pública voz y fama y a la común opinión de los labradores prácticos habitantes en dha. vecindad.

Arguments de l'advocat de la part contrària (de la usdefructuària)

Es cierto que en ningún parage se aprecian más las casas de labradores que en el llano de Barcelona, y en este llano son pocas las que tienen árboles o hiermos ni que crien ganado que produzca estiércol para el adobo de los cultivos, antes bien se experimenta en las heredades de ramo que se reduce todo a cultura por poca capacidad que tenga de reducirse, y de lo dicho se sigue por consecuencia necesaria que ni la falta de árboles, ni la reducción de hiermos, ni la falta de estiércol propia de la misma casa es la notoria desabastación del manso Argila.

Resposta dels testimonis pagesos

No hay cosa más cierta entre labradores prácticos que la falta de estiércol propio en una heredad disminuye su valor y productos respecto de no poderse cultivar ni adobar las tierras sinó a mucha costa del dueño o de sus colonos. Ni a esto sirve ni se opondrá la experiencia que cita de las tierras del llano de Barcelona, porque aunque es así que son pocas las tierras de este llano que tengan árboles, ni (sean) hiermas ni que

críen ganado que produzca estiércol para el adobo de los cultivos, pero es notorio que esta falta de estiércol propio se suple superabundantísimamente con la copia de estiércol que se saca de la ciudad y a poca costa de los mismos labradores por su inmediación y fácil transporte: Así que este medio de que ha valido la parte adversa no sólo no destruye el intento de esta parte sino que antes bien lo confirma.

QUADRES

QUADRE I

Entrades i sortides del monestir de Jonqueres

	1677-79	1679-81	1681-83	1683-86
<i>Entrades (lliures)</i>				
Mallorca	839	1.789	1.067	2.861
Sant Esteve d'En Bas . .	522	522	555	1.295
Alcoletge				
Jonqueres i Terrassa . .		24	23	71
Molí	254 (3%)	279 (4%)	268 (3%)	405 (3%)
Censals Ciutat/Diputació .	532 (5%)	618 (10%)	1.814 (21%)	1.604 (13%)
Censos i censals	2.619 (32%)	2.020 (33%)	3.038 (34%)	4.632 (36%)
Finca Gràcia	850 (12%)	800 (13%)	800 (9%)	1.200 (9%)
Finca Prat de Llobregat .				
Finca Sant Joan Despí . .				
Finques urbanes	30	60		
Altres	1.450		953	258
TOTAL	6.647	6.054	8.519	12.329
<i>Sortides (lliures)</i>				
Pensions monges	3.040	2.725	2.967	4.889
Plets	160	60	39	420
Obres	531	92	85	289
Mals	177	774	701	868
Obres molí				
Salaris agrícoles				
Altres	3.467	5.923	4.560	6.487
TOTAL	7.375	9.575	8.352	12.953

	1687-89	1689-91	1691-93	1693-94
<i>Entrades (lliures)</i>				
Mallorca	1.478	1.195	1.259	1.696
Sant Esteve d'En Bas	740	740	740	740
Alcoletge				
Jonqueres i Terrassa	24	31	1	
Molí	293	378	224	171
Censals Ciutat/Diputació	1.626	443		271
Censos i censals	2.844	4.128	3.658	2.995
Finca Gràcia	800	700	900	930
Finca Prat de Llobregat				
Finca Sant Joan Despí		93	125	76
Finques urbanes				
Altres				
TOTAL	7.903	7.710	6.908	6.880
<i>Sortides (lliures)</i>				
Pensions monges	3.393	2.814	2.807	1.708
Plets	136	213	111	114
Obres	201	175	207	201
Mals	558	686	608	376
Obres molí				
Salaris agrícoles				
Altres	3.161	3.650	3.344	2.980
TOTAL	7.449	7.538	7.077	5.379

	1694-95	1695-96	1697-98	1698-99
<i>Entrades (lliures)</i>				
Mallorca	674	466	1322	687
Sant Esteve d'En Bas . .	400	520	68	800
Alcoletge			22	11
Jonqueres i Terrassa . .			125	375
Molí	168	139	125	375
Censals Ciutat/Diputació .	157	162		731
Censos i censals	2.453	1.865	1.716	3.204
Finca Gràcia	400	280	55	210
Finca Prat de Llobregat .				
Finca Sant Joan Despí . .				
Finques urbanes	81	80	20	30
Altres				
TOTAL	4.342	3.616	3.328	6.048
<i>Sortides (lliures)</i>				
Pensions monges	1.172	1.507	417	987
Plets	106	380		377
Obres	118	122	163	5.661
Mals	732	487	295	104
Obres molí				
Salariis agrícoles				
Altres	1.567	1.020	2.517	1.016
TOTAL	3.696	3.517	3.392	8.146

	1699-1700	1701-02	1702-03	1704-05
<i>Entrades (lliures)</i>				
Mallorca	794	1.406	768	1.365
Sant Esteve d'En Bas . .	700	500	692	655
Alcoletge			209	378
Jonqueres i Terrassa . .	11	22	11	22
Molí	241 (4%)	285 (4%)	345 (6%)	244 (4%)
Censals Ciutat/Diputació .	1.309 (21%)	1.070 (17%)	334 (6%)	255 (4%)
Censos i censals	2.280 (37%)	1.787 (29%)	1.655 (30%)	1.950 (32%)
Finca Gràcia	600 (10%)	446 (7%)	510 (9%)	700 (12%)
Finca Prat de Llobregat .				
Finca Sant Joan Despi .				
Finques urbanes	48	57	45	36
Altres		498	788	
TOTAL	5.985	6.071	5.357	5.605
<i>Sortides (lliures)</i>				
Pensions monges	2.152	1.672	1.885	1.917
Plets	562	452	571	310
Obres	1.571	8.147	42	78
Mals	612	324	324	242
Obres molí				
Salariis agrícoles				
Altres	1.452	857	2.543	2.698
TOTAL	6.349	11.452	5.365	5.245

	1705-07	1707-08	1708-10	1710-11
<i>Entrades (lliures)</i>				
Mallorca	540	2.300	1.345	892
Sant Esteve d'En Bas . . .	602	850	650	1.030
Alcoletge	119	195		
Jonqueres i Terrassa . . .	22	22	22	31
Molí	205	431	463	358
Censals Ciutat/Diputació . .	63	163	357	226
Censos i censals	1.263	1.635	1.451	1.347
Finca Gràcia	706	583	756	850
Finca Prat de Llobregat . .				
Finca Sant Joan Despí . . .				
Finques urbanes	20	29	77	56
Altres		11	48	1.044
TOTAL	3.542	6.219	5.171	5.836
<i>Sortides (lliures)</i>				
Pensions monges	1.475	1.705	1.833	1.769
Plets	580	174	359	1.151
Obres	232	265	99	21
Mals	67	225	106	137
Obres molí				199
Salariis agrícoles				
Altres	453	2.394	1.569	2.736
TOTAL	2.807	4.663	3.966	6.013

	1711-13	1713-14	1715-17	1718-19
<i>Entrades (lliures)</i>				
Mallorca	1.341	1.395	3.394	2.009
Sant Esteve d'En Bas . .	496	260	1.914	442
Alcoletge			465	
Jonqueres i Terrassa . .	16	22	33	16
Molí	389	63	590	285
Censals Ciutat/Diputació .	32	16		
Censos i censals	932	178	1.935	1.251
Finca Gràcia	506	500	309	337
Finca Prat de Llobregat .				
Finca Sant Joan Despí .				
Finques urbanes	22	14	16	48
Altres	15	95	47	21
TOTAL	3.749	2.544	8.703	4.411
<i>Sortides (lliures)</i>				
Pensions monges	1.655	1.170	3.072	1.652
Plets	70	112	369	20
Obres	86	352	1.451	242
Mals	136	114	319	87
Obres molí	296	48	1.086	212
Salaris agrícoles				
Altres	1.158	1.809	2.952	2.213
TOTAL	3.401	3.605	9.249	4.446

	1719-21	1721-24	1724-27	1727-30
<i>Entrades (lliures)</i>				
Mallorca	3.904	3.114	3.888	3.142
Sant Esteve d'En Bas	800	1.168	1.632	1.225
Alcoletge	311	391	695	490
Jonqueres i Terrassa	22	33	35	243
Molí	700	1.205	920	828
Censals Ciutat/Diputació	635	1.285	2.538	610
Censos i censals	1.982	4.028	6.427	4.043
Finca Gràcia	520	985	1.445	1.228
Finca Prat de Llobregat				
Finca Sant Joan Despi				
Finques urbanes	58	84	98	302
Altres	80	55	746	825
TOTAL	9.015	12.350	18.424	12.936
<i>Sortides (lliures)</i>				
Pensions monges	2.136	3.692	4.589	4.003
Plets	221	432	542	790
Obres	109	3.135	6.467	235
Mals	962	654	711	396
Obres molí	48	576	460	437
Salariis agrícoles				
Altres	5.539	3.861	5.996	6.969
TOTAL	9.015	12.350	18.765	12.830

	1730-33	1734-35	1735-38	1738-40
<i>Entrades (lliures)</i>				
Mallorca	2.888	1.413	2.679	2.559
Sant Esteve d'En Bas	1.350	725	1.250	1.075
Alcoletge	515	351	351	338
Jonqueres i Terrassa	239	70	257	230
Molí	840	242	424	428
Censals Ciutat/Diputació	1.222			611
Censos i censals	2.334	979	1.106	2.084
Finca Gràcia	1.220	385		1.006
Finca Prat de Llobregat				
Finca Sant Joan Despi				
Finques urbanes	259	93	230	199
Altres	175	91	152	380
TOTAL	11.032	4.351	6.449	8.914
<i>Sortides (lliures)</i>				
Pensions monges	3.969	1.425	2.810	2.639
Plets	384	84	414	259
Obres	963	79	187	1.897
Mals	633	325	349	447
Obres molí	407	211	195	211
Salaris agrícoles				
Altres	3.709	1.708	2.536	1.409
TOTAL	10.065	3.832	6.491	6.862

	1740-43	1743	1743-46	1746-49
<i>Entrades (lliures)</i>				
Mallorca	2.235	861	2.949	2.789
Sant Esteve d'En Bas . .	1.645	270	1.620	1.590
Alcoletge	525	175	526	526
Jonqueres i Terrassa . .	304	69	237	231
Molí	512	65	609	651
Censals Ciutat/Diputació .	1.249			
Censos i censals	2.336	380	2.106	3.620
Finca Gràcia	970	371	1.136	1.335
Finca Prat de Llobregat .				520
Finca Sant Joan Despí .				268
Finques urbanes	272	50	239	319
Altres	461	25	333	1.168
TOTAL	10.513	2.265	9.842	13.220
<i>Sortides (lliures)</i>				
Pensions monges	3.538	343	2.906	3.075
Plets	507	21	612	803
Obres	494		459	1.580
Mals	504	32	494	499
Obres molí	262		401	383
Salaris agrícoles				1.102
Altres	3.062	445	3.670	5.483
TOTAL	8.367	841	8.542	12.925

	1749-53		1753-56		1756-59		1759-64	
<i>Entrades (lliures)</i>								
Mallorca	3.349	}	2.951	}	3.078	}	4.357	
Sant Esteve d'En Bas	1.865		1.450		2.370		2.978	
Alcoletge	521		511		811		857	
Jonqueres i Terrassa	391		324		409		434	
Molí	741	(5%)	872	(5%)	911	(4%)	1.777	(3%)
Censals Ciutat/Diputació			620	(3%)	1.861	(9%)	1.240	(5%)
Censos i censals	3.287	(24%)	3.750	(23%)	3.686	(18%)	3.661	(16%)
Finca Gràcia	1.546		1.593		1.766		2.036	
Finca Prat de Llobregat	481	(16%)	1.427	(19%)	2.863	(25%)	3.237	(26%)
Finca Sant Joan Despí	382		403		495		651	
Finques urbanes	368	(2%)	366	(4%)	104	(1%)	281	(8%)
Altres	212		1.788		1.304		838	
TOTAL	13.245		16.059		19.597		22.171	
<i>Sortides (lliures)</i>								
Pensions monges	3.978		4.063		4.253		6.798	
Plets	278		759		1.294		526	
Obres	1.072		1.503		1.078		607	
Mals	650		462		522		1.097	
Obres molí	403		675		648		945	
Salaris agrícoles	1.608		1.133		1.274		1.397	
Altres	5.224		6.826		7.568		10.145	
TOTAL	13.213		15.421		16.697		21.515	

	1764-67	1767-71	1771-74	1774-78
<i>Entrades (lliures)</i>				
Mallorca	3.038	4.447	3.891	5.744
Sant Esteve d'En Bas . .	2.070	3.110	2.385	4.150
Alcoletge	493	501	371	374
Jonqueres i Terrassa . .	334	564	372	476
Molí	1.279	1.587	951	1.422
Censals Ciutat/Diputació .	1.876	3.502		2.298
Censos i censals	1.834	2.024	1.475	3.687
Finca Gràcia	2.155	2.384	1.767	1.846
Finca Prat de Llobregat .	2.337	3.437	2.929	4.202
Finca Sant Joan Despí .	527	801	644	786
Finques urbanes	175	225	195	303
Altres	1.449	559	1.016	1.108
TOTAL	17.571	23.144	16.001	26.401
<i>Sortides (lliures)</i>				
Pensions monges	4.228	7.256	6.091	8.911
Plets	819	497	390	635
Obres	1.164	491	531	695
Mals	481	843	522	4.403
Obres molí	878	1.001	611	876
Salaris agrícoles	1.183	1.605	1.025	1.858
Altres	6.984	9.757	6.473	9.643
TOTAL	15.741	21.450	15.643	27.021

	1778-80	1780-82	1782-85	1785-89		
<i>Entrades (lliures)</i>						
Mallorca	1.703	} (36%)	4.261	} (38%)	4.447	} (36%)
Sant Esteve d'En Bas . .	1.350		3.375		3.852	
Alcoletge	377		507		549	
Jonqueres i Terrassa . .	248		461		501	
Molí	639	(6%)	1.493	(7%)	1.542	(6%)
Censals Ciutat/Diputació .	581	(6%)	3.496	(16%)	2.901	(11%)
Censos i censals	700	(7%)	2.793	(13%)	3.175	(13%)
Finca Gràcia	1.027		356		1.890	
Finca Prat de Llobregat .	1.929	(26%)	2.592	(12%)	3.475	(14%)
Finca Sant Joan Despí . .	351		757		687	
Finques urbanes	386	(4%)	788	(3%)	956	(3%)
Altres	145		376		637	
TOTAL	9.435		21.255		24.612	
<i>Sortides (lliures)</i>						
Pensions monges	3.639		6.577		8.334	
Plets	293		573		639	
Obres	601		5.097		1.388	
Mals	308		1.887		1.430	
Obres molí	35		883		843	
Salaris agrícoles	541		932		1.148	
Altres	4.082		7.389		9.615	
TOTAL	9.499		23.338		23.397	

	1789-93	1793-97	1797-1800	1800-05
<i>Entrades (lliures)</i>				
Mallorca	5.582	3.446	4.374	8.101
Sant Esteve d'En Bas . . .	5.995	4.535	7.163	11.531
Alcoletge	525	92	214	1.332
Jonqueres i Terrassa . . .	608	702	640	1.083
Molí	1.739	1.633	1.299	3.795
Censals Ciutat/Diputació . .	2.901	963	574	1.159
Censos i censals	4.018	2.421	2.680	4.339
Finca Gràcia	4.203	2.450	3.380	6.492
Finca Prat de Llobregat . . .	3.976	3.864	2.871	3.752
Finca Sant Joan Despí	1.023	756	645	1.080
Finques urbanes	1.263	818	1.036	1.636
Altres	514	533	238	1.320
TOTAL	32.347	22.218	25.120	45.626
<i>Sortides (lliures)</i>				
Pensions monges	11.139	7.903	7.826	18.387
Plets	454	355	1.160	663
Obres	4.185	1.322	3.933	4.895
Mals	905	730	983	1.344
Obres molí	1.060	1.349	787	1.711
Salaris agrícoles	2.058	1.444	1.492	
Altres	12.482	8.659	7.641	4.939
TOTAL	32.283	21.762	23.822	31.939

	1805-08	1808-14	1815-17
<i>Entrades (lliures)</i>			
Mallorca	4.550	937	2.811
Sant Esteve d'En Bas	3.930	4.269	2.855
Alcoletge	1.332		124
Jonqueres i Terrassa	530	1.177	553
Molí	1.772	333	
Censals Ciutat/Diputació			
Censos i censals	1.440	329	828
Finca Gràcia	4.249	4.440	2.432
Finca Prat de Llobregat	2.790	457	975
Finca Sant Joan Despi		160	207
Finques urbanes	670		374
Altres	755	206	80
TOTAL	22.018	12.310	11.242

} (44%) } (41%) } (51%)
 } (8%) } (2%)
 (6%) (2%) (7%)
 (12%) (40%) (30%)
 (3%) (3%)

QUADRE II

Balanç entrades-sortides del monestir de Jonqueres

(En lliures)

1677-79	Dèficit	728	1724-27	Dèficit	341
1679-81	»	3.521	1727-30	Superàvit	106
1681-83	Superàvit	167	1730-33	»	966
1683-86	Dèficit	624	1734-35	»	519
1687-89	Superàvit	454	1735-38	Dèficit	42
1689-91	»	172	1738-40	Superàvit	2.052
1691-93	Dèficit	169	1740-43	»	2.146
1693-94	Superàvit	1.501	1743	»	1424
1694-95	»	646	1743-46	»	1.300
1695-96	»	99	1746-49	»	295
1697-98	Dèficit	64	1749-53	»	31
1698-99	»	2.098	1753-56	»	637
1699-1700	»	364	1756-59	»	2.900
1701-02	»	5.381	1759-64	»	655
1702-03	4	8	1764-67	»	1.830
1704-05	Superàvit	360	1767-71	»	1.693
1705-07	»	735	1771-74	»	357
1707-08	»	1.556	1774-78	Dèficit	620
1708-10	»	1.205	1778-80		
1710-11	Dèficit	177	1780-82	Dèficit	64
1711-13	Superàvit	348	1782-85	»	2.083
1713-14	Dèficit	1.060	1785-89	Superàvit	1.215
1715-17	»	546	1789-93	»	64
1718-19	»	35	1793-97	»	455
1719-21	Balanç	00	1797-1800	»	1.298
1721-24	»	00	1800-05	»	13.687

QUADRE III

**Evolució temporal dels principals drets
senyoriais de Jonqueres (arrendats)**

Període	<i>Mallorca</i>		Període	<i>Sant Esteve d'en Bas</i>	
	Preu anual (lliures)	Ent. oli (quartans)		Preu anual (lliures)	
1661-65	518	100	1677-80	261'4	
1678-81	690'13' 4	130	1681-85	370	
1682-93	715' 6' 8	»	1685-89	370	
1694-97	688'13' 6	»	1690-93	370	
1698-1704	688'13' 6	»	1693-95	370	
1704-07	807	»	1695-98	400	
1708-11	754'15' 4	»	1698-1702	400	
1712-16	1100'12'11	»	1703-07	400	
1716-20	1486' 1' 2	»	1707-10	500	
1720-24	1235' 5'10	»	1710-14	520	
1724-27	1006' 7' 4	»	1714-18	520	
1727-30	745	»	1718-22	400	
1730-32		»	1722-26	400	
1733-35	770	»	1726-30	400	
1735-38	770	»	1730-34	450	
1738-43	795	»	1734-38	500	
1744-47	982' 1' 2	»	1738-42	550	
1748-51	988' 4' 8	136	1742-47	540	
1752-55	995'11' 8	180	1747-52	525	
1756-59	963'10' 7	»	1752-57	580	
1760-63	963'10' 7	»	1757-62	605	
1763-65	963'10' 7	»	1762-67	690	
1765-68	1111'14' 4	»	1767-72	790	
1768-70	1111'14' 4	»	1772-77	800	
1770-74	1111'14' 4	»	1777-82	900	
1775-78	1164'17' 8	»	1782-87	957	
1779-82	1111' 1' 5	200	1787-92	1268	
1783-88	1297' 1' 4	»	1792-97	1557	
1789-93	1111'14' 4	»	197-1802	2266	
1794-97	1723' 4' 6	»	1802-07	2000	
1798-1803	1766'16	»	1808-11	—	
1804-08	1450	»	1811-16	1625	
1808-12	1450	220	1817-19	1625	
1812-16	1450	»	1820-22	812	
1816-21	1685'17' 8	»	1823	1250	
1822-24		»	1824-27	1300	
1824-28	1050	28			

QUADRE IV

Ingrés senyorial de Jonqueres (Comparació amb el de la Casa de Medinaceli)*

Any	I	II	(II bis)	III	IV	(IV bis)
1720	2.080	53				
1721	2.095	53				
1722	2.095	53				
1723	2.095	53				
1724	1.615	41				
1725	1.565	40				
1726	1.569	40				
1727	1.378	35				
1728	1.378	35				
1729	1.378	35				
1730	1.533	39				
1731	1.533	39				
1732	1.546					
1733	1.577	40				

I. Ingrés total de les rendes de Sòller, Benissalem, Centcelles, Sant Esteve d'En Bas i Alcoletges.

II. Índex de I. Base 1801-05 = 100.

II bis. Índex de l'ingrés total de Medinaceli. Base 1801-05 = 100.*

III. Mitjans mòbils de l'índex compost dels preus agrícoles de Pierre Vilar. Base 1801-05 = 100.

IV. Índex de I/III, fent 1801-05 = 100.

IV bis. Índex de dividir l'ingrés total de Medinaceli / Índex de la mitjana mòbil dels preus dels productes agrícoles, fent 1801-05 = 100.

* Montserrat Caminal, Esteban Canales, Angels Solà i Jaume Torras «Moviment de l'ingrés senyorial a Catalunya (1770-1835)», a «Recerques», Barcelona, 1978, núm. 8, págs. 50 a 62.

Any	I	II	(II bis)	III	IV	(IV bis)
1734	1.627	41				
1735	1.627	41				
1736	1.627	41		45	97	
1737	1.627	41		44	102	
1738	1.707	44		45	100	
1739	1.707	44		45	100	
1740	1.707	44		45	100	
1741	1.707	44		44	102	
1742	1.693	43		44	102	
1743	1.693	43		44	100	
1744	1.693	43		45	100	
1745	1.693	43		45	102	
1746	1.693	43		44	100	
1747	1.682	43		45	102	
1748	1.688	43		45	100	
1749	1.744	44		46	100	
1750	1.744	44		47	97	
1751	1.744	44		48	97	
1752	1.744	44		48	97	
1753	1.751	45		48	97	
1754	1.751	45		48	97	
1755	1.751	45		47	100	
1756	1.719	44		47	97	
1757	1.743	44		47	100	
1758	1.743	44		46	100	
1759	1.743	44		47	100	
1760	1.743	44		47	100	
1761	1.735	44		47	97	
1762	1.820	46		47	102	
1763	1.820	46		47	102	
1764	1.839	47		48	102	
1765	1.839	47		47	105	
1766	1.988	51		47	113	

Any	I	II	(II bis)	III	IV	(IV bis)
1767	2.011	51		49	110	
1768	2.017	51		50	108	
1769	2.046	51		51	108	
1770	2.032	52	54	51	105	115
1771	2.164	55	56	52	110	116
1772	2.174	56	56	54	108	115
1773	2.020	52	59	55	97	119
1774	2.048	52	64	57	94	127
1775	2.017	54	67	58	97	129
1776	2.059	53	68	58	94	128
1777	2.164	55	71	58	100	132
1778	2.164	55	72	60	97	131
1779	2.111	54	72	61	91	129
1780	2.167	55	71	60	97	127
1781	2.233	57	72	61	97	127
1782	2.243	57	73	62	97	128
1783	2.450	63	73	63	102	126
1784	2.443	62	74	63	102	125
1785	2.372	61	75	64	100	124
1786	2.404	61	73	63	102	120
1787	2.474	63	74	62	105	119
1788	2.509	64	73	62	108	117
1789	2.579	66	72	63	108	114
1790	2.538	65	73	65	105	112
1791	2.510	64	74	67	100	112
1792	3.353	86	75	70	129	110
1783	3.347	86	78	74	121	111
1794	3.347	86	81	77	113	108
1795	3.304	85	82	82	108	104
1796	3.352	86	83	87	102	101
1797	4.130	106	89	90	121	104
1798	4.178	107	95	92	121	109
1799	4.252	109	96	96	118	106

Any	I	II	(II bis)	III	IV	(IV bis)
1800	4.252	109	98	99	113	105
1801	4.252	109	101	102	110	106
1802	3.986	102	97	105	100	100
1803	3.986	102	97	107	100	97
1804	3.600	92	97	107	89	95
1805	3.583	92	105	107	89	100
1806	3.583	92	109			
1807	3.583	92	108			

QUADRE V**Arrendament del molí Carbonell;
propietat dels monestirs de Jonquieres
i de Pedralbes**

Període	Preu anual (lliures)	Període	Preu anual (lliures)
1677-79	509	1751-54	258'6'8
1679-82	324	1754-57	266'13'4
1783-89	288	1757-60	350
1689-93	225	1760-63	350
1693-96	300	1763-66	433'13'4
1696-99	300	1766-69	433'13'4
1699-1703	240	1769-72	308'6'8
1703-06	223	1772-75	276'6'8
1706-09	223	1775-78	343'16'8
1709-14	223	1779-81	383'6'8
1714-15	—	1781-84	450
1715-18	324	1784-87	490
1718-21	360	1787-91	360
1721-24	408	1792-97	490
1724-27		1797-1802	600
1727-30	300	1807-07	655
1730-33	300	1807-10	
1733-36	199	1810-11	500
1736-39	199'12	1812-20	690
1739-40	232'7	1820-23	540
1740-42	233'6	1824-29	500
1742-45	216'12	1829	700
1745-48	241'13'4	
1748-51	241'13'4	1852-54	500
		1854-56	500

QUADRE VI

Productes collits a la torre de Gràcia (1729-1781) *

Anys	Blat	%	Cereals (quarteres)					Llegums (quarteres)				Vi	
			Mestall	%	Ordi	%	Altres	TOTAL	Faves	Veces	Altres		TOTAL
1729	190'6	37			322	62		512'9	136'6			136'6	
1730	160	32			337'6	67		497'6	96	11'4		107'4	
1731	225	43			292'10	56		517'10	87'3	7		94'3	
1732	167'10	35			299'4	64		467'2	164'5		3'7	168	20
1733	282'2	49			291	50		573'4	70			70	19
1734	113	32			230'6	66	3'4	346'10	93'7	4'1	8'9	106'6	
...													
1738	145	31			307	67	4	456	83'9	5'9	9'8	99'2	37
1739	250	51			231	48		481	29	21'8	6'2	56'10	18
1740	153'10	37			252'6	62		406'4	53	29		82	25
1741	238	44			286	53	15	539	54	4'4		58	46
1742	209'2	46			241'1	53		450'3	51'6	29'1		84'9	
1743	152	57			112	42		264	72	45'6	4'2	121'10	
1744	193	39			279	56	21'10	493'10	11'6	22	6	39'6	
1745	156	33			274'6	59	34	464'5	120	17'5	2'5	139'10	
1746	169	44			202	53	6'5	377'5	101'6	4	2'10	107'6	22
1747	93'6	67			190	67		283'6	70	3'4	2	75'4	40
1748	126	37			200	59	8	334	43	27'6	0'5	70'11	48
1749	117'6	31			225	60	28'10	371'2	14'6	29	9'1	52'1	65
1750	68'10	24			213	75		281'10	35	13	3'1	51'1	88
1751	125	32			251'4	66	3	379'5	58'6	38'4	1'8	98'6	62
1752	250	38	95	14	311	47		656'5	43'4	13'9	2	59	57
1753	58'5	24	20'10	8	158'9	66		238	10'6	2'3	0'8	13'5	69
1754	137'4	35	113'10	29	114'9	29	15	381	10'10	9'2	1'1	21	61
1755	137	33	45'10	11	210'10	51	14	407'8	26	60'2	3'10	90	84
1756	140	38	51'9	14	167'6	46		359'3	45'3	7'7	14'10	67	54
1757	137	31	29'5	6	270'10	61	1'3	438'6	25'3		14'2	39'5	91
1758	117'5	36	29'5	8	169	52	8'4	324'7	27'9	17'4	8'1	53'2	80

Anys	Cereals (quarteres)							Llegums (quarteres)				Vi		
	Blat	%	Mestall	%	Ordi	%	Altres	TOTAL	Faves	Veces	Altres		TOTAL	
1759	88'7	19	41	9	320'10	71		450'5	25'4	12'9	6'8	44'9	37	
1760	78'10	27	40'4	14	158'4	56	4'2	282	26'5	20	5'4	51'9	48	
1761	155'4	37	29'6	7	205'10	49	22'10	413'6	43'10	56'4	4	104'2	46	
1762	109'6	29	29	7	230	62		368'6	63'10	37		100'10	24	
1763	83'10	27	37'9	12	165	55	13	299'7	38'4	23'3		61'7	41	
1764	102	25	43'10	10	255	63		400'10	23'10	52'6	1'8	78	84	
1765	112'9	33	54'5	15	157'6	46	16'10	339	35'10	13'5	6'2	55'5	72	
1766	181'5	30	54	9	352'6	59		587'11	34'5	30'10		61'3	74	
1767	92'9	27	62'6	18	182	54		337'3	42'6	18'4	0'10	61'6	42	
1768	57'3	19	45'3	15	189	63	7	298'6	50'3	29'8	2	81'11	83	
1769	97	24	34'2	8	226'4	57	32'6	390	19	2'10	0'7	22'5	69	
1770	75'10	14	100'10	18	355	66		531'8	31'5	43'7	3'4	78'5		
1771	122'2	33	43'7	11	196'8	54		362'5	38'4	17		55'4	64	
1772	104'2	27	39'2	10	237	61	3'10	382	21'6	12'6	2	36	39	
1773	86	20	27	6	299	72		412	31'8	37'9	3'1	72'6	22	
1774	82'9	27			175	58	40	297'8	55'9			55'9	16	
1775	83'4	29			161	57	33'4	278'5	17'3		14'8	32'4	46	
1776	58'10	19			219'7	73	17'10	296'3	37'9		9'2	46'11	17	
1777	84'4	42	42	21	68	34	1'8	196	20	58'5		78'4	19	
1778														
1779	60						7'10	67'10	3'3	98'7	4'6	106'6	36	
1780	107	29	40	11	205'10	57	6	358	5	60'10	0'7	66'5	35	
1781	119	33	43'5	12	195'7	56		358	10'11	62'9		73'8	21	

* El vi és mesurat en cargues. Una carga és igual a 121 litres.
Els grans són mesurats en quarteres i quartans. Una quartera (71 litres)
equivale a dotze quartans (5'91 litres).

QUADRE VII

Productes collits a la finca del Prat (1746-1798) *

Anys	Blat	Cereals (quarteres)							Llegums (quarteres)				Vi	Cànem
		%	Ordi	%	Civada	%	Altres	TOTAL	Faves	Favolins	Altres	TOTAL		
1746	117	36	76	23	96	30	28'6	317'6	10'1	7'6	28'6	17'7	5	1
1747	89	73	4'6	3	28	23		121'6	20	12'6		32'6	18	5'1'1
1748	147	69	18	8	45	21		213	28	9'6	3	38'9	14	6
1749	54'4	50	10	9	32'8	29	3	108'6	1	10'6	11'6	12'2	10	10'2'2
1750	96	48	13'10	6	64'9	32	11'6	196	16	8	21'4	24	10	1'3'18
1751	105	62			34	20	21'4	169	22	8	30	30	11	6'2'18
1752	119'10	66	20		31	17	30	178'2	33	32	7'6	65	15	23'0'12
1753	197'6	95			8	3	7'6	206'4	11'2	7'2	0'10	18'4	3	0'2'4
1754	226	89	22	8	5	2	8'10	253	42'6	24		66'6	15	8
1755	358'10	82	52'3	11	23	5		434	84'8	43		127'8	13	5'2
1756	212	82	28	10	16'10	6		256'10	47'10	42		89'10	13	2'3'8
1757	310	81	48	12	22	5		380	47'6	51		98'6	10	14'1
1758	206	88	3'6	1	24	10		233'6	54	35	2'10	91'2	11	6
1759	234	79	41'10	13	20	6		295'10	79'6	40'6	0'10	120'4	8	8
1760	238	86	19	7	18'2	6		275'2	72'1	54	7'4	133'3	13	7'3'2
1761	222	94			13	5		235	50'2	51'7	5'2	106'2	10	11'3'16
1762	144	86			22	13		166	36	37'6	0'10	73'10	10	10'3'2
1763	200	88			25'10	11		255'10	35'8	24'2	4'6	63'10	6'2	4'0'2
1764	201'6	87			27'8	11		229'2	45'4	43'6	0'6	63	9	13
1765	216	90			15	6	8	239	44	30	1'10	75'10	8	4
1766	222	89			25	10		247	29'8	31'4		61	7	4'2
1767	241	92	3	1	15	5		260'2	32'5	41'8		74'1	10	12'6
1768	260	89	19	6	12	4		291'6	38'8	35'10	0'8	75'2	5	4'2
1769	198	93	2		6'2	2	5'5	211	23'2	24'2	0'2	47'6	4	10
1770	248	75	31	9	35	11		314	45'6	13'6		59	6	6
1771	256	87	13'6	4	24	8		294	33'2	23'3		56'5	7	5'3'16
1772	244	87	25'2	9	10	3		279'2	34'6	33		67'6	8	7'1'2
1773	272	91	16	5	8	2		296'6	34	60	2'5	96'5	3	12

Anys	Cereals (quarteres)								Llegums (quarteres)				Vi	Cànem
	Blat	%	Ordi	%	Civada	%	Altres	TOTAL	Faves	Favolins	Altres	TOTAL		
1774	246	84	22	7	24	8		292'2	33'4	52	1'4	86'8	6	} 26'6
1775	370	90	18'6	4	20	5		408'6	36'6	36'6	6	79	0'2	
1776	225	92	7'2	2	9'6	3		242'2	19'4	2	5'6	26'10	9	
1777	310	96	7	2	5	1		322	57'6	46	5	108	10	
1778														
1779														
1780	277	79	39'6	11	31	8		347'6	41'2	29		70'2	10	30'2
1781	202	89	23	10				225	22	38'2		60'2	6	10
1782	200	75	38	14	28	10		266	27	20'2		47'2	8	2'2
1783	180	65	49'1	18	36	13		265'1	6	10'6	0'6	17	9	4'3
1784	234	95	12	4				246			4'10	4'10	8	10'2
1785	242	81	15	5	41	13		298	31	0'10		31'10	9	14
1786	234	80	32	11	23	8		289	38	48		46	10	6
1787	236	79	37	12	24	8		297	30	6	3'10	39'10	10	2'2
1788	113	91	0'10		11	8		124'10	1'4	0'8		2	8	
1789	258	72	15	4	68	19	16'4	357	24	18		42	6	8
1790	230	90	19	7			6'3	255	19	38		57	10	8'2
1791	186	84	15	6	20'2	9		221	17	8'10		25'10	9	10
1792	276	89	11	3	20	6		307	6	11		17	9	16
1793	251	84	8	2	38	12		297	31	17		48	9	7
1794	120	80	4	2	13'6	8		150'2	12'6	15'2	2'8	30'4	8	9
1795	240	84	15	5	18	6		283	14	15	9	38		6
1796	164	84	15	7	16'6	8		195'6		15	2	17	2	7
1797	142	77	24	13	17'6	9		184'2	16	5		21	6	4
1798	102	94	6					108	8	4		12	8	

* El cànem és mesurat en quintars (41'700 quilos), arroves (10'400 quilos) i lliures (400 grams).

El vi és mesurat en cargues. Una carga és igual a 121 litres.

Els grans són mesurats en quarteres i quartans. Una quartera (71 litres) equival a dotze quartans (5'91 litres).

QUADRE VIII

Productes collits a la finca de Vallirana *

Anys	<i>Cereals</i> (quarteres)						<i>Llegums</i> (quarteres)			Vi	Oli
	Blat	%	Mestall	%	Altres	TOTAL	Faves	Altres	TOTAL		
1762	52'7	52	35'4	35	11'10	99'8	1'9	0'3	2	28	53
1763	101'8	86	12'4	10	3'5	117'5	1'9	0'5	2'1		
1764	78	46	49'10	29	31'2	167	11'2		11'2	48	
1765	64'5	48	61'3	46	6'5	132'4	3'6	1'2	4'9	46	104
1766	99'2	75	13'2	9	20	132'2	5'10	7'2	13	40	
1767	42'5	21	134'9	68	20	197'2	15	10	25	62	64
1768											
1769	60	35	99'2	58	9'9	169	20	1'3	21'3	51	52
1770	120'10	55	78'9	36	17'1	216'8	8'4	4'2	12'6	44	
1771	52'9	26	141'2	70	5'10	199'10	16'3	2'1	18'4	30	
1772	75	59	43'6	34	7'8	126'2	7'6	0'10	8'4	50	14
1773	48	36	81'7	26	0'10	130'5	13'6	1'8	15'2	28	72
1774	74'5	47	37'11	39	10'6	93	16'3	2'1	18	28	30
1775	50	35	77'6	55	6'10	139	3'11	2'6	6'5	62	68
1776	65	65	35'5	35		100'5	12'7	4'2	16'9	28	6
1777	63	38	42	25	60	165'9	9'6	6'11	16'5	42	0'2
1778	56	45	37	30	29'7	122'7	5	1'3	6'3	56	10
1779	8'5	8	57	60	28'9	94'2	18	2'2	20'2	39	10
1780	14'7	20	36'3	51	19'4	70'2	5		5	50	50
1781	58	34	36'6	37	47'9	169'3	15	11'4	26'4	28	44
1782	95'5	47	81'3	40	22'3	198'11	20'10	3'4	24'2	30	44
1783	53	34	90'10	59	9	152	18'7	4'2	22'9	62	0'6
1784	60'10	46	34'7	26	32'7	128	6'3	5'10	12'7	50	2
1785	84'7	75	23	20	1'11	112'3	4'2	6'3	10'5	53	
1786	90'5	58	49'2	32	14'2	153'9	11'3	2'9	14	37	46
1787	58'4	48	52'6	44	6'8	117'6	5'10	2'6	8'4	50	
1788	15	33	15	33	15'2	45'2	8		8	44	
1789	59	40	70'9	47	16'4	146'1	3'2	3'6	6'8	46	16'3
1790	87'1	49	85	48	5'10	177'11	20'10	2'6	23'4	42	2'4
...											
1796	92'1	59	25'10	18	14'3	132'3	6'3	0'10	7'1	16	
1797	66'6	67	35'5	30	12'6	114'5	5	1'3	6'3	30	14

Anys	Cereals (quarteres)						Llegums (quarteres)			Vi	Oli
	Blat	%	Mestall	%	Altres	TOTAL	Faves	Altres	TOTAL		
1798	72'11	64	35	30	5'10	113'9	5'10	4'3	10'1	28	
1799	72'6	59	39'7	31	10	122	10	2'1	12'1	16	18
1800	77'1	67	37'6	32		114'7	5	1'3	6'3	20	70
1801	60	63	35'5	36		95'5	15'10		15'10	20	38
1802	142				9'7	151'7				36	26
1803	81'7	63	45'5	35		127	10		10	50	
1804	105'9	66	50	31	2'1	157'10	10'5		10'5	59	26
1805	171'3	76	51'8	22	2'1	224'11		1'2	1'2	54	
1806	78	63	40'10	32	3'9	122'7	10'10	1'3	13'4	42	
1807	79'7	47	38	23	47'9	165'4	4'2	1'3	5'5	80	20
...											
1814	48'9	80	10	16	2'1	60'9	3'4	1'8	5	40	
1815	38'5	64	20'10	33		59'3				66	60
1816	85'10	71	28'6	23	6'4	120'8	3'6	3'6	7	40	
1817	29'7	37	15'5	19	32'7	77'7		0'6	0'6	57	
1818	74'7	61	13	10	33	120'7	3	30'8	33'8	70	
1819	87'6					87'6	1'6	0'6	2	86	53
1820	117'6					117'6				40	
...											
1823	78'9	22	250'10	68	32'11	367'1	15'5	5'5	20'10	130	120
1824	48'6	57	15'10	18	16'3	80'7	3	4'7	7'7	140	0'6
1825	22'1	27	37'4	45	22	81'5	1'4	7'4	8'7	154	25
1826	82'1	74	13'6	11	15	110'7	5'10	2'6	8'4	168	63
1827	68'4	70	22'6	22	5'5	96'3	5'5	2'1	7'6	164	36
1828	66	75	20'3	22	2'6	88'9	10	3'3	13'4	128	10
1829	78	61	30	23	19'8	127	8	12'1	20'1	224	
1830	86'8	76	23	20	3'1	112'9	1'3	4'7	5'10	196	18
1831	73'4	76	23'6	23	96'10	96'10	1'3	4'2	5'5	182	18
1832	103	79	27'6	20		130'6	35'5	76'8	112'1	252	55
1833	54'2	60	36'8	40		90'10	3'4	5'2	8'6	224	44
1834	48	61	27'1	34	3'9	78'10	3'9	8	11'9	205	

* L'oli té com a mesura màxima la carga, però la que utilitzo aquí és el quartà (4'15 litres).

El vi és mesurat en cargues. Una carga és igual a 121 litres.

Els grans són mesurats en quarteres i quartans. Una quartera (71 litres) equival a dotze quartans (5'91 litres).

QUADRE IX

**Percentatges de les collites de llegums
respecte a la collita total de grans**

Any	Gràcia	Prat	Vallirana	Any	Gràcia	Prat	Vallirana
1729	20			1766	9	19	9
1730	17			1768	21	20	
1731	15			1769	5	18	11
1732	26			1767	15	22	
1733	10			1770	12	15	5
1734	23			1771	13	16	8
1736				1772	8	19	6
1736				1773	14	24	10
1737				1774	15	22	16
1738	17			1775	10	16	4
1739	10			1776	13	9	13
1740	16			1777		25	8
1741	9			1778			4
1743	31			1779			17
1742	15			1780	15	16	6
1744	7			1781	16	21	14
1745	23			1782		16	10
1746	22	5		1783		6	12
1747	20	20		1784		2	8
1748	17	15		1785		9	8
1749	12	10		1786		11	6
1750	15	10		1787		11	6
1751	25	15		1788		1	15
1752	8	26		1789		10	3
1753	5	8		1790		18	11
1754	5	20		1791		10	
1755	18	22		1792		5	
1756	15	25		1793		13	
1757	8	20		1794		16	
1758	14	28		1795		11	
1759	8	28		1796		4	5
1760	15	32		1797		10	6
1761	20	31		1798		10	8
1762	21	30		1799			9
1763	16	22		1800			5
1764	16	27	6	1801			13
1765	13	23	3	1802			7

Any	Gràcia	Prat	Vallirana
1803			6
1804			
1805			3
1806			
1807			
.....			
1814			7
1815			5
1816			
1817			
1818			
1819			2
1820			
.....			

Any	Gràcia	Prat	Vallirana
1821			
1823			5
1822			
1824			8
1825			9
1826			6
1827			6
1828			12
1829			13
1830			4
1831			5
1832			
1833			8
1834			12

QUADRE X

FINCA DEL PRAT

**Despeses anuals en fems, sembra i jornals
per la producció de grans
(Part corresponent a Jonquieres)
(lliures)**

Anys	Import fems ¹				Import total de la sembra		Import salaris ²				TOTAL
	Fems	Empall	TOTAL	%		%	Llegums	Cereals	TOTAL	%	
1752	231'15	2'5	234	86	20'15	7	15'8				270'3
1753	272		272	73	98'14	26					370'14
1754	213'15	6'7	220'2	67	72'6	22	14'4	19	33	10	325'13
1755	263	4'10	267'10	63	96'2	22	29'5	28	57	13	420
1756	186'19	4	200'19	58	99'6	28	18'4	26	44	12	344'9
1757	132'5	8'17	141'2	51	104'5	38		28			273'2
1758	162'12	4'11	167'8	52	108'1	33	20	23	43		319
1759	168'18		168'18	48	125'17	36	24'19	26'10	51'9	14	346'4
1760	157'10		157'10	45	128'14	37	24'7	32	56	16	342'11
1761	151'14	13'15	165'9	48							337'14
1762	151'16		151'16	48							311'14
1763	103'4		103'4	38							267'18
1764	126		126	44	109'18	38	22'14	25	47	16	283'12
1765	139'10		139'10	45	122'6	40	16'19	28	44	14	305'15
1766	156		156	48	122'15	38	15'2	26	41	12	319'17
1767	158'3		158'3	49	135'1	42	24'8	30	54	17	317'9
1768	207'3	1'10	208'13	50	140'18	34	29'13	29	58	14	408'1
1769	225'4		225'4	55	136'3	33	18'18	25'1	43	10	404'16
1770	152'2		152'2	47	121'13	38	13'10	30	43	13	317'5
1771	145		145	45	122'19	38	18'6	30	48	15	316'5

Anys	Import fems ¹				Import total de la sembra		Import salaris ²				TOTAL
	Fems	Empall	TOTAL	%		%	Llegums	Cereals	TOTAL	%	
1772	103'15	6	109'15	36	134'1	45	23'5	32	55	18	297'1
1773	165	7'7	172'7	45	146'8	38	28'5	30	58	15	377'1
1774	162'10		162'10	42	149'12	39	29'16	36	66	17	377'18
1775	164		164	43	159'2	42	23'6	32	55	14	378'8
1776	182'7		182'7	45	149'2	36	35'1	37	72	17	403'10
1777	208'15		208'15	54	119	31	20'16	33	53	13	381'11
1778	151	5'12	156'12	43	124'12	34	41'14	36	77	21	358'19
1779	122'16	7'10	130'6	38	147'3	43	25'12	36	61	17	339'1
1780	108	7'10	115'10	33	158'6	45	34'6	40	74	21	348'3
1781	102'17		102'17	30	152'12	45	37'7	40	77	23	332'17
1782	88'5		88'5	29	146'17	48	29'9	38	67	22	302'11
1783	28'10				161'8		28	36	64		254'9

1. No venen calculats els produïts a la finca pel bestiar.

2. No ve calculat l'import de la manutenció dels jornalers que venia a càrrec del masover i que pot considerar-se com un equivalent al salari pagat en diner pel monestir.

QUADRE XIII

Càlcul aproximat del valor monetari de la collita de blat i mestall, consumida per la comunitat de Vall d'Hebron, procedent de la finca de Vallirana
Relació amb els altres apartats que formaven l'ingrés (lliures).

Any	Llenya, guix, calç	%	Blat	%	Altres %	TOTAL
1771	548	56	172	17	26	963
1772	822	82	105	10	7	993
1773	824	69	142	11	19	190
1774	714	73	147	15	11	966
1775	681	75	95	10	14	818
1776	601	72	95	11	16	834
1777	557	80	79	11	8	688
1778	185	44	90	21	34	412
1779	286	57	145	29	13	499
1780	327	74	53	12	13	438
1781	314	63	121	24	12	491
1782	282	41	197	29	29	678
1783	152	36	154	36	27	422
1784	154	27	104	18	54	563
1785	232	42	127	23	34	548
1786	434	67	151	23	9	647
1787	224	42	99	18	39	522
1788	249	69	34	9	21	359
1789	703	71	159	16	12	979
1790	454	47	190	20	32	950
1791	475	68	104	14	17	698
1792	339	55	163	26	18	606
1793	271	33	320	40	26	798
1794	378	49	144	18	32	764
1795	210	60	30	8	31	349
1796	203	38	160	30	31	526
1797	181	60	118	39		299
1798	449	54	166	20	25	823
1799	90	20	217	49	31	441
1800	372	45	181	21	33	824
1801	90	22	115	28	49	405
1802	165	29	229	40	30	564
1803	138	25	179	32	42	545
1804	1.533	74	276	13	12	2.047
1805	381	38	413	42	19	981
1806	400	56	180	25	18	707

QUADRE XIV

Ingressos de la finca de Vallirana

(En lliures)

Anys	Llenya, calç, etc.	%	Blat	Vi	%	Oli	Prod. Bestiar	Finques urbanes	Venda bestiar	Arrend. herbes	TOTAL
1771	548	43	40	164	20	4		9'5		25	791
1772	822	87	1'17			24		15'10		25	888
1773	824	67	45	86	9	2		4'10	50	25	1.048
1774	714	77		65	7			15		25	819
1775	681	72		70	8			27		25	803
1776	601	63		94	12			18		25	739
1777	557	79	3					27		25	609
1778	185	57		50	15			27		59	322
1779	287	80		15	4			27		25	354
1780	327	84				6		27		25	385
1781	314	84		15	4	6		9		25	370
1782	282	58		114	23	32		27		25	481
1783	152	56		64	23			27		25	268
1784	154	33		134	28	36		5	130		459
1785	232	55		112	26			27		50	422
1786	434	87		53	10	12		9			496
1787	224	52		78	18	35		36		50	424
1788	249	76		22	6	36		18			325
1789	703	85		58	7	8				50	820'2
1790	454	59		115	15	72		79	39		760
1791	476	79		110	18	9					594
1792	339'8	76					27	27		39	443'13'6
1793	271'6	56	7'6	38	8		134	27			478'4'9
1794	378'4	60		97	15		118	27			620'12'5
1795	210'3	60		30	8		109				349
1797	181'15			86	26		34				323'13

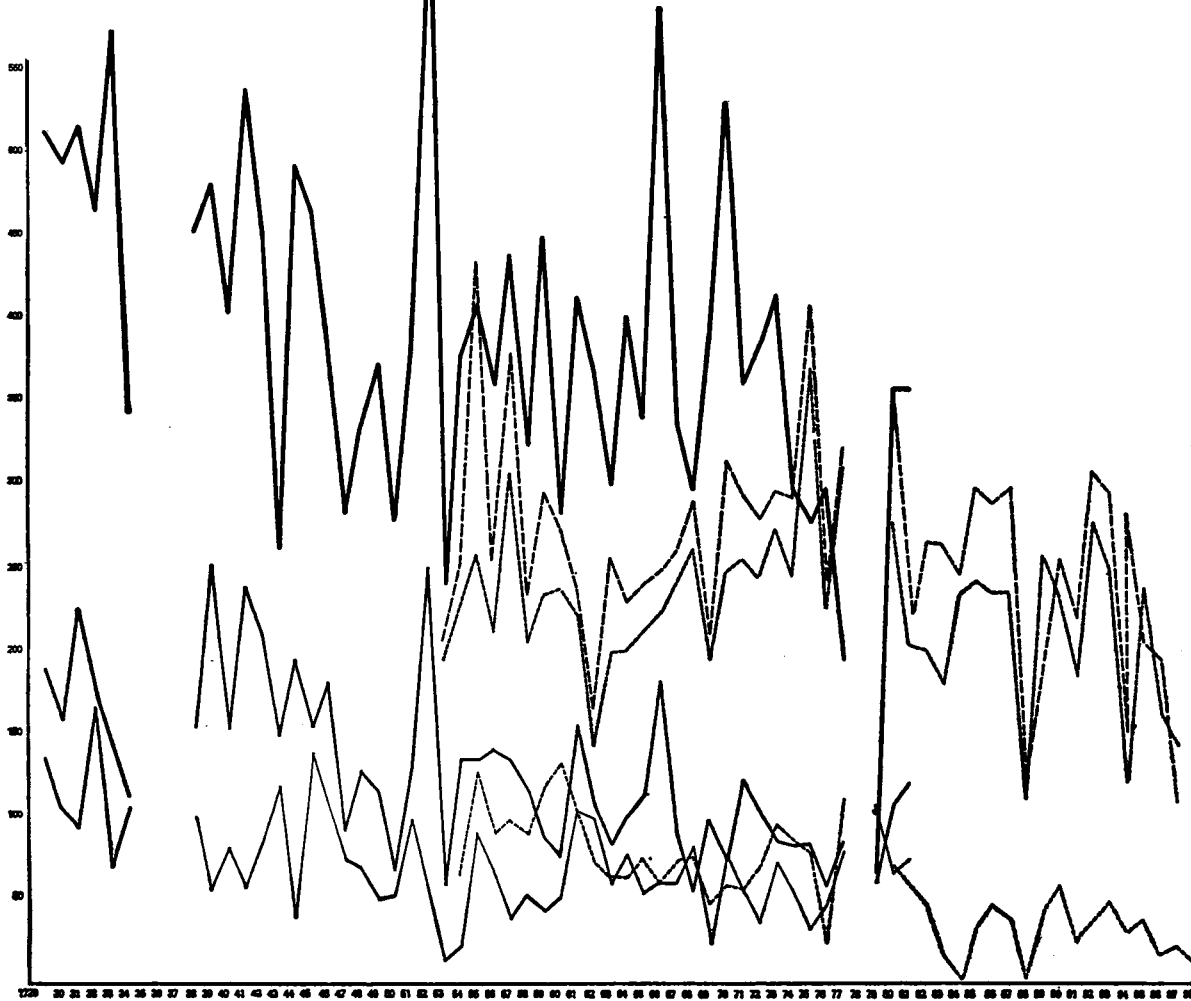
Anys	Llenya, calç, etc.	%	Blat	Vi	%	Oli	Prod. Bestiar	Finques urbanes	Venda bestiar	Arrend. herbes	TOTAL
1796	203	67									181'15
1798	449'13	68		67	10	17	96	27			657'7
1799	90	39				7	100	27			224'6
1800	372'13	57		36	5	22	60	27	127		643
1801	90	31		82	28		91	27			290
1802	165	49		75	22		69	27			336
1803	138'2	29	103	126	26		75	27			469'2'9
1804	1.533'10	75	262'8	94	4		116	27			2.033'8'6
1805	381'13	67		77	13		91	18			568'6'8
1806	400'7	75		67	12	14	45				527'3'5
1807	285'12	41	132'16	74	12		49	54			596'5
...											271'5
1815	185'12	68		85	31						518
1816	230	44	288								477'10
1817											
1818	634	83		123	16						757'9'2
1819	1.250	76	127	161	9	7				85	1.641'15
1820	784	63	44	346	20	14				25	1.177'5
...											94
1824	361'5	38	239	231	24	58				50	940'5'3
1825	521'14	61	61	219	25	25				25	852'16'2
1826	718'14	81		147	16	15					881'3'3
1827	903'14	61	244	276	18	47				50	1.474'9'10
1828	804'16	62	107	379	29				4		1.296'9
1829	1.051'6	83	45	126	9				15	25	1.262
1830	607	56	162	245	22	11	51				1.077
1831	462'10	51	96	280	30	8	57				904'12
1832	480	50	128	263	27	14	70				956'12'5
1833	501	63		182	22	22	90				795'18'6
1834	259	73		61	17		30				350'15
1835 (I, II)	529	65	84	189	23						803

GRÀFICS

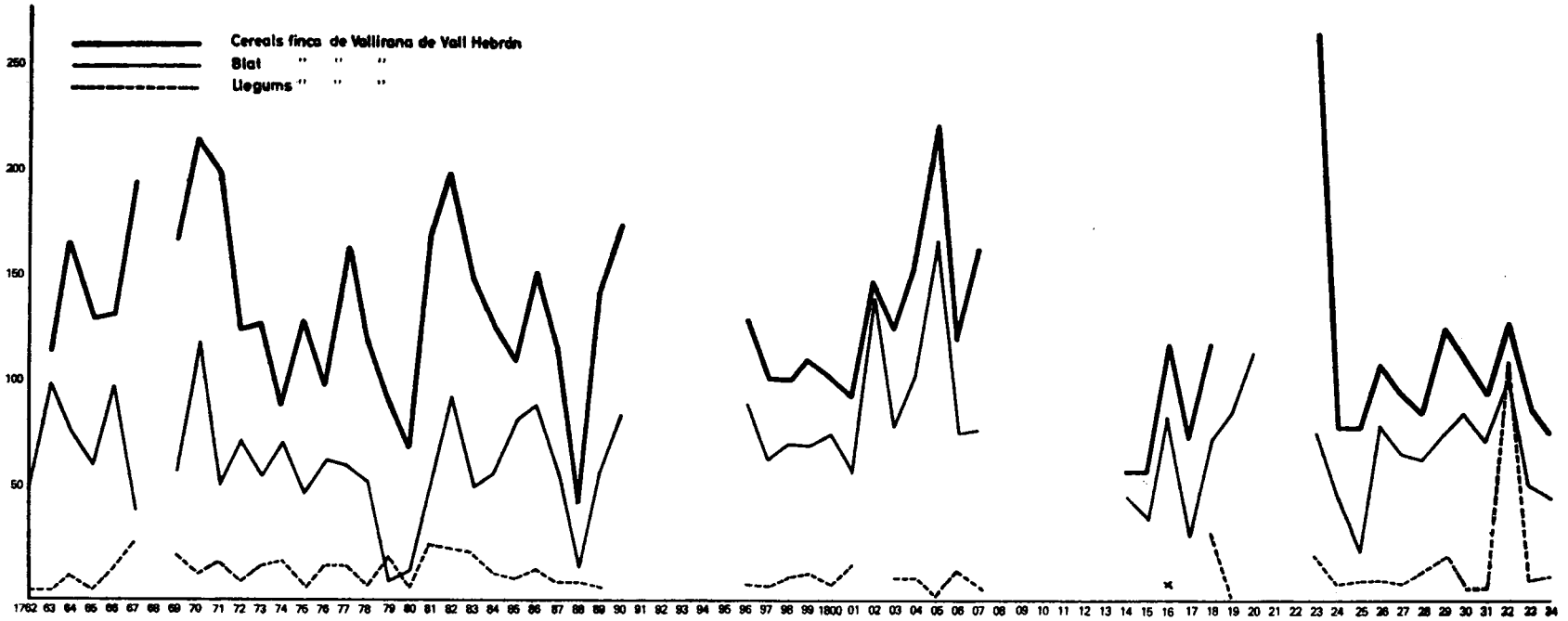
Gràfic I

Producció de grans finques de Jonqueres

———— CEREALS GRACIA
———— BLAT "
———— LLEGUMS "
- - - - CEREALS PRAT
———— BLAT "
- - - - LLEGUMS "

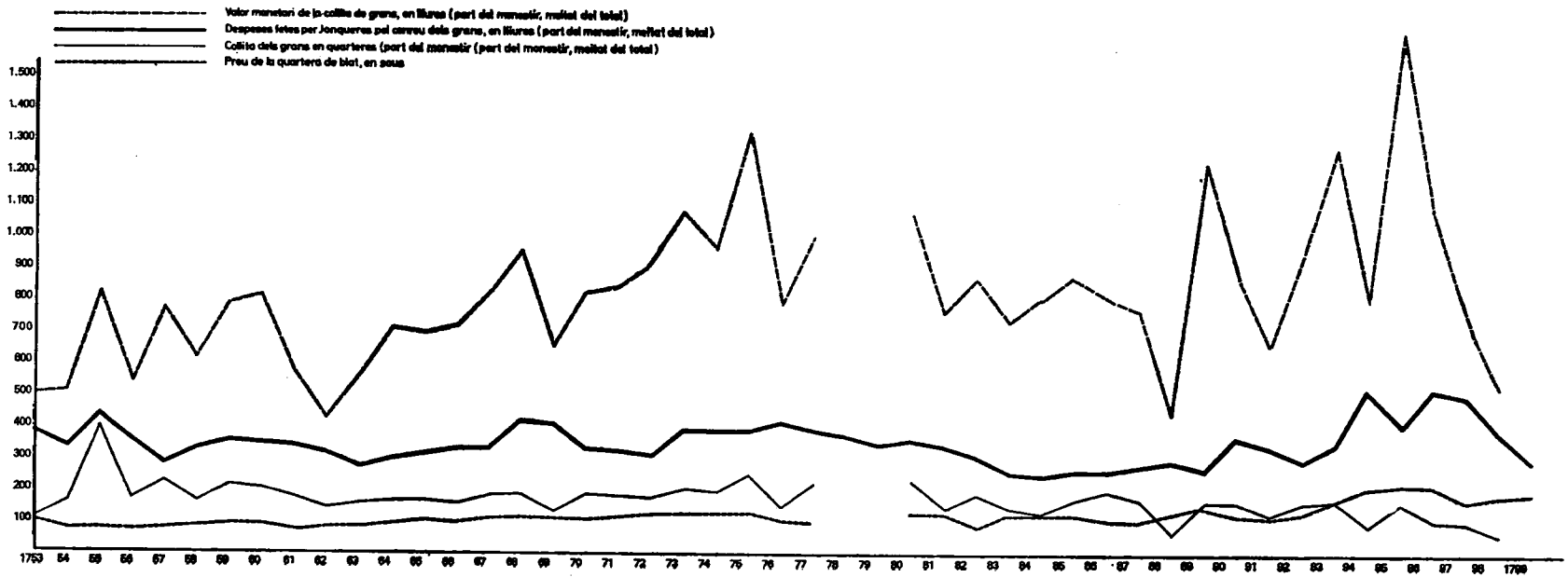

Gràfic II

Gràfic III

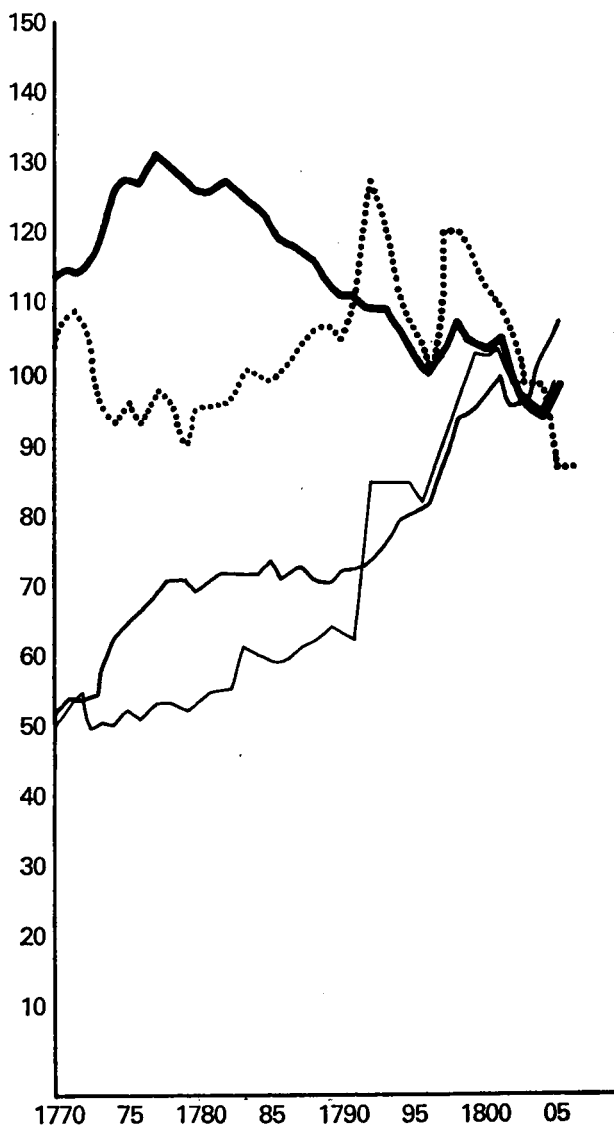
Finca del Prat (Jonqueres). Conreu dels grans

Gràfic IV

Moviment de la renda senyorial

- Columna II (CUADRE XIV)
- Columna IV
- Columna II bis
- Columna IV bis

FONTS DOCUMENTALS

ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ

MONACALS UNIVERSITAT

Volums: 14, 27, 63, 64, 65, 122, 158, 164, 311, 355, 357, 358, 359, 362, 365, 367, 557, 627, 661.

Lligalls: 1, 2, 27, 29, 30, 31, 33, 39, 95, 158.

MONACALS HISENDA

Volums: 627, 695, 2.737, 2.747, 2.915, 2.957, 2.958, 3.020, 3.724, 3.834.

Lligalls grans: 4, 7, 11, 14, 15, 20, 33, 145, 146, 149, 158, 191, 224, 225, 249, 254, 257, 260, 270, 277, 279, 283, 297, 302, 304, 315, 375, 376, 378, 379, 471, 485, 495, 498, 513, 785.

Lligalls petits: 15, 22, 28, 115, 158.

HISENDA MODERNA

Lligalls: 752, 768, 775, 782.

PLETS CIVILS

Lligalls: 1.806 i 2.442.

REIAL AUDIÈNCIA

Registres: 810, 870, 874, 1.379.

ARXIU DIOCESA DE BARCELONA

FONS LA VALL D'HEBRON

Lligalls: 1, 7, 11, 13, 20, M-223 (Sant Jeroni de la Murtra).

FONS PARROQUIAL

Caixes: 2, 3, 15, 17, 20, 22/2, 24bis, 25, 26, 27, 28/1, 29, 31, 32, 35, 40, 42, 43, 44, 47, 49, 51, 53, 55, 56, 58, 59, 61, 64, 65, 71, 72.

ARXIU DEL MONESTIR DE MONTSERRAT

Sant Benet de Bages, Fons Casa Guitar.

«Libro del Consejo (1757 a 1798)» i «Libro del Consejo (1798 a 1835)».

«Llibre de capbreu (1799 - 1781)».

(Signatures: B I c 2, B I c 3, B I b 4 S/c.)

ARXIU DE LA REIAL ACADEMIA DE CIÈNCIES I ARTS
DE BARCELONA

Caixa 17 (Manuel Barba i Roca «Observaciones generales sobre el actual estado de la agricultura en Cataluña», 1787).

Caixa 31 (Mariano Oliveras de Planas, «Discurso», 11-V-1796).

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

Fons Renart. Lligalls 40 i 44.

Fons Arús. Lligall 46.

Secció Manuscrits. Manuscrit 224 (Jaume de Caresmar «Discurso», 1780).

Manuscrit 315 («Llibre de costums de Vall d'Hebron» 1731).

Manuscrit 1.221.

Rafael de Amat, baró de Maldà. «Calaix de Sastre», Vols. XIV i XXX.

Fons de la Junta de Comerç. Manuscrit 142bis. Lligall XVIII, 12.

ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA

Fons Patrimonial, Secció VII, lligall 8, lletra E.

Fons Municipal B, Sèrie XIII, Manual 1.804 (capítol VII).

Acords Municipals, Primer Semestre de l'any 1835.

Sala del Cadastre: Llibre de Recanació de 1719-1720, Llibre de Recanació de 1730, Llibre de Recanació de 1750.

Arxiu de la Vegueria. Cúria del Corregidor, Vol. XIV (lligall).

Judicial Processos. Ramon Font de la Vall-Rojas (1788-1789).

ARXIU HISTÒRIC DE PROTOCOLS DE BARCELONA

FERRER, Pere Màrtir: *Quartus Libert Venditorum* (1661).

VIVES, Pere Pau: *Liber Sextus Notularum* (1651).

CORBERA, Jaume: *Vigessimum Manuale* (1666).

GUIU, Joan: *Manual de Testaments* (1661-1698).

— *Manual de Testaments, inventaris i encants* (1660-1697).

- VERNEDA, Joan Francesc: *Decimum Septimum Manuale Instrumentorum* (1704).
- GÜELL, Josep: *X Notularum Liber* (1707).
- RONDÓ, Mariano: *Vigessimum Quartum Manuale* (1705).
- CLARAMUNT, Alexandre: *Tertium Manuale* (1719 i 1720).
- MITJANS, Pau: *Tertius Partiarum Liber* (1722).
- MOLLAR, Pau: *Primum Manuale Diversorum Contractum* (1723).
- *Quartum Manuale Omnium Instrumentorum* (1726).
 - *Sextum Manuale Omnium Instrumentorum* (1728).
 - *Octavum Manuale Omnium Instrumentorum* (1730).
 - *Decimum Manuale Omnium Instrumentorum* (1732).
 - *Undecimum Manuale Omnium Instrumentorum* (1733).
- LLOSES I OMS, Pere Anton: *Primo Manuale* (1730).
- *Manual* (1746).
- ALIER, Ramon: *Decimum quartum Manuale Instrumentorum* (1744).
- PUJOL, Pere Pau: *Vigessimum Quintum Manuale Diversorum Contractuum* (1745).
- BABOT, Francesc: *Manual* (1746).
- CAMPLONCH, Fèlix: *Quintum Manuale Omnium Instrumentorum* (1746).
- *Sextum Manuale Omnium Instrumentorum* (1747).
 - *Septimum Manuale Omnium Instrumentorum* (1748).
 - *Nonum Manuale Omnium Instrumentorum* (1750).
- RONDÓ, Carles: *Decimum Octavum Manuale Instrumentorum* (1749).
- BRUGUERA ROSSELL, Joan: *Tertium Manuale Contractum* (1753).
- SERCH I DE BOQUET, Josep: *Manuale Vigessimum Octavum* (1773).
- VILAMALA CASSANI, Josep: *Secundum Manuale Omnium Contractum et ultimarum voluntatum* (1775).
- COMELLES, Francesc: *Manuale Trigessimum quartum Instrumentorum* (1786).
- COMELLES, Anton (menor): *Manuale Tertium Instrumentorum* (1793).
- *Manuale Nonum Instrumentorum* (1802).
- FERRÚS SÁNCHEZ, Francesc: *Liber Prothocollum, regestrumve sive manuale decimum nonum publicorum instrumentorum, contractum et aliorum* (1798).
- *Libro Mannuali* (1799).
 - *Libro Manuali* (1801).
- ELIES I BOSCH, Francesc Joan: *Manuale Quartum Instrumentorum* (1780).
- *Manuale Quintum Instrumentorum* (1781).
 - *Manuale Septimum Instrumentorum* (1783).
 - *Manuale Octavum Instrumentorum* (1784).
 - *Manuale Undecimum Instrumentorum* (1787).
 - *Manuale Vigessimum Primum Instrumentorum* (1797).
 - *Manualet Vigessimum Tertium* (1799).
 - *Manualet Trigessimum Tertium Instrumentorum* (1809).
- SAYROLS CARRERAS, Josep Gerard: (1815).
- CLOS TRIAS, Josep: (1816, 2.^a part).

- FERRÉS CAMPDERRÓS, Pau: (1817), (1818), (1820).
FALGUERA, Fèlix: (1824), (1826), (1827), (1833).
ROVIRA I ELIES, Eduald: (1824), (1825).
MAYMÓ I SORIANO, Joan Bautista: (1827).
CAPDEVILA, Joan: (1835).
MIQUELERENA, Ramon: (1837), (1840).
MAYMÓ ARNÚS, Francesc: (1839), (1843).
PONS, Josep: (1841).
TORRENT JULIÀ, Josep: (1843).
CLAVILLART, Manuel: *Manual de Venta de Bienes Nacionales*, (1840), (1841),
(1842), (1843), 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1852.
RODRÍGUEZ ALCÁNTARA, Juan José: *Manual de Hacienda*, (1857-1859).

OBRES INÈDITES CONSULTADES

- BADOSA COLL, Elisa: *Actituds i comportaments econòmics d'un sector de propietaris de la terra: el clergat barceloní (1670-1835)*. (2 vols.) Tesi de Doctorat presentada el 1979. Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona.
- BADOSA COLL, Elisa: *Desamortización y crecimiento agrario a finales del siglo XIX en Cataluña*. Comunicació presentada a les «Jornadas de Desamortización y Hacienda Pública», Santander, agost 1982.
- JUAN VIDAL, José: *Las crisis agrarias y la sociedad en Mallorca durante la Edad Moderna*. Tesi de Doctorat presentada el 1973. Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona.
- SEGURA I MAS, Antoni: *Evolució de l'estructura de la propietat agrària al Pla de Barcelona. 1723-1823*. Tesi de Doctorat presentada el 1980. Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona.
- SERRA I PUIG, Eva: *La societat rural catalana del segle XVIII. Un exemple local del Vallès Occidental*. Tesi de Doctorat presentada el 1978. Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona.
- SOLÀ I PARERA, Angels: *L'èlit barcelonina a mitjans del segle XIX*. Tesi de Doctorat presentada el 1977. Seminari d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona.
- SUAU I PUIG, Jaume: *La pagesia mallorquina al segle XVIII i primera meitat del XIX*. Tesi de Doctorat presentada el 1979. Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona.
- VERGÉS, Dom Angel: *L'economia de Montserrat del 1815 al 1835 (1957)*. Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona.

BIBLIOGRAFIA

- ABEL, Wilhelms: *Crises agraires en Europe (XIIIe. xxe. siècles)*. (Paris, 1973)
- AGUSTÍ, Fra Miquel: *Llibre dels secrets d'agricultura*. (Barcelona, 1617).
- ANES, Gonzalo: *Las crisis agrarias en la España Moderna*. (Madrid, 1970).
- ARAGÓ, Buenaventura: *Tratado completo sobre el cultivo de la vid y elaboraciones de vinos de todas clases*. (Madrid, 1871).
- BADOSA COLL, Elisa: *Aspectos cuantitativos de la desamortización en la ciudad de Vic*, a «Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos», vol. IV (Barcelona 1974), pàgs. 325 a 344.
- BADOSA I COLL, Elisa: *El desenvolupament de tres explotacions agrícoles en el segle XVIII (1715-1769)*, a «Estudis d'Història Agrària» núm. 1. (Barcelona, 1978). pàgs. 197 a 207.
- BADOSA I COLL, Elisa: *Els lloguers de cases a la ciutat de Barcelona (1780-1835)* a «Recerques», núm. 10. (Barcelona, 1980). pàgs. 139 a 156.
- BADOSA COLL, Elisa: *Procés d'una resistència pagesa. El poble de Navarcles contra el monestir de Sant Benet de Bages (1711-1835)* a «Primer Col·loqui d'Història Agrària», Barcelona, 13-15 d'octubre de 1978 (València, 1983), pàgs. 411 a 424.
- BADOSA COLL, Elisa: *El cercamiento de tierras en Cataluña (1770-1820)* a «Revista de Historia Económica», núm. 4 (Madrid, 1984), pàgs. 135 a 147.
- BARRAQUER Y ROVIRALTA, Cayetano: *Los religiosos en Cataluña en la primera mitad del siglo XIX*, 4 vols. (Barcelona, 1915 a 1917).
- BASSIN, Gian Luigi: *L'azienda agraria del monastero dei Santi Pietro e Prospero di Reggio Emilia (s. XVII-XVIII)*. *Prime Indagine*, a «Quaderni Storici», núm. 39. (Ancona, 1978). pàgs. 955 a 975.
- BERENGUER, Jean: *Le paysan français et la crise du XVII siècle*, a «Paysannerie hongroise XVIIe-XXe. siècles». (Budapest, 1973), pàgs. 103-125.
- BONNASSIE, Pierre: *Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)*. 2 Vols. (Barcelona, 1979 i 1981).
- BONNELLI CONNENA, Lucia: *Una fattoria maremmana: la grancia di Grosseto dell'ospedale di Santa Maria della Scala. 1648-1678*, a «Quaderni Storici» núm. 39. (Ancona, 1978). pàgs. 909 a 936.

- BORRELL Y MACIÀ, Antonio: *Los censos enfiteúticos en Cataluña*. (Barcelona, 1948).
- BORRELL I SOLER, Antoni: *Dret Civil vigent a Catalunya*, 5 tomos, 8 volums. (Barcelona, 1923).
- BOSERUP, Magen: *La estructura agraria y el despegue*, a W. W. Rostow «La economía del despegue». (Madrid, 1967). pàgs. 232 a 240.
- BROCA, Guillermo M.^a i AMELL, Juan: *Instituciones de Derecho Civil Catalán vigente*. (Barcelona, 1880).
- CAMINAL, Montserrat, CANALES, Esteban, SOLÀ, Angels i TORRAS, Jaume: *Moviment de l'ingrés senyorial a Catalunya (1707-1835)*, a «Recerques», núm. 8. (Barcelona, 1978). pàgs. 51 a 72.
- CANCERII, Jacobus: *Variarum resolutionum iuris universalis caesarei pontificii et municipales Principatus Cathaloniae*. (Lugduni, 1626).
- CARRERA PUJAL, Jaime: *Historia política y económica de Cataluña*. 4 vols. (Barcelona, 1947).
- CARRERA PUJAL, Jaime: *La Barcelona del siglo XVIII*. 4 vols. (Barcelona, 1951).
- CASANOVAS I CANUT, Sebastià: *Memòries d'un pagès del segle XVIII*. (Edició a cura de Jordi Geli i Maria Angels Anglada). (Barcelona, 1978).
- CASTELLET, Buenaventura: *Viticultura y enología españolas*. (València, 1886).
- CATTINI, M.: *In Emilia Orientale: mezzadria cinquecentesca, mezzadria settecentesca. Continuità o frattura?*, a «Quaderni Storici», núm. 39 (Ancona, 1978), pàgs. 864 a 881.
- CODINA, Jaume: *L'alimentació humana a l'Hospitalet de Llobregat durant el segle XVIII*, a «Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos», (Barcelona, 1974). pàgs. 271 a 296.
- CODINA, Jaume: *El Delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*. (Barcelona, 1971).
- CODINA, Jaume: *Proletariat rural al Delta del Llobregat al segle XVIII*. (Barcelona, 1969).
- Colección de Pragmáticas y Reales Cédulas de Su Magestad y Autos Acordados por los Señores del Consejo*. (Girona, s. d.). (Cap el 1795).
- COMES, Joseph: *Viridiarum artis notariatus sive tabelliorum viretum*. 2 vols. (Girona, 1704).
- COMES, José: *Tratado teórico-práctico del arte de notaria*. (Barcelona, 1829).
- Constitucions, Pragmàtiques i altres Drets de Catalunya*. Compilació feta a les Corts de 1702. (Barcelona, 1704).
- COROLEU, José: *Historia de Villanueva y Geltrú*. (Villanueva y Geltrú, 1876).
- COSTA, Maria Mercè: *Les dames nobles de Jonqueres*, a «II CoHoqui d'Història del Monaquisme Català», vol. II. (Abadia de Poblet, 1974). pàgs. 209 a 253.
- DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio: *La sociedad española del siglo XVIII*, vol. I. (Madrid, 1955).
- DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio: *Las clases privilegiadas en la España del Antiguo Régimen*. (Madrid, 1973).
- DURAN I SAMPERE, Agustí: *Historia de Barcelona*, 2 vols. (Barcelona, 1975).
- ESTEBAN COLLANTES, Agustín y ALFARO, Agustín: *Diccionario de agricultura práctica y economía rural*, 7 vols. (Madrid, 1855).

- FAGES DE ROMÀ, Narcís: *Reglas d'urbanitat o bona criansa, estil de cartas familiars y cristianas, oracions al ús dels cultivadors*. (Figueras, 1855).
- FAGES DE ROMÀ, Narciso: *Escrituras de arrendamiento, de aparcería y a precio fijo. Modelos premiados por la Junta Provincial de Agricultura de Gerona en los concursos de 1856 y 1863*. (Figueras, 1863).
- FERNÁNDEZ DE PINEDO, Emiliano: *Crecimiento económico y transformaciones sociales en el País Vasco, 1100-1850*. (Madrid, 1974).
- FERRER, Fray Raymundo: *Barcelona cautiva o sea diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad mientras la oprimieron los franceses*, 7 vols. (Barcelona, 1815).
- FONTANA, Josep: *La quiebra de la monarquía absoluta (1814-1820)*. (Barcelona, 1971).
- FONTANELLA, Ioannes Petrus: *Sacra regii senatus Cathaloniae decisiones*, 2 volums. (Barchinona, 1639).
- FONTANELLA, Ioannes Petrus: *De pactis nuptialibus*, 2 vols. (Genevae, 1659).
- GARCÍA BAQUERO GONZÁLEZ, Antonio: *Comercio colonial y producción industrial en Cataluña a fines del siglo XVIII*, a Jordi Nadal y Gabriel Tortella «Agricultura, comercio colonial y crecimiento económico en la España contemporánea». (Barcelona, 1974). pàgs. 268 a 294.
- GARRABOU, Ramón: *Las transformaciones agrarias durante los siglos XIX y XX*, a Jordi Nadal y Gabriel Tortella «Agricultura, comercio colonial y crecimiento económico en la España contemporánea». (Barcelona, 1974). pàgs. 206 a 229.
- GARRABOU, Ramon: *El camp català als segles XIX i XX*, a «Estructura social i econòmica del camp català». (Barcelona, 1978). pàgs. 65 a 75.
- Generalitat de Catalunya: *Els contractes de conreu. Documents per al seu estudi*. (Barcelona, 1933).
- GIORGETTI, Giorgio: *Contadini e proprietari nell'Italia Moderna*. (Torino, 1974)
- GIRALT RAVENTÓS, Emili: *Evolució de l'agricultura al Penedès. Del cadastre de 1717 a l'època actual*, a «Actas y comunicaciones de la I Asamblea Intercomarcal de Investigadores del Penedès y Conca d'Odena». (Martorell, 1950).
- GIRALT RAVENTÓS, Emili: *El conflicto rabassaire i la cuestión agraria en Cataluña hasta 1936*, a «Revista del Trabajo», núm. 7. (Madrid, 1958).
- GIRALT RAVENTÓS, Emili: *La viticultura i el comerç català del segle XVIII*, a «Estudios de Historia Moderna», vol. II. (Barcelona, 1963).
- GUTIÉRREZ FERNÁNDEZ, Benito: *Códigos o estudios fundamentales sobre el Derecho Civil Español*, 4 vols. (Madrid, 1869).
- HERMARDINQUER, Jean Jacques: *Faut-il «démystifier» le porc familial d'ancien Régime?*, a «Annales, E.S.C.», VI. (París, 1970). pàgs. 1.745 a 1.759.
- IGLÉSIES, Josep: *La població monacal catalana l'any 1787 segons el cens de Floridablanca*, a «II Col·loqui d'Història del Monaquisme Català». (Monestir de Poblet, 1972).
- Institut Agrícola Català de Sant Isidre: *La rabassa morta*. (Barcelona, 1923).

- IZARD, Miguel: *Comercio libre, guerras coloniales y mercado americano*, a Jordi Nadal y Gabriel Tortella «Agricultura, comercio colonial y crecimiento económico en la España contemporánea». (Barcelona, 1974). Pàgines 295 a 321.
- JACQUART, J.: *La rente foncière indice conjuntural?*, a «Revue Historique», núm. 514. (París, 1975). pàgs. 355 a 380.
- JANE JANE, Benjamín: *Causas econòmico-jurídiques de la crisis del règim agrari al Penedès*, a «Conferències sobre varietats comarcals del Dret Civil Català». (Barcelona, 1934). pàgs. 259 a 270.
- JANSANA y LLOPART, Antonio: *Del establecimiento a rabassa morta*. (Barcelona, 1898).
- KULA, Witold: *Teoría económica del sistema feudal*. (Buenos Aires, 1974).
- LABROUSSE, Ernest: *Fluctuaciones económicas e historia social*. (Madrid, 1962).
- LANDI, Fiorenzo: *Techniche contabili e problemi di gestione dei grandi patrimoni del clero regolare ravennate nei secoli XVII e XVIII*, a «Quaderni Storici», núm. 39. (Ancona, 1978). pàgs. 976 a 993.
- LE ROY LADURIE, Emmanuel: *Les paysans de Languedoc*. (París, 1969).
- LLANSÓ, Jaime: *Catecismo de Agricultura*. (Barcelona, 1850).
- LENSA DE GELCEN, Santiago: *Breve historia de las medidas agrarias de la antigüedad y estudio particular de aquellas cuyo uso es tradicional en Cataluña*. (Barcelona, 1951).
- LLUCH, Ernest: *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*. (Barcelona, 1973).
- MADRID, Ignacio de, O.S.H.: *Los estudios entre los jerónimos españoles*, a «los monjes y los estudios. IV Semana de Estudios Monásticos». (Monasterio de Poblet). pàgs. 261 a 294.
- MARTÍ MIRALLES, Joan: *La qüestió de la parceria*. (Barcelona, 1904).
- MERCADER RIBA, Joan: *Barcelona durante la ocupación francesa (1808-1814)*. Madrid, 1949).
- MERCADER RIBA, Joan: *Incidències político-socials damunt la propietat monacal catalana en el primer terç del segle XIX*, a «I Colloqui d'Història del Monaquisme Català». (Monestir de Santes Creus, 1967).
- MONSET, Joaquín: *Los enemigos de la vid y medios para combatirla*. (Barcelona, 1855).
- MORELLÓ, Jaime: *Colección de contratos, pactos públicos, testamentos y últimas voluntades*, 2 vols. (Barcelona, 1827).
- MORETA VELAYOS, Salustiano: *Rentas monásticas en Castilla. Problemas de método*. (Salamanca, 1974).
- MORINEAU, Michel: *La pomme de terre au XVIII siècle*, a «Annales, E.S.C.», VI. (París, 1970). pàgs. 1.767 a 1.785.
- NADAL, Jordi: *La población española (siglos XVI a XX)*. (Barcelona, 1971).
- NOGUERA DE GUZMÁN, Raymundo: *El precario y la «precaria» (Notas para la historia de la enfiteusis)*, a «Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos», vol. II. (Barcelona, 1950). pàgs. 251 a 274.

- PARÉS, Sebastià: *La rabassa morta*, a «Revista de Derecho Privado», XI. (Barcelona, 1924).
- PAULÍ MELÉNDEZ, Antoni: *Santa Maria de Valldonzella*. (Barcelona, 1972).
- PILLORGET, René: *Réforme monastique et conflits de rupture dans quelques localités de la France Méridionale au XVIIe siècle*, a «Revue Historique», núm. 514. (Paris, 1975). pàgs. 77 a 106.
- PIQUER I JOVER, Josep Joan: *Monasterios cistercienses femeninos en el siglo XIX*. (Abadía de Montserrat, 1966).
- PORThIER, S.: *Tratado de la locación conducción*. (Barcelona, 1841).
- POSTEL-VINAY, Gilles: *La rente foncière dans le capitalisme agricole*. (Paris, 1974).
- PUIG I ROIG, Pere: *Apunts d'Història de Sant Pere de Ribes*, a «Actas y Comunicaciones de la I Asamblea Intercomarcal de Investigadores del Penedès y Conca d'Odena». (Martorell, 1950).
- RECASENS I COMES, Josep Maria: *Les rendes del monestir de Poblet a l'arquebisbat de Tarragona a finals del segle XVIII*, a «I Colloqui d'Història del Monaquisme Català». (Santes Creus, 1966), pàgs. 297 a 308.
- RIU, Manuel: *Aspectes sócio-econòmics de la història monàstica*, a «II Colloqui d'Història del Monaquisme Català». (Poblet, 1972). pàgs. 27 a 47.
- ROIG ARMENGOL, J.: *Memoria acompanyatoria al mapa regional vinícola de la província de Barcelona*. (Barcelona, 1890).
- RUWET, Joseph: *Mesure de la production agricole sous l'Ancien Régime. Le blé en Pays Mosan*, a «Annales E.S.C.», IV. (Paris, 1965). pàgs. 625 a 642.
- SÁNCHEZ, Santos: *Extracto de las pragmáticas, cédulas, provisiones, circulares y autos acordados publicados y expedidos en el reinado del Señor D. Carlos III*, 3 vols. (Madrid, 1793).
- SARDÁ, Juan: *La política monetaria y las fluctuaciones de la economía española en el siglo XIX*. (Barcelona, 1970).
- SERRA I PUIG, Eva: *Evolució d'un patrimoni nobiliari català durant els segles XVII i XVIII. El patrimoni nobiliari dels Sentmenat*, a «Recerques», núm. 5. (Barcelona, 1975). pàgs. 47 a 65.
- SIMÓN SEGURA, Francisco: *La desamortización española en el siglo XIX*. (Madrid, 1973).
- SLICHER VAN BATH, B. H.: *Historia agraria de la Europa Occidental (500-1850)*. Barcelona, 1974).
- SLICHER VAN BATH, B. H.: *Les problèmes fondamentaux de la société pré-industrielle en Europe occidentale. Une orientation et un programme*, a «A.A.G. Bijdragen», núm. 12. (Wageningen, 1965). pàgs. 2 a 48.
- SOTORRAS, Pedro: *Guía para el cultivo de la viña y arte de fabricar y perfeccionar los vinos de cosecha*. (Reus, 1862).
- TORRAS ELIAS, Jaume: *Aguardiente y crisis rural (sobre la coyuntura vitícola 1793-1832)*, a «Investigaciones Económicas», núm. 1. (Madrid, 1976). Pàgines 45 a 67.
- TORRAS RIBÉ, Josep Maria: *Evolución de las cláusulas de los contratos de rabassa morta en una propiedad de la comarca de Anoia*, a «Hispania», vol. XXXVI. (Madrid, 1976). pàgs. 663 a 690.

- TORRAS RIBÉ, Josep Maria: *La venalitat dels càrrecs municipals a Catalunya (1739-1741). U-n exemple concret: Vilanova i la Geltrú.* (Vilafranca del Penedès, 1977).
- TOS Y URGELLÉS, Jaime: *Tratado de la cabrevación según el derecho y estilo del principado de Cataluña.* (Barcelona, 1826).
- TREXLER, Richard: *Le célibat à la fin du Moyen Age: les religieuses de Florence*, a «Annales E.S.C.», VI. (Paris, 1972).
- VIGUERIE, J.: *Les fondations et la foi du peuple chrétien. Les fondations de messes en Anjou aux XVII et XVIII siècles*, a «Revue Historique», núm. 520 (Paris, 1976). pàgs. 289 a 320.
- VILAR, Pierre: *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, 4 vols. (Barcelona, 1966).
- VILAR, Pierre: *Un moment crític en el creixement de Barcelona: 1774-1787*, a «Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII». (Barcelona, 1973).
- VILAR, Pierre: *La Catalunya industrial: reflexions sobre una arrencada i un destí*, a «Recerques», núm. 3. (Barcelona, 1974). pàgs. 7 a 22.
- ZARAGOZA PASCUAL, Ernesto: *Actas de las visitas del monasterio de Montserrat (1697-1817).* (Abadia de Montserrat, 1972).

Índex

	<u>Pàgina</u>
<i>Pròleg</i>	7
Introducció	13

Capítol I

EL CLERGAT, UN HISENDAT A L'ANTIC RÈGIM	27
La comunitat religiosa com a cèl·lula social	29
Composició de la renda d'una institució noble. Jonque- res (1670-1850)	45
La Guerra del Francès i les contribucions	74
Els ingressos senyorials de Jonqueres	83
El molí	97
La inversió en finques: origen dels capitals esmerçats .	105

Capítol II

PRODUCCIÓ, RENDIMENTS I TÈCNICA AGRÍCOLA	125
El conreu dels grans	127
Aspectes d'una finca dedicada a la producció de fruita .	160
Finques amb monocultiu de vinya	174
El valor de la plantada de vinya	200
La diversificada explotació de les propietats del mones- tir de la Vall d'Hebron	212

Capítol III

ELS CONTRACTES DE CONREU	239
La rabassa morta	241
La duració de la rabassa morta	260
La plantada de vinya mitjançant l'arrendament a llarg termini	271
Altres tipus de contractes utilitzats per a plantar vinya .	276
Els contractes d'arrendament (les masoveries) . . .	283
L'arrendament a part de fruits (la parceria)	304
Una parceria específica: la mitgeria	333
Plets entre propietaris i pagesos	340

Capítol IV

LA PAGESIA	361
----------------------	-----

Capítol V

L'accés de la burgesia urbana a la propietat immoble .	405
L'especulació del sòl urbà	417
L'explotació agrícola com a empresa	432
APÈNDIX	445
QUADRES	479
GRÀFICS	517
FONTS DOCUMENTALS	523
Bibliografia	530
<i>Index</i>	537

Collegi Notarial de Barcelona. Publicacions de l'Arxiu
Històric de Protocols

* * *

ESTUDIS HISTÒRICS I DOCUMENTS
DELS ARXIUS DE PROTOCOLS

SUMARIS

1 (1948)

ESTUDIOS

Francisco de P. SOLÁ, S.I., *El original del proceso para la canonización de San Ignacio de Loyola, celebrado en Barcelona, Manresa y Montserrat.* Raimundo NOGUERA DE GUZMÁN, *Las actas de Deliberaciones de los Colegios de Notarios de Barcelona.* — Marina MITJA SEGUÉ, *Pedro de Rajadell y su biblioteca jurídica.* — José María MADURELL MARIMÓN, *Los contratos de obras en los protocolos notariales y su aportación a la historia de la Arquitectura.*

VARIA

H. G., *Abogados y notarios en el Medioevo.* — N. de G., *la leyenda de los barones de fama.* — N. de G., *Actos de disposición de protocolos.* — N. de G., *Una cuestión de etiqueta.* — N. de G., *Compañía concertada para la obtención del coral.* — N. de G., *Un protesto del siglo XV.*
Nuevas publicaciones.

Un volum de 225 pàgs., 2 làms. Preu: 500 ptes.

2 (1950)

ESTUDIOS

Pierre VILAR, *Dans Barcelona, au XVIIIe siècle. Transformations économiques, élan et mouvement des salaires dans le bâtiment.* — César MARTINELL, *La Casa de Cardona y sus obras en Poblet.* — Honorio GARCÍA, *Notas*

para unos prolegómenos a la Historia del Notariado Español (tiempos anteriores a la Reconquista). — Raimundo NOGUERA DE GUZMÁN, *El Precario y la «Precaria»* (notas para la historia de la Enfiteusis). — Sebastián PARÉS, *Reminiscencias feudales en un «capbreu» del siglo XVIII*. — José MAURÍ SERRA, *De una escribanía rural (siglos XIV, XV y XVI)*.

VARIA

N. de G., *Requerimiento del siglo XIII*. — N. de G., *Compañía mercantil y «commandas» del siglo XVI*. — N. de G., *Protesto del siglo XIV de una letra «con ricorsa»*. — N. de G., *Notas diversas existentes en los manuales notariales*.

Sección bibliográfica.

Un volum de 341 pàgs., 4 làms., preu: 500 ptes.

3 (1955)

ESTUDIOS

Francisco de P. SOLÁ, S.I., *Manuscritos tridentinos en el Archivo de Protocolos de Barcelona*. — Félix DURÁN CAÑAMERAS, *Notas para la Historia del Notariado Catalán*. — Honorio GARCÍA, *El nonato Colegio Notarial de Vich*. José María MADURELL MARIMÓN, *La obra de las cámaras sepulcrales de Poblet y la Casa de Cardona*. — Marina MITJÀ SEGUÉ, *Condado y ciudad de Barcelona. — Capítulos de su historia en los siglos IX y X*.

VARIA

José M.ª MADURELL MARIMÓN, *Dos actas notariales de la entrega y quema de unos privilegios del Archiduque de Austria. — Cinco documentos del siglo XVIII. — Capítulos acordados entre Antich Cirenench, corredor «d'orella», y Pedro Pellicer, mercader, sobre la cesión que hace el primero al segundo de una correduría. — Índice de libros raros existentes en la Biblioteca del Colegio Notarial de Barcelona*.

Un volum de 309 pàgs. Preu: 1.500 ptes.

4 (1974)

Miscelánea en honor de
Raimundo Noguera de Guzmán

Presentación

ESTUDIOS

Josep M. MADURELL I MARIMON, *Formulario notarial del siglo XVI*. — María Teresa FERRER I MALLOL, *La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes*. — José TRENCHS, *Bibliografía del*

Notariado en España (Siglo XX). — N. COLL JULIÀ, *Brianda de Vega, amante del Príncipe Carlos de Viana, esposa de Berenguer de Peguera; descendencia de este matrimonio.* — Jaume CODINA, *L'alimentació humana a l'Hospitalet de Llobregat durant el segle XVII.* — Cristià CORTÈS, *El testament de Joan-Baptista Monfar i Sorts.* — Elisa BADOSA COLL, *Aspectos cuantitativos de la desamortización en la ciudad de Vich.* — Marina LÓPEZ, *Una nueva fuente para la historia de Barcelona: el Registro de Hipotecas.* — Angels SOLÀ I PARERA, *La desamortització del trienni a Barcelona i el seu pla.*

VARIA

M. T. FERRER I MALLOL - J. RIERA I SANS, *La successió notarial i el traspass de protocols en terres catalanes a la baixa Edat Mitjana.* — M. T. FERRER I MALLOL - J. RIERA I SANS, *Miscel·lània de documents per a la història del Notariat als estats de la Corona Catalano-aragonesa.* — N. COLL JULIÀ, *Una letra de cambio y de su recambio originales de 1461; transferencia de la segunda.*

Un volum de 458 pàgs., 13 làms., 2 quadres genealògics i diversos gràfics incorporats al text. Preu: 1.500 ptes.

5 (1977)

Miscel·lània en honor de Josep Maria Madurell i Marimón 1

Presentació per Raimon NOGUERA DE GUZMAN

Jordi RUBIÓ BALAGUER, *La Butlla de Saintes (Barcelona, Spindeler) re-trobada.* — Maria Teresa FERRER I MALLOL, *Notariat laic contra notariat eclesiàstic.* — Un episodi de la pugna entre ambdós a Girona (1347-1380). Germà COLOM, *Un capítol sobre el còmit al «Llibre del Consolat de Mar».* — Arcadi GARCIA I SANZ, *Un text medieval inèdit del cronicó dels juraments de les «Costumes de Mar».* — Rafael CONDE Y DELGADO DE MOLINA, *Seis letras de cambio cuatrocentistas giradas contra Barcelona.* — Josep Maria FONT I RIUS, *Ordinacions locals en terres del Baix Llobregat i Penedès: Santa Creu d'Olorde i Sant Bartomeu de la Quadra.* — Manuel RIU, *Els capbreus, font important per a la història socio-econòmica dels senyorius laics i eclesiàstics: dos exemples catalans del segle XVII, referents al monestir cistercenc de Santa Maria de Montbenet (Berga).* — Joaquim LLOVET, *Tràfic colonial sota pavelló neutral a Barcelona 1788-1789.* — Luís J. NAVARRO MIRALLES, *La Compañía de Aragón (1777).* — Pere MOLAS RIBALTA, *El comerç de teixits en la societat estamental.* — Antoni RIERA, *Mallorca 1298-1311, un ejemplo de planificación económica en la época de plena expansión.* — Núria COLL JULIÀ, *Nova identificació de l'escriptor i poeta Romeu Llull.* — David ROMANO, *Otros casamenteros judíos (Barcelona-Gerona 1357).* — Agustí ALTI-SENT, *El Bàcul de l'abat Copons.*

Un volum de 310 pàgs., 7 làms., 1 quadre genealògic i diversos gràfics incorporats al text. Preu: 1.500 ptes.

6 (1978)

Miscelànea en honor de Josep Maria Madurell i Marimon 2

Presentació per Raimon NOGUERA DE GUZMAN

Antoni M. ARAGÓ, *Concessions reials dels Drets de Notaria a parròquies i monestirs catalans (segles XII i XIII)*. — Luisa d'ARIENZO, *Il signum tabellionis e la sottoscrizione notarile degli scrivani di cancelleria de Pietro IV d'Aragona*. — Felipe MATEU Y LLOPIS, *Datos para la historia de los protocolos valencianos*. — G. FELIU I MONFORT, *Interès compost en un document barceloní de l'any 1011?* — Josep BAUCELLS I REIG, *L'estament dels aprendents dels segles XIII i XIV segons els contractes notarians de Barcelona*. Geo PISTARINO, *Libri e cultura nei monasteri genovesi (sec. XIV-XVI)*. — A. LUTTRELL, *The sale of Guimerin on Malta: 1318*. — Eufemià FORT I COGUL, *Clarícies sobre Jaume, fill bastard del rei Jaume II el Just*. — Josep M. CASAS HOMS, *Un il·lustre barceloní poc conegut. Contribució a la biografia de Berenguer Morey, ciutadà de Barcelona*. — Lluís BATLLE I PRATS, *Inventari dels béns de Guillem de Coll apotecari-especier de Girona 1454*. — Carme BATLLE GALLART, *El bisbe Arnau Roger de Pallars i la Seu d'Urgell (1437-1461)*. — Eduard JUNYENT, *Els XII seniors del monument de Setmana Santa a la catedral de Vic*. — Pere BOHIGAS, *Un memorial sobre importació de llibres al Regne de Castella*. — Santiago ALCOLEA, *Sobre «argenters» barceloneses de los siglos XVII y XVIII*. — José SÁNCHEZ REAL, *Las casas nuevas de Poblet*. — Carlos MARTÍNEZ SHAW, *El comercio marítimo de Barcelona, 1675-1712. Aproximación a partir de las escrituras de seguros*. — Josep Maria DELGADO RIBAS, *Comercio colonial y fraude en Catalunya. Algunas consideraciones en torno a los registros de libre comercio a Indias (1778-1796)*. — Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *El senyoriu d'Orpi. Impacte de la primera llei abolicionista (1811) sobre les relacions entre senyors i vassalls*. — Jaume CODINA, *Cost de la vida al delta del Llobregat (1500-1930)*. — Montserrat MOLÍ FRIGOLA, *Política hidràulica del segle XIX: la conclusió de les obres de dessecació de l'estany de Sils (1845-1851)*.

Un volum de 400 pàg., 5 làms., 1 quadre i diversos gràfics incorporats al text. Preu: 2.000 ptes.

7 (1979)

Miscelànea en honor de Josep Maria Madurell i Marimon 3

Antoni PLADEVALL I FONT, *Els falsos d'Olost*. — José TRENCHS ÓDENA, *La aposición del «Signum Regis», de Ramón Berenguer IV a Jaime I*. — Maria Mercè COSTA, *Els llibres notarians del Monestir de Jonqueres*. — Laura BALLETO, *Linee di Traffico e Toponomastica (Zaragoza e Siracusa)*. — T. M. VINYOLES, *La família de l'illuminador de llibres Arnau de la Pena*. — Jaume RIERA I SANS, *Enric de Villena, mestre de Calatrava*. — Josep PERARNAU, *Sobre mestre Antoni Sedacer i l'ambient de l'Escola Lulliana de Barcelona*. Jaume SOBREQUÉS I CALLICÓ, *Agitació política a Barcelona durant l'interreg-*

ne. de 1410-1412. — Francina SOLSONA I CLIMENT, *Entrada del futur Ferran el Catòlic a Cervera (1461)*. — Henri BRESCH, *Il Notariato nella Società Siciliana Medioevale*. — Dimes SANCHO I MARTÍNEZ, *La esclavitud en Barcelona en los umbrales de la Edad Moderna*. — Amadeu-J. SOBERANAS I LLEÓ, *L'edició del «processionarium» de Tarragona (Barcelona, Claudi Bornat, 1568)*. — Alfredo SAENZ-RICO URBINA, *El gremio de Latoneros y su participación en la obra de los Capiteles de bronce de la Santa Capilla del Pilar de Zaragoza (1766-1771)*. — Javier HERRERA NAVARRO, *El túmulo y las honras fúnebres en honor de la Reina Bárbara de Braganza en Tarragona*. — Francesc BONASTRE, *L'orgue de Guimerà (1737)*. *Aportació documental*.

Un volum de 335 pàgs. i diversos quadres i gravats incorporats al text.
Preu: 2.000 ptes.

8 (1980)

Antonio EIRAS ROEL, *La Documentación de Protocolos Notariales en la reciente Historiografía Modernista*. — Josep Joan PIQUER I JOVER, *Escribans i Notaris de la Cúria Baronil de Vallbona (Segles XII-XVIII)*. — M.ª Milagros CÁRCCEL ORTÍ, *Un formulario notarial del siglo XVI de la Bailía de Valencia*. — Josep Maria SANS I TRAVÉ i Concepció BALLART I MARSOL, *El catàleg de Diputats i Oïdors de Comptes de la Generalitat de Catalunya (1359-1710) de Pere Serra i Postius*. — Buenaventura DELGADO, *Autonomía y democracia en la Casa Colegio de Santa María de Lérida (1370-1567)*. — Manuel J. PELÁEZ, *La teoría del «ius belli» en los «Commentaria» de Joan de Socarrats: Contribución al estudio de sus ideas jurídico-políticas*. — Margarita TINTÓ I SALA, *A propòsit de la corona del rei Ferran d'Antequera*. Miguel PARDO FERNÁNDEZ, *«El Baci dels Pobres Vergonyants» de la Parroquia de Santa María del Mar*. — Jaume MOLL, *Implantació de la legislació castellana del llibre als regnes de la Corona d'Aragó*. — Ramón JORDI GONZÁLEZ, *Notas sobre boticarios y drogueros a finales del siglo XVI. Testigos de un pleito. 1587-1589*. — Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Construcción naval y capital mercantil: Mataró, 1690-1709*. — Jim AMELANG, *A note on marriage contracts as a source for the social history of early modern Barcelona*. — Pere ANGUERA, *Sobre Josep i Francesc Grases i Gralla. Un comerciant i un advocat del segle XVIII*. — Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Los protocolos notariales y el estudio de la burguesía barcelonesa del siglo XVIII*. — Enric MOREU-REY, *Sociología del llibre a Barcelona al segle XVIII. La quantitat d'obres a les biblioteques particulars*. — Pilar LÓPEZ GUALLAR, *Vivienda y sociedad en la Barcelona del setecientos*. — Albert MANENT, *La persistència a través dels noms de lloc, del conreu dels cereals i de la vinya i la cria de bestiar, boví, oví i cabrum, als termes de l'Aleixar, Vilaplana i Maspujols*. — Derek W. LOMAX, *A Medieval Recruiting-Poster*. — Notes bibliogràfiques.

Un volum de 370 pàgs., 3 làms. i diversos gràfics incorporats al text.
Preu: 2.000 ptes.

9 (1981)

José TRENCHS ÓDENA, *Fuentes impresas para la Historia del Notariado Catalán (Siglos XV-XIX)*. — Núria COLL JULIÀ, *Compañías mercantiles bar-*

celonesas del siglo XV y su estrato familiar. — Antoni RIERA MELIS, *La lezda balear de 1302, un punto de fricción entre el reino de Mallorca y las ciudades mercantiles catalanas a principios del siglo XIV.* — M.ª Carmen ÁLVAREZ MÁRQUEZ, *Documentos de artistas sevillanos del siglo XVI en el Archivo de Protocolos de Sevilla.* — M.ª Milagros CÁRCEL ORTÍ, *Un vocabulario jurídico del siglo XVI.* — Francisco GIMENO BLAY, *Un formulario notarial del siglo XVI (Archivo Municipal de Segorbe).* — Angels SOLÀ I PARERA, *Ballot, la seva gramàtica i altres notes.* — Francisco José MORALES ROCA, *Historia de la ilustre Casa de Fivaller.* — Notes bibliogràfiques.

Un volum de 348 pàgs. Preu: 2.000 ptes.

10 (1982)

Jesús FERNÁNDEZ VILADRICH, *Notas en torno a las asambleas condales en la Cataluña de la Alta Edad Media.* — Pilar OSTOS SALCEDO, *Libro notarial de Sant Pere de Salàs.* — Nenad FEJIC, *Notes sur la Traite des Esclaves de Bosnie a Barcelona au Moyen Age (D'après les documents des Archives de Protocoles).* — Juan Eloy GELABERT GONZÁLEZ, *El funcionamiento de un mercado pañero provincial: Santiago de Compostela en el siglo XVI.* — Josep-Lluís FOS I MARTÍ, *Negres i esclaus a Sueca en la segona meitat del segle XVI.* — Anton JORDÀ I FERNÁNDEZ, *Els ingressos fiscals de la Generalitat de Catalunya a la segona meitat del segle XVII.* — María Concepción BURGO LÓPEZ, *Grupos sociales y alianzas matrimoniales en la comarca compostelana en los siglos XVII y XVIII.* — Aingeru ZABALA URIARTE, *Acerca de la flota comercial del Cantábrico en el siglo XVIII.* — Enric MOREU-REY, *Una delació a la Inquisició, en 1754.* — Josep Maria FRADERA, *La simulació de mercants catalans sota bandera estrangera (1824-1828).*

Un volum de 320 pàgs. Preu: 2.000 ptes.

José María MADURELL MARIMÓN, *Índice cronológico alfabético. I. Siglos XIII, XIV, XV y XVI (Barcelona, 1950); II. Siglo XVIII (Barcelona, 1953); III. Siglo XVIII. Apéndices Siglos XIV-XVIII. Regesta: Siglo XIX, Escribanías de Marina: Siglos XVIII-XIX. Notarías Foráneas: Siglos XIII-XIX. Pergaminos: Siglos XIII-XVI. Escribanías varias. Miscelánea. Varia (Barcelona, 1959). Precio 3 vols.: 1.000 ptas.*

Jaime VICENS VIVES, *El gran Sindicato remensa (1488-1508). La última etapa del problema agrario catalán durante el reinado de Fernando el Católico (Madrid, 1954, en colaboración con el C.S.I.C.). (Agotado).*

Raimundo NOGUERA GUZMÁN y José María MADURELL MARIMÓN, *Privilegios y ordenanzas históricos de los Notarios de Barcelona, Barcelona, 1965 (en colaboración con la Junta de Decanos de los Colegios Notariales de España). Precio: 1.000 ptas.*

José M.ª MADURELL MARIMÓN, *Catálogo de la Exposición conmemorativa del Primer Centenario de la Ley del Notariado (1862-1962), Barcelona, 1962. Precio: 100 ptas.*

Oriol VALLS SUBIRA, *El «signum» notarial; Dr. Hans GERIC, Los signos notariales más antiguos de Colonia, Barcelona, 1962 (en colaboración con la Junta de Decanos de los Colegios Notariales de España). Precio: 350 ptas.*

Raimundo NOGUERA DE GUZMÁN, *La Compañía Mercantil en Barcelona durante los siglos XV y XVI y las «comandas» del siglo XIV, Valencia, 1967 (en colaboración con la Junta de Decanos de los Colegios Notariales de España). Precio 150 ptas.*

José María MADURELL MARIMÓN y Arcadio GARCÍA SANZ, *Comandas comerciales barcelonesas de la Baja Edad Media, Barcelona, 1979 (en colaboración con el Departamento de Estudios Medievales del C.S.I.C. de Barcelona). Precio: 700 ptas.*

Raimundo NOGUERA DE GUZMÁN y José María SANS TRAVÉ, *Catálogo de la exposición de documentos del Archivo Histórico de Protocolos de Barcelona. Barcelona, 1975. Precio: 100 ptas.*

Raimon NOGUERA DE GUZMÁN, *Los notarios de Barcelona en el s. XVIII*. Presentació de Josep Maria PUIG SALELLAS, Anejos de «Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos» I, Barcelona, 1978. Precio: 500 pesetas.

Josep Maria SANS I TRAVÉ - Concepció BALLART I MARSOL, *Bibliografía de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (1939-1980)* (en preparació).

Notari JAUME SA FONT, *Dietari o llibre de jornades, en lo qual són continuats molts actes dignes de memòria seguits en lo Principat de Catalunya del any MCCCCXI ençà*, edició a cura de Josep Maria SANS I TRAVÉ - Concepció BALLART I MARSOL (en preparació).

